T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANA BİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

İSTANBUL'DA FRANSIZ TİCARETİ (17. Yüzyıl)

DOKTORA TEZİ

AHMED AKSU

İstanbul 2024

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANA BİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

İSTANBUL'DA FRANSIZ TİCARETİ
(17. Yüzyıl)

DOKTORA TEZİ

AHMED AKSU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat ULUSKAN

İstanbul 2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ IV
ÖZET VIII
ABSTRACT IX
KISALTMALAR X
TABLO, GRAFİK, GÖRSEL ve EKLER LİSTESİ XII
KAYNAKLARA DAİR XV
GİRİŞ 1
OSMANLI-FRANSIZ İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİ 1
Siyasi ve Diplomatik İlişkiler 1
Ticari İlişkiler 18
BİRİNCİ BÖLÜM 30
17. YÜZYIL LEVANT'INDA FRANSIZ VARLIĞI 30
1.1. Fransızların 17. Yüzyılın İlk Yarısındaki Durumu 30
1.1.1. Sorunların ve Başarısızlıkların Nedenleri 30
1.1.2. Kraliyetin Levant'ın Gerçek Durumu ile Yüzleşmesi 36
1.1.3. Ticari Faaliyetin Belirtileri 38
1.2. Marsilya Limanı'nın Levant Ticaretindeki Yeri 41
1.3. Colbert'in Levant Politikaları 45
1.4. Marsilya Ticaret Bürosu/Odası 50
1.5. Levant'ta Artan Fransız Konsoloslukları 55
1.6. Levant Kumpanyaları (1670-1696) 58
1.6.1. Birinci Kumpanya (1670-1678) 60
1.6.2. İkinci ve Üçüncü Kumpanyalar (1678-1685) 64
1.6.3. Dördüncü Kumpanya (1685-1691) 66
1.6.4. Beşinci Kumpanya (1691-1696) 68
İKİNCİ BÖLÜM 69
İSTANBUL'DAKİ FRANSIZ KOLONİSİ 69
2.1. Koloni İdarecileri 69
2.1.1. Büyükelçi ve Sekreteri (Şansölye) 69
2.1.2. Tercümanlar 77
2.1.3. Milletvekilleri 79
2.2. Koloni Mensupları 82
2.2.1. Hukuki Statüleri ve Nüfusları 83
2.2.2. Gündelik Hayatları ve Evlilikleri 93
2.2.3. Kıyafet ve Din Özgürlükleri 99
2.2.4. İkametgâhları 105

2.2.5. Mülk Alım Satımları 113
2.2.6. Borç Alacak İlişkileri 118
2.3. Maruz Kaldıkları Tehlikeler 120
2.3.1. Asayiş ve Güvenlik Sorunları 120
2.3.2. Yangınlar 122
2.3.3. Veba Salgınları 128
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 132
İSTANBUL TİCARETİNDE FRANSIZ İŞLETMELER VE TÜCCARLAR 132
3.1. Marsilya-İstanbul Hattında Fransız Şirketleri ve Faaliyetleri 132
3.1.1. Gloton Şirketi (1610-1620) 134
3.1.2. İsnard-Audiffret Şirketi (1639-1654) 139
3.1.3. Levant Şirketlerinin İstanbul'a Kumaş Tedariki (1670-1698) 140
3.2. İstanbul'da Fransız Ticarethaneleri ve Ortaklıkları 143
3.3. İstanbul'da Fransız Tüccarlar ile Yapılan Deniz Ticaret Sözleşmeleri 158
3.3.1. Gemi Kira Sözleşmeleri 158
3.3.2. Esir Kurtarma Sözleşmeleri 166
3.4. Fransız Tüccarların Ticarette Karşılaştıkları Sorunlar 168
3.4.1. Haksız Vergi Talepleri 168
3.4.2. Fransız Kumaşlarının Renk ve Ölçü Problemleri 174
3.4.3. Tedavüldeki Tağşişli Sikkeler 179
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 188
İSTANBUL TİCARETİNDE FRANSIZ İHRACAT VE İTHALATI 188
4.1. Marsilya-İstanbul Güzergâhı ve Galata Limanı 188
4.2. Marsilya-İstanbul Hattında İhracat ve İthalat İşlemleri 193
4.2.1. Gemi Temini ve Malların Yüklenmesi 193
4.2.2. Sigorta İşlemleri 197
4.2.3. İstanbul'dan İthalat Süreci 204
4.3. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Ürünler ve Piyasa Değerleri 210
4.3.1. Kumaşlar 210
4.3.2. İmalatta Kullanılan Hammaddeler 218
4.3.3. Gıda Ürünleri ve Kâğıt 223
4.4. İstanbul'dan Fransa'ya İhraç Edilen Ürünler ve Piyasa Değerleri 227
4.5. İhracat ve İthalat Verileri Üzerine Değerlendirmeler 234
4.5.1. İstatistik Sorunu 234
4.5.2. Ticaret Odası Verileri (1679-1683) 235
4.5.3. Paul Masson'un Verileri (1671-1700) 237
4.5.4. Gravier d'Ortières'in Verileri (1686) 239

SONUÇ 246
KAYNAKLAR 249
EKLER 266

ÖN SÖZ

Osmanlı-Fransız ilişkileri günümüze kadar pek çok konu üzerinden ele alınmış olsa da halen çalışılmayan hususlar bulunmaktadır. Bilhassa iki devletin 17. yüzyıldaki ticari münasebetlerinin yeterince irdelenmediği görülmektedir. Bunun nedeni, söz konusu devletlerin arşiv kaynaklarının etraflıca taranmamasıdır. Ticarete dayalı bilgiler genellikle Avrupalıların "Levant ticareti" üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca Fransa'nın bu asırda Osmanlılara karşı sürdürdüğü çelişkili siyaset yüzünden 16. yüzyıldaki itibarı kaybolmuş ve bu durum ticarete olumsuz yansımıştır. Ticaretin durumu, iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin gidişatına göre şekillenmiştir. Kapitülasyonlar yenilense dahi ticari meseleler her Osmanlı iskelesinde olduğu gibi İstanbul özelinde de sıkıntılı süreçlerden geçmiştir. Dolayısıyla İstanbul'daki Fransız ticaretinin işleyişini idrak edebilmek hem Fransa hem de İstanbul'daki yerel ilişki ağlarının iyi etüt edilmesine bağlıdır.

Bu tezde iki devletin muhtelif kaynakları üzerinden Fransa'nın 17. yüzyıldaki İstanbul ticareti araştırılmıştır. Fransız tarihçiler Paul Masson, Louis Bergasse ve son yıllarda Gaëlle Lapeyrie'nin çalışmalarında, edebiyatçı ve tarih uzmanı Philippe Desan'ın bir makalesinde Fransa'nın 17. yüzyılın ilk yarısındaki genel durumu ele alınsa da Levant ticaretiyle ilgili literatürde Osmanlı başkenti İstanbul'daki Fransız ticaretine dair spesifik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bunun temelde üç nedeni vardır: Birincisi, 17. yüzyıla ait pek çok tüccar aile şirketi arşivinin günümüze ulaşmamış olması; ikincisi, bu yüzyılın ilk yarısındaki İstanbul ticareti (*négoce de Constantinople*) hakkında üretilmiş Fransız hatıratının bulunmaması; üçüncüsü ise Osmanlı dîvan ve mahkeme kayıtlarının (özellikle Galata sicilleri) yeterince incelenmemiş olmasıdır.

Bu amaçla, çalışmamızda ağırlıklı olarak 17. yüzyıla ait Osmanlı ve Fransız arşiv kaynakları incelenmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivindeki 17. yüzyıla ait Mühimme defterleri ile Fransa ahkâm defterleri ve Fransızların 16. yüzyıl ortalarından beri yaşadığı Galata semtine ait mahkeme kayıtları temel kaynaklarımızı oluşturmuştur. Araştırmamız COVID-19 pandemi koşullarının zorlukları içerisinde sürdürülmüştür. Pandeminin yayılmasıyla birlikte bazı çalışmalar uzaktan yürütülmüş, Osmanlı Arşivinin ilgili fonları uzaktan erişimle taranmıştır. Galata Kadılığına ait mahkeme sicilleri ise randevulu ve sınırlı çalışma saatleriyle İSAM'da gerçekleştirilmiştir. Bu siciller üzerinde

yapılan tetkikler neticesinde, 17. yüzyıla ait 59 adet Galata mahkeme defterinden tespit edilen 245 adet belgenin 2/3'sinin ticaretle bağlantılı olduğu görülmüştür.

Fransa'daki kapsamlı arşiv taramaları ve çalışmaları ise TÜBİTAK desteğinde gerçekleştirilmiş ve yine pandemi koşulları altında tamamlanmıştır. Bu süreçte, Fransız arşiv kurumlarından İstanbul ile ilgili 17. yüzyıla ait çeşitli belgeleri incelenmiştir. Burada, ticaretin genel seyri ve ithalat-ihracata dair bilgiler Devlet Arşivleri ve Dışişleri Arşivinde yer alırken, Fransız tüccar aileleriyle ilgili bilgiler de Fransa'nın güney il arşivlerindeki özel arşiv fonlarında bulunmaktadır.

Çalışmamızda, konumuzla alakalı olarak isimleri zikredilen Fransızların çoğu tüccar kökenli olup İstanbul ticaretinin bel kemiğini oluşturmuşlardır. Tüccarlar bir yandan kişisel faaliyetlerini sürdürürken diğer yandan da Fransa'daki müvekkillerinin ticaretini İstanbul'dan takip etmiştir. Dolayısıyla İstanbul'daki tüccar Fransız ailelerini tespit edebilmek için Fransız kaynaklarına ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle günümüze kadar ulaşmış birkaç tüccar aileye ait belgeler tezin gelişimine önemli katkılar sunmuştur. Bu hususta Fransa'nın Grenoble kentindeki İsère ilinin arşivleri ile Marsilya'daki Bouches-du-Rhône ilinin arşivleri araştırmamızı rahatlatmıştır. Özellikle Colbert dönemi (1663-1683) öncesinde kurulan Fransız şirketlerine ait kayıtların günümüze yeterince ulaşmaması, araştırmacıların İstanbul ticareti hakkında kapsamlı mukayeseler yapmasını engellemektedir. Gloton ve İsnard-Audiffret gibi tüccar aile arşivleri ise kıymetli vesikalarıyla bu eksikliği kısmen de olsa giderebilecek bilgiler barındırmaktadır.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın Giriş kısmında, Osmanlı-Fransız siyasi ve ticari ilişkilerindeki sürecin genel hatlarıyla tanıtılması lüzumlu görülmüştür; zira 17. asırdaki ticaretin genel seyri, iki devlet arasındaki münasebetlerin düzeyine bağlı olarak gelişim göstermiştir. Birinci bölümde ise bu yüzyılda Fransızların Levant ticaretinde nasıl sahne aldığı ve Marsilya'nın ticaretteki potansiyeli üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, literatürde pek rastlanmayan Fransız tüccarların İstanbul'daki gündelik yaşamı hakkında bilgiler verilmiştir. Özellikle ikametgâh bilgileri sayesinde Fransızların yaşam alanlarına dair tespitlere gidilmiştir Üçüncü bölümde, Fransızların İstanbul'da ticarethaneler vasıtasıyla nasıl kök saldığı ve yerel ticaretteki izlerinden bahsedilmiş, mevcut durumlarıyla hem uluslararası hem de yerel ticaretin bir parçası olduklarına değinilmiştir. Son bölümde ise ticari aktörlerin İstanbul'a ithal ettiği ve buradan gönderdiği ürünlerin durumu, işlevi ve piyasa değerleri üzerine kronolojik ve mukayeseli veriler sunulmuştur.

Bu araştırma konusunun çalışılması gerektiği hususunda beni teşvik eden ve tez sürecinin her aşamasında bana desteğini esirgemeyen, bana gerçek bir öğretmen olan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Murat ULUSKAN'a, her tez izleme komitesi toplantısında cesaret verici öğütleriyle yolumu açan Prof. Dr. Uğur DEMİR ve Prof. Dr. Leyla COŞAN hocalarıma ve Marmara Üniversitesi Tarih Bölümündeki diğer hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Tez konusu tespitinin ilk aşamasında Boğaziçi Üniversitesinde yaptığımız görüşmede, Paris'teki Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki konumla alakalı bilgileri benimle paylaşan Prof. Dr. Edhem ELDEM'e teşekkür ederim. Galata Şer'iyye Sicilleri üzerine uzmanlaşan ve Fransızlarla ilgili kayıtları tez danışmanım aracılıyla bana ulaştıran Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Pandemi sürecinde araştırmalarımızı kolaylaştıran Osmanlı Arşivleri ve İSAM Kütüphanesi personeline teşekkür ederim. Vesikaların transkripsiyonunda bana destek olan ve Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinden konumuzla ilgili birkaç eseri temin eden dostum Hacı Bekir PEKACAR'a minnettarım. Doktora süresince her tez izleme komitesi raporunun ve tez bölümlerinin ilk okumasını yapan çalışma arkadaşım ve dostum Aylin Dengiz ÖKKE'ye müteşekkirim. Bir kısım kaynağın temininde yardımcı olan Ebubekir AL'a da teşekkür ederim.

Fransız arşiv ve kütüphanelerindeki araştırmalarımı bir yıl boyunca destekleyen TÜBİTAK'a teşekkürü bir borç bilirim. Bu destek, farklı şehirlerdeki arşivlere ulaşmamızı sağladı ve vesikalar üzerindeki çalışmalarımıza önemli bir katkı sağladı. Ayrıca hem bana hem de araştırma konuma değer vererek davet mektubunu hazırlayan Doç. Dr. Yavuz AYKAN'a da teşekkür ederim.

Paris'teki Devlet Arşivlerinde umuma kapalı fonları bize açan ve araştırmamla alakadar olup fikirlerinden yararlandığım tarihçi ve arşiv personel görevlisi Madam Anne MEZİN'e teşekkür ederim. Yine bu şehirde, Kapuçin Kardeşlerin Fransisken Kütüphanesinde muhafaza edilen kıymetli Fransız ve Osmanlı arşiv belgelerininin bize ulaştırılmasında büyük pay sahibi olan Madam Rozenn de LARAMBERGUE'e müteşekkirim. Marsilya'daki Ticaret Odasında istediğim her fonu önüme getiren arşiv bölümü sorumlusu Madam Sylvie DRAGO'ya müteşekkirim. Ticaret Odasının arşiv kaynakları üzerindeki tecrübesinden istifade ettiğim Mösyö Patrick BOULANGER'e teşekkür ederim. 17. yüzyılın ilk yıllarından kalma birkaç zor belgenin transkriptinde yardımını aldığım arşivci Madam Laurence HERVİEU'ye teşekkür ederim.

Tahsil hayatım boyunca ve son olarak Doktora sürecinin her aşamasında maddi ve manevi beni destekleyen emektar ve fedakâr anneme ve cennetmekân babama sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ahmed AKSU

İstanbul/Aralık 2024

ÖZET

Bu çalışma, 17. yüzyılda İstanbul'daki Fransız ticaretini ele alarak bu yüzyıla ait Osmanlı ve Fransız kaynaklarını gün yüzüne çıkarmayı, araştırmacılara yeni çalışma alanları sunmayı hedeflemektedir. Araştırmanın amacı, Fransız ticaretinin İstanbul'da nasıl geliştiğini, tüccarları ve ticari faaliyetlerini ortaya koyabilmektir. Çalışma sonucunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentindeki Fransızların kendilerine özgü bir koloni oluşturarak ticaretlerini komisyoncu-müvekkil mekanizmasıyla güvence altına aldıkları belirlenmiştir. Ayrıca Fransa'daki birkaç tüccar aile şirketinin arşivleri üzerinden 17. yüzyılın ilk yarısına ait İstanbul ile ilgili değerli verilere ulaşılmıştır. Payitaht'taki Fransız tacir sayısının bu yüzyılda arttığı, ortaklıklar kurdukları ve ticarethaneler açtıkları tespit edilmiştir. Yürüttükleri yerel ve uluslararası ticarete dair Osmanlı mahkemelerine yansıyan hususlar da Fransızların Osmanlı medeniyetindeki yerini ve karşılaştıkları sorunları ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Fransa İlişkileri, Osmanlı-Fransa Ticareti, İstanbul'da Fransız Ticareti

ABSTRACT

This study aims at discussing the French trade in Istanbul during 17th century by revealing the Ottoman and French sources from this century, to provide the researchers with new fields of study. The goal of the study is to explain the development process of the French trade in Istanbul, together with the names of the traders and the commercial activities performed by them. The study determines that the French people, who lived in the capital city of the Ottoman Empire, established their own colony and secured their commercial activities thanks to a broker-client mechanism. Moreover, we have found valuable data regarding Istanbul during the first half of the 17th century, by accessing the company archives of some of the family companies in France. It is determined that the number of French traders in the capital city increased during that century; they established various partnerships and opened places of business. What is more, the points stated in Ottoman court sources regarding the local and international commercial activities of the French people show their position within the Ottoman civilization, as well as the problems they experienced.

Keywords: Ottoman-France Relations, Ottoman-France Trade, French Trade in Istanbul

KISALTMALAR

ACCM	Archives de la Chambre du Commerce de Marseille
age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen makale
B	Receb
B^{I}	Constantinople Konsolosluğu'ndan Gelen Yazışmalar fonu
B^{III}	Konsoloslar, Hatıratlar ve Belgeler fonu
B^{7}	Donanma serisinin 7. Alt-Serisi
bk.	Bakınız
Bs.	Baskı/Basım
BnF	Fransa Ulusal Kütüphanesi
AN	Devlet Arşivleri
AE	Dışişleri serisi
BdR.	Bouches-du-Rhône Arşivleri
BOA	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Ca	Cemâziyelevvel
C	Cemâziyelahir
CADN	Nantes Dışişleri Bakanlığı'nın Arşivleri
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	Editör
f°	folio (varak)
GŞS	Galata Şer'iyye Sicilleri
H.	Hicrî
HR.	Hariciye
haz.	Yayına hazırlayan
hk.	Hakkında
h.	Hüküm
İE.	İbnülemin
İSAM	İslâm Araştırmaları Merkezi
İŞS	İstanbul Şer'iyye Sicilleri
L	Şevval
M	Muharrem
M.	Miladi
MAD.	Maliyeden Müdevver Defterler
mad.	Madde
N	Ramazan
nr.	Numara
Ra	Rebî'ülevvel
R	Rebî'ülâhir
r.	Recto (sağ sayfa)

S	Safer
S.	Sayı
s.	Sayfa
Ş	Şa‘ban
TTK	Türk Tarih Kurumu
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
v.	Verso (sol sayfa)
vr.	Varak
Za	Zilka‘de
Z	Zilhicce

TABLO, GRAFİK, GÖRSEL ve EKLER LİSTESİ

Tablolar Listesi

Tablolar	Sayfa
Tablo 1.1. Jeanne Montagne'nın Butiğindeki Bazı Baskılı ve Boyalı Kumaşlar	**44**
Tablo 1.2. Levant Havzasında Görev Yapan Fransız Konsolosları (1686)	**57**
Tablo 1.3. Mösyö Chauvigny'nin Yürüttüğü Levant Şirketine ait İstanbul Mallarının 1 Aralık 1669 Tarihi İtibariyle Marsilya Mağazalarındaki Durumu	**63**
Tablo 2.1. 17. Yüzyılda İstanbul'daki Fransız Milletvekillerinin Listesi	**81**
Tablo 2.2. Fransız Milleti'nin Meclis Üyeleri	**83**
Tablo 2.3. İstanbul'da Korunan Protestan Saat Ustaları ve Kuyumcular (1694)	**86**
Tablo 2.4. İstanbul'daki Fransız Müste'men'ler ve Ticarethaneleri (1670)	**91**
Tablo 2.5. İstanbul'a Yerleşmiş Fransız Zimmiler (1670)	**91**
Tablo 2.6. İstanbul'a Yerleşmiş ve Fransa'nın Koruması Altında Olan Evli ya da Bekâr Saatçiler ve Oymacıların Listesi (1670)	**92**
Tablo 2.7. Bekâr Fransızlar (1670)	**92**
Tablo 2.8. Fransızların Kölelikten Kurtardığı Gayrimüslimler	**98**
Tablo 2.9. Galata Dâhilindeki Fransız İkametgâhlarından Örnekler	**109**
Tablo 2.10. Galata Haricindeki Fransız İkametgâhlarından Örnekler	**111**
Tablo 2.11. Fransızlarla İlgili Mülk Satış Akdi Örnekleri	**115**
Tablo 3.1. İstanbullu Fransız Rejisörlere Gönderilen Kumaşların Dağıtımı (1698)	**143**
Tablo 3.2. İstanbul'daki Fransız Ticarethaneleri (1686)	**147**
Tablo 3.3. İstanbul'daki Fransız Ticaret Ortaklıkları (17. Yüzyıl)	**154**
Tablo 3.4. Galata Sicillerinde Kayıtlı Bazı Fransız Ticari Ortaklıkları (17. Yüzyıl)	**155**
Tablo 3.5. Fransız Kaptanlar ile Osmanlı Tüccarları Arasında Düzenlenen İstanbul Çıkışlı Denizyolu Yük Taşıma Sözleşmeleri (1686-1700)	**161**
Tablo 3.6. Mısır-İstanbul Denizyolu Ticaretinde Kiralanan Fransız Gemileri (1686-1687)	**164**
Tablo 3.7. Fransız Tüccarlar ile Malta'da Tutulan Esirleri Kurtarma Sözleşmeleri (1671-1676)	**166**
Tablo 3.8. Fransızların Şarap Temini ile İlgili Hükümler	**174**
Tablo 3.9. Fransız Ortaklara Dağıtılan Defolu Kumaşların Durumu	**177**
Tablo 3.10. Akdeniz Kumpanyasına Dağıtılan Defolu Kumaşların Durumu (1686-1687)	**177**
Tablo 4.1. Fransızların Demirlediği Galata İskeleleri (17. Yüzyıl Sonu)	**192**
Tablo 4.2. 1680-1683 Yılları Arasında İstanbul'a Giden Fransız Gemilerinin Kapasiteleri	**195**
Tablo 4.3. Gloton Şirketinin İstanbul Sevkiyatlarında Sigortaladığı Gemiler	**198**
Tablo 4.4. Gloton Şirketinin Riguon ve Sallelea Aracılığıyla İstanbul'da Satmak İstediği Dört Fransız Kumaşı (7 Kasım 1610)	**200**
Tablo 4.5. Gloton Şirketinin İstanbul'daki Komisyoncuları Vasıtasıyla Sattığı Ürünlerin Listesi (1610)	**211**
Tablo 4.6. Marsilya Amiralliğinin Kaydettiği Tekstil Ürünleri (1614-1617)	**213**
Tablo 4.7. Marsilya Amiralliğinin Kaydettiği Tekstil Ürünleri (1650)	**214**
Tablo 4.8. İsnard Ailesinin İstanbul'a Gönderdiği Tekstil Ürünlerinin Listesi (1654)	**214**
Tablo 4.9. İstanbul'a İthal Edilen Fransız Kumaşları ve Piyasa Değerleri (1700)	**216**
Tablo 4.10. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Baharat Çeşitleri	**218**
Tablo 4.11. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Hammadde Çeşitleri	**219**
Tablo 4.12. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Ecza Maddeleri	**221**
Tablo 4.13. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Gıda Ürünleri	**224**
Tablo 4.14. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Muhtelif Ürünler	**226**
Tablo 4.15. İsnard-Audiffret Şirketi'nin İstanbul'dan İthal Ettiği Ürünler ve Piyasa Değerleri (1 Mart 1654)	**228**
Tablo 4.16. İstanbul'dan Fransa'ya İhraç Edilen Ürünler ve Piyasa Değerleri (1660)	**231**
Tablo 4.17. Fransa Ahkâm Defterleri'ne Göre Fransız Tacirlerin Galata'dan Götürdüğü Ürünler ve Gümrük Vergileri (1684-1693)	**233**
Tablo 4.18. 1679-1681 Yılları Arasında İstanbul'dan Marsilya'ya Getirilen Emtianın Değeri	**236**
Tablo 4.19. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Ürünler ve Piyasa Değerleri (1686)	**239**
Tablo 4.20. İstanbul'dan Fransa'ya İhraç Edilen Ürünler ve Piyasa Değerleri (1686)	**241**

Grafik Listesi

Grafikler	Sayfa
Grafik 1.1. Ticaret Odası Haznedarı'nın 1671-1700 Yılları Arasında Levant Limanları Üzerinden Kaydettiği *cottimo* Vergi Geliri (*livres tournois*)	**53**
Grafik 1.2. Villeneuvette Manüfaktürün 1676-1680 Yılları Arasında Levant Kumpanyası Aracılığıyla Çesitli Osmanlı İskelelere Gönderdiği Kumaşlar	**64**
Grafik 4.1. İstanbul'a Giden Fransız Gemileri	**236**
Grafik 4.2. İstanbul'a İthal Edilen Fransız Ürünlerinin Yük Değeri (1671-1700)	**238**
Grafik 4.3. İstanbul'dan Fransa'ya Yapılan İhracat (1671-1700)	**239**
Grafik 4.4. Avrupalı Milletlerin İstanbul'a Getirdiği Emtia ve Nakit Para	**242**
Grafik 4.5. Avrupalı Milletlerin İstanbul'a Getirdiği Emtianın Değeri (1686)	**243**
Grafik 4.6. Avrupalı Milletlerin İstanbul'dan Götürdüğü Emtianın Yıllık Değeri (1686)	**243**

Görsel Listesi

Görseller	Sayfa
Görsel 2.1. Galata ve Civarındaki Fransız Yerleşimleri (17. Yüzyıl)	**113**
Görsel 2.2. Galata'daki Latin Katolik Kiliselerinin Yerleri (15-17. Yüzyıllarda)	**127**
Görsel 3.1. Riyal Guruş Taşındığına Dair 16 Şubat 1673 Tarihli Konşimento	**184**
Görsel 4.1. Büyükelçi Guillergues'ı Taşıyan Geminin İstanbul Deniz Yolculuğu (1679)	**190**
Görsel 4.2. Sırbistan ve Bosna-Hersek Üzerinden İstanbul Yolu (1677)	**191**
Görsel 4.3. Bulgaristan (üst) ve Devamında Edirne (alt) Üzerinden İstanbul Yolu (1677)	**191**
Görsel 4.4. Üç Hilal Filigran Örneği	**225**

Ekler Listesi

Ekler	Sayfa
EK 1. Fransız Büyükelçiliğindeki Yöneticiler ve Vazifeleri	**266**
EK 2. Frenk Tüccarı (18.Yüzyıl)	**267**
EK 3. Limanda Bulunan Fransız Tacirler	**268**
EK 4. Kraliyet Manüfaktürlerinin 18. Yüzyılda Ürettiği Birinci ve İkinci *Londrin* Kumaş Örnekleri	**269**
EK 5. Manüfaktür Kumaşlarında Kullanılan Renk Tonları	**269**
EK 6. Deshayes'in Seyahatnamesinde Yayımlanan 1621 Tarihli İstanbul Haritası (soldan sağa Karadeniz, İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi)	**270**
EK 7. Deshayes Tarafından Resmedilen Galata/Pera Haritası (1621)	**270**
EK 8. Gravier d'Ortières Tarafından Sunulan 1686 Tarihli İstanbul Haritası	**271**
EK 9. Galata Surları Haritası	**272**
EK 10. Haritacı Benjamin de Combes (1649-1710) Tarafından Yapılan İstanbul Haritası	**273**
EK 11. Haritacı Philibert Cornillon'un İstanbul Körfezi ve Çevresinin Topoğrafik Haritası (17.Yüzyıl)	**274**
EK 12. Üsküdar'dan Haliç'in Girişi, Galata ve Tophane'nin Görünüşü (1721)	**275**
EK 13. Haritacı Pierre Duval Tarafından Resmedilen Rumeli, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz (1686)	**276**
EK 14. Gloton Şirket Yönetiminin Genel Yapısı	**277**
EK 15. Gloton Şirketin İstanbul Simsarına Gönderdiği Provizyon (İaşe) Ürünler (7 Kasım 1610)	**277**
EK 16. İsnard'ların İstanbul Sevkiyatı İçin Düzenlediği 11 Temmuz 1639 Tarihli Sigorta Mukavelenamesi	**278**
EK 17. İstanbul Ticaretinde Kullanılan *Vaisseau* İsimli Fransız Gemisi	**279**
EK 18. İstanbul Ticaretinde Kullanılan *Polacre* İsimli Fransız Gemisi	**279**
EK 19. İstanbul Ticaretinde Kullanılan *Tartane* İsimli Fransız Gemisi	**280**
EK 20. Fransızların İstanbul Ticaretinde Kullanılan *Flûte* İsimli Hollanda Gemisi	**280**
EK 21. İstanbul Ticaretinde Kullanılan *Barque* İsimli Fransız Gemisi	**281**
EK 22. Marsilya Limanı'nda İşaretlenen Mallar	**281**

EK 23. Galata'da Greasque Şirketi Tarafından Hazırlanmış 25 Mayıs 1654 Tarihli Matbu Çıkışlı Konşimento	**282**
EK 24. Büyükelçi Nointel Tarafından Hazırlanan Poliçe (20 Ocak 1672)	**282**
EK 25. İsnard Şirketinin Marsilya'dan İstanbul'a Gönderdiği Gemiler	**283**
EK 26. İsnard Şirketinin İstanbul'dan Marsilya'ya Gönderdiği Gemiler	**284**
EK 27. Villeneuvette Manüfaktürünün Birinci ve İkinci Levant Kumpanyası Vasıtasıyla İstanbul'a Gönderdiği Kumaşlar (1677-1680)	**284**
EK 28. Villeneuvette Manüfaktürünün Levant'a Gönderdiği Kumaş Oranlarının Durumu (Ekim 1676- Ekim 1680)	**285**
EK 29. Kaptan Guillaume Léon'nun Amiralliğe Verdiği Rapora Göre İstanbul'dan Getirilen Malların Durumu	**286**

KAYNAKLARA DAİR

Arşiv kaynakları çalışmamızın birincil kaynağını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle Fransız kurumlarından bulduğumuz ve araştırmaya doğrudan katkı sağlayan kaynaklardan bahsedebiliriz:[1] Paris'te bulunan Devlet Arşivlerinin *Dışişleri* serisinde (AE) yer alan *Konsolosluk yazışmaları* (B^{I}) adı altındaki *İstanbul* fonu bu kaynaklar arasındadır. Fonda yer alan 73 cilt arasından sadece ilk sekizi 1668-1705 yılları arasını kapsamaktadır. Burada İstanbul büyükelçiliğinin kaydettiği muhtelif evrak (hatırat, makbuz, masraf kayıtları, listeler vs.) ile Donanma Devlet Sekreterliği (=Bakanlığı) ile olan yazışmalar bulunmaktadır. Bu kaynakta mevcut, 1640-1689 yılları arasında İstanbul'da tüccarlık yapmış ve aynı zamanda 1660-1665 yılları arasında Büyükelçi Denis La Haye Vantelet'in Yedikule Zindanlarında hapsedildiğinde hem Bâbıâli hem de kolonin ticareti ile meşgul Jean-François Roboly'nin görüşlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Tüccar Jean-Baptiste Fabre, tıpkı Roboly gibi 1686 yılında büyükelçi Girardin'in vefatından sonra hem siyasi hem de ticari meselelerle meşgul olurken, Mısır-İstanbul ticaretiyle alakalı gönderdiği veriler bu kaynakta bulunmaktadır. Son olarak, İstanbul'da yaşayan Fransızların faaliyetlerine ilişkin bilgiler de bu fondaki yazışmalardan öğrenilmektedir.

Aynı kurumun *Dışişleri* serisi (AE), *Hatıratlar ve Belgeler* (B^{III}) alt-serisinde toplam 486 cilt bulunmaktadır. İlk 320 cilt *Levant ve Garp Ocakları* ile ilgili olup aralarında sadece 29'u 17. yüzyıla aittir. Buradan, özellikle 234 numaralı ciltte yer alan İstanbul İskelesi'nin 1660 ve 1700 yıllarına ait ithalat ve ihracat bilgileri tespit edilmiştir. Bu kaynakta, İstanbul'a gönderilen ve oradan Fransa'ya götürülen ticari mamüllerin yanı sıra miktarlar ve piyasa değerleriyle ilgili malumata ulaşılmıştır.

Bu kurumun *Donanma* serisinde, *Yabancı ülkeler, ticaret ve konsolosluklar* adıyla oluşturulan yedinci alt-serisinin 208 numaralı cildinden yararlanılmıştır. *Levant Kumpanyası'*nın Marsilyalı hissedarlarından Claude François Paparel, François d'Usson de Bonrepaus ve Jean Tronchin ve César Caze, günlük nevindeki mektuplarını Paris'teki

[1] Fransa'daki araştırmalarımız, TÜBİTAK destekli proje kapsamında birçok kuruluşa müracaat edilerek bir yılda tamamlanmıştır. Bunlar; Paris'teki Devlet Arşivleri, Kapuçin Kardeşlerin Fransisken Kütüphanesinin Arşivleri, Fransa Ulusal Kütüphanesi (BnF), Akademik Diller ve Medeniyetler Kütüphanesi (BULAC); Marsilya'daki Ticaret Odası, Bouches-du-Rhône ilinin Arşivleri, Kent Arşivleri; Aix-en-Provence şehrindeki *Akdeniz İnsan Bilimleri Evi* (MMSH); Nantes'taki Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Grenoble kentindeki İsère ilinin Arşivleri ve Montpellier kentinde Hérault ilinin Arşivleri.

ortaklarına (özellikle François Bellinzani) göndermişlerdir. Bu vesikalar söz konusu cildi oluşturmuştur ve oldukça kıymetlidir; zira burada *Levant Kumpanyası*'nın 3 Ocak 1671-19 Eylül 1673 tarihleri arasında gerçekleştirdiği ticari faaliyetlerin yanı sıra İstanbul'daki hadiseler ve sevkiyatlarla alakalı kısa bilgiler bulunmaktadır.

17. yüzyıl İstanbul'unda ve dahi Levant şehirlerindeki misyonerlik faaliyetleriyle Doğu Hristiyanlığı'nda kendini kabul ettirmiş Kapüsen ruhban kardeşler ve pederlerine ait eski arşivler, Paris'teki "Bibliothèque franciscaine des Frères Capucins" yani *Kapüsen Kardeşlerin Fransisken Kütüphanesi*'nde muhafaza edilmektedir. Özellikle, İstanbul'daki *Saint-George* ve *Saint-Louis* kiliselerine ait birçok arşiv vesikasının bu kütüphaneye kazandırılmasıyla *Constantinople* fonu oluşmuştur. Burada, A-Za serisinin F ve U alt-serilerine ait vesikalardan yararlanılmıştır. Özellikle U alt-serisinde Galata Mahkmesine ait 27 orijinal hüccet kaydı tespit edilmiştir. Bunlar, Peralı Fransızların 17. yüzyıl ortalarında yaptığı menkul iştiraları olup birkaçı çalışmamızda kullanılmıştır.

Günümüzde "Diplomatik Arşivler" olarak bilinen Dışişleri Bakanlığının Arşivleri iki ayrı şehirde bulunmaktadır: Paris-La Courneuve ve Nantes. Konumuzla alakalı evraklara 1987 yılında açılan Nantes diplomatik arşiv merkezinde ulaşılmıştır. Burada, *İstanbul* serisinin 166PO/A alt-serisinde, *Denizcilik* bölümündeki 56 numaralı ciltte, Kralın müfettişi olarak bilinen Gravier d'Ortières'in 1686 yılında Levant ticareti hakkında yazdığı kıymetli bir hatırat tespit edilmiştir. İçeriğinde, Fransızların ve diğer Avrupalıların 1686 yılındaki Levant ticareti hakkında sunduğu bilgiler arasında İstanbul da yer almaktadır. Bu doküman 184 sayfa olup Fransızların getirdiği ticari ürünlerin İstanbul'daki piyasa değerleri (miktar, ölçüm ve ağırlık) ve giriş masraf ücretleri liste halinde aktarılmaktadır. İlaveten, dönüş mallarının tedavüldeki fiyatları ve sevkiyat masrafları bir tabloda paylaşılmaktadır. Çıkış masraflarına gümrük ücreti, komisyon ücreti, ambalajlama ve ambarlama gibi ekstraların da dâhil edildiğini görülmektedir.

Fransa Krallığı'ndan yapılan Levant ticareti Marsilya'da başladığından, kentin Ticaret Odası arşiv depolarında tutulan kayıtlar konumuz için büyük önem taşımaktadır. Arşivin bizi yakından ilgilendiren J serisinde, İstanbul gibi birçok Osmanlı liman kentleri (Kuzey Afrika dâhil) hakkında dosyalar bulunmaktadır. Toplam 1930 adet dosyanın çoğunluğu 18. yüzyıla aittir. Buna rağmen, 17. yüzyıla ait İstanbul ile ilgili dosyalar arasında Fransız büyükelçiliği personeli, Roboly, Fabre, Meynard ve Sebolin gibi kıymetli tacirlerin yazışmaları, Oda'nın Fransız başvekilleriyle olan yazışmaları, Fransız kolonisinin muhasebe kayıtları ve İstanbul'a gelen ve giden gemilerin avarya değerlerini

içeren dosyalar tespit edilmiştir. Bunlar arasında, *cottimo* vergisinin İstanbul'da kesildiğine dair belgeler bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul için Marsilya Limanı'nda hazırlanan konşimentoların birkaçına ulaşılmıştır.

Kentte bulunan Bouches-du-Rhône ilinin arşivleri de Marsilya'nın en kadim arşiv deposuna sahiptir. Burada iki mühim kaynaktan yararlanılmıştır. İlkinde, IX numaralı *Marsilya ve Levant Denizlerinin Amiralliği* isimli alt-serinin 10 ila 14 numaralı ciltler arasındaki kayıtlarda, 1609-1645 yılları arasında Marsilya'ya gelen gemi kaptanları ve "barca" reisleri tarafından verilen "geliş" deklarasyonları yer almaktadır. İkincisinde ise yine aynı yıllar arasında Marsilya'dan gitmek isteyen gemilere teftiş ve izin belgesi verildiğini gösteren kayıtlar 17 ila 19 numaralı ciltler arasında bulunmaktadır. Bu ciltlerde geçen kayıtlar, Fransızların 17. yüzyılın ilk yarısında İstanbul ile ticaretlerini sürdürdüklerini net olarak ortaya koymaktadır.

Kurumun 24 E numaralı fonunda ise *Provence* kökenli tüccar Claude İsnard'ın akrabalık yoluyla kayınbiraderleri François Audiffret ve Jean Aubert ile ortaklaşa kurduğu aile şirketinin arşivleri tutulmaktadır. Aile arşivinde birçok mühim evrak bulunmaktadır. Şirket kurucusu Claude İsnard'ın 1633-1647 yılları arasında kendi el yazısıyla kitapçığına kaydettiği sigortalı gemilerinin alfabetik listesi, müstakil yazışmalar ve hatıratlar, İstanbul'un ithalat ürünleri ve fiyatlarının listeleri, Marsilya'dan ve Galata'dan hazırlanan konşimento belgeleri ve sigorta evrakı bunlar arasındadır. Bu sayede, şirketin İstanbul'da kimlerle ortaklık kurduğu ve çalıştığı, ne kadar yük götürülüp getirildiği bilgisine ulaşılmaktadır.

Çalışmamızı zenginleştiren bir başka kaynak da Marsilya veya Montpellier gibi güney kentlerinde değil, Fransa'nın güney-doğusunda bulunan Grenoble kentindeki İsère ilinin arşivlerinde tutulan Pierre Gloton arşivleridir. Bu sayede, firmanın sigortacılık faaliyetleri ve provizyon kayıtlarından faydalanarak 1610-1620 yılları arasında Marsilya-İstanbul ticaretinin varlığı doğrulanmaktadır.

Fransa'nın güneyindeki Montpellier kentindeki Hérault ilinin arşivlerinde, çalışmamız için gerekli birkaç vesika uzaktan temin edilmiştir. Bahsedilen vesikalar, 1676-1680 yılları arasında krallığın eski Languedoc eyaletindeki *Villeneuvette* kumaş manüfaktürünün Levant için ihraç ettiği kumaşlar hakkında düzenlenmiş konşimentolardır. Bu dosya, manüfaktürün 1676-1680 yılları arasında ürettiği kumaşları İstanbul'a gönderdiğine işaret etmektedir.

Fransız arşivlerinin yanı sıra Osmanlı arşivlerinden de araştırmamızda yararlanılmıştır. Osmanlı Arşivinde yer alan Bâb-ı Âsafî fonundaki *Nâme-i Hümayûn*, *Mühimme*, *Düvel-i Ecnebiye* defterleri ile *İbnülemin*, *Ali Emirî*, *Cevdet* tasnifleri taranmıştır. Fakat Düvel-i Ecnebiyye defterleri arasında yer alan 17. yüzyıl tarihli Mühimme defterleri ile Fransa Ahkâm defterleri dışında çalışmamıza katkı sunabilecek tatminkâr verilere ulaşılamamıştır.

Araştırmamızda yararlandığımız en önemli Osmanlı kaynağı, Galata Mahkemesi kayıtlarıdır. Buradan elde edilen veriler, Timur Kuran'ın eserlerinde ve günümüze kadar yapılan tezlerde tespit edilmiş Fransızlara dair hükümlerle takviye edilmiştir. Bu kayıtlar hakkındaki bilgiler aşağıdaki tabloda aktarılmıştır:

Tablo: Galata Şer'iyye Sicillerinde Tespit Edilen Fransızlarla İlgili Kayıtlar (17. Yüzyıl)

Defter no	Varak // Tarih
9	88a-1,2 // 993 / 1585
11	179a-3 // 1585
16	224 (yıpranmış) // 1590-1591
20	70b-3 // 1005-1007 / 1596-1599
21	114b-1 // 1006-1008 / 1597-1600
25	83b-1, 166b-1 // 1013 / 1604
27	21b-2,3, 22b-2, 23b-4, 86b-2 // 1013 / 1604
36	106a-2, 110b-2 // 1021-1023 / 1612-1615
41	44a-1 // 1026 / 1617
53	34b-5 // 1033-1034 / 1623-1625
56	141a-3 // 1039-1040 / 1629-1631
63	113b-1 // 1050-1051 / 1640-1642
67	29b-2 // 1050-1054 / 1640-1645
68	14a-3, 88b-1, 125a-2, 130a-1, (142b-4; 143a-1) // 1054-1055 / 1644-1646
73	11b-1, 67a-2, 96a-2 // 1060-1062 / 1650-1652
76	28b-2, 61a-1 // 1062-1063 / 1652-1653
77	26b-1,2,4, 42a-2, 53a-1, 59b-3 // 1064-1065 / 1653-1655
80	(43a-3; 43b-1), 48a-3, 78b-3. // 1067 / 1656-1657
82	(10a-2,3;10b-1), 16a-2, 90b-2. // 1069-1070 / 1658-1660
88	(40b-7; 41a) // 1072-1073 / 1661-1663
90	2a-3, 4a-1, 4a-2, 10(2)a-4, 42b-1 // 1073-1074 / 1663
94	8-a, 11-d, 64-b, 71-f, 82-c // 1074-1075/ 1663-1665
95	54a-3, (75a-4; 75b-1), 131a-1 // 1075-1076 / 1664-1666
106	17a-2, 30a-1 // 1080-1081 / 1669-1671
110	(5b-2; a-1), (37b-4;38a-1), 109a-2,3 // 1082-1083 / 1671-1673
113	7b-2, 19a-2, 73b-2, 108a-3, 154a-3, 191b-1, 215a-2, 227b-1, 236b-1 // 1083-1084 / 1672-1674
117	16a-1, 28a-2, 125a-2, 131b-2, 173b-1, 174b-3 // 1084-1087 / 1674-1677
128	61a-3 // 1093-1094 / 1682-1683
130	45a-1, 57a-1 // 1094-1095 / 1682-1683
131	90a-6 // 1094 / 1682-1684
133	23a-1, 94a-1, 139b-1, 140b-1, 143b-4, 144b-2, 145a-1, 148a-5. // 1095 / 1683-1684
136	(136b-4; 137a-1), 139a-1, 142a-2, 159a-3. // 1096-1100 / 1684-1689
138	(36b-2; 37a-1), (38a-2;38b-1), 78b-2, 81a-2. // 1097-1098 / 1685-1687
140	20a (yıpranmış), 68a-1 // 1098 / 1686-1687
141	6b-3, 39b-2, 50b-1, 52b-2, 60b-2, 68a-3 // 1098-1099 / 1686-1688

142	58b-2, 83a-3, 105a-2 // 1098-1099 / 1686-1688
143	1a-1 (yıpranmış) // 1099-1100 / 1688-1689
145	7b-2, 16a-2, 48a-1, 57b-4, 64b-3, 67b-3, 97b-1, 102a-5, 107a-7, 116a-2. // 1100-1101 / 1689-1690
147	3a-3, 60, 63b, 65b. // 1100-1101 / 1689-1690
149	11b-2, 35b-1, 51a-3, 55b-2, 56a-1, 74a-3, (89b-2; 90a-1) // 1102 / 1690-1691
152	24a-3, 27b-3 // 1102-1103 / 1691-1692
154	(8a-3; 8b-1), 8b-2, 44b-2, 45a-1 // 1104 / 1692-1693
156	(36b-2; 37a-1) // 1103-1104 / 1691-1693
158	32b-1, 87a, 91b, 92b-1 // 1104-1105 / 1692-1694
160	(1b-3; 2a-1), 14a-2, 25b-1, 27b-2, 37a-2, (43a-3; 43b-1), 51, 52b-3, 58b-1, (62b-4; 63a-1)// 1105 / 1693-1694
162	(6a-2; 6b-1), 26a-1, 29b-2, 32a-1,2, 32b-1, (38b-3; 39a-1), 39a-2,3, 75a-1, 75b-1, 80 // 1105 / 1693-1694
165	6a-3, (36b-2; 37a-1), (43a-2; 43b-1), 68a-2, 71b-3, 85b-1 // 1106-1107 / 1694-1696
171	9a-1,2, (12b-4; 13a-1), 18b-4, 19a-2, 20b-1, (76b-3; 77a-1), 82a-2,3,4, 83b-1,2,3,4-84a-1,3, 86b-3-87a // 1108-1109 / 1696-1698
174	4b-3 (yıpranmış), (45a-3; 45b-1), 46b-1, 85b-2, (118b-2; 119a-1). // 1110-1111 / 1698-1700
176	27b-1, 41b-1, 42a-1, 82a-1,2 // 1111 / 1699-1700
178	8a-1, 14b-2, 21b-2, 23a-2, 23b-2, (24a-4; 24b-1), (26b-3; 27a-1), 36b-1, 45b-1,3; 46a-3, 52a-3, 62a-1, 78b-4, 91b-1, 105b-4, 125b(3), 128a, 129b-1,2, 130a-1, 135b-1 // 1111-1112 / 1699-1701
180	32a-3, 44a-1, 45a-1, 46b-1, 56b-2, 57a-2, (57a-3;57b-1), 60b-1, 67b-1,2; 68a-1 // 1112 / 1700-1701
183	25a-2, 35a-1 // 1112-1113 / 1701-1702
185	5b-1, (86-3; 87-1), 123a-2, (140-2,141-1), 154b-2, 196b-1,2, 260b-2, 270b-1 // 1113-1114 / 1701-1704
186	4b-5a, 14a-b, (42b-2; 43a-1) // 1114 / 1702-1703
187	48b-2, (73a-2; 74) // 1114 / 1702-1703
188	11b-2, 33a-2, 37a-2, (40a-2; 40b-1), 58b-2,3 // 1114 / 1702-1703
190	99a1, 155a-1, 741 // 992-1115 / 1584-1704
191	124b-6, 215a-1, 696a-2, 696b-1, // 943-1115 / 1536-1704

Kırmızı: Timur Kuran'ın çalışmalarından alınan hükümler
Mor: İSAM'ın yayımladığı sicillerden alınan hükümler
Sarı: Tezlerden alınan hükümler
Yeşil: Arapça hükümler

Son yıllarda latinize edilerek yayımlanan 17. yüzyıla ait vekayinâmeler, rûzmerreler, ıslahatnâmeler gibi Osmanlı kaynakları incelenmiş; ancak çalışma konumuzla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Dolayısıyla araştırmamızın yönü yabancı ve Fransız seyahatnamelerine çevrilmiştir. Bu kaynaklar üzerinden Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, İstanbul Boğazı, Haliç ve Galata-Pera ile alakalı güzergâhlar, Galata'daki günlük hayat ve ticaret, İstanbul limanları, ölçü sistemleri (ağırlık, hacim vs.) ve para birimleri gibi bilgilerin izi sürülmüştür. Bunun için de Türkçeye çevrilmiş, Fransızca basılmış yabancı eserler veya otantik Fransız seyahatnameleri incelenmiştir.

Diplomat, asker, keşiş, peder, beyzâde ve maceraperest hüviyetli Fransız seyyahların ilk hedefi genelde İstanbul olduğu için kullanılan güzergâh önem kazanmaktadır. Aralarında bir tek Şövalye Jacques de Villamont İstanbul'a uğramamıştır;

zira hedefi Kudüs'te hacı olup Mısır üzerinden Fransa'ya dönmektir. Bunun dışında, 17. yüzyıl seyyahlarının geneli İstanbul'u tasvir etmektedir. Eserlerinde; Suriçi İstanbul (Antik kalıntılar, kapılar, bedesten), Haliç çevresi (Galata, Tophane…) ve Boğaz hakkında bilgiler bulunmakla birlikte, Galata tasvirleri ve ticarete dair bilgiler yer almamaktadır. Bulgularımız, Genel Levant gezilerinden çok Parisli Peder Thomas, Antoine Galland, Mösyö de La Croix ve Büyükelçi Girardin'in İstanbul günlükleri gibi kaynakların konumuzla alakalı daha mühim veriler sunduklarını göstermektedir.

Literatürde en çok yararlandığımız araştırmaların başında ise konumuza yakın çalışmasıyla tezimize ilham veren Edhem Eldem'in 1989 yılında kaleme aldığı *French Trade in Istanbul in the Eighteenth Century* adlı doktora tezdir. Bu eserin hem Fransızca hem de İngilizce versiyonları incelenmiş, özellikle ticarette kullanılan ithalat ve ihracat ürünlerinin sunumuna dikkat edilmiştir. Bunun yanı sıra "18. yüzyılda İstanbul'da poliçe tedavülü ve kambiyo kurları hakkında"[2] adlı çalışmasında Eldem, Fransız arşiv vesikaları ışığında ticarette kullanılan poliçenin işlevine açıklık getirmiştir.

Les Français à Constantinople de François Ier à Bonaparte (tr. I. François'dan Bonaparte'a kadar İstanbul'daki Fransızlar) isimli yapıt, esasen sözlük olup Fransız Devlet Arşivlerinde yetkili arşivci ve Yeni Çağ tarihçisi Madam Anne Mézin ve meşhur diplomat Auguste Boppe'un torunu olan Batı ressam sanat uzmanı Madam Cathérine Vigne tarafından ele alınıp 2020 yılında yayımlanmıştır. Bu sözlükte, üç asır içerisinde on binden fazla Fransız, İsviçreli ve diğer frankofon bireyler hakkında bilgiler verilmektedir. Her biri için hangi arşiv ve kaynağa bakıldığının yanı sıra kısaca biyografisi, kimlerle bağlantı kurduğu da açıklanmaktadır. Bu sayede, arşiv kaynaklarında rastlanan her Fransız tüccar için bu esere müracaat edilebilmiştir.

Geçtiğimiz yıllarda Fransız tarihçi Gaëlle Lapeyrie, Toulouse kökenli butikçi ve sermayeci *Pierre Gloton* hakkında ulaştığı arşiv kaynakları vasıtasıyla yaptığı çalışmalarda,[3] 17. yüzyılın ilk yarısındaki Fransız Levant ticaretine ilişkin bulgularını

---

[2] Edhem Eldem, "XVIII. Yüzyılda İstanbul'da Poliçe Tedavülü ve Kambiyo Kurları Hakkında", *X. Türk Tarih Kongresi. Bildiriler (22-26 Eylül 1986)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s.1671-1684. 1993 senesinde yayımlanan bu makale, esasen "La circulation de la lettre de change entre la France et Constantinople au XVIIIe siècle" adıyla 1986 yılında konu edilmiştir. [Bk. "La circulation de la lettre de change entre la France et Constantinople au XVIIIe siècle", *L'Empire ottoman, la République de Turquie et la France*, ISIS, İstanbul 1986, s. 87-97].

[3] Gaëlle Lapeyrie, bu konuyu Sorbonne Üniversitesinde tarihçi Jacques Bottin danışmanlığında hem Yüksek Lisans hem de Doktora tez konusu olarak çalışmıştır: Gaëlle Lapeyrie (Bellier), *La firme Gloton, un exemple de la vitalité des échanges textiles dans le monde méditérranéen au début du XVIIè siècle*, Paris Sorbonne Üniversitesi 1 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Paris 2003-2004; Gaëlle Lapeyrie (Bellier), *Stratégie et pratiques commerciales au début du XVIIè sicèle: la firme Gloton à Toulouse*,), Paris Sorbonne Üniversitesi 1 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Paris (Tez devam etmekte ya da yarıda bırakılmıştır). Ancak tezler şu ana kadar

paylaşmıştır. Bu şekilde Fransa tarihindeki büyük ticaretin (*commerce de gros*) kapasitesi ve tüccarların muhasebecilik uygulamalarının yanı sıra Fransız tekstilinin hem kraliyetteki hem de Levant'taki yeri hakkında bilgiler vermiştir. Örneğin Lapeyrie'nin kaleme aldığı, "De la boutique au comptoir: la trajectoire d'un négociant toulousain en textile, entre traditions et nouveautés (vers 1600-1620)" isimli çalışmada, dört ortaklıktan oluşan Gloton Şirketinin düzenli olarak Halep, Trablusşam ve İstanbul gibi limanlarla muhtelif kumaşlar üzerine ticaret yaptığına dair bulgularını paylaşmıştır. Lapeyrie'nin eserlerinde Glotonların İstanbul bağlantılarından kısaca bahsetmesi, bu çalışmanın temelini oluşturmuştur. Böylece Grenoble kentindeki İsère ilinin Arşivlerinde kayıtlı *Pierre Gloton* fona ait belgelere yeniden başvurulmuştur.

Robert Mantran'ın 17. yüzyılın ikinci yarısındaki İstanbul ile ilgili yaptığı çalışmalar akademik camiada bilinmektedir. Örneğin 1990'da iki cilt olarak yayımlanan, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi* adlı eseri,[4] esasen *İstanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle: essai d'histoire institutionelle, économique et sociale* adıyla 1962'de yayımlanmış olup, Osmanlı, Fransız ve Venedik arşiv kaynaklarının yanı sıra birçok Osmanlı kroniği ile muhtelif seyahatnameleri irdeleyerek İstanbul'daki gayrimüslim reayanın ticaret hayatıyla alakalı önemli bilgiler vermektedir. Özellikle Paris Devlet Arşivlerindeki büyükelçilik yazışmalarından ve seyahatnamelerden çıkan bilgiler doğrultusunda İstanbul'daki Fransız ticaretine değinmektedir.

Şevket Pamuk tarafından kalem alınan *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi* adlı eser;[5] muhtelif kaynaklar üzerinden Osmanlı Devleti'nin genel iktisadi politikalarının geçirdiği evrimi tanıtırken, esasen paranın tarihi üzerine kıymetli veriler sunmaktadır. Buradan Osmanlı iktisadisinin 17. yüzyıldaki durumu, Fransızların İstanbul'da tedavülde kullanılan para birimleriyle ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Pamuk'un bu konuda ulaştığı sonuç, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1644-1669 yılları

incelenemediğinden Lapeyrie'nin diğer çalışmalarını esas aldık: Gaëlle Lapeyrie (Bellier), "De la boutique au comptoir: la trajectoire d'un négociant toulousain en textile, entre traditions et nouveautés (vers 1600-1620)", *Rives Nord méditerranéennes*, vol.29, Aix-en-Provence 2008, s.79-106; Gaëlle Lapeyrie (Bellier),"Faire commerce de la soie en Méditerranée au début du XVIIe siècle: L'exemple de la firme Gloton de Toulouse", *La mer en partage: Sociétés littorales et économies maritimes. XVIe-XXe siècle*, Presses universitaires de Provence, (2016), s.295-311.

[4] Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul-Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C.I-II, [Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle. Essai d'histoire institutionnelle, économique et sociale, Maisonneuve, Paris 1962], çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan, TTK, Ankara 1990. Eserin tenkidi hakkında bk. Robert Mantran-Halil İnalcık, "İstanbul Dans La Seconde Moitié Du XVIIe Siecle, Essai d'histoire Institutionelle Economique Et Sociale". *Tarih Araştırmaları Dergisi,* II/2 (Mayıs 1964), s.381-402.

[5] Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi,* 2. Bs., İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018

arasında Girit ablukası sırasında ciddi bir enflasyon ile sarsıldığı için lüzumlu müdahaleleri yapamadığı, İstanbul gibi diğer Osmanlı piyasasında da hakiki ve sağlam sikkelerin ortadan kaybolduğu ve yerine kalp Avrupa sikkelerinin geldiğidir. Çalışmada, Fransızların bu tağşişli sikkeleri kendi darphanelerinde basarak İstanbul ticaretinde kullandığı ve neticede bunun çok rağbet gören bir sikke ticaretine dönüştüğü vurgulanmaktadır.

Kadı sicilleriyle ilgili çalışmalar da konumuz için önem arz eden araştırmalardır. Timur Kuran editörlüğünde 2003 yılında başlayarak 15 farklı mahkeme defterinde bulunan hükümleri içeren ve 2010 yılında 10 cilt halinde yayımlanan, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam,*[6] adlı eser literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu yapıtta, temel kaynak olarak alınan Şer'iyye sicillerininin Osmanlı medeniyetini, özellikle de İstanbul halkının gündelik hayatını canlı bir şekilde yansıttığı görülmektedir. Bu ciltlerin 1602-1697 yılları arasındaki mahkeme sicillerini ihtiva etmesi, konumuz açısından oldukça faydalı olmuştur. Bilhassa birinci ciltte, Hristiyan ve Yahudi cemaatlerin yaşantısı ile esnaf ve loncalardaki yerlerine işaret edilirken, ikinci ciltte genel olarak zimmi tüccarların ortaklıkları üzerine hükümler bulunmaktadır. Bu iki ciltte de Fransız kaptan ve tüccarların izine rastlamak mümkündür. Hükümlerde geçen adlar, ikametgâhlar, ticari faaliyetler, ortaklıklar ve dava bilgileri önemlidir.

[6] Timur Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C.I-X, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010-2013.

GİRİŞ

OSMANLI-FRANSIZ İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİ

Siyasi ve Diplomatik İlişkiler

Fransa Kralı I. François'in 1525 yılında İtalya'nın kuzeyinde meydana gelen Pavia Muharebesi'nde Habsburg hanedanından İmparator Şarlken (V. Karl)'in ordusuna yenilerek esir düşmesinin ardından annesi, büyükelçilik aracılığıyla Kanunî Sultan Süleyman'dan yardım istedi. Bunun üzerine padişah cevabında, esir olan krala ve ailesine yardım edeceğini ve Kutsal Roma Cermen İmparatoru'na karşı ittifakın kendisi tarafından da arzu edildiğini söylemesi üzerine Osmanlı-Fransız müttefikliği resmen başladı.[7] Osmanlı ordusu da Avrupa'daki Budin ve Mohaç fetihlerinin ardından Viyana kapılarına dayanarak bu ittifakı netleştirdi. Özellikle *kızıl elma* düşünü gerçekleştirmek ve Katolik İttifakı'nın gücünü kırmak isteyen Osmanlı padişahı, Fransızlarla olan müzakerelerin bir an evvel resmîleşmesi için 1533 yılında Paris'e bir "kulunu" gönderdi.[8]

Şarlken'nin Avrupa'daki egemenlik mücadelesi sürerken Osmanlı-Fransa ittifakı da 1525-1547 yılları arasında güçlendi. Özellikle İspanyol kökenli Fransız büyükelçi Antoine Rincon, kurnazlığı ve iletişim kabiliyeti sayesinde Osmanlı ile Fransa arasındaki diplomatik münasebetlerin gelişiminde önemli bir köprü işlevi gördü. Fransa, 1538'de Preveze Deniz Muharebesi'nde Osmanlılara karşı birleşen Kutsal İttifak (Papalık, Venedik, Ceneviz ve İspanyol Cumhuriyetleri ve Malta Şövalyeleri) safında yer almadığı gibi Rincon da Venedik aleyhine topladığı istihbaratı Osmanlılarla paylaştığı için sarayın güvenini kazandı.[9]

Varılan ittifak gereğince Osmanlı kara ordusu 1543 baharında Macaristan'a sefere çıkmayı planlarken, Kaptanıderya Barbaros Hayreddin Paşa da donanmasıyla Fransa'nın

---

[7] Ertuğrul Acartürk-Ramazan Kılıç, "Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların İktisadi ve Siyasi Perspektiften Analizi", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29/2, (2011), s.6. M. Philips Price, bu ittifakın temel amacını şu ifadelerle belirtmektedir: "Sultan Süleyman'ın yüksek diplomatik gayelerle yaptığı bu âlicenâbâne hareket, Fransa'nın olduğu kadar kendisinin de menfaatineydi. Zira o, mukaddes Roma Germen İmparatorluğu'nun güney doğu Avrupa'daki nüfuzunu kırmak istiyordu." M. Philips Price, *Türkiye Tarihi (İmparatorluktan Cumhuriyete Kadar)*, çev. Selahattin Atalay, Ararat Kitapevi, İstanbul 1977, s.84.

[8] Géraud Poumarède, "Les envoyés ottomans à la cour de France: d'une présence controversée à l'exaltation d'une alliance (XVe-XVIIIe siècles)", *Turcs et turqueries (XVIe-XVIIIe siècles)*, PUPS, Paris 2009, s.64.

[9] Jean-François Solnon, *Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa,* çev. Ali Berktay, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019. s.103.

sahil kıyılarına varıp Şarlken'in kuvvetlerini püskürtecekti. Nice şehrinin hâkimiyeti Savoie dukasına ait olup Kutsal Roma-Cermen garnizonları tarafından korunmaktaydı. Deniz yolu üzerinden yapılan bu ilk iş birliğinin sonucunda Barbaros 7 Ağustos 1543'te Fransızlarla ortak sefer düzenleyerek şehri topa tuttu.[10] Kuşatma, güvensiz bir iş birliğinin sonucunda ağır kayıplara neden olsa da Nice etrafındaki kaleler düşman elinden alındı ve kuşatma 8 Eylül'de kaldırıldı. Akabinde Osmanlı donanması Toulon kentinde kışladıktan sonra 23 Mayıs 1544'te İstanbul'a döndü.[11]

Yeni Fransa Kralı II. Henri (1547-1559) de tıpkı babası I. François gibi Osmanlılarla müttefiklik siyasetini sürdürdü. Babası, vefatı öncesinde tayin ettiği (1547) büyükelçi Gabriel de Luetz d'Aramon'den İran seferine katılmasını istedi. Büyükelçi, Erzurum'a kadar orduya eşlik ettikten sonra Kudüs'e ve oradan da Mısır'a geçti. Ocak 1551'de Fransa'ya dönen d'Aramon, 1548-1549 yılları arasında katıldığı Acem Seferi başta olmak üzere Osmanlı'daki siyasi gelişmeleri krala aktardı. Bu sırada, Levant'taki ilk Fransız konsolosluğu 1548 yılında Trablusşam'da, hemen ardından da İskenderiye'de açıldı.[12]

Bu sırada Sultan Süleyman, Malta şövalyelerinin yönetimindeki Trablusgarp'ın fethi için Turgut Reis'i görevlendirmişti. Bunu gerçekleştirdiği takdirde Reis'e beylerbeylik makamı verilecekti.[13] Turgut Reis bu tarihte, Kral II. Henri'nin bilinmeyen müteffiki olarak deryalarda hareket ettiğinden tehlikenin boyutu artmaktaydı.[14] 1551 Mayıs'ında Kaptanıderya Sinan Paşa'nın donanması ve Turgut Reis'in de filosu ile İstanbul'dan ayrıldığını öğrenen kraliyet, büyükelçisini iyi silahlandırılmış iki kadırgayla Marsilya'dan bu harekâta gönderdi.[15] Konvoy, 4 Temmuz'da Marsilya'dan çıkıp Mayorka, Cezayir ve Malta'ya uğradıktan sonra Trablusgarp'a ulaştı. Burada kuşatmayı yakından takip eden büyükelçi, esir düşmüş 200 Malta şövalyesinin kurtarılmasına vesile

[10] Halil İnalcık, *Osmanlı ve Avrupa*, *Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, Kronik Yayınları, İstanbul 2017, s.208.

[11] Sevil Gözübüyük, *Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Kapitülasyonlar (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, Pamukkale Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2017, s.6; Sertuğ Galip İnan, "1494-1559 İtalyan Savaşları ve Osmanlı Devleti'nin Bu Savaşlara Katılması", *History Studies: International Journal of History*, 4/2, (2012), s.191.

[12] Paul Masson, *Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIè siècle*, Hachette, Paris 1896, *introduction XIV*.

[13] İdris Bostan, "Turgut Reis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*), XLI, (2012), s.417.

[14] Kenneth M. Setton, *Papacy and The Levant (1204-1571) Volume 3: The Sixteenth Century*, The American Philosophıcal Society, Philadelphia 1984, s.533 "As a full-fledged Ottoman admiral Dragut had become doubly dangerous, for now he was plying the sea as an unspoken ally of Henry II of France".

[15] Jean Chesneau, *Le voyage de Monsieur d'Aramon : ambassadeur pour le Roy en Levant*, Charles Schefer éd., Slatkine, Genève 1887, introduction XLVII.

oldu.[16] Karşılığında Malta'da bulunan 30 Türk esir[17] Sinan Paşa'ya teslim edilecekti; fakat bu gerçekleşmedi.[18] Trablusgarp, beş günlük ablukadan sonra 14 Ağustos'ta Osmanlıların eline geçti.[19] Büyükelçi d'Aramon, iki kadırgasıyla Amiral Andrea Dora'nın baskısından güçlükle kurtulup 21 Eylül 1551'de İstanbul'a döndü.[20] Divan-ı hümayun Baş Tercümanı İbrahim Bey, büyükelçi ve maiyetini coşkuyla karşıladıktan sonra Trablusgarp'ın fethini padişaha teferruatıyla anlattı.[21]

Osmanlı nezdinde iyi bir itibar yakalayan büyükelçi, padişahın Aralık 1551-Ocak 1552'te Edirne Sarayı'nda bulunduğu sırada, diplomasi kabiliyetini sergileyip Osmanlı donanmasının 1552 baharında Şarlken'in hâkim olduğu İtalyan sahillerine yönelmesini padişahtan talep etti. Kabul gören bu taleple birlikte kraliyet, büyükelçisinden sefer için Sinan Paşa'ya katılmasını emretmiş, İstanbul'daki meseleler ise Mösyö Codignac'a emanet edilmişti.[22] Kraliyetin büyükelçiye tahsis ettiği üç kadırga, 120 parçadan oluşan Osmanlı donanmasına dâhil olup İtalya'nın güney kıyıları başta olmak üzere Napoli'ye saldırmayı, kraliyet ise 18-20.000 asker ve 11.000 at ile Mareşal de Thermes ve Salerno Prensi'nin komutasında kara harekâtı yapmayı hedeflemişti.[23] Sinan Paşa donanmasıyla yola çıktığında Turgut Reis İtalya'nın güneyindeki Kalabriya bölgesine saldırmaktaydı. Kendisi, Messina açıklarında 12 kadırgasıyla karaya asker çıkarma teşebbüsünde bulunsa da başarılı olamadı.[24] Bu yüzden rotasını Napoli'ye çevirse de Baron de La Garde (=Antoine Escalin des Aimars) komutasındaki Fransız filosunun Napoli Körfezi'ne vaktinde gelememesi bu ortak harekâtı sekteye uğrattı.[25] Buna rağmen Osmanlı-Fransız deniz operasyonları 4 Temmuz 1552 tarihinde Reggio Zaferi ile başlamış ve civardaki kıyılar yağmalanmıştır.[26] Bu harekât, 5 Ağustos'ta Ponza ve Terracina adaları arasında Andre Doria komutasındaki 40 kadırgalık Ceneviz filosu karşısında başarılı olmuş ve Dora'nın 7 adet kadırgası ele geçirilmiştir. Yaz operasyonları Majorka saldırısıyla (13

[16] Setton, *age.*, s.555.

[17] Nicolas de Nicolay, *Les navigations, peregrinations et voyages faicts en la Turquie*, Livre I, Silvius, Anvers 1576, s.47.

[18] Semavi Eyice, "Aramon, Gabriel de Luetz, Baron d'", *DİA*, III, (1991), s.271.

[19] Chesneau, *age.*, introduction XLVIII.

[20] Nicolay, *age.*, Livre II, s.86.

[21] Chesneau, *age.*, introduction XLIX.

[22] Chesneau, *age.*, introduction L.

[23] Gilles Veinstein, "Les préparatifs de la campagne navale franco-turque en 1552 à travers les ordres du divan ottoman", *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, n°39, (1985), s.36.

[24] İnan, agm., s.192.

[25] Bk. Juan Carlos D'Amico-Alexandra Danet, "32. Échec des derniers grands projets politiques", *Charles Quint. Un rêve impérial pour l'Europe*, Perrin "Biographies", Paris 2022, s.535-553.

[26] Chesneau, *age.*, introduction L.

Ağustos) bitirildikten sonra Osmanlı donanması ve La Garde'ın filosu Sakız Adası'nda kışlamıştır.[27]

Esasen bu tarihten 1559 yılındaki Cateau-Cambresis Antlaşması'na dek Osmanlılar ile Fransızlar birlikte müşterek deniz harekâtları yapmış olsalar da sonuçta bunun Fransız çıkarlarına somut bir katkı vermediği görülmektedir. Nitekim Veinstein 1985 yılındaki çalışmasında, Divân-ı hümâyundan çıkan kararlar doğrultusunda 1552 yılındaki Osmanlı-Fransız ortak deniz harekâtı hazırlıklarının ana hatlarına değinirken, Trablusgarp ve Batı Akdeniz'deki seferlerin (Ponza Deniz Muharebesi vs.) her iki devlete de gerçek bir katkı sağlamadığını ve başarısız olduğunu iddia etmektedir.[28]

Büyükelçi d'Aramon İstanbul'a döner dönmez Şarlken'e karşı yeni bir deniz harekâtı düzenlenmesi girişiminde bulunmuştur. Bu projeyi hayata geçirmek için Salerno Prensi Ferdinand Sanséverin'den destek almış ve nihayetinde Rüstem Paşa'nın huzurunda 1 Şubat 1553 tarihinde bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu antlaşma 9 maddeden oluşmuş ve iki devletin birlikte yaptığı ortak deniz harekâtını resmîleştirmiştir. Antlaşmanın birinci maddesinde, Kanunî Sultan Süleyman'ın 1551-1553 yılları arasında Fransa Kralı II. Henri'ye, İtalya'nın Toskana bölgesine bakan denizinde hâkimiyet kurması için filosunu gönderdiğini ve bu desteğin süreceği beyan edilmiştir. Bunun karşılığında Fransa Kralı, Kaptanıderya'ya 300.000 altın tazminat verme taahhüdünde bulunmuştur. Bedelin ödenmesi durumunda Fransızlara 1 Mayıs'tan itibaren 3 sıralı 60 kadırga ve 25 korsan gemisi verileceği sözü verilmiştir. Diğer maddeler arasında, donanmaların her iki tarafın emrine gireceğinden söz edilmiştir. Ayrıca, fethedilen mevkilerin paylaşımı ile alakalı bilgiler de verilmiştir. Fetih sonrasında şehir, köy ve kasabaların Türklere, buralardan toplanan zahire ve mühimmatın da Fransızlara verileceğinden bahsedilmiştir. Esirler ise I. François döneminde olduğu gibi yine Türklere bırakılmıştır.[29]

---

[27] Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Volume II, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London 1995, s.924.

[28] Veinstein, agm., s.35-67.

[29] Ignace de Testa bu antlaşmayı eserinde aktarmıştır. Testa verdiği dipnotta; bu antlaşmanın Osmanlı kütüphaneleri ve arşivlerinde bulunmadığını, Fransız Dışişleri arşivlerinde belgenin bir nüshası bulunsa da incelemesine izin verilmediğini belirtmiştir. Buna rağmen Testa, Lünig'in 1732 senesinde neşrettiği *Codex Germaniae diplomaticus* adlı eserdeki antlaşmanın Latince versiyonunu Fransızcaya tercüme edip yazmıştır. Bk. Ignace de Testa, *Recueil des traités de la Porte ottomane avec les puissances étrangères depuis le premier traité conclu en 1536, entre Suléyman I et François I, jusqu'à nos jours*, Tome 1, Amyot éd. des Archives Diplomatiques, Paris 1864, s.43-45.

Antlaşma gereğince Turgut Reis 15 Haziran'da[30] Fransız donanmasıyla birlikte Akdeniz'deki yardım harekâtını başlatmıştır.[31] Fransızların ısrarı üzerine Cenevizlilerin zapt ettiği Korsika adası üzerine gidilmiştir. Turgut Reis'in kuvvetleri civardaki sahillerle birlikte Korsika'nın Peşte (*Bastia*) Kalesi'ni 17 Ağustos 1553 tarihinde yapılan çıkarma soncunda Cenevizlilerin elinden alıp Fransızlara teslim etmiştir. Akabinde de Osmanlı donanması İstanbul'a dönmüştür.[32]

Büyükelçi d'Aramon, 1552 yılında başlatılan ortak harekât sırasında sağlığı ciddi anlamda bozulup İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Osmanlı topraklarındaki yaklaşık 10 yıllık hizmetinin ardından 1553'te Fransa'ya döndü ve kısa süre sonra da vefat etti.[33] O sırada büyükelçiliğin başına Michel de Codignac getirilmişti. Codignac, Osmanlılar ile Safeviler arasında arabuluculuk yapan ve tarafları 1555 tarihli Amasya Antlaşması ile barıştıran diplomattı.[34]

Valois-Habsburg hanedanlarının savaşları, hükümdarların vefatlarının ardından Nisan 1559 tarihindeki Cateau-Cambresis Antlaşması ile resmen son buldu[35] ve Osmanlı-Fransız ortak deniz harekâtlarına da artık gerek kalmadı. Bu tarihten itibaren Osmanlı ile Fransa arasındaki münasebetler askerî değil daha çok ticari alanda devam etti. Kadim dostluğun bir nişanesi olarak 1569 Kapitülasyonu, tam da II. Selim (1566-1574) tahta geçtikten sonraki durgun dönemde Fransızlara verildi. Bir önceki antlaşmanın temelleri üzerine kurulduğundan bu antlaşmaya sadece birkaç madde ilave edildi ve bu sayede Fransızlar büyük prestij kazandı. Ahidnâmede geçen maddeler arasında; Fransız tacirlerin Osmanlı'daki güvenliği, büyükelçi ve tercümanların memleketlerine dönmelerine izin verilmesi, Fransızların ticari girişimlerinde karşılaştıkları haksızlıklar karşısında bulundukları yerdeki Osmanlı mahkemelerine başvurması, 10 yıllık oturumun ardından vergi muafiyeti, konsolos tayinlerin özgürce uygulanması gibi konular geliyordu.[36]

1571-1574 yılları arasında İstanbul'da Fransa büyükelçisi olan François de Noailles, ikili ilişkileri ilgilendiren birçok meselede kilit bir rol oynadı. Noailles, 17 Haziran 1572 tarihinde Sadrazam Mehmed Paşa tarafından kabulünde, etraflı bir şekilde

---

[30] İsmail Hami Danişmend, *Tarihi Hakikatler*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2016, s.355.

[31] Bostan, agm., s.417.

[32] Kemal Beydilli, "Korsika", *DİA,* XXVI, (2002), s.213.

[33] Eyice, agm., s.271.

[34] De Lamar Jensen, "XVI. Yüzyıl Fransız Diplomasisinde Osmanlı Türkleri". *Tarih Dergisi,* S.51, (2012), s.173.

[35] 1559'da bir taraftan Fransa ile İngiltere (12 Mart-2 Nisan, Kraliçe I. Elizabeth ile), bir taraftan da Fransa ile İspanya (3 Nisan, İspanya Kralı II. Filip ile) arasında imzalanan iki barış antlaşması.

[36] Gözübüyük, *age.*, s.73-74.

Fransa kralının; Batı'nın temel siyasetine, kraliyetin İnebahtı Savaşı'nda (1571) neden Kutsal İttifak'ta olmadığına ve Papalığın eylemlerini engelleme stratejilerine ilişkin malumat verdi.[37] En önemlisi, Lehistan Kralı II. Sigismond'un 7 Temmuz 1572'de vefatından sonra başlayan taht kavgasında, Habsburgların varisi II. Maximillien'in oğlu Ernest ve Fransızlardan Kral IX. Charles'in kardeşi Henri de Valois (Anjou Dükü) adaylığını koyarken, İstanbul'da büyükelçi Noailles, Habsburgların seçtiği kişinin Lehistan üzerinde hâkimiyet kurma ihtimalini gündeme getirerek Bâbıâli'nin dikkatini bu konu üzerine çekti. Büyükelçi Noailles açıkça Sadrazam Mehmed Paşa'ya Anjou Dükü'nün Polonya kraliçesi ile evlenmesi teklifinde bulundu.[38] Sonuçta, Sultan II. Selim'in desteğiyle Henry de Valois Lehistan krallığı tacını giydi ve *Henryk Walezy* adını aldı.[39] Tüm bu gelişmeler, söz konusu tarihlerde aslında Osmanlı-Fransız münasebetlerinin sağlam durduğunu göstermektedir. Nitekim Feridun Emecen, "*...hülasa 1572-1575 yıllarında Fransa-Osmanlı ilişkileri söz konusu büyükelçinin de rolüyle hiç olmadığı kadar mükemmel bir görünüm kazanmıştı.*"[40] derken, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Sultan III. Murad'ın tahta çıktığı yılda (1574) ilişkilerin eski samimiyetini kaybettiğini belirtmektedir.[41]

1580 yılından itibaren Fransız ve İngiliz büyükelçilerinin Bâbıâli ile diplomatik mesailerinde ahidnâme alabilme mücadelesi göze çarpmaktadır. Sonuçta her iki devlet de kapitülasyon sahibi olurken diğer Avrupalı devletler (Felemenk, Portekiz, İspanyol, Katalan Raguzalı, Sicilyalı, Ankonalı) Fransızların himayesi altında bulunuyordu. Fransa'nın 1581 yılında kapitülasyonları 27 madde ile yenileyebilmiş olması, aslında onları "en imtiyazlı millet" konumuna yükseltmişti. Tanınan bu ayrıcalık sayesinde, Venedik dışındaki diğer Avrupa ülkelerinin gemilerine Fransız bayrağı altında Osmanlı iskelelerinde ticaret yapma izni verildi. Artık bu tarihlerde Akdeniz'de Fransız ve İngiliz ticari rekabeti artmaya başlamış ve Osmanlı ile savaşta olan Venedik, Levant'taki tekelliğini yitirmişti.

---

[37] Güneş Işıksel, *La diplomatie ottomane sous le règne de Selîm II: Paramètres et périmètres de l'Empire ottoman dans le troisième quart du XVIe siècle*, Turcica XX, Peeters, Paris ve Louvain, 2016, s.188.

[38] Emrah Naki, *Akdeniz'de Hâkimiyet Mücadelesi, 16. Yüzyılın Siyasi ve İktisadi Ortamında İspanya-Osmanlı İlişkileri (1571-1581)*, Selenge Yayınları, İstanbul 2020, s.70.

[39] Işıksel, *age.*, s.197-206.

[40] Feridun M. Emecen, "XVI. Asır Sonlarında Batı Akdeniz'de Siyaset Sahnesi: Osmanlılar–Fransızlar-İspanyollar", *Kanûnî'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri Uluslararası Kolokyum*, haz. Mehmet İpşirli-Paul Dumont-Feridun Emecen, Mostar, İstanbul 2012, s.77.

[41] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/2, 8. Bs., TTK, Ankara 2019, s.203.

Osmanlı-Fransız diplomatik ilişkilerindeki hızlı çıkış, 1585-1592 yılları arasında büyükelçi Jacques Savary de Lancosme döneminde duraksadı. Koyu Katolik olan Lancosme, Kral III. Henri'nin 1589'da suikasta kurban gitmesinden sonra yeni gelen Protestan Navarre Kralı Henri'yi tanımamıştı. İspanya'nın desteğiyle başta Paris olmak üzere çeşitli eyaletlerde prenslerin ve din adamlarının kurduğu Katolik Ligi ile ilişkide idi.[42] Lancosme, Bâbıâli'yi yeni kralından ve gelişmelerden haberdar etmediğinden, İngiliz büyükelçi Barton'un çabasıyla İspanyol casusu olmakla suçlandı.[43] Aykırı davranışları yüzünden istenmeyen büyükelçi konumuna geldi ve yerine kuzeni François Savary de Brèves 1592'de tayin edilinceye dek zindanda tutuldu.[44] O sırada İstanbul'da Kral IV. Henri'yi temsil eden diplomat İngiltere büyükelçisi Barton idi.

Fransa Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu ile sürdürdüğü dostane ilişkilerini Savary de Brèves'in büyükelçiliği döneminde de (1593-1606) devam ettirdi. Kraliyetten aldığı talimatlar doğrultusunda de Brèves'in; Marsilya isyanı, İspanya tehlikesi, Macaristan sorunu, Mağrip korsanlarının engel olduğu Levant ticareti, Garp Ocaklarında bulunan Fransız rehinler, *Bastion de France* meselesi ve kapitülasyonların yenilenmesi gibi pek çok sorunu halletmesi gerekiyordu. Buna rağmen Mösyö de Brèves, İstanbul'a 1585'te geldiğinde henüz 22 yaşındayken kuzeni Jacques Savary de Lancosme büyükelçilik maiyetinde bulunup burada Doğu dillerine ve Türk kültürüne yakınlaşma imkânı buldu.[45]

Katolikliğe geçerek hükümdarlık tacını giyen Kral IV. Henri, henüz vilayetlerdeki bazı şehirlerde otoriteyi sağlayamadığı için İspanya'nın açık hedefi haline gelmişti. İspanya Kralı II. Phillipe'in doğrudan Katolik Ligi ile ittifak kurduğunu gören IV. Henri, 1595 yılında İspanya'ya savaş ilan etti. O sırada krallıktaki isyanları tek tek bastıran Kral Henri Marsilya'da takılmıştı. Bu liman şehrine hamle yapmaya hazırlanırken Osmanlılardan yardım istedi. Fransızlar karadan bir saldırı tasarladığından İstanbul büyükelçisi vasıtasıyla Osmanlı donanmasından destek kuvvet talep etti. Sultan III.

---

[42] Esasen, Fransa'da gelişen mezhep savaşları Osmanlılar için hiçbir önem teşkil etmiyordu; zira ordu Safavîlere karşı savaşıyordu. Ayrıca, Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa 1577'ten itibaren İspanya Kralı II. Felibe ile ateşkesi yenilemiş iken 1589'ten itibaren Navarre Kralı Henri, Osmanlı donanmasının İspanya kıyılarına sevk edilmesini istemişti. Zira İspanya'nın yardımıyla Katolik Ligi'nin gücü Henri'yi devirmeye müsaitti; fakat bu durum Osmanlıların menfaatine değildi. Geniş bilgi için bk. Erhan Özçelik, "1597 Tarihli Ahidnâme Öncesinde Osmanlı-Fransa İlişkileri", *KTÜEFAD,* 2, (2022), s.5-6.

[43] Uzunçarşılı, *age.*, s.204-205. Kral IV. Henri, Fransa genelinde 1562-1598 yılları arasında meydana gelen sekiz Katolik-Protestan mezhep savaşlarında hem Katolik Ligine hem de başı bozuk kentlere otoritesini kabul ettirmek için ciddi bir mücadele verdi.

[44] Erhan Afyoncu, Ahmet Önal ve Uğur Demir, *Fransa'ya Osmanlı Tokadı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s.35-36.

[45] Émerit Marcel, "Au temps de Saint Vincent de Paul: La mission de Savary de Brèves en Afrique du Nord (1606)", *Revue française d'histoire d'outre-mer*, C.LII, S.188-189, (1965), s.298.; François Tommy Perrens, *Les Libertins en France au XVIIè siècle*, Léon Chailley, Paris 1895, s.85.

Murad da bu talebi geri çevirmeyeceğini dile getirerek asi Marsilyalılara, Garp Ocaklarına ve İspanyollara gözdağı vermeyi planladı; fakat padişahın vefatı üzerine bu proje gerçekleşmedi.[46]

Ayrıca, Osmanlı himayesindeki Eflak, Boğdan ve Erdel'de 1593'te meydana gelen karışıklıklar ve sınır boylarındaki hadiseler Osmanlıları Avusturya ve müttefik kuvvetleriyle karşı karşıya getirdiğinden Fransızlara yardım eli uzatılamadı.[47] Sultan III. Mehmed, ordunun başına geçip Macaristan seferine çıkarken (1596) Fransa büyükelçisi de Brèves ve İngiltere büyükelçisi Edward Barton da orduya iştirak etti. III. Mehmed, sefer sırasında Kral IV. Henri'ye yazdığı mektupta; İspanya ile barışmamasını, kendisinin yardımına Kaptanıderya Halil Paşa idaresinde 100 parça kadırga göndereceğini belirtti.[48] Bu gelişmeler olurken, büyükelçi Barton'un büyük bir çabayla padişahtan aldığı kritik nâme, Avrupalı tacirlere Osmanlı sınırları içerisinde İngiliz bayrağı altında ticaret yapma izni sağlamıştı.[49] Böylelikle Levant ticaretindeki Fransız-İngiliz rekabeti de iyice kızıştı. Osmanlı ordusunun Eğri ve Haçova'daki kritik galibiyetinin (Ekim 1596) ardından İstanbul Sefiri Brèves, kapitülasyonların yenilenmesi için büyük çaba sarf ettikten sonra 1597 yılında dördüncüsünü Fransa'ya kazandırdı. Eski ahidnâmelerde geçen maddeler yeniden tasdik edilmekle beraber bunlara yeni maddeler eklenerek 32 madde ile antlaşma yenilendi. Özellikle ahidnamenin üçüncü maddesine göre deri çeşitleri, eğrilmiş iplik ve keçi derisi gibi ihracı yasak olan ticari ürünler Fransız ticaretine kazandırıldı.[50]

Öte yandan, 1585'ten beri Mağrip korsanları kapitülasyonlara aykırı faaliyetlerini sürdürdüğünden, Marsilya'da yöneticilerin teşvikiyle *Provence* limanları birliği kurulmuştu.[51] Amaç, Müslüman korsanların Akdeniz'deki eylemlerini engellemek ve ticaret güvenliğini yeniden sağlamaktı. Lâkin 1530'dan beri Cezayir açıklarındaki

---

[46] İdris Bostan, "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, C.IV, (1994), s.62. İdris Bostan bu makalede, 16. yüzyılın son yıllarında Divan'ı meşgul eden Fransız şikâyetlerinde, Kuzey Afrika'daki bey ve korsanların kapitülasyonlara riayet etmediklerine işaret edildiğini belirtmektedir.

[47] Bu belirsizlik 1595 yılına kadar devam etti. O sırada Papa VIII. Clément, Fransa ve İspanya'yı barıştırmayı hedefleyip tüm Hristiyan âlemini toplayarak Osmanlı'ya saldırma eylemi düşlediğinden, bu durum IV. Henri'yi tereddüde sokmuştu. Kral, padişahın bizzat Macaristan'a gitmesini ve 200 parça kadırgayı hem İspanya hem de Kuzey Afrika açıklarına göndermesini ivedilikle istemişti. Aksi takdirde Marsilya'nın İspanyolların eline geçmesi an meselesi olacağından İspanya kralıyla anlaşacağı, bu yüzden Osmanlıların uyarılması İstanbul elçisinden istenmişti. Berger de Xivrey, *Recueil des lettres missives de Henri IV (1562-1610)*, C.IV, Imprimerie Nationale, Paris 1848, s.475-479 (Kralın büyükelçisine yazdığı 11 Aralık 1595 tarihli mektup).

[48] Özçelik, agm., s.12; Bibliothèque Nationale de France (BnF: Fransa Milli Kütüphanesi), Département des Manuscrits (*Yazmalar Departmanı)*, *Turc* (Türk koleksiyonu), Cilt 130, f°205a-206b, 207b.

[49] Özçelik, agm., s.13.

[50] Gözübüyük, *age.*, s.80.

[51] Masson, *age*., s.XVIII.

Bastion de France[52] denilen Fransız ticari limanı ve kalesi sürekli korsanların saldırılarına maruz kalıyordu. Öyle ki Cezayirliler 3000 kadar Fransız'ı tutsak etmişti ve korsanların alıkoyduğu ganimetin değeri 1,2 milyon ila 1,5 milyon ekü arasındaydı.[53] Büyükelçi de Brèves 1604 yılında kapitülasyonları yenileyip Garp Ocakları'nın aleyhine birçok ferman almış olsa da durum değişmiyordu. Nitekim 1605 tarihli nâme de bu mahiyetteydi.[54] Bu yüzden Kral IV. Henri, sefirinin 22 yıllık hizmetin ardından İstanbul'daki faaliyetlerine son verdi (1605) ve onu Kuzey Afrika'daki Fransız tutsakları kurtarması için hususi olarak görevlendirdi.

Brèves, gitmeden evvel Kasım 1604'de İstanbul'a gelen Mösyö Salignac'ın 1 Mart 1605 tarihinde padişah tarafından kabulüne iştirak edip büyükelçilik görevini resmen devretti.[55] Bir önceki asra nazaran bu devir teslim merasimi ilk kez görülüyordu.[56] Üstelik Brèves Kontu, kuzeni selefi büyükelçi Savary de Lancosme ile olan ihtilafı yüzünden büyükelçiliğe tayin edildiği sırada kendisine değil İngiliz Barton'a güvenilmişti. Bu nedenle Brèves Kontu, Salignac'in bu kötü tecrübeyi yaşamaması ve de Bâbıâli'ye iyi bir intiba vermek adına mevkidaşı ile birlikte padişahın huzuruna çıktı. Bununla da yetinmedi; yeni büyükelçi Salignac'ın görevinde sorunsuz bir başlangıç yapabilmesi için seyahatini 3 ay daha erteledi.

Mösyö de Brèves ve maiyeti 15 Mayıs akşamında Galata sahilinde bekleyen gemiye binip ertesi sabahı büyük bir coşkuyla İstanbul'dan ayrıldı.[57] Brèves'in bulunduğu gemide 200'e yakın kişi ve 27 top bulunurken maiyeti arasında Saraylı Mustafa Ağa'nın yanı sıra sekreteri Jacques du Castel de vardı.[58] Kuzey Afrika'ya geçilmeden önce Lübnan, Kıbrıs, Filistin ve Kudüs ziyaret edilip Fransız heyetinin dinî görevi tamamlandı. Heyet en sonunda 3 Eylül 1605 tarihinde Mısır'a ulaştı. Ardından Tunus ve Cezayir'deki

[52] BnF, *Yazmalar Departmanı*, *Fransızca* koleksiyonu, Cilt 7161, f°130: Liman I. François'nın 1530 yılındaki emriyle inşa edilmiştir.

[53] Masson, *age.,* s.XXIV.

[54] Aylin Dengiz Ökke, *Mühimme Defterlerinde Kayıtlı Avrupalı Hükümdarlara Gönderilmiş Nâme-i Hümâyûnlar (1545-1696),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2020, s.255.

[55] Isabelle Petitclerc, *François Savary de Brèves, ambassadeur de Henri IV à Constantinople (1585-1605): diplomatie française dans l'Empire ottoman et recherche orientaliste*, Université de Paris IV, Paris 1988, s.272.

[56] Petitclerc, *age.*, s.273.

[57] Jacques du Castel, *Relation des voyages de Monsieur de Breves, tant en Grece, Terre-Saincte et Aegypte, qu'aux royaumes de Tunis & Arger. Ensemble un traicté faict l'an 1604. entre le roy Henry le Grand, & l'empereur des Turcs. Et trois discours dudit sieur, le tout recueilly par le S. D. C*, Nicolas Grasse imp., Paris 1628, s.2

[58] Castel, Brèves'in vatanseverliği ve fedakârlıklarına karşı minnet duyduğundan bu seyahati kaleme almış; ancak eski büyükelçinin 1628 yılında vefatından sonra eserini doğrudan büyük oğlu Camille Savary'ye ithaf etmiştir.

esir Fransızların kurtarılması için müzakerelerde bulundu ve 19 Kasım'da Fransa'ya döndü.[59]

Brèves'in icraatları arasında I. Ahmed'den 48 maddelik kapitülasyonları yenileyebilmesi geliyordu. Akabinde de Pera'da bir arazi satın alarak, asırlarca bu mevkide varlığını sürdürecek Fransız Sarayı'nı inşa ettirdi ve İstanbullu Fransızlara büyük bir itibar kazandırdı. Bu büyükelçilik sarayının bünyesinde son kapitülasyon metnini birçok dilde neşretti.[60] Brèves, 1607-1614 yılları arasında Roma'daki büyükelçilik görevinden sonra Osmanlılar hakkındaki fikirlerini iki farklı eserde yazıya dökmüştür. Birinde kraliyete, Osmanlılara karşı İstanbul'un fethi projesinin mümkün olduğundan bahsederken, diğerinde ise Bâbıâli ile yapılacak ittifakın Hristiyanlığa faydalarını anlatmıştır.[61]

1610 yılında IV. Henri'nin suikasta kurban gitmesiyle, oğlu XIII. Louis (1610-1643) çocuk yaşta kral oldu ve annesi Marie de Médicis yedi sene naipliğini üstlenerek kraliyeti yönetti. Bu dönemde kendisi kraliyet içinde ve dışında birçok sorunla meşgul olurken[62] Fransa-Osmanlı ilişkileri de iyice geriledi. Bunun yanı sıra İstanbul'a gelen yeni büyükelçiler de öncekileri kadar kabiliyetli değildi. Öyle ki I. Ahmed'in vefatından sonra tecrübesizlikleri ve hainlikleri yüzünden 1665 yılına dek kapitülasyon müzakerelerini açamamışlardı. Örneğin Fransız büyükelçi Achille de Harlay de Sancy (1610-1619), sekreteri olan Leh kökenli askeri ve beyzadesi Samuel Korecki'yi Aralık 1617'de Yedikule Zindanı'ndan kaçırmaktan sorumlu tutulduğu için derdest edilmişti.[63] Büyükelçi

---

[59] Petitclerc, *age.*, s.298-299.

[60] Faruk Bilici, "Les projets de croisade français contre l'Empire ottoman au XVIIe siècle", *Les Projets de croisade: Géostratégie et diplomatie européenne du XIVe au XVIIe siècle*. Toulouse: Presses universitaires du Midi, (2014), s.321; Savary de Brèves'in matbaasıyla ilgili bk. Gérald Duverdier, "Savary de Brèves et Ibrahim Muteferrika", *Bulletin du bibliophile*, 3 (1987), s.322-359.

[61] François Savary de Brèves'in eserleri "*Discours des asseurez moyens de ruiner la Monarchie des Princes Ottomans* (tarihsiz)" *ve* "*Discours sur l'alliance qu'a le Roy avec le Grand Seigneur, & de l'utilité qu'elle apporte à la Chrestienté*"*(1614),* Jacques de Castel'in eserin 4. ve 5. bölümünde yer almaktadır. Ayrıca bk. Özkan Bardakçı, "François Savary de Brèves, un diplomate français au début du XVIIe siècle, et son projet politique turc: entre esprit de croisade, alliance et raison d'État", *Dix-septième siècle*, S.291, (2021), s.143-166.

[62] Katolikler ile Protestanlar arasında meydana gelen sekiz din savaşının (1562-1598) ardından Kral IV. Henri'nin *Nantes Fermanı* (1598) ilan etmesiyle Protestanlara ibadet özgürlüğü tanınmış, ancak ülkedeki huzur kralın ölümüyle bozulmuştu. Orta Avrupa'da 1618-1648 yılları arasında meydana gelen Otuz Yıl Savaşları'nda Habsburglara karşı, 1635-1659 yılları arasında İspanyollara karşı külfetli mücadeleler verilmesi ve bu büyük savaşları finanse etmek için toplanan vergiler yüzünden Fransız toplumu (burjuva ve köylüler) fakirleşmişti. Akabinde, Kardinal Richelieu (1642) ve Kral XIII. Louis'nin (1643) vefatlarının ardından, 1643-1651 yılları arasında küçük XIV. Louis'nin annesi Anne d'Autriche'in naipliğinde yönetilen Fransız monarşisi, 1648-1653 yılları arasında düzenlenen çok sayıda muhtelif aristokratik ve popüler başkaldırılarla (*La Fronde*) ciddi anlamda itibarsızlaşmıştır. Geniş bilgi için bk. Hubert Méthivier, *La Fronde*. Presses Universitaires de France, Paris 1984.

[63] Poumarède, "Les envoyés ottomans à la cour de France", s.76. Bk. Institut de France (Fransa Enstitüsü) "Lettres du grand-vizir au roi de France, contenant des plaintes contre son ambassadeur [Sancy?] et lui annonçant son arrestation", Ms Godefroy (*Godefroy* yazmaları) cilt n°516 [Recüeil de plusieurs traitez, memoires et autres actes concernans les affaires de Turquie, depuis environ un siècle. 1664], fol. 70 ve 72; "Lettre de François Savary, comte de Brèves, au grand Mufti, touchant l'emprisonnement de Sancy à Constantinople (1618)", fol. 274. Bk. Radu

daha sonra serbest bırakılmış olsa da Fransa'nın itibarı Osmanlıların nezdinde zedelenmişti. Kraliyet de bu hadiseden dolayı meseleyi anlamak ve durumu düzeltmek adına payitahta ajan Nans ve sekreter Angusse'u göndermeye hazırlanıyordu. Fakat Şubat 1618'de Sultan I. Mustafa tahttan indirilip yerine II. Osman geçmişti.

Sultan II Osman, 1618 yılında iki çavuşunu farklı zamanlarda Fransa'ya göndererek hükümdarlığını bildirdi. Onlardan biri olan *Vreju*[64] adlı çavuş Ağustos'ta, diğeri Hüseyin Çavuş[65] da Ekim'de elçi olarak Fransa'ya gitti. Her ikisi de dönemin Dışişleri Bakanı Puysieux tarafından hakir görülmüştür.[66] Genç Osman ilk çavuşuyla gönderdiği nâme-i hümâyunda açık bir şekilde ataların izinden gidilip ikili ilişkilerin sürdürüleceğini belirtmiş ve büyükelçiye yapılan muamelenin yanlışlığını kabul etmiştir.[67] Nâmenin sonunda ise haksızlığa uğrayan büyükelçinin onurlandırılıp gönlünün alınacağı bildirilmiştir.[68] Bu girişimlerle vaziyet toparlanmış gözükse de o tarihlerde çıkan başka problemlerden dolayı kapitülasyonların yenilenmesine müsaade edilmemiştir.

1620-1639 yılları arasında Césy Kontu'nun büyükelçilik dönemi (1.dönem 1620-1631; 2.dönem 1634-1639) diplomatik ilişkilerin askıya alındığı bir periyottu. Césy daha görevinin başındayken Halep Gümrüğündeki vergi meselesinde yanlış hamlelerde bulunup çözüm üretemeyince kapitülasyonları yenileme imkânı bulamadı.[69] Ayrıca, başta Osmanlı Sarayı olmak üzere birçok memura olağanüstü hediyeler vermek suretiyle Fransız ve yabancı tacirlere olan borçlarını ödeyemediğinden, kendisi hakkındaki şikâyetler bir çığ gibi Bâbıâli'ye ulaştı.[70] İngilizler de bu durumu fırsata çevirip Fransızları

Dipratu, *Regulating Non-Muslim Communities in the Seventeenth-Century Ottoman Empire*, Routledge, New-York 2022.

[64] *Mercure françois*, Tome V, (1618), s.283-286.

[65] Paris-Archives du Ministère des Affaires Étrangères/ Archives diplomatiques (Dışişleri Bakanlığın Arşivleri / Diplomatik Arşivleri (AMAE), Mémoires et documents (*Hatıratlar ve belgeler*), Turquie série, (*Türkiye serisi*), [Orig.]-1896, volume 6, f°188r°-197r°, "Relation de l'envoy d'ung chaoux nommé Houssein par le grand seigneur sultan Osman au roy très chrestien Louis treizième du nom, empereur de France".

[66] AMAE, Hatıratlar ve belgeler, *Türkiye serisi;* [Orig.]-1896, volume 6, Puisieux à Nans et Angusse, 21 Ağustos 1618, f°139v: "ce sont ambassadeurs piestres" (bunlar fakir elçiler); Puisieux à Nans et Angusse, 30 Ekim 1618 (Hüseyin Cavuş'a) "fort desnué d'argent" (çok meteliksiz). Bk. Poumarède, agm., s.77-78.

[67] Bu nâmenin bir nüshası *Mercure François* adlı eserde yayımlanmıştır. *Mercure de France*, Tome V, (1618), s.283-286. Bk. http://mercurefrancois.ehess.fr/picture.php?/8044/category/60 [Erişim tarihi: 14.10.2023]

[68] *Mercure françois, age.,* s.286.

[69] Gérard Tongas, *Les relations de la France avec l'Empire ottoman durant la première moitié du XVIIe siècle et l'ambassade à Constantinople de Philippe de Harlay, comte de Césy, 1619-1640*, Boisseau impr., Toulouse 1942, s.20.

[70] Dénes Harai, İngiliz büyükelçi Sir Peter Wyche'nin kaynağına dayanarak, Fransız büyükelçilerin 1620-1630 yılları arasında 300.000 *thaler* borç yaptığını ve bunun en az 1/3'inin Rum patriği Cyrille'e karşı mücadelede kullanıldığını belirtmiştir. Dénes Harai, "Une chaire aux enchères. Ambassadeurs catholiques et protestants à la conquête du patriarcat grec de Constantinople (1620-1638)", *Revue d'histoire moderne & contemporaine*, 58-2/2, (2011), s.63.

saray nezdinde daha da itibarsızlaştırdı. En sonunda alacaklıların, şikâyetlerini Marsilya Ticaret Bürosuna iletmesiyle kraliyet duruma el koydu. XIII. Louis, çok değer verdiği büyükelçisi Césy'in aklanması için 1629 yılında Forget La Picardière'e Levant konsolos beratı verip İstanbul'a gönderdi.[71] La Picardière, Kralın komiseri (*commissaire*) ve Marsilya konsoloslarından Monthaulieu ve Betandié ile birlikte Pera'da tüm alacaklıların ve Cézy'nin hesaplarının ilk tahkikatını yaptı. Sonra da alacaklılar ve onlara vekillik eden İngiliz büyükelçisi P. Wichy, Venedik Balyosu Pietro Foscarini ve Felemenk büyükelçisi Cornelius Haga[72] 7 Ocak 1634 tarihinde Fransız büyükelçilik sarayında düzenlenen mahkemeye davet edildi.[73] Kraliyetin talimatı doğrultusunda 1630'den beri kapatılamayan borçlar Marsilyalı konsoloslar tarafından tahsil edildi. Bu borçlar; Granada taciri Hacı Ali'ye 60 bin *piastres* (İspanyol Sekiz Reali), Yahudi Matathias'a 20 bin, İngiliz büyükelçiye 64 bin, Felemenk Pietre Cat'e 8 bin, Galatalı Fransız tacir Jean Scaich'e 90 bin, diğer Fransızlara 12 bin ve son olarak eski Fransız büyükelçi Cézy'ye 56 bin olmak üzere toplamda 310 bin *piastres* idi.[74]

Marcheville'in büyükelçilik döneminde (1631-1634) diplomatik ilişkilerdeki gerileme devam etti. Bunun en büyük nedeni Rum Patriği Lucar'dı. Bu zat daha önce selefi Césy ile yıllarca yaşadığı dinî ihtilaf yüzünden İngiliz ve Felemenk büyükelçilerden destek almış ve bunu siyasi bir mücadeleye dönüştürmüştü. Bu mücadeleyi Marcheville ile de sürdürdü. Avrupalı büyükelçilerin hedefi İstanbul Rum Patrikliği makamını kontrol altına almak ve bu yolla Bâbıâli ile yakınlık sağlamaktı. Marcheville ise İstanbul'a geldiğinden beri Kaptanıderya ile husumet halindeydi. Özellikle *Bagno*'da hapsedilen Fransız esirleri ile Sayda'dan gelen 5 Kapüsen pederin kurtarılması hususunda Kaptanıderya ile görüşen Marcheville olumlu bir netice alamamıştı. Daha sonra Kaptanıderya'nın kapıcıbaşısı Fransız Büyükelçilik Sarayı'nda ağırlanıp esirler konusunun yeniden görüşülmesinin akabinde büyükelçinin birinci dragoman Baltazar çağrıldı. Ancak bu Ermeni asıllı tercümanın bostancıbaşı tarafından derdest edildikten sonra casusluktan suçlanıp idam edilmesi üzerine Marcheville durumu 24 Aralık 1633

---

[71] Paris-Archives du Département de la Guerre (Savunma Bakanlığının "Muharebe Departmanın Arşivleri"), *Des origines au règne de Louis XIII 1570-1643*, A[1] Alt-Serisi n°13, belge n°139 (10 Aralık 1629 tarihli konsolos beratı).

[72] Haga, 1612 tarihli kapitülasyonları almasıyla İstanbul'da Felemenklerin daimi büyükelçiliği başlamıştır.

[73] BnF, *Tersane Kütüphanesi* departmanı, *Fransız Yazmaları* koleksiyonu, Cilt 4771, "Traictez et ambassades de Turquie. Recueil de pièces relatives à l'histoire des relations diplomatiques de la France avec le Levant. 1528-1640", f°86-89. Mahkeme raporuna göre, eski büyükelçi Cézy'nin borçları 1630 yılı Aralık sonundan beri hâlâ kapatılamamıştı. Alacaklılara ödenecek miktarlar da net olarak büyükelçilerin huzurunda belirtilmişti.

[74] Bu ödenekler söz edilen raporun sonunda verilirken toplam tutarı 310 bin *piastres* idi. O dönemde 1 İspanyol Reali, Fransız 48 *sols* (veya *sou tournois*) denilen kuruşa tekabül ettiğinden bu tutarı kraliyetin *livres tournois* gümüş sikkesine düşürülmekteydi ve 744 bin *livres tournois*'ya denk geliyordu.

tarihli mektupla Krala bildirdi.[75] Bu mektupta, tercümanın idamından Kaptanıderya'yı mesul tuttu. Sonrasında, tercümanın diğer büyükelçilere Kaptanıderya hakkında yanlış malumatlar yayıp paşa hakkında kötü sözler sarf ettiği gerekçesiyle idam edildiği ortaya çıktı.[76]

Kaptan Paşa ve Marcheville arasındaki sürtüşmeler Fransız Sarayı'nın içinde ve dışında inşa edilen iki şapel ile devam etti. Topkapı Sarayı'nı gördüğü gerekçesiyle dıştaki yapı Kaptanıderya'nın tesiriyle yıktırıldı.[77] Bu hadiselerden sonra da büyükelçi, Mösyö Cézy ile Fransız denizcilerin arasındaki ihtilafın bir parçası oldu. Büyükelçi Marcheville bu denizcilere İstanbul'dan çıkmamalarını ve sabırla limanda beklemelerini söylemesine rağmen, dediklerinin aksi yapıldığına dair iftiralar ortaya atıldı. Bu dedikodulara maruz kalan Marcheville, padişah buyruğuyla 2 Mayıs 1634 tarihinde apar topar payitahttan ayrılmak zorunda kaldı.[78] Oysa İstanbullu Fransız tacirler ve denizciler 9 Mayıs'ta dedikodunun yanlış olduğunu ve Marcheville'i desteklediklerini yazılı olarak beyan etseler de[79] padişah, Fransa Kralı'nın onayını beklemeden sâbık Cezy Kontu'nu yeniden büyükelçi olarak görevlendirdi.[80]

"Güneş Kral" lakaplı XIV. Louis tahta geçtikten sonra (1643) Fransa-Osmanlı münasebetleri çok kritik bir noktaya geldi. Fransa, bilhassa İstanbul büyükelçisi Jean de la Haye Vantelet'in büyükelçiliği döneminde (1639-1665), Kandiye Kuşatması (1645-1669) ve Saint-Gotthard Muharebesi (1664) meselelerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlarına yardım ederek "dostluk" ilişkilerinin zedelenmesine neden oldu. Papa IX. Clément'in Türkleri defetmek için Hristiyan devletlere destek çağrısı üzerine Fransa Kralı XIV. Louis, Hristiyanların koruyucusu olarak Girit hadisesinde Venediklilere,[81] Saint-Gotthard'da ise Habsburg güçlerine destek kuvvet yolladı. İstanbul büyükelçisi de şifreli yazışmalarla gizli istihbarat desteği verdi. Ancak bu durum Osmanlılar tarafından ihanet sayıldı ve onların nezdinde Fransızlar 100 yıllık saygınlıklarını yitirdiler. Öyle ki büyükelçileri Jean la Haye Vantelet ve oğlu Denis 1660-1665 yılları arasında Yedikule

[75] BnF, Cilt 4771, f°82-85, n°90 (11 Ocak 1634 tarihli mektup).

[76] BnF, Cilt 4771, f°90.

[77] Saint-Priest, *age.*, s.213.

[78] BnF, demirbaş n°4771, f°150. Marcheville hiçbir hazırlık yapamadan *Le Dauphin* adlı küçük gemiye bindirilip yanında iki eskort gemisi birlikte Marsilya'ya 22 Haziran'da ulaştı.

[79] BnF, Cilt 4771, f°117.

[80] Halil İnalcık, "İmtiyâzât", *DİA*, XXII, (2000), s.246. Tongas, *age.,* s.32-33.

[81] Faruk Bilici'ye göre, 7000 asker, 30 parça gemi, iaşe, 840 top ve 1400 çadır Kandiye'ye Kraliyet tarafından gönderilmişti. Faruk Bilici, *XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı* (*Louis XIV et son projet de conquete d'Istanbul*), TTK, Ankara 2004, s.32.

Zindanları'nda hapsedildiler. Bu dönemde Fransız büyükelçiliğinin idaresi ve Bâbıâli'deki siyasi ve ticari müzakereler, kraliyet tarafından İstanbul maslahatgüzarı (*chargé d'affaires*) olarak tayin edilen Mösyö Blondel'e sonra da mukim tüccar Jean-François Roboly'e emanet edilmişti. Zaten 1669 yılından sonra Fransız büyükelçiliği, Kandiye Savaşı'nda esir düşen Fransız askerleri kurtarmanın derdindeydi. O sırada Osmanlılar tarafından Süleyman Ağa başkanlığında kurulan bir heyet Fransa'da bu soğuk savaşı bitirmeyi hedefledi.[82] Ancak büyükelçi sıfatıyla gönderilmeyen Süleyman Ağa'nın görevi fiyaskoyla sonuçlandı ve ikili münasebetler 1673 kapitülasyonlarına dek kuşku ve kararsızlık üzerinden devam etti. Buna rağmen yeni büyükelçi Nointel (1670-1678), müzakere sürecinde Levant'taki Fransız tüccarların muhtelif vergilerden muaf tutulması için sadrazamdan bir buyruk almayı başardı.[83]

Her ne kadar Kralın dragomanı Şövalye Laurent d'Arvieux, fevkalâde elçi olarak Edirne'de bulunan Nointel ile birlikte başarılı bir müzakere yürüterek kapitülasyonları alsa da Akdeniz'deki Müslüman/Fransız korsan sürtüşmelerinden dolayı ikili ilişkiler dostane bir şekilde yürümüyordu. Daha Kandiye ihaneti sindirilememişken Fransa Amirali Duquesne'nin filosu Müslüman korsanlara haddini bildirmek adına kraliyetten destek alarak önce 1681'deki Sakız Adası'nı[84] ardından da 1688 yılına kadar Garp Ocakları kıyılarını bombaladı. Osmanlı hükûmeti ise Fransa'nın İstanbul büyükelçileri Nointel ve Guilleragues (1679-1685) ile yaşadığı iskemle krizlerini[85] henüz sindirememişken, Akdeniz ile Kuzey Afrika'da oluşan zararların Fransa tarafından tazmin edilmesini istedi.

---

[82] Temmuz 1669'da, Fransız şairi La Fontaine, Bavyera Prensesi'ne hitaben diplomatik temalı satırları bir kronikte paylaşmıştır: "Nous attendons du Grand Seigneur, Un bel et bon ambassadeur, Il vient avec grande cohorte, Le notre est flatté par la Porte. Tout ceci la paix nous promet Entre Saint-Marc et Mahomet" yani Büyük Senyör'den güzel ve iyi bir büyükelçi bekliyoruz, büyük kohortla gelecek. Bizimki (Nointel) Bâbıâli tarafından pohpohlanmakta. Tüm bunlar Aziz Mark ile Muhammed (sav.) arasında barışı sağlayacak". Albert Vandal, *L'odysée d'un ambassadeur, Les Voyages du Marquis de Nointel*, Librairie Plon, Paris 1900, s.22.

[83] Géraud Poumarède, "Négocier près de la Sublime Porte, Jalons pour une nouvelle histoire des capitulations franco-ottomanes", Lucien Bely (ed.), *L'invention de la diplomatie Moyen-Âge–Temps modernes*, Presses Universitaires de France, Paris 1998, s.81.

[84] Trablus korsanlarının Fransiz ticari gemilerine saldırıp Sakız Adası'na sığınmaları üzerine Amiral Duquesne adayı sekiz savaş gemisiyle topa tutmuştur. Zehra Orakçı, *Mezemorta Hüseyin Paşa*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul 2021, s.26; Jean Bérenger, "La Politique Ottomane de La France Dans Les Années 1680", *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, C. XXXIII, S.2/4, (1987), s.195-196. Bk. Fatma Açıkgöz, "Fransızların 1681 Sakız Saldırısında Verdikleri Zarar Karşılığında XIV. Louis Tarafından IV. Mehmet'e Gönderilen Tarziye Hediyeleri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, I/1, (2011), s.59-71.

[85] Solnon, *age.*, s.283. "Sadrazam Kara Mustafa Paşa büyükelçi Nointel'e "Çık! Çık! Defol kâfir köpek" demiştir.

II. Viyana Muhasarası'ndan (1683) sonra Budin (1686), Mohaç (1687) ve Belgrad (1688) yenilgileri, Venediklilerin Preveze ve Mora Yarımadasını, Rusların[86] ise önce Kırım'ı (1687-1689) ardından da Azak Kalesi'ni işgal etmesi (1696) Osmanlı ordusunu ve hükûmetini epeyce yormuştu. Dolaylısıyla Osmanlılar, bu yüzyılın son çeyreğinde mevcut ticari antlaşmalara ve diplomatik ilişkilere daha da önem verdi. Fransa kraliyeti ise zayıflayan Osmanlıya karşı sadık hizmetkârları tarafından sunulan fetih projelerini değerlendiriyordu.[87] Aslında bu projeler kraliyetin *kızıl elma*sı idi ve Osmanlı yıkılarak Kutsal Doğu Roma İmparatorluğu yeniden kurulacak ve bu şekilde Hristiyan âleminde barış sağlanacaktı.[88] Örneğin filozof Leibniz'in 1672 yılında krala sunduğu esere göre, Mısır'ın fethiyle başlayan bir harekâtla İstanbul'un Akdeniz ile olan irtibatı koparılarak payitaht iaşesiz bırakılacaktı. Bu amaçla, mühendis Etienne Gravier d'Ortières ve ekibi 1685-1687 yılları arasında Levant gezisindeyken askerî ve coğrafi bilgileri toplayarak kraliyete bu işgalin olasılığı üzerine raporlar sunmuşlardı.[89]

Ne var ki Avrupa'da 1686 yılından itibaren Fransa'ya karşı birleşen Augsburg Ligi,[90] Kral XIV. Louis'yi Osmanlılar ile ittifak kurmaya mecbur bıraktı. Savaş 1688 yılında başladığı sırada İstanbul büyükelçisi Girardin'in vefat haberi gelince Fransa Krallığı, yeni tayin ettiği Mösyö Châteauneuf'a gönderdiği 1689 tarihli talimatnamede,[91] I. Leopold'un birliklerine karşılık verilmesi için Osmanlıların Macaristan seferine yönelmesi ve Tökeli İmre'nin Erdel Prensi olarak kabul edilmesinin yanı sıra tertiplediği isyanların da desteklenmesi isteniyordu. Jean Bérenger'e göre Fransa Krallığı,

---

[86] Rusya Çarlığı, Çarı I. Petro'nun önderliğinde 1686 yılından itibaren Kutsal İttifaka dâhil olup Osmanlılara karşı 1700 yılına kadar savaştı.

[87] Savary de Brèves, *Discours abrégé des asseurez moyens d'anéantir et ruiner la Monarchie des Princes ottomans,* tarihsiz; Jean Coppin, *Le Bouclier de l'Europe, ou La Guerre sainte, contenant des avis politiques, et chrêtiens. ..avec une Relation de voyages faits dans la Turquie, la Thébaïde et la Barbarie*, Antoine Briasson, Lyon 1686; Maximilien de Béthune [duc de Sully, 1559-1641], *Economies royales*, (ed.) Joseph Chailley, Guillaumin et Cie, Paris 1820; Kapüsen Papaz Joseph, *Turciados*, Paris: Jean Fouët, 1625; Gottfried Wilhelm Leibniz, *Oeuvres de Leibniz, Projet d'expédition d'Egypte présenté à Louis XIV*, C.V, Firmin Didot frères, fils et Cie, Paris 1864; Etienne Gravier d'Ortières için bk. Archives nationales, sous-série A4/2: Marine, "Projet d'ordonnance sur le fait des galères dressé par ordre du Roy par le Sieur Gravier d'Ortières controlleur des galères en France, 1682"; BnF, Yazmalar Departmanı Fransızca Koleksiyonu, demirbaş n°7176 (*Gallica*): "Estat des places que les princes, Mahométans possèdent sur les costes, de la mer, Médittéranée et dont les plans ont esté levez par ordre du Roi à la faveur des la visite des Eschelles de Levant, que Sa Majesté a fait faire les années 1685, 1686 et 1687, avec les projets pour y faire descente et s'en rendre Maistre".

[88] Bu konuda bk. Ludovic Drapeyron, "Le grand dessein secret de Louis XIV contre l'Empire ottoman en 1668", *Séances et travaux de l'Académie des scienes morales et politiques*, I, (1877), s.425-461; Henri Omont "Projets de prise de Constantinople et de fondation d'un empire d'Orient sous Louis XIV", *Revue d'histoire diplomatique*, VIIe année, n°2, Ernest Leroux, Paris 1893, s.195-246.

[89] Afyoncu, Demir ve Önal, *age.*, s.95-97.

[90] Diğer adıyla Dokuz Yıl Savaşı (1688-1697), Fransa'nın Kutsal İttifak (Hollanda Kralı III. William, Kutsal Roma imparatoru I. Leopold, İspanya Kralı II. Charles ve Savoya Dükü Victor Amadeus) ile yapılan mücadelesinde her iki taraf mutlak galibiyete erişmeden Risvik Antlaşması ile son buldu.

[91] Talimatnamenin tamamı için bk. Pierre Duparc, *Recueil des Instructions aux ambassadeurs et aux ministres de France*, CNRS, Paris 1969, s.131-147

Macaristan seferi için 1683 yılında Kara Mustafa Paşa'ya gizli mektuplar gönderirken, Tökeli'nin isyanlarına devam etmesi için de en az 1 milyon *livres tournois* kadar destek göndermişti.[92] Papa Innocent XI, Eylül 1683'de XIV. Louis'den Kutsal İttifak'a katılması ve İstanbul'a karşı bir donanma çıkarması teklifinde bulundu. Ancak Kral, Nijmegen Antlaşmaları'na[93] (1678-1679) sadık kalmayı tercih ettiğini belirterek tarafsızlığını korudu ve bu teklifi geri çevirdi.[94]

Esasında Fransa Kraliyeti öyle görünmek istiyordu. Nitekim Dışişleri Bakanı Charles Colbert de Croissy, bu hassas siyaseti Muharebe Bakanı Le Tellier (baba ve oğlu)[95] ile yürütürken 24 Mayıs 1677 tarihinde Erdel prensi ile Făgăraş Antlaşması'nı imzalayarak Fransa'nın desteğini sundu.[96] Fransız birliklerinin Avusturya safında yer almasını, ancak kati surette Osmanlı ordusuna karşı savaşmamasını emretse de buna itaat edilmedi. Örneğin 1687-1688 yıllarında Claude-Louis-Hector de Villar'ın liderliğinde bir süvari birliği Macaristan seferine gitmişti.[97] Öyle ki Kutsal İttifaka bağlı birliklerin Osmanlılar tarafından yenilip yenilmeyeceği Fransızlar için merak konusu olduğundan, Muharebe Bakanı Louvois, İstanbul büyükelçisi Girardin'den (1687) sadrazamın ordusunda Türkler hakkında bilgi toplayacak birinin (casus) bulunmasını istemişti.[98]

Bu arada, Osmanlı ordusunun 1683-1686 yılları arasında aldığı üst üste mağlubiyetler sonucunda Sultan IV. Mehmed 1687 yılında tahttan indirilip yerine kardeşi

---

[92] Jean Bérenger, "Le second siège de Vienne par les Turcs", *Annuaire-Bulletin de la Société de l'histoire de France, 1983-1984*, (1983), s.39

[93] Fransa'nın Hollanda'yı yenmesiyle oluşan üç ayrı barış antlaşmasıdır: 10 Ağustos 1678'da Hollandalılarla, 17 Eylül 1678'de İspanyollarla ve 5 Şubat 1679 Habsburglarla. Bu durumda Fransa hem siyasi hem de askerî üstünlüğünü ispatlayarak Avrupa'nın en büyüğü olarak görülmüştür.

[94] Jean Nouzille, "La reconquête de la Hongrie sur les Turcs vue par la France, De la victoire du Kahlenberg à la prise de Buda (1683-1686)", *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, C.XXXIII, S.2/4, (1987), s.292; Selim Hilmi Özkan, "XVII. Yüzyılın Sonlarında Hıristiyan Birliği Projesi ve Osmanlı-Fransız İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, (2009), s.65.

[95] Michel Le Tellier zamanında (27 Aralık 1651-27 Ekim 1677) Avrupa'nın birçok noktasından ve Osmanlı topraklarından sağlanan haberleşme ağı, Dışişlerinin başına geçen oğlu François Michel Le Tellier (Marquis de Louvois-27 Ekim 1677-15 Temmuz 1691) ile devam ettirilmiştir.

[96] Sergiu Iosipescu, "Relations politiques et militaires entre la France et les principautés de Transylvanie, de Valachie et de Moldavie", *Revue historique des armées*, CCXLIV, (2006), s.6 (elektronik sayfa numarası). https://journals.openedition.org/rha/6002 [Erişim tarihi: 12.04.2022].

[97] Thierry Sarmant, "Les Turcs font merveilles: Louvois, observateur de l'Europe centrale et orientale, 1679-1691", *Dix-septième siècle*, CCXXIX/4, (2005), s.643.

[98] Thierry Sarmant, agm., s.644; "J'ai assisté, *lui écrit-il*, à la lecture d'une de vos lettres adressée à M. de Croissy, par laquelle vous proposés d'avoir quelqu'un à la suitte du visir pendant cette campagne (...) Mond. sieur de Croissy a esté chargé de vous mander que le roy n'aprouvoit point cette proposition, mais, comme j'ai remontré à S. M. que ce seroit une chose curieuse de sçavoir comment les armées du Turc agissent et sont gouvernées et comment elles subsistent, Elle a trouvé bon que je vous mandasse que, si vous avés quelqu'un auprès de vous capable de faire ces observations et de se conduire de manière que personne ne puisse croire qu'il soit dans cette armée de vostre part, S. M. aura bien agréable que, si cette lettre vous est rendue assés tost pour que celuy que vous choisirés puisse encore voir quelques mois de campagne, vous l'y envoyiés et le chargiés de bien examiner quelle est la force de l'armée des Turcs, dans quel ordre ils marchent, quelle artillerie il y a à la suitte de ladite armée et comment elle subsiste."

II. Süleyman geçti. Fransa Krallığı da kendi çıkarları doğrultusunda imparatorla herhangi bir barış antlaşmasının yapılmasını engellemeye çalışarak[99] baş düşmanı Avusturya'yı askerî yönden zayıflatmayı hedefledi. Bu şekilde Osmanlılar savaşta başarılı olursa, Fransızlar da Tuna ve Ren nehirleri üzerinde hâkimiyet kuracaktı.[100] Fransa, Hristiyanlığın selameti için Osmanlı-Lehistan arasında da bir barış istemiyordu.[101] Üstelik kendi emelleri doğrultusunda kullanmaya çalıştıkları Türklere karşı teferruatlı işgal ve parçalama projeleri de Denizcilik Bakanı Seignelay döneminde (1683-1690) hazırlanmıştı.[102]

Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa zamanında Belgrad alınsa (1690)[103] da Osmanlılar, yüzyılın son on yılında Avusturya, Lehistan ve Venedik'in oluşturduğu, 1695'te Rusya'nın da katıldığı müttefik kuvvetler karşısında çeşitli cephelerde başarısız oldu. Fransa Krallığı ise 1696 yılında Avusturya ile Risvik Antlaşması'nı imzaladı. Bu durumdan son derecede rahatsız olan Osmanlıların Kutsal İttifak devletleri ile olan on altı yıllık savaşı Karlofça Antlaşması'nın (1699) imzalanmasıyla son buldu. Bu antlaşma, Osmanlı İmparatorluğu'nun dış siyasetinde radikal değişimlerin vuku bulduğu bir dönemin başlangıcını oluşturdu.

1689 yılında Girardin'in vefatından sonrasında kardeşi abbé Girardin geçici olarak İstanbul maslahatgüzarı seçilse de[104] yeni büyükelçi olarak 27 Eylül 1689'de Châteauneuf atandı. Büyükelçi, seleflerine nazaran daha kabiliyetli biri olduğundan, Edirne'de yürüttüğü dostane ilişkiler sayesinde Levant iskelelerinden kraliyete buğday tedariki (1694), Fransızların senelerce Kahire Gümrükçüsü Léon Zafir ile yaşadıkları sorunların (1691-1696) çözümü ve Galata'daki kiliselerin onarımı (1697) gibi meselelerde padişahtan ferman alabildi.[105] Ancak 1692-1699 yılları arasında İstanbul

---

[99] Fransa 1683'teki Viyana Bozgunu'ndan sonra, Osmanlıların tıpkı 10 Ağustos 1664 tarihli Vasvar Antlaşması'ndaki gibi Avusturya ile bir kez daha barış antlaşması yapmasından endişe duyuyordu.

[100] Claire Gantet, "Définitions du pouvoir et représentations politiques de l'espace dans le Saint-Empire autour du siège de Vienne (1683)", *Revue Française d'Histoire des Idées Politiques*, 14/2, (2001), s.266. Fransızların 1683-1699 yılları arasındaki Osmanlı siyaseti hakkında bk. Emmanuel Caron, *La politique ottomane de la France depuis la levée du siège de Vienne (1683) jusqu'à la paix de Karlowitz (1699)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sorbonne Paris 4 Üniversitesi, Paris 1998.

[101] Sarmant, agm., s.650.

[102] Bilici, "Les relations franco-ottomanes…", s.58.

[103] Sergiu Iosipescu, agm., s. 6; İlaveten Rumen tarihçi Iosipescu, Fransa Krallığının 1682-1690 yılları arasında Erdel'i destekleme politikasını Osmanlı lehine İmparator birliklerine karşı bir şaşırtma hareketi olarak nitelendiriyor.

[104] AN, AE, B^I, Cilt 380, f°282.

[105] Timur Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C.I, belge n°392, s.753 İstanbul Mahkemesi 23 Numaralı defter hüküm n°10b/1 (ek), 60a/1, 60b/1 (kilise onarımların hk.). Archives Nationales (AN- Devlet Arşivleri), Affaires Étrangères (AE- Dışişleri serisi), B^I, *Constantinople Konsolosluğu'ndan Gelen Yazışmalar* fonu, Cilt 381, f°422, 425, Cilt 382 f°44 (buğday temini). AN, AE, B^I, Cilt 381 n°4, 147, 163, 170, 173, 211, 225, 241 (sadrazamın buyruğu ile Zafir meselesi çözüldü).

maslahatgüzarı iken 1699 yılında Châteauneuf'dan sonra büyükelçi tayin edilen Mösyö Ferriol, Sultan II. Mustafa tarafından kabulünde yaptığı teşrifat hatası yüzünden istenmeyen adam oldu.[106] Ayrıca Ferriol, dönemin Dışişleri Bakanı Torcy de Colbert'e 27 Ağustos 1709 tarihinde yazdığı mektupta, Mayıs ayından itibaren apoplexi hastalığına yakalandığını bildirince, şansölye Belin ve dönemin İstanbul başvekili Meynard'ın bu durumdan istifade ederek meclis kararıyla Ferriol'un azlini istediği ortaya çıktı.[107] Onuru kırılan Ferriol, 1711 yazında Fransa'ya döndü.

Özetle Fransa, 17. yüzyıl boyunca Avrupa'daki Hristiyanlık hegemonyası yarışında Habsburg ve müttefiklerine karşılık verebilmek için Osmanlı ile ikiyüzlü bir diplomasi yürütmüştür. Bir önceki yüzyılda Türklerle olan dostane ve müşterek harekât anlayışına son vermiş, Osmanlılar nazarında itibar ve saygınlıklarını yitirme pahasına tutarsız bir oryantal politika sergilemiştir.

Ticari İlişkiler

Osmanlı-Fransız ticari münasebetleri Osmanlı padişahlarının bahşettiği kapitülasyonlara dayandığı için evvela bu kavramın tanımından söz etmeliyiz. Etimolojik açıdan kapitülasyon, Latinceden *capitulare* sözcüğünden gelip "sözleşme" anlamını taşımaktadır. Bu terimin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki karşılığı ise "imtiyâzat" ve "ahidnâme" olarak bilinip yabancı devletlere tanınan hukuki, adli ve ticari maddeler içerir. İmtiyazlardaki maddeler yalnızca dârülharp statüsündeki devletlerin vatandaşlarına tanınmış haklardır.[108] Bu devletler arasında Fransa Krallığı da olup, söz konusu haklar Osmanlı topraklarına bir süreliğine gelen Fransız kaptan ve tüccarlarına "müste'men" sıfatıyla adli, ticari, mali ve idari meselelerde avantajlar sağlamıştır.[109] Ancak 10 yıldan fazla ikamet edenler "zimmî" sıfatıyla kapitülasyonların sağladığı avantajlardan mahrum kalıp cizye vergisini ödemekle yükümlü kılınmıştır.[110]

Kanunî Sultan Süleyman, Ekim 1533'te Veziriazam İbrahim Paşa'yı Safevîlere karşı girişilen Irakeyn Seferi'ne önden gönderdikten sonra kendisi de Haziran 1534'ten

---

[106] Jean baron de Carlscroon Du Mont, *Le ceremonial diplomatique des cours de l'Europe*, Tome II, Waesberge, Amsterdam 1739, s.717. (Ferriol'un 1699'daki kabulü ve teşrifât hatası ile ilgili); Bk. Éva Bóka ve Katalin Vargyas, "Le marquis Charles de Ferriol ambassadeur de France à Constantinople (1699-1703)", *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, C.XXXI, S.1/2, (1985), s.87-112.

[107] Charles Augustin Sainte-Beuve, *Portraits littéraires*, Volume III, Garnier Frères, Paris 1864, s.174-175.

[108] Aybars Pamir, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı'nın Etkileri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.LI, S.2, (2002), s.85.

[109] Pamir, agm., s.90.

[110] İnalcık, "İmtiyâzât", s.246.

itibaren sefere dâhil olmuştu. İbrahim Paşa, Ocak 1536'da İstanbul'a döndükten sonra, Şubat ayında Fransa büyükelçisi de La Forest ile ahidnâme hazırlıklarını sürdürürken 15 Mart 1536 tarihinde padişah tarafından idam edildi. Konuyla ilgili çalışmalarda, söz konusu ahidnâme ya da kapitülasyonun sahihliği ve akıbeti tartışılmaktadır. Zira 1536 tarihli belge, orijinali ya da sureti Osmanlı Arşivinde bulunamadığından İtalyanca ve Fransızca suretleri üzerinden değerlendirilmiş ve günümüze kadar da tartışma konusu olmuştur. Örneğin Rumen tarihçi Nicolas Iorga 1925'lerde, 1536 ahidnâmesinin varlığı hakkındaki tereddütlerini açıklamıştır.[111] Fransız tarihçi Joseph Matuz ise 90'lı yıllarda, Kanunî'ye ait iki ferman üzerinden 1536 ahidnâmesinin gerçekliğini vurgulamıştır.[112] Bu konu üzerinde bir çalışma yapan Zeki Arıkan ise fermanlarda geçen "ahidnâme" ibaresinin 1536 kapitülasyonları ile ilişkilendirilmesini doğru bulmadığını ifade etse de başka somut örnekler üzerinden bu ahidnâmeyi doğrulamaktadır.[113]

Bu konuda ilk olarak, antlaşmanın gerçek bir ahidnâme hüviyeti taşıyıp taşımadığı üzerinde tartışılmıştır. Fransa Ulusal Kütüphanesinde bulunan bir belgede, 20 Eylül 1528 ila Aralık 1581 tarihleri arasında Fransa kralları ve Osmanlı padişahları arasında yapılan antlaşmalar hakkında genel bir bilgi bulunmaktadır.[114] Bu vesikaya göre Büyükelçi de La Forest, Şubat 1535 tarihinde İbrahim Paşa ile genel bir ahidnâme üzerinde değil, "traité" adı altında ticari nitelikli 18 maddelik antlaşma üzerinde mutabık kalmış; ancak antlaşma tasdik edilmemiştir. Bu tür ticari antlaşmaların yeni olmadığı, Kanunî Sultan Süleyman'ın Mısır'daki Fransızlarla yenilediği 1528 tarihli ticari imtiyaznâme ile anlaşılmaktadır. Bu noktada hukukçu Necdet Kurdakul da eserinde, 21 Eylül 1528 tarihli ticaret antlaşmasının somut bir kapitülasyon niteliği taşımadığını dile getirmektedir.[115] İnalcık da Mısır'da Fransız ve Katalan ortak konsolosluğu bulunduğundan, bu antlaşmanın Osmanlı ile Fransa arasında yapılmış genel bir kapitülasyona dayanmadığını belirtmektedir.[116] Güneş

---

[111] Nicolas Iorga, *Points de vue sur l'histoire de l''Orient à l''époque moderne*, J. Gamber, Paris 1925, s.27-55; Zeki Arıkan, "1536 Kapitülasyonları ve Cumhuriyet İdeolojisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* XXIV/37, (2005), s.17.

[112] Joseph Matuz, "À Propos de la Validité des Capitulations de 1536 entre l'Empire Ottoman et la France", *Turcica,* XXIV, (1992), s.183-192. (Makalenin Türkçe çevirisi için bk. "Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa Arasındaki 1536 Kapitülasyonlarının Geçerliliği Hakkında", çev. Eriman Topbaş, *Türkiye Günlüğü*, 58, (Kasım-Aralık 1999), s.130-132).

[113] Arıkan, agm., s.20-21.

[114] Fransa Ulusal Kütüphanesi (BnF), *Yazmalar departmanı, Fransızca* koleksiyonu, demirbaş n°3954 {eski referansı *Supplément français 503*}, "Recueil des traités faictz entre les roys de France et les Grandz Seigneurs, empereurs des Turcqs […], depuis le 20 septembre 1528 jusqu'au mois de décembre 1581.", f° 156 r°-162 v° (Fransızca tercümesi); İki dilli edisyonu için (İtalyanca ve Fransızca) bk. Ernest Charrière, *Négociations de la France dans le Levant – ou correspondances, mémoires et actes diplomatiques*, C. I, Imprimerie Nationale, Paris 1848, s.285-294.

[115] Necdet Kurdakul, *Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Döler Neşriyat, İstanbul 1981, s.24.

[116] Halil İnalcık, "Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 24, (2003), s.67.

Işıksel de 1528 antlaşmasında yer alan bir dizi ayrıcalık ve garantinin diplomatik anlamda *ahidnâme* özelliği taşımadığını, metnin daha çok *mersûm* niteliğinde bir imtiyaznâme olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, 1528 tarihli metin için Venediklilere verilen 1521 tarihli kapitülasyondan ilham alınmıştı. Aynı şekilde 1528 antlaşmasındaki 3, 6, 8, 9 ve 13 maddeler de 1536 tarihli belgede yer almaktaydı.[117]

1536 tarihli belge üzerindeki bir diğer tartışma konusu da iki devlet arasında mutabık kalınan "imtiyaz mukavelesi" üzerinde imza olup olmadığıdır. Halil İnalcık, 1536 yılında İbrahim Paşa'nın idamıyla birlikte antlaşma maddelerinin padişah tarafından tasdik edilmeden taslak haliyle kaldığı bilgisini, büyükelçi Antoine Rincon'un 20 Eylül 1539 tarihinde Connetable Montmorrency'e gönderdiği mektuba dayandırmaktadır. İlaveten, delil niteliğindeki bu vesikanın Comte de Saint-Priest tarafından 1777 yılında Büyükelçi d'Aramon'un arşivleri arasında bulunduğunu belirtmektedir.[118] Tarihçi Gaston Zeller de bu antlaşmanın proje aşamasında kaldığını, belge üzerinde ne bir imzanın ne de simgenin yer aldığını açıklamaktadır.[119] İnalcık'ın konu hakkındaki yorumu belirleyicidir: "*De la Forest tarafından yazılan taslak iki taraf arasında yapılmış bir antlaşma formundadır; tek taraflı olarak padişah tarafından bağışlanmış bir antlaşma değildir.*"[120]

Konuyla ilgili üçüncü tartışma antlaşmanın tarihi üzerinedir. Hammer'e göre, antlaşma nüshasında geçen Zilhicce 941 tarihi Temmuz 1535'e tekabül etmektedir ve o tarihte İbrahim Paşa Acem seferinden dönmemiştir.[121] Sonuç olarak, bu belge gerçek bir ahidnâme hüviyeti taşımadığından, mevcut akademik çalışmalarda "1536 Kapitülasyonları" adı altında bir ticaret antlaşmasından söz edilemeyeceği ve bunun bir taslaktan öteye geçmediği kabul edilmektedir.[122] Dolayısıyla yapılan araştırmalar, Sultan II. Selim'in 1569 yılında Fransa Krallığı'na bahşettiği kapitülasyonun, otantik, tasdikli

---

[117] Güneş Işıksel, "Les capitulations accordées à la nation française en 1569. Essai de contextualisation et édition critique", *Turcica*, Peeters Publishers, n°53, (2022), s.139, 141.

[118] İnalcık, agm., s.67; Ali Safa Kartal, *Jean De La Forest'in Büyükelçiliği Döneminde Fransa-Osmanlı Siyasi ve İktisadi Münasebetleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2018, s.138.

[119] Gaston Zeller, "Une légende qui a la vie dure: les capitulations de 1535", *Revue d'Histoire Moderne & Contemporaine*, tome 2, n°2, (1955), s.128

[120] İnalcık, "İmtiyâzât", s.248.

[121] Charrière, *age*., s.283-284 (Hammer hakkındaki dipnot).

[122] 1536 Kapitülasyonları ile ilgili olarak bk. J.-P. Laurent, "Les articles franco-ottomans de février 1536: la transmission de leur texte; leur caractère", Renouvin (Pierre), Bastid (Paul), Tapié (Victor-Louis) dir. *Ordonnances des rois de France. Règne de François Ier*, C.VIII, 1536-1537, Imprimerie nationale, Paris 1963-1972, s.503-574; Gilles Veinstein, "Les capitulations franco-ottomanes de 1536 sont-elles encore controversables ?", Vera Costantini, Markus Koller éd., *Living in the Ottoman Ecumenical Community*. *Essays in Honour of Suraiya Faroqhi*, C.XXXIX, Leyde, Brill, 2008, s.71-88; G. Işıksel, agm., s.137-173.

ve kapsamlı olması itibariyle iki devlet arasındaki ilk kapitülasyon olduğunu göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, köklü bir zihniyet değişimine giren Avrupa devletlerinden 1580'de İngiltere'ye ve 1581 yılında Fransa'ya ahidnâme vermesi, ticari kapitalizm rekabetinin başlangıcını oluşturdu; fakat bu rekabetçi zihniyet, 1569 tarihli kapitülasyonların 17. maddesinde de görülmekteydi. Bu maddeyle Avrupa devletleri tacirleri artık Fransız sancağı altında ticaret yapma hakkı elde etmişti. Üstelik Osmanlı iskelelerindeki Fransız konsolosları Fransa bayrağı altında ticaret yapan her gemiden "konsolosluk hakkı" almak suretiyle diğer Avrupalı rakipleri karşısında prestij sahibi olduklarını gösteriyorlardı.[123]

Paul Masson'ın verdiği bilgiye göre, Marsilya milletvekillerinin (belediyeciler) krala sunduğu 1623 tarihli raporda, 1560 yılı öncesinde Marsilya Limanı'ndan yalnızca beş ya da altı gemi 100.000 ekü'lük sermaye ile Levant'ta ticaret yapabiliyordu.[124] Örneğin Fransa Krallığı, Din Savaşları'nın (1562-1598) arifesinde birkaç tüccara imtiyaznâme vermek suretiyle İstanbul Limanı'yla ticaret yapılmasına destek vermişti.[125]

Fransız ticareti 1570'deki Venedik-Osmanlı savaşından itibaren önemli bir ivme yakaladı. Bu yükseliş 1581 ve 1597 kapitülasyonlarıyla pekişirken, büyükelçi Savary de Brèves, "*Türk'ün İmparatorunda ticaret yapan 1000'den fazla geminin Provence ve Languedoc eyaletlerinin sahillerinde bulunduğunu*" dile getiriyordu.[126] Fakat İngilizlerin 1583, 1601 ve 1604 yıllarında kapitülasyonları yenilemesi iki devlet arasındaki rekabeti büyüttü. Öyle ki aralarında, "en imtiyazlı millet" maddesini kapitülasyonlara eklettirmek için kıyasıya bir mücadele yaşandı. Fransa her ne kadar İngilizlerin 1601'de aldığı 17 maddelik kapitülasyondan sonra siyasi bir yenilgi almış olsa da[127] 50 maddeden oluşan 1604 kapitülasyonlarını padişahtan almaya başardı. Fakat şu da bir gerçekti ki İngiltere,

---

[123] Gözübüyük, *age.*, s.78.

[124] Masson, *age.*, s.XV.

[125] Bu bilgi, Marsilya'daki Bouches-du-Rhône ilinin arşivlerindeki Marsilya Amiralliğine ait İstanbul'a ilişkin 14 Eylül 1556 tarihli vesikadan alınmıştır. Belgeye göre, Jehan Baptiste ve Georges Salvares kardeşler Marsilya'dan İstanbul'a kalay, *brésil* (Brezilya'nın *pernambouc* ağacından alınan kırmızımsı boya) ve kanaviçe gibi ürünleri götürmek için Kral II. Henri'den imtiyaz alıp 20.000 altın ekü kadar ticaret yapma yetkisine sahip olmuştu.

[126] Bilici, "Les relations franco-ottomanes…", s.39. Bk. François Savary de Brèves, *Discours sur l'alliance qu'a le Roy avec le grand Seigneur, & de l'utilité qu'elle apporte à la chrestienté*, 1614: "Le trafic s'y établit d'une telle façon qu'à peine nous en pouvons-nous passer, et eux, au contraire, n'ont aucun besoin de nous; car il est très notoire qu'il y a plus de mille vaisseaux sur la cote de Provence et du Languedoc qui trafiquent dans l'étendue de l'empire du Turc, et par ce moyen, s'enrichissent non seulement eux-mêmes, mais encore beaucoup de contrées de la France qui en reçoivent utilité".

[127] İnalcık, "Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret", s.69.

1601'de Dubrovnik'ten sonra gümrük vergisini %5'ten %3'e indiren ilk Avrupalı devlet olmuştu.[128]

Ticarette Felemenklerin yükselişinden hoşlanmayan Fransız ve İngiliz büyükelçiler Bâbıâli'ye, "*İspanya kralına bağlı olup halen isyan halinde olan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransız kralı tarafından himaye edilen bir memleketin elçisini kabul etmeğe tenezzül etmemelisiniz ve bu durum padişahın şerefine halel getirir.*"[129] diyerek İstanbul'a yeni gelen büyükelçi Cornelius Haga'yı itibarsızlaştırmaya çalıştı. Ancak padişah Felemenklere 6 Temmuz 1612 tarihinde ilk kapitülasyonlarını bahşederek onları da %3'lük vergi avantajıyla Levant ticaretindeki rekabete dâhil ettiler.[130] Felemenk gümüş parasının (*rixdal*-Esedî Kuruş) Osmanlı pazarlarında rağbet görmesiyle birlikte bu sefer de Hollandalılar 1625'de ilk Levant Kumpanyasını kurup ticaretlerini genişlettiler.[131]

Şu bir gerçekti ki Osmanlı-Fransız ticareti, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerinin seyrine göre şekillenmekteydi. 16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren halledilmeyen korsanlık faaliyetlerine rağmen, büyükelçi de Brèves'in diplomatik başarısı sayesinde Osmanlılarla olan ticari ilişkilerin *ahidnâme* çerçevesi altında yürürlükte olduğu kendisine verilen 1598 tarihli fermandan anlaşılmaktadır.[132] Ancak aynı büyükelçi krala yazdığı 3 Aralık 1599 tarihli mektupta, İstanbul'a az sayıda Fransız gemisinin yanaştığını ve 7 senede sadece 3 geminin geldiğini bildirmiştir.[133]

---

[128] Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Gümrük Sistemi (1476-1620)*, Kitabevi, İstanbul 2020, s.98

[129] Gerard Erderink, "Onyedinci Asırda Osmanlı – Hollanda Münasebetlerine Bir Bakış", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.2-3, (1974) s.162.

[130] Bulunur, *age.*, s.98-99.

[131] İnalcık, agm., s.80.

[132] Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014, s.264: "*Vilâyet-i Françe padişahı südde-i sa'âdetime nâme gönderüp; … dostluk üzere olup mâbeynde mün'akid olan ahd u emâna muhâlif bir vaz' sâdır olmamağla, vilayet-i Françe bazirgânları ve kendünün nâmı ve sancağı altında yürüyen harbî tüccar tâifesi revân ile kendü hâllerinde olup ticaretlerinde iken kadîmden olu gelene mugâyir kassab akçesi nâmına yüzde bir akçe alındugın bildirüp ref' olunmasın recâ eyledüği pâye-i serîr-i a'lâma arz olundukda, ref' olunmak bâbında hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet makrûnumla fermân-ı celîlü'l-kadrim sâdır olup bu nişân-ı hümâyûnu virdüm ve buyurdum ki; ahidnâme-i hümâyûnumda mastûr olan tüccâr tâifesi ol canibde[n] getürdükleri [ve] memâlik-i mahrûsemden alup gitdükleri metâ'lardan kanûn-ı kadîm mûcebince gümrüklerin bî-kusûr edâ eylediklerinden sonra Françe ve Françe bayrağı altında gelüp ticaret iden harbî tüccar tâifesinden memâlik-i mahrûsem iskelelerinde kassab akçesi nâmına bir akçe ve bir habbe almayalar, her kim fermân-ı hümâyûnuma mugâyir elimizde emir vardır diyü kassab akçesi ve esbabları alurlar ise hâkimü'l-vakt olanlar men' u def' eyleyüp daima bu nişân-ı hümâyûnum mucebi ile tahmil eyleyeler. Bi'l-cümle Françe ve Françe bayrağı altında gelüp ticaret idenlerden kassab akçesi min-ba'd aldurmayalar, şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd [kılalar]. Tahrîren fi evâili şehr-i Şevvâli'l-mükerrem sene sitte ve elf*" Galata Şeriyye Sicilleri (GŞS), nr.21, s.227/1, (Evail-i Şevval 1006 / 7-16 Mayıs 1598).

[133] BnF, *Yazmalar Departmanı*, *Fransızca* koleksiyonu, Cilt 16144, f°271.

Brèves'den sonra gelen büyükelçilerin diplomatik başarısızlıkları ve kişisel hatalarının yanı sıra Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı sergilediği ikiyüzlü politika da siyasi ilişkilerin 1620-1673 yılları arasında oldukça problemli seyretmesine neden olmuş ve bu durum tabii olarak iki devlet arasındaki ticarete de yansımıştır. Fransa, Kardinal Richelieu'nun iktisat politikası doğrultusunda Levant bölgesinden alınan emtia ve hammaddeleri kraliyette dönüştürülüp yabancı ülkelere satarak %100 kâr sağlamakta iken bu dönemde dış ticaret politikasını Kuzey denizlerine ve İskandinav bölgesine yöneltmiştir.[134] Nitekim 1629 yılında diplomat Louis Deshayes aracılıyla Danimarka, İsveç ve Moskoflarla yapılan ticari antlaşmalarla Levant'taki 6 milyon *livres tournois* (Fransız gümüş lirası) değerindeki ticaretten vazgeçmiş görünüyordu.[135] Jeff Horn'un mevcut konsolosluk ve büyükelçilik yazışmaları ve raporlarına dayanarak belirttiğine göre, Fransa'nın 1635 yılında İspanya ile savaşa girdiği sırada Levant ticaretinin yıllık değeri takribi 25 ila 30 milyon *livres tournois* idi.[136]

Savaşın etkisiyle Osmanlı pazarlarında rağbet gören İspanya'nın sekiz reallik sikkelerine[137] karşılık Fransız tacirler de ilk kez 1641 yılında Kral XIII. Louis için bastırılan beş sollük gümüş sikkeleri gemilerine yükleyip Levant'ta ticaret yaptılar. Bu gümüş sikkeler Osmanlı coğrafyasında farklı kur değerleri gösterdiğinden girişimciler daha fazla sikke ithal ederek piyasaya sürdüler. Dahası, sikkelerdeki gümüş oranı azaltılıp bakır miktarı artırılarak riyal kuruşlara benzer imitasyonlar üretilmeye başlandı.[138] Buna rağmen Levant ticaretinin yıllık değeri Faruk Bilici'ye göre 1648 yılında takribi 7 milyon iken 1660'da 2-3 milyon *livres*'a kadar inmişti.[139]

1679 yılında Marsilyalılar eyalette üretilen 3 sollükleri Levant'a taşıdı.[140] Kalp (standart dışı) sikkelerle alım satımlar rağbet gördüğünden Fransızlar bu kârlı ticareti 1681 yılına kadar *medin* denilen küçük gümüş sikkelerin sahteleriyle sürdürdü.[141] Medin

---

[134] Jean Halpérin, "La Politique économique du Cardinal Richelieu", *Swiss Journal of Economics and Statistics* (SJES), Swiss Society of Economics and Statistics (SSES), C. LXXXIII, S.2, (1947), s.139.

[135] Jules Caillet, *L'administration en France sous le ministère du cardinal de Richelieu*, C.II, B.12, Didier et Cie, Paris 1861, s.82.

[136] Jeff Horn, "Marseille et la question du mercantilisme: privilège, liberté et économie politique en France", 1650-1750", in *Histoire, Économique et Société*, XXX/2, (2011), s.99.

[137] Fransızlar *piastre*, Osmanlı'da riyāl ḥağar, *riyal guruş* veya sadece kuruş olarak anılırdı.

[138] Pamuk, *age.*, s.144.

[139] Bilici, "Les relations franco-ottomanes…", s.60.

[140] Clément, *Lettres, instructions et mémoire de Colbert*, C.II, bölüm 2, Paris 1873, 292 numaralı belge, s.696.

[141] Clément, *age,* 313 numaralı belge, s.720-721: 1 medin=18 deniers (Fransız kuruşu).

sikkeleri III. Murad döneminden beri Mısır ticaretinde kullanılmaktaydı.[142] Fakat bu gibi sikkelerin sahtesinin üretilip Levant'a götürülmesi kraliyetin merkantilist politikalarına aykırı bir durumdu.

Osmanlılar, bu istikrarsız para düzenine karşılık olarak İstanbul'da *abouquel* (*arslâni guruş*) ile aynı sıfatı taşıyan yeni gümüş sikkeler ile altın sikkeleri bastırdı. Zira evvelden İngiliz ve Felemenklerin sıkça getirdiği altın ve gümüşler yasaklanmasına rağmen İspanyol sekiz reali, Doğu limanlarında gördüğü rağbet yüzünden bir satış ürünü olarak kabul edilmişti. Dolayısıyla getirilen reallerin değer kaybetmeden iskelenin piyasa kuru üzerinden yeni basılan yerel riyal ve sikkelerin değerine göre bozdurulması hedefleniyordu. Büyükelçi Girardin'e göre, bu yeni sikkeler tüm Osmanlı iskelelerine yetecek kadar basılmıştı ve Avrupa'dan getirilen İspanyol riyalleri artık İstanbul'da abouquel'in %10, Venedik sikkelerinin de %15 değeri üzerinden bozdurulacaktı.[143]

Büyükelçi Châteauneuf zamanında (1689-1692) yeni bakır mangırlar, akçenin yerine büyük boy sikkelerden oluşan *guruş* adı ile anıldı. Basılan yeni kuruş ile Osmanlı'daki yabancı cari kur değerlerinin düşürülmesi hedefleniyordu[144] Fakat o tarihlerde İstanbul tüccarlarından Jean-Baptiste ile Mathieu Fabre kardeşler sahte mangırlarla ticaret yapmaya başlamıştı. Mangırlar Monako'daki darphanede basılıp Patron Marin vasıtasıyla gönderiliyordu. Fabre kardeşler de Boğazhisar açıklarında sikke kasalarını indirip at arabalarıyla İstanbul'a sokuyorlardı. Büyükelçilik ise bu ticareti tasvip etmeyerek tüccarlar hakkında soruşturma açmıştı. Gelibolu konsolosunun dragomanı Elias'ın Boğazhisar'a gönderilip soruşturmaları yürütmesine izin verilmişti.[145]

Mangırlardan sonra, Sultan II. Mustafa tahta çıktığı (1108/1696-97) sırada ağırlığı 1,15 dirhem ve 22 kırat olan *İstanbul altunu* ya da *Tuğralı altun* denilen altın sikkeler payitahtta basılmaya başlandı. Bu tuğralı sikkeler III. Ahmed'in tahta çıkışına (1703) dek piyasalarda kullanıldı.

17. yüzyılın ilk yarısında *Languedoc* ve *Provence* kökenli tüccar aile şirketleri, kraliyetten bağımsız bir şekilde doğrudan Levant iskeleleriyle uluslararası ticareti düzenlerken gemilerini de sigortalıyorlardı. Genel olarak Fransız seyr ü seferleri

[142] Zeynep Bilge Yildirim, "L'introduction d'une nouvelle monnaie dans l'empire ottoman au XVIIe siècle d'après les registres de justice", *Revue européenne des sciences sociales*, C.XLV, S.137, (2007), s.125.

[143] AN, AE, B^I, Cilt 380, s.23 (Mayıs 1687), 76, 105.

[144] AN, AE, B^I, Cilt 380, s.3 ve 105.

[145] Bu konuyla ilgili, AN, AE, B^I, Cilt 380, s. 352; n°381, s.64, 69,81, 83.

Marsilya'dan başlayıp en çok İzmir, İskenderiye, Halep ve Trablusşam limanlarına uzanıyordu. İstanbul Limanı ile de Gloton ve Audiffret-İsnard gibi şirketler vasıtasıyla 1610-1654 yılları arasında ticaret yapılıyordu. Bu Osmanlı kentlerinin her birinde birer Fransız kolonisi oluşmuş ve Marsilya ile ticaret bağlarını geliştirmişlerdi. Limanlardaki Fransız tüccarlar, genel olarak "simsar" sıfatıyla Marsilya'daki müvekkillerinin ticaretini takip ederlerdi. Hangi iskelede olurlarsa olsunlar, kapitülasyonların kapsamı altında "müste'men" sıfatıyla uluslararası toptancılık yapmaktaydılar. Marsilya Ticaret Odası ise gemilerin nereden geldikleri, taşıdıkları yükün cinsi ve değerine göre *cottimo* denilen vergiyi keserlerdi. Bu vergi 1640 yılından itibaren yaygınlaşmış ve gerektiğinde Osmanlı iskelelerinde oluşan borçların ödenmesinde kullanılmıştı.[146] Fakat Levant'tan dönen bazı gemiler, yüklerini tamamlamak için Livorno gibi başka limanlara da gidebilmekteydi. Ticaret Odasının bu durumdan rahatsız olduğunu gören Colbert, 26 Mart 1669'da Marsilya Limanı'nı bağımsızlaştırıp %20'lik vergiyi hayata geçirdi. Artık Marsilya'ya doğrudan gelmeyen her gemiden, taşıdığı mal üzerinden %20'lik vergi kesilecekti.[147]

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan bir müste'men, on yıllık bir ikametten sonra cizye mükellefi bir zimmî statüsüne erişmekte ve perakendecilikle meşgul olabilmekteydi.[148] Bir kısım müste'men de Ermeni, Rum ve Yahudilerden müteşekkildi ve Fransız büyükelçileri bunlara koruma ve vergi imtiyazı sağlayabilmek için berat (*brevet*) almalarını sağlayabiliyordu.[149]

1660-1670 yılları arasında Osmanlı-Fransız siyasi ilişkileri buhranlı bir dönemden geçmişti. Bilhassa Fransızların, Saint-Gotthard ve Kandiye hadiselerindeki ikili tavrından mütevellit büyükelçiler Jean ve Denis de La Haye Vantelet'lerin hapsedilmesinden sonra Fransız büyükelçiliğinin idaresi önce Mösyö Blondel (1658-1659) ve ardından tüccar vekil Roboly'e (1660-1665) geçmişti. Bunların aldıkları adli ve ticari buyruklar Levant ticaretinin akışını düzeltmeye kâfi gelmedi. Mösyö Roboly, varlıklı bir tüccar aileden gelip İstanbul'daki aktivelerinden belirli bir kazanç sağlasa da Osmanlı memurlarına hediyeler vermek ve birçok masrafı karşılayabilmek için Marsilya Ticaret Odasından

---

[146] Bk. Guillaume Calafat, "Livourne et la Chambre de commerce de Marseille au XVIIè siècle: Consuls français, agents et perception du droit de cottimo", *La mer en partage: Sociétés littorales et économies maritimes. XVIe-XXe siècle*, Presses universitaires de Provence, Aix-en-Provence, (2016), s.209-226 [Erişim tarihi 18/10/2023]. https://books.openedition.org/pup/44200?lang=fr

[147] Robert Paris, *Histoire du Commerce de Marseille, Tome V De 1660 à 1789-Le Levant*, Gaston Rambert (ed.), Plon, Paris 1957, s.11.

[148] İnalcık, "İmtiyâzât", s.246.

[149] Anne Mézin ve Catherine Vigne, *Les Français à Constantinople de François Ier à Bonaparte*, Geuthner, Paris 2020, s.31.

maddi yardımlar talep etti. Hatta Oda'nın büyükelçilere tahsis ettiği 16.000 *livres*'lik maaşı elde etmek için kraliyete başvursa da bu isteği Kral XIV. Louis tarafından reddedildi.[150] Ayrıca 20 Ocak 1662 tarihli emriyle Kral, maslahatgüzarı Roboly'nin Fransız tacirlerinden vergi kesmesini yasakladı. Jean isimli bir Galatalı Fransız tüccarın Roboly'e maddi destek verilmesi için Marsilya'ya mektup göndermesi, bu dönemde İstanbul'daki Fransızların yaşadığı maddi krizi göstermektedir.[151]

Pierre Duparc'e göre Fransa Levant ticareti 1661 yılında neredeyse tamamen bitme noktasına gelmişti. İngiltere ve Hollanda gemileri kendi bayrakları altında ticaret yapabildikleri için bu dönemde mühim kazançlar elde ediyordu. Ayrıca Livorno ve Cenova gibi rakip limanların bağımsızlaştırılması, Marsilya Limanı'nın ticari aktivitelerini oldukça düşürmüştü.[152] Jeff Horn'a göre Fransız manüfaktürler kalitesiz ürünler ürettiği için Osmanlı pazarlarında rağbet görmemiş ve neticede 1660 yıllarında Levant ticaretinin yıllık değeri 2,5 ila 3 milyon *livres tournois*'ya kadar düşmüştü.[153] Horn, verilen bu rakamların takribi değerler üzerinden hesaplandığını belirterek, bu dönemde Fransız Levant ticaretinin gerçek anlamda kriz içinde olduğunu kabul etmiştir. İnalcık da Köprülüler döneminde askıya alınan Fransa ilişkileri yüzünden bu durumu, "*Fransız ticareti 1620'lerdeki durumunun onda birine kadar geriledi*" şeklinde açıklamıştır.[154]

Yeniçağ Avrupa'sında siyasal şartların meydana getirdiği bir realite anlayışı gelişmişti; o da dış ticaret yoluyla zenginleşmek. Daha 15. yüzyılın sonlarında Amerika kıtasının keşfi ve buradaki sömürgecilik faaliyetleriyle Avrupa'ya getirilen egzotik ürünlere rağbet artmıştı. Ayrıca, Atlantik ve Kuzey Denizi'nin yanı sıra *Levant* dedikleri Doğu Akdeniz'de de Uzakdoğu ve oryantal ürünlere erişim söz konusuydu. Bu coğrafyada bulunan değerli hammaddelerin Batı'daki kullanımı bir yana, Osmanlı iskelelerinin sunduğu emtia çeşitliliği ve cazipliği de Avrupalı alıcıların hedefiydi. Bu gelişmelerle birlikte, Ortaçağ'dan beri Batı Avrupa merkezli feodalizm, yerini artık merkantilizm denilen iktisadi düşence akımına bırakmıştı.[155]

---

[150] BdR. Arşivleri, 9 B 2, f°1149 (20 Ocak 1662).

[151] Archives de la Chambre du Commerce de Marseille (ACCM - Ticaret Odası Arşivleri), J Serisi, Cilt 176 "Jean-François Roboly'nin yazışmları (1660-1665)" adlı fon.

[152] Duparc, *age.*, introduction XXII.

[153] Horn, agm.*,* s.99.

[154] İnalçık, "İmtiyâzât", s.249.

[155] Elif Koçak merkantilizmi, "ekonomik milliyetçilik" ya da "ekonomik savaş" olarak nitelendirmektedir. "Merkantilizmin ana amaçları, merkezi hükümetlerin otoritelerini arttırarak sanayi ve ticarete dayalı endüstriyel sektörleri ivedilikle büyütmek, yanı sıra savaş için elzem bulunan silah ve envanterleri tedarik etmek, bütün

Bu düşünceye ait ilk teorileri 17. yüzyılın ilk yarısında hümanist Jean Bodin (1530-1596), düşünür Antoine de Montchrétien (1571-1621), Fransa Kraliyeti'nden Kardinal Richelieu ve Maliye Bakanı Sully (1539-1641) ortaya atmış olsalar da esas geliştiren Bakan Colbert'ti. Kendisi, 1670 yılında Kral XIV. Louis'e hazırladığı bir raporda açıkça bunun bir "Para (ekonomik) savaşı" olduğunu açıklamıştı.[156] Bu anlayış zamanla "Kolbertizm" (*Colbertisme*) olarak adlandırıldı. Amacı ise Colbert usulü merkeziyetçi monarşi modeli ile iç ve dış ticareti artırarak para stoğu oluşturmak ve mukabilinde Fransız sanayisini geliştirmek, başka bir deyişle, sanayileşerek zenginliğe (bolluğa) erişmekti. Öyle ki Colbert, diğer Avrupalı devletlerin uyguladığı merkantilizm modellerine karşın Fransa'ya özgü bir "sanayi merkantilizmi" akımını yaratmıştı. İktisat tarihçisi Charles Woolsey Cole'a göre, Colbert bir teorisyen olmamasına rağmen belirlediği korumacı ekonomi teorisinin temelinde "külçecilik" (*bullionism*), "ticaret" (*commerce*) ve "üreticilik" (*productivity*) yer alıyordu.[157]

Kraliyetin hazine gelirini artırmanın tek yolunun ticaret ile olacağını bilen Colbert, 1669 yılında Donanma Bakanlığının başına geçti. Denizaşırı ve uzak menzillerde bulunan kolonilere göz dikip hammadde ve birçok kaynağı kraliyete getirterek kalıcı bir kalkınma formülü geliştirdi. Levant havzası da Colbert'in bu deniz politikasının bir parçasıydı. Öncelikle Marsilya Limanı'nı 1669'da bağımsızlaştırarak asi ve sorumsuz Marsilyalıların gönlünü yaptı. Ertesi sene, birçok Parisli zengin hissedarı bir araya getirip Levant Şirketini kurdu.[158] Bu sayede, Levant'a giden gemiler genellikle kraliyet adına gönderiliyor ve tam tekmil silahlandırılıp konvoy halinde denize açılıyordu. Esasen silahlandırma uygulası yeni değildi; zira Gloton şirketi (1610-1620) örneğinde Fransız gemiler önceden de Levant yolculuğunda sigortalanıp silahlandırılıyordu.[159]

---

bunlarla birlikte devletin gelirlerini arttırmak esas alınarak, Batı toplumlarında, bilhassa ulus devletlerin ortaya çıktığı bir zaman dilimine denk gelen bir çağda, merkantilist politikalar ana amaçlar olarak belirlenmiştir. Merkezi hükümet gelirlerini olabildiğince yükseltmeyi ilke olarak kabul eden yöneticiler, milli politikalar dâhilinde değerli madenleri ülke sınırları içerisinde tutarak, endüstriyel ve iktisadi durumu olabildiğince kazançlı hale getirmiştir. Ayrıca ithal edilen ürünlere karşı yerli endüstriyel ürünleri muhafaza etmek için iç ticarette vergileri düşürüp dış ticarette vergileri arttırmış ve bunlar dâhilinde ihracatı cazip kılacak bir yapılanmayı kazançlı çıkabilmek için temel yol olarak benimsemişlerdir." Elif Koçak, *Merkantilist Politikalar Çerçevesinde Fransa İktisadının Doğu Akdeniz'deki Rekabetinin Tarihi Süreci*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu 2019, s.1 ve 4.

[156] Pierre Clément, *Lettres, instructions et mémoire de Colbert*, C.VII, Imprimerie impériale, Paris 1873, s.250: "…je supplie Votre Majesté de me permettre de lui dire que depuis qu'elle a pris l'administration des finances, elle a entrepris une guerre d'argent contre tous les États de l'Europe." Charles Woolsey Cole, *Colbert and A Century Of French Mercantilism*, vol. I, Columbia University Press, New York 1939, s.342: "war of money".

[157] Cole, *age.,* s.336-355.

[158] Paris, agm., s.53.

[159] Gloton hesabına çalışan Guillaume Leon isimli kaptanın İstanbul'a gidecek olan gemisi Marsilya Amiralliği tarafından teftiş edilip 1615 ya da 1616 yılında kayıt oluşturulmuştur. Kayda göre gemide küçük top atışı (*perrier*

1669-1673 yılları arasında yapılan karşılıklı sıcak müzakereler sonucunda Fransa, nihayetinde Edirne'de kapitülasyonları yenileyebildi. Fevkalâde elçi (*envoyé extraordinaire*) sıfatıyla bu vazifeyle görevlendirilen diplomat ve kralın dragomanı Laurent d'Arvieux, ikili ticari ilişkiler hakkında şöyle demektedir:[160]

> "Bizimle yapmış olduğu ticaretten vazgeçebilseydi, Büyük Sultan önceden bahsetmiş olduğum anlaşmazlıklar nedeniyle çoktan ilişkilerini keserdi. Venedikliler, İngilizler, Hollandalılar ve de Cenevizliler yapmış olduğu ticaret Büyük Sultanın İmparatorluğunda olmayan, altın işlemeli kumaşlar, yün, kâğıt, kurşun, kalay ve baharat gibi malların istedikleri kadar girmesini sağlamaktadır."

Esasen Fransız gemileri 1670'den sonra beş farklı Levant Şirketi[161] ile Osmanlı iskelelerine açılmalarının yanı sıra 1673 kapitülasyonları sayesinde tacirlerin ödediği %5'lik gümrük vergisi de %3'e inmişti. Öyle ki 1660-1682 yılları arasındaki durgunluğun ardından büyükelçi Guilleragues'in Bâbıâli'den aldığı 83 buyruk ticari ilişkilere hareketlilik getirdi.[162] Ayrıca İstanbul'da beş ya da altı varlıklı Fransız tacirin bulunması, Dışişleri Bakanlığı ve Marsilya Ticaret Odasının iskelelerdeki konsolosları tayin edebilmesinin verdiği etki de bu ticaretin gelişimini destekledi. Özellikle Guilleragues'in kaleme aldığı raporlarda, Fransız ticaretini iyileştirmek adına bir takım teşvik önerileri bulunmaktadır. Örneğin kumaş üretimindeki idarecilik ve dokuma tekniği geliştirildiği takdirde rakiplerin geçilebileceği, Ankara'dan keçi tiftiği daha sık alındığı vakit *moncayard* gibi kumaşların üretilebileceği önerilmiştir. Büyükelçinin 1684 yılındaki şu ifadesi dikkat çekicidir: "*Fransız kumaşları Felemenklere nazaran aranan ve halk tarafından tercih edilendir… renk çeşitliliği olsaydı İstanbul'da çokça tüketilirdi.*"[163]

---

de fonte), misket tüfeği (*mousquet*) ve barut (*poudre*) bulunuyordu. Bouches-du-Rhône Arşivleri, 9 B 17, numarasız.

[160] Robert Mantran, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri", *Belleten,* C.LII, S.203, (1988), s.685.

[161] AN, AE, B^{III}, *Konsoloslar, Hatıratlar ve Belgeler,* "Muhtelif özel yazışmalar, 1667-1749", Cilt 263, f°8: Mösyö de Montmor 19 Mayıs 1697 tarihli mektubunda *Levant Kumpanyası* hakkında önemli bilgiler aktarır. Krallık tarafından sahiplenen Saptes, Carcasonne ve Clermont (Villeneuvette) manüfaktürler, hem Levant hem Garp Ocakları için kumaşlar üretmiştir. Levant Kumpanyası, manüfaktürlerin yönetcileri ile sermayeci ilgililerin (*intéréssés*) arasında yapılan bir şirket antlaşmasıdır. Her biri de hissedardı. Levant Kumpanyası, Fransa Krallığın 17. yüzyılında toplamda beş kez farklı isimlerle kurulmuştur:

1670-1678, *Compagnie du Levant*/ Levant Kumpanyası
1678-1682, *Compagnie de draps* ya da *Brutel ve Fredian et Cie* / Kumaş Kumpanyası
1682-1685, *Thomé, Hindret, Magy, Frediani et Compagnie* / Thomé, Hindret, Magy, Frediani Kumpanyası
1685-1691, *Compagnie de la Mer Mediterranée*/ Akdeniz Kumpanyası
1691-1696, *Magy, Frediani et Compagnie*/ Magy, Frediani Kumpanyası

[162] Bérenger, "La politique ottomane...", s.194.

[163] Robert Mantran, "Monsieur de Guilleragues, ambassadeur de France à Constantinople et le commerce français au Levant. Documents & notes. 1679-1685, *L'Empire ottoman, la République de Turquie & la France*, *Varia Turcica III*, İstanbul-Paris 1986, s.63-65: "les draps de France sont recherchés, estimés et publiquement préférés à ceux d'Hollande; on en consommerait beaucoup à Constantinople... si les Français avaient des assortiments suffisant".

Kumaşların dışında, Amerika veya İspanya'dan getirilen şeker kamışı (*cassonade*) da reçel yapımında kullanıldığı için Osmanlı'da rağbet görüyordu.[164]

İki devlet arasındaki ticari ilişkiler 1686 yılından itibaren hız kazanmaya başladı ve Fransızların Osmanlılarla olan siyasi sürtüşmeleri son buldu. İstanbul'a yeni atanan büyükelçi Girardin, "Kralın ajanı" (*agent du Roi*) olarak görev yapan Galatalı tüccar Jean-Baptiste Fabre ile padişahtan birçok ferman alarak Levant ticaretinin faaliyetlerinin hızlanmasını sağladı. Bilhassa Mısır'ın gümrük vergisinin %30'dan %3'e indirilmesi,[165] İstanbul'a zahire takviyesi yapmak isteyen Osmanlı tüccarlarının Fransız gemilerine başvurmasına neden oldu ve uluslararası taşımacılıkta[166] yeni bir döneme geçildi. Ayrıca Mısır'daki Fransız kolonisinin zamanla büyümesiyle çeşitli Arabistan ve Hindistan ürünleri kolayca temin edilip Marsilya'ya gönderilmeye başlandı. Levant ticaretinin yıllık hacmi 1677-1688 yılları arasında 5,6 milyon *livres tournois* değerinde idi.[167]

Bu ticarete destek veren Fransız sanayisi de Osmanlı limanlarında yer alan Fransız kolonilerinin talepleri doğrultusunda kraliyet manüfaktüründen çıkan mamülleri iyileştirip kraliyete bağlı Levant Kumpanyası gemileriyle Osmanlı iskelelerine ve İstanbul'a gönderiyordu. Öyle ki Fransa'nın ticaretteki yıllık hacmi 1698-1700 yılları arasında 11 milyon,[168] 1701 yılında ise 13,7 milyon *livres tournois*'ya[169] ulaşarak İngilizlerin İstanbul özelindeki hâkimiyetini kırmıştı. Bu şekilde, Colbert'in iyileştirici politika mirası sayesinde Fransızlar Levant'taki varlıklarını korumuşlar ve 18. yüzyıla daha sağlam adımlarla girmişlerdir.

[164] Bérenger, agm., s.194.

[165] Bilici, "Les relations franco-ottomanes…", s.60.

[166] Evvelce durum farklıydı; zira Osmanlılar 1660'lı yıllarda Kandiye'ye asker ve mühimmat götürmek için Fransız tacirlerine ait gemilere el koymuştu.

[167] Horn, agm., s.99.

[168] Özkan, agm., s.70; Bilici, "Les relations franco-ottomanes…", s.60.

[169] Horn, agm., s.99.

BİRİNCİ BÖLÜM

17. YÜZYIL LEVANT'INDA FRANSIZ VARLIĞI

1.1. Fransızların 17. Yüzyılın İlk Yarısındaki Durumu

1.1.1. Sorunların ve Başarısızlıkların Nedenleri

Fransa Kralı XIV. Louis'nin en yakın danışmanı Jean-Baptiste Colbert, 1669 yılında Donanma Devlet Sekreteri (=Bakanı) tayin edilerek Levant[170] ticareti üzerinde geliştirilecek politikaların yegâne yetkili memuru olmuştu. Kendisinin tüm gayreti Marsilya Limanı'nın Akdeniz ticaretindeki etkinliğini artırma ve Fransız endüstriyel ürünlerini Levant'a kazandırma üzerineydi. Nitekim iktisat tarihçisi Charles Woolsey Cole'ın bu dönem hakkında, "Marsilya Levant ticaretinin merkeziydi"[171] tespiti de yersiz değildi. Çünkü Fransa, "Akdeniz'de ticaret, bizim Amerika'dır"[172] mantığıyla hareket ediyor ve Bakan Colbert'in teşvikiyle 1670'ten itibaren kurulan Levant kumpanyası ile merkantilist bir politika takip ediyordu. Zamanla bu politikanın bir parçası haline gelen Levant ticareti kraliyet ekonomisine bir zenginleşme getirdi. Marsilya üzerinden yapılan Levant ve Kuzey Afrika ticareti Fransa ekonomisi için vazgeçilmez bir hâle geldi.[173]

Günümüzde Osmanlı-Fransız ticaretine dair literatüre bakıldığında; tarihçiler arasında Paul Masson, Robert Mantran, Edhem Eldem'in çalışmaları akademik camiada referans hâline gelmiş[174] ve bu tarihçiler 17. yüzyılın ilk yarısında Fransız ticaretinin

---

[170] Etimolojik açıdan, Latince "meydana çıkma, yükselme" anlamındaki *levare'*den türetilen kelime, güneşin doğduğu yönü işaret eden bir anlam taşır. Daha sonra İtalyanca'ya *levante* Fransızca ve İngilizce'ye *levant* şeklinde girmiştir. Şerafettin Turan, "Levant", XXVII, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*), (2003), s.145. Konumuz itibariyle, Doğu Akdeniz kıyılarını (Balkanlar kıyıları, Mora Yarımadası ve adaları, Yakındoğu ve bugünkü Türkiye) kapsayan havzaya Levant denilirdi. Kuzey Afrika ise "Barbarie" (Garp Ocakları- Berberistan) olarak bilinirdi. Araştırmacı Kahane kardeşler ve Tietze ise bunu Osmanlı hâkimiyeti altındaki, Türkçe ile birçok Akdeniz bölgesel dilinin kesiştiği yer ya da Venediklilerin nüfuz ettiği bölge olarak tanımlarlar. Henry-Renée Kahane, Andreas Tietze, *The Lingua Franca in The Levant, Turkish Nautical Terms of Italian Greek Origin*, ABC Kitabevi, İstanbul, 1988, Préface VIII. Fransız vesikalarda bahsedilen "Levant" ile de İstanbul, İzmir, İskenderiye, Sayda, Antalya, Halep, Hanya, Girit vs. gibi Osmanlı kent liman yahut iskeleleri (fr. *échelle/* Latinceden *scala*) ile ticaret yapılan yerler ve aynı zamanda buralarda ikamet eden Fransız kolonisinin varlığı kastedilir.

[171] Charles Woolsey Cole, *Colbert and A Century Of French Mercantilism*, C.I, Columbia University Press, New York 1939, s.338.

[172] Tarihçi Wolfgang Kaiser verdiği bir radyo röportajında, 16. yüzyıl sonlarında Fransız beyzadesi ve Protestan François De la Noue (1531-1591)'nın "Akdeniz ticareti bizim Amerika'dır" ifadesine atıfta bulunmuştur. https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/la-fabrique-de-l-histoire/quand-marseille-regardait-vers-le-levant-1053920 [Erişim tarihi: 10.08.2023].

[173] Fariba Zarinebaf, *Mediterranean Encounters. Trade and Pluralism in Early Modern Galata*, University Press California, Oakland 2018, s.188.

[174] Bk. Paul Masson, *Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIème siècle*, Hachette, Paris 1896; Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul-Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C.I-II, [Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle. Essai d'histoire institutionnelle, économique et sociale, Maisonneuve, Paris 1962], çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan, TTK, Ankara 1990; Edhem Eldem, *French Trade in Istanbul in*

Osmanlı coğrafyasında zorlu bir süreçten geçtiği gerçeğini eserlerinde dile getirmişlerdir. Fransız ticareti özellikle Colbert'in vefatından (1683) 18. yüzyılın sonuna kadar yükselen bir grafik yakalamıştır. Bu şekilde başta Marsilya Ticaret Odası olmak üzere iskelelerdeki Fransız konsoloslukları ve dahi İstanbul'daki Fransız büyükelçiliği tarafından kaydedilen muhtelif vesikalardan elde edilen veriler araştırmacılara mukayeseli ve istatistiksel çalışma alanları yaratabilmiştir.

Öyleyse Colbert devri (1664-1683) öncesindeki Fransız Levant ticaretinin durumu nasıl değerlendirilmiştir ya da değerlendirilmelidir? Fransız tarihçiler Paul Masson, Louis Bergasse, Gaston Rambert, Gérard Tongas ve son yıllarda Gaëlle Lapeyrie'nin *Gloton Şirketi (1590-1621)* üzerinden yaptığı çalışmalar[175] ve edebiyatçı yazar-tarih uzmanı Phillipe Desan'ın Fransa'nın 17. yüzyılın ilk yarısındaki Levant ticareti hakkındaki makalesi[176] dışında bu konu kaynak yetersizliğinden dolayı yeterince çalışılamamıştır.

17. yüzyılın ilk yarısı, İngilizlerin (1580, 1601) ve ardından Felemenklerin (1612) aldıkları kapitülasyonlarla Osmanlılar nezdinde itibar kazandığı ve ticari gemilerini Fransız bandırası ile yola çıkarma zorunluluklarının kalktığı bir dönemdi. Hâlbuki Fransızlar rakiplerine göre daha erken bir tarihte imtiyazlar elde etmişti ve 16. yüzyılın sonuna kadar neredeyse Levant ticaretine hâkim durumdaydı.[177] Bu prestijli konumları sayesinde Fransızlar, Venediklilerin 16. yüzyıl başlarından itibaren koruduğu Doğu Akdeniz ticareti üzerindeki tekelini ellerinden almıştı; fakat bu üstünlüklerini 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren ve özellikle de 1635 yılından sonra yitirdiler. Şöyle ki Fransız Levant ticaretinin 1635 yıllında takribi yıllık değeri 25-30 milyon *livres* kadar

the Eighteenth Century, [*Le commerce français d'İstanbul au XVIIIe siècle*, Université de Provence, Aix-Marseille 1988], Brill, Leiden-Boston-Köln 1999.

[175] Bk. Louis Bergasse, *Histoire du Commerce de Marseille*, *Tome IV De 1599 à 1660*, Plon, Paris 1954; Gérard Tongas, *Les relations de la France avec l'Empire ottoman durant la première moitié du XVIIe siècle et l'ambassade à Constantinople de Philippe de Harlay, comte de Césy, 1619-1640*, Boisseau impr., Toulouse 1942; Gaëlle Lapeyrie (Bellier), "De la boutique au comptoir: la trajectoire d'un négociant toulousain en textile, entre traditions et nouveautés (vers 1600-1620)", *Rives Nord méditerranéennes*, n°29, (2008), p. 79-106; Gaëlle Lapeyrie (Bellier),"Faire commerce de la soie en Méditerranée au début du XVIIe siècle: L'exemple de la firme Gloton de Toulouse", In: *La mer en partage: Sociétés littorales et économies maritimes. XVIe-XXe siècle*, Presses universitaires de Provence, (2016), s.295-311.

[176] Philippe Desan, "Les nouvelles théories économiques et le commerce de la France avec le Levant au XVIIe siècle", *Les Méditerranées du XVIIe siècle*, Biblio 17 n°137, éd. Giovanni Dotoli (Tübingen: Gunter Narr Verlag), (2002), s.233-242.

[177] Archives Départementales de l'Hérault (Hérault İlinin Arşivleri), demirbaş *C 12025*, "Essai sur le commerce du Levant-Première Époque 1666-1730", s.2.

ulaşmışken,[178] bu rakam 17. yüzyılın ortasında 6-7 milyona,[179] 1663 yılında ise 4 milyona inmişti.[180] Buna karşın aynı tarihte İngiliz ve Felemenk ticaretinin yıllık değeri 10-12 milyon arasında değişmekteydi.[181]

Fransızların giderek kötüye giden bu ticari performansının pekçok nedeni vardı. İlk olarak; Kral IV. Henri zamanında Osmanlı-Fransız diplomatik ilişkileri İstanbul büyükelçisi Savary de Brèves tarafından daha da ileri bir mertebeye taşınmıştı. Ancak 1620 yılından sonra gelen Césy ve Marcheville gibi büyükelçilerin ödeyemedikleri şahsi borçlarından dolayı Fransa'nın Bâbıâli'deki itibarı zedelendi. Bu durumu firsata çeviren İngiliz ve Felemenk büyükelçileri de rakipleri Fransızları Levant ticaretinde saf dışı bıraktılar.[182] Nitekim 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın ilk çeyreğinde İngiliz ve Felemenk hükûmetlerinin kapitalist ve merkantilist zihniyeti sayesinde büyük ticaret kumpanyaları (*compagnies*) dönemi başlamıştı. Hindistan kumpanyası ile kârlı işlere imza atan İngiliz ve Felemenkler aynı şekilde Levant'ta da kârlı bir ticaret yürütüyorlardı. Üstelik gemileri konvoylu ve silahlı olarak faaliyet gösteriyordu. Bu şekilde 17. yüzyıl başlarında İzmir Limanı, İngiliz ve Felemenk ticaretinin önemli bir merkezi olması hasebiyle zenginleşmişti. Trablusşam, Halep ve Mısır limanlarında ise Fransızlar kraliyetten bağımsız küçük ticaret kumpanyaları ile hâkimiyet kurabilmişti.[183] Daha sonra Bakan Colbert'in tasarladığı Fransız kumpanya sistemi, tıpkı rakiplerinin evvelce yaptığı gibi önce Hindistan (1664) ardından da Levant'da (1670) kuruldu. Bu ticaret modeline Colbert'in vefatından sonra Donanma Bakanlığınca devam edilmiş olsa da Fransızlar, Augsburg Savaşı'ndan (1688-1697) etkilenen rakipleri İngiliz ve Felemenklerin Levant'ta yarattığı boşluktan yararlanamadı.[184] Savaşa rağmen İngiliz ve Hollandalılar Levant piyasasından silinmemiş, aksine Fransız gemilerini kullanmak suretiyle

[178] Jeff Horn, "Marseille et la question du mercantilisme: privilège, liberté et économie politique en France, 1650-1750", *Histoire, économie & société*, XXX/2, (2011), s.99.

[179] Masson, *age.,* s.131.

[180] Masson, *age.,* s.134.

[181] Georges-Bernard Depping, *Correspondance administrative sous le règne de Louis XIV*, C.III, Paris 1852, s.404.

[182] Tongas, *age.,* s.20, 27.

[183] Masson, *age.,* s.130.

[184] Galata tüccarı Jean-Baptiste Fabre'ın Donanma Bakanı Seignelay'e yazdığı 22 Ağustos 1689 tarihli mektupta; İngiltere ve Hollanda, Osmanlılara karşı savaşmak üzere askerî birliklerini Macaristan'a gönderirken tüm ticari gemilerini Osmanlı iskelelerinden çektiklerini söyler. Öyle ki bu iskelelerde İngiliz ve Felemenk kumaşları az bulunduğundan Fransız gemilerin bu durumdan faydalanabileceğini açıklar. AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°296.

kumaşlarını Livorno'dan İzmir'e taşıyabilmişlerdi.[185] Fransızların Levant'taki gerçek üstünlüğü ise 1698 yılından itibaren manüfaktürlerin başarılı üretimleriyle başlamıştı.

İkinci olarak; 17. yüzyılın ilk yarısında Fransa kraliyeti ile "başkaldıran" Marsilya arasındaki ihtilafın 1650'li yıllara kadar sürmesi Levant ticaretinde bir istikrarsızlık yaratmıştı. Zira Marsilyalı yöneticiler ve tüccarlar, Kardinal Richelieu'nün merkantilist zihniyetini benimsemeyip kendi şahsi kazançlarının peşine düşmüştü.[186] Üstelik Marsilya Ticaret Odası 1650 yılında kurulmadan önce, 1599-1600 yıllarında Kral IV. Henri'nin ihtira beratı (*lettre pattente*)[187] ile hayata geçen Ticaret Bürosunun idarecileri, kötü niyetli ve disiplinsiz Marsilyalı tüccarları hizaya sokamamış ve Levant ticaretini iyileştirememişlerdi.[188] Kaldı ki Levant iskelelerinde bulunan *Provence*[189] kökenli simsarlar da şahsi kazançlarının peşinde Levant ticaretini her daim suistimal ederek bazı tüccarları iflasa dahi sürüklemişlerdi. Dolayısıyla bulundukları iskelelerde uzun süreli tutunamadıkları için krallığın genel ticaretine de zarar verdiler. Ayrıca Marsilya Limanı'nın bu kötü gidişatına karşın rakibi Livorno kenti İngiliz, Felemenk, Ceneviz, İspanyol, Yahudi ve Ermeni gibi birçok millete oturum ve ibadet özgürlüğü sağladığından özellikle 1590 yılından sonra vazgeçilmez bir ticaret destinasyonu hâline gelmişti.[190]

Üçüncü olarak; Colbert devri öncesinde Levant iskelelerinde yer alan Fransız kolonileri İstanbul haricinde konsolosluk ve onun kançılaryası tarafından yönetilirdi. Konsoloslar, krallığın imtiyaznameleriyle tayin edilse de tarihçi Géraud Poumarède'e göre Dışişleri Sekreteri (Bakanı) özellikle 17. yüzyılın ilk çeyreğinde atanacak konsolosları para karşılığında seçiyordu. Bu uygulama krallıkta bir gelenek hâline gelmiş

---

[185] AN, AE, B[1], Constantinople fonu, Cilt 381, f°124. (Büyükelçi Châteauneuf'ün Donanma Bakanı Pontchartrain'e yazdığı 5 Ocak 1692 tarihli mektup).

[186] Pierre Clément, *Lettres, instructions et mémoire de Colbert*, Volume II, partie 2, Imprimerie Royale, Paris, 1873, s.696-697, 292 numaralı belge, 29 Mart 1679: "Les marchands de Marseille, qui sont gens qui ne vivent qu'au jour la journée, qui ne regardent que le petit profit présent qu'ils peuvent faire, et qui abusent sans aucune précaution de la liberté entière qu'on leur a donnée jusqu'à présent de transporter tout l'argent qu'ils ont voulu dans le Levant, contre et au préjudice de la loy universelle et fondamentale de tous les États qui défend sur peine de la vie, le transport de l'or et de l'argent, n'ont jamais voulu se donner la moindre peine, ou pour establir chez eux des manufactures, ou pour se servir de celles qui sont establies dans le royaume pour le commerce".

[187] İsmet Binark, *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri*, T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1980, s.53 (*lettre patente* hk.)

[188] Paris, *age.*, s.45.

[189] Fransa Krallığın eski eyaleti olup bugünkü Côte d'Azur yani Antibes-Toulon arasını kapsayan bölgedir.

[190] Guillaume Calafat, "L'institution de la coexistence Les communautés et leurs droits à Livourne (1590-1630)", David Do Paço; Mathilde Monge; Laurent Tatarenko. *Des religions dans la ville. Ressorts et stratégies de coexistence dans l'Europe des XVIe-XVIIIe siècles*, Presses universitaires de Rennes, (2010), s.81 (Livorno kent limanın yabancılara sağladığı imtiyazlar hk.). https://books.openedition.org/pur/129525?lang=fr [Erişim tarihi: 21.08.2023]

ve konsolosluklar "satılık makam" (*vénalité des offfices*) olarak adlandırılmıştı.[191] Örneğin İzmir konsolosluk makamı 1610 yılında Fransa Kralı tarafından 4600 *livres*'e satılmış ve bu rakam Mazarin devrinde 75.000 *livres*'e yükselmişti.[192] Konsolos adayları genellikle Dışişleri Bakanı tarafından seçilirdi. Konsoloslara "lettre de provision" denilen bir tayin emri[193] hazırlatır ve bunu krala tasdikletirdi. Yeni atanan konsolos ve onun tercümanı, İstanbul büyükelçisi tarafından Osmanlı hükûmetine arzuhal ile takdim edildikten sonra kendilerine verilen bir berât-ı şerîf ile göreve başlardı.[194]

Bunun yanı sıra konsoloslar, bulundukları iskelelerdeki Fransız reaya ve tüccarın yaşantısını ve ticaretini iyileştirmekle mükellef bir memur iken çoğu zaman makamlarında bulunmuyorlardı. O yüzden yerlerine viskonsül (*vice-consul*) olarak bakan kâtip, ruhban veya simsarlar hem kendilerinin hem de konsolosun şahsi kazançlarını gözetirlerdi.[195] Marsilyalıların kazançlarına en çok zarar veren uygulama da iskeleden çıkan bir geminin malları üzerinden kesilen %2'lik konsolosluk hakkı idi. Konsoloslar kolonideki Fransızların sorunlarıyla ilgilenmeyip onlarla ihtilafa dahi girebiliyordu. Bunun nedeni, yerel Osmanlı memurları ve gümrükçülerin keyfi olarak (*avanie*) kestiği vergiler ve kabullerinde takdim ettikleri pahalı hediyeler nedeniyle biriken borçlardan kurtulmamalarıydı. Marsilya yöneticileri daha 1602 yılında iskelelerdeki konsolosların yaptıkları borçları karşılamayı redderken, krallık da bu düzensizlik karşısında gereken reformları yapamamıştı.[196]

Dördüncüsü ise 14 Mart 1620 tarihinde Marsilya'da meydana gelen Cezayirli katliamıdır. Bu olay Fransız kayıtlarında "massacre des Turcs" olarak anılıp Osmanlı-

---

[191] Géraud Poumarède, "Naissance d'une institution royale: Les consuls de la nation française en Levant et en Barbarie aux XVIè et XVIIe sicèles", *Annuaire-Bulletin de la Société de l'histoire de France*, Librairie Honoré Champion, Paris 2003, s.75-79.

[192] Ernest Lavisse, *Histoire de France-Louis XIV, la Fronde, le Roi, Colbert (1643-1685)*, Tome XIII, éd. Des Equateurs, Paris 2013, s.247.

[193] "Lettre de provision" ya da "lettre de provision d'office" olarak bilinen tayin emirler, Erken Modern dönem boyunca Fransa Krallığının Büyük Kançılaryası (*Grande Chancellerie*) tarafından hazırlanırdı. 1789 İhtilali'nden sonra bu tayinler Adalet Bakanlığı (*Ministre de la Justice*) tarafından hazırlanmaya başladı.

[194] Fransa Ahkâm defterlerinde "Nişân-ı hümâyun oldur ki" diye başlayan hükümlerde yeni tayin olan konsolosa berat-ı şerif verildiğini yazılmaktadır. Nermin Genç, *Fransa Ahkâm Defteri (1634-1666)*, Marmara Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014; Örnekler için bk. Sayda konsolosu hüküm (hk.) n°301, Kıbrıs konsolosu hk. n°373, 374, 376, Mısır (İskenderiye, Dimyat) konsolosu hk. n°375, Değirmen (Adası) konsolosu hk. n°380, İzmir konsolosu hk. n°386, Ağrıboz ve Selanik konsolosu hk. 400 ve Halep konsolosu hk. 287, 301.

[195] Poumarède, agm., s.112.

[196] Söz edilen Levant konsoloslukla reformları 1670-1690 yılları arasında Colbert ve onun oğlu Seignelay Markisi ile uyguladığı politikadır.

Fransız diplomatik ilişkilerinde tansiyonun yükselmesine neden olmuştur.[197] Gerilim esasen Savary de Brèves'in büyükelçilik döneminden beri devam ediyordu. Şöyle ki Brèves Kontu görevini halefi Salignac'a devrettikten sonra 1606-1607 yılları arasında gerçekleştirdiği barışçıl ve diplomatik Kuzey Afrika gezisinde, padişah fermanları ve buyruklara rağmen karşılaşılan sorunlar hakkında yerel dayıları (*deys*) ikna edememişti. Hâlbuki Brèves Kontu bu ziyaretten evvel kendisinin 1592-1604 yılları arasında Osmanlı yetkililerinden aldığı 179 adet resmî belgeyi büyükelçilik arşivinden çıkarttırıp bir envanter hazırlatmış[198] ve bunlarla Mağrip dayılarını ikna etmeyi hedeflemişti. Esasen Büyükelçi Salignac, Mağrip korsanlarını dizginlemek için padişahtan alınan fermanların bir işe yaramadığını belirterek artık Fransız savaş gemilerinin Berberistan'da gözükmesini istiyordu. Keza halefi Sancy Baronu da Dışişleri Bakanı Puisieux'ye, Bâbıâli'den yardım talep etmek yerine açıkça "tek çare kralın kalyonlarının bunlarla savaşmasıdır" görüşünü bildiriyordu.[199]

Provence kökenli tüccarların şikâyetleri doğrultusunda Akdeniz'deki Fransız trafiği ile *Bastion de France* adlı limanla ticaretin sekteye uğraması İstanbul Büyükelçisi Sancy'nin halledemediği bir meseleydi. Yıllarca Bâbıâli'nin kararlarına riayet etmeyen Cezayir, Mart 1620'de Marsilya ile barış antlaşması kararı alıp iki memuru maiyeti ile birlikte Fransa'ya göndermiş; fakat gönderilenlerin katledilmesi İstanbul'a yeni atanan Büyükelçi Césy'i zor durumda bırakmıştı. Césy ile sadrazam arasında bu konuda ihtilaf çıksa da olaylardan üç ay sonra Césy, Saray halkına ve diğer memurlara 10 bin *livres* kadar armağan vererek İstanbul'daki gerilimi kısmen yatıştırdı.[200] Ancak Cezayir ve Tunus korsanlarının Akdeniz'deki yağmaları sürdürdüğünden, Marsilya kent belediyesinin 8 Kasım 1620 tarihinde verdiği kararla Fransız gemilerinin korsanlara karşı iyi silahlanabilmesi için 90 bin *livres* kadar bir fon çıkarıldı.[201] Bu gerilim 1626 yılına

---

[197] Bu katliam meselesi ile ilgili bk. Henri Delmas de Grammont, *Histoire du massacre des Turcs à Marseille en 1620*, Paris, 1879; R. Pillorget, "Un incident diplomatique franco-turc sous Louis XIII. Le massacre d'une ambassade de la régence d'Alger (14 mars 1620)" *Revue d'histoire diplomatique*, (1974), s.1-15.

[198] Géraud Poumarède, "La France et les Barbaresques: police des mers et relations internationales en Méditerranée (XVIe-XVIIe siècles)", *Revue d'histoire maritime,* C.IV, (2005), s.124. Envanter için bk. BnF, *Yazmalar* Departmanı, *Fransızca* koleksiyonu, demirbaş n°16146, f°27r-51r. "Mémoire des cappitulations, commandements, privilegies", etc., "que le seigneur de Brèves a obtenuz tant des Grands-Seigneurs Amourat, Méhémet et Amat..., que de leurs grands visirs...". Envanterde yer alan 179 adet belgeden 158'si beylere ve kadılara yazılmıştır. Bunlardan 73 adedinde sadece Kuzey Afrika'yı ilgilendiren korsanlık meseleleri ele alınmıştır: 39'u Cezayir, 24'u Tunus ve 10'u Trablusgarp yetkililerine gönderilmiştir.

[199] Poumarède, "La France et les Barbaresques", s.127; Ayrıca bk. BnF, demirbaş n°16146, f°236r (Salignac'ın Kral IV. Henri'ye yazdığı 27 Mart 1609 tarihli mektup), f°136r (Sancy'nin Puisieux'ye yazdığı 14 Ocak 1613 tarihli mektup).

[200] Poumarède, agm., s.135.

[201] Augustin Fabre, *Histoire de Marseille*, Tome 2, De Lacroix, Paris 1829, s.238.

kadar sürdü ve 6000'e yakın Fransız esir Cezayir ve Tunus'ta tutuldu. 1626-1629 yılları arasında 80 Fransız gemisinin yakalanması da 4.572.000 *livres* değerinde bir kayba neden oldu. Bu sorunu kökten halletmek isteyen Kral XIII. Louis, 1628 yılında beyzade ve diplomat Sanson Napollon'u görevlendirdi ve Cezayir Paşası'yla bir barış antlaşması imzalandı.[202]

1.1.2. Kraliyetin Levant'ın Gerçek Durumu ile Yüzleşmesi

Şurası gerçekti ki Levant'a açılan Fransız gemi sayısı 17. yüzyıl başlarından itibaren giderek azalmıştı. Örneğin asrın başında Büyükelçi Brèves Kontu, "Türk'ün İmparatorluğunda ticaret yapan 1000'den fazla geminin *Provence* ve *Languedoc* eyaletlerin kıyılarında bulunduğunu" eserinde belirtiyordu.[203] Daha sonra genç yaşında krallık için birçok diplomatik seyahat yapan Louis Deshayes de Cormenin ise zikredilen yerlerde Levant ticareti için 400 geminin bulunduğunu söylüyordu.[204]

Kardinal Richelieu, 1627 yılında *Fransa Amiralliği'*ni yıkıp yerine kurulan *Fransız Denizciliği Genel Müfettişi ve Ticareti* makamının başına geçtikten sonra 1631 yılında Levant denizlerinden yegâne sorumlu kiş hâline geldi ve Levant ticaretinin durumuyla alakalı gerçeklerle yüzleşti. Kardinal, "*les Provençaux*" olarak adlandırılan "Güneyli"[205] Fransız tacirlerin Osmanlı iskelelerinde yaptığı ticaret hakkında yanıldığını vasiyetnâmesinde itiraf etti.[206] Çünkü bu tarihe kadar söz konusu ticaret hakkında edinilen bilgiler somut ve resmî olmadığından kraliyet de bir sorumsuzluk ve bilinçsizlik içerisindeydi. Fransız tüccarların Levant ticaretindeki bir geleneksel hatası da ticaret yoluyla İspanya'dan getirilen büyük miktardaki nakdi parayı krallıktan çıkartıp karşılığında gereksiz ve pahalı oryantal ticari ürünler getirmeleriydi. Kardinal Richelieu, ticaretin önemini vurgulayarak komşu ülkelerin (İngiltere, Hollanda ve İspanya)

---

[202] Poumarède, agm., s.131.

[203] Faruk Bilici, "Les relations franco-ottomanes…", PUBS, Paris (2009), s.39. Bk. François Savary de Brèves, *Discours sur l'alliance qu' a le roy avec le Grand Seigneur et l'utilité qu'elle apporte à la chrétienté*, tarihsiz, 22 sayfa: "Le trafic s'y établit d'une telle façon qu'à peine nous en pouvons-nous passer, et eux, au contraire, n'ont aucun besoin de nous; car il est très notoire qu'il y a plus de mille vaisseaux sur la cote de Provence et du Languedoc qui trafiquent dans l'étendue de l'empire du Turc, et par ce moyen, s'enrichissent non seulement eux-mêmes, mais encore beaucoup de contrées de la France qui en reçoivent utilité".

[204] Masson, *age.,* s.133

[205] Esasen Provanslılar, krallığın *Provence* eyaletindeki yerleşiklere denirdi. Bu kesime Marsilyalılar da dâhildi.

[206] Armand Jean du Plessis de Richelieu, *Testament politique d'Armand du Plessis (…),* Amsterdam: Henry Desbordes, 1689, s.370: J'avoue que j'ay esté long-temps trompé au commerce que les Provençaux font en Levant"; Desan, agm., s.238.

faaliyetlerinin örnek alınmasını vasiyetnamesinde vurguladı. Ayrıca, ticaretin önemini de eserinde şu sözlerle belirtti:[207]

> "Bu bir genel söylenti ama gerçektir ki, devletler savaş ile toprağını artırır ve genellikle sulh içinde ticaret ile zenginleşir."

Philippe Desan'ın, "17. yüzyıl başlarındaki Levant ticareti iyi bilinmiyor ve şüpheli" demesinin nedeni içine kapanmış bir Fransa Krallığı idi. Oysa Barthélemy de Laffemas (1546-1611) ve Antoine de Montchrétien (1575-1611) gibi büyük düşünürlerin fikrini benimseyen Richelieu, Fransa'nın diğer rakiplerinden farksız olarak deniz ticareti yoluyla yayılmacı ve sömürgeci bir politika geliştirmeyi, kendi merkantilizm modelini dünyaya kabul ettirmeyi hedeflemişti. Kardinalin düşüncesinde, Akdeniz'i korsanlardan temizleyerek Fransa'nın güvenliğini sağlamak vardı. Bunun için her yıl altı kadırgadan oluşan bir Fransız filosunun denize çıkması, Akdeniz ticaretinde egemenlik kurabilmek, düşman ya da rakip komşu ülkelerle mücadele edebilmek için de güçlü bir donanmanın kurulması gerekliydi. Başka bir ifadeyle, Akdeniz'de ne kadar sulh sağlanırsa ticarette de o kadar serbest dolaşım imkânı doğardı. İspanya savaşının başlamasının ardından Fransa Kralı XIII. Louis Akdeniz'deki egemenliği sağlamak için önce Parma ve Mantova dükalıklarıyla jeostratejik bir antlaşma sağladı ve akabinde de Kardinal de Henri d'Escoubleau de Sourdis komutanlığında Fransız donanması kuruldu. Richelieu, Sourdis'i seçerek İtalyan limanlarını kullanmayı ve onların deniz kuvvetleri desteğiyle İspanya'nın ticari çıkarlarını engellemeyi amaçladı. Desan'a göre, Fransız donanmasının İtalyan limanlarıyla sağlayacağı güvenlik, Fransız tüccarların Garp Ocakları kentlerine sorunsuz bir şekilde ulaşması anlamına geliyordu.[208]

Kraliyet Akdeniz'deki saygınlığını yeniden tesis etmek için ticarette idareci ve yönlendirici bir pozisyon üstlendi ve ticarette uzman kişilerden oluşan bir komisyon kurdu.[209] İlk resmî toplantısı Kral IV Henri'nin 16 Nisan 1601 tarihli izniyle yapıldı. Ardından krallığın naibi Marie de Médicis (yeni Kral XIII. Louis'nin validesi) ve Kardinal Richelieu gözetiminde, genel ticaretli ilgili Müfettiş Laffemas'in telkinleriyle bir toplantı daha gerçekleştirildi. Bu komisyon toplantıları daha sonra Kardinal Jules

---

[207] Desan, agm., s.233; Armand Jean du Plessis de Richelieu, *age*., s.360: "C'est un dire commun mais véritable qu'ainsi que les États augmentent souvent leur étendue par la guerre, ils s'enrichissent ordinairement dans la paix par le commerce".

[208] Desan agm., s.234, 239-241.

[209] Sayıları genel olarak 20 kişiyi geçmemekle birlikte Sayıştay başkanı, Parlemento başkanı ve "Büyük Konsey" başkanının yanı sıra, çoğunlukla müşavir, avukat ve kâtipten oluşmaktadır.

Mazarin zamanında (1643-1661) yapılmadı; zira Şark ticaretinin durumu hakkında bilgiler artık tüccarlardan alınmaktaydı.[210]

Kardinal Richelieu, söz konusu ticaret komisyonundan ayrı olarak Provence Sayıştayı'nın Başkanı Henri de Séguiran'dan *Provence* kıyılarının son durumunu inceleyerek bölgeyi haritalandırmasını da istedi. Buradaki asıl amaç Fransız kalelerinin ve savunma hattının durumunu öğrenip Fransız donanmasını hazır hâle getirmekti; çünkü İspanya Savaşı (1635) kapıdaydı. Matematikçi Jacques de Maretz ve iki haritacı Augier ve Flour d'Arles ile oluşturulan bir heyetle Séguiran, 1633-1635 yılları arasında Languedoc ve Provence eyalet kıyılarındaki kaleleri, limanları ve hatta adaları denetleyerek ayrıntılı bir rapor hazırladı.[211] Marsilya'nın yöneticileri başta olmak üzere Marsilya Amiralliğine bağlı görevlilerden ve gemi kaptanlardan yeni bilgiler edindi. Bu teftişte Marsilya'da mevcut gemi listesi oluşturuldu. Buna göre, toplam 554 geminin 182'si Levant istikametinde olup bunların yaklaşık 90'ı 100 ilâ 200 tonilato kapasiteli büyük yelkenli kayıklar (*barça*), 40'ı 150 ilâ 250 tonilato kapasiteli polacre (*polaka*) gemileri ve 3000 ilâ 7000 kental ağırlığında 50 büyük gemiden oluşuyordu.[212] Séguiran, raporunda Marsilyalıların Levant'ta sıkça gittiği ilk yedi iskeleyi sıralamıştı. Bunlar İskenderiye, Sayda, İskenderun, İzmir, İstanbul, Kıbrıs ve Antalya idi. İlaveten, bu tarihlerde İstanbul Limanı'nın Marsilya'ya 2400 mil mesafede olduğunu ve her yıl buraya 10 geminin giderek 30 bin *livres* değerinde emtia taşıdığını belirtti.[213]

1.1.3. Ticari Faaliyetin Belirtileri

Provanslıların Levant ticaretine dair bilgi edinebilmek için öncelikle Marsilya'nın amirallik belgelerine bakılmalıdır. O dönemde *Marsilya*, *Ciotat*, *Arles*, *Martigues* gibi kent limanlarına özgü amirallikler bulunduğundan İtalya ve İspanya'nın yanı sıra Levant (Garp Ocakları dâhil) iskelelerine sefer yapan gemiler kayıt altına alınmaktaydı.[214] Marsilya Amiralliği, Levant ile alakalı en önemli kurum olup buradan İskenderun,

---

[210] Annette Smedley-Weill, "La gestion du commerce français au XVIIe siècle: impulsions gouvernementales et besoins des échanges", *Histoire, économie et société*, n°4, (1993), s.474-475.

[211] Raporun bir nüshası için Bk. Eugène Sue, *Correspondance de Henri d'Escoubleau de Sourdis (..)*, volume III, impr. de Crapelet, Paris 1839, s.223-319.

[212] Masson, *age.*, s.133.

[213] Sue, *age*., s.227.

[214] Marsilya ve diğer amirallikler bugünkü Bouches-du-Rhône ilinin Arşivleri'nde bulunan otantik ve kalın ciltlerde tutulmaktadır. Marsilya amiralliği (*9 B* fonu) diğerlerine nazaran en çok dosya (203 dosya) bulundurduğu için çalışmalarımızda yalnızca *9 B*'ya ait kayıtları esas aldık. Bu fonda birçok vesika yer aldığından Levant sevkiyat bilgileri tespitimize göre iki tür belgeden oluşmaktadır: Her gemi kaptanının veya patronunun birkaç ay evvelinde yaptıkları seyrüsefer hakkında amiralliğinin bünyesinde olan *Konsey Odası* huzurunda malumat verdiği deklarasyonlar, diğeri ise amirallikten görevlendirilen teğmen ve kâtibin gidecek gemiyi teftiş ettikten sonra pasaport (eda tezkeresi) verileceğine dair raporudur.

Antalya, Trablusşam, İskenderiye, Tunus, Halep, Sayda, İzmir ve İstanbul gibi birçok kente sevkiyat kayıtları çıkmaktaydı. Dolayısıyla bu veriler bize aynı zamanda 17. yüzyıl başlarında Levant ticaretindeki Fransız varlığını doğrulamaktaydı. Elde edilen somut bilgilere rağmen Fransız seyyah Deshayes ise 1621 yılında Hristiyanların İstanbul'daki ticaretinin önemsiz olduğunu ve yalnızca kumaş getirildigini belirtiyordu.[215]

Marsilya amiralliğinde mevcut Osmanlı iskeleleri hakkındaki kayıtların ağırlıklı olarak 1620 öncesine ait çıkmasının sebeplerinden biri de 1610-1620 yılları arasında Pierre Gloton'un kurduğu uluslararası şirketin Levant ticaretindeki faaliyetleriydi.[216] Gloton firmasına ait kayıtlarda rastladığımız Pierre Fort, Pierre Blanc, Guilleaume Leon, Jean Guerrard, Aubert Lieutaud, Laymondy (İngiliz) gibi kaptan ve patronların Marsilya amiralliği kayıtlarında yer alması, bunların Gloton şirketinin Marsilya'daki şubesine bağlı olmalarından kaynaklanmaktaydı.[217]

Firmanın o dönemde tek emeli vardı, o da Venedik usulü kumaşları Carcasonne kentindeki ortağı Guillaume Dauteribe eliyle üretip Levant pazarında satarak büyük kazanç elde etmekti. Bunun için de öncelikle Levant'tan muhtelif hammaddelerin simsarlar tarafından Fransa'ya gönderilmesi gerekiyordu. Gelen hammaddeler Dauteribe tarafından Carcasonne'daki manüfaktürde işlenir ve imal edilen ince kumaşlar ortakların kendi aralarında yaptıkları antlaşmalar doğrultusunda[218] Raymond Viger'in Marsilya'daki şubesine teslim edilirdi. Gloton'ların uyguladığı Levant ticareti esasen yeni değildi; zira Marsilyalı Antoine ve Gilles Hermite kardeşlerin 1570-1612 yılları arasında Levant

---

[215] Louis Deshayes, *Voyage de Levant fait par le commandement du Roy en l'année 1621*, Adrian Taupinart, Paris 1624, s.121: "*Tout le trafic que les Chrestiens font auiourd'huy à Constantinople n'est pas de grande importance. Ils yportent des draps et des estofes de soyes*…".

[216] Toulouse kökenli butikçi ve sermayeci Pierre Gloton, Marsilyalı armatör Raymond Vigier, Languedoc eyaletinde Carcasonne'lu kumaş tüccarı ve üreticisi Guillaume Dauteribe ve Lyon'lu satış temsilcisi Alexandre Caulet ile ortaklık kurarak Levant ticaretine girişmiştir. Bk. Gaëlle Lapeyrie (Bellier), "De la boutique au comptoir: la trajectoire d'un négociant toulousain en textile, entre traditions et nouveautés (vers 1600-1620)", *Rives Nord méditerranéennes*, n°29, (2008), s.79-106; Ahmed Aksu, "İstanbul Ticaretinde Fransız Gloton Şirketi (1610-1620)", *Türklük Araştırmaları Dergisi* (*Journal of International Turkic Research*/*INTURE*), C.III, S.1, (2024), s.83-102.

[217] Zira sermayeci Pierre Gloton, şirketin finansörü olarak Levant pazarlarındaki arzu ettiği ürünleri satın almak için Marsilya'daki şubesinin aracılığıyla kaptanlar, kâtipler ve tüccarlara belirli bir komisyon ücretinin (%2) dışında ayrı bir miktar borç para daha vererek sözleşme yapardı. Bununla iskeledeki çeşitli masrafları karşılanmaktaydı. Aldıkları borç parayı döndükten birkaç ay sonra kambiyo kuru (*change maritime*) üzerinden öderler ve Gloton'nun anapara kasasından alacak-verecek tespiti yapılırdı.

[218] Gloton, büyük sermayeli şirketini Toulouse ana merkezli olarak açarken onu büyütmek adına evvela Marsilyalı armatör Raymond Vigier (1613), Lyonlu satış temsilcisi ve Alexandre Caulet (1615) ve ardından *Languedoc* eyaletinde Carcasonnelu kumaş tüccarı ve üreticisi Guillaume Dauteribe (1617-1618) ile peyderpey anlaşmalara vardı. Lapeyrie, "De la boutique au comptoir..", s.10-11 (elektronik sayfa numarası). https://journals.openedition.org/rivesnm/1353?lang=en [Erişim tarihi: 15.05.2022]

iskeleleriyle ticari bağlantıları vardı. Ancak Hermite kardeşler Gloton'lara göre daha düşük bir sermaye ile kumaş ticareti yapıyordu.[219]

Marsilya amirallik deklarasyonlarında geçen yük bilgileri, Vigier'in Glotonlar için tuttuğu muhasebe ciltlerindeki kayıtlarına nazaran daha ayrıntılıdır. Bunun nedeni, firmanın sigorta kayıtlarındaki bir satırlık bilgilerin dışında konşimento gibi spesifik ve müstakil matbu çıkışlı evrakın bulunmamasıdır. Ayrıca, amiralliğin çıkış kayıtları[220] sayesinde Gloton'ların Levant için kiraladıkları gemilerin silahlı ve mühimmatlı olduğu,[221] Gloton şirketinin sigorta kayıtlarından da konvoylu sevkiyatlar düzenlendiği öğrenilmektedir.[222] Şirketin 1621 yılında iflas etmesiyle beraber Levant sevkiyatlarının düştüğünü söylemek mümkündür; zira amiralliğin 1621-1634 yılları arasındaki kaptan ve gemi reislerinin yük deklarasyonlarını ihtiva eden cilt Marsilya amiralliği tarafından kaydedilmemiştir.[223]

17. yüzyılın ilk yarısında Levant ticaretindeki Fransız varlığını doğrulayan bir başka örnek ise *İsnard* ve *Audiffret* adlı, iki sermayeli ve Provence kökenli tüccar ailelerin ortaklaşa kurduğu şirkettir. Bu şirketin evrakları Bouches-du-Rhône ilinin Arşivleri'ndeki 24 E adlı fonda tutulmaktadır.[224] Fona ait dijital envanter sayesinde şirketin Fransa Krallığı içerisindeki faaliyetlerinin yanı sıra İspanya ve İtalya'nın birçok kentiyle ticari bağlantılar kurduğunu öğreniyoruz. Ayrıca şirket, özellikle 1639-1654 yılları arasında İzmir, Sayda, Tunus ve İstanbul gibi Levant iskeleleriyle de aktif bir ticaret yürütüyordu. İskelelerdeki ihtiyaçlar şirketin simsarları tarafından müvekkillerine yani İsnard'lara bildirilirdi. Kurucusu Claude İsnard'ın hususi deniz sigorta kitapçığı başta olmak üzere poliçeler, hatıratlar, yazışmalar, makbuzlar, ilk matbu deniz sigorta evrakları, konşimento belgeleri ve hesap tutanakları bu ticareti net olarak ortaya koymaktadır.

---

[219] Bk. Micheline Baulant, *Lettres de négociants marseillais: Les Frères Hermite (1570-1612)*, A. Colin, Paris 1953.

[220] Prosedür gereği amiralliğin teğmeni (lieutnant) gelip gemileri teftiş ederdi. Ardından Fransiz usulü "eda tezkeresi" (congé) gemi kaptanına veya patronuna teslim edilirdi.

[221] Archives Départementales des Bouches-du-Rhône (Bouches-du-Rhône ilinin Arşivleri/ BdR. Arşivleri), Amirauté de Marseille et des Mers du Levant (Marsilya ve Levant Denizlerinin Amiralliği) IX B (9 B) serisi, Cilt 17 (1614-1618). Kayıtların genelinde, gemilerde küçük donanma topu (*perrier de fonte*), misket tüfeği (*mousquet*) ve barut (*poudre*) bulunuyordu.

[222] Örneğin 14 Mayıs 1617 tarihinde, İstanbul çıkışında *Saint Jean-Baptiste* ve *Sainte Anne* isimli iki geminin sigortalandığına dair iki ayrı kaydın yer alması, sevkiyatların konvoylu yapıldığını göstermektedir. Archives départementales de l'Isère (Isère ilinin Arşivleri), 2 E 450, f°68.

[223] Buna rağmen, amiralliğin 1634-1637 yılları arasını kapsayan kayıtları, "Marsilya ve Levant Denizlerinin Amiralliği" serisinin 12 numaralı cildinde tutulsa da araştırmaya kapalı olduğundan yararlanılamamıştır.

[224] BdR. Arşivleri, İsnard-Audiffret fonu (24 E).

Kısacası eldeki veriler, Marsilyalıların 17. yüzyılın ilk yarısındaki Levant ticaretinde kesin olarak yer aldıklarını göstermektedir. Ancak bu dönemi kapsayan kaynakların çoğunun günümüze ulaşmaması, bulgularımızı sadece iki Fransız şirketin evrakıyla sınırlı kılmaktadır. Şu da bir gerçekti ki Levant'ta boy gösterebilmek için yüksek sermayeli şirketlere ihtiyaç vardı; çünkü gemilerin kiralanması, ticari ürünlerin sigortalanması ve dahi muhtelif vergi ve masrafların ayrı ayrı karşılanması gerekiyordu. Geminin zarar görmesi (avarya), malların kaybolmasına veya defolu hale gelmesine neden oluyordu ki bu da tüccarları iflasa kadar götürebiliyordu. Nitekim 17. yüzyılın ilk yarısındaki Fransız Levant ticareti kraliyetten bağımsız yapıldığı için diğer Avrupalı rakiplerin büyük kumpanyaları gibi uzun vadeli olamadı ve Girit muharebesinin de etkisiyle kârlı olmaktan çıktı. Kraliyet de yeterli desteği sağlayamadı ve her ne kadar idari olarak Marsilya yöneticilerine, büyükelçilerine ve konsoloslarına Levant ticaretinde yetki verse de *Otuz Yıl Savaşları* (1616-1648) ve *La Fronde Ayaklanmaları* (1648-1653) yüzünden bir başarıya ulaşılamadı.[225]

1.2. Marsilya Limanı'nın Levant Ticaretindeki Yeri

Fransa Krallığının en kadim ticaret limanı olan Marsilya, Ortaçağdan itibaren Şark dünyasıyla ticari ilişkiler kurmuş, Hristiyan ve Müslüman tüccarların uğradığı önemli bir destinasyon olmuştur. Nitekim İngiliz tüccar Lewes Roberts (1596-1641)'in kaleme aldığı *The Merchants Mappe of Commerce* isimli eserde, düşük gümrük oranlarından dolayı Marsilya ve Livorno limanları için "freedom in trade" yani "ticarette özgürlük" tanımlaması yapılmıştır. Roberts'in 17. yüzyıl başlarında bulunduğu Marsilya'da bağımsız/serbest gümrükten bahsetmesi dikkat çekicidir. İlaveten Marsilya için "Fransızların yegâne ticaret limanı" ve yapılan ticaret için de "Türk ticareti" ifadesini kullanmıştır.[226]

Marsilya'daki Ticaret Odası arşivlerine dayalı çalışmalarıyla bilinen tarihçi Robert Paris, Marsilya Ticaret Odasının 1660'lı yıllardan sonra Levant dünyası ile bağ kurmasıyla birlikte kentin ticari hüviyetinin geliştiğini belirterek Marsilya'yı "Fransa'nın Şark kapısı" olarak tanımlamıştır.[227]

---

[225] Tongas, *age.*, s.201-202.

[226] Lewes Roberts, *The Mercahnts Mappe of Commerce wherein the universall manner and matter of trade is compendiously handled,* IV. Chapter, R. Mabb, Londra 1638, s.25, 49, 140.

[227] Paris, *age.*, s.6.

Liman daha 17. yüzyılın ilk yarısında ticari potansiyelini göstermiş ve bu da kraliyetin dikkatinden kaçmamıştı. Kral IV. Henri, Levant'daki ipek ticaretinde Marsilya'nin sahip olduğu tekelin farkındaydı.[228] Kral, "isyancı" Marsilya idarecilerine otoritesini kabul ettirmek için epeyce bir mücadele verdikten sonra bu kez de Levant ticareti hususunda onlarla karşı karşıya geldi. 5 Ağustos 1599 tarihinde, kraliyetin verdiği destekle ticaretten mesul dört milletvekilinden oluşan bir *Ticaret Bürosu* kuruldu. Ertesi yıl da büroya imtiyazname vererek resmiyet kazandırıldı. Böylelikle Levant ticareti ile meşgul olan Marsilya gemileri, Ticaret Bürosu ve Marsilya Amiralliğinin sorumluluğu altına girdi.

Ayrıca bu dönemde, gemilerde yaşanılan hijyen sorunları yüzünden veba tehlikesi de Paris Parlamentosunun gündemindeydi. Levant ticaretinin sürekliliğini sağlamak ve krallığı korumak amacıyla Osmanlı iskelelerinden gelen gemilerin liman dışında karantinada tutulmaları istenmekteydi. Nitekim 10 Ocak ve 7 Mayıs 1622 tarihli kararnamelere göre Levant ve Garp Ocaklarından gelen Fransız gemileri sadece Marsilya ve Toulon limanlarında karantinaya alınabilecek durumdaydı.[229] Uygulanan prosedürde, gemiler limana yaklaşmadan evvel yakın adalar civarında demirler ve amirallikten bir yetkili beklenirdi. Gelen memur da emtiaları kontrol ederdi. Eğer gemide veba gibi ciddi bir hastalık bulunursa, gemi anında Marsilya açıklarındaki diğer adalarda karantinaya alınırdı. 1622 yılı öncesine ait Marsilya amiralliğin çıkış deklarasyonlarında da karantina prosedürü vardı.[230] Bu uygulama 17. yüzyıl boyunca devam etti. 1693 yılından itibaren Marsilya Limanı'nın girişinde kurulan *Sağlık Bürosu* vasıtasıyla limana giren ve çıkan tüm gemiler kontrol edildikten sonra kayda alınmaya başlandı. Sağlık Bürosu, Fransız İhtilali'ne kadar varlığını korudu.[231] Limanlar ve ülke için alınan bir tedbir olsa da esasında bu uygulama ticaret akışının somut bir göstergesiydi.

Marsilya, 1640'lı yıllardan itibaren Ermeni basmacı ustalarını şehre getirterek bir ilke imza attı.[232] Bu ustalar özellikle 1648-1689 yılları arasında kendilerine tahsis edilen atölyelerde çalışarak[233] Marsilyalılara *indienne* denilen renkli, değişik desenli, motifli,

---

[228] Horn, agm., s.101-102.

[229] Michel Signoli ve Stéfan Tzortzis, "La peste à Marseille et dans le sud-est de la France en 1720-1722: les épidémies d'Orient de retour en Europe", *Cahiers de la Méditerranée*, n°96, (2018), s.2.

[230] Bk. BdR. Arşivleri, Marsilya ve Levant Denizlerinin Amiralliği 9 B serisi, cilt n°10-14 arası.

[231] *Sağlık Bürosu (Bureau de la Santé),* 1693-1792 yılları arasında Levant'tan gelen gemileri kontrol etmekteydi.

[232] Tarihçi Zarinebaf'a göre, Kardinal Richelieu İran ve Levant'taki Ermeni tüccarları Fransa'ya 1636 yılında davet etmişti. Zarinebaf, *age.*, s.191.

[233] Bk. Olivier Raveux, "À la façon du Levant et de Perse: Marseille et la naissance de l'indiennage européen (1648-1689)", *Rives nord-méditerranéennes*, n°29, (2008), s.37-51.

baskılı pamuklu kumaşlar üretti.[234] Tarihçi Olivier Raveux'ye göre *indienne*'ler 16. asırdan 1660'lı yıllara kadar halı, perde, masa ve yatak örtüleri gibi iç dekorasyonlarda kullanılmaktaydı.[235] Marsilyalı zanaatçılar Ermeni basmacı ustalarına bu istihdamı yaratarak esasen kendilerinden bu tekniği öğrenmenin peşindeydi. Çünkü Fransızların ürettikleri kumaşlar kalitesiz ve dayanaksız olmalarının yanı sıra renklendirme işi de ancak ehil kişilerin yapabileceği bir teknikti. Raveux'ye göre bu, Şark'tan Marsilya'ya transfer edilen bir üretim teknolojisiydi.[236] Yalnızca *indienne* de değil, aynı zamanda Diyarbakır'ın başlıca *chafarcani*[237] denilen pamuklu renkli-çiçekli basmaları ya da *indigo* renkli basmaların üretimleri de Ermeni ustalar kanalıyla halledilmeye çalışılmıştı.[238]

Bakan Colbert'in vefatına kadar (1683) Levant'tan mümkün mertebe ipek (*soie*) ham bezleri (*toile brute*) Marsilya'da işlenmek üzere getirilmiştir. Bu yüzden Colbert, Provence Parlamentosunun birinci başkanı Mösyö Oppède'e, bölgedeki otoritesini kullanarak Marsilya yöneticilerinden Ermenilerin oraya gelerek yerleşmelerine kolaylık göstermelerini ve istihdamlarını sağlayacak imkânların verilmesini istemiştir.[239] Bu politikanın sonucunda Marsilyalılar, öğrendikleri boyama teknolojisiyle 1669-1683 yılları arasında seri üretime geçerek Fransız endüstrisinde âdeta bir devrim yaratmışlar ve zanaatçılar da öğrendikleri teknikleri Avrupalılara yaymışlardır. Öyle ki Marsilya kenti *indienne* tekniğinin eğitim merkezine dönüşmüş ve Marsilya *indienne*'lerinin üretimi 1686 yılında doruk noktaya ulaşmıştır.[240] Bu Levant usulü baskılı kumaşların Marsilya'daki bolluğunu, Jeanne Montagne adlı butikçinin 23 Ağustos 1683 tarihli envanterinden birkaç örnek ile aşağıdaki tablodan görebiliriz:

https://journals.openedition.org/rivesnm/1303?lang=en [Erişim tarihi: 13.09.2023].

[234] Katsumi Fukasawa, *Toilerie et commerce du Levant d'Alep à Marseille*, CNRS, Marseille 1987, s.42.

[235] Olivier Raveux, "Des réseaux marchands aux consommateurs: la diffusion des indiennes en Europe méditerranéenne dans la seconde moitié du XVIIe siècle", *Liame*, 25 (2012), s.7 (elektronik sayfa numarası), https://journals.openedition.org/liame/227?lang=fr#quotation [Erişim tarihi: 12.10.2023].

[236] Raveux, "À la façon du Levant et de Perse..", s.7 (elektronik sayfa numarası).

[237] Zahide İmer, "Diyarbakır'da İpekçilik ve İpek Dokumacılık", s.14-15. https://www.academia.edu/20106067/D%C4%B0YARBAKIRDA_%C4%B0PEK%C3%87%C4%B0L%C4%B0K_ve_%C4%B0PEK_dOKUMACILIK [Erişim tarihi: 14.09.2023].

[238] Raveux, "À la façon du Levant et de Perse..", s.4.

[239] Depping, *age.*, s. 470. (Colbert'in Mösyö Oppède'e 16 Ekim 1671 tarihinde yazdığı mektup).

[240] Raveux, agm., s.6-7.

Tablo 1.1. Jeanne Montagne'nın Butiğindeki Bazı Baskılı ve Boyalı Kumaşlar[241]

Adedi ve Cinsi	Menşei
20 adet büyük Pers yorganı (*couverture*)	Pers ve Hindistan
Erkek ve kadınlar için 19 adet *calankar*[242] üzerine robdöşambr	Hindistan
8 adet beyaz yorgan (*couverture*)	Hindistan
5 adet *lisat*[243]	Hindistan
607 adet Isfahan *indienne*'i	Pers ve Hindistan
68 adet muhtelif boyalı kumaşlar	Hindistan
9 adet *calankar*	Hindistan
6 adet sıradan *lisat*	Hindistan
3 adet *boucassin*[244]	Osmanlı İmparatorluğu
14 adet Levant yorganı	Osmanlı İmparatorluğu
99 adet Sironj *indienne*'i	Hindistan
153 adet siyah fonlu Isfahan *indienne*'i	Pers
İzmir menşeli 10 adet *lisat*	Osmanlı İmparatorluğu
350 adet varas? *indienne*'i	Hindistan
22 adet *chafarcanis*[245]	Hindistan
415 adet tek renkli *boucassin*	Osmanlı İmparatorluğu

Bu olumlu gelişme Colbert'in Marsilya kentine sağladığı iyileştirme politikaları sayesinde daha da pekişti. Özellikle Marsilya Limanı 1669 yılında Colbert'in emirnamesi ile bağımsız (serbest) kaldıktan sonra kentteki Anadolu usulü pamuk üretimi hızlandı. Örneğin Marsilyalı tüccar Gaspar Carfueil'in 1685-1686 yıllarına yönelik verdiği istatistiğe göre Marsilya'da yılda 10 ila 15 bin adet basılmış pamuk üretilmekteydi.[246] Nitekim Halil İnalcık da kenti, "Marsilya, Anadolu pamuklarının dünya pazarı" şeklinde tanımlamaktaydı.[247] Bunda 1670 yılından itibaren faaliyete geçen kumpanyaların rolü büyüktü; zira kumaş üretimindeki gereksinim sebebiyle Marsilya'ya getirilen Osmanlı hammaddeleri işleri daha da büyütmeye imkân vermişti. Gelen Ermeniler bir koloni oluşturduğundan burada renkli pamuk ticaretinin önemi ortaya çıkmış ve gelenlere de yatırım imkânı tanınmıştır. Ancak 1686 yılından sonra, bu yeni kurulan basmacılık sektörünün kraliyetin büyük manüfaktürlerinin üretimine zarar vermesi, basmalı kumaşlara uygulanan yüksek ithalat vergisi ve krallıktaki hammadde fiyatlarının pahalılığı yüzünden Marsilya'daki üretim azaldı.[248] Kraliyet, Marsilya *indienne*'lerinin

[241] Raveux, "Des réseaux marchands aux consommateurs…", s.11-12; Bk. BdR. Arşivleri, 355 E 454, f°360v.

[242] Fukasawa, *age.*, s.20. "calankar"=Boyalı kumaş (fr. *toile peinte*).

[243] Fukasawa, *age.*, s.20. "lisat"=Pers boyalı ince pamuklu baskılı kumaş.

[244] Baskılı ve nakışlı kumaş.

[245] Fukasawa, *age.*, s.46. Chafarcani, kırmızı veya morlu beyaz çiçekli fonun üzerine boyalı baskı tekniği esasında Kuzey Batı Hindistan'daki *jafarcanis*'den öğrenilip Diyarbakır ve Halep'e kadar yayılmıştır.

[246] Raveux, agm., s.8.

[247] Halil İnalcık, *Türkiye tekstil tarihi üzerine araştırmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s.117.

[248] Raveux, agm., s.6, 8.

üretimini 1 Şubat 1689 tarihli Danıştay kararıyla resmen durdurdu[249] ve 10 Şubat 1691 tarihinde de Hindistan ve Levant menşeli *indienne*'lerin Marsilya'ya sokulmamasına karar verdi.[250]

17. yüzyılın sonunda, dünya çapında tüketilen *indienne*'ler başlangıçta birinci manüfaktür metası[251] olmasına karşın Levant ve Hindistan menşeli baskılı kumaşlar 1759 yılına kadar kraliyet tarafından yasaklandı. Ancak yasağa rağmen bu emtialar 18. yüzyılın ilk yarısında kaçakçılık yoluyla kraliyete sokulmaya devam etti. Ayrıca Halep ve İzmir'den Fransa'ya getirilen pamuklu baskılı kumaşlar da Marsilya'yı bu emtiaların antreposu ve dağıtımcısı olmasını sağladı.[252]

1.3. Colbert'in Levant Politikaları

1661 yılına kadar Levant'taki ticaretten sorumlu olan kişi Dışişleri Bakanı (*secrétaire d'État des affaires étrangères*) idi.[253] Kardinal Mazarin, ölüm döşeğinde iken hizmetinde bulunan Jean-Baptiste Colbert'i genç Kral XIV Louis'ye takdim etmiş ve onun kraliyete hizmet edebileceğini ifade etmişti. Aynı yıl Colbert, denizlerdeki meselelerle ilgilenmeye başlayarak kraliyetin dikkatini çekmişti.[254] Nitekim bu dönemde Kral XIV. Louis'nin iktidarını yücelten, çalışkan ve vizyon sahibi "Büyük Colbert", 1661-1669 yılları arasında Fransa Krallığının Maliyeler Emini (1661-*intendant des finances*), Donanma Emini/Levazım Müdürü (1663-*intendant*[255] *de la marine*), Yapılar ve Manüfaktürler Başkanı/Genel Denetimci (1664-*surintendant*[256] *des Bâtiments et Manufactures*) ve ardından Maliyeler Genel Müfettişi (1665-*contrôleur general des finances*) makamlarına eriştikten sonra 1669 yılında Donanma Bakanlığının (*secrétaire d'État de la marine*) başına geçerek krallığın genel ekonomisi, dolayısıyla iç ve dış ticaretinin yegâne sorumlusu oldu.

Colbert, daha 1662 yılında Ticaret Odasıyla yazışmaya başlayıp ilk bilgileri edindikten iki sene sonra resmen ticaret meselelerinden sorumlu yetkili tayin edildi.[257]

---

[249] Archives de la Chambre de commerce de Marseille (ACCM - Ticaret Odası), H serisi, Cilt 203, 1 Şubat 1689 tarihli Danıştay kararnamesi.

[250] Fukasawa, *age.*, s.163.

[251] Raveux, "Des réseaux marchands aux consommateurs", s.1 (elektronik sayfa numarası).

[252] Fukasawa, *age.*, s.159-202.

[253] Lavisse, *age.* s.248.

[254] Inès Murat, *Colbert*, Fayard, Paris 1980, s.267

[255] M. Fouad, "intendant", *Fransızca'dan Türkçe'ye Yeni Lûgat - Nouveau Dictionnaire Français-Turc par M. Fouad,* Mertebe Matbaası, İstanbul 1894, s.793.

[256] Tahsin Saraç, *Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük*, C.II, Türk Dil Kurumu, Ankara 1976, s.1250. (*surintendant* mad.)

[257] Masson, *age.*, s.137.

Ardından da Colbert, kraliyetin 1661'de sadece 18 savaş gemisi bulunması ve tersanelerin de neredeyse elverişsiz olmasından dolayı 1662 yılında denizcilik işleri için 3 milyon *livres* kadar fon çıkardı.[258]

Geriye bir türlü hizaya sokulamayan Marsilya Limanı kalıyordu. Colbert, evvela devletin merkeziyetçi gücünü Marsilya'nın üzerinde hissettirmek için Kadırgalar Emini (*intendant des galères*) Nicolas Arnoul, Provence Parlamentosu'nun Birinci Başkanı (*premier président du parlement de Provence*) Henri de Forbin-Maynier (Baron d'Oppède) ve Provence Emini ve aynı zamanda Ticaret Müfettişi (*inspecteur du commerce*) Thomas-Alexandre Morant gibi kabiliyetli görevlilerle krallık bünyesinde ciddi bir haberleşme ağı sağlayarak hem Ticaret Odasının hem de ondan mesul kentin belediyecilerinin dağınık yönetimlerine son verdi. Bir sonraki aşamada ise Colbert, tıpkı komşusu Livorno gibi Marsilya Limanı'nı da ticari cazibesini artırmak amacıyla bağımsız (serbest) bir konuma getirmek istiyordu. Çünkü Marsilya yöneticileri uyguladıkları lokal vergiler (*table de mer*)[259] ve ticaret tarifeleri ile tüccarları bunaltmış ve liman kullanımını cazip olmaktan çıkartmışlardı. Bu yüzden Colbert, 26 Mart 1669 tarihli emirnamesi ile ilk Fransız usulü Dolaşım Yasası'nı (*Navigation Act*) kurdu.[260] Amaç, Marsilya'nın Osmanlı iskeleleriyle olan Fransız ticaretinde ön plana çıkmasını sağlamaktı.

Ticaret Odası bu hedef doğrultusunda Levant ticaretini Marsilyalılar için kârlı hâle getirebilmek amacıyla Levant dünyasından getirilen mallara %20 vergi (=*ad valorem* gümrük vergisi) konulmasını istedi.[261] Colbert de yabancı gemilere yıllardır ev sahipliği yapan İtalyan limanlarıyla rekabet edebilmek adına çıkardığı bir emirnâme ile bu vergiyi resmîleştirdi. Tüm yabancı gemilerin Levant iskelelerinde yüklediği mallar Fransızların hesabına dahi olsa doğrudan ya da Cenova aktarmalı Marsilya'ya getirilmeleri halinde Ticaret Odası gelen bu emtialar üzerinden %20 vergi kesecekti. Bu vergiden sadece Osmanlı iskelelerinden doğruca Marsilya'ya gelen Fransız gemileri

---

[258] Murat, *age.*, s.269.

[259] Limanın temizliği (*table de mer* ya da *curage du port*) için Marsilyalılardan sonra tüm Provence eyaletinin limanlarından alınan bir vergiydi. Ancak 1669 emirnamesi ile bağımsızlaşan Marsilya Limanı bu vergiden muaf idi. Clément, *age.*, s.470, dipnot n°3. Diğer lokal vergiler arasında "droit du parisis", baharat ve eczane ürünleri için "droit des 12 et 6 deniers" Depping, *age*., belge n°19, s.388.

[260] BnF, *Yazmalar* Departmanı, Bilgili ve kitapseverler koleksiyonu, *Cinq cent de Colbert*, demirbaş n°204, f°77v (Marsilya'nın bağımsızlığı (1669) hk.); Clément, *age.*, *Appendice* "Industrie, Commerce" n°V (18 Mart 1669 tarihli emirnamenin nüshası).

[261] Paris, *age.*, s.11.

muaftı. Dolaylısıyla yabancı gemilerden kesilen bu vergi krallık ekonomisine önemli bir kazanç sağlayacaktı.[262]

Alınan bu tedbirlerle Fransız gemileri eskisi kadar Livorno Limanı'na uğramaz hâle geldi.[263] Öyle ki 1671 yılında Livorno'daki Fransız konsolos Cotolendy'nin Colbert'e yazdığı bir mektup durumu şöyle açıklamaktadır:[264]

> "Ticarete gelince, bu şehirde Fransızlar için çok yetersiz, çünkü Marsilya'da Levant'tan buraya mal göndermemizi engelleyen serbest liman kurulduğundan beri, eskiden yaptığımız işlerin yarısını yapamıyoruz ve aynı nedenle, onları tüm yüklerinin %20'sini ödemeye mahkûm eden serbest liman nedeniyle eskisi gibi Fransız yelkenlilerinin yarısını göremiyoruz."

Marsilya artık rakibi Livorno Limanı'yla aynı statüde olduğu için ticari rekabetin önü geç de olsa açılmıştı. Artık yabancı tacirler Fransız gemileriyle Levant'tan doğruca Marsilya'ya geldiklerinde bu vergiden muaf tutuluyorlardı. Marsilya Limanı'nın yabancılara tanıdığı diğer imkânlar arasında dolaşım serbestliği, vefat durumunda mal varlığının korunması, kente yerleşim söz konusu olduğunda vatandaşlık verilmesi gibi avantajlar vardı. Colbert'in kurduğu bu ticari strateji ile artık İngiliz ve Felemenk gemilerinin eskisi kadar Livorno'ya gitmelerine lüzum kalmamıştı. Aldıkları ürünleri Fransız gemileriyle doğrudan Marsilya'ya getirtmeleri de İtalyanlara zarar vermişti. Colbert böylelikle rekabetçiliği şirket mantığının üzerinde geliştirerek Marsilya Limanı'nı Akdeniz'in antreposu yapma hayalini gerçekleştirdi.[265] Nitekim Marsilya Papazı Toussaint de Forbin-Janson ile bir yazışmasında, Marsilya Limanı'nın serbestliği sayesinde şehrin refaha erişip ticaretin sağlamlaştığı haberine sevinmişti.[266]

Bu olumlu gelişmelere rağmen 1669 yılı sonrasında yabancı kaptan ve tüccarlar Provansalılarla birlikte sıklıkla dolandırıcılık (*fraude*) faaliyetlerinde bulunmaya başladılar. Fransızlar sermayesizlik, gemi silahlanmasında eksiklik ve yüksek sigorta oranları nedeniyle Levant'a açılamadıklarında, yabancılara kendi adlarını kullandırtarak

---

[262] Fransa Krallığı'nın diğer limanlarında bu özellik yoktu.

[263] Paris, *age.*, s.15.

[264] Bk. Guillaume Calafat, "Livourne et la Chambre de commerce de Marseille au XVIIè siècle, Consuls français, agents et perception du droit de cottimo", *La mer en partage: Sociétés littorales et économies maritimes. XVIe-XXe siècle*, Presses universitaires de Provence, (2016): "Pour ce qui est du commerce, il est fort maigre en cette ville pour les Français car depuis que le port franc est établi à Marseille, qui nous prive d'envoyer audit lieu les marchandises du Levant, l'on ne fait pas la moitié des affaires que se faisait auparavant, et nous ne voyons pas aussi la moitié des voiles françaises comme par le passé pour le même sujet dudit port franc qui les condamne à payer 20 % de tout son chargement", https://books.openedition.org/pup/44200?lang=fr#bodyftn35 [Erişim tarihi: 21.08.2023]. Ayrıca bk. AN, AE, B^I, cilt n°695, f°9.

[265] H. Pigeonneau, "Le commerce français dans le Levant au temps de Colbert", *Revue d'économie politique*, C.IV, n°6, (1890), s.576

[266] Clément, *age.*, belge n°209, s.619 (1 Mayıs 1671 tarihli mektup).

(*prêt-nom*) yaptıkları kurgusal satışlar (*ventes fictives*) ile ürünlerini Marsilya'ya sokuyorlardı. Bu yöntemle yabancı tüccarlar gümrükte hem %20 vergiyi hem de tonilato başı 50 *sous* (Fransız kuruşu) vergiyi ödemekten kurtuluyorlardı.[267]

Öte yandan; Marsilya Limanı'ın temizliği, rıhtım bakımı ve Levant iskelelerinde biriken Fransız borçlarını kapatmak amacıyla kraliyet, Danıştay kararıyla 5 Mart 1660 tarihinde *cottimo* denilen bir vergiyi hayata geçirmişti.[268] Fakat bu vergi Marsilyalılar için yeni değildi; zira Ticaret Odası 1650 yılında kurulduktan sonra Ocak 1653 tarihindeki meclislerinde *cottimo*'yu gündeme getirmiş ve Levant'tan gelecek gemilerden vergi kesmeyi kararlaştırmıştı. Örneğin Sayda, İzmir ve İstanbul iskelelerinden gelen ateş gemisi (*vaisseau*) ve polaka (*polacre*) için 1200 *livres*, kayık (*barque*) için 800 *livres* belirlenmişti.[269]

Cottimo vergisi, %20'lik vergi (1669) daha hayata geçmeden önce alınan geçici bir tedbir olsa da varlığını 1691 yılına kadar sürdürdü.[270] Bu vergiyle Levant iskelelerindeki borçlar azalacak, 1669'da kurulan Dil Oğlanları Mektebinin masrafları[271] ve Marsilya Limanı'nın bakım ve onarımları karşılanacaktı. Verginin muntazam şekilde toplanması için Marsilya Ticaret Odası her iskeleden bir veya iki Fransız tüccarını görevlendirirdi. Bu tüccarlar Oda'nın memurları (*exacteur*) olarak Ticaret Odası ile doğrudan mektuplaşarak yaptıkları faaliyetleri aktarırlardı.[272]

Colbert'in ardından yeni Donanma Bakanı olan Seignelay Markisi, %20'lik vergiye 3 Mart 1688 tarihli emirname ile bir düzenleme getirdi. Çünkü Levant'tan dönen Fransız gemileri Messina ya da Livorno gibi İtalyan limanlarına zorunlu olarak demir atıp buradaki mağazaların mallarını indirip yüklüyorlardı. Bu alışkanlıklarından

---

[267] Paris, *age.*, s.18-19.

[268] Masson, *age.*, s.173.

[269] Octave Teissier, *Inventaire des archives historiques de la Chambre de commerce de Marseille*, Barlatier-Feissat Père et Fils, Marseille 1878, s.246.

[270] Colbert, Levant iskelelerinde oluşan muhtelif masrafları karşıladığı için *cottimo*'dan vazgeçemedi. Oysaki yabancı yatırımcıları Marsilya'ya çekmek için 1669 emirnamesini yürürlüğe sokmuştu. Dolayısıyla Colbert, yabancıların iyice Marsilya'ya alışabilmesi için bu verginin birkaç sene içerisinde tamamıyla kaldırılmasını arzuluyordu. Clément, *age.*, belge n°44, s.470-472. (30 Mayıs 1669 tarihli mektup).

[271] Ancak Kapüsen pederleri 1672 yılında Colbert'den maaşlarına zam bekliyorlardı. Colbert de bu durumdan Donanma Emini Arnoul'e bahsederek Marsilyalı belediyeci ve milletvekillerinden gerekeni yapmalarını istedi. Hatta mümkünse Kapüsenlerin ihtiyaçlarını karşılanması için her 6 ayda bir fon oluşturulmasını uygun gördü. Depping, *age.*, belge n°73, s.614-615 (28 Ekim 1672 tarihli mektup).

[272] Bk. Ticaret Odası, B serisi, Cilt 22 (1650-1683), n°23 (1684-1688) ve n°24 (1688-1693).

vazgeçmedikleri için krallık en sonunda bu durumdaki gemilerin de vergiden muaf tutulmalarına karar verdi.[273]

Eski Rejim (*Ancien Régime*)[274] boyunca kraliyetten çıkmak veya kraliyete girmek isteyen Fransız yahut yabancılara pasaport dağıtılırdı. Kraliyetin belirlediği ve genellikle de varlıklı olan kişilere ya da özel misyon sahiplerine yurtdışı çıkış izni verilirdi. Adrien Sée'ye göre, soylu senyörlere, beyzadelere, yeni atanan büyükelçi ve onun maiyeti gibi mühim kişilere topluca pasaport teslim edilirdi.[275] Ancak zamanla çok sayıda kayıtsız Fransız'ın Levant'a yerleşmesiyle birlikte Ticaret Odası bu çıkışın önünü alamaz oldu. Kraliyet de bu durumda olanların nüfusunu belirlemek ve göçü kontrol altında tutmak için 21 Ekim 1685 tarihinde bir emir yayımladı.[276] Buna göre; Donanma Bakanlığının denetiminde, Levant'ta yerleşmek isteyen Fransızlara yerleşim sertifikasının Ticaret Odası tarafından dağıtılmasına karar verildi ve pasaportun yerine geçti.[277] Sertifika uygulaması aslında yeni değildi ve Provence Parlementosunun 11 Ocak 1663 tarihinde çıkardığı kararnamede, bu sertifikanın Ticaret Odasınca değil Marsilyalı "Ticaret direktörleri" (yani belediyecilerin) tarafından verileceği bildirilmişti. Üstelik sertifika, esasında Levant iskelelerindeki nüfus sayımlarında kullanılmayı amaçlıyordu. Ancak Fransızlar özellikle Levant'ta bulunmayan konsoloslukları tercih ediyordu; zira orada kançılarya bulunmadığı için herhangi bir yerleşim kaydına gerek duyulmuyordu.[278] Sertifikalar verilmesine rağmen Levant'a giden kişi sayısı azalmadığından kraliyet 21 Ekim 1685 tarihli emirnameyi 3 Kasım 1700 tarihinde yeniledi.[279] Yayımlanan emirle Fransızlara 25 yaş sınırı getirildi ve bizzat Ticaret Odasına gidip sicile kaydolmaları[280] karşılığında yerleşim sertifikası oluşturulacağı belirtildi. Aksi takdirde 2000 *livres* cezası olduğu da ifade edildi.[281]

Marsilyalılar özellikle 1640'lı yıllardan itibaren Levant'ta sikke ticaretinde yoğunlaştılar. Levant ticareti masraflıydı ve önemli miktarda nakdi paraya ihtiyaç duyuluyordu. Bu yüzdendir ki Provansalılar Levant'ta kârlı bir ticaret sürdürebilmek için

---

[273] Paris, *age.*, s.16.

[274] Yeniçağ devri (1515-1789).

[275] Adrien Sée, *Le Passeport en France*, Edmond Garnier, Chartres 1907, s.18.

[276] Ticaret Odası, J serisi, n°59.

[277] Jörg Ulbert, "Identifier pour contrôler", *Mélanges de la Casa de Velázquez*, LI-1, (2021), 26. paragraf. https://journals.openedition.org/mcv/14474?lang=es#bodyftn64 [Erişim tarihi: 04.09.2022].

[278] Ulbert, agm., 36, 42 ve 43. paragraf.

[279] Ulbert, agm., 15. paragraf.; Ticaret Odası, J serisi, cilt n°59, numarasız.

[280] Ulbert'in 59. dipnotuna göre, bugün Ticaret Odasının Arşivleri'nde sicile dair bir iz bulunmamaktadır.

[281] Ticaret Odası, J serisi, Cilt 59, numarasız.

özellikle İspanya'dan sekiz riyal sikkeleri (*piastres-riyal guruş*) Marsilya'ya taşıyıp oradan da Osmanlı'ya götürüyorlardı. Ayrıca Montpellier, Paris, Bordeaux ve Lyon gibi kentlerden hususi olarak toplatılan *piastre*'lar da simsarlar tarafından Levant'a taşınmak üzere Marsilya'ya aktarılıyordu.[282] O dönemde Fransızların yeni basılmış *5 solluk* sikkeleri, Felemenklerin *arslâni*'leri (*abouquels-esedi guruş*), Venediklilerin altın dukası (*sequins*) Osmanlı'da revaçtaydı. Üstelik Fransızlar, hakiki sikkeleri alıp ülkelerindeki darphanelerde ağırlıklarıyla oynuyor ve bu tağşiş edilmiş sikkeleri Osmanlı piyasasına sürerek ciddi manada kazanç sağlıyorlardı.[283]

1.4. Marsilya Ticaret Bürosu/Odası

Fransa Krallığı 17. yüzyıl başlarından itibaren Levant ve Garp Ocakları ticaret politikasını Marsilya üzerinden yönetmeye karar vermişti. Zira Marsilya Limanı'nın mevcut kapasitesi ve ticari potansiyeli kraliyetin merkantilist politikasına uygundu ve ülkenin uzun vadede zenginleşmesini sağlayacaktı. Kraliyetin ticari faaliyetini organize ederek destekleyecek kuruluş ise Kral IV. Henri'nin inisiyatifiyle 1599 yılında hayata geçirilen Ticaret Bürosuydu. Çünkü ticaretin durumu ve gelişimi hakkında sağlıklı bilgi akışı sağlayacak kuvvetli ve bağımsız bir kuruma ihtiyaç vardı. Levant iskelelerindeki Fransız konsoloslukların düzensizliği başta olmak üzere Marsilya Limanı'na gelen-giden gemiler, korsanlık faaliyetleri ve fırtınalardan zarar gören gemiler hakkında gerçekçi bilgilere ihtiyaç duyulmaktaydı. Öyle anlaşılıyor ki bu bilgi açığı Marsilya Amiralliği tarafından kapatılamamıştı.[284]

Ticaret Bürosu, kralın onaylıyla Marsilya'nın konsülleri[285] (*consuls*) tarafından görevlendirilen tüccar kökenli dört başvekilden (*députés*) oluşan bir organizasyondu. Konsüllerin düzenlediği özel meclislerde, Marsilya'nın en saygıdeğer tüccarları arasından milletvekili olabilecek tecrübeli ve merkantilist zihniyetli tacirler bu büroya seçilirdi. Fakat zaman içerisinde büro üyelerinin Levant ticaretindeki rolünün sadece

---

[282] Paris, *age.*, s.131.

[283] AN, AE, B^{I}, Cilt 377, f°175.

[284] 1924 yılında Bouches-du-Rhône ilinin Arşivleri'ndeki Marsilya amiralliği fonuyla ilgili çalışan ve fon hakkında envanter çıkaran arşivci şef Raoul Busquet'in iki mühim tespitine göre, Marsilya Amiralliğinin 1609 yılından itibaren Marsilya Limanı'na getirilen mallar hakkında rapor (sertifika) tutmaya başladığını ve 1614 yılından itibaren limandan ayrılacak gemilere çıkış belgesi hakkında sertifikalar oluşturulduğu bilgisini aktarmıştır. Bk. Raoul Busquet, *Inventaire sommaire des Archives Départementales antérieurs à 1790, Archives Civiles-Série B*, *Amirauté de Marseille et des Mers du Levant*, tome IV, Marseille (Bouches-du-Rhône) 1932, introduction IX.

[285] Buradaki konsül terimi Levant'a atanan yabancı konsolos ile karıştırmamalıdır. Kent konsülleri Ortaçağından beri krallığın otoritesinden bağımsız olarak belediyecilik faaliyetlerinde bulunmaktalardı. Kentten sorumlu olan diğer idareciler arasında vali (*gouverneur*) ve başvekil (*député*) bulunuyordu ve bunlar belediye meclisin bir parçasıydı. Eugene Plantet, *Correspondance des Beys de Tunis et des consuls de France avec la Cour 1577-1830*, Tome Premier, Ancienne Librairie Germer Baillière et Cie, Paris 1893, s.3.

konsüllere rapor vermekten ibaret olduğu, yeterli bağımsızlığa sahip olmadıkları ve Levant meselelerinde kifayetsiz oldukları anlaşıldı.[286] Bunun en önemli nedeni, konsüllerin vakitlerini daha çok umumi hizmetlere ayırarak *Provence* "belediyeciliğindeki" rekabete önem vermeleriydi. Bu rekabete kendilerini öyle kaptırmışlardı ki aralarında ihtilaflar ve hırçınlıklar yaşanıyordu. Dolayısıyla konsüller, Ticaret Bürosundaki milletvekillerini kendi hallerine bırakmış olduklarından Levant ticaretini iyileştirme konusu da gündemlerinde yer almıyordu.[287] Bir diğer neden de konsül ve başvekilleri ile Marsilya Amiralliği subayları (*officiers*) arasındaki anlaşmazlık ve kıskançlıklar yüzünden bu iki birimin kraliyetin arzu ettiği performansı gösterememesiydi.[288] Subayların, yola çıkacak gemileri denetlemesinden rahatsız olan tüccarlar, şikâyetlerini başvekilleri ve konsüllerine iletiyordu. Ayrıca Akdeniz'deki İspanyol tehlikesi yüzünden Fransız ticari gemileri serbestçe haretket edemediğinden şikâyetler artıyordu. Dolayısıyla Kraliyet bu olumsuzlukların son bulması için Kardinal Richelieu'ye tam yetki verdi ve artık Fransız savaş gemileri özellikle 1636-1641 yılları arasında silahlandırılıp Akdeniz'de görülmeye başladı.[289]

Provans gemileri 17. yüzyılın ilk yarısında küçük çaplı ortaklıklılar tarafından kiralanıyor ve ardından silahlandırılıp konvoy halinde Akdeniz'e açılıyorlardı. 1604 kapitülasyonuna rağmen bu gemiler Garp Ocakları korsanlarının saldırılarına maruz kalmaktaydı. Bu konu hakkında büyükelçi Savary de Brèves Bâbıâli'den ferman alabilmek için epeyce bir müzakerelerde bulundu. Brèves o sırada Ticaret Bürosunun milletvekilleri ile değil daha çok Marsilyalı konsüller ile muhataptı ve kendilerinden *Provence* limanlarında 15 ilâ 20 savaş gemisinin korsan saldırılarına karşı hazır bulundurulmasını istedi.[290] Büro da esir düşen Fransızların durumu ve bunun ticarete yansıyan zararı hakkında bilgiler toplayıp kraliyete iletti. Mevcut Levant ticaretinde oluşan masrafların yanı sıra korsanlıktan oluşan zararı tazmin etmek için Marsilyalılar önce civardaki Provence eyaleti kentlerinden nakdi destek aradı. Destek bulamayınca da mecburen 1608-1610 yılları arasında Marsilya Limanı'na gelen her gemiden *cottimo* denilen vergiyi kesmeye başladılar.[291] Bu tarihlerde Ticaret Bürosu'ndaki üye sayısı sekiz iken 1627-1632 yılları arasında on ikiye çıktı. Sebebi, Cezayir ve Tunus dayılarıyla esirler

[286] Masson, *age.,* s.99.
[287] Masson, *age.,* introduction XXIX.
[288] Masson, *age.,* s.103-104.
[289] Desan, agm., s.240-241.
[290] Masson, *age.,* introduction XXVII.
[291] Masson, *age.,* s.50.

üzerinden yapılan yoğun müzakerelerdi. Ayrıca büronun Levant ticaretini iyi yönetememesi ve birtakım borçlar nedeniyle 1610-1631 yılları arasında *cottimo*'nun dışında çeşitli oranlarda fevkalâde vergiler (*taxes extraordinaires*) kesildi.[292] Nitekim Tarihçi Tongas'a göre de Levant ticaretine 17. yüzyılın ilk elli yılı boyunca Osmanlı limanlarında ve Marsilya'da sürekli artan vergilerle yüklenilmişti.[293]

Kuruluş amacından uzaklaşan Marsilya Ticaret Bürosu 1631 yılında lağvedildi ve yerine 1632-1650 yılları arasında önce 20 sonra 24 üyelikten oluşan bir meclis kuruldu. Bu meclis Marsilyalıların ticari işlerini yönetmeye çalışsa da varlığı 1648-1653 yılları arasında kraliyet genelinde meydana gelen *Fronde Ayaklanmaları*'nın Provence eyaletine sıçramasıyla son buldu. Marsilya'daki ticaretin idaresi de 13 Kasım 1650 tarihinde kurulan Ticaret Odasına emanet edildi. Ancak bu kez de yeni kurum ile amirallik arasındaki yetki ihtilafı sorunlara yol açtı ve kraliyet devreye girmek zorunda kaldı. Bu doğrultuda 1658'de Amirallik ve Ticaret Odası arasında yapılan antlaşma Marsilya ticaretindeki iyileşmenin ilk adımı oldu. Ayrıca Kral XIV. Louis, Marsilya'daki konsüllük makamına Mart 1660 tarihinde son verip Ticaret Odası lehine bir belediyecilik başlattı.[294] Artık Ticaret Odası, dört milletvekili ve ticaretle ilgilenen sekiz tüccar, toplamda 12 kişiden müteşekkildi ve kraliyetin ticari meselelerine doğrudan hizmet etmekteydi. İlaveten belediye üyesi (*échevins et députés du commerce*) unvanını da taşıyorlardı. Kurumun mali idaresini üstlenen hazinedar ise Marsilya'da bulunuyordu. Ticaret Odasının kuruluşundan itibaren tek gelir kaynağını olan *cottimo* vergisi 1691 yılına kadar yürürlükte kaldı. Kurumun ticari çıkarlarını hem *Aix Parlementosu*'nda (*Parlement d'Aix*) hem de Paris'teki Danıştay'da (*Conseil d'État*) bulunan temsilci avukatlar savunurdu.[295]

Bu verginin hem Marsilya hem de Levant'ta seçilen yerleşik tüccarlar vasıtasıyla düzenli olarak toplanmasıyla (*exacteur des droits de la cottimo*) bir gelir istikrarı sağlanabildi. Bu Oda'nın yerleşikliklere verilen özel bir görevdi; zira iskeledeki Fransız gemilerinin durumunu yakından takip ederek Akdeniz'de nereye gittiklerinden haberdar oluyorlardı. Aynı zamanda gemiye yüklenen emtiaların toplam değerini kaydetmekle de mükelleflerdi; çünkü vergi buna göre kesiliyordu. Masson ise bu mal değerlerinin gerçeği yansıtmadığını ileri sürmektedir. Ona göre bu değerler takribiydi ve vergi geminin cinsine

[292] Masson, *age.,* s.51, 97.
[293] Tongas, *age*., s.182.
[294] Masson, *age.,* s.100.
[295] Masson, *age.,* Appendice VII-VIII.

göre kesilmekteydi. Oda, kaydedilen bu cottimo vergisinin değerini resmî olarak 1686 yılı öncesi %30, sonrası ise %11-20 arası değerlendirmekteydi.[296]

Verginin Fransızlara sağladığı geliri resmetmek için Paul Masson'un eserinde yer alan, Ticaret Odası hazinedarının 1671-1700 yılları arasında Levant iskeleleri üzerinden tuttuğu *cottimo* vergi geliriyle ilgili verileri grafik olarak aşağıya çıkarılmıştır.

Grafik 1.1. Ticaret Odası Haznedarı'nın 1671-1700 Yılları Arasında Levant Limanları Üzerinden Kaydettiği *cottimo* Vergi Geliri (*livres tournois*)

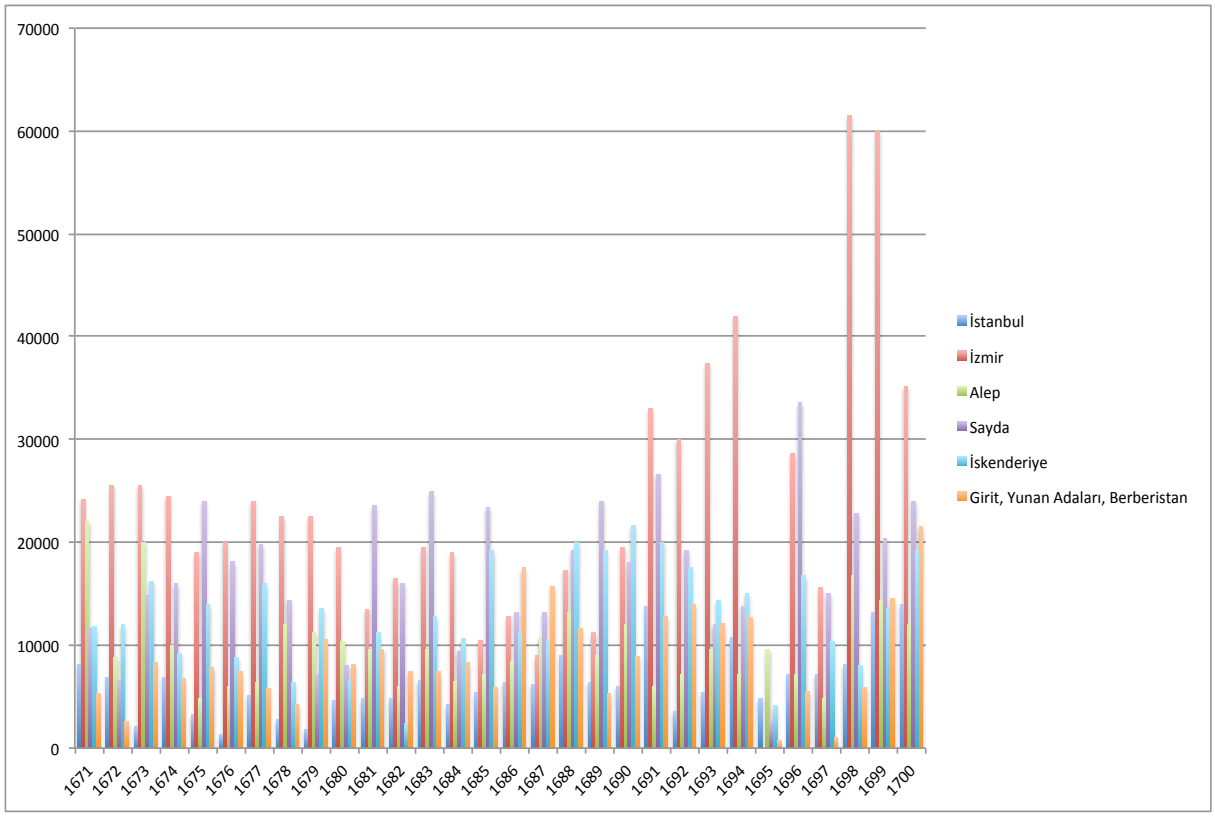

Kaynak: Paul Masson, *Histoire du commerce français dans le Levant au XVII*ème *siècle,* Hachette, Paris 1896, *Appendice IV*. Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öte yandan Ticaret Odası, bazı Levant meselelerinde zorlanıyordu. Örneğin önce Büro ardından Oda'nın başvekilleri 1639-1641 yılları arasında İstanbul Büyükelçisi Jean de la Haye Vantelet ile ihtilafa girmişti. Vantelet, yaptığı masrafların karşılanması için Oda'dan büyükelçilik maaşının yükseltilmesini talep etmişti. Olumlu cevap alamayan büyükelçi, borç ve masrafları karşılamak için gemilerden iki sene boyunca %20 sonra da %30'luk fevkalâde vergiler kesmişti.[297] Hâlbuki böyle bir yetkisi yoktu. Öyle ki kaptan ve gemi reislerin (patron) şikâyetleri doğrultusunda milletvekilleri kraliyete, büyükelçiliğin

[296] Masson, *age.,* Appendice XVIII.

[297] Masson, *age.*, s.61.

başına bir yerleşik tüccarın geçmesinin daha münasip olacağını bildirmişlerdi.[298] Bu fırsat, 1660-1665 yılları arasında büyükelçilik yapan Vanteletlerin (baba-oğul) Sadrazam Köprülü tarafından Yedikule Zindanı'na hapsedilmesiyle doğdu ve yerine kraliyet tarafından Mösyö Blondel (1658-1659) ve ardından da tacir Roboly (1660-1665) İstanbul maslahatgüzarı[299] (*chargé d'affaires*) olarak atandı. Osmanlılar da Roboly'yi "Fransa Kralı'nın tüccar vekili"[300] yani "Fransa elçisinin kaimmakamı" olarak tanıdı.[301]

Roboly hem siyasi hem de ticari meselelerden sorumlu memur olarak Oda'dan büyükelçi maaşı olan yıllık 16.000 *livres tournois* ücret ödenmesini istese de bu maaş Césy'nin borçları yüzünden verilemedi. Esasında bu paranın büyük kısmı hediyelere (*présents*) ve keyfi haraçlara (*avanies*) harcandığından ticarette bir gelişme de söz konusu değildi. Bu nedenle Oda, 1660 yılından itibaren Fransız büyükelçiliği ve konsolosluklarına, Osmanlı limanlarından gelen ve giden her gemiden belirli oranda *cottimo* vergisi kesme hakkı tanıdı. İstanbul'dan çıkan gemilerin nereye gideceği önceden belli olduğundan verginin değeri de şekillenirdi. Başka bir ifadeyle, İstanbul'dan çıkan bir gemi Marsilya'ya doğrudan gitmeyip başka limana (Livorno gibi) uğrayıp mal yüklerse o vakit *cottimo* vergisi ya İstanbul'dan ya uğradıkları yerlerdeki temsilcilerden (Livorno gibi) ya da Marsilya'dan tahsil edilirdi. Bu işlemin amacı, Doğulu Fransızların masraflardan dolayı oluşan zararı kapatmak istemeleriydi. Genelikle vergiyi Osmanli iskelelerinde kesip nakit parayı hemen kullanmaya bakarlardı. Fakat bu yöntemin de etkisiz kaldığı, Fransız tacirlerin 1664-1665 yıllarında Roboly lehine Ticaret Odasından daha fazla maddi destek istemelerinden anlaşılmaktadır.[302]

Beklenen destek gelmeyince Roboly, inisiyatif alıp İstanbul'daki Fransız kolonisinin masraflarını ve büyükelçiliğin tüm ihtiyaçlarını karşılamak üzere her gemiden *cottimo* haricinde bir miktar İspanyol sekiz reallik (*piastres*) ücret alarak ekstra vergi kesmeye başladı. Hatta Roboly, maslahatgüzarlık görevi boyunca İstanbul'da keseceği ekstra vergilerin karşılığında Ticaret Odasından almayı umduğu yıllık 16.000 *livres*'lik maaşın üzerinden düşülmesini teklif etti.[303] Fakat bu teklif Oda tarafından kabul edilmedi.

---

[298] Paris, *age.,* s.68.

[299] Bu şahıslar kraliyet tarafından Bâbıalî meselelerini takip etmek için seçilmiş olsalar da, kesinlikle büyükelçi sıfatını taşımazlardı.

[300] Nermin Genç, *Fransa Ahkâm Defteri (1634-1666)*, Marmara Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014, s.326, h.317; s.326-327, h.318; s.327, h.319; s.327-328, h.320.

[301] Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), *Galata Şer'iyye Sicilleri* (GŞS), nr. 88, vr.40b-7.

[302] Ticaret Odası, J serisi, Cilt 176.

[303] Ticaret Odası, J serisi, Cilt 1602 (Roboly'nin Oda ile yazışmaları).

Roboly, 1670 yılında oluşan muhtelif masrafları karşılamak için Bakan Colbert'ten açıkça İstanbul'da bir Fransız hazinedarın bulundurulmasını istese de bu teklif de kabul görmedi.[304]

1.5. Levant'ta Artan Fransız Konsoloslukları

Kraliyet, 1664 yılına kadar Levant'ta bulunan Fransız konsoloslukların kendi ticari çıkarları doğrultusunda, Levant ticaretindeki kötü gidişata mani olamadı. Bu nedenle Colbert, 1664 yılından itibaren kraliyet adına Levant konsoloslarına bir reform getirdi. Buna göre, konsoloslar unvanlarını Colbert'e teslim etmek ve teminat verdikten sonra da üç ay içerisinde görev yerlerine gitmek mecburiyetindeydiler. Ayrıca, kendilerinin ve memurlarının herhangi bir ticari faaliyete karışmaları, ulus (*nation*) adına herhangi bir meblağı vergilendirmeleri ya da mallardan vergi almaları yasaklandı.[305] Colbert, konsolosluk reformu için Şövalye d'Arvieux'nün deneyimlerinden yararlanmıştı.[306]

Bu sayede Ticaret Odası ciddiyetle görevini yapmaya başladı. Oda, artık İstanbul büyükelçisi başta olmak üzere Levant iskelelerinde bulunan konsoloslar ve *cottimo* vergisinin gemilerden kesilmesi için tayin ettiği tüccar görevlilerle düzenli olarak mektuplaşarak yeni bir çağ açtı.[307] Nitekim Levant'ta bulunan Fransız konsoloslukları, özelikle 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra kumpanya hissedarlarının yönetiminde geliştiğinden Odayla mektuplaşmalarını artırdı.[308]

Fransız konsoloslukları 16. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz havzasına açılmaya başladı ve 17. yüzyılda birçok stratejik noktada yayılarak varlıklarını sürdürdü. 1600 yılında Levant'ta 5 Fransız konsolosluğu faaliyet gösteriyordu.[309] Yunan tarihçi ve araştırmacı Georges Koutzakiotis, Fransa'nın konsolosluk kurumuna dair çalışmasında özellikle Rumeli Eyaleti ve Arşipel Adalarında[310] 1567-1699 yılları arasında 40

---

[304] AN, AE, B^{I}, Cilt 376, f°66.

[305] Lavisse, *age.*, s.249.

[306] Masson, *age.*, s.140.

[307] Günümüzde ise Oda'nın arşivlerinde "aktif yazışmalar" (*correspondance active*) başlığı altında muhafaza edilmiş 17. yüzyıl tarihli sadece üç cilt yer alırken, Paris Devlet Arşivleri'nde ise 4 cilt bulunmaktadır Bk. AN, AE, B^{III}, Marsilya Ticaret Odasının yazışmaları Cilt 33 (1650-1682), Cilt 34 (1683-1689), Cilt 35 (1690-1697) ve Cilt 36 (1698-1702); Ticaret Odası, B serisi, Cilt 22 (1650-1683), Cilt 23 (1684-1688) ve Cilt 24 (1688-1693).

[308] Ticaret Odası, J serisi, Cilt 1566. (Levant Kumpanyasının Oda ile yazışmaları)

[309] Poumarède, agm., s.66. Bunlar İskenderiye, Trablusşam, Sakız Adası, Cezayir ve Tunus idi. Daha sonra 1607 yılında Antalya ve 1610'da İzmir konsoloslukları açıldı (s.87).

[310] Fransızcada *Archipel* veya *Mer Egée* yani Ege Denizi olarak da bilinmektedir. Uğur Ünal ve diğerleri, *Kaynaklarıyla Osmanlı Coğrafya Yer Adları Sözlüğü*, Cumhurbaskanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020, s.63

konsolosluk kurulduğunu tespit etmiş ve bu sayede rakipleri Venedik (22), Felemenk (15) ve İngilizlere (13) karşı üstünlük sağladığını belirtmişti. Koutzakiotis'e göre, 16. ve 17. yüzyıllarda konsolosluk kurumu gelişerek şekillenmiş ve konsoloslar da kademeli olarak ticari temsilcilerden kraliyet temsilcilerine dönüşmüştü.[311]

Konsolosluk tayinleri 1669 yılına kadar Dışişlerinin inisiyatifine göre yapılır veya satılırdı. Colbert donanmanın başına geçtikten sonra ise tayinler bizzat kendisi tarafından belirlendi ve büyükelçisi tarafından gerçekleştirildi. Donanma Bakanlığının 7 Mart 1669 tarihinden itibaren konsoloslukların işleviyle ilgili yaptığı reform, Ticaret Odasının konsolos personelleri üzerindeki kontrolünü ortadan kaldırdı.[312] Bakanlığın istediği diplomat konsolos ise tayin emri (*lettre de provision*), viskonsül ya da şansölye (baş sekreter) ise berat (*brevet*) kral tarafından imzalanarak Aix Parlementosunda kayda geçirilirmeye başlandı. Kaydın bir nüshası ilgiliye, diğeri de Ticaret Odasına verilirdi. Ancak istisnai durumlarda büyükelçiler 1680'li yıllarda konsolos veya viskonsül tayin edilebiliyordu. Örneğin İzmir konsolosu Louis-Marseille Fabre (Galatalı Jean-Baptiste Fabre'ın kardeşi)'nin bir deprem neticesinde hayatını kaybetmesi üzerine Büyükelçi Girardin inisiyatif alıp kralın emri gelinceye dek Mösyö Blondel'i konsolos olarak tayin etmişti.[313] Doğu Akdeniz'de kumpanyaların sağladığı ticaretin hâlâ elverişiz olduğundan şikâyet eden Odanın bu yeni tayinlerin yarattığı ekstra masrafı karşılayacak durumu yoktu. Belki de bu yüzdendir ki Colbert'in vefatından sonra (1683) birkaç konsolosluk *Akdeniz Kumpanyası* (1685-1689) tarafından işletilmekteydi.[314]

İngiliz tüccar Roberts Lewes 1677'de yayımlanan eserinde, Doğu'daki Fransız konsoloslarının toplam sayısının on iki olduğunu açıklasa da[315] Devlet Arşivlerinde tutulan 1686 tarihli bir hatıratta kral tarafından tayin edilen Levant konsolosları hakkında bilgi verilmiştir. Bu konsoloslar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

---

311 Georges Koutzakiotis, "Le réseau consulaire francais dans l'Archipel (1679-1718)", *Etudes Balkaniques*, Association Pierre Belon (ed.), (2017), s.28.

312 Amaury Faivre d'Arcier, "Le service consulaire au Levant à la fin du XVIIIe siècle et son évolution sous la Révolution", Jörg Ulbert, Gérard Le Bouëdec (ed.), *La fonction consulaire à l'époque moderne: L'affirmation d'une institution économique et politique (1500-1800)*, Presses universitaires de Rennes, Rennes 2006, s.161. https://doi.org/10.4000/books.pur.7775 [Erişim tarihi: 20.07.2022].

313 AN, AE, B^{I}, cilt nr., f°163.

314 Bk. Jörg Ulbert, "L'origine géographique des consuls français sous Louis XIV", *Cahiers de la Méditerranée*, 98, (2019), s.11-27. http://journals.openedition.org/cdlm/11218 [Erişim tarihi: 12.07.2022]

315 Lewes Roberts, *The Merchants Map of Commerce,* R. Horn, London 1677, s.272.

Tablo 1.2. Levant Havzasında Görev Yapan Fransız Konsolosları (1686)

Görev Yeri	Konsolos	Tayin Tarihi
Halep	Sieur Julien	25 Nisan 1685
İskenderiye	Magy	12 Temmuz 1682
İskenderun	François Bonaventure	?
Cezayir	Piolle	9 Şubat 1685
Cezayir'a ait liman	Mathieu Piquet?	?
Tunus'a ait liman	Revola	?
Girit	Maillet	18 Şubat 1679
Kıbrıs	Sauvan	16 Ağustos 1675
İstanbul	Fabre	?
Değirmenlik ve Kimolos adaları	Zucco	25 Haziran 1684
Mora Yarımadası	Antoine Chata(i)gner	13 Kasım 1676
Sela ve Tetuan (Fas)	Perillié	1 Nisan 1683
Antalya	Blancon	27 Nisan 1682
Selanik	Jacques Gleze	1680
Sayda	L'empereur	4 Kasım 1682
İzmir	Louis Fabre	14 Mars 1685
Trablusgarp	Lemaire	1680
Tunus	Michel	9 Şubat 1685
Zanta	Jean Tollignant	15 Ocak 1660

Kaynak: AN, B^7, Cilt 58, f°57

Tabloda yer alan Osmanlı kentlerinde bir konsolosun bulunması, buralarda aynı zamanda bir Fransız kolonisinin de varlığına işaret etmektedir. Lakin bunların hangisinin konsolosluk (*consulat*) veya "viskonsüllük" (*vice-consulat*) olduğu tabloda belli değildir. Örneğin listede yer almayan Sakız Adası'nın viskonsüllük ile İzmir Konsolosluğuna tâbi olduğu bilinmektedir. Bir başka husus da İstanbul'da, Jean-Baptiste Fabre'ın 1686 yılında kralın ticaret temsilcisi olarak İstanbul Konsolosluğu[316] için ihtira beratı (*patente*) aldığıdır.[317] Hatta Fabre'ın 1691 yılında sahte mangır (*manghour*) ticareti yaptığı anlaşılınca Büyükelçi Châteauneuf kendisinden Gelibolu (*Gallipoli*) konsolosluk beratını teslim etmesini istemiştir.[318] Fabre ise bu dönemde Yahudi Raphaël Simon'u viskonsül tayin ederek işlerini uzaktan yürütmeyi tercih etmiştir. İstanbul'un en kıdemli ve prestij sahibi tüccarlarından biri olan Fabre, makamını suistimal ettiği bu hadiseden sonra davalık olup gözden düştü ve Fransa'ya dönmek istedi. Bu olay vesilesiyle Donanma Bakanlığı onaylıyla 1693 senesinde Çanakkale Boğazı mevkiinde *Dardanelles*

[316] Kast edilen konsolosluk yalnızca İstanbul ve çevreyi kapsayan bölgelerde (Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Boğaz Denizi) bilgi toplayacak ve gerektiğinde gemilerden vergi kesecek bir kurumdu. Doğrudan büyükelçiliğin hizmetindeydi

[317] Hatta Ticaret Odası, Donanma Bakanlığına yazdığı 21 Mayıs 1685 tarihli mektupta, *İstanbul Konsolosluğu*nun kraliyet tarafından kurulduğunu belirtmiştir. AN, AE, B^{III}, Cilt 34, f°63.

[318] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°64, 69, 83.

konsolosluğu kuruldu[319] ve faaliyetlere buradan devam edildi. İşler önce geçici olarak Tercüman Claude Boisson ile yürütüldü; fakat Ticaret Odası bir yıl boyunca Boisson'a maaş ödemeyerek konsolosluğu bırakmasına neden oldu. Sonrasında ise bu makama Galatalı tüccar Jean-Baptiste Imbault[320] (1694), Raphaël Simon (1697) ve Mösyö Tricargue (1698) tayin edildi.[321]

1.6. Levant Kumpanyaları (1670-1696)

Colbert, "Maliyeler Genel Müfettişi" olarak Eylül 1661'den Mart 1669 yılında kurulan Donanma Bakanlığına dek kraliyet ekonomisini gözetip ticaretle ilgilenirken,[322] Marsilyalıların Levant ticaretinde Avrupalı rakiplerin büyük kumpanyalarıyla rekabet etmesini istiyordu. Bunun ilk sinyalini 3 Ağustos 1664 tarihinde kurduğu *Ticaret Konseyi*'nde dile getirerek vermişti. Colbert, tıpkı Kardinal Richelieu gibi zenginleşmenin tek yolunun kumpanyalarla olacağı düşüncesindeydi.

Colbert'in ilk mühim icraatı, 1664-65 yıllarında Felemenk usulü iki Fransız-Hindistan kumpanyasını hayata geçirmek oldu. Nitekim bu doğrultuda kraliyet, 1664 yılında ilk Batı Hindistan Kumpanyasını (*Compagnie des Indes Occidentales*) ve ertesi sene de Doğu Hindistan Kumpanyasını (*Compagnie des Indes Orientales*) hayata geçirerek tıpkı İngiliz ve Felemenkler gibi şirketleşme yoluyla büyük ticari faaliyetlere girişti.[323] Kraliyet bu projeyi aynı şekilde Levant için de uygulamak istiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun krallığa sağlayacağı zenginliği öngören Colbert, gerçekleştirmek istediği kumpanya projesini 1669 yılına kadar Marsilya'ya kabul ettiremedi. Bunun en büyük nedeni, 16. yüzyıldaki "Din Savaşları"nın etkisinden kurtulamayan Provansalıların krallığa başkaldırmakla nam salmış olmaları ve 1650'de kurulan Ticaret Odasına kadar başına buyruk yönetilmesiydi. Ne Kardinal Richelieu ne de halefi Kardinal Mazarin, Marsilya üzerinde tam manasıyla bir hâkimiyet kurabilmişti. Krallığın otoritesini ancak Colbert ve ondan sonra gelen Donanma Bakanları sağlayabildi. Örneğin Kadırgalar Emini (*intendant des galères*) Arnoul, 1667 yılında

---

[319] AN, AE, B[I], Cilt 381, f°200.

[320] AN, AE, B[I], Cilt 381, f°409.

[321] AN, AE, B[I], Cilt 382, f°380.

[322] Daniel Dessert, "La marine royale, une filiale Colbert", Mettam, Roger, et Charles Giry-Deloison (dir.), *Patronages et clientélismes 1550-1750 (France, Angleterre, Espagne, Italie)*, Publications de l'Institut de recherches historiques du Septentrion Lille, (1995), s.69-83.

[323] BnF, Département des manuscrits (*Yazmalar* Departmanı), Érudit et bibliophiles (Bilgili ve kitapseverler), *Cinq cent de Colbert* fonu (Colbert'in 500'ü), demirbaş n°251, f°279 (Batı Hindistan Kumpanyası hk.), f°321 (Doğu Hindistan Kumpanyası hk.); Clément, *age.*, *Appendice* "Industrie, Commerce" n°I (Ağustos 1664).

Marsilya kentinin genişlemesi için talimat alırken Colbert'e yazdığı 15 Ocak tarihli mektupta Marsilyalılar hakkında şu ifadeleri kullanıyordu: "*Onlar zaten ayık ve tembel, büyük konuşan ve haberci oldukları için limanda boş gezmenin dışında hiçbir şey yapmak istemiyorlar; kılıcın yanında tabanca ve kama taşırlar.*"[324] Dolayısıyla Marsilyalıların 1660'lı yılların sonundaki Levant ticareti; küçük sermayeli iki-üç tüccarın kendi aralarında ortaklaşa kurdukları kumpanyalar ile sikke ticaretine başvurdukları, çok küçük kazançların ötesine geçemeyen ve krallığın iktisadisine de hiçbir katkısı olmayan bir ticaret olarak özetlenebilir.

D'Arvieux'ye göre, Levant Kumpanyası projesinin mimarı Marsilyalı tüccar Augustin Magy idi ve kendisi birkaç yıldır Mısır'da yaşadığı için ticaretle alakalı gerçekçi fikirlerini Bakan Colbert'e Paris'te sunarak kendisini ikna etmişti.[325] Colbert, geçmişten gelen sorunlardan dolayı Levant Kumpanyası projesini yalnızca güvenilir ve güçlü sermayecilerden müteşekkil bir "kapitalist" şirket ile kurulmasını hedeflemişti. Lyon kentinden bir grup tüccar 1665 yılında, ticaret ve manüfaktür sorumlusu Colbert'den Levant ticaretinde kumpanya kurmak için icazet istedi; fakat Colbert bu projeyi onlara uygun görmeyerek doğrudan Marsilyalılara emanet etti.[326] Nitekim birinci Levant Kumpanyası 1670 yılında, yani 1668-1670 yılları arasındaki iki başarısız denemenin ardından kuruldu. İlk denemede, 1668'de Kardinal de Vendôme adına kurulmuş şirket üzerinden kumpanyaya sadece iki savaş gemisinin inşasıyla hizmet edilebildiğinden Colbert bu şirketi yetersiz bulmuş ve faaliyetlerini durdurmuştu. İkincisi ilkinden tamamen farklıydı. Yedi hissedardan oluşan ikinci şirket[327] muhtemelen 1669 yılı başlarında Mösyö Laurent de Chauvigny adına kurulmuştu. Kumpanya hissedarlarına "ilgililer" (*intéréssés/interessed*) denmekteydi. Ancak bu şirketin ömrü de uzun sürmedi; zira Chauvigny kumpanyanın faaliyetlerini yanlış yöneterek 150.000 *livres* kadar zarara neden oldu. Sonuçta 17 Aralık tarihli bir kararla, 6 Eylül 1669'da iflas etmesi sebebiyle şirketin tamamen lağvedilmesine hükmedildi.[328]

---

[324] Georges-Bernard Depping, *Correspondance administrative sous le règne de Louis XIV*, Tome 1, Imprimerie Nationale, Paris 1850, s.779.

[325] D'Arvieux, *age.*, s.203.

[326] Masson, *age.,* s.182.

[327] İlk şirketin hissedarları Pierre Dalibes, Jacques Desalluz, Samuel Daliès de la Tour, Barthelemy Paparel de Châteauneuf, Jacques Richard, Laurent de Chauvigny ve Simon Lentart idi.

[328] Masson, *age.,* s.183.

1.6.1. Birinci Kumpanya (1670-1678)

Levant Kumpanyası ancak üçüncü denemede, Colbert'in büyük teşvikiyle 1670 yılının ilkbaharında Paris ve Languedoc eyaletindeki maliyecilerin yanı sıra direktörler ve onların işlerinden mesul memurlar (*commis*), müfettişler, kâtipler ve birçok tüccardan oluşan 19 hissedarın birleşmesiyle kurulabildi.[329] Şirketin merkezi Paris'in *Mail Sokağı*'nda bulunuyordu.[330] Bakan da nüfuzlu ve güçlü sermayecileri toplayarak bu projeyi hayata geçirmek istediğinden şirketin başına Colbert'in işbirlikçisi, Manüfaktürlerin Genel Müfettişi (*inspecteur des manufactures*) ve aynı zamanda Paris'teki *Denizcilik Sigortalar Odası*'nın (*chambre d'assurance maritime*) direktörü François Bellinzani getirildi.[331]19 hissedarın Levant'taki ticaretini takip edecek simsarlar da belirlendi. Şirketin ilk resmî mukavelenamesi 22 Nisan 1670 tarihinde hazırlandı[332] ve buna göre her ortaktan 30.000 *livres* kadar sermaye istendi.[333] Esasen ortaklaşa kurulan bu şirketle krallığın koruması altında makro kazançlar hedeflenmişti.

Mukavelenameye göre şirket, Levant'ta tam sekiz yıl yani 1 Aralık 1669'dan 1 Aralık 1677 tarihine kadar faaliyet yürütecekti. Nihayetinde şirkete tanınan bu imtiyaz 30 Haziran 1670 tarihinde Paris'te toplanan hissedarların imzalılarıyla tamamen resmîleşti ve birinci Levant Kumpanyası olarak kabul edildi. Şirketin genel yapısı ve işleyişine göre kumpanyanın genel idareciliği Marsilya ve Paris'teki bürolar ile sağlanıyordu. İşlerin yönetimi Marsilya'daki dört direktöre emanet ediliyor ve bunlardan ikisi Mösyö Chauvigny ve Augustin Magy oluyordu. Marsilyalı direktörler kumpanya işlerinin gidişatından mesul oldukları için gelişmeleri her hafta Paris'li direktörlere haber vermekle mükellefti.[334] Örneğin Mösyö Magy, Marsilya'da Ocak 1671-19 Eylül 1673 tarihleri arasında kumpanyanın Levant faaliyetlerini Paris'e düzenli olarak bildirerek âdeta bir günlük oluşturmuştu.[335] Bu raporlar sayesinde sadece ticaretin gidişatını değil, aynı zamanda Fransız endüstrisinin durumunu da takip edebilmekteyiz. Ayrıca, bu işlere yön vermek adına Marsilya'da her sene 1 Kasım'da müdür ve hissedarların tamamının

[329] Ticaret Odası, J serisi, Cilt 1566, Levant Kumpanyası hakkındaki fon, vesikalar numarasızdır.

[330] Paris, *age.*, s.53.

[331] D'Arvieux, *age.*, s.206.

[332] Tarihçi Jeff Horn'a göre, kraliyetin tüzük ile tasarladığı bir kumpanyadır. Horn, *agm.*, s.105.

[333] Paris, *age.*, s.53.

[334] Masson, *age.,* s.183-184.

[335] AN, série Marine (Donanma serisi B^7), cilt n°208, "Journal des lettres escrites de Marseille à Paris par la Compagnie des marchands depuis janvier 1671 jusqu'au 19 septembre 1673".

kendileri veya vekilleri gelerek toplanmak zorundaydı.[336] Buna mukabil, Paris'te Mösyö Bellinzani önderliğindeki yönetim bürosu da ticari işlerin gidişatına göre kendi direktiflerini Marsilya'ya ulaştırıyordu. Mösyö Bellinzani 30 Eylül 1673 tarihli Danıştay kararıyla kumpanyanın başına getirildi.[337]

Fransa Kralı 18 Temmuz tarihli bir kararname ile bu kumpanyanın uzun vadeli yürümesi için 200.000 *livres* kadar kredi verdi. Ayrıca ticari gemilerin yanında konvoy halinde bulunacak ve onları koruyacak savaş gemisi (*vaissau*)[338] ve polaka (*polacre*)[339] da tahsis etti. Krallığın manüfaktürleri *Saptes* ve *Carcassonne* da bu şirkete çeşitli renklerde ince kumaşlar üreterek destek sağladı. Öyleki 1670-1671 yılları arasında Levant'a yönelik 1500 kumaş çeşidi üretildi. Hatta Carcassonne manüfaktüründe, *mahous* ve *londrina* gibi İspanya, İtalya ve İngiliz usulü ince kumaş tekniğini öğrenmek için kraliyet Mösyö Varennes'den Hollandalı işçilerin *Languedoc* eyaletine getirilmesini emretti. Colbert de her satılan imal kumaşa 10 *livres* ödeme taahhüdünde bulunarak üreticilere hem teşvik hem de güvence sağladı.[340] Fakat kumpanyanın ilk yıllarında üretilen kumaşlar başarısızdı.[341]

Yeni kurulmuş Levant Kumpanyasına zarar gelmesini istemeyen Colbert, Provanslıların Levant ticaretinde yaptığı hataları azaltmak için evvela onların bilinçlenmesi gerektiğine inanıyordu. Bunun için deniz hukukçusu Jacques Savary'nin fikirlerini aldıktan sonra 1673 yılında *Ticaret Emirnâmesi*'ni, diğer adıyla *Savary Kodu*'nu çıkardı. Colbert, Adalet Konseyi'nin hâkimi amcasının desteğini alarak Reformalar Konseyi'ni kurdu ve sonra da Savary ile birlikte birçok bölümden müteşekkil bu "Kod"u hayata geçirdi. Nitekim hukukçu Joël Monéger, Fransa'nın ticaret hukukundaki ilk kodlama şeklinin Colbert'in bu emirnamesiyle oluştuğunu ifade etmektedir.[342]

---

[336] Paris, *age.*, s.54.

[337] Danıştay (*Conseil d'Etat)* kararnamelerinde genellikle kraliyetin almış olduğu kararlar tebliğ edilirdi.

[338] İbrahim Güler, "Daniel PANZAC, La Marine Ottoman: De l'apogée à la chute de l'Empire (1572-1923), CNRS Éditions, Paris 2009, 537 pages. Osmanlı Denizciliği: İmparatorluğun Zirvesinden [Doruk Noktasından] Çöküşüne [Yıkılışına] (1572-1923), CNRS Éditions, Paris 2009, 537 s." [Kitap Tanıtımı]. Belleten, C.LXXV, S.273 (2011), s.615.

[339] İsmail Hami Danişmend, "polacre", *Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu*, C.II, Kenaat Kitabevi, 1959, s.1073.

[340] Pierre Boissonade, "Colbert et les entreprises industrielles d'État", *Annales du Midi*, Impr. et Librairie Edouard Privat, Toulouse, (1902), s.14, 16.

[341] Clément, *age.*, belge n°230 (28 Aralık 1671 tarihli mektup).

[342] Joël Monéger, "De l'ordonnance de Colbert de 1673 sur le commerce au code de commerce français de Septembre 2000: Réflexion sur l'aptitude du droit économique et commercial à la codification", *Revue internationale de droit économique*, vol. XVIII, n°2, (2004), s.175-178.

Ticaretin tüm püf noktalarını kavrayan Jacques Savary,[343] Colbert'in teşvikiyle 1675 yılında *Le Parfait Négociant* adlı eseri yayımlayarak önemli bir başarıya imza attı. Altmışaltı bölümlük eserde bir tüccara nasıl ticaret yapabileceği anlatıldı. Kendisi de uluslararası ticaretle uğraşmasının yanı sıra ona ulaştırılan birçok ticari hatırat sayesinde daha önce hazırladığı *Kod*'u yeni eserinde geliştirdi.[344] Belki de o dönemde pek az insanın erişebileceği uluslararası ticari bilgilere Savary hâkim oldu. Eseri, her bölümünde *Ticaret Emirnâmesi*'ndeki maddelerin örneklerle ele alındığı bir kullanım kılavuzu haline geldi. İngilizceye, Almancaya, İtalyancaya ve Felemenkçeye çevrildi ve 1675-1721 yılları arasında sekiz farklı edisyonu yapıldı.[345]

Colbert'in bu çabalarına rağmen kumpanya, 1672-1673 yıllarından itibaren yetersiz sermaye ve Parisli François Bellinzani ile Marsilyalı Chauvigny arasındaki ihtilaf nedeniyle geleceğinin parlak olmadığı sinyalini verdi. Colbert bu yüzden 9 Aralık 1672 tarihinde Languedoc eyaletinin hazinedarı Pennautier'e yazdığı mektupta, Paris'teki direktörlerin Marsilya'ya nakdi fonlar göndermelerini istedi.[346] Sıkıntı öyle bir hal aldı ki manüfaktürler 1672-1674 yılları arasında 2200 adet ince kumaş üretse de bu rakam 1675-1679 yılları arasında 362'ye kadar düştü.[347] Buradaki asıl sorun, önceki kumpanyadan kalan zararın Bellinzani yönetiminde kâra dönüştürülememiş olmasıydı. Esasen 1669-1673 yılları arasında Languedoc eyaletindeki manüfaktürlerin seri üretime geçmesi bir umut vaat etmiş olsa da 1673 yılından itibaren Paris ve Marsilya yöneticileri şirketi yönetemedi. Dolayısıyla kralın bağışladığı 200 bin *livres* buharlaştığı gibi şirket 200 bin kadar da zarar etti. Mösyö de Montmor 19 Mayıs 1697 tarihli mektubunda, açıkça kumpanyanın ticarette hızlıca yayılmak isterken idarecilikteki kontrolünü yitirdiğini ve 9 yıl içerisinde battığını söylemektedir.[348]

1 Aralık 1669 tarihinde muhtemelen Mösyö Chauvigny tarafından kaleme alınan "Levant Ticareti" başlıklı hatıratta, Levant Kumpanyasına ait ürünlerin Marsilya mağazalarında tutulduğu yazılmaktadır.[349] Hatta kumpanyanın Levant iskelelerinden

---

[343] Tüccar kökenli Jacques Savary, Mantova Dükalığının emini olarak İtalyan ticaret hukukuna hâkim idi.

[344] Marcel Courdurié ve Charles Carrière, "Un sophisme économique. Marseille s'enrichit en achetant plus qu'elle ne vend.(Réflexions sur les mécanismes commerciaux levantins au XVIIIème siècle)", *Histoire, économie et société*., 3e année, n°1, (1984), s.11.

[345] Louis Moreri, Etienne François Drouet, Claude-Pierre Goujet, Le Grand Dictionnaire Historique ou Le Mélange Curieux de l'Histoire Sacrée et Profane, Volume 9, Chez Les Libraires Associés, Paris 1759, s.174.

[346] Clément, *age.*, 263 numaralı belge, s.671 (9 Aralık 1672 tarihli mektup).

[347] Boissonade, *age.,* s.16.

[348] AN, AE, B^{III}, Cilt 263, f°8.

[349] AN, AE, B^{III}, Ticaret ile ilgili hatırât ve mektuplar, 1685-1699, Cilt 234, n°19.

getirdiği ilk mallar hakkında birkaç hesap tutanağı örneğini verirken esasen ticaretteki sorunu da aktarmaktadır. Bunlardan biri de Marsilya'ya getirilen Levant ürünlerinin Marsilya mağazalarında satılamayıp yığılmış vaziyette olması yani o tarih itibariyle rağbet görmemesidir. 1669 yılı itibariyle İstanbul'dan getirilen birkaç ana ürünün durumu aşağıdaki tablodan görülebilir:

Tablo 1.3. Mösyö Chauvigny'nin Yürüttüğü Levant Şirketine ait İstanbul Mallarının 1 Aralık 1669 Tarihi İtibariyle Marsilya Mağazalarındaki Durumu

Emtia	Tercümesi	Miktar	Tutar (Lt..s)
Bufles	Kalın ham manda derisi	- Tanesi 16lt[350] 15s - 550 adet deri	9212 Lt…10s
Cuirs de boeuf	Sığır derisi	- Tanesi 16lt, 17s - 4094 adet deri	28.043…18
Leines pilades fines	Koyun derisinden tıraşlanmış ince yün	- Kentali 26lt - 22 balya, 145 kental ağırlığında	3770 Lt
Leines pilades grosses	Koyun derisinden tıraşlanmış kalın yün	- Kentali 17lt - 18 balya, 146 kental ağırlığında	2482 Lt
Leines tresquilles fines	Yağlı ham koyun ince yün	- Kentali 20lt - 149 balya, 1301 kental ağırlığında	20.620 Lt
Leines tresquilles Bastardes	Yağlı ham koyun kalın yün	- Kentali 14lt - 12 balya, 173 kental ağırlığında	4638 Lt
Leines fines dipsola	İşlenmemiş ince ham yün	- Kentali 24lt 10s - 38 balya, 173 kental ağırlığında	4238 Lt

Kaynak: AN, AE, B^{III}, Konsoloslar. Hatıratlar ve Belgeler fonu, Ticaret ile ilgili hatırat ve mektuplar, 1685-1699, Cilt 234, n°19.

Hérault ilinin arşivlerinde bulduğumuz bir vesikada, *Villeneuvette* manüfaktürünün 1676-1680 yılları arasında hazırladığı konşimentolar sayesinde *Brutel ve Fredian et Cie* isimli şirket hissedarlarının Birinci Levant Kumpanyası adına kumaşlar ürettigi ortaya çıkmıştır.[351] Bu manüfaktürün sahipleri 1676-1680 yılları arasında Levant için 37 konşimento düzenlerken, bunun 6'sı İstanbul'a kaydedilmiş ve toplamda 1343 adet kumaş gönderilmiştir.

[350] Fransa'daki para birimi "Livres tournois" (Lt), "sols" (s) ve "deniers" (d).

[351] Hérault İlinin Arşivleri, Demirbaş 11 J 744, "Polices des chargemens des draps de la manufacture de Clermont envoyés en Levant et autres eschelles par lancienne compagnie pendant les années 1676, 1677, 1678, 1679 et 1680".

Grafik 1.2. Villeneuvette Manüfaktürün 1676-1680 Yılları Arasında Levant Kumpanyası Aracılığıyla Çesitli Osmanlı İskelelere Gönderdiği Kumaşlar

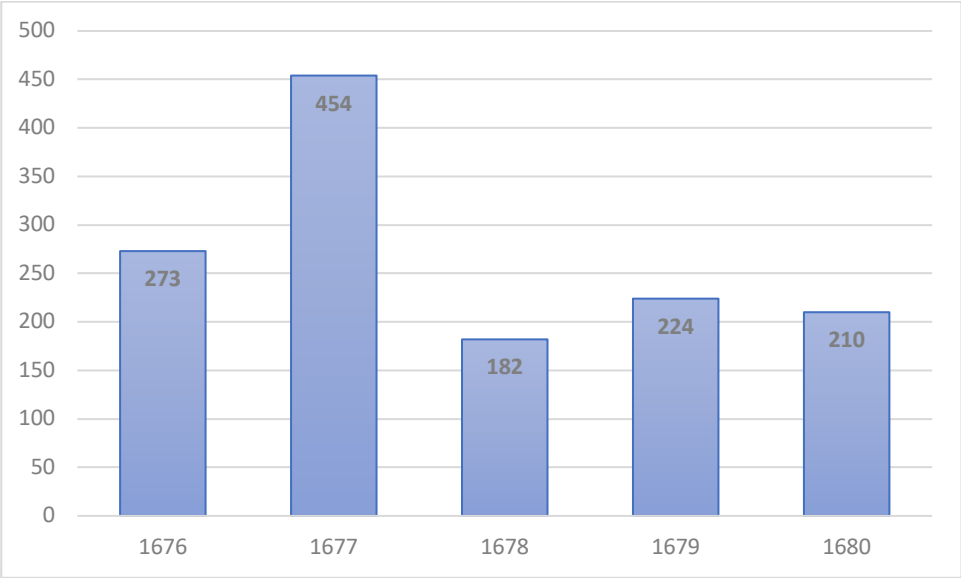

Kaynak: Hérault İlinin Arşivleri, demirbaş 11 J 744.

1.6.2. İkinci ve Üçüncü Kumpanyalar (1678-1685)

Fransız Danıştayı 10 Eylül 1678 tarihinde yayımladığı kararname ile "Birinci" Levant Kumpanyasını resmen bitirdiğini ve yenisini kurduğunu ilan etti.[352] Şirkette kimlerin yer aldığı kararnamede yazılmasa da Mösyö de Montmor hatıratında; mösyöler Pouget, Brutel, Costez, Frediani, de Varennes, Dufour gibi birçok hissedarın katıldığından bahsetmektedir. Montmor'un bu ikinci şirketi "Kumaşlar Kumpanyası" (*Compagnie des draps*) olarak adlandırmaktadır.[353]

Kararnamede, ikinci Levant Kumpanyasının hizmet süresi 10 yıl olarak belirlendi. Kral, bir önceki başarısızlığı unutturmak için yeni kumpanyaya hizmet edecek olanlar için teşvik edici kararlar aldı. Öncellikle, bir önceki kumpanyaya verilen birçok hak ve ayrıcalık yeniden tahsis edildi. Bunlardan biri, şirket direktörleri ve onların Levant'taki hususi işbirlikçi kâtiplerine (simsarlar) "burjuvazi" gibi muhtelif haklar kraliyet tarafından verilmekteydi. İlaveten, manüfaktürlerde üretilen her kumaş parçası için şirkete 18 *livres* ödenmekteydi. Şirket bir de gemilerin ihtiyacına göre her gidiş ve dönüş için mühimmat ve erzakı bedelsiz alma hakkına sahipti. Üstelik şirket çalışanları getirdikleri malları Marsilya'nın antrepo ve mağazalarında muhafaza edebilecekleri gibi

[352] Lyon Kent Kütüphanesi, demirbaş nr.322628: "Arrêt du Conseil d'Estat conteant les avantages, privilèges & Exemptions accordées par le Roy à la nouvelle Compagnie du Levant", Impr. Sebatien Mabre-Cramoisy, Paris 1679.

[353] AN, AE, B^{III}, Cilt 263, f°8.

diğer angarya işlerden de muaf olacaklardı. Karardan biri de Mısır'dan getirilen *senna alexandria* (*séné*) denilen tıbbi bitkinin yalnızca kumpanyanın Marsilya mağazalarında satılabileceğiydi.[354] Bu kıymetli bitki sabun, balmumu, yün ve demir yapımında kullanılmaktaydı.[355]

Bu ikinci kumpanyanın yöneticileri de işleri iyi yönetemeyip 600.000 *livres* kadar fonu dört yıl içinde tüketti ve kumpanyayı 1681 yılında iflas ettirdi. Lakin ertesi sene, yeni hissedarlar mösyöler Pennautier, Thomé, Hindret, Magy, Frediani ve Simon aralarında "üçüncü" bir Levant Kampanyasını 29 Mayıs 1683 tarihinde kurdu.[356] Bir öncekinin devamı gibi hareket edip altı yıl faaliyet göstermek üzere antlaşma sağlandı. Hissedarlar arasında *Saptes* ve *Villeneuvette* manüfaktürlerinin yöneticileri de yer alıyordu. Şirketin başarısı için imal kumaşlar üzerine hedefler koyuldu ve Colbert'in son yıllarında üretim faaliyetleriyle oğlu Seignelay Markisi ve *Provence* Emini Mösyö Morant ilgilendi. Öte yandan Colbert'in vefat etmeden önce 1681 yılında "Donanma Emirnamesini" (*Ordonnance de la Marine*) yürürlüğe sokması Fransız denizciliğine en büyük katkısı oldu. Tarihçi Zarinebaf'a göre bu emirname ile Fransız ithalat ve ihracatı düzene girdi; Fransa için bir ticaret dengesi oluştu ve Fransız manüfaktürlerinin ve onların Levant'taki ihracatının iyileşmesi ve korunması sağlandı.[357]

Fransız ticari gemilerinin Sakız Adası meselesinden (1681) dolayı Müslüman korsanlar tarafından zarar görmesi üzerine Amiral Abraham Duquesne komutasındaki donanma 1682-1688 yılları arasında Cezayir'i topa tutmuştu. Böyle bir dönemde kumpanyanın tacirleri üç adet silahlı gemiyle konvoy (*convoi*) sağlanmasını teklif etse de Donanma Bakanı Seignelay maliyeti yüksek olacağından bu fikre pek sıcak bakmadı.[358] Bakan daha çok İstanbul Büyükelçisi Guilleragues'in konu hakkındaki görüşlerini mantıklı buluyordu. Büyükelçi, İstanbul İskelesi için verdiği örnekte, gemilerin buraya ikişerli konvoylar halinde gelmesi durumunda ticaretin daha kârlı hale geleceğinden söz

---

[354] Levant Kumpanyası, 1678'den itibaren Mısır konsolosu Segla'nın aracılıyla Mısır'da mülk işleten (*fermier*) bir tüccar ile dokuz yıllık antlaşma sağladı. Buna göre tüccar, kumpanyaya yılda 500 kental *séné* verecekti. Ancak antlaşmanın 3. senesinde, tüccar malını satamadığını Mısır Paşası'na ileterek kumpanyadakilerin "kötü niyetli" olduğunu söyledi. Başkalarıyla da bu ticareti yapamadığından Paşa'dan mülkiyet payı ücretinin indirilmesini istedi. Paşa ise İskenderiye'de bulanan kaptan Thomazin'in "Le Soleil Saint Joseph" adlı Fransız gemisinden 9126 *piastres* gasp edilmesine izin verdiği gibi tüccarlarını da tutuklattı. Üstelik 500 kental değerindeki *séné* ücretinin kalanı da 18198 *piastres* ve 21 *medin* olarak belirlendi ve antlaşmanın 4. senesinde ödenmesine hükmedildi. AN, AE, B^{III}, Cilt 34, f°18 (*séné* meselesi hk.).

[355] Bethwell A. Ogot, *Histoire générale de l'Afrique, V. L'Afrique du XVIe au XVIIIe siècle*, UNESCO éditions, Paris 1999, s.359.

[356] AN, B^7, Cilt 491, f°369-372.

[357] Zarinebaf, *age.*, s.190.

[358] Deeping, *age.*, belge n°78, s.626-627.

etmektedir. Ayrıca gemilerin korsanlara karşı mücadele etmesi için 12 büyük donanma topu, 12 küçük top atışı, 30 misket tüfeği, 12 çift tabanca, 30 demirli baston ve 40 kişilik mürettebatın yer almasını önermektedir.[359] Colbert de *Provence* Emini Mösyö Morant'dan bu konvoyların ikişerli ya da üçerli yapılmasının yanı sıra Trablus korsanlarına karşılık vermek için iyi silahlandırmasını istedi.[360].

Sonuç olarak, "üçüncü" Levant Kumpanyası'nın faaliyetleri de ticarette arzu edilen ivmeyi yakalayamadı. Nedenlerden biri, Mösyö Bellinzani gibi birçok hissedarın kumpanyaya vermesi gereken 30.000 *livres* desteği vermemeleridir. İkincisi de Bellinzani'nin beş yıl boyunca *4 sol* sikkesini zimmetine geçirerek 40.000 livres haksız kazanç elde etmesi sonucu cezaevine gönderilmesi kumpanyanın itibarını zedelemiştir.[361] Bu yüzden Donanma Bakanı Seignelay, Mösyö Morant'dan yeni ve güçlü sermaye sahibi hissedarların araştırmasını istemiş ve "üçüncü" Levant Kumpanyasından da bu şekilde vazgeçilmiştir.[362]

1.6.3. Dördüncü Kumpanya (1685-1691)

15 Ağustos 1685 tarihli imtiyazname ve Danıştay kararnameleri ile 15 yeni hissedar toplanarak *Akdeniz Kumpanyası* isimli "dördüncü"[363] bir Levant Kumpanyası kuruldu. Bu seferki hissedarlar hususi olarak Marsilya ya da Toulon kentinde ikamet eden kraliyet subayları (memurları), Marsilyalı bankacı ve tüccarlardan müteşekkildi. Yani Parisli yöneticiler yerine Levant ticareti ile ilişkili, bilinçli, güçlü ve kraliyete sadık "Güneyli" hizmetkârlar tercih edilmişti. Her hissedar 20.000 *livres*'lik sermaye koyarak toplamda 300.000 *livres* değerinde bir fon oluşturuldu. Çıkan karara göre kumpanya 1 Ekim 1685 tarihinden itibaren beş yıllığına yürürlüğe girdi ve şirketin mukavelenamesi de 21 Eylül 1685 tarihinde bu 15 ortak tarafından imzalandı.[364] Seignelay, tıpkı babası Colbert gibi Levant'ta satılmış her kumaş için 10 *livres* ödeneceğini taahhüt etti. Üstelik Languedoc manüfaktürlerinin yöneticileri de aralarında yaptıkları mutabakata göre her

[359] AN, AE, B^{I}, Cilt 378, n°443v-444. (9 Haziran 1684 tarihli Levant ticareti hakkındaki hatırat).

[360] Deeping, *age.*, s.627 (14 Ağustos 1684 tarihli mektup).

[361] Paris, *age*., s.58.

[362] Masson, *age.,* s.193.

[363] Tarihçi Masson ise üçüncü Levant Kumpanyası olarak değerlendirmiştir.

[364] Akdeniz Kumpanyası ile ilgili bk. Bk. AN, B^{7}, cilt n°492. Şirket ortakları (f°73-84): Mösyö Pennautier, Mösyö Magy, Ticaretin Genel Direktörü Mösyö Lagny, Donanma Emini Louis Girardin de Vauvré, Kralın Müşaviri ve Lyon'da maliyeci Jacques André du Pilles, Marsilya'da Donanma Haznedarı Joseph Fabre, Toulon'da Donanma Haznedarı François Begon, Kadırgalar Haznedarı Pierre Charles, Marsilya'da bankacılar Mathieu Fabre ve François Sabain, Donanma Komiseri Pierre Tournay, Donanma İaşeler Müdürü André Brun, Kadırgalar İaşeler Müdürü Nicolas Simon, Messina kökenli Marsilyalı tüccar Jacques Belluze (Fransız vatandaşlığına geçti), Marsilyalı tüccar Rodolphe Chambon. Ayrıca bk. Masson, *age.*, s.194.

yıl 600 adet ince kumaş üreteceklerdi. Ticareti yönetecek Marsilyalı direktörlerin her Levant satışından %2,5 kâr payı almalarına da müsaade edildi.[365]

Kraliyet 30 Temmuz 1685'de ilk kez Marsilya'ya, *Akdeniz Kumpanyası*'na bağlı ve Joseph Fabre'ın[366] sorumluğunda bir kumaş manüfaktürünün açılarak 20 yıl faaliyet sürdürmesine izin verdi. Bunun nedeni, Messina'lı Jacques Belluze ve Cenovalı Monfredini gibi kumaş üreticilerinin Marsilya'da açtıkları küçük atölyelerde İtalyan usulü kumaşlar üretmeleriydi. Fabre da bu ikisini himayesine alarak işleri büyütmelerine vesile oldu. Böylece kraliyetin desteğiyle Floransa sateni, Cenova ve Venedik usulü altın ve gümüş kumaşlar (*étoffes d'or et d'argent*) ve işlemeli ipekli kumaşların (=*brokar*/*brocard*) üretimi bu manüfaktürde yapılmaya başlanacaktı. Öyleki Fabre hem *Akdeniz Kumpanyası* hem de Marsilya'daki manüfaktürü neredeyse tek başına yönettiğinden, kraliyet 15 Ağustos tarihli kararla 3000 *livres* karşılığında kendisine yılda 8000 *livres* nakdi desteğin Marsilyalılar tarafından verilmesine emretti.[367] Beş yılın ardından manüfaktür, faaliyetlerini kısmen başarıyla tamamladığı için kraliyet tarafından imtiyazları 19 Ağustos 1690 tarihinde bir beş yıl daha uzatıldı. Bu kararla Fabre'ın manüfaktürü 1 Ocak 1691'de resmen faaliyete başladı. Kraliyet, Provence Parlamentosunun birinci başkanı Mösyö Pierre-Cardin Lebret ile 28 Şubat 1692 tarihinde Mösyö Fabre arasında yapılan üretim mutabakatını onayladı.[368] Böylece Marsilya'da Fabre'ın manüfaktürleri 1695 yılına kadar düzenli olarak Levant için çeşitli kumaşlar üretmeye devam etti.

Tüm bu gelişmelerin yanında, Mösyöler de Varennes ve Thomé sorumluğundaki Languedoc manüfaktürlerinin (*Saptes* ve *Villeneuvette*) 1685-1688 yılları arasında kalitesiz kumaşlar ürettiği İstanbul büyükelçisi Girardin'in yazışmalarından anlaşılmaktadır.[369] Kumaşlardaki renk tonları tutturulamadığı gibi üretimdeki teknik hatalardan dolayı kumaşlar defolu çıkmaktadır. Dolayısıyla Avrupalı rakiplerin Augsburg savaşlarının etkisiyle piyasadan bir nebze çekilmesine rağmen Fransızlar bu durumdan istifade edememişler ve kendi kumaşlarını satmakta zorlanmışlardır. Bu nedenle Büyükelçi Girardin yeni bir kumpanyanın kurulmasını önermiştir.

---

[365] Paris, *age.,* s.59

[366] Yıllarca Marsilya'da armatör olan Joseph Fabre, İstanbul'da ticaretle uğraşmış biraderi Jacques'ın oğlu Joseph Fabre ile karıştırmamalıdır.

[367] Pierre Bonnassieux, *Les grandes compagnies de commerce*, Plon, Paris 1892, s.178; Masson, *age.,* s.195.

[368] AN, AE, B^{III}, "Joseph Fabre'ın Donanma Bakanlığa yaptığı yazışmalar 1685-1715", Cilt 259, f°60.

[369] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°422; cilt n°380 f°99, f°155.

1.6.4. Beşinci Kumpanya (1691-1696)

"Dördüncü" kumpanyanın son yılında (1690), yapılan faaliyetlerin bilançosundan tatmin olmayan yeni Donanma Bakanı Pontchartrain, Joseph Fabre'ın manüfaktür üretiminin zarar görmemesi amacıyla yeni bir kumpanya kurulmasını istedi. Böylece 1691 senesinde *Magy, Frediani Kumpanyası* isimli şirket kuruldu.[370] Şirket hissedarları Languedoc manüfaktürlerinden yılda 1000 adet ince kumaş alınacağında mutabık kalınsa da esasen antrepolarında kalan kumaşları satmanın derdine düşmüşlerdi. Buna rağmen Fabre'nin manüfaktürü 41 kumaş ustası ile İtalyan ve Doğu usulü kumaşlar imal ederek faaliyetini 1696 senesine kadar sürdürdü. Ancak korsanlık faaliyetleri ve Augsburg Birliği yüzünden kumpanyanın büyük ticareti zarar görmekten kurtulamadığı gibi ortaklar da kendi çıkarlarının peşine düşüp 311.400 *livres* kadar borç bıraktı.[371] Dolayısıyla kraliyet bu kumpanyaya yeniden imtiyaz vermekten vazgeçti. 1697-1702 yılları arasında, Marsilya Kadırgalar Emini Mösyö de Montmor (1697), Charles Cappeau? (1699) ve Dışişleri Bakanı Torcy Markisi'nin 1. sekreteri (commis'i) François Londel (1702) yeni bir kumpanya projesi[372] üzerindeki fikirlerini Donanma Bakanlığına sunsalar da bu teklif hayata geçmedi.[373]

Özetle, Colbert'in kumpanya projeleri birçok nedenden dolayı başarılı olamadı. Bunlardan birincisi, şirket hissedarlarının idarecilikteki sorumsuzluklarından dolayı ticaretten oluşan borçların mevcut nakdi fon ile kapatılamamasıdır. İkincisi, Paris ve Marsilya hissedarları arasındaki anlaşmazlık yüzünden kurulan şirketlerin Colbert'in arzu ettiği gibi yönetilememesidir. Üçüncüsü, manüfaktürlerde çok sayıda kabiliyetsiz personelin istihdam edilmesi ve bunların düzgün idare edilememesinin maliyetleri artırmasıdır. Dördüncüsü, hissedarların şirkete belirlenen sermayeyi koymayarak kendi çıkarlarını gözetmeleri ve dış ticarete katkıda bulunmamalarıdır. Beşinci ise Languedoc manüfaktürlerinin ürettiği kumaşlar kalitesiz ve defolu olduğundan Osmanlı pazarlarında 1692 senesine dek rağbet görmemesi ve satılamamasıdır.

---

[370] AN, AE, B^{III}, Cilt 263, f°8.

[371] Masson, *age.,* s.198.

[372] AN, AE, B^{III}, "Ticaret ile ilgili hatırât ve mektuplar, 1685-1699", Cilt 235, belge nr.15.

[373] AN, AE, B^{III}, Cilt 263, f°8 (Montmor); AN, AE, B^{1}, Cilt 383, f°40 (Cappeau) ; Cilt 384, f°17 (Blondel).

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'DAKİ FRANSIZ KOLONİSİ

2.1. Koloni İdarecileri

2.1.1. Büyükelçi ve Sekreteri (Şansölye)

Fransızlar 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren elde ettikleri diplomatik başarı sayesinde Levant ticaretinin tekelini Venediklilerin elinden alarak İzmir, Halep ve Sayda limanlarında faaliyetlerini artırmaya başlamışlardı. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da Galata-Pera'sına yerleşmişler ve kapitülasyonların verdiği güvenceyle de bir Fransız kolonisi[374] oluşturmuşlardı. İstanbul'da konsolosluk makamı bulunmadığından, payitahtta onun görevini üstlenen daimi bir büyükelçi ve personeli koloniyi yönetmekteydi.[375]

Kolonin başında büyükelçi yer alıyordu. Bu diplomat Fransa Kralı tarafından genellikle soylu aristokrat aileler arasından seçilirdi. Kral, adayını tayin ettikten sonra verdiği talimatname (*instructions*)[376] ile yeni büyükelçinin dinî, siyasi ve ticari misyonlarını kendisine bildirirdi. Ardından hazırlıklara başlayan büyükelçi, ailesi ve maiyetiyle birlikte Paris'ten yola çıkar, Toulon Limanı'nda bekleyen gemiye eşyaları yüklenirdi.[377] Marsilya'da bulunduğu sırada ise İstanbul hakkındaki ilk sıcak bilgileri gemicilerden alarak kraliyete ilk mektubunu yazardı. Hazırlıkların tamamlanmasıyla birlikte de gemi top atışları eşliğinde limandan ayrılırdı.[378]

---

[374] Robert Paris'in de kullandığı "koloni" terimi, kısaca Levant'ta kraliyet yönetiminin altında kurulmuş Fransız ve yabancılardan oluşan bir tüccar toplumudur. Bu kesime bir bütün olarak "*nation française*" yani "Fransız Milleti" denirdi. Paris, *age.*, s.231; Tarihçi Edhem Eldem'e göre de *Fransız Milleti* sadece Marsilyalı Fransızlarından değil aynı zamanda başkentte ikamet eden tüm Fransız tebaasından oluşan geniş bir topluluktur. Eldem, *age.*, s.205; Tarihçi Marie-Carmen Smyrnelis de 17.-18. yüzyıllarda İzmir'deki Fransız Milleti'ni "koloni" sözcüğü ile bağdaştırır. Marie-Carmen Smyrnelis, *Une société hors de soi-Identiés et relations sociales à Smyrne aux XVIIIe et XIXe siècles*, Turcica X Peeters, Paris 2005, s.53-54, 58-59. Bu millet (*nation*) anlayışı sadece Fransızlara mahsus değildi; Venedikliler de aynı prensiple karmaşık bir topluluğu temsil ediyorlardı. Kolonide bulunan "Millet" hem ülkenin resmî vatandaşlarından hem de gayrıresmî milletlerden oluşuyordu. Eric R. Dursteler, *İstanbul'daki Venedikliler-Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, [Venetians in Constantinople-Nation, Identity And Coexistence in The Early Modern Mediterranean], çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s.36.

[375] Masson, *age.,* s.231.

[376] Thomas Xavier Bianchi, "instruction", *Vocabulaire français-turc à l'usage des interprètes, des commerçans, des navigateurs, et autres voyageurs dans le Levant,* Éverat impr. de la Société de Géographie, Paris 1831, s.375.

[377] Bazı istisnalar da olmuştur. Mesela Salignac Baronu, elçilik maiyetini ikiye bölmüştür: Bir grup Almanya'dan, diğeri ise İtalya'dan gitmiştir. Salignac da 4 Eylül 1604'de Paris'ten Almanya'ya, oradan Venedik'e kadar indikten sonra maiyetini toplamış ve 1 Kasım'da *Saint-Roch* adlı gemiyle 67 günde İstanbul'a ulaşmıştır (6 Ocak 1605). François Brizay, "Le voyage de Paris à Constantinople de l'ambassadeur de France auprès du sultan ottoman (XVIe-XVIIIe siècles)", *Histoire, Economie et Société*, XXXVII/1, (2018), s.34.

[378] Brizay, agm., s.43.

Büyükelçilik heyetini taşıyan gemi İstanbul'a vardığında, saray yakınlarında tek taraflı top atışıyla selamlandıktan sonra Galata Limanı'nda demirlerdi.[379] Kendilerini genelde Fransız kolonisi ile birlikte hayatta ise eski büyükelçi coşkuyla karşılardı. Elçiliğe yerleşen büyükelçi, belirlenen bir günde itimatnamesini takdim etmek üzere sadrazam ve hükümdar tarafından kabul (*audiences officielles*) edilirdi. Kabul töreni genelde Salı günleri Osmanlı sarayında düzenlenen Ulufe Divanı sırasında yapılırdı.[380] Vezirlerle olan görüşmeler Kubbealtı'nda (Divanhâne) görülürdü. Padişahın büyükelçi ile görüşmesi halinde, Rikab-ı Hümayun ağaları koltuk altına girerek onu Arz Odası'na kadar getirirdi.[381] Büyükelçinin getirdiği itimatname bu esnada okunup tercüme edilirdi. Avrupalı büyükelçiler, Osmanlı Devleti ile olan diplomatik münasebetlerini IV. Mehmed devrinde (1648-1687) Edirne'den sürdürmek zorunda kaldılar.[382] Örneğin Denis La Haye Vantelet Nisan 1669'da Yedikule Zindanı'ndan kurtulduktan sonra Larissa'da[383] padişahın huzuruna çıkarak kapitülasyon müzakerelerini açmak istemişti.[384] Büyükelçi Nointel de bu müzakereleri sürdürmek ve kapitülasyonları yenilemek için Edirne'de IV. Mehmed, Sadrazam Ahmed Paşa ve Reisülküttap ile görüşerek yoğun bir mesai harcamıştı.[385] IV. Mehmed ava meraklı olduğundan,[386] Edirne Sarayı'ndan ziyade Çatalca'da[387] vakit geçiriyor ve siyasi işlerden uzak kalıyordu. Böyle olunca da büyükelçiler daha ziyade sadrazamdan kabul bekliyorlardı. Genellikle arzlarını sunmak ve çeşitli sorunların çözümüne yönelik ferman talep etmek amacıyla tercümanlarını sadaret makamına yönlendiriyorlardı.[388] İçlerinden bazıları sadrazamın bulunduğu ordugâha kadar gider[389] kapitülasyon müzakerelerini başarıyla tamamlamak için pahalı hediyeler (*présents*) takdim ederek Türklerin gönlünü almaya bakarlardı.

---

[379] Yabancı gemiler Boğazhisar mevkiinde (Çanakkale Boğazı'nın girişinde) her iki taraftan top atışı yapılmak suretiyle selamlaşırdı.

[380] Bu törene aynı zamanda *Galebe Divanı* da denirdi. Uzunçarşılı, *age.*, s.328; Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı (Âdâb-ı Osmâniyye)*, 6. Bs., İz Yayıncılık, İstanbul 2014, s.195, 261.

[381] Özbilgen, *age.*, s.141.

[382] M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne", *DİA*, X, (1994), s.426.

[383] IV. Mehmed, Kandiye'nin fethini hızlandırmak için Tesalya bölgesindeki Larissa'da bulunan saraydaydı.

[384] AN, AE, B^{I}, Cilt 376, f°22.

[385] AN, AE, B^{I}, Cilt 376, f°139 (padişahın kabulü); f°146, 164, 274 (sadrazamın kabulleri), f°139, 148, 254, 270 (reisülküttap/reis efendi); f°170, 272 (kaymakamın kabulleri).

[386] D'Arvieux'ye göre, IV. Mehmed'e avcılığı sevdiren kişi Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'dır. Böylelikle padişahı iktidarın meselelerinden uzaklaştırıyordu. D'Arvieux, *age.*, s.554.

[387] Yeni atanan Büyükelçi Guilleragues'a göre, IV. Mehmed ava giderken yanında 3 geyik, 1 kurt ve 10 bin köylü bulundururdu. AN, AE, B^{I}, Cilt 377, f°434v.

[388] AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°23.

[389] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°396.

Büyükelçiler, İstanbul'da Bâbıâli ile diplomatik görüşmeler yaparken belli usulleri takip ederlerdi. Buna göre büyükelçi önce baş tercümanını (*premier drogman*) Bâbıâli'ye gönderip reisülküttap ile görüşme talebinde bulunurdu. Durumdan padişah ve sadrazam haberdar edilir, uygun zaman ve mekânda bu talep karşılanırdı. Büyükelçiler, resmikabullerin dışında sadrazamlar tarafından nadiren de olsa bazen gizli (*audiences secrètes*) ya da özel (*privé*) olarak kabul edilebilirdi. Bu görüşmeler muhtemelen sadrazamın konağında gerçekleşirdi.[390] Örneğin Büyükelçi Guilleragues Ocak 1680'de İstanbul'a geldikten hemen sonra Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından özel olarak kabul edilmişti.[391] Aynı şekilde Büyükelçi Girardin de Mart 1686'da Sadrazam Sarı Süleyman Paşa'nın Edirne'deki özel kabulüne (*audience particulière*) iştirak etmişti.[392] Büyükelçi Châteauneuf ise 1689'da göreve başladığında Sofya'da Sadrazam Tekirdağlı Bekri Mustafa Paşa ile iki resmî iki de gizli görüşme gerçekleştirmişti.[393] Châteauneuf, Edirne'de bulunduğu süreçte İstanbul'daki meseleleri takip edebilmek için Galatalı başvekilleri ile yazışıyordu.

Fransız büyükelçilerin görevlerinden biri de sarayında dinî seremoni eşliğinde yemekli davetler düzenleyerek kolonisiyle bir araya gelmekti. Çeşitli vesilelerle yapılan bu tür etkinliklerden birinde Büyükelçi Nointel, 21 Temmuz 1672'de Kral XIV. Louis'nin üçüncü oğlu Louis-François de France'ın (Anjou Dükası unvanı) doğumunun şerefine sarayda "*Te Deum*" düzenlenmesini istemişti.[394] Büyükelçinin bu sevinçli haberi Hristiyan halkıyla kutlamak için kaymakamdan özen izni aldığı anlaşılmaktadır.[395] Nitekim törende, Fransa'nın dostu ülkelerin vatandaşları, Venedik Balyosu'nun sekreteri, birçok din adamı ve Hristiyan Fransız halkı sarayın büyük resepsiyon odasında ağırlandı. Dinî ilahiler okunduktan sonra bu odada üç büyük masa kurulup yemek faslı başladı. Akabinde sarayın bahçesinde tüfeklerle havaya birçok kez ateş edildi. Aynı gece, Adalar'da bekleyen kralın gemisi de Kaptan Preüilly'nin emriyle elli pare top atışı yapmak suretiyle kutlamalara dâhil oldu.[396] Bu tür törenlere dair diğer bir örnekte ise Büyükelçi Ferriol, 1704'te Burgonya Dükü'nün ilk oğlunun doğumunun şerefine sarayın

---

390 Özbilgen, *age.*, s.141.

391 AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°10.

392 AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°301.

393 AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°312.

394 D'Arvieux, *age.*, s.432.

395 Antoine Galland, *Journal d'Antoine Galland pendant son séjour à Constantinople (1672-1673)*, C.I-II, E. Leroux, Paris 1881, s.173.

396 D'Arvieux, *age.*, s.433.

şapelinde *Te Deum* ayini düzenlemiş ve ardından Venedik Balyosu'nun da iştirak ettiği bir yemek ikramında bulunmuştu.[397]

Venediklilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanlığın koruyuculuğu rolü 17. yüzyıl başlarından itibaren Cizvitlerin desteğiyle Fransa'ya geçmişti.[398] Padişahın Katolik Latin tebaasının cemaati olarak bilinen *Magnifica Comunità* (Cemaat-i Muazzama),[399] bunu resmen 1608'de Fransız büyükelçiliğe devretmişti.[400] Böylece büyükelçi hem kendi hem de diğer Latinlerin kiliselerin yegâne koruyucusu ve hamisi olmuştu. Bu anlayışla büyükelçilerin Hristiyan yortularına önem verdiğini bilen Osmanlı hükûmeti, Galata'daki Latin kiliselerinden birini Fransızlara tahsis edebilmekteydi. Nitekim Sultan I. Ahmed, Büyükelçi Savary de Brèves ile kolonisinin yapacağı ibadet ve ayinlerin Saint-Pierre Kilisesi'nde yapılması için Galata kadısına hitaben ferman yollamıştı.[401] Nitekim Fransız seyyah Monconys, 29 Haziran 1648 tarihli notunda Saint-Pierre Kilisesi'ndeki ayine katıldığını belirtmişti.[402] Bir başka ferman da Sultan IV. Murad tarafından Büyükelçi Césy'ye verildi. Kendisi, babası I. Ahmed tarafından Fransızlara tahsis edilen Saint-Pierre (San Petro) Kilisesi'nin yanı sıra Fransız Sarayına uzak kalan Saint-Benoit Kilisesi'ni de tahsis etti.[403] Bu bilgilere ek olarak, Fransız seyyahlarından Balthasar de Monconys (1611-1665) de 11 Haziran 1648'deki notunda, Büyükelçi Vantelet La Haye'nin *Fête-Dieu* yortunu kutlamak için Galata'nın Saint-François Kilisesi'ne gittiğini belirtmektedir.[404] Ayrıca, Nointel Markisi'nin Katoliklerin dinî günlerinde Latin kiliselerinde veya sarayındaki şapelde düzenlenen ayinleri dinlediğini Galland ve D'Arvieux'den öğrenmekteyiz. 1673 yılının ilk gününde ise Cizvitler tüm

---

[397] Aubry de La Motraye, *Voyages du Sr. A. de la Motraye* […], Tome 1, T. Johnson et J. Van Duren, La Haye 1727, s.369.

[398] Dursteler, *age.*, s.47

[399] Cemaat üyleri olan Perot'lar, Sultan II. Mehmed döneminden itibaren Roma Kilisesi'nin tek temsilci ve savunucusu olarak Osmanlı başkentinde varlıklarını korumuştur. Cemaat ile ilgili geniş bilgi için bk. Alphonse Belin, *Histoire de l'Église Latine de Constantinople*, Challamel Ainé, Paris 1872, s.28-34. Belin ayrıca Hammer'in kaynaklarına dayanarak, Venedikliler ve Nemçelilerin de geçmişte Latin Katolik kiliselerin hamiliği için rekabet ettiklerini vurgular.

[400] Dursteler, *age.*, s.220; Belin, *age.*, s.31-32.

[401] Salt Araştırma, *Kent, Toplum ve Ekonomi* Koleksiyonu, Saints Pierre ve Paul Kilisesi Arşivi, I. Ahmed'in Fransız büyükelçisine verdiği ferman (H.1013 /M.1604-1605). https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/2572?locale=tr [Erişim tarihi: 8.10.2022]

[402] Balthasar de Monconys, *Journal des Voyages de Monsieur Monconys* […], Première Partie, Louis Billaine, Paris 1677, s.396.

[403] Salt Araştırma, *Kent, Toplum ve Ekonomi* Koleksiyon, Saints Pierre ve Paul Kilisesi Arşivi, IV. Murad'ın Fransız büyükelçisine verdiği ferman (1 Ra 1037 / 10 Kasım 1627). https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/2572?locale=tr [Erişim tarihi: 8.10.2022]

[404] Monconys, *age.*, s.393. İsa'nın bedeni (*Corpus Christi*) olarak bilinen Katolik yortusu, Paskalya'dan 60 gün sonraki perşembe günü veya bir sonraki pazarda kutlanır. Bu yüzden kutlama günleri ülkelere göre 21 Mayıs ile 21 Haziran tarihleri arasında değişmektedir. Özellikle bu yortuda Efkaristiya Âyini'nin ritüeli uygulanırken İsa'nın varlığı ekmek ve şarap tüketilerek anılır.

koloni ile birlikte ayin için Saint-Benoit Kilisesi'ne gidiyorlardı.[405] Büyükelçinin bu tür ayinleri koloniden bağımsız olarak sarayın şapelinde (St. Louis) sadece maiyeti ile dinlediği de olurdu.[406] Daha çok Galata ve Pera'daki Katolik kiliselerine gitmeye üşendiğinde bu yola başvururdu.[407] Büyükelçi sadece Latin cemaatinin dinî seremonilerine katılmazdı; aynı zamanda Galata'daki Ermenilerin kiliselerinde düzenlenen ayinlere de icabet ederdi.[408]

Seyyah Antoine Galland, Büyükelçi Nointel'in arta kalan zamanlarında tiyatro oyunlarıyla da ilgilendiğini aktarmaktadır. Günlüğünün 5 Ocak 1672 tarihli notuna göre, Fransız tiyatrosunun meşhur ozanı Jean Racine tarafından hazırlanan *Bajazet* (Bayezid) adlı tiyatro oyunu büyük bir başarı yakalamıştı. Piyesin konusu oluşturulurken büyükelçiler Césy ve halefi de La Haye ve Paul Rycaut'un kaynakları kullanılmıştı.[409] Hatta Molière'in *Cocu Imaginaire* ve *Dépit Amoureux* isimli piyesi, Nointel Markiz'in arzusuyla 8 Ocak 1672 tarihinde İstanbul'daki büyükelçilik sarayında Venedik Balyosu'nun huzurunda oynanmıştı.[410] Ayrıca Nointel büyükelçilikte bir de müze açmıştı.[411] Nointel, 1670-1679 yılları arasında Osmanlıların tertiplediği birçok etkinliğe de katıldı. Edirne'de padişah alayını (*cavalcade*) ve İstanbul halkının bayram (*baïram*) şenliklerini izledi.[412]

Şehzade doğumları ve sünnetleri için tertiplenen kutlamalara büyükelçiler de iştirak eder ve kadim teşrifat kuralları gereğince hediyeler takdim ederlerdi. Nitekim Büyükelçi Ferriol'un Sultan III. Ahmed'in üç şehzadesine ve dahi yeni Sadrazam Ali Paşa'ya hediyeler takdim etmesi masraflı olmuş ve bu nedenle Donanma Devlet Sekreteri (=Bakanı) Pontchartrain'den bu masrafların karşılanmasını talep etmişti.[413]

Büyükelçi arta kalan zamanlarını Fransa'dan ya da başka ülkelerden gelen gezginleri ve özel misafirleri ağırlayarak değerlendirirdi. Örneğin Büyükelçi Sancy,

---

[405] Galland, *age.*, C.II, s.1.

[406] Galland, *age.*, C.I, s.62.

[407] Aubry de La Motraye, *La Motraye Seyahatnamesi*, çev. Nedim Demirtaş, İstiklal Kitabevi, İstanbul 2007, s. 76.

[408] Galland, *age.*, C.I, s.31, 72.

[409] Jean-François Solnon, *Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa,* çev. Ali Berktay, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 326; Sema Çiğdemoğlu, "Ortaçağ, XVI, XVII, XVIII ve XIX'uncu Yüzyıllarda Fransız Doğu Seyyahlarına Kısa Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXVIII/1-2, (1998), s.108.

[410] Galland, *age.*, C.II, s.5.

[411] Gülgün Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*, (1530-1699), 4. Bs., İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.308.

[412] AE, AN, B^{I}, Cilt 376, f°179 (Mayıs 1671'de Nointel Edirne'deki padişah alayı), Cilt 377, f°435 (Kasım 1679'da İstanbul'daki bayram alayı).

[413] AN, AE, B^{I}, Cilt 385, f°149, 151 (masraflarla ilgili hatırat).

1614'de İtalyan gezgin Pietro Della Valle'yi (1586-1652) sarayında ağırlamada ısrarcı olmuştu. Ertesi yıl Sancy ve Valle, birlikte sarayın avlusunda gezerken yeni Venedik Balyosu Almoro Nani'yi taşıyan geminin top atışlarını seyretmişlerdi.[414] Fransız gezgin Monconys ise 1648 yılının Mayıs-Eylül aylarında Büyükelçi La Haye Vantelet ile beraber birçok kez Boğaz kıyılarını gezmiş,[415] ancak kendisi sarayda değil Fransız tacirler Mösyöler Faure, Gués ve Espineau'nun kaldıkları hanede ağırlanmıştı. Keza Nointel de 16 Ağustos 1672'de gezgin ve şarkiyatçı Antoine Galland ile Büyükdere'ye (Sarıyer) kadar Boğaz'da gezinti yapmış, sonra da atlarla Bahçeköy mevkiindeki büyük ormana giderek güzel vakit geçirmişti.[416] Ayrıca Nointel'in, Alman tacir ve Kalvinist Pestalocci, İngiliz büyükelçileri ve sekterleri[417] ve Osmanlı âlimlerinden Hezarfen Hüseyin Efendi'yi saraya yemeğe davet etmesinin nedeni siyasi ve ilmî muhabbetler yapmak içindi. Hezarfen Hüseyin Efendi bu vesileyle *Tenkîhu't-tevârîh* adlı eserinin bir nüshasını Fransız büyükelçisine hediye etmişti.[418]

Bu bilgilerin yanı sıra büyükelçi, av partilerine[419] veya sağlığını korumak amacıyla şehir dışına çıkabiliyordu. Örneğin Guilleragues, 29 Mayıs 1683 tarihli mektubunda 15 günlüğüne Bursa'daki kaplıcalara gideceğini belirtmiş; ancak daha sonra bu planını Fransız kolonisinin yararına Eylül sonuna ertelemişti.[420] Nitekim 28 Eylül tarihli mektubunda, 20 Ekim'e kadar hiçbir geminin payitahta gelmeyeceğini ve herhangi bir meseleyle uğraşmayacağını belirterek, kötüleşen sağlığı için Bursa'ya gideceğini belirtmişti.[421]

Fransız Sarayının ikinci yöneticisi, şansölye (*chancelier*) unvanına sahip bir memur olan ve büyükelçinin kâtipliğini üstlenen birinci sekreter (*premier secrétaire*) idi. Görevi, sarayın bünyesindeki kançılaryayı yönetmekti. Şansölye, Fransız yurttaşların İstanbul ve civarındaki idari işlerini yürütüp kayıt altına aldığı için koloninin âdeta kara kutusu gibiydi. Bu hususta tarihçi Jörg Ulbert, şansölyenin konsolosluktaki görevlerini çalışmasında ele almıştır. Öncelikli görevi konsolosun sekreterliğini yapmak olan

[414] Pietro Della Valle, *Les fameux voyages de Pietro Della Valle […]*, Volume 1, chez Gervais Clouzier, Paris 1661, s. 23, 106.

[415] Monconys, *age.*, s.390-392, 407.

[416] Galland, *age.*, C.1, s.190.

[417] Galland, *age.*, C.1, s.34, 37.

[418] Mücteba İlgürel, "Hezarfen Hüseyin Efendi", *DİA*, XVIII, (1998), s.544.

[419] Örneğin Büyükelçi Salignac'ın sürekli av etkinliklerine katıldığı bilinmektedir. Dursteler, *age.*, s.264-265.

[420] AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°401v-402r.

[421] AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°415v-416r.

şansölyenin beş ayrı görevi daha bulunmaktadır. Bunlar; konsolosluğun zabıt kâtipliği (*greffier*), mübaşirlik (*huissier*), noterlik (*notaire*), arşivcilik (*archiviste*) ve aynı zamanda Fransızların özel depoculuğu (*caissier de depôt*) olarak bilinmektedir.[422] Zikredilen bu özelliklerin İstanbul elçiliğindeki şansölye için de geçerli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla şansölyenin yönettiği kançılarya makamı, koloni nizamını sağladığından büyük öneme sahipti. Seyyah Monconys'in aktardığına göre bu görevlerinde yalnız da değillerdi. Örneğin Büyükelçi La Haye Vantelet'in yanında Mösyö l'Empereur'un (baş sekreter) yanı sıra Mösyö de Maison Blanche ve Mösyö de Meaux[423] da sekreter olarak görev yapıyordu.

Fransız Danıştayı'nın 15 Haziran 1691 tarihli kararnamesine göre; Levant'ta bulunan şansölyenin görevleri arasında en az 25 ayrı belgenin hazırlanması yer alıyordu. Bunlar; sigorta poliçesi, evlilik sözleşmesi, vasiyetname, vakıfname, törenli vasiyetname oluşturma, mağaza veya hane mühürleme belgesi, envanter, mezada çıkarma, depolama belgesi, gayrimenkul mukavelenameleri, özgürleştirilen gayrimenkuller, gayrimenkul satışları, makbuz, tasdikname, vekaletname, belge kaydı oluşturma, geminin sağlık patenti, gezicinin sağlık patenti, gemiden alınan vergi hakkında tutanak ve makbuz, gemi için oluşturulan konşimento, dilekçe, tanık ifadesiyle anket, poliçe, belge tasdiklemesi ve tutanak hazırlaması idi.[424] Şansölye'ye bu kadar yükün altından kalkmak için bir işbirlikçinin (*commis*) yardım ettiğini de Büyükelçi Châteauneuf'ün mektuplarından öğrenmekteyiz.[425] Meclis üyesi olan işbirlikçilerin aynı zamanda "rejisör tüccar" oldukları ve yanlarında bir de hususi kâtibin bulunduğu anlaşılmaktadır.[426]

Kısacası Fransız büyükelçilerinin Nointel haricinde Fransız kolonisiyle pek de sosyalleştiği söylenemez. Büyükelçiler, koloninin yöneticisi olarak Pera'daki diğer yabancı elçilerle sıcak temas kurmakla birlikte, vazifesi gereği esas olarak Haliç'in karşı yakasındaki devlet memurları ve saray halkıyla diplomatik münasebetler yürütmekteydi. Şansölye ise *kalemiye* sınıfına mensup bir memur olarak çok yönlü bir diplomatik ajandı ve bu vazifesi doğrultusunda kolonideki Fransızların gündelik hayatını düzenliyordu.

---

[422] Bk. Jörg Ulbert, "Qu'est-ce qu'un chancelier de consulat? Une approche par les textes de droit français", *Mélanges de l'École française de Rome-Italie et Méditerranée modernes et contemporaines*, XXVIII/2, (2016), https://journals.openedition.org/mefrim/2892 [Erişim tarihi: 02.09. 2022].

[423] Monconys, *age.*, s.383.

[424] Ulbert, agm., 19. Paragraf.

[425] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°376 (Mösyö Imbert, 17 Ocak 1694); Cilt 382, f°385, 386 (Mösyö Lombardon, 14 Haziran 1698).

[426] Bk. Tablo 2.4., s.91.

Büyükelçilik, kapitülasyonların verdiği yetkiyle kendi Fransız yargısını Doğulu Fransızların hukuki süreçlerinde kullanma hakkına sahipti. Bu imtiyaz, Levant coğrafyasındaki Fransız konsolosluklar için de geçerliydi. Dolayısıyla çeşitli meselelerde ihtilafa düşen Fransızlar, haklarını büyükelçilikte veya konsolosluklarda düzenlenen mahkemelerde ararlardı. İstanbul'daki Fransızlar da kendi aralarındaki kıskançlık ve hilekârlıklardan dolayı sıklıkla mahkemelik olurlar ve kozlarını büyükelçilikte paylaşırlardı. Davalar, meclis oturumları ve başvekil seçimleri genelde büyükelçi huzurunda yapılırdı. Oturumda büyükelçi bulunmaz ise yerine vekili olarak şansölye bakardı.[427] Bu durum, şansölyenin hukuki ve ticari davalarda karar verebilecek ikinci yetkili memur olduğunu göstermektedir.

Kançılaryanın tuttuğu evrak türleri ağırlıklı olarak ticaretle ilişkili olsa da büyükelçilikte alınan mahkeme ya da meclis kararları iki çeşit resmî kayıtla yapılmaktaydı. İlki, büyükelçilikte gerçekleşen meclis günleri ve mahkeme davalarının yanı sıra iç ve dış ticaretle ilgili alınan somut kararların, diğer Fransız konsolosluk şansölyelerinden gelen havadislerin "*Extrait de registres*" yani "*siciller örneği/özeti*" denilen belgeye kaydedilmesiydi. İkincisi ise yine aynı muhtevaya sahip, müsvedde olarak yazılmış resmî tutanaklardı. Bazı ticari konularla ilgili sürecin kronolojik olarak ele alınması, tutanağın hacminin artmasına neden oluyordu. Bunlar da "*Extrait de minutes*" yani "*tutanaklar örneği/özeti*" adı altında kaydedilirdi.[428]

Bu bilgilere ek olarak, İstanbul'daki Fransız kançılaryası faaliyetlerinin 1616 yılından itibaren kayda alındığı, 18. yüzyıl başlarında Büyükelçi Bonnac'ın talimatıyla şansölyesi Mösyö Belin tarafından hazırlanan envanter sayesinde anlaşılmaktadır. Envanterde; 1616, 1631, 1633 ve 1634 yıllarında ticarete dayalı evrakların yanı sıra 1620'den 1656'ya kadar Büyükelçi Césy hakkında muhtelif belgeler oluşturulduğuna dair bulgular da yer almaktadır.[429] Ancak bu envanterde belirtilen evrak, Nantes şehrindeki Dışişleri Bakanlığı Arşivinde mevcut değildir. Çünkü 1665 yılında İstanbul'da büyükelçinin yokken, maslahatgüzar ve tüccar Jean-François Roboly'nin görevi

[427] Örneğin 14 Haziran 1698 tarihli başvekil seçimine büyükelçi Chateauneuf Edirne'de olduğundan katılamamış ve onun yokluğunda vekili baş sekreter Mösyö L'Empereur seçimi yönetmiştir. AN, AE, B^{I}, Cilt 382, f°385.

[428] Bu iki otantik belge ve onların nüshaları genel olarak büyükelçilik ve konsolosluğun bünyesinde kaydedildiği için Fransa'nın Dışişlerin arşivlerine tutulmaktadır. Bunların bir kısmı Dışişleri Arşivleri'ne (Paris ve Nantes'taki Diplomatik Arşivleri), diğeri ise Paris'teki Devlet Arşivleri'nde *Constantinople* (B^{I}) adlı büyükelçiliğe ithaf edilen fonda yer almaktadır Fransız büyükelçiliğin 1668-1708 yılları arasında hazırladığı bu belgelerin genel durumu hk. Bk. Raïa Zaïmova, *Correspondance consulaire des ambassadeurs de France à Constantinople: 1668-1708: inventaire analytique des articles A.E. B1 376 à 385*, Archives nationales, Paris 1999.

[429] Nantes Dışişleri Bakanlığı Arşivleri (CADN), F serisi, 1. cilt, Kançılarya kayıtları-Envanter (1616-1767)-microfilm *2mi 2192*.

bırakacağı zamanda kançılaryada bir yangın meydana gelmiş ve bu yangında tüm evrakların yandığı Mösyö Bonnac tarafından belirtilmiştir.[430] Sonrasında, kançılaryanın 1668'den itibaren tuttuğu resmî evrak ise Paris'teki Devlet Arşivleri'nde *Constantinople* (B^I) isimli büyükelçiliğe ithaf edilen fonda bulunmaktadır.

2.1.2. Tercümanlar

Büyükelçiliğin ve tüm konsolosluk kurumlarının bel kemiği olan tercümanlar, Osmanlı uygarlığında "diplomatik ajan" sıfatını haizdiler. Fransa'nın siyasi ilişkilerini ilk başlarda Rum kökenli ve beratlı tercümanlar yürütüyordu. Fakat ortaya çıkan güven sorunuyla birlikte kraliyet, 1626 yılından itibaren Galata'nın Saint-Georges Kilisesi'ne yerleşen dört Kapüsen rahipten Doğu dilleri ile yakınlaşmalarını ve akabinde ilk eğitimlerini vermelerini istedi. Bu durum, 1669'da Colbert'in Donanma Bakanlığının başına geçmesiyle değişti ve İstanbul'da bir "dil mektebi" kuruldu. Esasen fikir Venediklilere aitti. Onlar Pera'daki okullarını 1551'de *Scuola dei Giovani di Lingua* adıyla açmışlardı. Bahsedilen Fransız Okulu ise ayrı bir yapıda değil, büyükelçilikte bulunan Saint-Louis Şapeli'nde öğretime başladı. Eğitmenleri olan Kapüsen pederleri, gelen soylu Fransızların küçük çocuklarına doğu dilleri üzerine eğitim vererek tercüman olmalarını (*dil oğlanları*) sağlıyordu.[431]

17. yüzyılda sayıları yetersiz olan tercümanlar, Levant'taki ticari pek çok meseleye yetişemiyordu. Büyükelçiliğe hizmet eden ve hiyerarşik düzende faaliyet gösteren birinci, ikinci, üçüncü ve belki de dördüncü dragomanlar bulunuyordu. Osmanlı mahkemelerine bu hiyerarşi dikkate alınmadan sadece "baş tercüman" sıfatıyla katılırlardı.[432] Bu sorun Nointel'den Ferriol'un büyükelçilik dönemine kadar sürdü. Nointel 24 Haziran 1678 tarihli mektubunda[433] sekiz dragoman ile çalışmayı rica etse de sadrazam sadece üç dragomana müsaade etti ve bunların beratlarının (*barats*) da bir arz (*ars*) ile istenmesini iletti. Aksi takdirde o sekiz tercümanı haraca (*caratche)* tâbi tutacağı

---

[430] Alexis Guignard de Saint-Priest, *Mémoires sur l'ambassade de France en Turquie et sur le commerce des Français dans le Levant*, Ernest Leroux, Paris 1877, s.220-221.

[431] Dil oğlanları hakkında bk. S. G. Marghetitch*, Étude sur les fonctions des Drogmans des missions diplomatiques ou consulaires en Turquie*, Constantinople 1898; Fréderic Hitzel, *Enfants de Langue et Drogmans / Dil Oğlanları ve Tercümanlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995; Fréderic Hitzel, *İstanbul et les langues orientales,* Institut Français d'Études Anatoliennes, L'Harmattan, İstanbul 1997; Antoine Gautier, *Drogmans, diplomates et ressortissants européens auprès de la Porte*, The Isis Press, İstanbul 2013; Mehmet Darakcioglu, *Rebuilding The Tower Of Babel: Language Divide, Employment Of Translators, And The Translation Bureau In The Ottoman Empire*, PhD Thesis, Princeton University, New Jersey 2010.

[432] İSAM Kütüphanesi, *İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı,* Orj. Metin vr.2a-3 (Baştercüman Fronini); vr.122b-1 (Baştercüman Corci); İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Şer'iyye Sicilleri (GŞS), defter nr. 162 (1105 / 1693-1694), İSAM, vr.32a-1-2, 32b-1 (Baştercüman Canbatiste).

[433] AN, AE, B^I, Cilt 377, f°214.

tehdidinde bulundu. Büyükelçi Châteauneuf Edirne'deyken Donanma Bakanı Pontchartrain'e yazdığı 17 Ocak 1694 tarihli mektupta, kraliyet adına büyükelçilikte hizmet eden dragoman sayısının dörtten ikiye indirilmesini isteyen İstanbul Kaymakamı'nı eleştirdi.[434] Ferriol ise 1700 yılında dört tercümanla kolonide faaliyet sürdürse de Levant genelinde tercüman kıtlığı yaşandığını üç mektup ile anlatmıştı. 10 Ekim 1700 tarihli mektubunda, Levant işlerini takip edecek yeterli dragomana sahip olmadıklarını belirtiyordu. Bunun başlıca nedeni, eğitilen dil oğlanı sayısının on gencin altında kalması ve konsolosluklara yerleştirilen genç tercümanların da kötü muameleden dolayı görevlerini bırakmasıydı.[435]

Dil oğlanlarının yanı sıra Fransız büyükelçiliğine hizmet eden Rum ve Yahudi tercümanlar da mevcuttu. 1686 tarihli bir hatırata göre, Girardin'e büyükelçiliği sırasında (1686-1689) beş tercüman hizmet ediyordu. Aralarındaki hiyerarşi, aldıkları maaşlar üzerinden anlaşılmaktaydı. Örneğin büyükelçinin baştercümanı Mösyö Jean-Baptiste Fornetty 400 *piastres* (kuruş) maaş ile birinci sıradayken, Rum kökenli Mösyöler Fontaine ve Peruca 300'er riyal kuruşla ikinciliği ve üçüncülüğü alıyordu. Ardından Fransız tercümanlar Mösyö Fonton ve Mösyö Barbier de 200'er riyal kuruşla dördüncü ve beşinci oluyordu. Hatıratta, Fontaine'nin sadık olmadığından buradan gönderilmesi ve dört resmî tercümanla devam edilmesinden bahsedilmektedir. Ayrıca, kimlikleri belli olmayan üç Yahudi tercümanının daha çalıştırıldığı bilgisi verilmektedir.[436]

Tercümanların günlük mesaisi oldukça hareketli ve yorucuydu. Baştercüman genelde dilekçe ve muhtıraların düzenlenmesinden sorumluydu ve büyükelçilikte vakit geçirmekteydi. Ayrıca, büyükelçinin resmikabulünde Osmanlı sarayına kadar kendisine eşlik ederdi.[437] Diğer tercümanlar ise Fransızların Osmanlı tebasıyla olan ticari, idari işleri ve davalarıyla ilgilenirlerdi. Fransız halkının ticari işlerini kolaylaştırmak için Pera'dan Galata'ya inerlerdi. Örneğin büyükelçiliğin ikinci tercümanı olarak bilinen Dominique Fornetty, 12 Aralık 1693 tarihinde Galata'ya yaklaşık yarım saatte inebilmişti. Üstelik Fornetty, Galata'ya yalnız inmediğini, yanında asistanlık için gelen genç tercüman

[434] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°376.

[435] AN, AE, B^{I}, Cilt 383, f°142, s.9 (9 Şubat 1700), f°159, s.7 (6 Haziran), f°213, s.3-4 (10 Ekim)

[436] CADN, Constantinople Koleksiyonu, 166PO/A serisi: *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), C.56, (microfilm "2mi2252"), Birinci hatırat, f°20r.

[437] Eldem, *age.*, s.216.

Mösyö Barbier ve koruma olarak tahsis edilen yeniçeriler ile birlikte hareket etmişti.[438] Bunun dışında Bâbıâli, tercümanların sadece tehlikeli durumlarda kılıç, ok, yay ve mahmuz kullanmasına müsaade ediyordu.[439]

Alacak-verecek meseleleri Osmanlı mahkemesine taşındığında tercümanlar, davalı veya davacı Fransızların hukuki haklarını korumakla mükellefti. Üstelik bu görevi, 1673 Kapitülasyonu'nun 33 maddesi gereğince yapmaktaydılar.[440] Bu maddeye göre, Osmanlı tebaasından biri Fransız taciriyle ihtilafa düştüğünde mahkemede Fransız tercümanların yer almaması hâlinde, Kadı'nın tarafları ayrıntılı şekilde dinlememesi ve davanın bir başka tarihe ertelenmesi gerekiyordu. Nitekim *İstanbul*, *Bâb* ve *Galata* gibi Osmanlı mahkeme kayıtlarında tercümanlar daima yer alırdı. Bunun yanı sıra Çanakkale Boğazı, Bozcaada ve hatta Sakız Adası gibi uzak mevkilerde esir düşmüş Fransız gemilerini kurtarmak için de İstanbul'dan ayrılabiliyorlardı. Tercümanlar, buralardaki Osmanlı memurlarıyla (kadı, dizdar vs.) bizzat görüşerek gemilerdeki malları ve mürettebatı zarar görmeden kurtarmaya çalışırlardı. Bunun için de önceden büyükelçinin yaptığı müracaatla Bâbıâli'den bir ferman alınması gerekirdi. Ayrıca Fransız kaptan veya tüccarların uluslararası sularda neden oldukları zararlar Osmanlı mahkemelerinde görüldüğünde tercümanlar, adaletin sağlanması için büyükelçinin vekili olarak tazminat ödeyebilirdi. Dava konusunun 4000 akçeyi geçmesi hâlinde ise Topkapı Sarayındaki divana katılarak Fransızların haklarını korurdu.[441]

2.1.3. Milletvekilleri

Büyükelçilik bünyesinde idareci olan ve kolonide ticaretle uğraşan bir ya da iki milletvekili/mebus (*députés*) bulunurdu. "Députés" memuriyeti 3 Mart 1781 tarihine kadar İstanbul'da büyükelçi, diğer Osmanlı kentlerinde ise konsolos yahut yardımcı konsolos (viskonsül) tarafından seçilirdi. Büyükelçi veya konsolos istediği adayı önerme

---

[438] Edhem Eldem, "İstanbul: İmparatorluk Payitahtından Periferilermiş Bir Başkente", *Doğu ile Bati Arasında Osmanlı Kenti, Halep, İzmir ve İstanbul*, çev. Sermet Yalçın, 2. Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s.173, 177.

[439] Nermin Genç, *Fransa Ahkâm Defteri (1634-1666)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014, s.377-378 (h.397).

[440] Sieur de La Croix, *Les capitulations entre l'empereur de France, et Mehemet quatrième empereur des Turcs, renouvellées le 5 juin 1673. Par les soins de monsieur le marquis de Nointel, ambassadeur pour Sa Majesté très-chrestienne à la Porte Othomane*, chez Charles Brebion, Marseille 1675, s.23. Bk. Gallica, demirbaş 4-Lg6-252.

[441] Örneğin Fransız tercüman Batista, Fransız Petro Reis'in Mısır-İstanbul ticaretinde yarattığı zararların tazmini için birçok davada vekillik etmiştir. İstanbul Kadı Sicilleri, Bâb Mahkemesi, 3 Numaralı Sicil (1077 / 1666–1667), vr.70b-3, 73a-5, 73b-1, 73b-2, 73b-3, 74b-2, 79b-4, 79b-5, 79b-6, 79b-7, 80a-1, 80a-2, 80a-3, 80a-7, 81a-1, 81a-2, 81a-3, 81a-4, 81a-5, 82a-3, 82b-1, 115a-1. La Croix, *age.*, s.33. (1673 Kapitülasyonun sonradan ilave edilen 15. maddesi)

yetkisine sahipti; ancak kralın 1781'te yayımlandığı takrirname ile bu düzenden vazgeçilerek adaylar meclisteki üyeler tarafından seçilmeye başlandı. Şayet oylamada eşitlik olursa adayı büyükelçi ya da konsolos seçerdi.[442]

17. yüzyıldaki milletvekillerine gelince; bunlar hakkındaki somut bilgilere 1690'dan itibaren rastlanmasına rağmen,[443] varlıklarına dair ilk bilgiler 1613 yılında Marsilya Ticaret Bürosuna yazdıkları mektuplardan görülmektedir.[444] Ancak 1613-1623 yılları arasında Odayla yaptıkları yazışmalarda da payitahttaki rollerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece 1613 yılında, Halep Gümrüğünde yaşanan bir vergi problemini çözmek için İstanbul'dan Mösyöler Joachim de Muantz, Jean Munier, Guilheaume Pons ve Gaspar? Bolloson isimli şahısların murahhas heyet olarak atanarak gönderildikleri bildirilmektedir. Sorun, kapitülasyonlara aykırı davranan Halep Gümrük Emini'nin Fransız gemilerinden çifte vergi almasıydı. Biri, limana girişlerde sikkeler üzerinden alınan %2, diğeri ise getirilen Fransız imali çuhalarından tahsil edilen %2,5 vergi idi.[445] 1624-1639 yılları arasındaki döneme ait belgelerin arşivde bulunmaması ise bu memuriyetin büyükelçiler Césy ve Marcheville zamanındaki borç krizinden dolayı geçici olarak kaldırıldığı ya da yazışmaların kaybolduğu ihtimalini akla getirmektedir.

1690 yılında, Châteauneuf'un büyükelçiliği (1689-1699) sırasında başvekillik görevi resmîleşmişti. Bu memurlukta *Fransız milleti* ve büyükelçi, her yıl sarayda kurulan mecliste (*assemblée de la nation*) iki milletvekilini "birinci" ve "ikinci" olarak seçmek suretiyle bir hiyerarşi oluştururdu. Robert Mantran bu iki kişiyi "millet mebusu"[446] Osmanlı kaynakları ise "başvekil" olarak adlandırmaktaydı.[447] Milletvekilliği sistemi diğer Osmanlı kent limanlarındaki Fransız konsolosluklarında da uygulanıyordu. Bunların ana görevi; kentteki tüm Fransızların muhasebe kayıtlarını tutmak, sözcülüğünü yapmak, ticareti iyileştirmek ve Osmanlı memurlarının kabulüne katılmaktı. Fakat tüccar kökenli oldukları için ticari işlerdeki muhasiplik görevi başta gelirdi. Birinci milletvekili,

---

[442] De Steck, *Essai sur les consuls. On y a joint les traités de commerce et de navigation les plus récens comme aussi l'ordonnance du Roi de France pour les consulats du Levant du 3 mars 1781*, chez Frederic Nicolai, Berlin 1790, s.132 (53. madde).

[443] Bu konu hakkında bk. Auguste Boppe, *Les députés de Constantinople 1692-1900,* Nancy, 1901.

[444] Archives de la Chambre du Commerce de Marseille (ACCM-Ticaret Odası Arşivleri), J serisi, Cilt 179, İstanbul'daki Fransız Milleti'nin Marsilya Ticaret Odası'na gönderdiği 25 Mayıs 1613 tarihli hatırat.

[445] ACCM, J serisi Cilt 149, İstanbul'daki Fransız Milleti'nin mebusları tarafından gönderilen 25 Mayıs 1613 tarihli hatırat.

[446] Robert Mantran, *XVI.-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat*, [La Vie Quotidienne à Constantinople au Temps de Soliman le Magnifique et de ses Successeurs (XVIe et XVIIe siècles), Hachette, Paris 1965], çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayımcılık, İstanbul 1991, s.138.

[447] Eldem, *age.*, s.29.

meclis günü büyükelçinin yokluğunda onun takririni (*ordonnance*) yüksek sesle okur ve ardından da gündeme yönelik istişarelere geçilirdi. Meclis mensupları genel olarak büyükelçi, şansölye ve iki milletvekilinin yanı sıra yaklaşık on kişilik bir tüccar grubundan müteşekkildi. Bu zümre içerisinde Fransa'daki müvekkillerine ya da kendi hesabına çalışan varlıklı tüccarlar yer alırdı. Tüccarlara çalışan genç komisyoncu kâtipler (*commis*) ve esnaf grubu (*artisant*) ise meclise dâhil değildi.[448]

Milletvekilleri kolonideki gelişmeleri Marsilya Ticaret Odasına iletmek mecburiyetindeydi. Büyükelçi İstanbul dışına çıktığında vekillerden biri "vekil" (*intérim*) olarak tayin edilir ve havadisler onun üzerinden mektuplaşarak alınırdı. Ancak vekillerin seçimi 1613-1690 yılları arasında her sene yapılmadığından Odaya gönderilen yazışmaların çoğu kayıp ya da eksik durumdadır. Buna rağmen söz konusu göreve tayin edilen tüccarların listesi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.1. 17. Yüzyılda İstanbul'daki Fransız Milletvekillerinin Listesi

Yıl	**1. Milletvekili**	**2. Milletvekili**	**Büyükelçi**
1613-1619*	Muan/Muantz	-	Sancy Baronu
1623*	Crozet	-	Césy Kontu
1685*	David Meynard	François Sebolin	Guilleragues Kontu
1690**	Jean-Baptiste Fabre	Joseph Couston	Châteauneuf Markizi
1691**	François Jougla	Jean Meynard	
1692***	François Jougla	Jean Meynard	
1693	David Meynard	Martial Aubert	
1694	Roch Grimod	Jean-Claude Chaury	
1695	Daussendi	Thierry Roboli	
1696	Jean Couston	Phillippe Reymond	
1697	Jean Laurens	Dominique Fontaine	
1698	François Jougla / Guillaume Reynaud	Jean-Louis Meynard	
1699	Joseph Jaime/Jayme	Joseph Damerie/ Jean Dourmel	
1700	Joseph Aubert	Jean-Baptiste Fabre (yeğen)	Ferriol

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.
*Octave Teissier, *Inventaires des Archives de la Chambre de Commerce*, Barlatier-Feissat Marseille 1848, s. 112.
**1690-1691 seneleri için ACCM, J serisi, Constantinople İskelesi'nin hesapları, 215 ve 216 numaralı defterler.
***1692-1700 arası için Auguste Boppe, *Les députés de Constantinople 1692-1900*, Nancy, 1901, s. 5-7.

[448] Paris, *age.*, s.233.

2.2. Koloni Mensupları

Kapitülasyonların verdiği güvence ile İstanbul'a yerleşen Fransızlar, sosyal statülerine göre iki sınıfa ayrılarak belirgin bir hiyerarşi oluşturmuşlardı. İlk sırada koloninin tüccar sınıfı gelmekte olup içlerinde "aristokrat tüccar" niteliğinde "tüccar komisyoncular" yer alırdı. Büyükelçi Denis La Haye Vantelet bu tüccarları "provansal" tabiriyle "coagis" olarak adlandırmaktadır.[449] Bu kelimeye Jacques Savary'nin ve tarihçi Robert Paris'in eserlerinde de rastlanır.[450] Robert Paris, Levant ticarethanesinin yöneticisine "rejisör" (*régisseur*) demekte, Levant iskelelerinde yerleşik bir komisyoncu başka iskelenin hanesine geçtiğinde ise "faktör" (*facteur*) terimini kullanmaktaydı.[451] Tarihçi Charles Charrière de 17. yüzyıldaki Marsilyalı tüccarların hüviyetini yaptıkları ticaretle ayırt etmekteydi. Uluslararası sahnede büyük ticaretle (*commerce de gros*) uğraşan tüccarlar "négociant", yerel düzeyde küçük ticaretle uğraşanlar da "marchand" adıyla tanınırdı.[452]

Koloninin aristokrat temsilcileri olarak görülen rejisörler, kendilerinin veya Marsilya'daki majörlerinin (müvekkillerinin) ticarethanelerinde ticareti yönetmekle mükellefti. Aile fertleri arasından seçilen bu rejisörler, Doğu'daki ticarethanelerin genel muhasebesinden de sorumluydu. Her bir ticarethane için iki ya da üç tüccar ortaklık kurabilirdi. Bu durum İstanbul için de geçerliydi. Varlıklı tüccar ailelerin en büyük prestiji, büyükelçilikte düzenlenen mahkeme ya da meclislere katılma hakkına sahip olma, ticaretin işleyişi, konsolosluk hakkı, *cottimo* vergisi, eda tezkereleri ve Fransız yargısı hakkında tartışıp ortak karar alabilme idi. Yaptıkları meclis ve davaların kararları, kançılarya (*chancellerie*) kayıtlarında geçen isim ve imzalardan görülebilmektedir. Meclisteki üye sayısı genel olarak 15'i geçmezdi. 1687, 1693 ve 1699 yıllarında mevcut üyelerin isimlerini aşağıda düzenlene tablodan görmek mümkündür:[453]

---

[449] AN, AE, B^1, Cilt 376, f°39.

[450] Jacques Savary, *Le Parfait Négociant ou Instruction générale pour ce qui regarde le commerce de toute sorte de marchandises, tant de France que des pays estrangers,* C.1, les Frères Etienne, ed., Paris 1777, s.716-717; Paris, *age.*, s.232.

[451] Paris, *age.*, s.232.

[452] Charles Carrière, *Négociants marseillais au XVIIIe siècle. Contribution à l'étude des économies maritimes*, Institut Historique de Provence, Marseille, 1973, Tome I, Chapitre III, s.237-250.

[453] AN, AE, B^1, Cilt 380, f°90r. (1687 örneği); AN, AE, B^1, Cilt 382, f°61 (1693 örneği), ACCM, J Serisi, nr. 216, İstanbul hesapları, (1699 örneği).

Tablo 2.2. Fransız Milleti'nin Meclis Üyeleri

1687	1693	1699
Joseph Blondel (şansölye) Fabre'lar (Jean-Baptiste ve yeğeni Joseph) Mösyö Le Blanc, Roboly'ler (Jean- François ve oğlu Louis), François Jougla, Jean-Baptiste Magy, Sebastien Bourguignon David Meynard, François Seboulin ve	Mösyö L'Empereur (şansölye) Mösyö Imbert (şansölyenin işbirlikçisi) Jean Antoine Imbert David Meynard Jean Meynard Jean Louis Meynard François? Fabre Joseph Laine Jean Claude Chaury Roch Grimod Aubert kardeşler Maximen Doucendi Jean Couston Joseph Bourguignon Laurens	Joseph Jayme ve Joseph Damerie (başvekiller) David Meynard, Thomas Roboly, Joseph Couston, Jean Louis Meynard, Laurens, Fontaine, Gaspard Rouvere, Guillaume Reyanud, Roch Grimod, Philipe Reimond Lombardon, Beraud Dournes, Joseph Bourguignon, David Magy ve Claude Lombardon (şansölyenin kâtibi ve işbirlikçisi)

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Rejisörlerle iş yapan ikinci sınıf tüccar grubu da aristokrat tüccarların ticaretinde kısmen vekillik yahut işbirliği yapan "*commis*" denilen kâtiplerdi. Bunlar genelde mesleğe yeni başlayan genç tüccarlar olup aileleri içinden seçilirlerdi. Doğu ticaretinin barındırdığı risk dolayısıyla akrabalar güvenlik açısından tercih edilirdi. Bağlı oldukları majörlerin mallarını Galata Limanı'nda teslim alıp kontrol ederlerdi. Diğer bir deyişle majörlerinin liman temsilciliğini yapmaktaydılar. Marsilya'da bağlı oldukları ticarethanenin muhasebesini tutup mağazaların birinde ikamet edebilirlerdi. Alım satımlarda, Osmanlı tebaasındaki Yahudi ve Ermeniler gibi komisyonculuk yapan aracılarla (brokerlerle) ticaret gerçekleştirirlerdi. Ancak rejisörler gibi meclislere katılma hakları yoktu.[454]

2.2.1. Hukuki Statüleri ve Nüfusları

Osmanlı İmparatorluğu'na yerleşen bu iki imtiyazlı komisyoncu tüccar grubu, kapitülasyonlar kapsamında oldukları için *müste'men* sıfatını taşıyorlardı. Bu kavram kısaca *eman* (izin-güvence) almış gayrimüslim devlet (dârülharp)[455] tebaası manasına

[454] Paris, *age.*, s.233.

[455] İslam devleti olmayana verilen terim.

gelmekteydi.[456] *Eman*'lı yabancılara, Dârülislam'da geçici veya belirli bir süre zarfında ticaret yapmaya hak tanındığından müste'men deniliyordu.[457]

> "*Lisân-ı şer"de "harbî" diyâr-ı İslâm'a dahil olan tacire denir ki lisân-ı iktisâd buna "müste"men" nâmını vermektedir.*"

Fransızlar birçok kayıtta *Fransız, Françe* ve *tüccar* adı altında yer alırdı.[458] Fransız müste'men tacirler (*bazirgân)* hem Galata'daki ticarethanelerine hem Marsilya'daki majörlerine bağlı olarak "toptancı"[459] hüviyetiyle uluslararası ticaret yaparlardı. 1673 tarihli kapitülasyondan sonra İstanbul'da giriş-çıkış mallarına %3'lük gümrük vergisinin yanı sıra malları üzerinden *masdariyye* (*meseterie/mastarie*) vergisini de "masdariyyeci"ye (*mastaragis*) öderlerdi.[460]

17. yüzyılda Fransız zanaatkârlar (*marchands*, *artisants*), müste'menlere nazaran sayıları az olsa da İstanbul dâhilinde çeşitli mesleklerle lokal ticarette faaliyet gösterebiliyorlardı. Bu şahıslar İstanbul'a ilk geldiklerinde müste'men sıfatını haiz olup, belirli bir süre kaldıktan sonra on yıl içerisinde zimmi statüsüne geçerlerdi.[461] "Ehl-i zimmet" olarak adlandırılan bu kişiler, cizye vergisi mukabilinde canı ve malı devlet tarafından teminat altına alınan ve imparatorlukta daimi yaşayan gayrimüslimlerdi.[462]

Osmanlı topraklarında doğmuş veya evlenmiş Fransız zimmiler *haraç* (fr. *carache*) denilen cizye vergisini ödemek zorundaydı. Cizye kelimesi, devletin resmî belgelerinde kullanılırken halk arasında daha ziyade "haraç" olarak bilinirdi ve bu iki terim zaman zaman birbiriyle karıştırılırdı.[463] Fransız Büyükelçi Châteauneuf Edirne'de iken Donanma Bakanı Pontchartrain'e yazdığı bir mektupta, bu vergiyi toplayan memur için "İstanbul'un haraç alıcısı" (*Le Receveur du Carache de Constantinople*) olarak

---

[456] Sedat Albayrak, *İstanbul Mahkemesinde Müstemenlerin Davaları ve Hukuki Muameleleri (XVII. Yüzyıl)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2015, s.26.

[457] Albayrak, *age.*, s.54. Bk. Süleyman Sudi, *Defter-i Muktesid*, Artin Asadoryan Matbaası, C.I, İstanbul 1307, s.37.

[458] Ancak bu hususta tarihçi Eunjeong Yi'nin "taife" sözcüğü üzerindeki yorumunu göz önünde bulundurmak gerekir; zira belgelerde yer verilen "taife" esasında belli bir grubun niteliklerine, sorumluklarına ya da faaliyetlerine işaret etmediği müddetçe bu taifenin gerçekten örgütlü bir grup olup olmadığını anlamak zordur. Dolayısıyla Fransız müste'men tacirlerin ait olduğu taife lonca gibi örgütlenmiş midir, net olarak bilemeyiz. Eunjeong Yi, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Lonca Dinamikleri*, çev. Barış Zeren, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s.51.

[459] Toptancı tabiri tarihçi Robert Mantran tarafından da kullanılmıştır. Mantran, *XVI.-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat*, s.132.

[460] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°423. (Fransız Büyükelçisi Girardin'in Edirne Sarayından İstanbul *masdariyye*'si hakkında aldığı buyruğun Fransızca tercümesi)

[461] Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, çev. Ülkün Tansel, 4. Bs., Kitapyayinevi, İstanbul 2014, s.244.

[462] Hüseyin Gazi Yurdaydın, "İslâm Devletlerinde Müslüman Olmayanların Durumu", *AÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXVII, S.1-4, (1985), s.97, 99.

[463] Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler – Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, Turhan Kitabevi, Ankara 2001, s.251-252.

bahsetmiştir.[464] Fakat burada geçen haraç, toprak vergisi olmayıp baş haracı yani cizye vergisi demekti.[465] Başka bir ifadeyle Fransızlar cizyeyi "haracü'r-re's" olarak ödemekteydi. Kendi aralarında belirledikleri bir kethüda aracılığıyla bu verginin tahsil edildiği Osmanlı mahkeme kayıtlarından öğrenilmektedir.[466]

Ancak bu verginin ahidnâme-i hümâyun gereğince Osmanlı coğrafyasında doğmuş veya evlenmiş Fransızlardan alınmaması gerekirken, zaman zaman bu haracın talep edildiği durumlar da vaki idi. Örneğin Galata Voyvodası 1646, 1649, 1651 senelerinde bu ahde aykırı davranmıştı.[467] Vergi, 1673 Kapitülasyonu'nda tüm Fransızlar için kaldırılmış olsa da[468] 1678 yılında hâlâ toplanıyordu.[469] Châteauneuf, göreve gelmesiyle (1689) birlikte, İstanbul'da evlenen Fransız vatandaşların çocuklarının haraç ödemekten muaf tutulduğunu Donanma Bakanına yazdığı bir mektupta açıklamaktadır.[470]

Fransız zimmiler; fırıncı (*boulanger*), berber (*barbier*), anahtarcı (*sérrurier*), kunduracı (*cordonnier*), oymacı (*graveur*), terzi (*tailleur*), saatçi (*horloger*), kuyumcu (*joaillier*) eczacı (*apothicaire*) gibi mesleklerde 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlandı. Kolonideki en kıymetli meslekler ressam (*peintre*), tasarımcı (*dessinateur*), hekim (*médecin*) ve cerrah (*chirurgien*) olup bunlar büyükelçilikle yakın temas hâlindeydi.[471]

Levant'taki Fransız sayısındaki hızlı artışın önune geçmek için Kral XIV. Louis'nin 21 Ekim 1685 tarihli fermanı ile Ticaret Odası, uzun vadeli ikamet etmek isteyen tüccarlara yerleşim sertifikaları (*certificat de résidence*) vermek suretiyle bir sınırlama getirdi.[472] Sertifikasız yola çıkanlar 2000 *livres* ceza ödeyecekti. Böylece hiçbir tüccar istediği gibi ve izinsizce Levant'a yerleşemeyecekti; ancak bu politikanın ilk uygulamaları başarısız oldu. Örneğin bir yolcu Marsilya'daki yetersiz liman denetiminden dolayı rahatça gemiye binebiliyordu ve sonra vardığı Levant iskelesinde konsolosun ihmalkârlığından faydalanarak başıboş kalabiliyordu.

---

[464] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°89 (14 Kasim 1691).
[465] TDVİA, "Haraç", *DİA*, XVI, (1997), s.88.
[466] Kuran, *age.* C.VI, s.218-219. (Galata 42: 2b/3).
[467] Genç, *age.,* s.209-210 (vr.43, h.107), s.231-232 (vr.53, h.145), s.372 (vr.144, h.388).
[468] La Croix, *age.*, s.23 (31. Maddesi)
[469] AN, AE, B^{I}, Cilt 377, f°354, 355.
[470] AN, AE, B^{I}, Cilt 382, f°86.(26 Aralık 1695).
[471] Mézin ve Vigne, *age.*, introduction.
[472] Paris, *age.*, s.239-241. (yerleşim sertifikası hk.)

Gidenler arasında Protestanlar da vardı. Kral XIV. Louis, 1685'de *Fontainebleau Fermanı* yasallaştırarak *Nantes Fermanı*'nı yürürlükten kaldırdı. Bu da kraliyette bulunan Fransız Protestanları yurtdışına gitmeye sevk etti. Bu ferman, esasında çıkmalarına müsaade etmese de 1680-1720 yılları arasında 150.000-180.000 Huguenot Protestan'ı "yasak yolculuğa" başvurdu.[473] Çoğunluğun İngiltere, Birleşik Hollanda Cumhuriyeti (*Provinces Unies*) ve İsviçre'ye ulaştığı, bir kısmının da Levant'a kaçtığı tahmin edilmektedir. Buna rağmen Levant'a kaçanlar Fransa'nın koruması altına girerdi; zira büyükelçilik veya konsolosluk bu görevle kraliyetin büyüklüğünü yüceltmekteydi. Örneğin Cenevreli Protestanlar, Fransa'dan kaçan *huguenot* Protestanları da dâhil, İstanbul'da saat ustası olarak hayatlarına devam ederken büyükelçilik tarafından korunurlardı. Bunu 1694 tarihli bir hatırattan öğrenmekteyiz.[474]

Tablo 2.3. İstanbul'da Korunan Protestan Saat Ustaları ve Kuyumcular (1694)

Fransa'dan Gelenler	Cenevre'den Gelenler
Lyonlu Artaut, Langreslı Jean Sarazin, Parisli Boleau, Bourdet ve Gocz,[475] Lyonlu Desfinaux, Toulonlu Ribart, Languedoclu kuyumcu, Alari, Languedoclu Ré, Parisli Masse ve Anjoulu Ero.	Mösyöler Capital, Hipolitte, Violié, Du Montet, Jean, Jacob, Jacques, Marantoine Artaut, Guilleaume Gerselat, L'agi, Chapuy, Jacques ve Duc.

Bu vesikada isimleri zikredilen Protestanlar kraliyetin koruması altına girmekle birlikte, her biri "R.P.R" (*Religion Prétendue Réformée*) yani "Sözde Islah Edilmiş Din" ibaresi ile işaretlenmişti. Bu, 17. yüzyılda Katolikler tarafından Protestan dinine özellikle de Kalvinizme verilen addı.[476] Söz konusu işaret, özellikle XIV. Louis dönemi resmî evraklarında Protestanlığa karşı bir düşmanlık işareti olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

Aynı zamanda Latin Katolik olan Rum ve Ermenilerin yanı sıra Fransızlara çalışan broker veya sarraf Yahudiler de korunurdu. Büyükelçi, bu zümreleri korumak için resmî olarak beratlar (*brevets*) çıkarır veya satardı.[477] Statü açısından beratlı olduklarından Fransız arşiv belgelerinde "korunanlar" (*protégés*) olarak geçerlerdi. Örneğin Avrupa

[473] Didier Boisson, "Le voyage interdit- Les conditions de voyage des huguenots vers le Refuge", *Annales de Bretagne et des Pays de l'Ouest*, 121-3 (2014), s.119.

[474] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°469 (İstanbul'da korunan Prostestanlar ile ilgili liste).

[475] İkisi, Fransa'nın Pays de Gez/Gex bölgesinden gelmektedir. Bölge aynı zamanda Cenevre Cumhuriyetinin (1534/1541-1798) komşuydu.

[476] Bk. *Dictionnaire de l'Académie française*, "R.P.R.", (Prétendu, prétendue mad.), 9. Edisyon. https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9P4225-A#:~:text=Participe%20pass%C3%A9%20de%20pr%C3%A9tendre.,doute%20la%20r%C3%A9alit%C3%A9%2C%20la%20validit%C3%A9.

[477] Eldem, agm., s.190.

kökenli Yahudi tüccarların Fransız Büyükelçi Châteauneuf tarafından korunduğu İstanbul Mahkemesi sicil defterlerinde yer alan bir arzuhalde görülmektedir.[478] Zira bu hususta Metin Ziya Köse'nin de Galata mahkeme kayıtlarında bir Fransız Yahudi'sine rastlaması tesadüf değildir.[479]

Fransız zimmilerden bazıları büyükelçiliğin kançılaryasında kayıtları yapıldıktan sonra büyükelçiden berat satın alarak mali imtiyazlar elde edebiliyordu.[480] 1669'da Pera'daki Dil Okulu kurulmadan önce büyükelçiliğe hizmet eden yerel dragomanlar bu imtiyazdan yararlanabiliyordu. Bu dragomanlar Osmanlı mahkeme kayıtlarına göre *zimmi* statüsünde idi.[481] Eski büyükelçiler de "sâbık" ve "beyzâde" sıfatıyla zimmi konumunda olabilirdi.[482]

Büyükelçiler, krallığın gücünü kullanmak suretiyle Fransız ve yabancı zimmileri korumakla mükellef olduğu gibi, Donanma Bakanlığına yazdıkları mektuplarda da durumlarından bahsedilirdi. Büyükelçi Châteauneuf, 1693 ya da 1694 tarihli olduğu tahmin edilen bir mektubunun ekinde ilk kez bunlar hakkında liste vermektedir.[483] Toplamda on yedi Yahudi'den oluşan listede Venedikli ve Livornolular da bulunuyordu. Fakat Yahudiler 1693'de İstanbul Büyük Gümrükçüsü'nün (*Grand douanier*) koruması altına girdiğinden onlara berat verildiği de ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla Fransa Kralı artık onları korumaktan vazgeçtiğini Donanma Bakanı vasıtasıyla büyükelçiye bildirmişti. Buna rağmen büyükelçilik yabancıları koruma geleneğini 18. yüzyılda da sürdürdü. Zira onlar hakkındaki kapsamlı bilgiler 1727'de büyükelçilik tarafından hazırlanan, İstanbul'daki Fransızların durumu (*états des Français*) isimli müstakil tablodan anlaşılmaktadır.[484]

İstanbul'da ikamet eden Fransızların 17. yüzyılın ilk yarısındaki nüfusunu belirlemek ise oldukça zordur. Muhtelif kaynaklar üzerinden ancak birkaç kişiye ait

---

[478] İstanbul Kadı Sicilleri, *İstanbul Mahkemesi* 22 *Numaralı Sicil (H.1107-1108/M.1695-1697),* ed. Coşkun Yılmaz, İBB Kültür AŞ, İstanbul 2019, Orj. Metin vr.182a-3: "*Françe tüccârlarımızdan Arhamar? nâm zimmî ...*"

[479] Köse, agm., s.200: "*... hükm-i şerîfimle vusul buldukda bu babda ahidname-i hümayun mucebince sadır olan emrim üzere amel edip mahruse-i Galata'da ticaret tarikiyle mütemekkin olan Efrance Yahudilerinden Gıyami nam Yahudi...*".

[480] Mézin ve Vigne, *age.*, s.31.

[481] İstanbul Kadı Sicilleri, *Bâb Mahkemesi* 3 *Numaralı Sicil (H. 1077/M. 1666-67),* haz. Rifat Günalan, ed. Coşkun Yılmaz, İSAM, İstanbul 2011, vr.73b-2, 73b-3, 73b-4; Fransız Kaptan Petro Reis davasına katılan tercüman Batista v. Bornati; *Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (M.1663)*, Orj. Metin vr.4a-1, Batista v. Tomazo.

[482] Kuran, *age.*, C.I, s.796: "*Sabıka France elçisi olup Beyzade dimekle ma'ruf olan Francesko veled-i Savarin nam zimmi ...*". (1013 / 1604, Galata 27: 21b/2).

[483] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°418.

[484] AN, AE, B^{I}, Cilt 397, f°191-192.

kimlik bilgilerine ulaşılabilmektedir. Bu kaynaklar arasında, Paris'teki Devlet Arşivlerinde, Parisli noterlerin özel arşivlerinden çıkan deklarasyon, tutanak ve repertuarlar vardır. Belirleyici bir kaynak türü olmasa da bu dönemde İstanbul'a belirli bir vasıfla gidenler yahut orada bulunup Paris'e dönenlerle ilgili bilgiler mevcuttur. Örneğin Mösyö Antoine Aubert isimli şahsın noter huzurunda verdiği deklarasyonda, yeni tayin edilen Büyükelçi Marcheville'in maiyetinde hususi ressamı olarak yer almak istediğini ve tehlikeli bir seyahat olduğundan ölmesi hâlinde tüm mal varlığını kız kardeşi Anne'ye bıraktığını belirtmektedir.[485] Bir başka örnekte ise İstanbul tüccarı olarak bilinen; ama Fransa'da vefat eden Paul Corresse hakkında çıkartılmış veraset ilamı bulunmaktadır. Belgeye göre, mirasçıların biri Girit'teki ortak Rum kökenli Mösyö Emmanuel de Marin olurken, diğeri de Kral'ın hekimi Mösyö Nicolas Coressy idi ve mirastan 1200 *livres tournois* tutarında pay almıştı.[486]

İtalyan seyyah Petro Della Valle'nin, 1615'de Büyükelçi Sancy ile İstanbul'a gelen yeni Venedik Balyosu Almoro Nani'yi ziyarete gittiği sırada burada çok sayıda Fransız'ın bulunduğunu ve büyükelçiye karşı muhteşem bir tören yapıldığını söylemesi dikkat çekicidir.[487] Öte yandan bir Venediklinin 1620'li yıllardaki gözlemlerinde, İstanbul'da 8 ya da 9 Fransız tacirinin evi bulunduğu iddia edilmektedir.[488] Bu bilgilere karşın diplomat Saint-Priest'in, Büyükelçi Cézy'nin 1626'da Kral XIII. Louis'ye yazdığı bir mektuba dayanarak, "*başkentte yalnızca iki Fransız tüccarının bulunduğu ve Fransız milletine ait gemilerinin az olduğunu*"[489] ifade etmesi, Valle'nin kastettiği Fransızların

[485] Archives Nationales (AN), noter Thomas Cartier'in arşivinden, MC/ET/XIII/13 numaralı dosya, 28 Mart 1631.

[486] AN, noter Guillaume Nutrat, 1600-1619 (étude VIII), MC/ET/VIII/564 numaralı dosya, 330-331 numaralı varaklarda, 10 Ekim 1604.

[487] Della Valle, *age.*, s.106.

[488] Dursteler, *age.*, s.36.

[489] Saint-Priest, *age.*, s.292: "*Le comte de Cézy qui y était ambassadeur de Louis XIII, écrivait, en 1626, qu'il n'y avait que deux négociants français en cette capitale, et qu'il n'y venait que peu de bâtiments de sa nation …*"

esasen büyükelçilikte vazifeli birkaç beyzâde,[490] ajan[491] dışında Jean Scaich ve Jean Fabre gibi müste'men tüccarlar ile zimmi kesiminden kişiler olduğunu ortaya koymaktadır.

Büyükelçi des Alleurs Kontu, Donanma Bakanı Pontchartrain Kontu'na (Mösyö Jérôme Phélypeaux) yazdığı 31 Temmuz 1710 tarihli mektupta, Fransız tacirlerin 1630'lu yıllardan itibaren İstanbul'a yerleştiğini açıklamaktadır.[492] Her ne kadar tarihçi Robert Mantran, toptancı tacir sayısını 1636'da iki olarak belirtse de[493] esasında bu sayının 1633-1634 yılları arasında daha fazla olduğunu iki ayrı vesikadan anlamaktayız. İlkinde, 19 Haziran 1633 tarihli bir yazışmada Londra'dan İstanbul'a 12 kasalık gümüş sikkenin Cézy'nin borçlarına bağışlandığı yazılırken, İngiliz kançılaryasına ait mektubun imza kısmında Fransız Şansölye Antoine Roboly ve Galatalı tacirler Honoré Sabatier ve André Spinard'ın şahitlikleri görülmektedir.[494] İkincisinde ise 9 Mayıs 1634 tarihli bir tüccar deklarasyonunda Guillaume Guez, Jean Lobozi, Frederic Mazurat, André Spiniano, Sausiere ve La Fabreque, Annibal Guerin, Pierre Citrani ve Zamaria (kralın tercümanı) adları geçmektedir.[495]

---

[490] Bunlardan biri de Mösyö de Poines idi. Della Valle, *age.*, s.84. Bu asrın ilk çeyreğinde, Fransız büyükelçilik sarayına bağlı asilzâde ve ajanların 1630'lu yıllara kadar kolonide yer alması dikkat çekicidir. Asilzâdeler/beyzâdeler (*gentilhommes*) varlıklı ve soylu ailelerden krallık tarafından seçildikleri için büyükelçilikte ikamet edip koruma altına alınırlardı. Bunlar yönetici vasfını taşımazlardı. Büyükelçiliğin maiyetinde yer aldığından şehrin güzelliklerini görmek ve Osmanlı medeniyeti ile yakınlaşmakla vakit geçirirlerdi. Dolayısıyla ticaretle uğraşmazlardı. Bunların birkaçını Büyükelçi Salignac'ın seyahatnamesinde görmek mümkündür. Örneğin, Mösyöler Birac ve de Maupeous hakkında, Osmanlı yerel kurallarından bîhaber olduklarından kentte sergiledikleri davranış aykırılığı yüzünden can güvenliklerini tehlikeye soktukları bilgisi vardır. Bk. BnF, Bibliothèque de l'Arsenal (*Tersane Kütüphanesi* Departmanı), Collections *Français* (*Fransızca* Koleksiyonu), Demirbaş Ms. 4770, C.IV, f°36, 88. İkisi Haliç'te sandalla Galata kıyısına yaklaşmak üzereyken Kaptanıderya'ya selam vermeden geçtikleri için kötü muamele görmüşlerdir.

[491] 1618'de krallığın hususi olarak tayin ettiği sadık diplomatların büyükelçinin yanına yerleştirildiği görülmektedir. Onlar, Büyükelçi Sancy'nin sağlayamadığı düzeni yeniden yapılandırmaya çalıştılar. Bunun için Kral XIII. Louis'nin hususi olarak II. Osman'a yazdığı 21 Mayıs 1618 tarihli mektupta, ajan Nans ve sekreter Jacques Angusse'a karşı saygı ve kolaylık sağlanması rica ediliyordu. BnF, *Tersane Kütüphanesi* Departmanı, *Fransızca* Koleksiyonu, Demirbaş Ms. 4770, C.IV, f°236-237. Mösyö Angusse, bir önceki Büyükelçi Salignac zamanında görev aldığı için Doğu dilleri ile Türk örf ve âdetlerine hâkim olup Mösyö Nans'i bilgilendirdi. Asıl görevleri, 4 Mayıs 1618 tarihli krallığın talimatnamesine göre Levant ticaretini iyileştirmek, Osmanlı memurları ve korsanların Fransızlara karşı yaptığı rencideleri bitirmek ve ikili ilişkileri düzeltmek adına yeni büyükelçi tayini ile kapitülasyonları yenilemekti. Kral, ajanların bu misyonu başarması için padişah, sadrazam ve birçok Osmanlı memur kabullerinde takdim edilecek mektuplar hazırladı. Ajanlar bu süreçte Osmanlıların yürüttüğü siyaseti, filosu, askerî gücü, tersanesi, coğrafyası, örf ve gelenekleri gibi bilgileri de edinmeye çalıştı. BnF, *Tersane Kütüphanesi* Departmanı, *Fransızca* Koleksiyonu, Demirbaş Ms. 4770, C.IV, f°226-235.

[492] AN, AE, B^{I}, Cilt 386, f°274-274v; 275-276v. Büyükelçi bu mektupta, Fransız tacirlerin 80 yıl evvel yerleşmiş ve burada kök salmış olmasına rağmen Türklerin artık bu kesimi istemediklerini beyan etmektedir. Öyle ki büyükelçinin 1710'da İstanbul'da mevcut 18 Fransız ailesi hakkında kovulma kararını caydırmak için efor sarf ettiği anlaşılmaktadır.

[493] Mantran, *XVI.-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat*, s.132.

[494] Marsilya Belediye Arşivleri, Demirbaş HH-337 (Cézy'nin borçları ile ilgili fon).

[495] BnF, *Tersane Kütüphanesi* Departmanı, *Fransızca* Koleksiyonu, Demirbaş Ms. 4771, Cilt V, f°117; Büyükelçi Marcheville'in ansızın bir gecede İstanbul'dan kovulması üzerine, bir tüccar topluluğu ile birkaç denizcinin peşinden gidip Çanakkale'deki Boğazhisarları'ndan Fransa Kralı'na bu deklarasyon oluştururken büyükelçiden memnun kaldıklarını ve payitahtta mutlak suretle kalmasını ricada bulunmuşlardı.

Bu zümreye, varlıklı tüccarlar Jean-François Roboly (1639), Barthélémy ve Toussaint Greasque kardeşler (1650) dâhil olup kendilerine göre müstakil ortaklıklar kurabilmişlerdir. 12 Mayıs 1664 tarihli bir tüccar mektubunda ise Roboly'lerin haricinde Mathieu ve Jacques Fabre kardeşler, Jean Fabre, Claude Marcoty, Greasque, Richards ve Mazet adlı tacirlerin varlığı ortaya çıkmaktadır.[496]

Fransız gezgin Balthasar de Monconys, 1648 senesinde İstanbul'da dört ay kalmasına rağmen ancak birkaç Fransızla tanışabilmişti. Bu tüccarlar arasında Gués (Guez), Faure, Espinaud, Cenevreli Saatçi Violier, Mösyö Coquet, Muhtedi Beyranray, Mösyöler Cuper, Silvestre, Mösyöler La Forest, Bellefont ve Mercier, Mösyöler Rocca, Bellefont, Mösyöler Olivier, Scache ve La Vigne bulunuyordu.[497]

İstanbullu Fransızlar hakkında 17. yüzyılın ikinci yarısına ait resmî ve somut bilgiler, yerli tüccar Jean-François Roboly'nin Donanma Bakanı Colbert'e hazırladığı rapor niteliğindeki 5 Mart 1670 tarihli hatıratında yer almaktadır. Burada, yerleşik Fransızların kimlik, meslek ve medeni bilgileri hakkında bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler sayesinde *müste'men* ve *zimmî* Fransızlar ayırt edilebilmektedir. Birinci zümre, payitahtta kök salan ve Osmanlı medeniyeti ile asimile olmuş koloninin üst tabakasını temsil eden tüccar ailelerdir. Roboly'ye göre bu aileler, İstanbul'da açtıkları dört ticarethanede kendilerine hizmet eden bir acenta görevlisi (*homme de comptoir*) bulundururlardı.[498] Bu da söz konusu ailelerin toptancı kimlikli ve *müste'men* statüsünde büyük ticaretle uğraştıklarını göstermektedir. Müste'men aileler asağıdaki tabloda aktarılmıştır:

---

[496] ACCM, J serisi, nr. 180, 12 Mayıs 1664. Ayrıca, deşifre edilen İstanbullu Fransız hakkındaki teferruatlı bilgiler için Bk. Anne Mézin ve Catherine Vigne, *Les Français à Constantinople de François Ier à Bonaparte,* Paul Geuthner/Archives Nationales, Paris 2020. Eser, esasen sözlük olup Fransa Ulusal Devlet Arşivlerinde yetkili arşivci ve Yeniçağ tarihçisi Madam Anne Mézin ve meşhur diplomat Auguste Boppe'un torunu olan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Batı ressam sanat uzmanı Madam Cathérine Vigne tarafından hazırlanmıştır. Sözlükte üç asır içerisinde on binden fazla Fransız, İsviçreli ve diğer frankofon bireyler hakkında bilgi verilmektedir. Hiçbir statü ayırmaksızın her birinin hangi arşiv ve kaynaktan bakıldığının yanı sıra kısaca biyografisi, kimlerle bağlantı kurduğu da açıklanmaktadır. Böylesine kapsamlı bir eserin dört sene sürmesinin nedeni, sadece Devlet Arşivleri değil, aynı zamanda Paris ve Nantes kentlerindeki Dışişleri Arşivleri, Marsilya Ticaret Odası, Fransa Ulusal Kütüphanesi ve daha birçok kuruma ait kaynaklardan yararlanılmasıdır. Toplamda 16 arşiv kurumu ve 12 kütüphane (ikisi Fransa dışında) eserin kaynakçasında yer alıp, sadece İstanbul değil, aynı zamanda diğer Osmanlı kentleri (İskenderiye, Selanik, Rodos vs.) hakkında da arşiv referansları verilmektedir. Yazmaların dışında, birincil matbu kaynaklar (seyahatnâme ağırlıklı), 18. ve 19. yüzyıllarda neşredilen makale ve eserler de ihmal edilmemiştir. Bir de günümüzdeki birkaç master/doktora tezlerinin referansları da esere eklenmiştir. İlaveten bk. Willibord-Christian Van Dijk, *Des Français en Orient: exploitation des informations recueillies par le R.P. Van Dijk dans les archives des Pères capucins*, Fontenay-aux-Roses, É. Pech, Paris 1990.

[497] Monconys, *age.*, s.383, 394, 396, 405, 407-408, 416-417, 419-421.

[498] AN, AE, B^1, Cilt 376, f°68 (Tüccar Roboly'nin 5 Mart 1670 tarihli hatıratı)

Tablo 2.4. İstanbul'daki Fransız Müste'men'ler ve Ticarethaneleri (1670)

Hane	Bağlantıları	Faaliyetleri
Fabre Ailesi	Jacques ve Joseph (baba-oğul), Jacques'ın yeğeni Jean, acenta görevlileri Bordeaux'lu Mösyö de Borie ve Marsilyalı Mösyö Ladefore	Fabre ailesi 15 yıldır ticaretle meşgul.
Greasque Ailesi	Barthelemy ve Jules (baba-oğul), kardeşi Mösyö Toussaint, acenta görevlisi Mösyö Fabron	Greasque ailesi 16 yıldır ticaretle meşgul.
Dulard ve Mariotty Aileleri	Mösyöler Jean-Baptiste Dulard ve ortağı Claude Mariotty, acenta görevlisi Marsilyalı Mösyö Claude Sauveur	Bu ortaklık burada 3 yıldır faaliyette.
Roboly Ailesi	Jean-François Roboly ve çocukları, acenta görevlisi Marsilyalı Mösyö Caullet	Roboly ailesi 30 yıldır ticaretle meşgul.

Kaynak: AN, AE, B[1], Cilt 376, f°68. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu bilgilere ilaveten, evvela İstanbul tüccarı ardından Marsilya yöneticisi olarak tanınan Mösyö Le Fèvre François, büyükelçilik arşivinden çıkarılan 1682 tarihli hatıratında, İstanbul'da "*en fazla dört ilâ beş ticarethane*" bulunduğunu ve çok sayıda da Fransız zanaatkâr ve saat ustasının çalıştığını belirtmektedir.[499] Ticarethanelerin biri Levant Kumpanyasına tahsis edilmiştir.[500]

İstanbul'da yerleşik ikinci Fransız zümre, esnaf takımını temsil eden ve Galata'da lokal ticaretle meşgul olan zimmiler idi. Bu yerleşiklerin çoğu Rum kadınlarıyla evlenmekteydi.[501] Roboly'ye göre, mukim Fransızlar kendi ülkelerinde değil İstanbul'da hayatlarını sürdüreceklerini inanmaktaydı. Dolayısıyla evli tacirlerin buradan Fransa'ya gönderilmesi oldukça zordu; çünkü eşleri onlarla gitmek istemiyordu. Bunun yanında Roboly, 5 Mart 1670 tarihli raporunda Fransız tacirlerin kimlik bilgilerini ile medeni durumlarını Bakan Colbert'e aktarırken ikametgâhları hakkında bilgi vermemektedir.[502] Kimliği âşikâr olan tüm Fransızların durumu aşağıdaki tablolarla aktarılmıştır:

Tablo 2.5. İstanbul'a Yerleşmiş Fransız Zimmiler (1670)

Adı	Memleketi	Medenî Durum	Meslek
Michel Tofferau	Angers	Evli.	?
Jean Bouchet	Lyon	40 yıllık evli.	?
Pierre Gentil	Châtellerault	Bouchet'nin kızlarından biriyle evli.	Cerrah
Rolland	Paris	Bouchet'nin kızlarından biriyle evli.	Cerrah
Fabre	Marsilya	Evliydi, sonra dul.	Zemberek yay imalatçısı
Laval	Marsilya	Birinci eşi Marsilya'dayken İstanbul'da başkasıyla *kubin* (kontrat) usulü ile evli.	Eczacı

[499] BnF, Departement des Manuscrits (*Yazmalar* Departmanı), Fonds Français (*Fransızca* Fonu), Cilt 6431, "Mémoire sur l'état du négoce des François, Anglois, Vénitiens et Hollandois dans le Levant,... dressé en l'année 1682, par le sr Lefèvre, ancien échevin de la ville de Marseille", f°56-57; Bu hatırat aynı zamanda Nantes Arşivleri'nde bulunmaktadır. CADN, 166PO/A, vol.56, f°185r-224v; Diplomat Saint-Priest de bu kaynağa değinmiştir, Saint-Priest, *age.*, s.302.

[500] Savary, *age.*, s.774.

[501] Mantran, *age.*, s.133.

[502] AN, AE, B[1], Cilt 376, f°68

Hermitte	Lyon	Evli.	Terzi
Pierre Chabert	Provansa	Evli.	Cerrah
Mouton	Provansa	?	Terzi

Kaynak: AN, AE, B[1], Cilt 376, f°68. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2.6. İstanbul'a Yerleşmiş ve Fransa'nın Koruması Altında Olan Evli ya da Bekâr Saatçiler ve Oymacıların Listesi (1670)

Adı	Memleketi	Medeni Durum
Pierre Viollier	Cenevre	Evliydi, sonra dul ve çocuklu.
Taccon	Cenevre	Viollier'nin kızlarından biriyle evli..
Garselat	Cenevre	Merhum Meunier'nin kızıyla evli
Marcou	Blois	Garselat'nin kızıyla evli.
Dunans	Cenevre	Muhtedi Saui?'nin kızıyla evli.
Herault	Lyon	Merhum tüccar Scaich'nin kızlarından biriyle evli.
Deffinault	?	Merhum tüccar Scaich'nin kızlarından biriyle evli.
Mouillet	?	?
Sicard	Lyon	Merhum saatçi Guerin'nin kızıyla evli.
Gaspard	Provansa	Dul.
Rey	Lyon	Merhum saatçi Silvestre'in kızıyla evlenecek.

Kaynak: AN, AE, B[1], Cilt 376, f°68. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2.7. Bekâr Fransızlar (1670)

Adları
Mösyö Arsaud
Mösyö Bouilhon
Mösyö Landry
Mösyö Borie
Mösyö Sinbonet
Mösyö Jenvier
Mösyö Granger
Mösyö Tomegay
Mösyö Grilet
Mösyö Bouvier
Mösyö Sarrasin
Mösyö Masco
Mösyö Roy du Languedoc
Mösyö Bouquet
Mösyö Chappuis
Mösyö Thombet
Mösyö de Ville
Mösyö Bourdet ve biraderi "stajyer" Garselat
Mösyö Pintarel
Mösyö Jean Royer
Mösyö Charpan
Mösyö Arlaud
Mösyö André de Blois

Kaynak: AN, AE, B[1], Cilt 376, f°68. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu tablolar incelendiğinde; evli toptancı ve tüccar toplamda 24 aile reisinin olduğu, her birinin ortalama dört kişilik bir aileye sahip oldukları düşünüldüğünde sayılarının yaklaşık 100 kişiyi bulduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Fransızların her zaman yabancı uyruklu bir kadınla evlenmediği de görülmektedir. Örneğin 1620'li yıllarda İstanbul'a yerleşen tüccar Jean Scaich'in iki kızından birinin Mösyö Herault,

diğerinin de Mösyö Deffinault ile izdivaç yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca, İstanbul'da doğmuş ve Jean La Haye Vantelet'in büyükelçiliği döneminde (1639-1658) tercümanlık yapmış Louis Fouzibée/Fuzibée'nin kızı Thérèse, 26 Ocak 1664'de Mösyö Jean-Paul Chabert ile mukavelenameyle bir evlilik yapmıştır.[503] Bekârlara gelirsek; Roboly'nin toplamda 24 kişiyi belirleyip yalnızca üçünün Katolik olduğunu söylemesi, kalanların Protestan olduğunu düşündürmektedir. Fransa'nın koruması altındaki İsviçre ve İtalyan uyruklu saatçi ustası sayısının da 1686 senesine değin elliye ulaştığını bir hatırattan öğrenmekteyiz.[504] Dolayısıyla Roboly'nin verdiği bilgiye göre 1670'de İstanbul'da yaklaşık 120 Fransız bulunuyorken, bu sayı tarihçi Masson'un tespitine göre 1685-1719 yılları arasında 175'e yükselmiştir.[505] Büyükelçi Alleurs Kontu'nun yazdığı 13 Ağustos 1710 tarihli bir arzuhalde ise Galata'da 18 Fransız ailesinin ikamet ettiği belirtilmektedir.[506]

2.2.2. Gündelik Hayatları ve Evlilikleri

Fransızların 17. yüzyıl İstanbul'undaki gündelik hayatlarına dair bilgiler oldukça sınırlıdır. Müste'men tacirlerin toptancılık faaliyetlerini yürütmek için her sabah acentelerine (*comptoirs*)[507] gidip akşam da Pera'ya döndükleri bilgisi,[508] Fransız toptancıların Pera'da ikamet ettikleri ve Galata'daki ticarethanelerinde ise günlük işlerini takip ettileri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Akşamları ise tüccarlar evlerinde kahve içerek iş ortaklarına mektup yazarlardı.[509] Toptancılara hizmet eden genç kâtiplerin (*commis*) ise Galata'daki kiralık bir evde yahut Karaköy Perşembepazarı'ndaki Kurşunlu Han'ın odalarında[510] ikamet ettikleri, mesai saatlerinde de ticarethanede çalıştıklarına dair bulgulara rastlanmaktadır.[511] Kâtipler, Charles Carrière'ye göre acente işleriyle meşgul

---

[503] Archives de la Bibliothèque Franciscaine des Frères Capucins (*Kapüsen Kardeşlerin Fransisken Kütüphanesi'nin Arşivleri,* artık Kapüsen Arşivleri), *Constantinople* Fonu, A-Za Serisi, H Alt-Serisi, nr. 5; I Alt-Serisi, nr. 6 f°25, 28.

[504] CADN, 166PO/A, Vol.56, Birinci hatırat: "*Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient*", f°19v.

[505] Masson, *age.*, s.433.

[506] AN, AE, B[1], Cilt 386, f°275-276v.

[507] *Comptoir* (kontuar ya da kontuvar) Orhan Hançerlioğlu'ya göre, "yabanci ülkedeki ticaret acentesi" anlamına gelmektedir. Acente (İtalyanca *agente*, Fransızca *agence*), Fransa'daki müvekkillerin Osmanlı iskelesindeki şubesi ya da ticarethane/ticaret evi olarak bilinmektedir. Orhan Hançerlioğlu, *Ticaret Sozluğu. Ticaret Terimleri ve Ticaret ile İlgili Ekonomik ve Hukuk Terimleri*, 3. Bs., Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, s.269 (*Kontuar* mad.).

[508] Belin, *age.*, s.107. Hatta seyyah Evliya Çelebi'ye göre, Galata sahilinden Kule Kapısı'na giden yokuş bir saat sürüyordu. Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C. I, II. Kitap, YKY, İstanbul 2016, s.393

[509] Jean Thevenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, çev. Ali Berktay, 2. Bs, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s.69.

[510] Diğer adıyla Rüstem Paşa Hanı.

[511] Bu hususta tarihçi Charles Carrière, 18. yüzyıldaki ticarethanelerin kaynaklara değinerek *comptoir* (acente) ve *bureau* (büro) arasındaki terminolojik ayrımı yapmıştır. Bk. Carrière, *age.*, Tome II, Chapitre 8, s.717-720.

olup ticari gelişmeleri Fransa'daki bağlantılarına mektupla haber verirlerdi. Aynı zamanda ticarethaneye gelen malları kontrol ederek muhasebe defterlerine kaydederlerdi. Alım satım işlerinden sorumlu oldukları için tezgâhtar sıfatını da taşımaktaydılar. Dolayısıyla kesilen makbuzları muhafaza ederek nüshalarını da Fransa'ya gönderirlerdi. Ticarethane sahibi ise gün içerisindeki bu faaliyetleri kâtiplerden aldıkları bilgilerle takip ederdi.[512]

Charles Carrière'nin, Marsilya'daki acentelerin sabah dokuzda açıldığı yönünde verdiği bilginin İstanbul için de geçerli olduğu söylenebilir. Fransa'dan gelen gemilerin getirdiği mallar gün içerisinde limana indirdikten sonra mağazalara götürülür[513] ya da aksi istikamette mağazalardan iskeleye hamallarla taşıttırılırdı.[514] Bu emtialar balya veya kasa olarak gelirdi. Fransızlar çıkış mallarını her zaman Galata'dan yapmazlardı. Duruma göre Büyükçekmece, Silivri, Marmara Ereğlisi, Gelibolu gibi yerlerden de yükleme yapılırdı.[515] Büyükelçiler bu mevkilerde ticaret yapılması için Bâbıâli'den emirler (*commandements*) alırdı.[516]

Fransız seyyah Aubry de La Motraye, İzmir'de bulunduğu sırada Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Frenk tacirler hakkındaki izlenimlerini şu şekilde aktarmaktadır:[517]

> "Tüccarlar sabah saatlerini işlerine ayırıyor, öğlene kadar çalışıyorlar, günün kalan kısmında da işleri güçleri güzel zaman geçirmek, ekmeğin, et ve balığın, her türlü meyve ve şarabın hem de âlâsından, neredeyse bedava denecek ucuzlukta olduğu bu ülkede, çok güzel yaşıyorlar. Ayrıca, kendi aralarında çok özel birlik içindeler; millet, din, siyasi görüş farkı gütmüyorlar, o kadar ki savaşlar bile bu birlikteliği bozamıyor."

İstanbul tüccarları büyük alışverişlerini Galata'nın birçok han, çarşı ve bedesteninden ziyade İstanbul'dan yapmayı tercih ediyordu.[518] Ermeni asıllı Polonyalı Simeon'un 1608'deki tespitine göre sadece İstanbul'da yani Suriçi'nde 80 bin dükkânın bulunması,[519] aslında ticari ürünlerin zenginliğinin bu yakada olduğunun bir

---

[512] Carrière, *age.*, Tome II, Chapitre 8, s.719.

[513] Eldem, agm., s.216.

[514] Birçok dönüş satış makbuzunda, "amals" denilen hamal masrafı eklenilirdi. Bk. CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, *166PO/A* Serisi, Saint-Priest Fonu (1528-1820), vol. 56, Birinci hatırat, f°16v.

[515] CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, *166PO/A* serisi, Saint-Priest Fonu (1528-1820), vol. 56, Birinci hatırat, f°16v.; BOA, Mühimme Defterleri (MHM), nr. 116, h. 961 (h. 1121 / m. 1709) Fransız gemilerin Ayastefanos, Büyükçekmece ve Bigados iskelelerinden buğday (hinta) yükleyebilmesi için Haslar kazası muzâfatından Büyükçekmece ve Silivri nâiplerine hüküm verilmiştir.

[516] AN, AE, B^1, Cilt 377, f°218v.

[517] Motraye, *age.*, s.35; Motraye, *Voyages* (…), s.185.

[518] P. G. İnciciyan, *18. Asırda İstanbul*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1956, s.84.

[519] Hrand Der Andreasyan, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi (1608-1619)*, Everest Yayınları, İstanbul 2013, s.18.

göstergesiydi. Bu cihetle Frenk gezgin ve tacirler *pereme*'lerle[520] Haliç'in diğer yakasına geçerek aradıkları ürünü satın alırlardı. Evliyâ Çelebi ise 1638'de Galata'da 3080 dükkânın bulunduğu ve sahiplerinin de ekseriyetle Rum ve Frenklerden oluştuğu bilgisini vermektedir.[521]

Fransız tüccarların, ticari faaliyetlerin dışında sefahatlerine düşkün oldukları hatta inançlarına aykırı kadınlarla evliliğe gidecek kadar bazı vakaların içinde yer aldıkları görülmektedir. Örneğin Büyükelçi Châteauneuf'ün 21 Eylül 1694'de Donanma Bakanı Ponchartrain'e yazdığı şifreli mektupta, Fransız Milleti'nin ikinci milletvekili olan Jean-Claude Chaury'nin kardeşi tüccar Mathieu'nun İstanbul'a kumaş satmak için komisyoncu olarak geldiği; fakat burada birçok kadınla sürdürdüğü münasebetten dolayı Yeniçeri Ocağı yetkililerinin kendisini uyardığını bildirmişti. Sonuçta büyükelçi de bu tüccara gereken uyarıları yaparak durumu ağabeyine bildirmiş, o sırada Çanakkale açıklarında bulunan ağabeyi de kardeşinin Fransa'ya gönderilmesini istemişti.[522]

Yine aynı mektupta, Galatalı Fransız cerrah Louis Bérault'nun oğlu André'nin Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın kızlarından biriyle aşk yaşadığına dair bir dedikodudan da bahsedilmektedir.[523] Bu yüzden babası, oğlunun Fransa'ya gönderilmesi için büyükelçiden destek istemişti; zira oğlu André tam dört yıldır Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın sarayına girebilmekte idi ve kızlarından biri ona âşık olmuştu. Bir ara oğlu, o kız ile beraber 10 gün kadar ortadan kaybolmuş ve kimse farkına varmamıştı. Çünkü sadrazamın kızı İstanbul Boğazı'nda Ermeni adıyla bir ev satın alarak burayı randevu evi olarak kullanmış ve André'yi eve getirmek için de birini görevlendirmişti. Ancak André'nin bu münasebetinden haberdar olan babası, nasihatta bulunmaları için Cizvit pederlerinden destek istemişti. Bu haberin duyulması halinde oğlunun öldürülmesi ihtimalinden dolayı Louis Bérault'un şikâyetini dikkate alan Büyükelçi Châteauneuf, André'yi nihayetinde Fransa'ya giden bir gemiye bindirmiş ve ülkesine göndermişti.[524]

---

[520] *Perme* ya da *Pereme* ya da *Perame*, neredeyse tüm Fransız seyahatnamelerindeki İstanbul tasvirlerinde bahsedilir. Bunlar esasında Venedik gondoluna benzetilen kayıklardır. Mesela, Della Valle, *age.*, s.26; Quiclet, *Les Voyages de M. Quiclet à Constantinople* […]., Pierre Promé, Paris 1664, s.222-223; Joseph Pitton de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi: Ege Adaları, Türkiye, Gürcistan, Ermenistan,* ed. Stefanos Yerasimos, çev. Ali Berktay ve Teoman Tunçdoğan, 4. Bs., Kitap Yayınevi, İstanbul 2013., II. Kitap, XII. Mektup, s. 37; İlaveten Evliyâ Çelebi'nin eserinde de "pereme" ve "mavunalar" bilgisi geçmektedir. Çelebi, *age.*, s.387.

[521] Çelebi, *age.*, s.392.

[522] AN, AE, B[I], Cilt 381, f°452, s.7-9 (Chaury meselesi hk.).

[523] AN, AE, B[I], Cilt 381, f°452, s.4-7 (André Bérault meselesi hk.).

[524] AN, AE, B[I], Cilt 381, f°480.

Bir başka örnek, Fransız tacir Pierre Magnan'in Mayıs 1699'da sevdiği bir hayat kadınıyla evlenmek istemesine Büyükelçi Châteauneuf'un müsaade etmemesidir.[525] Öyle ki tüccarın Fransa'ya gönderilmesi için bir takrir çıkarılmış; fakat kendisi İstanbul'dan ayrılmamıştır.[526]

Benzer bir örnekte ise Galatalı tüccar Jean-Baptiste Fabre'ın beş yıldan beri Rum tavernacının kızıyla olan münasebetinin düşmanı Madam Guilleragues tarafından ifşa edilmesidir.[527] Fabre'ın, Türklerin usulüyle iki evlilik (*kâbin* ya da *kebin*)[528] yapması dinî açıdan caiz değildi ve Büyükelçi Guilleragues'ın belirttiğine göre, evlilik sonrası bir tüccar vârissiz vefat ederse Türk adaleti (*justice Turquesque*) onun tüm mal varlığına el koyabiliyordu. Hatta bazı vakalarda varisler bulunsa dahi Türkler mallarını alıkoyabiliyordu. Örneğin Fransız tüccar Barthélémy Greasque'ın ölen kardeşi Toussaint'nin, *kebin* evliliği ve bir de evladı bulunmasına rağmen ticarethanesi ve mağazaları soruşturma kapsamında mühürlenmişti.[529] Büyükelçi Guilleragues ancak büyük paralar vererek Galata Voyvodası'ndan çocuğun haklarını geri alabilmişti. Fakat bu hadisenin Fabre tarafından dikkate alınmadığı, Rum kızla ikinci kez *kebin* evliliği yaptığının tesadüfen öğrenilmesiyle ortaya çıktı.[530] Bu Hristiyan kadının adı Anne Cataro idi. Fabre, neredeyse her gece sabah ikiye kadar bu Rum kızla görüştükten sonra evine dönmeyi âdet hâline getirmişti. Eve dönüşünde ise kapının açık vaziyete kalması için hizmetçisi Türk'le anlaşmıştı; zira evdekilere yakalanmak istemiyordu. Fakat bir gece evine erken döndüğü sırada bir hırsızın saldırısına uğradı ve hançer yarası aldı.[531] Buna rağmen Fabre, yaralı haliyle hırsızı bırakmadı ve onu tutuklattı. Evinde bulundurduğu majörlerine ait pırlanta ve paralar başta olmak üzere Fransız Milleti'ne ait 10 bin eküyü çaldırmış olsaydı bu durum Fabre'ı iflasa sürükleyebilirdi.[532] Fabre'ın ikinci evliliğine kızan Büyükelçi Guilleragues, onu ibretlik bir cezayla Fransa'ya göndermeyi hedeflemişti; fakat hastalığının nüksetmesi sonucu Edirne'den İstanbul'a geldikten kısa süre sonra vefat etti.

---

[525] AN, AE, B^{I}, Cilt 383, f°72.

[526] Mézin-Vigne, *age.*, s.472 (*Pierre Magnan* mad.).

[527] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°65v.

[528] Kâbin, gayrimüslimlerin kadı huzurunda yerel reayadan biriyle bir müddet evli kalmak için uyguladığı bir anlaşmadır. Dursteler, *age.*, s.142.

[529] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°66r.

[530] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°66v.

[531] Bk. 655. dipnot.

[532] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°67r.

Tıpkı J-B. Fabre gibi kıdemli tacirlerinden Jean-François Roboly de İstanbul'da Türk (kâbin) usulüyle nikâh kıymıştı. Fransız kaynaklara göre zevcesi Hristiyan Rum kökenli Baptistine D'Andrea idi. Fransız diplomat ve gezgin Laurent d'Arvieux'nün hatıratına göre Roboly, evliliği ve doğan çocukların Osmanlı tebaası sayılmasıyla birlikte Bâbıâliye Fransız Milleti'nin yararına olan arzuhalleri rahatlıkla iletebilmekteydi.[533] Aynı şekilde Fransız büyükelçisi Brèves de bir Rum kadınıyla kâbin usulüyle evlenerek üç evlat sahibi olmuştu.[534]

İstanbul'daki Fransız tüccarların kolonideki varlık ve mülkiyetlerini korumak için evliliğe başvurması aslında kendileri için bir hayat sigortası oluşturuyordu. Vefatları hâlinde geride bıraktıkları malları Türklere değil varislerine kalıyordu. Yapılan evlilikler koloni içerisinde resmî bir merasim olarak kabul edildiğinden, büyükelçiliğin kançılarya kayıtlarına yahut Kapüsenlerin tuttuğu defterlere kayd ediliyordu. Bu resmî kaynaklar bize evlilik öncesinde tarafların bir araya gelerek evlilik sözleşmesi (*traité de mariage*) imzaladıklarını göstermektedir. Sözleşmede gelin ve damadın düğün tarihine kadar hazırlayacağı mülk ve çeyizin (*dot*) değeri ile dökümü çıkartılırdı. Başka bir ifadeyle taraflar karşılıklı olarak birbirlerine *mehir* vermekteydi. Bu kontrat Fransız Sarayında hazırlanır, Saint-Louis Şapeli'nin üyelerinden Kapüsen pederlerinin şahitliğiyle kabul görürdü. Örneğin 26 Ocak 1664 tarihli bir sözleşmede, erkek tarafında eczacı Louis Chabert ve ölen (mürd) zevcesi Pollixène Collomby'nin oğulları cerrah Jean-Paul Chabert yer alırken, kadın tarafında Fransız Sarayının tercümanı Louis Fusibée ve Anne Aubry'nin kızı Thèrese Fusibée bulunuyordu.[535] Anlaşmaya göre; 149.880 *aspres* (akçe) değerindeki *mehir*i düğün gününe kadar anne Madam Aubry kızı için hazır edeceği taahhüdünü, Damat ise Fransa'nın Provence Eyaleti'nde babaannesinden kalma arazi ve bir adet kıymetli kemer vereceği sözünü vermişti. Baba Chabert, bu sözleşmeyi ve oğlunun düğününü 31 Mayıs 1664 tarihli beyannâmesi ile onayladı.[536]

Sözleşmeyle evlenenler genellikle meclis üyesi ve varlıklı müste'men tacirlerdi. Bunlar arasında François Jougla ve David Meynard vardı. Jougla, İstanbul'da kök salmış J-F. Roboly'nin kızı Catherine ile 15 Haziran 1681'de, Meynard ise Anselme Faure'un

[533] D'Arvieux, *age.*, s.220.
[534] Dursteler, *age.*, s.143.
[535] Kapüsen Arşivleri, *Constantinople* Fonu, A-Za Serisi, H serisi, 5. cilt, Evlilik sözleşmesi örneği.
[536] Kapüsen Arşivleri, *Constantinople* Fonu, A-Za Serisi, H serisi, 7. cilt.

kızı Marie Faure ile 6 Şubat 1688 tarihlerinde evlendiler.[537] Evlilik merasimlerinde, tıpkı günümüzde olduğu gibi şahitlerin adı sözleşmede yer alırdı. 1702 yılına ait bir Osmanlı mahkeme kaydında da kadılığın, ödenecek mehir ücretini belirledikten sonra nikâhı şahitler huzurunda kıyıp merasimi tescillediğini görülmektedir.[538]

Öte yandan İstanbullu Fransızların yolu zaman zaman Osmanlı mahkemelerine de düşüyordu. Bazı ticari meselelerde mahkeme memurları tüccarların evlerine gidip şahitlik ya da ifade başvurusu için kendilerini davet ediyordu. Bunun yanı sıra Fransızlar, hizmetlerinde bulunan köleleri serbest bırakmak için de Galata Mahkemesine başvurabilmekteydi. Buna dair örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 2.8. Fransızların Kölelikten Kurtardığı Gayrimüslimler

Galata Şer'iyye Sicilleri (GŞS), varak (vr.), tarih	**Özet**	**Fransız'ın Statüsü**
nr.20, vr.70b-3[539] (12 M 1007 / 15 Ağustos 1598)	Elçi Françesko Savarin'in Frenk asıllı Beroye v. Canbedid isimli câriyesini azat ettiği	Büyükelçi
nr.77, vr.59b-3 (28 S 1065 / 7 Ocak 1655)	Fransız elçisinin tercümanı Filibo'nun katıldığı mecliste, Nardika isimli Rum asıllı cariyenin azat ettiği	Tercüman
nr.142, vr.105a-2 (27 Ş 1099 / 27 Haziran 1688)	Galatalı Fransız tacir Estefan, Rus asıllı Anna isimli câriyesini azat ettiği.	Tacir
nr.147, vr.3a-3 (1 C 1101 / 12 Mart 1690)	Tophâne kasabasının Tomtom Mahallesinde sâkin Fransız tercümânlarından Fontato Corcu, Rus asıllı Hıristite isimli cariyesini azat ettiği.	Tercüman
nr.160, vr.27b-2 (24 R 1105 / 23 Aralık 1693)	Galata'da Camii-i Kebîr Mahallesinde mütemekkin Cane adlı müste'men, Çerkez asıllı Lebri isimli kadın cariyesini azat ettiği.	Müste'men
nr.162. vr.6a-2, 6b-1 (10 B 1105 / 7 Mart 1694)	Fransız taciri Çako, (…) asıllı Can Corcofr isimli cariyesini azat ettiği.	Tacir
nr.171, vr.18b-4 (13 Z 1108 / 3 Temmuz 1697)	Galata dâhilinde Sultan Bayezid Mahallesinde sâkin Fransız tüccarı Dosendi, Sofya adlı Rus asıllı kadın cariyesini 4 yıllık hizmetten sonra azat ettiği.	Tacir
nr.178 vr.36b-1 (5 Z 1111 / 24 Mayıs 1700)	Galata hâricinde mütemekkin Şila isimli Fransız müste'men, Havva adlı Nemçe asıllı kadın cariyesi ve 9 aylık oğlunu evvelce 60 guruşa satın almıştı ama onları azat ettiği.	Müste'men
nr.178 vr.45b-1 (26 Z 1111 / 14 Haziran 1700)	Galata hâricinde sâkin Fransız müste'men Françesko, Kaşika isimli Leh asıllı kadın cariyesini azat ettiği.	Müste'men
nr.178. vr.78b-4 (17 S 1112 / 3 Ağustos 1700)	Galata'da Bereketzâde Mahallesinde mütemekkin olan Fransız tüccar Körunsu?, Yorgi adlı Gürcü asıllı cariyesini azat ettiği.	Tacir
nr.178. vr.105b-4 (8 R 1112 /22 Eylül 1700)	Palgran adlı Fransız tüccar, Rosina adlı Nemçe asıllı kadın cariyesini (100 esedî guruş değerinde) azat ettiği.	Tacir

[537] Mézin ve Vigne, *age.*, s.404 (*Jean François Jouglas* mad.); s.504 (*David Meynard* mad.); CADN, F serisi, 1. cilt, Kançılarya kayıtları-Envanter (1616-1767)-*2mi 2192* (microfilm), f°46r. (Meynard-Faure).

[538] İSAM Kütüphanesi, *Galata Şer'iyye Sicilleri* (GŞS), nr.185, vr.140-2, 141-1 (11 Za 1113 / 9 Nisan 1702).

[539] İstanbul Kadı Sicilleri, *Galata Mahkemesi* 20 *Numaralı Sicil (H. 1005-1007/M. 1596-1599),* haz. Mehmet Akman-Fethi Gedikli, ed. Coşkun Yılmaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2012, vr.70b-3, h.469, s.360.

nr.178. vr.125b (Ra 1112/Ağustos/Eylül 1700)	-Musa Fori adlı Fransız tüccar, Marina Huberin adlı Nemçe asıllı kadın cariyesini azat ettiği. -Palgran adlı Fransız tüccar, Rosina adlı Nemçe asıllı kadın cariyesini (100 esedî guruş değerinde) azat ettiği. -Musa Fori adlı Fransız tüccar, Arna adlı Nemçe asıllı kadın cariyesini azat ettiği.	Tacir
nr.180 vr.56b-2 (8 N 1112 / 16 Şubat 1701)	Lorenco adlı Fransız tüccar, Eksine adlı Rus asıllı kadın cariyesini azat ettiği.	Tacir
nr.185 vr.196b-1 (22 C 1113 / 24 Kasım 1701)	Bereketzâde Mahallesi'nde sakin merhum Fransız tabîb Canpolişer'ten miras kalma Rus asıllı Hayko isimli cariyesi, öz kızları Katrine ve Mariyana tarafından azat ettiği.	Tabib

Kaynak: İSAM Kütüphanesi, *Galata Şer'iyye Sicilleri.* Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2.3. Kıyafet ve Din Özgürlükleri

16. yüzyılın ortalarından Tanzimat'a kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin kıyafetleriyle ilgili birçok ferman yayımlanmıştır. Bu şekilde Müslim ve Gayrimüslim erkek ve kadınların kıyafetleri ayırt edilmeye çalışılmış, giyimde kullanılan malzeme ve renklerde birtakım düzenlenmelere gidilmiştir.[540] Bu düzenlemeler özellikle III. Murad devrinde çıkarılan 8 Mayıs 1580 tarihli fermanla hayata geçirilmiştir. Buna göre, Hristiyan toplumun başlarına siyah şapka (Yahudilerin ise kırmızı) takmalarına, üzerlerine de siyah başmak ve edik (cizme), astarlık kumaştan kapama (bir tür takım elbise) giymelerine müsaade edilmiştir.[541] Ancak bu tür düzenlemeler zaman içerisinde değişikliklere uğramıştır.

İstanbul'daki Fransızların giyim kuşamları konusunda, şehrin sokaklarında bizzat gezmiş seyyahların izlenimlerinden yararlanmak mümkündür. Örneğin Petro Della Valle, 1614-1615 yılları arasında İstanbul'da büyükelçinin sarayında kalmış ve Fransızları yakından takip etmiştir. Öyle ki kendisi, yeni gelen Venedik Balyosu'na yönelik tertiplenen Fransız alayına katılarak tıpkı bir Fransız taciri gibi (*marchant ce jour là habillé à la Françoise*) giyinmiştir.[542] Bu da İstanbullu Fransızların 17. asrın başında kendilerine özgü kıyafetlerinin olduğunu göstermektedir.

Bu kıyafet özgürlüğünden seyyah Monconys de bahsetmiştir. Günlüğündeki 6 Eylül 1648 tarihli bilgide, Frenk ve Rumların kendi tarzlarında giyinmelerine izin verildiği yazmaktadır.[543] Fakat bu gerçeği yansıtmamaktadır; zira özel günlerde yapılan

[540] Mehmet İpşirli, "Kıyafet", *DİA*, XXV, (2022), s.510.
[541] Ercan, *age.,* s.184.
[542] Della Valle, *age.*, s.106.
[543] Monconys, *age.*, s.420.

seremonilerin dışında yabancıların Osmanlı medeniyetine ve kurallarına uygun bir biçimde giyinmesi gerekiyordu. Nitekim Sadrazam Nasuh Paşa'nın yabancılara olan hoşnutsuzluğu yüzünden Petro Della Valle memleketi Napoli'den getirdiği kıyafetlerini giyememişti. Bu yüzden gezgin, İtalyan kıyafetiyle sakalsız, ama İspanyol usulüyle uçları küçük demirlerle toplanmış uzun bıyıklarla İstanbul'u gezmişti.[544]

Fransız seyyah, şarkiyatçı ve diplomat D'Arvieux ise 1672'de İstanbul'da rahat gezebilmek için Türk kıyafeti giyip yanındaki yeniçeriyle Türkçe konuşmaya gayret göstermişti. Bunu da bir Anadolu taciri gibi görünmek için yapmıştı.[545] D'Arvieux'ye göre bıyıksız bir adam Türkler için rezilliğin bir göstergesiydi ve bu yüzden de Frenkler bilerek sakallarını uzatırlardı.[546]

Aralık 1693 ve Ocak 1694 tarihlerinde Fransız giyim tarzı resmî bir krize dönüştü. Öyle ki koloninin ikinci milletvekili seçilen Mösyö David Meynard, kıyafet konusuyla ilgili sorunları çözmek için yeni tayin edilen İstanbul Kaymakamı Ahmed Paşa ile 30 Kasım 1693 görüştü.[547] Meynard bu görüşmede büyükelçinin mektubunu Reis Efendi'ye verdi ve mektup okunurken de Fransızların özgürlüklerine karışılmamasını dile getirdi. Sonuçta padişah, bir hatt-ı hümayun ile büyükelçi ve dragomanların dışında Fransızların diğer Osmanlı tebaasıyla aynı kıyafetleri giymesine hükmetti. Çünkü Fransızlar, günlük hayatlarında uzun elbiselerinin yanı sıra saçları, şapkaları ve kürklü etekleri (*pelisson*) ile diğerlerinden farklı görünmekteydiler. Ayrıca Türk usulü iskarpin giymeleri de Müslümanlara karşı şirin görünmek içindi.[548] Büyükelçi, Harem Ağası'ndan destek alıp sadrazama konuyu arz etse de Fransızlar istediklerini alamadı. Frenklerin kıyafet sorununun seyyah Tournefort'un 1701 yılında aktardıklarına bakılırsa, en azından pratikte ortadan kalktığı söylenebilir.[549]

> "Türk tarzı giysilerimiz hazırlanırken, kentin güzelliklerini görmek için, Fransız giysileri, epemiz belimizde, pudralı peruğumuz ve yukarı kıvrık şapkamızla koşuşturduk; bütün bunlar artık Müslümanları şaşırtmıyordu (…) Sayın Büyükelçi Majestelerinin görevlisi olmamız nedeniyle bize verdiği önem sonucu emrimize yeniçeriler tahsis etti; oysa bu yeniçeriler olmasaydı da biz sokaklarda hiçbir güçlükle karşılaşmadan dolaşabilirdik."

[544] Della Valle, *age.*, s.86.
[545] D'Arvieux, *age.*, s.422-423.
[546] D'Arvieux, *age.*, s.480.
[547] AN, AE, B^1, Cilt 381, f°374.
[548] AN, AE, B^1, Cilt 381, f°376.
[549] Tournefort, *age.*, II. Kitap, XI. Mektup, s.17.

Osmanlı Devleti'ndeki din özgürlüğü anlayışının sebebi, İslam'ın temel görüşleri arasında diğer din mensuplarının dinî faaliyetlerini serbestçe yapabilmeleri esasını kabul etmesiydi.[550] Bu cihetle de Hristiyanlık dininin çeşitli mezhepler barındırmasına rağmen kutsal saydığı kiliseleri hoşgörü ile karşılanmaktaydı.[551] Nitekim Latin Katolik mensubu olan Fransızlar da resmî olarak 1535'de verilen kapitülasyonun 6. maddesine göre özgürce ibadetlerini yapabilmekteydi.[552]

> "Fransız tacirleri ile maiyetindeki memurlar ve hademe ve efradı saire, din ve mezhebe ait hususat ve meselelerden dolayı kadılar, sancakbeyleri ve subaşılar tarafından muhakeme edilemeyeceklerdir. Bu gibi meseleleri hal ve fasl etmek Bâb-ı Âliye ait olacaktır. Vicdan arzusu ile İslâm olmayan ve bunu itiraf etmeyen hiçbir Fransız İslâm sayılmayacaktır. İtirafın tazyiksiz ve cebirsiz olması şarttır."

İstanbul'daki Fransız kolonisi dinî gün ve ibadetlerde hassastı. Her Pazar sabahı düzenlenen ayinleri ve Hristiyan takvimindeki yortuları kutlamak için kiliselerde bir araya gelirlerdi.[553] Kilise, dinî seremonilerin yanı sıra Galatalı Hristiyan Katoliklerin sosyalleşebileceği bir mekândı. Öyle ki 1580'li yıllarda Galata'da sadece üç Katolik kilisesi bulunuyordu: Saint-François, Saint-Nicolas ve Sainte-Marie.[554] Kilise sayısının 1605'de yediye yükseldiği diplomat gezgin Henri de Beauveau'nun notlarından anlaşılmaktadır.[555] Seyyah Polonyalı Simeon, 1608'de Frenklerin en büyük ve ihtişamlı kiliseisnin *Saint-Domenik* olduğunu belirtmektedir.[556]

Evliya Çelebi ise 1638'de 70 kutsal mekân tespit edip yalnızca Fransa cemaatine ait olan *Erganon* Kilisesi'ni açıklar.[557] Seyyahlar Thevenot (1655) ve D'Arvieux (1672-1673) farklı zamanlarda Galata'ya gelmişlerse de tespit ettikleri beş Frenk kilisesi farklı

---

[550] Salih Yavuzer, "Osmanlı İmparatorluğunda Din ve Vicdan Özgürlüğü", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, X/1, (2012), s.234.

[551] Duparc, *age.*, introduction *XXVII.*

[552] Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsiyonlar ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923*, Türkiye Matbaası, İstanbul 1934, s.407.

[553] Elisabetta Borromeo, "Les Catholiques à Constantinople. Galata et les églises de rite latin au XVIIe siècle", *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, CVII/110, (2005), 37. dipnot https://doi.org/10.4000/remmm.2811 [Erişim tarihi 05.02.2024].

[554] Borromeo, *agm.*, 12. Dipnot.

[555] Henri de Beauveau, *Relation journalière du voyage du Levant* […], Imprimeur Jacob Garnich, Nancy 1619, s.47: Saint-François, Sainte-Marie, Saint-Jean, Saint-Antoine, Saint-Benoit, Saint-Pierre ve Sainte-Anne.

[556] Andreasyan, *age.*, s.17.

[557] Çelebi, *age.*, s.391: "*Yetmiş kefere kilisesi vardır. Bunlardan biri Fransa'nın Erganon Kilisesi, bir sed üzerinde olup kapısına yedi basamak merdiven ile çıkılır.*"

tarikatlara bölünmüştü:[558] Kapüsenlerin[559] *Saint-Georges* Kilisesi, Cizvitlerin[560] *Saint-Benoit* Kilisesi, Jakobinlerin[561] *Saint-Pierre* Kilisesi,[562] Cordelierlilerin *Sainte-Marie* Kilisesi ve Cordelier Observantinlerin *Saint-François* Kilisesi.[563] Tüm bu kiliseler aynı zamanda Fransa kraliyetinin himayesindeydi. Nitekim Dominikenlere ait *Saint-Pierre* Kilisesi, Fransa'nın himayesine Sultan I. Ahmed'in fermanıyla verilmişti.[564]

Doğulu Fransızların yaşam serüveni vaftiz ile başladığı için kolonideki kilise, manastır ve şapeller önemliydi. Çünkü Fransızlar, Katolik Kilisesine tâbi olduklarından yeni doğan çocuklarına vaftiz uygulayarak hem dinî hem de ailevi görevlerini yerine getirirlerdi. Dolayısıyla vaftizler, ruhaniler tarafından gerçekleştirildiği için onları sicillerine kaydederlerdi. Örneğin Saint-Georges Manastırı'nda ve büyükelçiliğin Saint-Louis Şapeli'nde görevli Kapüsen pederlerinin özellikle müste'men Fransız tercüman ve tacirlerin çocuklarının vaftizleriyle uğraştıkları, onlar hakkındaki Fransızca, İtalyanca ve Latince kayıtlardan anlaşılmaktadır.[565] Bu merasime çocukların vaftiz babası (*parrain*) ve annesi (*marraine*) de katılırdı.

Osmanlı topraklarında vefat eden Fransızların mirasları, kapitülasyonlar gereği ülkelerindeki vârislerine bırakılırdı.[566] Hatta varsa, ölenin vasiyetnamesi ve terekesi ortaya çıkarılıp mal varlığının kalanı vârislere teslim edilirdi.[567] Ancak vefat edenin sağlığındayken kapatmadığı borcu var ise bu durumda özel eşyalarına belirli bir süre kadı

---

[558] D'Arvieux, s.491; Thévenot, *age.*, s.51.

[559] Kapüsen'ler (*Capucins*) ya da Kapuçin'ler, 1520'de Fransa'da kurulmuş, Katolik Kilisesi'ne bağlı ve Fransisken tarikatının bir koludurlar.

[560] Cizvitler (*Jésuites*), 1534'de kurulmuş Katolik Kilisesi'ne bağlı bir tarikattır.

[561] Dominikenler, Dominiken tarikatına mensup olup Fransa'da "Jacobin" olarak biliniyordu. Bk. İbrahim Coşkun, "Osmanlı Devleti'nde Bir Fransız Misyoner Okulunun Kuruluş Süreci: Saint-Benoit (1360-1804)", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XV/2, (2022), s.203; Tarikat hakkında ayrıca bk. Salihe Esen, *Dominiken Tarikatı ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2015.

[562] San Petro olarak da bilinir. Bk. Eremya, *age.*, s.36.

[563] Üçel-Aybet, *age.*, s.311.

[564] Bk. 401 ve 403. dipnot; Üçel-Aybet, *age.*, s.311.

[565] Kapüsen Arşivleri, *Constantinople* Fonu, A-Za Serisi, H Alt-Serisi, nr. 1 (1646-1649), I Alt-Serisi, nr. 9 (1689-1700).

[566] "*Osmanlı memleketinin herhangi bir cihetinde bulunan Fransa tebaası, kendilerine ait emvalin vefatlarından sonra sureti tasarruf ve idaresini gösteren bir vasiyetname tanzim edebileceklerdir. Kendilerine ait eşyalar vasiyetnamede gösterildiği şekilde tanzim edilecek, vasiyetsiz vefat eden olursa bunlara ait eşya tabi oldukları Fransız hâkimi veya konsolosu vasıtası ile varislerine veya Fransız memurlarına teslim olunacaktır. Konsolos bulunmayan yerlerde ise kadı bazı şahitler önünde eşyanın defterini yaptıktan sonra Osmanlı Devleti mesuliyetinde muhafaza olunacaktır*". Gülnur Koç Çelik, *28/3 Numaralı Fransa Atik Ahkam Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Manisa 2016, s.90; Bk. Koçu, *age.*, s.407.

[567] Özellikle Fransa Ahkâm kayıtlarında "*Françelülerden biri mürd olsa esbâb ve emvâline kimesne dahl itmeye kime vasiyet ider ise anâ virile eğer vasiyetsiz mürd olur ise konsolosları ma'rifetiyle ol yerlü yoldaşına virile*" kalıplı cümleyi sıkça görmekteyiz.

tarafından el konulabilirdi. Örneğin Galata tüccarı Jorji (*Georges*)'nin ölümünden önce yaptığı ticaretten 6000 *flori* borçlu olmasına rağmen ticari mallarının Fransa'ya gönderilerek vârislerinin vekili Pavlo'ya teslim edilmesi, Fransa Kralı'na yazılmış bir *nâme-i serîf*in konusu oluşturmuştu.[568] Bir başka örnek ise Fransız kaptan Cozeb'in (*Joseph*) gemisiyle Malta'daki Müslümanları kurtarıp Galata'ya döndükten sonra hayatını kaybetmesi üzerine mal varlığına Fransız olmadığından el konulmasıydı. Bu nedenle büyükelçiliğin başındaki "*Fransa kralının tüccar vekili*" Jean-François Roboly'nin vekili Tomara (muhtemelen oğlu Thomas Roboly) mahkeme yoluyla Cozeb'in Fransız olduğunu ispatlamak için Malta'dan kurtarılan Müslüman şahitlerin ifadelerine başvurmuş ve mirası bu vesileyle kurtarılmıştı.[569]

Bununla birlikte, Fransızlar kendi cenazelerini özgürce Galata'daki Frenk kiliselerine defnedebilirdi.[570] Özellikle Frenk mezhebindeki ruhban taifesinden bir piskoposun görev aldığı yerde gömülmesi tamamen kilisedeki memurların tasarrufundaydı. Bu durum, Galata kadısına gönderilen emirlerde ahidnameye ve geçmiş hükümlere atıf yapılarak hatırlatılırdı.[571] Osmanlı hükûmeti, elçilik mensuplarının da Fransızlara tâbi kiliselerde defnedilmesi için izin vermekte ve hatta yapılacak âyinlere mâni olunmamasına dair Galata kadısı ve voyvodasına emirler göndermekteydi.[572] Bu imtiyaza dair bilgilere Fransız kaynaklarında da rastlanmaktaydı.[573]

Örneğin ticaret meselelerinden mesul tüccar Jean-Baptiste Fabre'ın kuzeni Saint-Benoit Kilisesi'nde,[574] onun zevcesi tacir Jean-François Roboly ile David Meynard ise

---

[568] T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *3 Numaralı Mühimme 966-968/1558-1560 (Özet ve Transkripsiyonu)*, Ankara, 1993, h.805, s.357-358.

[569] Kuran, *age.*, C.I, s.615-616 (İstanbul 9: 218b/1, h. 1072 / m. 1661).

[570] BOA, MAD.d, 2747, s.112, h.411; Ebru Karakoyun, *Fransa Ahkâm Defteri (1666-1687)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014, s.298.

"*Galata kadısına hüküm ki:*
Elçi-i mûmâ-ileyh arz-ı hâl gönderüp Frınce tâifesinden mahrûse-i Galata hâricinde ve dâhilinde mütemekkin olanlardan biri [mürd] olduklarında kiliselerine defn olunup kimesne mâni' olmamak bâbında hükm-i hümâyûnum recâ itmeğin o makule Frınce tâifesinden mürd olanların kendülere mahsûs olan kiliselerinde defn olduklarında hilâf-ı şer'-i şerîf kimesne rencîde eylememek içün hüküm yazılmışdır. Fî evâhiri S sene 1096."

[571] "*Frınçeli ve Frınçeye tâbi' ruhbân tâifesinden mürd olduklarında kendülerine mahsûs kilisâ-ı mezbûrda defn olunduklarında hilâf-ı şer-i şerîf kimesne mâni' olmaya deyû ahidnâme-i hümâyûn mûcebince mukaddemâ mu'tâd emr-i şerîfim virilmeğle*" BOA, Düvel-i Ecnebiyye Defterleri, *Fransa Atik Ahkam Defteri*, defter nr.28, s.5, h.5; Çelik, *age.*, s.94.

[572] Karakoyun, *age*., s.315 (hüküm nr. 446): "*Galata kadısına hüküm ki: Elçi-i mûmâ-ileyh arz-ı hâl gönderüp Galata harîcinde vâkı' Frınçe elçilerine mahsûs olan hâneye muttasıl San Lopez nâm kilisede fevt olan Frınçe elçileri ve râhibleri ve a'yânı defn olunmak bâbında hükm-i hümâyûnum recâ eyledüği ecilden sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin Frınçe elçileri Devlet-i aliyyemde elçinin hidmetiyle mukīm iken fevt olduklarında kendüsi ve râhibleri ve a'yânı kilise-yi merkūmede defn olunduklarında hilâf-ı şer'-i şerîf kimesne mâni' olmamak içün hüküm yazılmışdır. Fî evâsıtı R sene [10]97*"; GŞS*,* nr.133, vr.148a-5 (Ra 1096 / Şubat-Mart 1685).

[573] AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°465.

[574] AN, AE, B^{1}, Cilt 380, f°282 (1689).

Saint-Georges'da defnedilmişti.[575] Ayrıca vebadan ölen Fransızlar, Taksim'den Pangaltı'ya doğru uzanan yolun sonunda sol tarafta kalan Frenk mezarlığına (*Champs des Morts*) gömülürdü. Burası aynı zamanda 1615-1852 yılları arasında tüm Latin Katoliklerinin kabristanıydı.[576] Bir önemli husus da Saint-François Kilisesi'nin yanmasıyla (Mayıs 1696) boşalan araziye Osmanlı Devleti tarafından el koyulmasıydı. Bu yüzden Fransızlar 18 Haziran 1697 tarihinde düzenlenen mecliste, buradaki ölülere ait kemiklerin Beyoğlu Mezarlığı'na taşınması kararını almışlardı.[577]

Öte yandan Fransız kaynaklarında sıkça "*se faire Turc*" veya "*se faire Mahometan*" tabirleriyle Müslümanlığı seçerek mühtedi sayılan Fransızlardan bahsedilmektedir. İslam hukukuna göre her hangi bir dine mensup veya dinsiz iken Müslümanlığı kabul etmek doğru yola girmek, başka bir ifadeyle *ihtida* etmekti.[578] İhtida ya mecburiyetten ya da rızayla olurdu. Yabancılar kendi vatandaşlarının İslamiyeti seçmelerine mâni olamamışlar; fakat bunu kendi inançlarında suç saymışlardır.[579] Öyle ki ihtida Fransızlar için utanç verici bir sorundu. Örneğin 13-14 yaşlarındaki bir dil oğlanı sefarethanedeki Saint-Louis Manastırı'ndan kaçıp Galata Kadılığına sığınmış, kendi isteğiyle Müslüman olmayı ve sünnetinin de yapılmasını istemişti. Bu durumda prosedür hızlıca uygulanmış ve ihtida eden genç, kaymakama teslim edilmişti. Fransız Büyükelçiliği o genci Osmanlı yetkililerinden talep etse de alamamıştı.[580]

Bir başka örnekte ise Aubry de La Motraye, İstanbul'da bulunduğu sırada Müslümanlığı seçen Fransızlar hakkında şöyle bir olayı aktarmaktadır. 18 ila 25 yaş arasında beş genç Fransız gemici Draç'tan payitahta gelip kendilerini Sultan Bayezid Camii önünde buldukları sırada, caminin imamı onları İslamiyet'e davet etmiştir. İmam, camide kelime-i şehadet eden gençleri daha sonra evinde ağırlayıp bir Fransız tercümanın huzurunda şehadetlerini tekrarlattırmış, sünnetlerini de ertesi gün gerçekleştirmiştir.[581]

Hristiyanlığa dönmek isteyen Fransızların ise sapkınlıklarından (*hérésies*) arınması gerekiyordu. Bunu gerçekleştirmek için yüksek makamlı dinî şahsiyetlere

---

[575] Bélin, *age.*, s.82 (J-B. Fabre'ın zevcesi (bilinmeyen ilk zevcesi ya da Anne Cataro), J-F Roboly ve David Meynard'ın mezar taşları bulunuyordu; Mézin-Vigne, *age.*, s.504, David Meynard ile ilgili madde.

[576] Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul*, çev. Hrand D. Andreasyan, Yeni Notlarla Neşre haz. Kevork Pamukciyan, Eren Yayımcılık, İstanbul 1988, s.242; Rinaldo Marmara, *Osmanlı Başkentinde Bir Levanten Semti Galata-Pera*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020, s.150.

[577] Marmara, *age.*, s.150.

[578] Ercan, *age.*, s.XVIII. (İhtida hakkında).

[579] Yavuzer, agm., s.236.

[580] D'Arvieux, *age.*, s.433-434.

[581] Motraye, *age.*, s.306.

başvururlurdu. Fransızların büyükelçilik sarayındaki Saint-Louis şapelinde Kapüsen pederlerin huzurunda suçları açıklanır ve aforoz cezasına (*excommunucation*) mahkûm edilirlerdi. Başka bir ifadeyle Fransızlar aforozla bağışlanarak (*absolution*) lanetlenirlerdi. Pederlerin bu feragat (*abjuration*) işlemini bir sicile kaydetmesi, Fransız halkının sadece kiliselerde değil, şapelde de günah çıkardığını göstermektedir. Bu sicillere genellikle mühtedi ve İsviçre kökenli Protestanların kaydedildiği görülmektedir. Örneğin 1 Ocak 1655'te, Kaptanıderya Mustafa Paşa'nın kölesi Fransız Jean Tridot de Moulins, muhtemelen yeniden Hristiyanlığa dönerek tüm sapkınlıklarından kurtulmak, Katolik Kilisesi'nin inançlarına uygun yaşamak ve dahi "ölmek" için Peder Parisli Thomas'a başvurmuş ve Kapüsen ruhban kardeşler de şahitlik (*témoin*) etmiştir:[582]

2.2.4. İkametgâhları

İstanbul'un kozmopolit semti olarak bilinen Galata-Pera, Orta Çağ'dan beri Avrupalıların vazgeçilmez bir ticaret destinasyonuydu. İtalyan devletleri (Ceneviz, Floransa, Venedik ve Napoli) 1200-1453 yılları arasında Galata'ya yerleşmişti. Sultan II. Mehmed'in 1 Haziran 1453 tarihinde Cenevizlilere verdiği ahidname, onların buradaki ticari ve dinî özgürlüklerini garanti altına aldı.[583] Avrupalı milletler asırlarca bu beldede özgürce kendi kültür ve inançlarını yaşadılar, ticaretleriyle ilgilendiler. Batıdan gelen gemilerin Haliç'in kuzey kıyılarından Tophane'ye kadarki bölgeyi mesken tutmasıyla birlikte, surlarla çevrilmiş Galata'da ve Pera'da yer alan Müslüman mahallelerin yanında zamanla Frenk mahalleri de oluştu.[584] Öyle ki 1718 yılında Pera'da artık birçok dil konuşuluyordu: Fransızca, Almanca, Felemenkçe, İngilizce, İtalyanca ve Macarca gibi.[585]

17. yüzyılda Galata'da ikamet eden Fransızlar hakkında seyahatnameler başta olmak üzere büyükelçilik yazışmaları ve Galata mahkeme sicilleri en önemli

---

[582] Kapüsen Arşivleri, *Constantinople* Fonu, A-Za Serisi, I Alt-Serisi, Sicil nr. 8, feragat kayıtları (1655-1689), s.2: "1 Ocak 1655'te Kapudan Mustafa'nın esiri olan Jean Tridot de Moulins belirtilen şahitlerin huzurunda tüm sapkınlıklarına feragat ve lanet etti ve Roma Katolik Kilisesi'nin inancına tam bağlılıkla yaşamayı ve ölmeyi ellerimin arasında söz verdi. Yapmış olduğu sapkınlıktan dolayı kendisine aforozla bağışladım ve yazmayı bilmediğinden yazdırdım, imzalıyorum. Kardeş Parisli Thomas, Patrikhanenin yardımcı papazı. Kardeş Alexis de Sommevoire Kapüsen, Misyoner, Havari, şahit, Kardeş Jean François D'Arras Kapüsen, Misyoner, Havari, şahit,Kardeş Jean François d'Auxerre Kapüsen, Misyoner, Havari, şahit" Bu sicilin sonunda 1693-1711 yılları arasında feragat kayıtlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra 1642-1739 yılları arasında Saint-Georges Manastırı'nda, Fransız Sarayında ve Beyoğlu'nda gömülen birkaç Kapüsen üyesi ve görevlerinin kaydı da sicilde yer almaktadır.

[583] 1 Haziran 1453 tarihli ahidname hakkında bk. Halil İnalcık, "Ottoman-Galata, 1453-1553", Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne, Institut National des Langues et Civilisations Orientales, Maison des Sciences de l'Homme 18-22 janvier 1985, *Varia Turcica XIII*, Éditions ISIS, İstanbul-Paris (1991), s.17-27; Eldem, "İstanbul: İmparatorluk Payitahtından…", s.181.

[584] Seyyah İbn Battûta, seyahatnamesinde Galata'nın nüfus yapısının Cenovalı, Venedikli, Romalı ve Fransızlardan oluştuğunu aktarmıştır. Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s.133; İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, A. Sait Aykut (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s.336.

[585] Goffman, *age.*, s.212.

kaynaklardır. Şüphesiz Fransızların İstanbul'daki "en güzel evi" Pera'daki *Fransız Sarayı*'dır. Bu yapı, 1544 yılında Fransız seyyah Jérome Maurand'ın ifadelerine göre, vebadan kaçmak için kır evi olarak kullanılmıştır.[586] Bu tarihte büyükelçi Polin de la Garde ve maiyeti, Pera'ya iki mil uzaklıktaki bağ evinde ikamet etmiş, veba dönemlerinde ise Galata dışındaki bu yapıya kaçmıştı; hatta hepsi buraya sığamadıkları için bazıları, Maurand dâhil bağlara yarım mil ötede başka bir evde geceyi geçirmişti. Dolayısıyla ilk Fransız büyükelçilerin ikametinin Galata dâhilinde (*intra muros*) bir kiralik hanede olduğu anlaşılmaktadır.[587] Maurand, büyükelçinin kaldığı hane için boyalı ve bahçeli olduğunu, bir de kuyusunun bulunduğunu işaret etmektedir.[588]

Fransız Büyükelçi Germigny Şövalyesi'ne daimi sefarethane inşası izninin 1581'de verilmesi, daha önce Galata Kulesi'nin yakınında kullanılan kiralık haneden vazgeçilmesine neden olmuştu.[589] Lakin bu proje Büyükelçi Brèves Kontu devrinde gerçekleşebildi. Kontun saray halkı ve Osmanlı memurlarıyla olan yakınlığı, 1597'de III. Mehmed ve 1604'te de I. Ahmed tarafından kapitülasyonların yenilenmesiyle sonuçlandı. Bu diplomatik zaferlerin bir nişanesi olarak da Pera Bağları'nda (*Vigne de Pera*)[590] Fransa Büyükelçiliği Sarayı 1604 yılında inşa edildi ve "*Palais de France*" olarak anıldı.[591] Bu sayede Fransızlar, büyükelçiliğin şemsiyesi altında korundukları için belirgin bir toplum (Cemaat-i Efrenciyân) olabildiler. Bunların bir kısmı büyükelçiliğin yakınlarındaki hanelerde, diğer kısmı da Galata'daki Frenk kiliselerine komşu Levanten mahallelerinde ikamet ediyorlardı. Örneğin Galata'nın doğusunda yer alan Saint-Benoit Kilisesi'nin yakın çevresi, surlarla çevrili şehrin Rum ve Ermenilerin çoğunlukta olduğu bölgesinde küçük bir Fransız yerleşim bölgesini oluşturuyordu.[592]

Fransa Büyükelçilik Sarayı, her daim Fransız ve yabancı gezginler ile diplomatlar tarafından övulmüştür. Örneğin Fransız seyyah Tournefort saray hakkında, "*Fransa*

---

[586] Jérome Maurand, *Itinéraire de Jérome Maurand d'Antibes à Constantinople (1544)*, Ernest Leroux, Paris 1901, s.225, 253.

[587] Stephane Yerasimos, "Galata à travers les récits de voyage", *Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne*, ed. Edhem Eldem, Varia Turcica XIII, éd.ISIS, İstanbul-Paris 1991, s.123-124.

[588] Maurand, *age*., s.225.

[589] Jean-Michel Casa, *İstanbul'da Bir Fransız Sarayı (Fransa ile Türkiye Arasında 500 Yıllık İttifak)*, çev. Yiğit Bener Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s.20.

[590] *Vigne* hem Fransızca hem de İtalyanca bağlar demektir. "Pera Bağları" anlamına gelen Vigne de Pera/Vigne di Pera, Galata sırtlarında (bugünkü Beyoğlu) bulunmaktadır. Yabancı elçiler 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu konuma taşınmıştır: Sırasıyla Venedikliler (1537-40), Fransızlar (1567), İngilizler (1588). Dursteler, *age.*, s.37; Yerasimos, agm., s.124.

[591] Fransız seyyah, diplomat ve şarkiyatçı Laurent d'Arvieux hatıratlarında İstanbul tasvirini verirken, "*Kralın büyükelçisi [bu güzel ve büyük sarayda] diğer tüm büyükelçilere göre en iyi şekilde ikamet edenlerdendir*" demiştir. D'Arvieux, *age.*, s.492.

[592] Eldem, *age*., s.206.

büyükelçilik sarayı İstanbul'un içinde yaşanabilecek en güzel konut ve Avrupa'da yetişmiş kimselerin en beğendiği evdi"[593] şeklinde bahsetmiştir. Tespit ettiğimiz kadarıyla, bu sarayda büyükelçi ve maiyeti dışında şansölye, mübaşir, dragomanlar, hizmetçiler, Kapüsenler, birkaç dil oğlanının yanı sıra kaçak askerler, esaretten kurtarılan ve getirilen köleler (*esclaves*) de mülteci (*réfugiés*) olarak ikamet etmekteydi.[594]

Osmanlı mahkeme kayıtlarına göre bu sarayın Büyükelçi François Savary de Brèves (1592-1606) zamanında Galata surlarının haricinde bulunduğuna işaret edilirken,[595] Büyükelçi Achille de Harlay de Sancy (1611-1620) ve kuzeni Césy Kontu (1620-1631) dönemlerinde bu mevkiinin Saray Mahallesi olduğu tescillenmiştir.[596] Jean La Haye Vantelet dönemindeki 1651-1652 tarihli bir kayda göre sarayın Galata'nın dışında "Sarı Sultan" mevkiinde yer aldığı belirtilmiştir.[597] Oğlu Denis la Haye Vantelet döneminde (1665-1670) ise saray tam olarak "Dörtyol Ağzı" mevkiinde konumlandırılmıştır.[598] İlaveten, aynı dönemde Fransız seyyah Thévenot da İçoğlanları Sarayı'nın (*serrail des Itchoglans*) büyükelçiliğinin yakınında olduğunu belirtmiştir.[599]

Büyükelçiler, sarayda ikamet etmesine rağmen Galata'nın dâhili ve harici mahallerinde "mülk menziller" alıp satıyordu. Örneğin Galata mahkeme kayıtlarına göre; 1605 yıllında Brèves Kontu büyükelçilik görevini Mösyö Salignac'a bıraktığında 100 bin akçe olan borcunu, Galata'nın Lonca Mahallesi'ndeki hanesini 40.000 akçeye, Tomtom Mahallesi'ndeki evini 60.000 akçeye İsmihan Hatun'a satarak ödediğini öğrenmekteyiz.[600] Aynı tarihte, Brèves'in tercumanı Dominiko da Tomtom Mahallesi'nde Galata Sarayı'nın bitişiğindeki hanesini 600.000 akçe karşılığında yeni büyükelçi Salignac'in tercumanı Covan'a satmıştı.[601] Bir başka örnekte ise Châteauneuf Baronu'nun

[593] Tournefort, *age.*, II. Kitap, XI. Mektup, s.16.

[594] AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°26 (Girit'ten kaçan askerlerin 1686 tarihli listesi); Cilt 381, f°18 (Ekim 1689'den Nisan 1691'e kadar Fransız Sarayı'nda bulunmuş Fransız askerler ve mültecilerin listesi); Cilt 381, f°129 (Nisan 1691'den yılsonuna kadar Sarayda bulunmuş Fransız askerler ve mültecilerin listesi). Bu listedeki şahıslar Fransa'ya gönderilerek kurtarılmıştır.

[595] İstanbul Kadı Sicilleri, *Galata Mahkemesi 20 Numaralı Sicil (H. 1005-1007/M. 1596-1599)*, haz. Mehmet Akman, ed. Coşkun Yılmaz, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2012, Orj. Metin n°70b-3: "*Hâlâ hâric-i Galata'da vâki' saray kurbunda sâkin Françesko Savarin ...*"

[596] İSAM Kütüphanesi, GŞS nr. 36, vr. 106a-2 (1021-1023 / 1612-14); defter nr. 53, vr.34b-5; defter nr. 77, vr.59b-3.

[597] İSAM Kütüphanesi, *İstanbul Mahkemesi* (İŞS), nr. 76, vr.61a-1 (1063 / 1651-52).

[598] İstanbul Kadı Sicilleri, *Bâb Mahkemesi* 3 *Numaralı Sicil*, vr.70b-3: "*Mahrûse-i Galata hâricinde Dörtyol Ağzı nâm mevzi' kurbunda sâkin olup hâlâ Fransız elçisi olan Delahay v. Delahay nâm müste'men ...*"

[599] Jean Thévenot, *Relation d'un voyage fait au Levant* […], Thomas Joly éd., Paris 1664, s.47.

[600] Kuran, *age.*, C.I, s.795-798. Galata 27: 21b/2; 21b/3 (1013/1605)

[601] Kuran, *age.*, C.I, s.801-802. Galata 27, vr. 23b/4 (1013/1605)

1690-1691 yıllarında göreve başladığı sırada Fransız Sarayının dışında Galata'nın haricindeki Tomtom Mahallesi'nde bir hanede kaldığı ortaya çıkmaktadır.[602]

İstanbul'a gelen Fransızların kimisi tacirlerin hanesinde, kimisi de hanlarda misafir olurdu. Özellikle ticaret için İstanbul'a gelenler genellikle hanlarda ikamet ederdi.[603] Han kapıcısına ¼ ya da ½ *piastres* (İspanyol sekiz sikkesi / *riyal kuruş*) karşılığında odanın açılışı, günlük 1-3 akçe arasında da kira ücreti verilirdi.[604] Valide Sultan Hanı da İstanbul'un en güzel hanı olarak yabancılara uygun fiyatlarda dayalı döşeli oda kiralama imkânı tanımaktaydı.[605] Fransız tacirler Galata'da bulunan Kurşunlu Han'ın odalarını da kiralamaktaydılar.[606]

İstanbul'a ticaret için gelmeyen gezginler ise hanlarda değil, tüccarın kiraladığı hanelerde veya Pera'daki sarayda misafir olmaya çalışırdı. Örneğin Thévenot, 2 Aralık 1655 tarihinde İstanbul'a geldiğinde önce Büyükelçi Denis La Haye Vantelet'e görünerek hoş geldin tebrikini almış ve ardından Felemenk tüccar Mösyö de la Roze'un hanesinde birkaç gün misafir olmuştu. Kendisi daha sonra, Pera'dan Boğaz ile Haliç'e bakan bahçeli bir haneyi kiralamıştı.[607] Bununla birlikte, Fransız ruhbanları Galata'nın Fransa cemaatine tahsis edilen kilise ya da manastırlarda ikamet edebilirdi. Örneğin dört Kapüsen peder İstanbul'a ilk geldiğinde (7 Temmuz 1626)[608] Büyükelçi Césy tarafından ağırlandıktan sonra 16 Temmuz'da Saint-George Manastırı'na geçmişti.[609] Bu geçişi sağlayan Césy, daha sonra Kapüsenlere bir hane ayarladı. Söz konusu hane ve bahçesi hem manastırın hem de büyükelçiliğin komşusu olup İtalyan Steffano Perone'den 3500 *taler* (esedi kuruş) karşılığında Césy'ye satılmıştı.[610] Bununla beraber, Fransa Kralı XIII. Louis 14 Temmuz

---

[602] İSAM Kütüphanesi, GŞS nr. 149, vr.89b-2 (1102 / 1690-1691).

[603] D'Arvieux, *age*., s.484; Thévenot, *age*., s.49; Guillaume-Joseph Grelot, *Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople* […], P. Rocolet, Paris 1681, s.356.

[604] Thévenot, *age*., s.49; Grelot, *age*., s.357.

[605] Thévenot, *age*., s.49.

[606] İSAM Kütüphanesi, GŞS nr. 185, vr.5b-1 (17 Rebiülevvel 1113? / Ekim 1701 ya da 1702). "*Husûs-ı âtiyü'z-zikrin mahallinde ketb u tahrîri iltimâs olunmağın, savb-ı şer'-i enverden me'zûnen Mevlânâ Halil Efendi ibni Hüseyin irsâl olunup ol-dahi mahrûse-i Galata dâhilinde (...) kurbunda kâ'in Kurşunlu Hân odalarından Fransız tüccârlarının icârlarında olan odaya varu p...*"

[607] Thévenot, *age*., s.34.

[608] Bu heyetin başı olarak görülen Peder Archange des Fossés'nin yanı sıra, Pederler Leonard de la Tour, Evangeliste de Reims ve Raphael de Villeneuve-le-Roi bulunuyordu. Gustave Fagniez, *Le père Joseph et Richelieu (1577-1638),* Tome Premier, Hachette, Paris 1894, s.318. Parantez olarak, Kapüsenler esasen şapel papazı (*chapelain*) olarak tüm Levant'ta papazlık vazifelerini yerine getirme yetkisine sahipti. AN, AE, B^{III}, Cilt 231, f°38 "*Observations sur les placet des Capucins de Levant*".

[609] Kapüsen Arşivleri, I Alt-Serisi, nr. 8, s.1; Benoist Pierre, "Le Père Joseph, l'Empire Ottoman et la Méditerranée au début du XVIIe siècle", *Cahiers de la Méditerranée*, 71, (2005), s.9 (elektronik sayfa numarası), https://journals.openedition.org/cdlm/968, [Erişim tarihi: 17.02.2024].

[610] Kapüsen Arşivleri, F Alt-Serisi, nr. 1 (Tarihsiz satış belgesi).

1637 tarihinde, büyükelçilikteki *Château-Gaillard* yapısının arkasındaki haneyi Kapüsenlere bağışladığına dair bir imtiyazname vermişti.[611]

Fransız kaynaklarının genelinde ikamet bilgisi verilmediğinden, Galata'da dâhilinde ve haricinde ikamet eden Fransızlar hakkındaki bazı bilgilere mahkeme kayıtlarından ulaşılabilmektedir. Galata sicillerinde, özellikle ticari tesciller ve açılan davalarda adları geçen Fransızlar hakkında ikamet bilgileri yer almaktadır.

Tablo 2.9. Galata Dâhilindeki Fransız İkametgâhlarından Örnekler

Galata Şer'iyye Sicili (GŞS)	**İkamet Bilgisi**	**Adı**
nr.63 vr.113a-2	"Mahmiyye-i Galata'da sâkin"	Fransız tüccarından Andriya veled-i Franca
nr.67, vr.30a-2	"Mahmiyye-i Galata'da sâkin"	Fransız tüccarından Manaşka veled-i Cevan
nr.68 1) vr.88b-1 2) vr.125a-2 3) vr. 143a-1	"Mahmiyye-i Galata'da sâkin"	1) Fransa tüccarından müste'men Danyan veled-i Cevan 2) Fransız tüccarından Nasrânî Sagaci veled-i Cevan 3) Müste'men Cevandeboy veled-i Mihal
nr.80 1) vr.43a-3, 43b-1 2) vr.78b-3	"Galata'da sâkin" (G) "Mahmiyye-i Galata'da sâkin" (G)	1) França etıbbâsından Nasrânî Cevan veled-i Petro (G) 2) Fransız tüccarından Mikel veled-i Hasili (G')
nr.82, vr.9b-2,3; 10a-1, 2, 3; 10b-1	Lonca	Fransız tâ'ifesinden müste'men Marin veled-i Semun
nr.106 -vr.17a-2 -vr.30a-1	"Mahmiyye-i Galata'da sâkin"	França müste'menlerinden Tomazo veled-i Goyalo França müste'menlerinden Papira veled-i Közof
nr. 113 -vr.108a-4 -vr.154a-3 -vr.227b-1	"Galata'da mütemekkin" (G)	1) Fransız Efrencîlerinden müste'men Garasko veled-i Caki (G) 2) Fransız Efrencîlerinden müste'men Garaska veled-i Caki (G) 3) Müste'men Garasko veled-i Caki (G)
nr.130, vr.45a-1	Bereketzâde	"Fransa keferesinden" müste'men Favri veled-i Calic
nr.136, vr.136b-4; 137a-1	"Mahrûse-i Galata'da mütemekkin"	Fransa tüccarından müste'men İstefani Bonri veled-i Canbatiste
nr.138, vr.81a-2	"Mahrûse-i Galata'da sâkin"	França kapudânlarından Petropero
nr.142 1) vr.58b-2 2) vr. 105a-2	"Mahrûse-i Galata'da mütemekkin"	1) Fransız tâ'ifesinden müste'men tabib Dermance veled-i Canbatiste 2) Fransız tüccarından müste'men Estefan veled-i Canbatiste
nr.149, vr.35b-1	Bereketzâde	França tâ'ifesi tercümânlarından Menol veled-i Yako
nr.152 1) vr.24a-3 2) vr.27b-3	"Mahrûse-i Galata'da"	1) França tüccarından müste'men Cugla veled Françesko 2) França tüccarından müste'men Musa? Cugla veled-i Cani
154, vr.44b-2	Bereketzâde	Fransız elçisinin vekili müste'men Vasicugla? veled-i Cani

[611] Kapüsen Arşivleri, F Alt-Serisi, nr. 3, 4 ve 5.

nr.156, vr.36b-2, 37a-1	Sultan Bayezid	Fransız tâ'ifesinden müste'men Corci veled-i Cevan
nr.158, vr.32b-1	Bereketzâde	França tüccarından David veled-i Manyar ve Marsiyal veled-i Evrir
nr.160 1) vr.14a-2 2) vr.27b-2 3) vr.37a-2 4) vr.43a-3 5) vr.58b-1	Camii-i Kebîr (C-) "Mahrûse-i Galata'da Mütemekkin" (G) Galata'da evine (G')	1) Fransız tüccarından müste'men Garilo veled-i Mandım (G) 2) Fransız tâ'ifesinden müste'men Cane veled-i Lonya (C-) 3) Fransız elçisi vekili olan Minar nâm müste'menin mütemekkin (C-) 4) Fransız tüccarından müste'men Büyük Miyar (G) 5) França beyzâdelerinden Coze Markiz (G')
nr.162 1) vr.29b-2 2) vr.38b-3 3) vr.75a-1 4) vr.75b-1	"Mahrûse-i Galata'da mütemekkin" (G)	1) Fransız Beyzâdelerinden Mesyeli Anibali veled-i Cozib (G) 2) França tâ'ifesinden müste'men Breloso veled-i Cevan 3) Fransız tâ'ifesinden müste'men Anibali Cozib (G) 4) Fransız tüccarından müste'men Anibali veled-i Cozib (G)
nr.165 1) vr.6a-3 2) vr.43a-2 3) vr.85b-1	"Mahrûse-i Galata'da" (G) "Galata'da mütemekkin" (G')	1) França elçisi tercümanlarından Barber veled-i Petro (G) 2) Franca ruhbânları ve bazirgânların vekili müste'men Anibali Cozeb (G) 3) Fransız bazirgânlarından müste'men Urmiyo veled-i Françesko (G')
nr.171 1) vr.12b-4; 13a-1 2) vr.18b-4 3) vr.84a-1 4) vr.86a-2 5) vr.87a	Bereketzâde (B) Sultan Bayezid (SB) "Galata'da evine" (G) "Galata'da hânesine" (G')	1) Fransız tüccarından müste'men David veled-i Venan (B) 2) Fransız tüccarından müste'men Dosendi veled-i Caki (SB) 3) Franca etıbbâsından tabîb Dörmanca (G) 4) França beyzâdelerinden Dileran (G) 5) França beyzâdelerinden Coze Markiz (G')
nr.174, vr.85b-2	Camii-i Kebîr	Fransız tüccarından müste'men Ruku veled-i Garimu
nr.176 1) vr.42a-1 2) vr.82a-1 3) vr.82a-2	Sultan Bâyezid (SB) "Galata'da hânesine" (G)	1) Fransız beylerinden müste'men Besneli? Cozeb veled-i Marker (SB) 2) France beyzâdelerinden Kalavye (G) 3) France beyzâdelerinden Con Marlov (G)
nr.178 1) vr.52a-3 2) vr.78b-4 3) vr.129b-1	Bereketzâde (B) "Galata'da hânesine" (G)	1) Fransız tâ'ifesinin baş tercümanı Corci veled-i Fontana (B) 2) Fransız tâ'ifesinden müste'men tüccar Körunsu veled-i Cevan ve Anavomikov (B) 3) França etıbbâsından tabîb Vermance
nr.180 1) vr.44a-1 2) vr.46b-1 3) vr.45a-1 4) vr.56b-2 5) vr.60b-1 6) vr.68a-1	Camii-i şerif (C-) Bereketzâde (B) "Galata'da mütemekkin" (G) "Galata'da hânesine" (G')	1) Fransız tüccarından müste'men Cugla veled-i Yanimenk (C-ş) 2) Fransız tüccarından müste'men Loranco veled-i Cevan veled-i Beneli (B) 3) Fransız tüccarından müste'men Loranco veled-i Bandili (B) 4) Fransız tâ'ifesinden Lorenco veled-i Cevan (B) 5) Fransız tâ'ifesinden beyzâde Kalavre (G) 6) França beyzadelerinden Con Markiz (G')
nr.185 1) vr.154b-2 2) vr.196b-1 3) vr.196b-2	Camii-i Kebîr (C-k) Bereketzâde (B)	1) Fransız tâ'ifesinden kapudân Nibomaryani? veled-i Nibomaryani (C-k) 2) Fransız tâ'ifesinden müste'men Canpolişer veled-i Canpolişer (B)

		3) Fransız tüccarından müste'men Bortelu veled-i Lebro (B)
nr.190, vr.155a-1	Lonca	
nr.191 1) vr. 215a-1 2) vr. 696b-1	"Mahrûse-i Galata'da" (G) Bereketzâde (B)	1) Fransız tüccarından müste'men Gaşir veled-i Micaço 2) Fransız tâ'ifesinden müste'men Cugla veled-i Cevan

Kaynak: İSAM Kütüphanesi, Galata Şer'iyye Sicilleri. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2.10. Galata Haricindeki Fransız İkametgâhlarından Örnekler

Galata Şer'iyye Sicili (GŞS)	İkametgâh Bilgileri	Adı
nr.73, vr.96a-3	Kuloğlu	Tercümân Cevan veled-i Laborda
nr.113, vr.191b-1	Tomtom (T)	Nasrâniye Kokona Efrenciye veledet Anton (T)
nr.117, vr.125a-2, 131b-2	Galata'da mütemekkin (G) el-Hâc Memi (e-H)	1) Müste'men (G) Raska veled-i Cak (G) 2) Müste'men Garasko veled-i Cak (e-H)
nr.138, vr.36b-2, 37a-1	Tomtom	França tüccarından müste'men Canbatiste Fabro
nr.162 1) vr.32a-1, 2 2) vr.32b-1 3) vr.39a-2,3	Kalkancıbaşı	1) Büyükelçinin baş tercümanlığı Canbatiste 2) Büyükelçinin baş tercümanlığı Canbatiste veled-i Fornata 3) Fransız tâ'ifesinden müste'men Albuz
nr.171 1) vr.9a-1 2) vr.9a-2	Tomtom (T) Santa Marma (SM)?	1) Müste'men Anibali veled-i Cozeb (T) 2) Müste'men (…) binti Vemoliye veled-i Nikola (SM)
nr.174, vr.118b-2, 119a-1	Beyoğlu	Müste'men Can Batista Fabro
nr.176, vr.26b-3-27a-1	Tomtom	Tercümanlarından Corc
nr.178 1) vr.14b-2 2) vr.23a-2 3) vr.23b-2 4) vr.24a-4+24b-1 5) vr.26b-3+27a-1	Kalkancıbaşı (K) Tomtom (T)	1) Müste'men tüccâr Cavri veled-i Petro (K) 2) Fransız tüccarından müste'men Fontana veled-i Corci (T) 3) Mütemekkin rahib Gasbro veled-i Gasbro (K) 4) Mütemekkin Gasbro veled-i Gasber (K) 5) Tercümânlarından Fornete veled-i Can Batiste ve Canbaste veled-i Arov (K)
nr.178, vr.260b-2	Tomtom	Müste'men tüccar Can Batista Fabro
nr.185, vr.140-2; 141-1	Kalafatçıbaşı	Müste'men Turba veled-i Filibe

Kaynak: İSAM Kütüphanesi, Galata Şer'iyye Sicilleri. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablolar incelendiğinde, Galatalı Fransızların tam olarak hangi mahallelerde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Osmanlı mahkeme kayıtlarına göre Fransızlar, Galata dâhilindeki *Bereketzâde, Camii-i Kebîr, Sultan Bâyezid* ve *Lonca* mahallelerindeki "*hane/menzil*"lerde ikamet ediyordu. Özellikle Bereketzâde Mahallesi, Fransızların yoğun olarak ikamet ettikleri bir mahalleydi. Çünkü mahallenin yakınında Fransız Büyükelçiliği ile Aya Yorgi (*Saint-George*), Aya Petro (*Saint-Pierre*), Aya Benedictus (*Saint-Benoit*) ve *Saint-Pierre et Saint Paul* gibi Katolik tarikatların kiliseleri bulunuyordu. Aya Benedictus, Galata'nın Müeyyedzâde Mahallesi'nde değil, bir mahkeme kaydına göre *Bostan* Mahallesi'nde bulunuyordu.[612] *Saint-George* ve *Saint-*

[612] İSAM Kütüphanesi, GŞS nr. 136, vr.139a-1 (20 Receb 1097 / 12 Haziran 1686).

Pierre-et-Paul Perşembepazarı'nda,[613] "*neredeyse Galata'nın ortasında ve tepede, tam da Fransız tacirlerin ikamet ettiği yerdeydi*"[614] Edhem Eldem, 18. yüzyıldaki Fransız tüccarların antrepoları ile mağazalarını zikredilen mevkilerde tespit eder.[615] Nitekim Mantran da "*Tüm Fransız toptancı ve tüccarları Galata ve Pera'ya yerleşmişlerdir: Evleri ve mağazaları bu semtlerdedir; özellikle de kendilerine yakın hissettikleri Rumlar arasında yaşarlar*" demektedir.[616] Masson da yabancı tacirlerin genelde Galata'da Yahudi, Ermeni, Rum ve hatta Türklerin arasında yaşadığını belirtmektedir.[617]

Camii-i Kebîr, diğer adıyla Arap Camii Mahallesi'ndeki Fransızlar muhtemelen 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra burada ikamet etmeye başlamışlardı. Nitekim Evliyâ Çelebi de seyahatnamesinde verdiği bilgide, 1630'larda Galata'da yalnızca üç Frenk mahallesinin bulunduğunu belirtiyordu ve bunlar arasında Arap Camii civarı yer almıyordu.[618] Keza Sultan Bâyezid ve Lonca gibi Müslüman mahallelerinde de yerleşimler söz konusuydu. Özellikle Yağkapanı Kapısı'nın iç tarafındaki Lonca Mahallesi'nde birçok Katolik Kilisesi ve esnaf gruplarının yer alması Fransızları da buraya çekmişti.

Galata surlarının dışında ikamet eden Fransızlar ise esasında Galata'ya tâbi kasabalarda ikamet ediyordu. Örneğin Tophane kasabasına bağlı *Kuloğlu, el-Hâc Memi*[619] (*Hacı Memi*-bugünkü Hacimimi) gibi Müslüman mahallelerinin yanı sıra özellikle *Tomtom* Mahallesi de çok sayıda Fransız tercüman ve tüccarı barındırıyordu. Bunun haricinde, Kasımpaşa'nın Kalafatçıbaşı Mahallesi'nde de Fransızlar ikamet ediyordu. Örneğin Madam Cocona Bon'nun Kalafatçıbaşı Mahallesi'ndeki evini Büyükelçi Vantelet'in tercümanı ve aynı zamanda kocası olan Paul Bon'a 1500 riyal kuruş karşılığında satmıştı.[620] Dikkat çeken bir husus da tıpkı Cami-i Kebîr Mahallesi örneğinde olduğu gibi 1630'larda Tophane kasabasında bir Frenk mahallesinin bulunmamasıydı.[621]

---

[613] İnciciyan, *age*., s.86.

[614] Belin, *age.*, s.76.

[615] Eldem, *age.*, s.206.

[616] Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul (...)*, C.II, s.156.

[617] Masson, *age.*, s.433.

[618] Çelebi, *age.*, s.391; Kenan Yıldız, "Bitmeyen Bir İskân Tartışması: Galata'da Yeni Valide ve Arap Camileri Etrafında Katolik-Müslüman Çekişmesi (1693-1713)", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.34, (2020), s.97.

[619] *Hâcı Memi* Mahallesi'nin Tophane kasabasına bağlı olduğu bir sicil kaydından tespit edilebilmiştir. Sevgi Akkoyun, *Galata Mahkemesine Ait 94 No'lu (H.1074-1075) Şeriyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 2019, s.348.

[620] Kapüsen Arşivleri, U Alt-Serisi, nr. 8 (hüccet Eski Türkçe'dir): "*Galata'ya tâbi kasaba-i Kasımpaşa'da Kalfatcıbaşı Mahallesi'nde sâkine Kokona bint-i Covan*...".

[621] Çelebi, *age.*, s.400.

Tabloda görüleceği üzere Fransızlar, Galata haricinde bulunan ve Müslümanların yaşadığı el-Hâc Memi Mahallesi'nde de ikamet edebiliyordu.

Fransızların ister Galata'nın dâhilinde isterse haricinde olsun, 17. yüzyıl Galata Mahkemesi kayıtlarında *mütemekkin* ve *sâkin* olarak gösterilmeleri, esasen burada uzun süredir yerleşik oldukları anlamına gelmektedir.[622] Yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfuslarının artmasıyla birlikte büyükelçiliğe yakın ve uzak Müslüman ve Hristiyan mahallelerine yerleşmeleri de esasında Osmanlı toplumuyla herhangi bir uyum sorunu yaşamadıklarını göstermektedir.

Görsel 2.1. Galata ve Civarındaki Fransız Yerleşimleri (17. Yüzyıl)

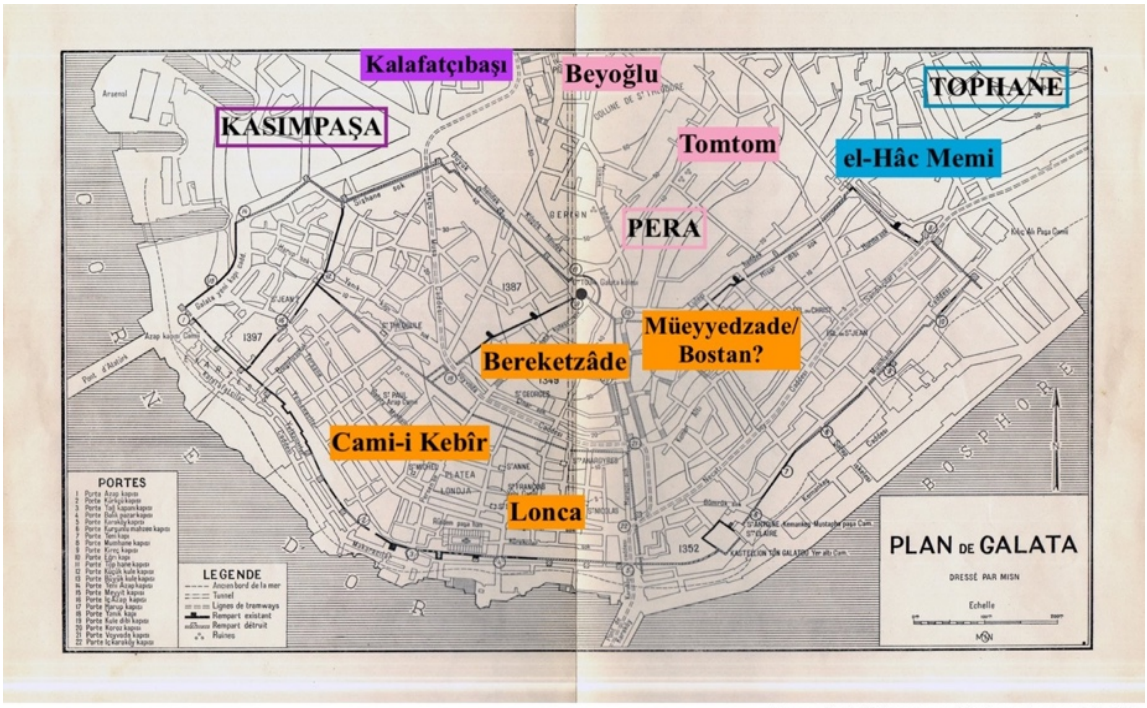

Kaynak: BnF, Communauté des Assomptionnistes de Kadıköy, demirbaş KDEEBCE8F5.
Harita, Miltiádīs Nomídīs (1884-ö.1959)'a ait olup tarafımızdan eklemeler yapılmıştır.

2.2.5. Mülk Alım Satımları

İstanbul'da yerel ticaretin bir parçası olarak kadı sicillerinde yer alan mülk satışları hakkında düzenlenmiş kayıtlarda Fransızların izine rastlanmaktadır. Üstelik bu kayıtlar sayesinde sadece Fransız tüccarların değil, büyükelçiler, onun yokluğunda tüccar vekilleri (Roboly ve J-B. Fabre gibi), tercümanlar, ruhbanlar, beyzâdeler, kaptanlar ve hatta tabiplerin de ticaretin içinde oldukları öğrenilmektedir. Mahkeme kayıtları, Galata pazarları ya da iskelelerindeki alım satımlardan ziyade, davacı ile davalı arasında görülen

[622] Köse, agm., s.199.

anlaşmazlıkların arka planını yansıtması bakımından kıymet taşımaktadır. Örneğin bir Fransız taciri davalı olmadan evvel birine borçlandığında, mahkemede davaya konu olan ticari ürünün değeri görülmekle birlikte, meseleye kimlerin dâhil olduğu da ortaya çıkmaktadır. Mahkemeye çağrılan vekil ya da şahitler dava kararlarında belirleyici rol oynamaktadır. Çoğu zaman büyükelçiler ve tercümanlar, tüccarların resmî vekili (*vekîl-i müsecceli*) olup müvekkilleri adına mahkemede bulunarak davanın takipçisi olmuşlardır. Gerek duyulduğunda şahitlik etmeleri için kazâ sakinleri tercih edilmiştir ki bunlar da çoğunlukla Türklerdir. Mahkeme, lüzumlu gördüğü vakit müvekkilin gayrimüslim ortaklarına, zevcesine ve çocuklarına soru sorma yetkisine sahiptir.

Galata sicillerindeki mülk satış kayıtları, Galata'da bulunan hane (*menzil*), arsa, bağ, tarla, avlu ve mahzenlerin satış (*bey'*), kira (*icâr*) ve devir (*ferağ*, *tefviz*) işlemlerine dair düzenlenmiş hüccetlerdi. Kadılık, satışları dava yoluyla ya da alacak-verecek tasdiki yapıldıktan sonra sicile kaydederdi ve bir nevi noter işlevi görürdü. Fransızların mahkemeye yanısıyan mülkiyetlerinin birçoğunun kendilerine ait olduğu, menkulün herhangi bir vakfa ait olmamasından anlaşılmaktadır. Ancak bir Fransız, kiracısı olduğu vakıf mülkü üzerindeki hissesini kiraya verme veya satma imkânına sahipti. Örneğin Lorenco adlı Galatalı Fransız tüccar, Bereketzâde Mahallesi'nde ikamet ettiği menkulün Ayasofya-i Kebîr Evkafına ait olduğunu, altı hisseden (sehmden) ikisini küçük yeğenlerine devrettiğini belirtmişti.[623] Bir başka örnekte ise David isimli Galatalı Fransız tüccar İbrahim Ağa Vakfına ait harabe arsayı kiralamış, yangından kalan enkazı incelemek ve mülk değerini biçmek için de vakıf yöneticilerine başvurmuştu.[624] Fransızların mülk alım-satımları sadece Galata'da değil, İstanbul'un pek çok noktasında gerçekleşebilirdi. Örneğin Felemenk tüccarı Kasper, İstinye'ye bağlı Büyükdere Köyü'ndeki arsasını Galatalı Fransız Breloso'ya satmıştı.[625]

Bu noktada asıl değinilmesi gereken husus, alıcı ve satıcı arasında yapılan satış akitleridir. İncelediğimiz mahkeme kayıtlarında yaygın olarak kullanılan *bey' u şirâ* ifadesi bir alım satımı yani ticari alışverişi işaret etmektedir. Kadı sicillerinde Fransızlarla ilgili kesin satışların usulüne uygun yapıldığı, "satıcı ile alıcının dönmeleri kabil olmıyan katî satış" anlamındaki *bey'-i kat'* veya *bey'-i bât* ibareleriyle anlaşılmaktadır.[626] Galata

[623] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.180. vr.46b-1.

[624] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.171. vr.12b-4; 13a-1.

[625] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.162. vr.38b-3.

[626] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s.214, 226.

Şer'iyye Sicilleri üzerinde yaptığımız tetkikler sonucu, Fransızların gerçekleştirdiği kesin mülk satışları hakkındaki örnekler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.11. Fransızlarla İlgili Mülk Satış Akdi Örnekleri

Galata Şer'iyye Sicilleri (GŞS)	Satış Akdi	Hüküm Özeti
nr.76, vr.61a-1 (noksan belge)	bey'i-bât	Galata hâricinde Sarı Sultan'da sakin Anna binti Bernaka'nın, bahçesini[627] Nikola'ya 500 kuruşa satması.
nr.90, vr.4a-1	bey'i-bât	Üsküdarî Mahmud Efendi Vakfı mütevellisi Osman Dede'nin vakfa borçlu vefat eden Kostantin'e ait rehin evi Fransız tercümanı Batişta v. Tomazo'ya satması.
nr.113, vr.7b-2	bey'i-bât	Galata'da sakin İngiltere Baştercümanı olan Corci v. Vari'nin Bereketzâde Mahallesi'ndeki evini Fransız elçisi tercümanı Tomazo v. Batiste'ye 1.600 esedî kuruşa satması.
nr.113, vr.191b-1	bey'i-bât	Galata haricinde Tomtom Mahallesi'nde sakin Kokona'nın, babasından kalma evinin hissesini kız kardeşlerine 5.000 kuruşa satması.
nr.128, vr.61a-3	bey'-i kat'	Galata dâhilinde Bereketzâde Mahallesi'nde sakin Fransız taciri Barbe v. Portolmiyo'nun, bir yıl önce Leh asıllı Petro isimli cariyesini Leh Elçisi Samval Prosa'nın vekili olan Panayut'a 100 esedî kuruşa satması.
nr.162, vr.32a-2	bey'i-bât	Galata haricinde Kalkancıbaşı Mahallesi'nde elçiliğin Baştercümanı Canbatiste'nin, evinin bahçesini ifraz edip 134 zirâ' ve 6 parmak'lık arsayı oğlu Dominko'ya 250 kuruşa satması.
nr.162, vr.32b-1	bey'i-bât	Galata haricinde Kalkancıbaşı Mahallesi'nde elçiliğin Baştercüman Canbatiste'nin, evini zevcesi Ferkosti binti Nikola'ya 350 kuruşa satması.
nr.162, vr.38b-3	bey'i-bât	Galatalı Fransız Breloso v. Cevan'ın İstinye'ye bağlı Büyükdere Köyü'ndeki arsasını Nederlande taifesinden Kasper'e 150 kuruşa satması.
nr.162, vr.39a-2	bey'i-bât	Galata haricinde Kalkancıbaşı Mahallesi'nde Fransız taifesinden Albuz, İstanköy kazasının Sefine köyündeki 7000 çubuk müfrez bir kıt'a bağını İstanköylü Dimitri'ye 500 guruşa satması.
nr.178, vr.21b-2	bey'i-bât	İstanbul'da Tekfursarayı civarında sakin Yahudi Semun'un çıktığı mahkemede Galata dâhilindeki Bereketzade Mahallesi'nde yanmış olan evinin arsasını Fransız tercümanı Corci'ye 320 kuruşa satması.
nr.185, vr.123a-2	bey'i-bât	Kasımpaşa'da sâkine olan Fana binti Avirno'nun, Tatavla Köyü'ndeki 12 dönüm bağı ve levazımını Alviro adlı Fransız müste'men'e 120 kuruşa satması.
nr.185, vr.270b-1	bey'i-bât	Galata'nın Cami-i Cedid yakınlarında, Fransız ekmekçi Hako'nun mülkiyetinde olan arsasını Hacı Ali Reis'e 180 esedî kuruşa satması.
nr.191, vr.696a-2.	bey'i-bât	Galata dâhilinde vâki' Sultan Bayezid Mahallesi sükkânından Yorgi'nin mülkiyetinde olan arsasını Fransız tercümanı Fornata'ya 120 esedî kuruşa satması.

Kaynak: İSAM Kütüphanesi, Galata Şer'iyye Sicilleri. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kesin satış akdiyle alakalı olarak, 17. yüzyıl ortalarında İstanbul'da gayrimenkul alım satımıyla uğraşan Fransız tacirlerinden Madam Cocona Bon ile ilgili kayıtlar oldukça kıymetlidir. Kendisi Rum asıllı varlıklı bir ailenin kızı olup, büyükelçiliğin tercümanı olan Marsilya kökenli Jean Bon'un (*Covani Bon*) zevcesidir. Kapüsen Arşivlerinde Cocona hakkında gayrimenkul satışıyla alakalı 10 hüccet ve 5 vesika

[627] Bahçenin bir tarafı da Fransız Büyükelçiliği'ni görmektedir.

bulunmaktadır.[628] Bu vesikalar, Cocona Bon'un 1632'den 1652 yılına kadar sadece gayrimenkulle ilgilendiğini ve ailesinin Pera'daki Saray Mahallesi'nde Fransız Büyükelçiliğinin çok yakınında ikamet ettiğini göstermektedir. Nitekim Madam Bon'un gerçekleşen bir mülk satışıyla ilgili olarak Kasımpaşa Mahkemesinden çıkan bir hüccette, Fransız Büyükelçiliğinin iki tarafına bakan evini kocası *Covanbon*'a (Jean Bon) 1500 riyal kuruşa sattığı anlaşılmaktadır.[629] Ayrıca Tophane Mahkemesi de Cocona'nın, Luyizo adındaki zimmiye 90 riyal kuruş karşılığında arsa sattığını kaydetmektedir.[630] Cocona Bon, Tophane'ye bağlı Tomtom Mahallesi'nde bulunan ve merhum babasından kalma arsasını da Bastiyen Salvago'ya 10.000 akçe karşılığında satmıştır. Cocona'nın evlatları hiçbir hak talep etmediğinden dolayı bu satış kolaylıkla gerçekleşmiştir.[631]

İstanbul'daki Fransızların gayrimenkuldeki kesin satıştan tamamen farklı olan *bey' bi'l-vefâ* ve *bey' bi'l-istiğlâl* yöntemlerini de uyguladıkları görülmektedir.[632] *Bey' bi'l-vefâ* diğer adıyla vefâen satış, herhangi bir malı kararlaştırılan zamanda bedelini iade ederek geri alma şartıyla yapılan satıştır. Bu şekilde satıcı malın bedelini alıcıya geri verir, alıcı da malı satıcıya iade eder ve satış akdi son bulur. *Bey' bi'l-istiğlâl* ise "bir şeyin kâr ve gelirini almak" anlamını taşımaktadır.[633] Her iki akitde de malı satan, borcuna karşılık bir nevi teminat vererek taşınmazını rehin bırakmaktadır.

Galata Şer'iyye Sicilleri'nde şimdiye kadar Fransızlar hakkında *bey' bi'l-vefâ* türü bir satış akdine rastlamasak da İstanbul Kadı Sicillerinde vefâen satışla alakalı örnek bulunmaktadır. Örneğin 1696'da Galatalı Fransız tacirlerinden Loronçe, İstanbullu Hüseyin Çelebi b. Abdullah'a kâğıt ticaretinden oluşan 800 kuruşluk borç yüzünden dava açmıştı. Hüseyin bu borcu kapatmak için arsasını Hacı Mahmut Vakfına yıllık 740 akçeye kiralamış ve eşi Ayşe Hatun ile müşterek kullandıkları evlerini de geri alabilme şartıyla

---

[628] Bibliothèque Franciscaine des Frères Capucins (Paris-Kapüsen Kardeşlerin Fransisken Kütüphanesi, kısaca Kapüsen Arşivleri), Constantinople Fonu, A-Za Serisi, F Alt-Serisi 24b, 30, 36, 48 ve 60; U Alt-Serisi, Hüccet nr.5, 7, 8, 10, 14, 16, 17, 22, 29, 32.

[629] Kapüsen Kardeşlerin Fransisken Kütüphanesi, Constantinople Fonu, A-Za Serisi, U Alt-Serisi, Hüccet nr.8 (20 C 1046 / 19 Kasım 1636).

[630] Kapüsen Arşivleri, *Constantinople* Fonu, A-Za Serisi, U Alt-Serisi, Hüccet nr.32 (7 S 1062 / M. 19 Ocak 1662).

[631] Kapüsen Arşivleri, *Constantinople* Fonu, A-Za Serisi, U Alt-Serisi, Hüccet nr.22 (19 Ş 1062 / 26 Temmuz 1652).

[632] *Bey' bi'l-vefâ* ve *Bey' bi'l-istiğlâl* hakkında bk. Beşir Gözübenli, "Bey' Bi'l-Vefa (Vefâen Satış) ve Bey' Bi'l-İstiğlâl", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.9, (Haziran 1990), s.109-119; Ceyhun Öz, *İstanbul Kadı Sicillerinde Bey' Bi'l-vefâ Sözleşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2019; Mehmet Berkun Denli, *17. Yüzyıl Galata ve İstanbul Şer'iyye Sicilleri'nde Bey'bi'l-İstiğlal Akitleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2018.

[633] Abdülaziz Bayındır, "Bey' bi'l-Vefâ", *DİA*, VI, (1992), s.22.

(bey‘ bi’l-vefâ) 800 kuruşa Fransız’a satmıştı. Üstelik evin arsasını da mütevelli vekilinin izniyle Loronçe’ye devretmişti.[634]

Fransızlar daha çok *bey‘ bi’l-istiğlal* yoluyla vakıflara borçlanmayı tercih ederlerdi. Bir kredi yöntemi olması hasebiyle Müslümanlardan ziyade Gayrimüslim müste’menler para vakıflarını kullanırdı. Bunun en önemli nedeni, Galata’daki para vakıflarının kullandıkları faiz (*rıbh*) oranının makul olmasıydı. Bir araştırmaya göre, Galata’daki vakıflar 16. yüzyıldan 17. yüzyılın ortalarına kadar %10 ila 12,5 arasında bir faiz oranıyla kredi vermekteydi.[635] Bu oranın üzerinde talepte bulunanlar, tespit edildiklerinde kürek cezasına çarptırılır ve fazladan aldıkları da iade edilirdi.[636]

Sadece erkekler değil kadınlar da vakıflarla çalışabilirdi. Örneğin Galata’da İbrahim Efendi Vakfı’nın mütevellisi Hacı Mustafa’nın Madam Cocona’ya *bey‘ bi’l-istiğlal* yoluyla borç para verdiğini bir hüccet kaydından öğrenmekteyiz:[637] Bu örnekte Cocona, borcuna karşılık Saray Mahallesi’ndeki evini 825 kuruşa ipotek etmiş ve bir yılın ardından borç kapanmazsa mülkünü vakfa devredeceği ve mütevelliye bir yıl boyunca 82,5 riyal kuruş kira bedeli ödeyeceği taahhüdünde bulunmuştu. Söz konusu kira, genelde satış miktarının yaklaşık %10’u oranında belirlenirdi. Takvimde belirtilen süre dolduğunda Cocona parayı Hacı Mustafa’ya iade edecek ve buna mukabil mütevelli de malı satıcıya geri verecekti.[638] Bu yöntem sayesinde hem Cocona fon ihtiyacını karşılamış hem de mütevelli alacağını garanti altına alarak kira geliri elde etmiş oluyordu. Abdülaziz Bayındır, bu tip satış örnekleri üzerinden aşağıdaki değerlendirmeyi yapmaktadır:[639]

> “Bir malı vefaen satın alan kimse bunu ya bizzat kullanma veya kiraya vererek hukukî semerelerinden faydalanma hakkına sahip olmaktadır. Kiraya vermenin en çok rastlanan türü de bizzat satıcısına kiralamaktır ki bu yolla satılan mal asıl mâlikin kullanımından hiç çıkmamış olur. Bir malın gelirinden faydalanmak için onun bizzat satıcısına kiralanması suretiyle yapılan bu tür satışına bey‘ bi’l-istiğlâl adı verilmiştir.”

Bu uygulamaların dışında, İstanbullu Fransız tacirler gerektiğinde müzayededen de gayrimenkul satın alabilirlerdi. Galata’da yangında kül olan Latin kiliselerinin arsaları kanunen devlete kaldığından müzayede ile satışa çıkarılırdı. Bu durumda Fransız

---

634 İstanbul Kadı Sicilleri, *İstanbul Mahkemesi* 22 *Numaralı Sicil*, Orj. Metin nr.2a-1, s.71.

635 Birkay Köse, *64 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre Galata’da Ekonomik ve Sosyal Hayat (H.1052/M. 1642-43)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2023, s.71.

636 Halil İnalcık, “Adaletnameler”, *TTK Belgeler*, C.II, S.3-4, TTK Basımevi, (1965), s.85.

637 Kapüsen Arşivleri, Constantinople Fonu, A-Za Serisi, U Alt-Serisi, Hüccet nr.14 (8 C 1060 / 8 Haziran 1650).

638 B. Köse, *age.*, s.35.

639 Bayındır, agm., s.22.

Büyükelçiliği devreye girerek en yüksek meblağı vermeye çalışırdı. Örneğin 1660'da meydana gelen büyük yangında, büyükelçinin yokluğunda İstanbul maslahatgüzarı olarak atanan Jean-François Roboly bu mülkleri kurtarmak için harekete geçmiş; hatta satın aldığı arsada iki katlı yapı inşası için kadılıktan izin dahi almayı başarmıştı.[640] 9 numaralı İstanbul Kadı Sicili'ndeki bir kayda göre ise Defterdar Hüseyin Paşa'nın vekili Mustafa Çavuş tarafından yürütülen müzayedede, Maslahatgüzar Roboly 31.000 akçe değerindeki arsayı üzerine hane inşa etmesi şartıyla satın alabilmişti. Eğer buraya kilise inşa edilmesi hâlinde hükmün bozulacağı belirtilmişti.[641]

Gayrimenkul satın alamayan Fransızlar ise Galata'dan ya da Pera taraflarından hane/menzil kiralamaktaydı. Örneğin Galata Şer'iyye Defteri'ndeki bir kayda göre, Jean La haye Vantelet'in tercümanlarından Laborde'un oğlu Cevan, Galata'daki evini Bahtyan (Bastiyen?) isimli Fransız'a 40 riyal kuruş karşılığında bir yıllığına kiralamıştı. Söz konusu hane üç odalı olup bir mutfak (*matbah*), tuvalet (*kenif*) ve mahzenden ibaretti:[642]

2.2.6. Borç Alacak İlişkileri

Fransız tüccarlar diğer Osmanlı kentlerinde olduğu gibi İstanbul'da yaptıkları çeşitli ticari işlemlerde de borç ve alacak eksenli ihtilaflarla karşılaşıyorlardı. Taraflardan biri ya da birkaçı ticaretteki sorumluluğunu yerine getiremediğinde bu durum ister istemez anlaşmazlıklara neden oluyordu. Klasik dönemde yargılama yetkisi, maddi uyuşmazlığın taraflarına göre büyükelçilik, konsolosluk veya kadı mahkemelerinde idi. Payitahttaki Fransızlar, ticaretlerinde bir adaletsizlikle karşılaştıklarında ekseriyetle Galata ve bağlı kazaların (Kasımpaşa, Tophane) mahkemelerine başvurarak, haklarını tercüman vasıtasıyla ararlardı. Bazı vakalarda ise Osmanlı halkı Fransızları mahkemeye vererek haklarını savunurlardı.

17. yüzyıla ait birkaç İstanbul Sicil Defterleri ile birlikte 56 adet Galata Mahkeme Defteri incelediğinde, sadece 208 kayıtta Fransızlarla ilgili bilgiler bulunduğu ve bunun 47'sinin ticaretten doğan borçlarla alakalı olduğu görülmektedir. Fransızlar, ellerindeki temessük (poliçe), makbuz ya da hüccet ile yaptıkları ticaretten doğan alacaklarını mahkeme üzerinden talep ederlerdi. Bu borç bazen ticareti yapılan emtia üzerinden de tahsil edilebilirdi. Örneğin Fransız tacir Andriya, mahkemeye sunduğu makbuzla Galatalı

[640] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.88, vr.40b-7 (Hükümde tarih yer almazken, cildin tarihi 1072-73 / 1661-1663 olarak belirtilmiştir).

[641] Kuran, *age.,* C.I, s.581-582 (vr.97a/1, 21 Z 1071 / 17 Ağustos 1661).

[642] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.73, vr.96a-2 (16 L 1061 / 2 Ekim 1651).

Ali b. Derviş'in 831 riyal kuruş borcunu, aynı değerdeki *palos* çukasıyla tahsil etmek istemişti.[643]

Sattıkları ürünlerden dolayı alacaklı konumda bulunan Galatalı Fransız tacirler, zaman zaman bazı müşterilerinin firarlarıyla da karşılaşırdı. Fransızlar bu sorunu sadece Galata'da değil, aynı zamanda İstanbul'daki Yahudi tacirlerle de yaşamakta ve ancak elçileri vasıtasıyla divandan çıkarttıkları emirlerle haklarını arayabilmekteydi. Bir örnekte Büyükelçi Châteauneuf, vatandaşı olan tüccarına sahip çıkmak suretiyle hakkını divanda aramış ve borçlu firarinin dükkânının mühürlenmesini sağlamıştı.[644]

Borç alacak ilişkisi sonucu ortaya çıkan bir başka hukuki işlem de borç karşılığı alacaklıya teslim edilen mal varlığıdır. Bu yöntemde borçlu, birtakım kıymetli eşyasını kendi rızası ve mahkeme yoluyla alacaklıya *rehin* vererek bir nevi teminat oluşturmaktadır Örneğin Büyükçekmeceli Komyani isimli Hristiyan kadın, eşi Eskerlet'in Fransız tacir Françesko'ya olan 155 riyal kuruş borcunu tayin edilen zaman içinde ödemek şartıyla evini tacire rehin olarak vermiştir.[645] Bir başka örnekte ise Katalan cemaatinden Avraham Yahudi, her vukiyyesine ikişer riyal kuruştan toplam 308 vukiyye tiftik ipliği 616 riyal kuruş karşılığında Fransız tacir Anton'dan satın almıştır. Avraham bunun 250 kuruşunu ödeyebilmiş, kalan 366 kuruşluk borcuna karşılık bir çift altın küpeyi rehin vermiştir.[646]

Takas yöntemi de Fransızların yerel ticaretteki borç ve alacaklarında kullandıkları bir teminat formülüdür. Örneğin tüccar taifesinden Osman Çelebi, Fransız tacir Poltollar'a olan 99.000 akçe borcunu tanesi 1.000 akçeden 55 adet beyaz sof ve 1.100 akçeden 44 adet başka sof üzerinden (55.000+44.000) takas yoluyla tahsil etmiştir.[647] Bu yöntem sadece ticari ürünlerle değil, gayrimenkul ile de yapılabilmektedir. Örneğin meşhur Peralı tüccar Jean-Baptiste Fabre da takas yoluyla ticaret yapmıştır. İstanbul'da bir grup Yahudi, Fabre'a olan 14.890 esedî kuruş borçlarının 12.890 kuruşunu ödemişler,

---

643 İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.63, vr.113a-2 (1 Ca 1051 / 8 Ağustos 1641).

644 İstanbul Kadı Sicilleri, *İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı Sicil*, h. 530, vr.182a-3, s.692: "Devletlü sa'âdetlü Sultanım hazretlerinin huzûr-ı âlîlerine arzuhâl olunur ki, Françe tüccârlarımızdan Arhamar? nâm zimmî tüccârımızın Yalikuy nâm Yahûdide çuka bahâsından bin sekiz yüz altmış beş guruş hakkı olup ve yedinde temessükü var iken hâlâ mezbûr Yahûdî firâr etmeğin sa'âdetlü sultânım hazretlerinden mercûdur ki mezbûr Yahûdinin İstanbul Bitpazarı'nda dükkânı olup izn-i şer'le dükkân-ı mezkûr mübâşir kullarıyla mühürlenmek bâbında buyruldu-yı şerîf recâ olunup bâkī fermân sa'âdetlü sultânımındır. Baron de Şatonf, elçi-i Franca".

645 İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.77, vr.53a-1 (6 S 1065 / 16 Aralık 1654).

646 İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.77, vr.26b-1, 2, 4 (1 ve 2 Z 1064 / 13 ve 14 Ekim 1654).

647 Sevgi Akkoyun, *Galata Mahkemesine Ait 94 No'lu (H. 1074-1075) Şer'iye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 2019, s.318 (vr.64b, h.310).

kalanı için de Yahudi Baroc Üsküdar Kuzguncuk'taki bir evini Fabre'a takas yoluyla vererek anlaşma sağlamıştır:[648] Keza vakıf arsaların tasarruf haklarının da takas konusu olduğu görülmektedir. Örneğin Tophane Kasabası'nın Tomtom Mahallesi'nde ikamet eden Antonaki, Fransız tacirlerinden Epol isimli müste'mene olan 1.360 esedî kuruş borcunu, mukataa yoluyla tasarruf hakkı üzerinde olan Sultan Bâyezid Vakfına ait arsayı takas ederek ödemiştir. İlaveten mahkemede, Galata Sarayı yakınlarında yine bu vakfa ait olan bir mülkünü de 11.360 esedî kuruşa bir Fransız'a sattığını beyan etmiştir.[649]

Kısacası, İstanbullu Fransızların yerel ticari aktivitelerinin sadece Galata'yla sınırlı kalmadığı, bağlı kasabalara (Tophane, Kasımpaşa) ve şehrin uzak noktalarına kadar (Büyükçekmece gibi) uzandığı, ayrıca İstanbul'daki gayrimüslim tebaayla da ticaret yaptıkları görülmektedir. Kadılık makamının ise toplumun ticari faaliyetlerindeki rolünün büyük olduğu, borç alacak ilişkilerinde yaşanan sorunların çözümünde aktif görev yaptıkları anlaşılmaktadır.

2.3. Maruz Kaldıkları Tehlikeler

2.3.1. Asayiş ve Güvenlik Sorunları

Gayrimüslimler Osmanlı medeniyetinin bir parçası olduğundan, "Frenk" mahallelerinde ikamet etseler de Müslümanlarla gündelik hayatlarında sıkça karşılaşırlardı. Özellikle Batı'dan getirilen emtiaların bu şehirde alım-satımını yapmak için tercüman ve Yahudi brokerler aracılığıyla münasebetler kurulurdu. Gayrimüslimler *ehl-i kitap* olsalar dahi *gavur* muamelesi görürler ve bu durum bazen sokakta dalaşmalara yol açardı. Dolayısıyla yabancılar yanlarında hançer taşırlardı. Evliya Çelebi, 1630'lu yıllarda betimlediği Galata'da yaşayan "kâfirler" hakkında şöyle bilgi verir: "*Kâfiri komazlar, silah ile Hırıstiyan görseler o an aman ve zaman vermeyip katlederler, (...) Galata'da silahlı kafir görseler hemen öldürürler*".[650]

17. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan birkaç hadiseye değinirsek; örneğin Büyükelçi Châteauneuf'ün verdiği bilgiye göre, Galata Limanı'nda bulunan Fransız denizcilerin silahlı bir şekilde Galata sokaklarında dolaşması üzerine olaya yeniçeriler ve onları komuta eden ağa da müdâhil olmuştu. Yerel halkın silahlı Fransızlara yönelik tepkisi üzerine yaşanan arbedede altı Türk ağır yaralanırken üç Fransız denizci de

---

[648] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.138, vr.38a-2; 38b-1.

[649] Alpaslan Yüksek, *Galata Mahkemesine Ait 141 No'lu Şer'iye Sicili'nin (H. 1098-1099) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi, Nevşehir 2012, s.321.

[650] Çelebi, *age.*, s.391.

tutuklanmıştı. Galata Voyvodası, halkı sakinleştirmek için derdest edilenleri kadılıkta yargılanmak üzere büyükelçiye teslim etti. Mahkeme kararıyla denizciler tutuklanarak adalet sağlandı ve Donanma Bakanı Pontchartrain de büyükelçinin hukuki süreçte sergilediği tutumun kral tarafından memnuniyetle karşılandığını bildirdi.[651] Benzer bir olay da Nisan 1693'te vuku buldu. Bu sefer Fransız denizcileri Rum denizcilerle Haliç'te kavgaya karıştı. Çıkan silahlı çatışmada her iki taraf birer kayıp verdi. Ortamı sakinleştirmek için koloninin iki Fransız milletvekili (Mösyöler Jouglas ve Meynard) devreye girmiş ve olay hakkında Edirne'de bulunan Büyükelçi Châteauneuf'e malumat vermişlerdi.[652]

Bazı münferit hadiseler ise cinayetle sonuçlanabiliyordu. Örneğin 18 Mayıs 1691'de iki Fransız, Galata Voyvodası'nın evi önünde öldürülmüştü. Fransız Büyükelçi Châteauneuf konuyu Pontchartrain'e sadece bir cümleyle bildirirken, Galata Mahkemesi kayıtlarında iki hüküm bulunmaktadır. Buna göre; Galatalı Pazarcı Fransova ve İsperi isimli şahıslar Galata Voyvodası Mustafa Ağa'nın evinin önünde bir grup İngiliz tarafından âniden katledilmişlerdi.[653]

Hırsızlık vakaları da söz konusuydu. Örneğin Büyükelçi Guilleragues, Donanma Bakanı Seignelay'ye yazdığı 17 Mayıs 1683 tarihli mektupta, bir Türk'ün Galatalı Fransız tüccar Jean-Baptiste Fabre'ın evinde hırsızlık yaptığını ve aralarında arbede çıktığını yazıyordu.[654] Olayın detayları ise Galata Mahkemesi kayıtlarında mevcuttu. Davalı Muslu b. Abdullah, Galata'nın Bereketzâde Mahallesi'nde bulunan Fabre'ın hanesine gizlice girip üst kattaki odada bulunan bir sandığın kilidini kırarak 500 yaldız altını, bir miktar kuruş ve bir gümüş saati çalmıştı. Fabre de hırsızı suçüstü yakalarken Muslu ile arbede yaşamış ve sol yanağından yaralanmıştı. Mahkemede Muslu'nun vekili Yani olayı inkâr etmiş, Muslu ise bunu kendisin değil ismini bilmediği bir Yahudi'nin yaptığını söylemişti.[655] Yargılamanın sonucunu ise büyükelçiden öğrenmekteyiz.

---

[651] AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°361v. (Donanma Bakanı Seignelay'ye yazdığı 30 Eylül 1690 tarihli mektup).

[652] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°295.

[653] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°22 (22 Mayıs 1691 tarihli mektup); İSAM Kütüphanesi, GŞS nr. 149, 55b-2; 56a-1 (18 Mayıs 1691).

[654] AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°394v.

[655] "Galata nâ'ibi Efendi ve Galata voyvodası bundan akdem mürd olan França elçisinin zevce-i metrûkesi França pâdişâhı tarafından kendüye haber vârid oluncaya değin resm-i kadîm üzre meskenleri olan mahallde sâkin olub França tâcirleri içün yedlerinde olan 'ahid-nâme-i hümâyûn icrâsı içün mûcebiyle 'amel olunub hilâf-ı şer' ve kânûn kimesne rencide olunmayub men' u def' oluna deyu buyruldu. 15 Rebî'ü'l-âhir sene 96" İSAM Kütüphanesi, GŞS nr. 130, vr.45a-1 (C 1094 / Mayıs 1683).

Saldırgan üç yıl kürek cezasına mahkûm edilmiş; fakat büyükelçi bu kararı yetersiz bularak itirazda bulunacağı beyan etmişti.

İstanbul'daki Fransız kolonisinin hayatı, büyükelçinin vefat etmesi hâlinde de devletin koruması altında olurdu. Örneğin kıdemli tüccar Fabre, büyükelçi Guilleragues'ın vefatından sonra (Mart 1685), yeni büyükelçi Girardin gelene kadar Fransız tacirlerin korunması için Bâbıâli'den hüküm talep etmişti:[656] Fabre, Ağustos sonunda Bâbıâli meselelerinden mesul "Kralın ajanı" (*agent du Roi*) olarak atandı.[657] Öyle ki Pera'daki saraya yerleştikten sonra sadrazamla bizzat görüşerek arzuhallerine cevaben yeni emirler talep etti. Âdeta büyükelçi gibi hareket eden Fabre, çabaları sonucunda sadrazamdan iki resmî mektup (biri Fransa Kralı'na, diğeri Kahire Paşası'na), İstanbul Gümrükçüsüne ve diğer alt rütbelilere hitaben üç emir, Kahire Paşası'na bir emir ve konsolos ile tercüman tayini için de dört berat aldı.[658]

Büyükelçi Pierre Girardin'in 15 Ocak 1689'daki vefatından sonra yeniden sahne alan Fabre, bu kez ticari meselelerinden mesul memur (*agent général du commerce*) olarak atansa da[659] Bâbıâli kendisini "*Fransa padişahının vekili Covan (Jean)*" olarak tanıyordu. Yeni büyükelçi gelinceye kadar Galata'daki Fransız tüccar ve ruhbanların korunması için tekrar harekete geçen Fabre, Sadrazam Mustafa Paşa'dan gereken teminatı almış[660] ve bu konuda İstanbul Kaymakamına hitaben de bir emir yazılmasını sağlamıştı.[661]

2.3.2. Yangınlar

İstanbul'daki Fransız kolonisinin günlük hayatlarında karşılaştıkları tehlikeler, esasında şehirdeki Türk toplumunun yaşadıklarından çok da farklı değildi. Birinci sırada, payitahtta sıklıkla meydana gelen yangınlar geliyordu.[662] Kenan Yıldız, İstanbul yangınları hakkındaki çalışmasında kadılıklara iletilen emirleri incelemiş ve yangınlara neden risk faktörlerinin başında, ahşap yapılaşma, bina saçakları, ocaklar ve bekâr

[656] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr. 133, vr.144b-2.

[657] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°59-60. (25 Ağustos 1685 tarihli mektup).

[658] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°96r.

[659] AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°252.

[660] AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°268 (Fransızca tercümesi), f°274 (Eski Türkçe).

[661] AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°270 (Fransızca tercümesi), f°276 (Eski Türkçe).

[662] İstanbul ve Galata yangınları hakkında bk. Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 1963, s.327-414.

odalarının olduğunu belirlemiştir.[663] Fransız seyyah Tournefort da Galata'daki evlerin alçak olup tahtadan ve kerpiçten yapıldığını, bu yüzden binlerce hanenin bir gün içerisinde kolayca yanabildiğini ifade etmektedir.[664] Yangınların çoğuna Türklerin evde içtiği tütünün tutuşması sebep oluyordu. Ayrıca, Türklerin yaptığı fişek gösterileri de yangın riski taşıyordu ve hatta bunların yasaklanmasını isteyen Hatice Turhan Sultan iki de ferman çıkartmıştı.[665]

İstanbul'daki büyük yangınların sıklığına Fransız kaynakları da değinmektedir. Örneğin Anne-Marie de Guilleragues (mürd büyükelçinin zevcesi), Donanma Bakanı Seignelay'ye ilettiği 25 Kasım 1685 tarihli yazıda, buradaki hanelerin tamamı ahşaptan olduğundan yangınların sıklıkla meydana geldiğini bildirmektedir.[666] Galata'daki en büyük yangınlar tarihçi Elisabetta Borromeo'ya göre 1639, 1660 ve 1696 yıllarında, İnciciyan'a göre ise 1640, 1660, 1669, 1681, 1683 ve 1696 senelerinde vuku bulmuştu.[667] Nitekim Fransız haritacı ve kralın coğrafyacısı Pierre Duval'in eserinde, kronolojik olaylar kısmında 1639 senesi ile ilgili İstanbul'da büyük bir yangının olduğu not düşülmüştü.[668] 1640 yılının Şubatında Sultan İbrahim'in tahta çıktıktan sonra, Mayıs ayında Galata deniz kıyısında ve çevresinde gelişen bir yangında iskele kül olmuştu.[669] Gezgin Thevenot ise seyahatnamesinde sekiz ayda tam üç yangının yaşandığını belirtmişti. Üstelik seyyah, İstanbul'a geldiği sırada (2 Aralık 1655) büyük bir yangına tanıklık etmiş ve yaklaşık 8000 hanenin küle dönüştüğünü yazmıştı.[670] Büyükelçi Guilleragues da Donanma Bakanı Seignelay'a yazdığı 29 Mayıs 1683 tarihli mektupta, İstanbul'da iki ayda altı yangın meydana geldiğini ve 3000'den fazla hanenin yandığını açıklamaktadır.[671]

Şehirdeki evler genelde bitişik nizam olup çoğunlukla ahşaptan inşa edildiğinden yangınlar karayel rüzgârının yardımıyla hızlıca yayılırdı.[672] Yangın meydana geldiğinde, yayılmasını engellemek için dönemin itfaiyecileri olarak baltacılar (*baltadgis–gens de*

---

[663] Kenan Yıldız, *1660 İstanbul Yangını ve Etkileri, İstanbul Vakıflar, Toplum ve Ekonomi*, TTK, Ankara 2017, s.7.

[664] Tournefort, *age.*, II. Kitap, XI. Mektup, s.14.

[665] Yıldız, *age*., s.9; Bk. Erhan Afyoncu-Uğur Demir, *Turhan Sultan*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015, s.101-102'den naklen BOA. TSMA.e, 7002-83.

[666] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°127v.

[667] Borromeo, agm., 16. paragraf; İnciciyan, *age*., s.91.

[668] Pierre Duval, *Cartes pour les itinéraires et voyages modernes* […], Chez l'Auteur, Paris 1677, s.8; Bk. BnF, Département Cartes et Plans (*Haritalar ve Planlar Departmanı*), Demirbaş nr. GE FF-8829.

[669] Önder Kaya, *İstanbul Tarihi*, Kronik, İstanbul 2024, s.166.

[670] Thévenot, *age*., s.49.

[671] AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°404r.

[672] Tournefort, *age.*, II. Kitap, XI. Mektup, s.15.

hache) devreye girerdi.[673] Bu görevliler esasında sarayın bîrun teşkilatına mensup olup zülüflü baltacılar olarak bilinirdi. Tarihçi Abdulkadir Özcan'a göre Edirne, Galata ve İbrahim Paşa saraylarında da bağımsız baltacı ocakları bulunup 17. yüzyılın ikinci yarısındaki toplam sayıları 813 kişiydi.[674] Tournefort'un verdiği bilgilere göre, Türkler yangınları engellemek için büyük yıkımlardan başka çare bulamamalarına rağmen Galatalı yabancı tacirlerin "*kesme taştan, birbirine yapışık olmayan ve yalnızca çok gerekli olan pencerelerden ışık alan, pencere kanatları ve kapıları sacla kaplanmış çok sağlam dükkanlar*"[675] yapmaları, Fransızların bu konuda bilinçlendiklerini göstermektedir.

Kilise ve manastırları yangınlarda zarar gören Frenk ve Rum Hristiyanların Galata'daki varlıkları tehlikeye girebiliyordu. Bu durumda büyükelçilik, yanan Katolik Latin kiliselerinin tamiri için Bâbıâli'den bir an önce izin almaya çalışırdı. Aksi takdirde Osmanlı kanunları gereği yanan kiliselerin camiye dönüştürülmesi riski vardı.[676] Bu hususu Galatalı tüccar Fabre, Donanma Bakanı Seignelay'ye yazdığı 28 Kasım 1685 tarihli mektupta şöyle ifade eder:[677]

> "Haşmetmeap'ınız bilir ki bu ülkedeki yanmış kiliselerin onların kanunları yüzünden hassas meselelerdir. Bu olaylarda camilerin yararına, kiliseyi ve manastırını müsadere etmeye başlanılır ve din adamlarına sıkı sıkıya kötü davranılıp hapsedilir (…)"

---

673 Thévenot, *age.*, s.49.

674 Abdülkadir Özcan, "Baltacı", *DİA*, V, (1992), s.34.

675 Tournefort, *age.*, II. Kitap, XI. Mektup, s.15.

676 Örneğin, 16. yüzyıldan beri Galata'da Dominikenlere tahsis edilen *Saint-Nicolas* (1629) ve *Sainte-Marie* (1640) kiliselerinin Odalar Camii ve Kefeli Mescid'e dönüştürüldüğü bilinmektedir. Akabinde, Dominiken pederlere Saints Pierre ve Paul Kilisesi tahsis edildiği Pera cemiyeti tarafından hazırlanan 27 Ekim 1675 tarihli deklarasyondan anlaşılmaktadır. Bu belgede *Saint-Nicolas* Kilisesi'nin camiye çevrildiği belirtilmiştir. Vanessa R. De Obaldía, *A Legal and Historical Study of Latin Catholic Church Properties in Istanbul from the Ottoman Conquest of 1453 until 1740*, Aix-Marseille Üniversitesi, 2018, s.117; Stefanos Yerasimos, "Kostantiniye Kiliselerinden İstanbul Camilerine Bir Değişimin Tarihi", *Bizans: Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, Institut français d'études anatoliennes, İstanbul 2011, 19. paragraf, https://books.openedition.org/ifeagd/1693?lang=fr [Erişim tarihi 06.02.2024]. Söz konusu deklarasyon için bk. Salt Araştırma, *Kent, Toplum ve Ekonomi* Koleksiyonu, Saints Pierre ve Paul Kilisesi Arşivi, Demirbaş nr. SPC0370102. Robert Mantran ise Suriçi'nde Katolik kiliselerinden Saint-Nicolas'ın 1627'de ve Constantinople lakaplı Notre-Dame'ın ise 1640'ta camiye dönüştürüldüğünü söylemiştir. Mantran, *XVI.-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat*, s.48. İtalyan seyyah Pietro Della Valle de bu iki küçük kiliseyi birbirlerine yakın olup İstanbul'da görür. Della Valle, *age.*, s.33. Fransız seyyah Henri de Beauveau da *Saint-Nicolas* ve *Notre-Dame* kiliselerinin yerini Galata'da değil İstanbul'da tespit etmiştir. Beauveau, *age.*, s.45. İnciciyan da Saint-Nicolas Kilisesi'nin İstanbul'da olduğunu ve Kefeli Camii'ye çevrildiği bilgisini verir. İnciciyan, *age*., s.87.

677 AN, AE, B[1], Cilt 379, f°116v: "*Vostre Grandeur scait que les Esglises bruslees en ce pays cy sont des affaires tres delicates a cause de la loy, que dans ces occasions on commance par confisquer l'Eglise et le cloistre au profit des mosquées, a maltraitter et emprisonner rigoureusement les Religieux* (…)".

Özellikle 1660 Büyük Yangını'ndan sonra yanan birçok Katolik Kilisesi'nin[678] akıbeti tehlikeye girmişti. Zira kiliselerin bulunduğu araziler sahipsiz kaldığı için devlet tarafından müzayede ile satılığa çıkarılmıştı.[679] Tüccar Fabre'a göre, Büyükelçi Nointel'in Kapüsenlerin Aya Yorgi Kilisesi (*Saint-George*)'nin onarımı için yaptığı müracaatlar sonuçsuz kalmış ve gereken izin ancak 1673 tarihli kapitülasyonlar ile alınabilmişti.[680] Fabre bir başka yazısında, bu kilise için 12 yıl boyunca 10 bin ekü harcanmasına rağmen onarım faaliyetlerinin kapitülasyonların yenilenmesiyle mümkün olduğunu vurgulamıştır.[681] Bu büyük yangında hasar gören Santa-Maria Draperis Kilisesi'ne ise Bâbıâli tarafından el koyulmuş; fakat ruhbanların faaliyetlerine devam edebilmesi için Pera'da bir şapelin inşasına 1663'de müsaade edilmişti.[682] Ancak bu kilise de 1697 yılında yanmaktan kurtulamamıştı.[683]

Bununla birlikte Fabre, 15 Kasım 1685'te sabah saat 9 sularında meydana gelen yangında, Cizvitlerin Saint-Benoît Kilisesi'nin çatısı yanarken kargaşayı dağıtmak adına kaymakamın olaya bizzat müdahale ettiğinden bahsetmektedir.[684] Hatta bu olayda voyvodanın kâhyası kilisenin pederini derdest edip hapse koymak isterken İstanbul kaymakamı buna mâni olmuştu. Bunun nedeni, Fabre'a göre kaymakamın Fransızlara olduğundan fazla yakın durmasıydı. Öyle ki Fabre bu memur için "dostum" (*mon amy*) tabirini kullanıyordu.[685] Büyükelçinin yokluğunda âdeta yetkili bir diplomat gibi hareket eden tüccar Fabre, bu hadiseyi çözmek ve kiliseyi onarmak için ertesi gün kaymakam tarafından kabul edilmiş ve talep ettiği emirleri almaya muvaffak olmuştu.[686] Fakat gereken tadilat izni Büyükelçi Pierre Girardin Ocak 1686'da göreve başladığında alınamamıştı.[687] İnciciyan'a göre, bu onarım işi ancak Kral Louis XIV'nin teşebbüsüyle

---

[678] Alphonse Belin, *Histoire de l'église Latine de Constantinople*, Challamel Ainé, Paris 1872, s.79 (Saint-François, Saint-Pierre, Sainte-Marie, Sainte-Anne, Saint-Sébastien ve Saint-Jean), s.88 (Sainte-Marie Draperis).

[679] Kuran, *age.*, Aya Petro Kilisesi'nin arazisi hk. (İstanbul 9 (1661): 96b/3) s.577-579; Aya Yorgi Kilisesi'nin arazisi hk. (İstanbul 9: 97a/1) s.581-582; San Basfiyan (Saint-Bastien) Kilisesi'nin arazisi hk. (İstanbul 9: 97a/2) s.583-584.

[680] AN, AE, B^I, Cilt 379, f°118r.

[681] AN, AE, B^I, Cilt 379, f°121v.-122r. (16 Aralık 1685 tarihli mektup).

[682] Borromeo, agm., 17. dipnot.

[683] Tournefort, *age.*, II. Kitap, XII. Mektup, s.37.

[684] AN, AE, B^I, Cilt 379, f°116v.

[685] Fabre'ın birçok yazışmasında "*dostum kaymakam*" tabiri sıkça görülür. İlaveten kaymakam ve İstanbul Kadısı için açıkça "*mes amys*" tabiri (yani *dostlarım*) belirtilerek esasında büyükelçinin yokluğunda kendisinin itibar sahibi olduğunu muhatabı Donanma Bakanı'na kanıtlamaktadır. AN, B^I, Cilt 379, f°122r.

[686] AN, AE, B^I, Cilt 379, f°118r.

[687] AN, AE, B^I, Cilt 379, f°331v.-332r. (Girardin'in Donanma Bakanı Seignelay'e yazdığı 18 Nisan 1686 tarihli mektup).

gerçekleşebilmişti.[688] Osmanlı Devleti bu restorasyon için gereken emri saray mimarı Hasan Ağa'yı 12 Haziran'da keşfe göndererek vermiş, yapılan keşifte Saint-Benoît Kilisesi'nin tavanı, kapı, pencere ve camlarının hasar gördüğü ortaya çıkmıştır.[689]

Öte yandan Büyükelçi Châteauneuf, Donanma Bakanı Pontchartrain'e yazdığı 9 Mayıs 1696 tarihli mektupta, Galata kasabasında çıkan büyük yangın sonucu birkaç kilisenin dışında her yerin tamamen yandığını belirtmiştir.[690] Nitekim Kenan Yıldız da bu yangınla ilgili olarak, "*Galata'nın bir bölümünde sosyal ve dinî motifli bir değişim yaşanmıştır*" demekte,[691] Diplomat Alphonse Belin ise "*Saint-François, Latinler için bir kayıptır*" yorumunda bulunmaktadır.[692] Zira Fransisken tarikatına mensup rahipler bu kilisede 400 yıldır faaliyette idi.[693] Bu yangın sonucu San Françesko/Aziz Francesco (*Saint-François*) Kilisesi zarar görmüş, Osmanlı hükûmeti yapının tamirine izin vermeyerek camiye çevrilmesine karar kılmıştı.[694] Hâlbuki kilise 1639'daki yangında hasar görmesine rağmen tamir edilmişti.[695] Seyyah Monconys de 11 Mayıs 1648'de de kilisenin yandığını belirtmiş;[696] fakat kilise yine camiye dönüştürülmemişti. Son olarak Büyükelçi Châteauneuf 20 Haziran 1696 tarihli mektubunda, bu kilisenin 1696 Yangını'nda zarar gördüğünden dolayı camiye çevrileceğini bildirmişti.[697] Fakat İstanbul Mahkemesinin 12 Mart 1697 tarihli kaydına göre, h.1107 / m.1695-1696 yılında Cizvit ve Kapüsenlere ait iki Fransız kilisesinin yanmasına karşın bunların tamiri için arazi incelemesi yapılarak mahalle sakinlerinin ifadesinin alınacaktı.[698] Zikredilen bu iki yapı ile San Françesko Kilisesi ile yanıbaşındaki Sainte-Anne Şapeli kastedilmektedir. Ama şapelinin[699] bir bölümünde din adamlarının içki satmaları Türklerin şikâyetine neden oldu ve Valide Sultan araziye el koyarak yerine Yeni Valide Camii inşa edildi.[700] Frenkler ise burayı "Saint-François Camii" olarak andı. Yeni yapı Perşembepazarı'nın alt tarafında

---

688 İnciciyan, *age.*, s.85.

689 İSAM Kütüphanesi, GŞS nr. 136, vr.139a-1 (20 Receb 1097 / 12 Haziran 1686).

690 AN, AE, B[1], Cilt 382, f°129v. Söz konusu yangın 4 Mayıs 1696'da vuku buldu. Yıldız, agm., s.103.

691 Yıldız, agm., s.98.

692 Belin, *age.*, s.75.

693 Tournefort, *age.*, II. Kitap, XII. Mektup, s.37.

694 Yıldız, *age.*, s.198; Yıldız, agm., s.100; Borromeo, *agm.*, 17. Dipnot; ayrıca bk. Gualberto Matteucci, *Un glorioso convento francescano sulle rive del Bosforo, il San Francesco di Galata in Costantinopoli c. 1230-1697*, Edizioni Studi Francescani, Floransa 1967

695 Yıldız, agm., s.99.

696 Monconys, *age.*, s.383.

697 AN, AE, B[1], Cilt 382, f°147.

698 Kuran, *age.*, C.I, s.740-746 (İstanbul 23, 27b/1); s.753-755 (İstanbul 23, 60a/1).

699 Belin, *age.*, s.38.

700 Motraye, *age.*, s.203; Tournefort, *age.*, II. Kitap, XII. Mektup, s.37.

olup[701] Balıkpazarı'nın yakınındaydı.[702] Yanan diğer yapı ise Kapüsenlerin kilisesi, daha doğrusu manastırı olarak bilinen Aya Yorgi'dir. Bu büyük yangında Saint-Benoît Kilisesi ve yanı başındaki manastır hasar görse de Marsilyalı Fransız tüccarların gayretiyle onarılmıştır.[703]

Görsel 2.2. Galata'daki Latin Katolik Kiliselerinin Yerleri (15-17. Yüzyıllarda)

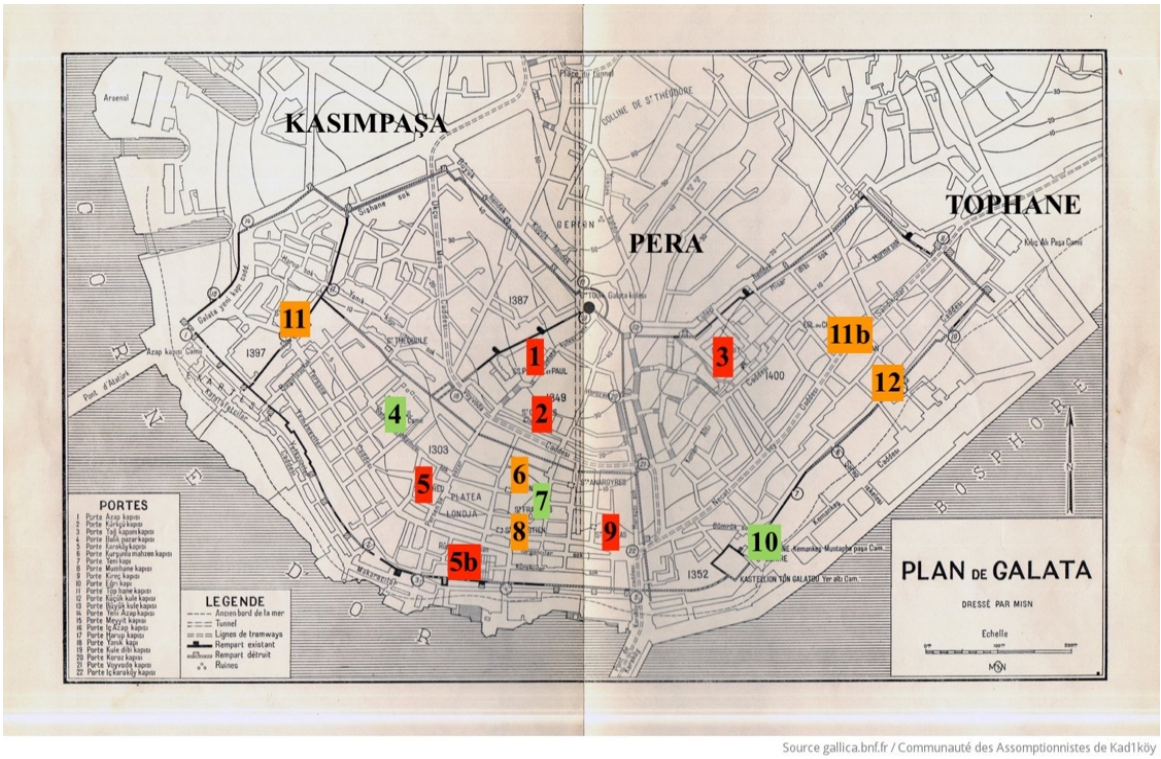

Kaynak: BnF, Communauté des Assomptionnistes de Kadıköy, demirbaş KDEEBCE8F5.
Harita, Miltiádīs Nomídīs (1884-ö.1959)'a ait olup tarafımızdan eklemeler yapılmıştır.

1. Saint-Pierre-et-Paul
2. Saint-Georges
3. Saint-Benoît
4. Saint-Paul → Arap Camii (1475 yıllarına doğru)
5. Miltiádīs Nomídīs'e göre Saint-Michel

5b → Saint-Michel'in kalıntıları Kurşunlu Han mevkiindeki Rüstem Paşa Hanı (Karaköy)

6. Sainte-Anne → 1660'da yandı.
7. Saint-François → 1696'da yandı, sonra Yeni Valide Camii (1697)
8. Saint-Sébastien → 1660'da yandı.
9. Saint-Nicolas → Kefeli Mescid (1629)
10. Sainte-Marie → Odalar Camii ya da diğer adıyla Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii (1640 ya da 1642)[704]
11. Saint-Jean-Baptiste → 1660'da yandı.

[701] İnciciyan, *age.*, s.88.

[702] Çelebi Kömürciyan, *age.*, s.36.

[703] İnciciyan, *age.*, s.85.

[704] Tarihçi Borromeo'ya göre buradaki kilise esasen Saint-Antoine-Abbé olup, kiliseye 1636 yılı civarında Türkler tarafından el konuldu ve camiye dönüştürüldü. Borromeo, agm., Paragraf 44-46 arası.

11B → Saint-Jean-Baptiste'nin Tophane'deki konumu Giovanni Mauri Della Fratta tarafından verilmiştir.[705]
12. Santa-Maria Draperis → 1660'da yandı.

2.3.3. Veba Salgınları

Tıpkı yangınlarda olduğu gibi Türklerin veba hastalığının yayılmasını engellemek için de gereken tedbirleri alamadıklarına dair bulgurlar vardır. İtalyan seyyah Pietro della Valle 1615'de İstanbul'da bulunduğu sırada, vebanın burada sürekli göründüğünü ve Türklerin bu konudaki herhangi bir tedbir almadıkları gibi dış ülkelerden gelenlerin karantinaya alınmamasının da ciddi bir basiretsizlik olduğundan bahsetmektedir.[706] Üstelik vebadan ölen şahısların kıyafetlerinin meydanlarda satılığa çıkarılıp bunlara alıcılar bulunabildiğinden söz etmektedir. Fransız seyyah Tournefort da vebayı İstanbul'un belalılarından biri olarak tanımlarken, Türklerin hiçbir önlem almadıkları için günde 500-600 kişinin ölmelerine seyirci kaldıklarını dile getirmektedir.[707] Fransız seyyah Jean du Mont bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:[708]

> "Kadere inançları o kadar kuvvetlidir ki bulaşıcı hastalıklardan korunmak için tedbir almaya gerek görmezler. Böyle durumlarda önlem alan Hıristiyanlara da kızarlar. Bir Fransız bana geçen gün (başından geçen) bir olayı anlattı: Bir veba salgınında sokakta yürürken vebadan ölmüş bir adamı taşıyan birkaç Türk gördü. Bunlardan kaçmak için yolunu değiştirdi. Fakat o adamlardan biri koştu ona yetişti ve yaralı göğsünü açarak ona sürüdü ve ölü ve ölen adamlara saygı göstermeyi ve yardım etmeyi öğren' dedi. Bunların hiçbirinin mucize olmadan kurtulmalarına olanak yoktu. Bulaşıcı hastalık bulunan yerden gelenlerden kaçınmıyorlar. Bazı limanlar vardır ki bulaşıcı hastalık olan şehirlerden bu şehir sakinlerinin kaçabilmesi, uzaklaşabilmesi için gerekli birkaç tekne bile bu limanlarda bulunmaz."

Veba salgını esasında 15. ve 16. yüzyılın başında Akdeniz limanlarından Doğu'ya yani İslam dünyasına kadar giden ticaret ve haberleşme ağları vasıtasıyla bir yayılma çizgisini seyretti.[709] İnsanların çoğalması bir yana, kapitülasyonlar sayesinde ticaret emtialarının dolaşımı Osmanlı Devleti'nin iskeleleri arasında 16. ve 17. yüzyıllarda hızlandı. Asya'dan gelen kervanlar da vebanın yayılmasına neden oldu. Vebanın

[705] Bk. Giovanni Mauri Della Fratta, "Relatione dello Stato presente della cristianità di Pera e Costantinopoli obediente al Santissimo Pontefice Romano dedicata alla Santità di S. Papa Urbano VIII e alla S.Congregatione de Propaganda Fide da Fr. Giovanni Mauri della Fratta, vicario patriarcale di Costantinopoli l'anno 1633", 1629-1631, Paris, BnF, Ital. 254, f°205-307.

[706] Della Valle, *age.*, s.49-50. Üçel-Aybet, *age.*, s.372.

[707] Tournefort, *age.*, II. Kitap, XI. Mektup, s.15.

[708] Üçel-Aybet, *age.*, s.371.

[709] Nükhet Varlık, "Tâun", *DİA*, XL, (2011), s.176.

öldürücülük oranının somut olarak tespit edilmesi güç olsa da İslam ülkelerindeki veba salgınlarının yarattığı ölüm sayısının Avrupa'ya nazaran daha az olduğu saptanmıştır.[710]

İstanbul'a sıçrayan veba salgınının ticaret gemileriyle bulaşma ihtimali yüksekti. 1621 tarihinde bir Fransız, seyahatnamesinde bu hastalığın Mısır'dan İstanbul'a gelen gemiler yüzünden yayıldığından şu şekilde bahsetmektedir:[711]

> "Bu hastalık genellikle Mısır'dadır. Fakat havanın temiz olduğu yerlerde çok tehlikeli değildir. Ancak hava değiştiğinde çok tehlikeli olur, kırar, geçirir ve bulaşıcıdır. Bu şöyle olur: Mısır'dan İstanbul'a devamlı bir ticaret vardır. Türkler kaderciliklerinden dolayı bu hastalığın bulaşmasını önleyici tedbirler almazlar. Böylece bu hastalık bütün Türkiye'ye yayılır ve Mısır'daki kadar büyük zarar verir, öyle ki İstanbul'da günde iki yüz veya üç yüz insan ölür. Fakat bu kadar az değildir, günde bin adam öldüğü zaman padişah şehre çıkmaz. İstanbul'da günde bin iki yüz veya bin beş yüz insan ölür, bu da üç, dört ay sürer."

İstanbul'da meydana gelen veba salgınları İstanbullu Fransızları da olumsuz etkilemiştir. Örneğin Fransız seyyah Monconys 7, 8, 15 ve 24 Temmuz 1648 günlerinde, bunaltıcı sıcakların yanı sıra kuvvetli veba salgınının da bahsetmekte ve bir Kapüsenin hastalığının beşinci günündeyken ikindi vaktinde vefat ettiğini yazmaktadır. Hatta salgının özellikle genç Fransızları hayattan kopardığı görülmektedir. Nitekim 29 Temmuz'da büyükelçinin aşçısının evinde bir genç oğlan, tercüman *Fusibay*'nin (Fusibée) hizmetçisi ve tüccar Mösyö Mistral'in oğlu vebadan hayatını kaybetmiştir. Seyyah, bu ay içerisinde dışarı çıkma yasağıyla karşılaşmadığı için Galata'dan ayrılıp İstanbul'a ve dahi Büyükelçi Vantelet ile Boğaz kıyılarında gezebilmiştir.[712]

Seyyah Antoine Galland da günlüğünde vebadan bahsetmiş, Büyükelçi Nointel'in (1670-1679) 17 Temmuz 1673'te salgından kaçmak için Tarabya (*Thérapia*) yakınlarındaki Karadeniz'in ağzını gören manzaralı sarayına (*serrail*) çekildiğini yazmıştır.[713] Büyükelçiler bu mekânı yazlık niyetine kullanırdı. Hatta Nointel de bir haftalığına bugünkü Beykoz ilçesinde yer alan Hünkâr İskelesi'ndeki sarayda ya da köşkte (*kiosque*) vakit geçirmişti. Galland 4-11 Eylül tarihleri arasında büyükelçinin kitaplarını Tarabya'dan Pera'ya taşımak için görevlendirilmişti.[714] Seyyah, bir gün öncesinde tuhaf bir olayla karşılaşmış, "*Bir gün önce bostancıbaşı, Karadeniz kanalına*

[710] Varlık, agm., s.176.
[711] Üçel-Aybet, *age.*, s.371-372.
[712] Monconys, *age.*, s.401-402, 404, 408.
[713] Galland, Volume 2, s.126-127.
[714] Galland, Volume 2, s.147-148.

gelmiş ve veba nedeniyle İstanbul'dan, Beyoğlu'ndan ve Galata'dan oraya sığınmış olanların dönmelerini emretmişti" ifadeleriyle yaşadıklarını aktarmıştı.[715]

Fransa Büyükelçiliğinin Donanma Bakanlığına gönderdiği mektuplar sayesinde, İstanbul'da 1685 senesinin Temmuz-Kasım ayları arasında vuku bulan veba salgınının Fransız tüccarların şehir dışına kaçmalarına sebep olduğunu öğreniyoruz. Nitekim yeni vefat eden büyükelçinin zevcesi Madam Guilleragues ve kızı "kırsala" (*campagne*) kaçmıştı.[716] Bu kırsaldaki yer aslında Belgrad Ormanı'na yakın bir kasaba olup Madam Guilleragues buradan mektuplar yazardı. Bu süreçte vebadan etkilenen Fransız tacir Mösyö Magy'nin oğlunun da buraya geldiği görüldü.[717] İstanbul tüccarı olan Mösyö Jouglas[718] da Magy'nin ortağı olduğundan sıkça Belgrad kasabasına ziyarete gelirdi. Bir seferinde Madam Guilleragues'in kızı ateşlendiğinde, Karadeniz açıklarında inzivaya çekilmiş bir başka tüccar bu kasabaya gelerek onunla görüşmüştü.[719]

Bu arada, İstanbul yolculuğuna çıkmış olan yeni Büyükelçi Girardin, kralın "ticaret müfettişi" Mösyö D'Ortières ile Malta Adası'nda hava şartlarının düzelmesini beklerken, İstanbul'dan gelen gemiden aldığı bilgiyle salgının etkisinin iyice azaldığını ancak büyük bir kıtlığın başladığını öğrenmiştir.[720] Büyükelçi Girardin, Ekim 1686'da veba yüzünden Fransız tercümanlarını resmikabullere gönderemediğini bir mektubunda ifade etmiştir.[721]

Fransızların bu hastalığa karşı aldıkları önlemleri seyyah Tournefort şöyle aktarmaktadır:[722]

> "Biz bu konuda iyice uyarılmıştık: Marsilya'dan yola çıkarken dağlama taşları satın aldık ve bedenimizde en küçük bir lenf bezi şişliği belirdiğinde hemen bir neşterle dört bir yanını çiziyor, içini boşaltıyor ve zehrin en çok aktığı bölümünü hızla yok etmek amacıyla bu pütürlü taşla örtüyorduk; kaldı ki,

---

[715] Üçel-Aybet, *age.*, s.372; Galland, *age.*, s.148.

[716] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°34.

[717] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°65r-65v.

[718] Bu tüccar Galata mahkeme kayıtlarında "Cugla" adıyla geçmektedir.

[719] Büyükelçi Gabriel de Guilleragues'in vefatından sonra (Mart 1685) tüccar J-B Fabre ile madam Guilleragues arasında ihtilâf çıktı. Ağustos sonunda kralın ajanı olarak atanan tüccar Jean-Baptiste Fabre, Girardin'in 12 Ocak 1686'daki gelişine kadar resmikabullere katılıp adeta büyükelçi gibi hareket etti. Bu durumdan rahatsız olan Madam Guilleragues, Mösyö Fabre'ı yönetimden ve saraydan defetmek için yanına François Jouglas ve Sebastien Bourguignon gibi mühim tacirlerle Belgrad kasabasına çağırıp ittifak kurmaya çalıştı. Bu grup daha sonra Pera'da haftada 2-3 kez buluşarak Fabre aleyhine entrikalar kuruyordu. AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°80, 108v.

[720] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°112r. (23 Kasım 1685 tarihli mektup); f°114r-114v (28 Kasım 1685 tarihli mektup); Kıtlığın sebebi de Kazakların Karadeniz'e birçok sefer düzenledikleri sırada, Venediklilerin Mora Yarımadası açıklarında yapılan buğday teminini engellemeye çalışmalarıymış.

[721] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°475.

[722] Tournefort, *age.*, II. Kitap, XI. Mektup, s.15.

zaten tiryak (orviyetan)[723] İngiliz damlalarını[724] ve yanımızda getirdiğimiz kutular dolusu diğer kalp ilaçlarını ve ispirtolu ilaçları da kullanmaya başlıyorduk. Bu ilaçlardan önce kusturucu pastilleri kullanmaya başlanmalıdır ve gereksinim duyulması halinde bunların tekrarlanması, şişlikler kafaya yaklaştığı ya da mide bulantısı hissedildiği andan başlayarak hiç gecikmeden bu ilaçların verilmesi gerekir."

[723] "*Tiryak-ı faruk, 64 maddeden oluşan şifalı macun*". Tournefort, *age.*, II. Kitap, XI. Mektup, s.15, 17.dipnot.

[724] "*İçinde nişadır tuzu olan kalbi güçlendirici ilaç*". Tournefort, *age.*, II. Kitap, XI. Mektup, s.15, 18.dipnot.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL TİCARETİNDE FRANSIZ İŞLETMELER VE TÜCCARLAR

3.1. Marsilya-İstanbul Hattında Fransız Şirketleri ve Faaliyetleri

Fransızlar, 17. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da meydana gelen karışıklıklar, Celali isyanları, Cizvit ve Kapüsenlerlerle ilgili sorunlar ve İngilizlerin diplomatik karalamaları gibi buhranlı bir siyasal konjonktür karşısında sıkışmış vaziyetteydi. 1604 yılında kapitülasyonları yenilemelerine rağmen Levant ticaretindeki düşük akım yıllık değer hacmini düşürdüğünden Fransız iktisadisine zarar vermekteydi. Marsilya'da 1599'da kurulan Ticaret Bürosu (1650'den itibaren Ticaret Odası) ile Amirallik kuruluşlarının sorumsuz yöneticilerinin[725] ve yerel komisyoncu (simsar) tacirlerin hilekârlıkları ve isyankâr tavırlarıyla şahsi kazanç peşine düşmeleri Levant ticaretini sekteye uğratmıştı.[726]

Şurası açıktı ki Osmanlı-Fransız ticareti iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin seyrine göre şekillenmekteydi. 16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren halledilmeyen korsanlık faaliyetlerine rağmen, Büyükelçi de Brèves'in diplomatik başarısı sayesinde Osmanlılarla olan ticari ilişkilerin ahidname çerçevesinde yürürlükte olduğu, kendisine verilen 1598 tarihli fermandan anlaşılmaktadır.[727] Ancak aynı büyükelçi krala yazdığı 3 Aralık 1599 tarihli mektubunda, İstanbul'a az sayıda Fransız gemisinin yanaştığını ve yedi senede sadece üç geminin geldiğini bildirmektedir.[728] 1597'de, eski ahidnamelerde geçen maddelere yapılan yeni ilavelerle Fransa ile mevcut kapitülasyonlar yenilendi.

---

[725] Raoul Busquet, *Inventaire sommaire des Archives Départementales antérieurs à 1790, Archives Civiles-Série B*, Amirauté de Marseille et des Mers du Levant, tome IV, Marseille (Bouches-du-Rhône), 1932, introduction IX.

[726] Jacques Savary, *Le Parfait Négociant ou instruction générale pour ce qui regarde le commerce des marchandises de France, et des pays étrangers*, Vol. I, Livres V, Chapitre VI, 6è édition, chez Frères Etienne, Paris 1777, s.723.

[727] Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s.264: "*Vilâyet-i Frınçe padişahı südde-i sa'âdetime nâme gönderüp; ... dostluk üzere olup mâbeynde mün'akid olan ahd u emâna muhâlif bir vaz' sâdır olmamağla, vilayet-i Frınçe bazirgânları ve kendünün nâmı ve sancağı altında yürüyen harbî tüccar tâifesi revân ile kendü hâllerinde olup ticaretlerinde iken kadîmden olu gelene mugâyir kassab akçesi nâmına yüzde bir akçe alınduğın bildirüp ref' olunmasın recâ eyledüği pâye-i serîr-i a'lâma arz olundukda, ref' olunmak bâbında hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet makrûnumla fermân-ı celîlü'l-kadrim sâdır olup bu nişân-ı hümâyûnu virdüm ve buyurdum ki; ahidnâme-i hümâyûnumda mastûr olan tüccâr tâifesi ol canibde[n] getürdükleri [ve] memâlik-i mahrûsemden alup gitdükleri metâ'lardan kanûn-ı kadîm mûcebince gümrüklerin bî-kusûr edâ eylediklerinden sonra Frınçe ve Frınçe bayrağı altında gelüp ticaret iden harbî tüccar tâifesinden memâlik-i mahrûsem iskelelerinde kassab akçesi nâmına bir akçe ve bir habbe almayalar, her kim fermân-ı hümâyûnuma mugâyir elimizde emir vardır diyü kassab akçesi ve esbabları alurlar ise hâkimü'l-vakt olanlar men' u def' eyleyüp daima bu nişân-ı hümâyûnum mucebi ile tahmil eyleyeler. Bi'l-cümle Frınçe ve Frınçe bayrağı altında gelüp ticaret idenlerden kassab akçesi min-ba'd aldurmayalar, şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd [kılalar]. Tahrîren fi evâili şehr-i Şevvâli'l-mükerrem sene sitte ve elf*", GŞS, nr.21, s.227/1, (Evail-i L 1006 / 7-16 Mayıs 1598).

[728] BnF, Département des Manuscrits (*Yazmalar* Departmanı), Français (*Fransızca* Koleksiyonu), Cilt 16144, f°271-272.

Özellikle ahidnamenin üçüncü maddesi sayesinde deri çeşitleri, eğrilmiş iplik ve keçi derisi gibi ihracı yasak mamuller[729] Fransız ticaretine kazandırıldı.[730] 1604 kapitülasyonuyla birlikte Fransızlara tanınan bu iyileştirilmiş maddeler[731] sayesinde gemiler Fransa bayrağı altında İstanbul'a gidebildiler. Zira başkent, "*erken modern dönem Akdeniz'inde yeniden dağıtım ve bağlantının merkezi*" durumundaydı.[732]

Esasında Fransızların hedefi, "provisioning trade"[733] yöntemiyle Levant'tan ithal edilen ürünleri endüstrilerine kazandırmak ve kapitülasyon sahibi diğer Avrupalı devletlerle rekabet etmekti. Nitekim Masson'nun, "*Colbert'in 1663'te belirttiği gibi, Hollandalılar ve İngilizler 1620 yılına kadar çarşaf üretmediler, İspanya ve İngiltere'den gelen yünlerin tamamı Fransa'da üretildi*"[734] demesi, Fransız endüstrisinin Colbert devri (1663-1683) öncesinde faaliyette olduğunun bir göstergesiydi. Dolayısıyla önceden yapılan bireysel çaplı ticaret 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren peyderpey terk edilmeye, yerini krallıktan bağımsız aile şirketleri almaya başlamıştı. Bu şekilde birçok tüccar aile bir araya gelerek, sermayelerine göre ortaklık yoluyla kendi adlarını taşıyan şirketler kurdular. Amaçları Levant ticaretini mümkün olabildiğince uzun vadeli kılabilmekti.

Nitekim Kral IV. Henri'nin vefatından bir yıl önce (1609), Levant'taki ipek ticareti tekelinin Marsilya'ya ait olduğunu söylemesinin nedeni de[735] 16. yüzyıl başlarından beri büyük Levant ticaretinde hâkimiyet kuran Venedik'in 1570'de Osmanlı Devleti ile giriştiği savaşta yenilmesiydi.[736] Bu dönemde gelişen ticarete bir örnek, Marsilyalı Antoine ve Gilles Hermite kardeşlerin kurdukları aile şirketiyle 1570-1612 yılları arasında Halep ve Trablusşam iskelelerindeki ticari bağlantılarıyla yaptıkları

---

[729] Bu mamullerle ilgili ihracat yasağının sebeplerinden biri, içerideki ihtiyacın karşılanamamasıyla alâkalıdır. Muhammet Ali Horoz, *17. Yüzyıl Başlarında Galata'da Ticari Hayat*, Sakarya Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2019, s.7.

[730] Gözübüyük, *age.*, s.80.

[731] BnF, *Yazmalar* Departmanı, Érudit et Bibliophiles (Bilgili ve kitapseverler), *Cinq cent de Colbert* fonu (Colbert'in 500'ü), Cilt 483, *Articles du Traité faict en l'Année Mil six cens quatre* [...], Impr. Estienne Paulin, Paris 1615, f°36; 1604 kapitülasyonlarının 7. maddesine göre: "*Prenslerinin Bâbıâli'mizle sürdürdüğü iyi ve mükemmel dostluğu göz önünde bulundurarak, yasaklı mal ve dahi çıkarılması yasak olmasına rağmen Fransız tüccarların derileri, kordovanları (Levant'a yayılan İspanya menşeili deri), balmumları, pamukları, pamuk ipliklerini çıkarmasına izin veriyoruz. [...]*".

[732] Zarinebaf, *age.*, s.154: "*The Ottoman capital was (...) a center of redistribution and connectivity in the early modern Mediterranean*".

[733] Bu ifade tarihçi Fariba Zarinebaf'a aittir. Bk. Zarinebaf, *age.*, s.153-154. İfadenin Fransızcası "*commerce d'approvisionnement*" yani kısaca "*iaşe ticareti*" olarak tercüme edilebilir.

[734] Masson, *age.*, s.119.

[735] Jeff Horn, "Marseille et la question du mercantilisme: privilège, liberté et économie politique en France, 1650-1750", *Histoire, économie & société*, XXX/2, (2011), s.101-102.

[736] Bergasse, *age.*, introduction, s.5.

yazışmalardı. Nitekim küçük kardeş Gilles, 1576-1585 yılları arasında Suriye'ye iki kez giderek şirketin ticari faaliyetlerini yakından takip etmişti.[737] Bu sayede Antoine, 1585-1588 yılları arasında kardeşinden aldığı pamuk, mazı ve Hindistan cevizini İngiltere, İtalya ve İspanya'ya ihraç etmiş, pamuk ve yünü ise Lyon'a göndermişti. Levant'a da boyacılıkta kullanılan kırmızböceğini (*cochenille* / tr. koşinil) ulaştırmıştı.

3.1.1. Gloton Şirketi (1610-1620)

17. yüzyıl başlarında, Fransa'da *Provence* ve *Languedoc* kökenli aile şirketleri, ticaretlerinde eksik gördükleri bazı ürünleri temin etmek için Levant ve hatta İstanbul ile ticari bağlantılar kurmaya çalışıyordu. Bunlar arasında, *Languedoc* eyaletinden Toulouse kökenli butikçi ve bankacı *Pierre Gloton,*[738] 1610 yılında büyük sermayeli şirketini Toulouse ana merkezli olarak açtı. Ardından daha da büyümek amacıyla evvela Marsilyalı armatör Raymond Vigier (1613), Lyonlu satış temsilcisi Alexandre Caulet (1615) ve Languedoc eyaletinden Carcasonnelu kumaş tüccarı ve üreticisi Guillaume Dauteribe (1617-1618) ile peyderpey anlaşmaya vardı. Şirketin hem Lyon'da hem de Marsilya'da şubesi vardı. Gloton Şirketi, Fransa'daki müşterilerin istekleri doğrultusunda İstanbul'dan yarı (*produit semi-finis*) ya da tam (*produit finis*) mamul ürünleri Marsilya'ya getiriyordu. Gelen bu ürünler arasındaki sof kumaş (*camelot*)[739] *ve* halı,

---

[737] Micheline Baulant, *Lettres de Négociants Marseillais: Les Frères Hermite (1570-1612)*, A. Colin, Paris 1953. s.13-29 (II. Bölüm-Gilles'in birinci Suriye seyahati, 1577-1581), s.45-71 (V. Bölüm-Gilles'in ikinci Suriye seyahati, Aralık 1582-Ocak 1585).

[738] Fransız tarihçi Gaëlle Lapeyrie, geçtiğimiz yıllarda Pierre Gloton'a dair arşiv belgeleri üzerinden 17. yüzyılın ilk yarısındaki Fransız Levant ticaretine ilişkin tespitlerde bulunmuştur. Çalışmasıyla, Fransa tarihindeki büyük ticaretin (*commerce de gros*) kapasitesi ve tüccarların muhasebecilik uygulamalarının yanı sıra Fransız tekstilinin hem kraliyetteki hem de Levant'taki yeri hakkında araştırmacılara fikir vermiştir. Madam Lapeyrie, bu konuyu Sorbonne Üniversitesi'nde tarihçi Jacques Bottin danışmanlığında hem yüksek lisans hem de doktora tez konusu olarak çalışmıştır: Gaëlle Lapeyrie (Bellier), *La firme Gloton, un exemple de la vitalité des échanges textiles dans le monde méditérranéen au début du XVIIè siècle*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Paris Sorbonne Üniversitesi 1, 2003-2004; Gaëlle Lapeyrie (Bellier), *Stratégie et pratiques commerciales au début du XVIIè sicèle: la firme Gloton à Toulouse*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Paris Sorbonne Üniversitesi 1 (Tez devam etmekte ya da yarıda bırakılmıştır). Ancak tezler şu ana kadar incelenemediğinden biz burada Lapeyrie'nin diğer çalışmalarını esas aldık: Gaëlle Lapeyrie (Bellier), "De la boutique au comptoir: la trajectoire d'un négociant toulousain en textile, entre traditions et nouveautés (vers 1600-1620)", *Rives Nord méditerranéennes*, vol. 29, Aix-en-Provence 2008, s.79-106; Gaëlle Lapeyrie (Bellier), "Faire commerce de la soie en Méditerranée au début du XVIIe siècle: L'exemple de la firme Gloton de Toulouse", *La mer en partage: Sociétés littorales et économies maritimes. XVIe-XXe siècle*, Presses universitaires de Provence, Aix-en-Provence 2016, s.295-311; Ayrıca bk. Archives Départementales de l'Isère (İsère İlinin Arşivleri), *Papiers de Pierre Gloton* II E (2 E). Fon üzerindeki ilk tanıtım çalışması Henri Lapeyre tarafından yapılmıştır. Bk. Henri Lapeyre, "Les papiers d'un homme d'affaires du début du XVIIe siècle: le fonds Gloton des Archives de l'Isère", *Actes du quatre-vingt-cinquième congrès national des sociétés savantes, Chambéry-Annecy*, *1960, Section d'histoire moderne et contemporaine*, Imprimerie Nationale, Paris 1961, s. 307-315. Ayrıca bu konu hakkında güncel bir çalışma için bk. Ahmed Aksu, "İstanbul Ticaretinde Fransız Gloton Şirketi (1610-1620)", *Türklük Araştırmaları Dergisi* (Journal of International Turkic Research/INTURE), C.III, S.1, (2024), s.83-102.

[739] Camelot, (Arapçada *hamlat,* İngilizcede *mohair,* Türkçede *sof*) 13. asırdan itibaren Fransa Krallığı'nda deve tüyü veya "uzun tüylü" kumaş olarak biliniyordu. Aynı zamanda Ankara keçisi tiftiğinden eğrilen iplikle dokunan ince beyaz yün kumaşa da *camelot blanc* denilirdi. Fransız manüfaktürlerinde ipek ve yünün ilave edilmesi sonucunda kaliteli giysiler elde edilirdi. Fransız tüccarlar 17. yüzyılın ortasından sonra 500 balya kadar sof almaya başladı. Ankara'dan yapılan ithaller 1730'lu yıllarda son buldu. Elisabeth Hardouin-Fuguier, Bernard Berthod ve Martine

(*tapis*) krallığın iç piyasasına kadar ulaşıyordu. Örneğin 16 Temmuz 1615'te İstanbul'dan getirilen deve tüyü kumaştan kalan sekiz adet Lyon kentindeki kuzen Jean Gloton'a satılmış ve bunun borcu da Pierre'in biraderi Etienne Gloton tarafından karşılanmıştı.[740] Bunun nedeni, sof kumaşın kraliyetin Ortaçağ'dan beri aradığı ve kullandığı bir ürün olmasıydı. Keza Rönesans devrinde de bu kumaş, "*camelot de Turquie*" adıyla ün yaptığından krallıktaki burjuvazi kesim tarafından rağbet görmekteydi. Hatta ipekle (*camelot de soie*) işlenerek daha lüks bir ürüne dönüşebiliyordu. Kumaş dokusunun değişik renkler ve altınla buluşturulması ihtişamlığın bir göstergesiydi.[741] Ayrıca 1617 tarihli bir kayıtta, İstanbul'dan getirilen 133 *livres* 1 *onces* ve 3 *deniers*[742] değerindeki iki adet halının Toulouse kentinin iaşesi için Pierre Gloton'a gönderildiği görülmektedir.[743]

Glotonlar, ticari faaliyetleriyle bir yandan lüks kumaş arayışı içine girerken, diğer yandan da ham yün, ipek ve sofu kumaşını Levant'tan temin ediyor ve kendi Languedoc endüstrilerinde yaptıkları imitasyon imalatla burjuva kesiminin talebini karşılamaya çalışıyordu. Ortaya çıkan lüks tekstil mamulleri Toulouse'da, Beaucaire ve Lyon gibi burjuva kent fuarlarında satılıyordu. Halının krallık ve burjuvanın kullandığı mobilyanın bir parçası olduğunu bilen Gloton firması, IV. Henri ve oğlu XIII. Louis (1610-1643)[744] zamanında, krallıkta halıcılığın yapılmadığı bir dönemde[745] Mösyöler Laviginit ve Louis Frejus gibi özel müşterilerine halı teminini İstanbul'dan sağlıyordu.

Chavent-Fusaro, *Les étoffes, Dictionnaire Historique*, éditions de l'amateur, Paris 1994, s.121 (*camelot* mad.); Francisque Michel, *Recherches sur le commerce, la fabrication et l'usage des étoffes de soie, d'or et d'argent en Occident, principalement en France pendant le Moyen-Âge,* Tome II, Typographie de Ch. Lahure, Paris 1894, s.40; Cemal Kafadar, "Venedik"te Bir Ölüm (1575): Serenissima'da Ticaret Yapan Anadolulu Müslüman Tüccarlar", *Kim var imiş biz burada yoğ iken*, Metis Yayınları, İstanbul 2009, s. 98; Suraiya Faroqhi "Onyedinci Yüzyıl Ankara'sında Sof İmalatı ve Sof Atölyeleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* XLI, S.1-4, İstanbul (1985), s.254; Masson, *age.*, s.422.

[740] İsère ilinin Arşivleri, 2 E 450, f°13.

[741] Francisque Michel, *age.*, s.42, 46.

[742] Fransa Krallığı'nda geçen para birimi *Livres tournois* (Lt.), *sols* (s.) ve *deniers* (d.) idi.

[743] İsère ilinin Arşivleri, 2 E 450, f°72, 141.

[744] 1610'da IV. Henri'nin suikasta kurban gitmesiyle, oğlu XIII. Louis (1610-1643) çocuk yaşta kral olmuş ve annesi Marie de Médicis yedi sene naipliğini üstlenerek kraliyeti yönetmiştir.

[745] Hâlbuki Fransa Krallığı'ndaki halıcılığın kökleri 1025 tarihine kadar dayanır. Halıcılık 16. yüzyılın sonuna kadar din adamlarının sahip olduğu özel endüstrilerde yapılırdı. O zamanlar halı, kiliselerde dekorasyon amacıyla üretilirdi. Ancak IV. Henri zamanında birkaç şahıs, kraliyete oryantal usulde halılar yapmak için izni istedi. Bunlardan biri Jean Fortier (1604) olup kraliyet tarafından berat almasına rağmen manüfaktürünü yürütememiş ve başlamadan bitirmiştir. (Michel, *age*., s.405-416). Diğerleri ise tekstilci Pierre Dupont ve talebesi Simon Lourdet olup Türk usulü kadife halıların tekniğini bildiklerini öne sürerek kraliyetten üretim iznini almışlardır. Bu ikisi Seine Nehri'nin yakınlarındaki Chaillot tepesinde (bugünkü Trocadéro ve Art Moderne müzenin arasındaki mevkide) bulunan eski bir sabun fabrikasını 1627'de halı manüfaktürüne dönüştürüp üretime başlamış ve bu ürün "La Savonnerie" adını almıştır. Colbert, 1663'te bu manüfaktürü kraliyete bağlayarak koruma altına almıştır. Buradan çıkan çeşitli halılar özellikle kraliyet mobilyasında kullanılırken yabancı hükümdarlara hediye olarak verilmek üzere büyükelçilere gönderilmiştir. https://www.universalis.fr/encyclopedie/manufacture-de-la-savonnerie/ [Erişim tarihi 20.10.2023].

Gloton Şirketi, kumaşlar dışında İstanbul menşeili derilerin satışından da hatırı sayılır kazançlar elde etti. Özellikle 1619-1620 yıllarında Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinden çok sayıda müşterinin talebiyle İstanbul'dan yüklü miktarda deri ithal etmeye başladı. Örneğin Ağustos 1620 tarihli bir satış raporuna göre Fransa'dan 16 tüccara farklı miktarlarda İstanbul derisi getirildiği, bunlardan en yüksek satışın 150, en az satışın ise 25 adetle yapıldığı görülmektedir.[746] Firmanın derileri sadece İstanbul'dan temin etmesi, Levant bölgesindeki en kaliteli ve uygun fiyatlı ürün olmasından kaynaklanıyordu. 1619'da derinin tanesi 4 *livres*, 7 *sols* üzerinden fiyatlandırılıyordu.[747]

İstanbul derileri Fransa'ya getirildikten sonra diğer Avrupalılara da satılıyordu. Örneğin 24 Ekim 1619 tarihli kayda göre firma, Barcelona'da bulunan Louis Rigaut isimli Fransız tacire 200 adet İstanbul menşeili deri göndermişti.[748] Fony ve Mary isimli yabancı uyruklu bir çift de 13 Ağustos 1620'de şirketin Marsilya şubesinden 125'i inek derisi olmak üzere toplam 2.450 adet İstanbul derisi satın almıştı.[749] 17 Temmuz 1620 tarihli bir kayda göre ise İspanya'nın Valencia kentinde Reiymond Marc adlı Fransız tacire 1.400 adet İstanbul derisinin iki ayrı gemiyle gönderilmişti.[750] Bir diğer örnek de Gaspar Feny isimli tacirin 30 Temmuz 1620'de Marsilya'daki şubeden Martin Chalon hesabına 200 adet İstanbul menşeili inek derisi satın alması ve onları iki ayrı gemiyle Cenova'deki simsarı Marc Anthoine Michelly'ye ulaştırmasıydı.[751] Bu örnekler firmanın, müşterilerin ihtiyaçlarına göre Marsilya dışındaki kentlere İstanbul menşeili kumaş ve deri tedarikinde önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Şirket aynı zamanda, kendi ürünlerini satmak için hem Levant'ta hem de İstanbul'da simsarlar bulundururdu. Pierre Gloton her ne kadar komisyoncularını belirlese de esasen direktifi Marsilya'daki şube sorumlusu Marsilyalı armatör Vigier veriyordu. Kendisi şirketin konsinyatörü[752] olarak Levant ve Garp Ocakları'nda malların satılması için komisyoncu tüccar, gemi kaptanı veya onun kâtibi gibi emanetçileri

[746] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 1211, f°90.
[747] 4 *livres*, 7 *sols* (1619), 4 *livres*, 2 *sols* (1620).
[748] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 452, f°411.
[749] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 1211, f°117.
[750] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 1211, f°234.
[751] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 1211, f°235, 239.
[752] Şirketin malını gönderen yetkili.

(konsinyater)[753] tayin ederdi.[754] Bu aracılar, malları taşıyan gemi ile birlikte varış noktasına kadar giderek satıştan mesul olurlardı. Eğer varış yerinde bir yerel komisyoncu bulunuyor ise mallar doğrudan kendisine teslim edilirdi.[755] Komisyoncuya verilen ürün provizyon (*provisions*) olarak nitelendirilir ve satışlar onun tarafından gerçekleştirilirdi. Osmanlı iskelelerindeki satışlarla ilgili olarak Marsilya'dan komisyonculara direktifler gönderilirdi. Satış sonrası elde edilen para firmaya teslim edilir ya da başka mallar üzerinden yatırım yapılmasına izin verilirdi. İlaveten komisyoncular, malları en az %15'e kadar paraya çevirme yetkisine sahipti ve yaptıkları hizmetin karşılığında %4'lük bir komisyon alırlardı.[756]

İstanbul menşeili ürünlere mukabil şirket, kendi mamullerini satmak için İstanbul'da simsarlar bulundururdu. Araştırmalarımız neticesinde kayıtlarda, İstanbul'da komisyonculukla uğraşan Jean Scaich/Escach ve Jean François Béan adlı iki tüccarın isimlerine rastlıyoruz. Firmanın Mayıs 1619'da Jean Scaich'nin kaptanlığında *Sainct Esprit* adlı gemiyi İstanbul giriş ve çıkışı için sigortaladığı, sonraki süreçte kaptan Scaich'nin İstanbul'a yerleşerek simsar olduğu şirket kayıtlarından anlaşılmaktadır.[757] Kendisinin İstanbul'dan Marsilya'ya giden Kaptan Bonpar'ın gemisine deri yüklediğine dair kayıtların bulunması,[758] onun artık payitahtta daimi bir tüccar olduğunu göstermektedir. Ayrıca Scaich'in İstanbul'da 1625-1626 yıllarında, krallığın *Lyonnais* Eyaleti'ndeki Lyon merkezli *Boloson Şirketi* ile yine tekstil üzerine bağlantı kurduğu başka bir kaynaktan öğrenilmektedir.[759]

Marsilya Amiralliği 1610'lu yıllarda İstanbul'a gidecek olan gemiler için "teftiş ve izin" (*visite et congé*) belgesi hazırlardı. Buna dair kayıtlarda Sakız Adası'na

---

[753] Konsinyater, gemiyle taşınan eşyanın depoya alınmasından ve alıcılar arasında dağıtılmasından veya satışından sorumlu kişidir.

[754] Esasen buradaki işlemle konsinye ihracat kastedilmektedir. Konsinye ihracat, "*Kesin satıcılara daha sonra yapılmak üzere, dış alıcılara, komisyoncular, ihracatçının yurt dışındaki şube temsilciliklerine mal gönderilmesi şeklinde yapılan ihracat şeklidir.*" Bk. Aykut Alabayır, *Dış Ticarette Ödeme Şekilleri, Şirketlerin Uygulamada Karşılaştığı Sorunlar ve Ticaret Yapılan Yere Göre Tercih Edilme Nedenleri: Bursa Örneği*, Yalova Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yalova 2016, s.42.

[755] Aracılık sisteminin İstanbul özelinde 1610-1612 yılları arasında şirket tarafından uygulandığı görülmektedir. Buna sonraki yıllarda yerel komisyoncu Béan ve Scaich ile devam edilmiştir.

[756] Lapeyrie, "De la boutique au comptoir (…)", s.11 (elektronik sayfa numarası), https://journals.openedition.org/rivesnm/1353?lang=en [Erişim tarihi: 15.05.2022]

[757] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 1211, f°19, 24, 262 (Escach ile ilgili kayıtlar). Bu tacirin daha sonra İstanbul'a yerleşip 1660 yılına kadar aktif ticaret hayatını sürdürdüğü, Paris'teki *Kapüsen Kardeşlerin Fransisken Kütüphanesi*'nden çıkan arşiv vesikalarından anlaşılmaktadır.

[758] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 1211, f°262.

[759] İstanbullu Fransız tüccar Scaich ve Lyonlu Boloson arasındaki ticarî ilişki hakkında bk. Claude Boyer, *Briesve méthode et instruction pour tenir livres de raison par parties doubles* (…), éd. Jacques Gaudion, Lyon 1627, s.28 ("Négoce de Turquie") ve f°20 ("Jésus Maria" ile başlayan konşimento örneği).

uğrayacak gemilere yer verilmesi, bizlere Gloton'ların İstanbul için kiraladıkları gemilerin isimlerini öğrenme fırsatı sunmaktadır.[760] Sakız Adası, firmanın İstanbul ile ticaretinde önemli bir noktaydı. Örneğin buradan temin edilen 1 kasa damla sakızı (*mastic*) 10 Ağustos 1612'de bir diğer komisyoncu Jean François Bean'e teslim edilmişti.[761] Bu bilgi Béan'nın 1612 yılı itibariyle firmanın İstanbul'daki simsarı olduğunu göstermektedir.

Firma, Marsilya'dan İstanbul'a çeşitli tekstil ürünleri göndermekteydi. 7 Kasım 1610 tarihli önemli bir kayıt, İstanbul'a gönderilen mallar hakkında bilgi vermekte ve firmanın İstanbul ile ticaretinin yalnızca tekstil üzerine olduğunu göstermektedir. Kumaşlar her ne kadar Marsilya şubesinden gönderilmiş olsa da bunların Toulouse kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır; zira ilgili kayıtta açık bir şekilde "*creditrice marchandizes receus de tholo*"[762] ibaresi yer almaktadır. Gloton firmasının bu tarihte Carcasonnelu Guillaume Dauteribe ile henüz bir antlaşması bulunmadığından Levant'a gönderilen emtialar geçici olarak Toulouse'daki manüfaktürden getiriliyordu. İstanbul'a satılacak kumaşların tamamı Toulouse'dan Marsilya'ya hususi olarak getirildiği için de "konsinye mal" niteliğinde idiler. 1416 *livres* değerindeki bu mallar, patron (gemi reisi) Jehan Guerrard tarafından *Sainct-Trinité* adlı gemiyle İstanbul'a götürülmek üzere kâtip Huguon Versia ve tacir Anthoine Vernet'ye emanet edilmişti.[763]

Şirket 1619 yılına kadar kanvas (*canevas*)[764] ve *escapoulon*[765] gibi çeşitli tekstil ürünlerini İstanbul'a göndermeye devam etti. Örneğin 7 Ekim 1619 tarihli kayda göre, İstanbul'a giden *Saint Lazare* adlı gemiye yüklenen 40 adet kumaş balyanın[766] 6'sı kanvas

---

[760] Archives Départementales des Bouches-du-Rhône (artık BdR Arşivleri), Amirauté de Marseille et des Mers du Levant (Marsilya ve Levant Denizlerinin Amiralliği), 9 B, Cilt 17, 1 Şubat 1614 ("Saint Vincens Bon Aventure", patron Jean Louis Dupont), 30 Nisan 1614 (*Saincte Marie Bon Aventure*, patron Honoré Martin), 13 Nisan 1617 (*Saint-François*, kaptan Aubert Lieutaud) tarihli kayıtlarda "Cion/Scion" (Sakız Adası) ve "Constantinoble/ Constemtinople" varış noktası olarak gösterilmiştir.

[761] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 229, f°62 (10 Ağustos 1612 tarihli kayıt).

[762] Yani mallar *Thoulouse*'dan alındığı için kasadan para çıkmıştır anlamına gelmektedir.

[763] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 229, f°2. Bu kayıt, firmanın İstanbul ile olan ticaretine dair şimdiye kadar tespit edebildiğimiz en eski belgedir.

[764] Bu sözcük Türkçede *kanvas* olarak bilinip kaba kenevir dokuma anlamına gelmektedir. Jan Fennis, *Trésor du Langage des Galères: Dictionnaire exhaustif, avec une introduction, des dessins originaux de René Burlet et des planches de Jean-Antoine de Barras de la Penne, un relevé onomasiologique et une bibliographie*, ed. Walter de Gruyter, Berlin 2011, s.463; Hardouin-Fuguier, Berthod ve Chavent-Fusaro, *age.*, s.124 (*canevas* mad.)

[765] *Escapollon* ya da *scapollon* Fransa'nın Bourg-en-Bresse ve Piémont manüfaktürlerinde üretilip bir kaba kumaş türüdür. Languedoc dilinde "escapoulon" bir kumaş ya da bezin kalıntısı için kullanılmıştır. Claire Torreilles, *Le dictionnaire languedocien de l'abbé Séguier (1705-1767), Occitanica.eu, Estudis,* 2013. Bk. https://occitanica.eu/items/show/2213, [Erişim tarihi: 01.05.2024]. Joseph-Toussaint Avril, *Dictionnaire Provençal-Français, contenant les termes (...)*, ed. Edouard Cartier, 1839, s.170; Fennis, *age.*, s.834, Lapeyrie'ye göre, bu ürün limandaki malları paketleme işlevi görüyordu. Lapeyrie, "Faire commerce de la soie en Méditerranée (…)", 11. Paragraf, https://books.openedition.org/pup/44245?lang=fr [Erişim tarihi: 15.05.2022].

[766] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 452, f°419.

idi ve bundan 325 adet kanvas çıkıyordu.[767] Bu ürünler mağazadan çıkarılıp Marsilya Limanı'na kadar taşınmış ve gemiye yüklenirken 3 *livres* 1 *sol* ile ücretlendirilmişti. Dolayısıyla bu yıl gönderilen balya sayısına bakıldığında 1610 yılına nazaran bir artış yaşandığı söylenebilir. Şirket tarafından kiralanan gemilerin sigortalanması da sevkiyatların güvence altına alınarak devamlılığını sağlamıştır.

3.1.2. İsnard-Audiffret Şirketi (1639-1654)

Gloton Şirketinin ardından 17. yüzyılın ilk yarısında İstanbul ile düzenli ticaret yapan şirket, *Provence* kökenli tüccar Claude İsnard'ın akrabalık yoluyla kayınbiraderleri François Audiffret ve Jean Aubert ile kurduğu ortak aile şirketiydi.[768] Tıpkı Gloton'lar gibi bu firma da Levant ve Garp Ocakları ile ticaret ilişkileri kurmuştu. İstanbul da bunlardan bir tanesiydi. Şirketin hangi amaçla İstanbul'la ticaret yapmak istediği, Marsilya'ya getirdiği ürünleri kimlere sattığı yahut hangi manüfaktürlere teslim ettiğine dair bir bilgi bulunamamıştır. Ancak Gloton'lar gibi İstanbul'daki komisyoncularla iş tutarak meta alıp göndermesi hem firmanın hem de komisyoncuların tedariklerini karşılama amaçlı bir ticaret uygulandığını göstermektedir. Her ne kadar aile şirketi olsa da İstanbul ticareti için kiralık gemilere düzenlenen sigorta sözleşmelerinin ve konşimentoların Claude İsnard ve diğer aile fertlerinden André ve Pierre İsnard'ın hesabına yapılması, Audiffret ailesinin bu ticarette yer almadığını ortaya koymaktadır.

İsnard'lara ait evraklardan, firmanın İstanbul'la olan ticari ilişkisini 1639-1654 yılları arasında gerçekleştirdiği André Espinaud (Espinard?), Esprit Gaillard ve Leonard Roque isimli Galatalı Fransız tüccarların Mösyö İsnard ile yaptığı yazışmalardan anlaşılmaktadır.[769] Buna göre, İsnard'ın mallarının satışını Spinaud ve Gaillard, acenta ve liman temsilciliğini ise Leonard Roque üstlenmişti. Hatta bu üç tüccar, müvekkilin gönderdiği malları saklamak için günlüğü 4 akçeden ve üç aylığına dükkân (*magasin*) kiralamışlardı.[770] Yazışmalar, Liaz Lesloz ve Louis Espinaud adlı tüccarların Claude

[767] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 452, f°424.

[768] Aslen *Provence*'lı olan tüccar Claude Isnard akrabalık yoluyla kayınbiraderleri François Audiffret ve Jean Aubert ile ortak aile şirketi kurduktan sonra başta Fransa Krallığı olmak üzere, İtalya, İspanya ve Levant havzalarında yayılan ticaretlerine dair kayıtların çoğu günümüze ulaşmıştır. Öyle ki makbuzlar, poliçeler, icralar, silahlandırmalar, deniz sigortacılığı, ürün fiyatları gibi dokümanlar günümüzde Marsilya'daki Bouches-du-Rhône ilinin Arşivlerinde *24 E* numaralı fonda tutulmaktadır.

[769] BdR. Arşivleri, İsnard-Audiffret fonu, 24 E, Cilt 68 (8 Ocak 1644, 16 Ağustos, 29 Kasım 1644 tarihli mektuplar).

[770] BdR. Arşivleri, 24 E, Cilt 52, 17 Şubat 1645 tarihli "Le Georges" adlı gemiye yapılan hesap kaydı. Ayrıca 1643-1646 yılları arasında Galatalı tüccarlar André Spinaud, Esprit Gaillard ve Leonard Roque'un komisyoncu sıfatında iken Marsilya'daki müvekkili Claude İsnard'a ait malları ticarethaneye değil dükkâna aktarması dikkat çekicidir. Isnard ailesinin 1653-1654 yılları arasında anlaştığı Greasque ailesinin Galata'da hem ticarethaneleri hem de mağazaları bulunduğu için Spinaud'ların burada ticarethane açması muhtemeldir. Ancak bu durum aile evraklarından teyit edilememiştir.

İsnard'ın Marsilya'daki ortakları olduğunu ortaya koymaktadır.[771] Nitekim evrakta bu üçünün alıcılar olarak yazılması, İstanbul'daki simsarların müvekkilleri olduklarını göstermektedir. Bu durum 1653-1654 yılları arasında değişmiştir; çünkü Claude İsnard İstanbul işlerini aile fertlerinden André ve Pierre'e devrederek yeni müvekkil olmuştur. André ve Pierre'in, bu tarihlerde İstanbul'a yerleşen ve ortaklık yoluyla şirket açan Marsilyalı Greasque kardeşleri yeni simsarları olarak seçtikleri mektup ve konşimento kayıtlarından anlaşılmaktadır.[772]

Şirket, tıpkı Gloton'lar gibi krallığın birçok şehrindeki manüfaktürlerde imal edilmiş çuhaları ve çeşitli tekstil ürünlerini (Venedik ipeği, aba) İstanbul'a ihraç ederken, boyacılıkta kullanılan hammaddeler (*produits tinctoriaux*) ve baharatlar (*épices*) da ticarette yer almaya başladı. Bu durum badem, tarçın, civa, zincifre, bakam ve bakır asetat gibi ürünlere İstanbul piyasasında ihtiyaç duyulabileceği anlamına geliyordu.[773] Simsarların 1654 senesin tuttuğu birkaç hesap kaydına göre alıcıların geneli yerel tüccarlar olup satışlardan %2'lik komisyon[774] alırken, aracılık yapan brokere (*censarie*) ½'lik ve bunun ¼'ü tercümana satış masrafı kesilirdi.[775] Simsarlar, şirketin satamadığı ürünleri eşdeğer başka bir mal ile değiştirirdi. Alternatif olarak, bu ürünleri İzmir'deki işbirlikçi Mösyö Jean Marqueril'e teslim ederlerdi. Şirketin kiraladığı gemiler, İstanbul güzergâhında genellikle İzmir ve Livorno limanlarına uğrardı. Şöyle ki, İstanbul'dan yapılan ihracat, ithalata nazaran yetersizdi. Bu yüzden firmaya çalışan gemiler Marsilya'ya dönmeden önce İzmir ve Livorno limanlarına uğrayarak yeni yüklemeler yapmak zorunda kalırdı.[776]

3.1.3. Levant Şirketlerinin İstanbul'a Kumaş Tedariki (1670-1698)

Fransa Krallığı, Osmanlı piyasasının aradığı ince, kaliteli ve iyi renklendirilmiş kumaşları üretmek, diğer Avrupalı rakipleriyle kumpanyalar vasıtasıyla rekabet etmek için Languedoc Eyaleti'ndeki *Saptes* ve *Carcassonne* manüfaktürlerine sahip çıkmayı

---

[771] BdR. Arşivleri, 24 E, Cilt 68, 16 Ağustos 1644 tarihli mektup; BdR. Arşivleri, 24 E, Cilt 72, 19 Nisan 1644 tarihli konşimento.

[772] BdR. Arşivleri, 24 E, Cilt 72, 12 Mayıs 1653 ve 4 Ocak 1654 tarihli konşimentolar: "*Esté chargé au nom de Dieu & de bon sauvement au Port & (h)avre de gallata par barthellemy greasque et compagnie pour commission et compte propre de messieurs Andre et Pierre İsnard ...*" (tr. "Hem komisyon hem de Mösyöler André et Pierre İsnard'ların hesabı için Galata'dan Barthelemy Greasque'in şirket tarafından Tanrı adına ve limanda selametle yüklenilen …).

[773] BdR. Arşivleri, 24 E, Cilt 76, 1 Mart 1654 tarihli hatırat.

[774] Komisyon hakkı hesap belgelerinde "provision" olarak geçmekteydi. Paris, *age.*, s.232.

[775] BdR. Arşivleri, 24 E, Cilt 52 (10 Şubat ve 6 Mayıs 1654 hesap kayıtları).

[776] BdR. Arşivleri, 24 E, Cilt 68 (26 Kasım 1653 tarihli mektup).

sürdürmüştü. Bu kumaş endüstrilerinde üretilen imitasyon kumaşlar, Mösyö Varennes'nin sorumluluğunda olup Levant iskelelerindeki ihtiyaca göre sevkiyatlar düzenlenirdi. Özellikle 1671-1673 yılları arasında üretilen kumaşlar doğruca İzmir ve İstanbul iskelelerine gönderilmekteydi. Örneğin Temmuz 1672'de Kaptan Manaire'in gemisine yüklenen 40'ar parça kumaştan oluşan 4 balya[777] Saptes kumaşı ve 4 balya Carcasonne kumaşı 22.986 *livres tournois, 16 sols* ve *6 deniers* değerinde İstanbul'a teslim edilmişti.[778] İstanbul'daki alıcı komisyoncular Fabre'lar ve ortakları Borie idi.[779] Aynı eyalette açılan *Villeneuve les Clermont* manüfaktürü de[780] 1676-1680 yılları arasında ürettiği kumaşları *Brutel ve Fredian et Cie* isimli şirket (ikinci Levant Kumpanyası) üzerinden İstanbul'a düzenlediği 6 sevkiyat ile göndermişti. Bu seferki komisyoncular başlangıçta tüccar Fabre ve Jougla olup, daha sonra Jougla ve Viveri ikilisiyle devam edilmişti.[781]

1681'de kurulan "üçüncü" Levant Kumpanyası'nın kurucularından Gaspard Hindret de Beaulieu ve ortağı Pierre Tomé ise Clermont (*Villeneuvette*), manüfaktüründeki kumaş üretimi aksadığından bazı ortakların gizlice kaçtığını ve İstanbul'un ihtiyacı kumaşlar için düzenli kâtipler ile tedarikçi mağazalar (*magasins approvisionnés*) gerektiğini Languedoc Eyaleti Emini Henri d'Aguesseau'ya bildirmişti.[782]

Armatör Joseph Fabre, Bahriye Bakanı Seignelay'in teşvikiyle 1685'te Akdeniz Şirketine ortak olduktan sonra bu şirkete bağlı olarak Marsilya'da kumaş manüfaktürü açmıştı. Ancak bu şirket, malları 1686-1689 yılları arasında üretim standartlarına uygun olmadığından toparlanamadan iflas etti. Buna rağmen Fabre'ın endüstrisi, ciddiyetini ve azmini koruduğu için kraliyetten destek gördü. 1692'den itibaren 1700'lü yılların başına kadar İstanbul ve Edirne'deki tüccarlara kumaş temin ederek kumaş ticaretini ayakta tuttu. Örneğin Fabre, 1692-1695 yılları arasında İstanbul'a 9 ve Edirne'ye 2 kasalık

[777] Bir balyada genelde 10 parça kumaş bulunmaktadır.

[778] AN, B^7, (série *Marine*-Donanma Serisi), Cilt 208, "Journal des lettres escrites de Marseille à Paris par la Compagnie des marchands depuis janvier 1671 jusqu'au 19 septembre 1673", Cilt 208, f°93r-93v, 5 ve 26 Temmuz 1672 tarihli mektuplar.

[779] AN, B^7, Cilt 208, f°76v (29 Aralık 1671 tarihli mektup) (nos commisionnaires de Constantinople/ "İstanbul'daki komisyoncularımız")

[780] Diğer adıyla *Villeneuvette* manüfaktürü, 1674'de Bakan Colbert'in teşvikleriyle açılmış ve 20 Temmuz 1677 tarihli imtiyazname ile kraliyetin himayesine alınmıştır. Pierre Boissonade, "Colbert et les entreprises industrielles d'État", *Annales du Midi*, Impr. et Librairie Edouard Privat, Toulouse, (1902), s.16.

[781] Hérault ilinin Arşivleri, Demirbaş 11 J 744, "Polices des chargemens des draps de la manufacture de Clermont envoyés en Levant et autres eschelles par lancienne compagnie pendant les années 1676, 1677, 1678, 1679 et 1680".

[782] AN, "Correspondance des intendants avec le Contrôleur général" (Genel Denetleyici ile Eminlerinin Yazışmaları - G7), Cilt 296, 29 Aralık 1682 tarihli mektup.

(*caisse*) kumaş göndermişti. Edirne'deki tüccar Mösyö Arnaud iken[783] İstanbul'dakiler muhtemelen Galatalı tüccarlar Joseph Bourguignon ve Philippe Reimond idi. İkisinin 1696-1704 yılları arasında ortak olduğu ve Fabre tarafından kumaş aldıkları Bourguignon'nun 1704'deki büyük iflasında belli olmuştu.[784] Bourguignon, yaptığı yolsuzluklar yüzünden bu iflasa sebep olmuş ve akabinde ticarethanesiyle mağazaları mühürlenmişti.[785] Ayrıca 1700 yılında, Fabre'ın manüfaktüründen 60 adet *damasquin*,[786] çiçek desenli küçük kumaşlar, tanesi 20 *livres tournois*'dan 17 *aune*'luk altınlı ipekler, 34 adet altınlı *damasquin* ve tanesi 10 *livres tournois* 17 *pik*'lik ipekler İstanbul'a gönderilmişti.[787]

Akdeniz Şirketinin 1691'deki iflasından sonra Bahriye Bakanlığı yönetmeliğiyle *Magy, Frediani Kumpanyası* isimli bir şirket daha kuruldu. Fabre'ın endüstrisiyle paralel gitseler de bu şirketin kurucuları Saptes manüfaktürü ağırlıklı olarak faaliyetleri yürüttü. İstanbul'da ticarethane açan David Meynard, 1695'te Marsilya'da bulunduğu sırada Languedoc manüfaktürlerinde yeterince ince kumaş çıkmadığını ve Levant'ta faydalı ticaret yapmak için daha fazla kumaşın üretilmesi gerektiğini söyledi.[788] Magy ise Saint-Chignan adlı manüfaktürde üretilen kumaşların başına *Londres* (*Londra*) ibaresi konulmasının, Saptes kumaşlarıyla karıştırılmasına neden olduğunu dile getirdi. İlaveten, 1698'de İstanbul'a gönderilen kumaşlar ölçü hatalarından kurtulamasa da manüfaktürlerin kumaş üretiminin arttığını söylemek mümkündür. Çünkü aynı yılda yazılmış bir hatırata göre, Languedoc kumaşları İstanbul'da bulunan sekiz ticarethaneye destek sağlıyordu. Hatıratta geçen bilgiler özet mahiyetinde aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

[783] AN, AE, B^{III}, Cilt 259, f°60, s. 5.

[784] AN, AE, B^{I}, Cilt 384, f°356.

[785] AN, AE, B^{I}, Cilt 384, f°299, 301, 303 (Kasım 1704).

[786] "*Dımaşk tarzında kumaş doku desenli ipek veya yün kumaş*" Lutfi Şeyban, "Endülüs Kültür Havzasından İberya-Avrupa Kültürlerine Geçen Kelime ve Kavramlar - II", *Doğu Araştırmaları*, XIII, 13, (2014), s.71.

[787] AN, AE, B^{III}, Cilt 234, "Estat des Estofes de la manufacture du Sr Joseph fabre establie a Marseille, envoyées Aux Eschelles de levant pendant l'année 1700 Tiré du controlle tenu par le Sr Cauviere Inspecteur des draps destinée pour lEtranger Chargé de controller & marquer cent pieces" (1700).

[788] AN, B^{7}, Cilt 64, f°5v (12 Ocak 1695).

Tablo 3.1. İstanbullu Fransız Rejisörlere Gönderilen Kumaşların Dağıtımı (1698)

Galatalı Fransız Ortaklar	Kumaş Türü
Jougla ve Beraud	(…) *mahmout* 9 balya *Londrina* (1. tür) 6 balya *Londrina* (2. tür) 5 balya *Londrina* St. Chignan
Laurens ve Magi	(…) *mahmout* 14 balya *Londrina* (1. tür) 2 balya *Londrina* (2. tür) / 15 balya *Londrina* St. Chignan
David Meynard ve Compagnie	(…) *mahmout* 12 balya *Londrina* (1. tür) 2 balya *Londrina* (2. tür) 1 balya *Londrina* St. Chignan
Bourguignon ve Reymon	(…) *mahmout* 6 balya *Londrina* (1. tür) 2 balya *Londrina* (2. tür)
Rouviere ve Jayne	(…) *mahmout* 2 balya *londrina* (1. tür)
Aubert ve Dournel	2 balya *londrina* (1. tür)
Reynaud ve Fontaine	(…) *mahmout* 2 balya *Londrina* (1. tür) 1 balya *Londrina* (2. tür) 1 balya *Londrina* Languedoc
Dameric	2 balya *Londrina* (1. tür)
Toplam =110 balya (=pastav)=1100 parça	26 *mahmout* 49 balya *Londrina* (1. tür) 13 balya *Londrina* (2. tür) 21 balya *Londrina* St. Chignan 1 balya *Londra* Languedoc

Kaynak: AN, AE, B^I, Cilt 382, f°464

Bununla birlikte, Languedoc Eyaleti'nde Saptes, Carcassonne ve Clermont'dan sonra Saint-Chignan ve Saint-Pons adlı manüfaktürlerin de İstanbul'un kumaş tedariğine katkı sağladığı ve piyasaya hareketlilik getirdiği görülmektedir. Örneğin Saint-Chignan ve Saint-Pons manüfaktürlerinin 1691'den beri İstanbul için yılda 300-400 arasında ince kumaş ürettiği bilinmektedir.[789] Fransızlar bu faaliyetleri sayesinde, Levant'a kumaş ihracatında 1688'de yılda 700 ile 800, 1698'de ise 3200 kumaşa ulaşarak Avrupalı rakiplerinin ilk kez önüne geçmiştir.[790]

3.2. İstanbul'da Fransız Ticarethaneleri ve Ortaklıkları

Fransız müste'menlerin İstanbul'da genellikle toptancılıkla uğraşmalarından dolayı ticarethane (*maison de commerce/établissement*) kurduklarını bir önceki bölümde dile getirmiştik. Paul Masson'a göre Levant'ta açılan bu ticari müesseselerin kökeni oldukça belirsizdi; fakat Levant ticaretiyle uğraşan Mösyö Magy'nin 1685'de kraliyete

[789] AN, AE, B^I, Cilt 381, f°42.

[790] Boissonade, agm., s.27.

sunduğu hatırata dayanarak Provanslıların 1550'de İskenderiye başta olmak üzere Beyrut, Trablusşam, Sakız Adası ve İstanbul'da ilk ticarethaneleri kurduklarını öğreniyoruz.[791] Ticarethanelerin temel çalışma prensibi, Marsilya'daki majörlerin (müvekkillerin) Levant ticaretindeki işlerini rejisörler (komisyoncu temsilciler) vasıtasıyla yönetmekti.[792] Yani bir anlamda majörlerin şubesi (*agence/comptoir-acenta*) idiler. Majörler, ticaretin sürekliliğini sağlamak için rejisörlerin yanına yardımcı genç bir işbirlikçi kâtip (*commis*) atarlardı. Rejisörler ve kâtipler, bu şekilde majörlerin acenta personeli (*homme de comptoir*) olarak ticarethaneyi işletirdi. Acentecilik faaliyetlerini canlı tutan kâtipler aslında rejisörlerin mesuliyetindeydi. Majörler, açtıkları ticarethane için belirledikleri hedeflere ulaştıklarında rejisörlerin görevi biter ve ticarethane de böylelikle kapanırdı.

Osmanlı Devleti'nde majörler tarafından finanse edilen ticarethaneleri kurmanın maliyeti majörlerin sermayesine göre değişirdi. Örneğin 18. yüzyılda bu iş için 10 ila 20 bin kuruş (*piastres*) arası bir sermaye gerekiyordu. Sermayenin bir amacı da dönüş mallarının alımını kolaylaştırmak ve yaklaşık 2500-3000 kuruşluk yıllık masrafı karşılamaktı. Rejisörler her ne kadar bu büyük ticareti (*commerce de gros*) genç kâtiplerle yönetiyor olsalar da majörlerin sermayesi üzerinde herhangi bir yetkileri yoktu. Buna rağmen rejisörler her satıştan %2 komisyon ücreti alarak kendi gelirlerini sağlıyorlardı.[793] Ayrıca ya aile fertlerinden ya da meclis üyelerinden biriyle ortaklık (*associés*) yoluyla şirket (*compagnie*) kurabiliyorlardı.

Payitahttaki Fransız ticarethanelerinin varlığını Fransız kaynaklarından öğrenebilmekteyiz. Örneğin İstanbul ticareti ile uğraşan tüccar Jean-François Roboly'nin 5 Mart 1670 tarihli hatıratı, 17. yüzyıldaki ilk Fransız ticarethanelerinin faaliyet yılları hakkında bilgi vermektedir.[794] Hatıratta, dört aile ticarethanesinin yıllık faaliyetinden bahsedilmektedir. İlk olarak zikredilen Roboly ailesinin İstanbul'daki 30 yıllık ticari aktivitesi, ticarethanesinin 1640'dan beri faaliyette olduğunu göstermektedir. Diğer

[791] Masson, *age.*, introduction XIV; Tongas, *age.*, s.140; Söz konusu hatırat için bk. Archives Nationales (AN: Devlet Arşivleri), F^{12}, Cilt 645, "Mémoire de M. Magy, 2 Haziran 1685".

[792] Paris, *age.*, s.234.

[793] Eldem, *age.*, s.209. "İskelelere yerleşen tüccarların komisyoncu olduğunu ve komisyon ücretinin onların ticaretteki temel amacı olduğunu biliyoruz." Bk. Archives de la Chambre du Commerce de Marseille (ACCM: Ticaret Odası Arşivleri), J Serisi, Cilt 162, Büyükelçi "Villeneuve'ün Yazışmaları", 8 Aralık 1729 tarihli hatırat. "On sait que les négociants établis dans les échelles ne sont que commisionnaires, et que le droit de commission fait le principal objet de leur commerce".

[794] AN, AE, B^{I}, Cilt 376, f°68-73v. (Tüccar Roboly'nin 5 Mart 1670 tarihli hatıratı).

ailelerden Greasque ailesinin 1654'te, Fabre ailesinin 1655'te ve Dulard ile Mariotty ailelerinin de 1667'de ticarethanelerini kurduğu açıklanmaktadır.[795]

Genel itibariyle ticarethane sayısının 1686 senesine kadar dördü geçmediği anlaşılmaktadır. Hatta Dulard ile Mariotty'ne ait ticarethanenin Aralık 1672'de kapandığı, kançılarya tarafından tutulan bir kayıttan öğrenilmektedir.[796] Şöyle ki Roboly, tüccar Dulard'ın memleketi Marsilya'ya dönmek istediğine dair ilk bilgiyi 1670 tarihli hatıratında vermiştir.[797] Nitekim iki sene sonra bu isteğini gerçekleştirmiş ve zimmetindeki eşyaların kançılarya tarafından konsinye satışı yapılacağına dair bir de takrir çıkarılmıştır. Mallar, Ocak 1673'te tüccar Barthélémy Greasque'ın aracılığıyla ve kançılaryaya sunulan arzuhal üzerine satılmış ve değeri olan 718 kuruş (*piastres*) Dulard'ın zevcesi Magdeleine Laforest'ye verilmiştir.[798]

Bununla birlikte, Greasque'ların ticarethanesinin de 1686'ya kadar varlığını sürdüremediği anlaşılmaktadır. Toussaint ve ağabeyi Barthélémy Greasque kardeşlerin 1653'te İstanbul'a geldiklerinde ortaklık kurdukları ve komisyoncu sıfatıyla Marsilya'daki müvekkil büyük tüccar Claude İsnard ile yazıştıkları görülmektedir.[799] Greasque kardeşlerin 1654'de *Greasque et Cie (compagnie)*[800] isimli şirketi kurduktan sonra İsnard-Audiffret şirketinden düzenli olarak emtia teslim aldığını ve gönderdiğine dair konşimento kayıtları bulunmaktadır.[801]

Greasque kardeşlerin 1672 yılında ise Marsilya'daki tüccarlar Pierre ve Honoré Glaise kardeşlerin İstanbul'daki komisyoncuları olduğu ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki Glaise kardeşler İstanbul'da Fabre ailesi ile ticari ihtilaf yaşamışlar, Greasque'ler de komisyoncuları olduğundan vekâleten büyükelçilikteki mahkeme sürecinde dâhil

---

[795] Roboly'lerin kimlerle iş tutabileceği hakkında bir muhasebe defteri bulunmaktadır. Bu kaynak esasen Marsilya'daki Bouches-du-Rhône ilinin Arşivlerinde yer alan 39 E numaralı fonda, tespit edilemeyen bir ticarethanenin hesap defterinde (1643-1670) yer almaktadır. Defterin ya Roboly'lere ya da Roman'lara ait olduğu, arşiv yetkilileri tarafından oluşturulan elektronik envanterde beyan edilmiştir. Tetkik ettiğimiz kadarıyla, defterde herhangi bir Roboly ibaresi bulunmayıp sadece müşteriler hakkında alacak-verecek tutarları ve emtia bilgileri bulunmaktadır.

[796] CADN, Constantinople, F Serisi, Eylül 1672-Mart 1793 tarihleri arasını kapsayan kançılarya kayıtlarını ihtiva eden envanter, microfilm 2mi2252, f°2r. (Aralık 1672).

[797] AN, AE, B[1], Cilt 376, f°71v.

[798] CADN, Constantinople, F Serisi, Eylül 1672-Mart 1793 tarihleri arasını kapsayan kançılarya kayıtlarını ihtiva eden envanter, microfilm 2mi2252, f°2v. (Ocak 1673).

[799] Aile arşivine bakıldığında, Claude Isnard'ın İstanbul ile olan ilişkisi 1639 yılına kadar dayanmaktadır. İstanbul ticareti ile ilgili belgelerde sadece Isnard'ların adı geçmektedir. Greasque ailesi İstanbul'a gelmeden önce, İsnard'ların 1639-1646 yılları arasında Galatalı Fransız komisyoncular André Spinaud, Esprit Gaillard ve acenta görevlisi Leonard Roque ile ticaret bağlantısını kurduğunu tespit ettik.

[800] Fransız kaynaklarında birden fazla ortaktan bahsedildiğinde "et Compagnie" ya da onun kısaltılmış ibaresi "et Cie" ile belirtilir.

[801] BdR. Arşivleri, 24 E, Cilt 72 (12 Mayıs 1653, 26 Mayıs 1654).

olmuşlardı. Böylece Greasque'lar, Fransız mahkemesinde Gleize'leri korumak adına vekil (*procuration*) olarak tayin edildiklerinden Fabre ailesiyle ihtilafa girmişlerdi.[802]

Mösyö Toussaint 1675'te ve büyük biraderi Barthélémy 1678'te vefat ettikten sonra ticarethane ve tüm mağazalarına (*magasins*) 1680'de Osmanlı mahkemesi tarafından el konuldu. Fakat sonrasında Büyükelçi Guilleragues, Galata Voyvodası nezdindeki yüksek itibarını kullanarak yüksek bir meblağ karşılığında söz konusu mülkleri geri alabildi.[803] Hâlbuki mülklerin kanunen vefat edenin vârislerine kalması gerekiyordu. Zira tüccar Toussaint, Türklerin usulüyle (*kebin*) bir Hristiyan kadınla evlenmiş ve bir de çocuğu olmuştu. Ağabeyi Barthélémy'nin oğullarından ağabey Jules'ün akıbeti bilinmezken,[804] Mathieu'nün ise Mayıs 1681'de hayatını kaybetmesiyle Greasque ailesi bir anda her şeyini kaybedecek noktaya gelmişti. Öte yandan Mathieu hakkında iki hususu belirtmek gerekmektedir. Birincisi, isminin Roboly'nin 1670 tarihli hatıratında yer almaması, Marsilya'ya kısa süreliğine gidip dönmüş olabileceğini düşündürmektedir. İkincisi, Mathieu 16 Ocak 1681'de Fransız tüccar David Meynard ile şirket kurmuş ve ortaklıkları vasiyetname üzerinden kançılaryada kaydedilmiştir.[805] Fakat bu ortaklığın Mathieu'nün Mayıs 1681'de vefatıyla son bulduğu da kançılarya kayıtlarından öğrenilmektedir. Zira tüccar Meynard'ın, ortağının mirasına konmak istemesi kançılarya nezdindeki 20, 21 ve 24 Mayıs tarihli takrirlerle uygun görülmemiştir.[806]

Bu durumda 1673-1678 yılları arasında iki ticarethane kapanırken, 1680'li yıllardan itibaren iki yeni ticarethane açılmıştır. Nitekim Doğu'da uzun seyahatler yapan ve 40 yıl ticaretle uğraştıktan sonra Marsilya yöneticisi olan Mösyö Le Fèvre François, 1682'de Fransız, İngiliz, Venedik ve Felemenklerin Levant ticareti hakkında kaleme aldığı hatıratında, İstanbul'da Fransızlara ait "*en fazla dört ilâ beş ticarethane*" bulunduğunu kaydetmiştir.[807] Bu bilgiyi, Kral tarafından Levant'a müfettiş olarak

---

[802] AN, AE, B[I], Cilt 376, f°282r, 284, 285, 291 (kançılarya özetleri).

[803] AN, AE, B[I], Cilt 379, f°66r. (Zevcesi Anne-Marie Guilleragues'ın Donanma Bakanı Seignelay'ye yazdığı 12 Eylül 1685 tarihli mektup).

[804] Roboly'nin 1670 tarihli hatıratında yer alan Jules Greasque, babası Barthélemy ile 1653'te İstanbul'a gelmişti. Ancak 1670'li yıllardan itibaren hiçbir Fransız kaynakta izine rastlanılmamaktadır.

[805] CADN, F Serisi, 1. cilt, Kançılarya kayıtları-Envanter (1616-1767)-*2mi 2192* (microfilm), f°30r.

[806] CADN, F Serisi, 1. cilt, Kançılarya kayıtları-Envanter (1616-1767)-*2mi 2192* (microfilm), f°30v.

[807] BnF, Département des Manuscrits (*Yazmalar* Departmanı), Français (*Fransızca* Koleksiyonu), Cilt 6431, "Mémoire sur l'état du négoce des François, Anglois, Vénitiens et Hollandois dans le Levant (…) dressé en l'année 1682, par le Sr. Lefèvre, ancien échevin de la ville de Marseille", f°56-57; Bu hatırat aynı zamanda Nantes'ın Diplomatik Arşivleri'nde bulunmaktadır. CADN, 166PO/A, Cilt 56, ikinci hatırat, f°207v-208r (İstanbul kısmı); Saint-Priest, *age.*, s.302.

gönderilen Gravier d'Ortières'in 1686 tarihli hatıratından da teyit etmek mümkündür. Zira kurucuların faaliyet yılını tekrar ele aldığımızda, tüccarlar Jean-François Jougla ve Jean-Baptiste Magy'nin muhtemelen 1680'de,[808] Mösyöler David Meynard ve Marsilyalı François Saboulin'in 1683'te ticarethanede birlikte çalıştıkları ortaya çıkmaktadır.[809] Hatıratta geçen bilgileri aşağıdaki tabloya aktarılmıştır :

Tablo 3.2. İstanbul'daki Fransız Ticarethaneleri (1686)

İdarecileri ve Ortakları	Hizmet Süreleri	Açıklama
Jean-Baptiste ve yeğeni Joseph Fabre (Marsilya) / Ortakları Louis Blanc (Aix-en-Provence)	J-B. Fabre 14 yıl Yeğeni Joseph[810] 20 yıl Louis Blanc 5 yıl	Fabre kardeşler *Levant Kumpanyası* ile ilgilendi. J-B. Fabre 1686'da krallığın "ajanı" olarak Bâbıâli'deki siyasi ve ticari faaliyetleri yürüttü.
Jean-François ve Louis Roboly (Baba-oğul)	Baba Roboly 40 yıl Oğlu Louis (?)	Baba Roboly Rum bir kadınla evlendi. 1660-1665 yılları arasında krallığın Bâbıâli'deki siyasi ve ticari faaliyetlerini yürüttü.
Jean-Baptiste Magy ve ortağı François Jougla / Fransa'dan Mösyöler Magy, Fredian (Marsilya) ve Bourguignon (Onun ortakları ise Lyon kentindedir)	Jougla 8 yıl Magy 6 yıl Bourguignon 6 yıl	Jougla, Magy ve Bourguignon meclis üyesidir.
David Menard (Meynard) ve Ortağı François Sebolin / Saboulin (Marsilya)	Menard 9 sene Sebolin 3 sene	Mösyö Sebolin'in Marsilya'daki şahsi ve dostlarının işlerini yürütmek için Menard ile ortaklık kurdu.

Kaynak: CADN, Gravier d'Ortières'in kaleme aldığı "*Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient*" isimli hatırat (1686), f°19r-19v. Tablo, yazar tarafından hazırlanmıştır.

Roboly'lerin İstanbul'daki ticarethanesinden bahsetmek gerekirse; ticaret evinin yegâne sahibi Jean-François (J-F.) Roboly varlıklı bir ailenin mensubu olup muhatapları (*correspondants*) Marsilya'dan[811] ziyade Livorno ve Venedik[812] ya da Malta'da bulunuyordu. Levant Kumpanyasının Marsilyalı direktörlerinden Paparel'in, 1673'te İstanbul'a gönderilmesi gereken malları için tüccarlar Roboly, Boulle ve Malaval'e başvurması[813] ise bu üçlünün ortak olduğunu ve Pera'daki J-F. Roboly'nin müvekkili olduklarını göstermektedir. Nitekim Roboly ve Boulle'un ortaklığı, 8 Nisan 1673'te

[808] Tarihçi Anne Mézin, tüccarların ortaklığının 1686'da olduğunu kabul etse de Gravier d'Ortières'in tüccarlar hakkında belirttiği yıl faaliyetleri ele alınırsa, bizim açımızdan, birliktelikleri 1680 senesini işaret etmektedir. İlaveten Büyükelçi Guilleragues'ın zevcesi Anne-Marie'nin 12 Eylül 1685 tarihli mektubunda, Magy ve Jougla'nın ortak olduğunu belirtmesi hipotezimizi doğrulamaktadır. AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°64. Mézin ve Vigne, *age.*, s.404 (*Jean-François Jougla* mad.).

[809] CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, 166PO/A Serisi, *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), vol. 56, microfilm 2mi2252, Birinci hatırat: "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°19r-19v.

[810] Babası Jacques Fabre olup kardeşi Mathieu ile 1655'te İstanbul'a gelmiştir.

[811] "Roboly de Marseille" (*Marsilya'dan Roboly*), Marsilya'dan aileden biri çıktığına dair bir adet kançılarya kaydı bulunuyordu.

[812] Mézin ve Vigne, *age.*, s.600 (*Jean-François Roboly* mad.)

[813] AN, B^{7}, f°139v-140r.

Kaptan Pierre Manaire'in İstanbul kançılaryasında verdiği deklarasyondan teyit edilebilmektedir.[814]

1689 yılında J-F. Roboly'nin ölümünün ardından ticarethane, faaliyetlerinde eskisi gibi varlık gösterememiştir. Şöyle ki kardeşi Antoine Roboly'nin, 1633-1661 yılları arasında büyükelçilik kançılaryasındaki[815] görevinden sonra ailenin ticari işlerine karışmadığı J-F. Roboly'nin 1670 tarihli hatıratından anlaşılmaktadır. Burada, aileden sadece Jean-François'nin oğlu Louis'nin ticarethanede görev yaptığı yazmaktadır. Louis Roboly'nin de Mayıs 1678-Aralık 1689 tarihleri arasında babasıyla birlikte çalıştığı kançılarya kayıtlarından görülmektedir. Antoine Roboly 1678'de vefat etiğinde, J-F. Roboly'nin yanında amcası Jean Antoine ve kuzeni François Roboly'nin bulunmaktadır.[816] Diğer oğulları Étienne ve Pierre ise İstanbul'da doğup vaftiz olduktan sonra dil oğlanı olarak yetiştirilmiş ve dolayısıyla yöneldikleri tercümanlık kariyerlerii onları ticaretten uzaklaştırmıştır.[817]

İstanbul'daki bazı aile ticarethaneleri özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayarak bir sonraki asrın sonuna kadar kuşaktan kuşağa varlıklarını sürdürdüler. O yüzden Edhem Eldem'in bunlar için "*hanedan evi*" (*maison dynastique*) teşbihinde bulunması yersiz değildir.[818] Nitekim 18. yüzyılda İstanbul'daki ticarethane sayısı artarak 1747'de 13, 1764'te 16 ve 1788'de 15 olmuştur.[819] Bunun zeminini sağlayan Colbert'in Levant politikaları da büyük tüccar ailelerinin önünü açmıştır.[820]

Bu ailelerden biri de Fabre ailesi idi. Aile reisi Mösyö Jourdan'nın oğullarından Jacques ve Mathieu 1655'te, yirmili yaşlarda İstanbul'da ilk ticaretlerini yaptıkları sırada ticarethaneyi muhtemelen Galata'da açmıştı. Nitekim Büyükelçi Nointel de 1672 tarihli bir mektubunda kardeşlerin Pera'da sâkin olduğunu belirtiyordu.[821] İki kardeş İstanbul'da

---

[814] AN, AE, B^{I}, Cilt 376, f°338. Kaptan Manaire, tüccarlar Roboly ve Boulle'un yüklediği 1553 Venedik altın sikkesinin Malta'da bulunan tacir Garcin'e tamamını teslim etmeleri gerekirken sadece 700'ünü verip kalan 853'ü gemisindeki kasasında bırakmıştır. Gemi Bozcaada açıklarında zarar görüp kasa da bulunamadığından kaptan, Roboly'lere borçlu çıkmıştır.

[815] Archives Municipales de Marseille (Marsilya Kent Arşivleri), Demirbaş HH-337 (Cézy'nin borçları ile ilgili fon), 19 Haziran 1633 tarihli vesika.

[816] CADN, F Serisi, 1. cilt, Kançılarya kayıtları - Envanter (1616-1767)-*2mi 2192* (microfilm), f°19v. (Ağustos 1678). Ayrıca Mézin'e göre, Jean Antoine, Jean-François'nın babası Martin'in biraderi oluyor. Dolayısıyla Mézin'nin tespit edemediği François ise muhtemelen Jean-François'nın kuzeni olmalıdır.

[817] Mézin-Vigne, *age.*, s.600-601 (*Roboly* mad.).

[818] Eldem, *age.*, s.210.

[819] Eldem, *age.*, s. 208. Bk. AN, AE, B^{III}, Cilt 254, "Etat des maisons établies dans les échelles du Levant" (1749-1756).

[820] Paris, *age.*, s.114.

[821] AN, AE, B^{I}, Cilt 376, f°282r.

1666-1669 yılları arasında kumaş,[822] 1670'de ise 5 sol sikke üzerine ticaretler gerçekleştirdi.[823] Buna mukabil Marsilya'da bulunan majörleri de baba Jourdain'e çesitli yünler, sığır derisi ve keçi kili gönderiyordu.[824] Ancak kumaş üzerinde yaptıkları yanlış ölçümler ve kalite sorunları nedeniyle Marsilya'daki tüccarlar zarara uğradı ve Fransız kançılaryası da kardeşlere ceza kesti.[825] Hatta Fabre'lar 1669-1672 yılları arasında defolu kumaş satışından Marsilyalı tüccarlar Pierre ve Honoré Gleize kardeşlerle mahkemelik oldular.[826] Davaya Felemenk tüccar Isaac de Blois gibi uzmanların katılması hukuki süreci daha da uzattı. Bu yüzden Jourdan'nın bir diğer oğlu olan ağabey Joseph Fabre, Marsilya'da kendi ticareti ile meşgul olmasına rağmen İstanbul'da zora düşen kardeşlerine hakkaniyetli bir adaletin sağlanması için Büyükelçi Vantelet'e mektuplar gönderiyordu.[827]

Bu tür sorunlara rağmen ailenin ticareti 1672 yılına kadar Jacques, oğlu Joseph ve işbirlikçileri Kâtip Jean-François Borie ile devam etti.[828] Esasen Borie, İstanbul'a Ocak 1669'da geldiğinde Fabre kardeşlerin ortağı olmuştu[829] ve asıl görevi de kumaşların arşın ölçümünü (*aunage des draps*) limanda kontrol etmekti.[830] Bununla birlikte, 1669'da Bahriye Bakanı Colbert'in teşvikiyle kurulan kraliyetin ilk Levant Kumpanyasına tahsis edilen Languedoc menşeili manüfaktürlerin kumaşları, Levant iskeleleri arasında İstanbul'a da gönderiliyordu. Öyle ki 1670-1673 yılları arasında gönderilen şirket mallarının Fabre ve Borie'nin mesuliyetinde olduğu kumpanya yöneticilerinin yazışmalardan anlaşılıyordu.[831] Bu yüzden de ticarethane üyeleri doğrudan şirkete çalıştıklarından komisyoncu sıfatını almışlardı.[832] Şirketin kurucularından ve hissedarlarından Augustin Magy, kumpanyanın faaliyetlerini yakından takip etmesi amacıyla 1672'de Jacques Fabre'ın kardeşlerinden Jean-Baptiste'i İstanbul'a gönderdi.[833]

---

[822] AN, AE, B^I, Cilt 376, f°88-89.

[823] AN, AE, B^I, Cilt 376, f°54r.

[824] ACCM, J Serisi, Cilt 1606 (1665 tarihli avarya kayıtlarından biri Jourdain Fabre adına yapılmıştır).

[825] AN, AE, B^I, Cilt 376, f°89.

[826] AN, AE, B^I, Cilt 376, f°282, 284, 285, 291 ve 293.

[827] AN, AE, B^I, Cilt 376, 86v.

[828] Mézin-Vigne, *age.*, s.125 (*Jean-François Borie* mad.).

[829] AN, AE, B^I, Cilt 376, 86v.

[830] Mézin-Vigne, *age.*, s.125.

[831] AN, B^7, Cilt 208, f°21, 23v, 50, 61v, 73, 76v, 77, 89, 102v, 131v.

[832] AN, B^7, Cilt 208, 76v (29 Aralık 1671 tarihli mektup) (*nos Commisionnaires de Constantinople*/ "İstanbul'daki komisyoncularımız"); Masson, *age.*, s.195.

[833] AN, *Monuments historiques (cartons). Titre IX: Histoire étrangère, négociations* (K), dosya nr. 1347 ("Autres ambassades; Échelles du Levant"), 3 numaralı vesika; Mézin, *age.*, s.267; İlaveten 3.2. tabloda kullandığımız 1686 tarihli hatırat J-B Fabre'ın 1672 senesinde geldiğini doğrulamaktadır.

Mösyö Borie'nin 1675 yılının Nisan sonu ya da Mayıs başında vefat etmesiyle Jacques ve yeğeni Jean Fabre onun mirasına sahip çıkmak için kançılaryaya birçok arzuhal iletti.[834] Kançılarya kayıtları bu ikisinin, bilhassa yeğen Jean'nın 1680 yılına kadar ticaret hayatında aktif olduklarını göstermektedir.

1683'de meydana gelen yangınlarda hasar gören haneler arasında Fransız Fabre'ların iki katlı ticarethanesi de vardı. Büyükelçi Guilleragues, olay yerine bir kurtarma ekibini yönlendirerek ticarethanede bulunan 100.000 *frank* değerindeki malın kurtarılmasına vesile olmuştu.[835] Fabre'lar 1686 yılına kadar birçok Ceneviz, Livorno, Venedik kökenli tüccarın yanı sıra Marsilya, Lyon ve hatta Parislilerin ticari işleriyle de alakadar olduklarından ticarethaneleri ayakta kalmayı başardı.[836] Sermayeci ağabey Joseph Fabre'da Akdeniz Kumpanyasının (1685) kurucularından biri olmasının yanı sıra Marsilya'da açtığı kumaş manüfaktürü sayesinde İstanbul gibi birçok Osmanlı iskelesine kumaş çeşidi gönderdi. Fakat ağabey Fabre 1680 senesinde biraderi Jean-Baptiste'in Rum tavernacının kızıyla (daha sonra zevcesi oldu) ortaklık kurduğu sırada,[837] İstanbul'da olduğu anlaşıldı.[838] J-B. Fabre, Büyükelçi Guilleragues'in vefatından sonra Bâbıâli ile ilgili işleri ve büyükelçiliği sahiplenerek kraliyetin takdirini aldı. Akabinde "kralın ajanı" (1685), "ticaret ajanı" (1686) gibi unvanlar elde ederek İstanbul-Mısır arasındaki ticareti organize etti. İstanbul'da büyük itibar sahibi olan J-B. Fabre, diğer biraderi ve aynı zamanda İzmir Konsolosluğuna atanan Mösyö Louis-Marseille için Bâbıâli'den yeni beratlar ve emirler aldı.[839] Böylelikle bu üç kardeş arasında Levant ticaretindeki gelişmelere dair bir haber takip üçgeni oluştu.

J-B. Fabre 1686-1691 yılları arasında Gelibolu konsolos beratı elde ederek İstanbul'un yegâne güçlü ve itibarlı tüccarı konuma geldi.[840] Öyle ki 1690-1691 yılları arasında Fransız Milleti'nin başvekillerinden biri olarak seçildi. Ancak beratını Yahudi işbirlikçisi Raphaël'e devrederek Fransa'da üretilen sahte mangırların (*mangours*) ticaretini yönetmeyi tercih etmesi sonucunda mahkemelik oldu ve İstanbul'dan kovuldu.

---

[834] CADN, F Serisi, 1. Cilt, Kançılarya kayıtları - Envanter (1616-1767)-*2mi 2192* (microfilm), f°22r.

[835] AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°404v.

[836] CADN, "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient" (1686), f°19r-19v.

[837] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°66v.

[838] Joseph Fabre'ın İstanbul'da bulunduğu 20 Ocak 1680 tarihli kançılarya kayıtlarından belirliyoruz. CADN, F Serisi, 1. cilt, Kançılarya kayıtları-Envanter (1616-1767) - *2mi 2192* (microfilm), f°27v.

[839] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°97, 109.

[840] İlaveten, 1670'li yıllarda ticarethanede görev alan Jacques'ın oğlu Joseph, Mayıs 1689'da vefat edince J-B. Fabre, ailenin İstanbul'daki meselelerinin tek yetkilisi oldu.

Büyükelçi Châteauneuf, J-B. Fabre ile ters düşmesine rağmen kraliyetin çıkarları için sonrasında tüccarı İstanbul'a çağırmak zorunda kaldı. Krallıkta kıtlık yaşandığından, Fabre'ın Levant iskelelerinden buğday temin etmesi için Bâbıâli'den yeni emirler alması gerekiyordu. İlaveten Fabre'ın yeniden ticaret yapabilmesi için kançılarya kendisine sertifika (icazet) çıkarttı.[841] Fabre bu sayede 1694'de Fransız tüccar Laurens ile ortak olup Edirne'deki Yahudi Kain Yoab ve Felemenk tüccarı Pierre Croesen ile kumaş ticareti yaptı.[842] 1697-1698 yılları arasında Marsilya'daki Portekiz asıllı tüccar Vincent Manem'in birkaç ürününü satmaya çalışması ise Fabre'ların ticarethanesinin bu yıllarda hâlâ faaliyette olduğunu göstermektedir.[843]

1698 yılında İstanbul'daki Fransız kolonisinin başvekillik seçimine katılmak istemeyen J-B. Fabre, Büyükelçi Châteauneuf ile bir ihtilaf daha yaşadı. Bu aşamada kendi ticaretinin peşinde koşmak yerine kraliyete buğday teminini sağladı.[844] O sırada Marsilya'da olan birader Joseph Fabre'ın manüfaktüründe üretilen kumaşların J-B.'ya değil İstanbul'daki Bourguignon ve Reimond adlı Fransız tacirlere gönderilmesi ise Fabre'ların İstanbul'daki ticaretlerinin durduğunu göstermektedir.[845] Zira J-B. 1702'de "fevkalade elçi" (*envoyé extraordinaire*) sıfatıyla Acem diyarına gitme hazırlığındaydı.[846] Nitekim J-B. Fabre, kraliyetin izni ve Büyükelçi Ferriol'un desteğiyle Mart 1705'te elli üç kişiden oluşan bir heyet, oğlu Jean Joseph ve yeğeni Jacques ile İran'a doğru yola çıktı.[847] Kraliyetin hedefi, Fabre aracılığıyla Acem ile bir ticaret yolu açmaktı. Ancak divan vezirlerinin Osmanlıların menfaatine aykırı düşen bu tehlikeli duruma razı gelmediği anlaşılmaktadır.[848] Her ne kadar Fabre ve heyeti yola çıksa da Halep'te durduruldu. Heyet burada aylarca kaldı ve Fabre'ın parası tükendi. Büyükelçi Ferriol onu kurtarmak için Sadrazam Mehmet Paşa'ya bir arzuhal sundu ve Fabre adına tüccarlardan borç para toplandı. Bu tüccarlar da esasında nakit desteği sağlamak için borca girmişti. Fabre, ailesiyle birlikte yolculuğuna devam ederken 16 Ağustos 1706'da Erivan yakınlarında hayatını kaybetti ve sonuçta geriye yüklü miktarda borç bıraktı. Üstelik

---

841 AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°392.

842 AN, AE, B^{I}, Cilt 382, f°36. Bu ticarette, Edirne gümrükçüsü Murat Ağa tarafından verilen tezkereler sayesinde Galatalı Fransız tüccar Chaury de, Fabre ve Laurens'nin ortaklığına dâhil olduğu ve kendilerine şirket açtığı anlaşılmaktadır. Üstelik üç tüccar da Coresen ile ortaktır.

843 Marsilya Kent Arşivleri, *17II Frois ve Manem* Fonu, Galata'dan gönderilen 3 adet mektup ve nüshaları.

844 AN, AE, B^{I}, Cilt 383, f°107.

845 AN, AE, B^{I}, Cilt 384, f°356.

846 Kraliyet tarafından tayin edilen Fabre, İran Şahı'nın huzuruna çıkarak kralın itimatnamesini ve hediyelerini takdim etti. Bu görüşmede Fransa-İran arasındaki yeni ticari ilişkiler üzerine görüşüldü.

847 Mézin-Vigne, *age.*, s.268. (*J-B. Fabre* mad.).

848 AN, AE, B^{I}, Cilt 384, f°363.

Türk, Rum ve Yahudilere olan 200.000 *livres tournois* (*Lt*) değerindeki borç,[849] sağlığında yapmış olduğu ticari ortaklıkların da iflasına (*banqueroute/faillite*) neden oldu. Netice itibariyle eldeki veriler, Fabre ailesinin İstanbul'daki ticarethanesinin 1655-1698 yılları arasında sadece iki kuşakla varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

İstanbul'daki ticarethanelerini dört kuşak yürütebilen aile ise Magy ailesi olmuştur.[850] Kurucusu ve aile reisi olarak bilinen Augustin Magy ve muhtemelen oğlu Jean-Baptiste, yeni kurulan Levant Kumpanyasının İstanbul'daki aktivitelerini takip etmek üzere 23 Temmuz 1670'de kaptan Dumé d'Aplemont'ın komuta ettiği gemiyle yola çıkmışlardı.[851] Magy ailesinin, kumpanya mallarını payitahtta satmak amacıyla ticarethane açtıkları bilgisi kesindir. Baba Magy 1671-1673 yılları arasında Languedoc manüfaktürlerinde (Saptes ve Carcassonne) üretilen kumaşların İstanbul'daki etkisini sıkıca takip etti ve bunu raporlamak için İstanbul ile Marsilya arasında birçok kez gidip geldi.[852] Bu tarihler arasında kurulan ticarethanenin başında duran ve onu temsil eden ise Jean-Baptiste oldu. Büyükelçi Guilleragues'in 1679'da atanmasıyla yeniden İstanbul'a gelen Baba Magy, ticarethaneyi tamamen oğluna devretti. Magy'ler 1680'li yıllarda İstanbul'daki tecrübeli tüccar Jean-François Jougla ile ortaklık kurdu. Ardından Marsilya'daki müvekkillerinden Fredian ile kârlı bir ticarete başlayınca ilaveten işbirlikçi kâtip Joseph Bourguignon ile de ortak oldu.[853]

Baba Magy'nin 1695-1696 yılları arasında vefat ettiği sırada, dul zevcesi ve oğullarının *Veuve Magy et fils* isimli şirket ile kendi hesaplarına 20 Ağustos 1696'da İstanbul'dan yüklüce emtia getirtmesi ticarethanenin ayakta olduğunu göstermektedir.[854] Oğullarından David, 1683-1687 yılları arasında Kahire konsolosluğunu[855] yönettikten sonra J-B. Magy'nin 1698 senesine kadar yönettiği İstanbul'daki ticarethaneyi devraldı ve bu göreve gelmek için 7 Ağustos 1699'da Ticaret Odasından yerleşim sertifikası

---

[849] AN, AE, B^{I}, Cilt 386, f°79. (Büyükelçi Ferriol'un Bahriye Bakanı Pontchartrain'e yazdığı 13 Mayıs 1709 tarihli mektup).

[850] Magy ailesi ile ilgili bk. Paris, *age.*, s. 115; Eldem, *age.*, s.210.

[851] AN, B^{7}, Cilt 58, f°38r. Belgede "les Magis" yani Magis'ler olarak beyan edilmiştir.

[852] AN, B^{7}, Cilt 208, "*Journal des lettres escrites de Marseille à Paris par la Compagnie des marchands depuis janvier 1671 jusqu'au 19 septembre 1673*".

[853] Tarihçi Mézin, Bourguignon'un bu ortaklığa 1688'de dâhil olduğunu belirtse de bu görüş Gravier d'Ortières'in verdiği 1686 yılındaki bilgiyle örtüşmemektedir. Zira üçünün de 1686'da ortak olduğu gözükse de hem Bourguignon hem de Magy'nin 6 senedir İstanbul'da yerleşik olması ortaklıklarının 1680 senesine dayandığını göstermektedir. Mézin-Vigne, *age.*, s.404. (*J-F. Jougla* mad.).

[854] BdR Arşivleri, 9 B 13, 20 Ağustos 1696 tarihli kaptan deklarasyonu.

[855] Paris, *age.*, s.115.

aldı.[856] David, ticarethanenin başına geçerken oğulları Joseph-Gabriel ve Jean-Baptiste ise işbirlikçi kâtipler oldu.[857] Aynı yıl içerisinde Fransız Milleti'nin meclisinde (*assemblée de la nation*) milletvekili olan[858] David'in 1701'de başvekil olarak tayin edilmesi, onun İstanbul'a adapte olduğunu göstermektedir. Öyle ki 1740'daki vefatına kadar tam sekiz kez başvekil tayin edildi.[859] Yaptığı iki evlilik sayesinde ticaretini oğullarıyla büyüttü ve *David Magy et Cie* (1731), *Bourlat et Magy* (1731-1733), *David Magy, Bourlat et Cie* (1734-1740) adlı şirketleri kurdu. David'in başarısı, Büyükelçi Andrezel'in Bahriye Bakanı Maurepas Kontu'na sunduğu 18 Şubat 1727 tarihli hatıratta, "Magy, işinde son derece dikkatli ve gayretli olan, Levant'ın ilk ve en iyi Fransız tüccarlarından biridir" ifadeleriyle onurlandırıldı.[860] Magy'lerin tam 94 yıl süren İstanbul'daki varlıkları 1766'da yaşadıkları iflas ile son buldu.[861]

Ticarethane sahibi bir diğer aile olan Meynard ailesi de İstanbul'da yaklaşık 65 yıl ticaretle meşgul oldu.[862] David Meynard, Gravier d'Ortières'a göre İstanbul'a 1677'de geldi. İlk büyük icraatı Greasque ailesinden Mathieu ile 16 Ocak 1681'de ortaklık kurmak oldu. Fakat aynı yıl Mathieu'nün aniden ölümüyle birlikte ortaklık bozuldu. Ardından 1683'de İstanbul'a gelen François Séboulin ile ortaklık yoluyla *Meynard et Cie* şirketini kurdu. David ve Séboulin 1685'te Fransız Milleti'nin meclisinde birinci ve ikinci başvekil olarak tayin edildiler. Sonrasında, İstanbul'dan giden her gemiden *cottimo* vergisi kesmek üzere Marsilya Ticaret Odası tarafından hususi memur olarak seçildiler.[863] Aynı sene David'in kardeşi Kaptan Jean da mesleğini bırakmak suretiyle İstanbul'a yerleşti ve bu ticarethanenin kâtibi olarak göreve başladı.[864] Tarihçi Anne Mézin, bu gruba kuyumcu Pierre David'in de katıldığını tespit etse de bu bilgiyi başka bir kaynaktan teyit edemedik.

David Meynard ve birlikte çalıştığı gemi kaptanı Jean Brémond 1690-1692 yılları arasında Galatalı Fransız saat ustası Honoré Massé ile mahkemelik oldu. Akabinde

---

[856] Mézin-Vigne, *age.*, s.474. (*David Magy* mad.).

[857] Eldem, *age.*, s.210.

[858] ACCM, J Serisi, Cilt 216, İstanbul hesapları.

[859] Mézin-Vigne, *age.*, s.474. (*David Magy* mad.).

[860] AN, AE, B^I^, Cilt 397, f°239-241v: Magy "*est un des premiers et des meilleurs négociants françois qui soit en Levant, fort attentif et appliqué à ses affaires*". (David Magy hakkında yazılmış hatırat).

[861] Eldem, *age.*, s.210.

[862] Eldem, *age.*, s.210.

[863] ACCM, J Serisi, Cilt 214, Meynard ve Séboulin'nin Ticaret Odasına gönderdiği mektuplar hakkındaki fon. (1685-1691).

[864] Mézin-Vigne, *age.*, s.507. (*Jean Meynard* mad.).

Meynard, 1683'den beri yürüttüğü ortaklık serüvenini 1691'de sona erdirerek koloninin işleriyle ilgilendi. 1693'te koloninin birinci başvekili seçildikten sonra Edirne'de bulunan Büyükelçi Châteauneuf'e İstanbul'daki havadisleri hususi vekil (*commis*) olarak iletti. David Meynard'ın oğulları Jean (1712) ve Barthélemy (1714,) İstanbul'a geldikten sonra babaları ve kâtip David Faure ile 1716'da ortaklık kurdu. O tarihlerde Marsilya'daki müvekkilleri Henri Grimaud ve Gaspard Meynard idi. Fransa'nın La Ciotat Limanı'nda inşa ettikleri 2500 tonilatoluk gemi 1727'de Marsilya'da yandıktan sonra ticaretleri zora girdi. Baba Meynard ertesi sene hayatını kaybettikten sonra ticarethane dul kalan zevcesi Marie Faure ile oğullarına kaldı. Faaliyetleri 1733-1742 yılları arasında *David Meynard et fils* şirket adıyla devam etti. Son olarak ticarethane, İstanbul'a 1728 senesinde gelen Meynard'ın üçüncü oğlu İgnace'a emanet edildi ve kendisi işe rejisör olarak başladı. Ancak 1738-1742 yılları arasında şirkete ait beş geminin zarar görmesi ve bir geminin Marsilya'da yanması sonucu Meynard'lar 500.000 *livres tournois*'lık zararla 1742'de iflas etti. Üstelik ticarethanenin de bir yangın neticesinde yanmasıyla ticaretleri tamamen sonlandı.[865]

İstanbul'daki Fransız tüccarların 17. yüzyılda kançılarya tarafından kaydedilen ortaklıkları ise aşağıda tablo haline getirilmiştir:

Tablo 3.3. İstanbul'daki Fransız Ticaret Ortaklıkları (17. Yüzyıl)

Ortaklıklar	Tarih
André Spinaud et Esprit Gaillard	1643-1646
Greasque et Compagnie (Cie)	1654-1678
Roboly ve Boulle	1673
Fabre ve Jean-François de Borie	1670-1675
Benedetti ve Meyer	1681
Meynard ve Greasque	1681
Meynard, Seboulin, Bourguignon	1683-1687
Calus Alvarez ve Cie	1684
Jougla ve Magy	1684-1687
Joseph Fabre ve Cie	1685
Godoin ve Martin	1686
Louis Bouquier ve Cie	1688
Gaspard Chazelle ve Cie	1690
David Meynard ve Cie	1692-1704
Jean Jacques Seren ve Cie	1693
Aubert kardeşler	1694
Laurens, J-B. Fabre, Chaury	1694-1698
Aubert ve Douanel/Dournel?	1697-1698
Fontaine ve Raynaud	1697-1700
Joseph Bourguignon ve Philippe Reimond	1697-1704 (iflas)
Laurens ve Magy	1698-1700
Rouviere ve Jayne/Jaime?	1698

[865] Mézin-Vigne, *age.*, s.505. (*David Meynard* mad.); s.507 (*Ignace Meynard* mad.).

Reynaud ve Fontaine	1698
Magy ve Sauron	1700

Kaynak: Tablo, yazar tarafından oluşturulmuştur. CADN, F Serisi, 1. Cilt, Kançılarya kayıtları - Envanter (1616-1767)-*2mi 2192* (microfilm); AN, AE, B^{I}, Cilt 383, f°59; BdR. Arşivleri, 24 E, nr. 52, 68, 74, Mézin ve Vigne, *age.*,, s.714-716.

Tabloda görüleceği üzere, İstanbul'daki Fransız ticaret ortaklıklarının sayısı 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artmış, ortakların sayısı arttıkça ticarethaneler de çoğalmıştır. Gravier d'Ortières'in 1686 tarihli hatıratına dayanarak dört olarak belirttiğimiz ticarethane sayısının 1704 yılına dek 12-13'e ulaştığı bu tablodan anlaşılmaktadır. Özellikle tüccarların 1680'den sonra kolayca ortaklık kurabilmesi dikkat çekicidir. Ortaklıkların çoğunda "compagnie" ibaresi yer almasa da bir şirket kurulma ihtimali yüksektir. Örneğin tüccar Laurens, ortakları Fabre ve Chaury ile yaptığı faaliyetlerin "kumpanyamız" (*notre compagnie*) adına gerçekleştiğini söylemektedir.[866]

Fransızların ortaklık yoluyla İstanbul'da nasıl şirket açtığı hususu da önemlidir. Kançılarya kayıtlarındaki "acte de société" denilen tabir, şirketin sözleşmeyle kurulduğunu göstermektedir. Üstelik kançılaryanın 16 Ocak 1681'de kurulan Greasque ve Meynard şirketi için sözleşmenin yanı sıra makbuz (*quittance*), tereke (*inventaire*) ve vasiyatname (*testament*) gibi çeşitli dökümanların hazırlanmasını istemesi, esasen tarafların hakkının korunacağına dair bir teminattır.[867] Ayrıca Fransız büyükelçiliğinin de yabancıların açtığı yeni şirket için bir "güvencenâme" (*protection*) verdiği görülmektedir. Örneğin kançılarya, *Calus Alvarez et Cie* isimli şirkete güvencenâme vererek hem Calus Alvarez hem de ortaklarını korumaya almıştır.[868] Bu da şirketin, Fransa'ya verilen kapitülasyonlardan faydalanarak uluslararası ticaret yapabileceği anlamına gelmektedir.

Öte yandan, 17. yüzyıla ait Galata Şeriyye Sicillerinde *şerîk* veya *şirket* sözcükleriyle ifade edilen Fransız ticari ortaklıkları hakkındaki bazı kayıtlar aşağıda tablo hâline getirilmiştir:

Tablo 3.4. Galata Sicillerinde Kayıtlı Bazı Fransız Ticari Ortaklıkları (17. Yüzyıl)

Galata Şer'iyye Sicili (GŞS)	İstanbullu Fransız Tüccarlar	Ortakları	Bağlantıları	Konu
nr.68, vr.88b-1, 24 M 1055 / 22 Mart 1645	Danyan veled-i Cevan	Françesko veled-i Buşa	Galata İzmir	Paris çukası ticareti
nr.73, vr.67a-2, 19 B 1061 / 8 Temmuz 1651	Nikola veled-i Curna	Gez veled-i Cevan	Galata	Yapağı ticareti

[866] AN, AE, B^{I}, Cilt 382, f°36.

[867] CADN, F Serisi, 1. Cilt, Kançılarya kayıtları - Envanter (1616-1767) - *2mi 2192* (microfilm), f°30r.

[868] CADN, F Serisi, 1. Cilt, Kançılarya kayıtları - Envanter (1616-1767)-*2mi 2192* (microfilm), f°35r.

nr.136, vr.159a-3, 17 L 1097 / 6 Eylül 1686 Şirket ibaresi	Musa Maci Musa Borgoniyus veled-i Cani Musa Cugla veled-i Cani	Yanbolu cemâ'atinden Yahuda veled-i Avram	Galata	Şeker? ticareti
nr.160, vr.14a-2, 7 Ra 1105 / 6 Kasım 1693	Garilo veled-i Mandım	İzmir'de mütemekkin Andoni	Galata İzmir	Pamuk ticareti
nr.174, vr.85b-2, 11 M 1111 / Temmuz 1699	Ruku veled-i Garimu Felubur Ganik veled-i Borgunyon	Gasir veled-i Arimu ve Yoseb veled-i Borganbun	Galata Sayda	Borç-Kefalet
nr.180, vr.45a-1, 21 Ş 1112 / 31 Ocak 1701 Şirket ibaresi	Loranco veled-i Cevan veled-i Beneli	Karındaşı Dominiko veled-i Cevan veled-i Bandili	Galata Değirmenlik Zakinsa (Zanta/Zakilda)	Veraset-Değirmen taşları ticareti
nr.180, vr.46b-1, 21 Ş 1112 / 31 Ocak 1701 Şirket ibaresi	Loranco veled-i Cevan veled-i Beneli	Karındaşı Dominiko veled-i Cevan veled-i Bandili	Galata Değirmenlik Zakinsa	Veraset-Değirmen taşları ticareti
nr.185, vr.5b-1, 17 Ra 1113 / 22 Ağustos 1701	Cugla ve şerîki Piyer ve Canbatiste Bartelum Canbatiste ve Telon ve David Manyar ve Borgoniyon ve (…)	Felemenk ortakları: Martin ve Agargor ve Bayenderbeti Polonido Berti ve Birkadayonti ve Martin Kergaro Flember Lomiyar ve Argana ve Silmera	Galata Kıbrıs	Borç
nr.191, vr.696b-1, 5 Za 1115 / 11 Mart 1705	Cugla veled-i Cevan	Ravyoli veled-i Canfransiz Canbatiste veled-i Bartolomi Vandriye veled-i Cani Debos veled-i Avraham Karozo veled-i Çakob Gariki Gradi veled-i Çakob	Galata İstanbul'dan Selanik ve Bovin? Cemaatler (Yahudi)	Borç

Kaynak: İSAM Kütüphanesi, *Galata Şer'iyye Mahkemesi* (GŞS). Tablo, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda verilen ve Galata Mahkemesi kayıtlarında geçen *Maci, Cugla, David Manyar ve Borgoniyon* adlı tüccarların, Fransız kaynaklarındaki *Magy, Jean-François Jougla, David Meynard ve Bourguignon* oldukları anlaşılmaktadır. Emsal niteliğindeki bir kayıtta[869] ise *şirket-i 'inân ve şerîk* ibarelerinin bulunması,[870] Fransızların esasında

[869] Lorenco isimli Fransız tüccar Galata'da Bereketzâde Mahallesi'nde mütemekkin olup merhum kardeşi ve ortağı Dominiko'nun öz oğlu Naço ve kızı Frankola ile mahkemelik olurlar. Amcaları olan Lorenco'nun sâkin olduğu ev Ayasofya-i Kebîr'e vakfedilmiş olup 6 sehimden ikisini yeğenlerinin tasarrufuna bırakmıştır. Evin mahzeninde bulunan değirmen taşları da şirketinin malı olmayıp yeğenlerine verilmiştir. İlaveten, Değirmenlik Adası'nda reâyâ üzerinde olan 2.010 guruşluk şirket malı olmakla beraber Zakinsa Adası'nda 2.000 değirmen taşını onlara devretmiştir. Ayrıca, Tomtom Mahallesi'nde yer alan bir ev ve Rüstem Paşa Hanı'nın vakfedilmiş mahzeni de tasarruflarına geçmiştir.

[870] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.180, vr.45a-1 (21 Ş 1112 / 31 Ocak 1701): "... *mahrûse-i Galata'da Bereketzâde Mahallesi'nde mütemekkin Fransız tüccârından Loranco veled-i Bandili nâm tâcirin menziline varup zeyl-i vesîkada muharrerü'l-esâmî Müslimîn huzûrlarında 'akd-ı meclis-i şer'-i şerîf olundukda, tüccâr-ı merkumun li-ebeveyn karındaşı ve umûr-ı (ticâre)tde şirket-i 'inân ile şerîki olduğu halde bundan akdem hâlik olan Dominiko veled-i Cevan veled-i Bandili nâm tâcirin ...*"

ortaklık şartlarını *mufâvâ*dan değil, *'inân* akid şirketi üzerinden kurduğunu göstermektedir.[871]

İnân şirketinin kuruluşunda ortaklar arasında şartların oluşturulması için bir sözleşme metnine ihtiyaç vardı; çünkü bu metinde şirketin hedefi ortaya konularak ortakların sermayeleri ve hisse payları belirlenirdi. Din ayırımı yapılmaksızın hem vekâlet hem de kefalet esası üzerine ticaret yapılacağı için ortaklar, "müşterek mal üzerinde umumi vekâlet alan vekilin müvekkili adına yapabileceği işlemleri yapma hakkına sahipti." Öyle ki ortaklardan birinin "şirket adına yaptığı her türlü işlemden doğan hak ve sorumluluklara diğerleri de müteselsilen katılır"dı. Hedefe ulaşıldığında ya da şirketinin fâsid olması hâlinde, ortaklardan birinin akdi feshi, ölmesi veya eda ehliyetini kaybetmesi durumunda şirketin fesih işlemleri başlatılırdı. Kadılık ise kâr ve zararı, sermaye oranında taraflara usulünce ve hakkaniyetli olarak bölüştürürdü.[872]

Kısacası, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul'da kurulmaya başlayan ilk Fransız ticarethaneleri 1680'li yıllara kadar ortaklık kurma faaliyetlerini geliştirmişlerdi. Her ticarethanede en az iki tüccar (rejisör) ortak olup, yanlarında acenta faaliyetlerine bakacak genç kâtipler bulunurdu. Rejisörlerin, Marsilya'daki müvekkillerinin (majörlerinin) ticarethanesini ayakta tutmak için belli bir sermayeyle ortaklık kurarak *'inân* akid şirketi açtıkları anlaşılmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise Osmanlı coğrafyasında yaptıkları riskli ticaret aktivitelerinde herhangi bir zarar ya da aksaklık oluşması hâlinde haklarını Osmanlı mahkemelerince arayabilmektir.

Ortaklık sayısının 17. yüzyıl sonlarında artmasında üç ayrı faktör etkili oldu. Birincisi, Marsilya'daki müvekkillerin işlerini büyütmek adına Lyon ve Provence eyaletlerinden yeni ortaklar bulmasıydı. Örneğin rejisörler Jougla ve Magy'lerin Marsilya'daki müvekkilleri, İstanbul'daki ticarethaneye destek olacak Bourguignon ailesi ile anlaşmıştı.[873] Bu ailenin ortakları Lyon'da olduğundan, İstanbul'dan tedarik ettikleri ürünleri istediklerinde Magy'lerden temin edebileceklerdi. İkincisi, Fransız tüccarların bu dönemde Galata-Pera'da çoğalmaya başlamasıydı. Osmanlı topraklarına yerleşmek isteyenler evvelden Marsilya Ticaret Odasından yerleşim sertifikası (*certificat de résidence*) almak zorundaydı. Özellikle Kral XIV. Louis tarafından tebliğ edilen 1685

[871] Beşir Gözübenli, "İnan", *DİA*, XXII, (2000), s.260-261. "Ticari amaçları örtüşen insanların birlikte hareket etmeye yönelik girişimleri de ticaret hukukunda şirket olarak anılan müesseseyi doğurmuştur." Merve Altınbaş, *Osmanlı Hukukunda Gemi Kira Sözleşmeleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kırıkkale 2020, s.118.

[872] Gözübenli, agm., s.260-261.

[873] Bk. Tablo 3.2. s.147

tarihli *Fontainebleau Buyruğu* birçok Protestan kökenli tüccarın krallıktan kaçmasına sebep oldu. Ancak sertifika, Fransız tacirlerin Osmanlı Devleti'ne kaçak göçünü önleyemeyince Kral XIV. Louis bu kez 3 Kasım 1700'de bir emirname çıkardı.[874] Üçüncüsü ise Dokuz Yıl Savaşı'ndan (1688-1697) etkilenen İngiliz ve Felemenklerin bir süreliğine Levant'tan gemilerini çekmesiyle birlikte, 1690'lı yılların sonlarında Osmanlı pazarında oluşan boşluktan Fransızların yararlanmasıydı. İstanbul pazarı bu dönemde daha cazip hâle geldiği için Fransızlar bunu fırsat bilip ortaklık faaliyetlerini hızlandırdı. Öyle ki Galatalı Fransızlar hem Suriçi'nde hem de imparatorluğun birçok noktasında yabancı ortaklarla ticaret yapar hâle geldi.

3.3. İstanbul'da Fransız Tüccarlar ile Yapılan Deniz Ticaret Sözleşmeleri

Bu alt başlıkta, İstanbullu Fransızların denizcilik faaliyetleri irdelenmektedir. Zira Fransızlar, antlaşma yoluyla uyguladıkları yük taşımacılığından ciddi bir ticari kazanç elde ediyorlardı ki bu antlaşmaların başında *Navlun ve İskerçe* geliyordu. Her ikisi de 13-15. yüzyıllarda Levant bölgesinde İtalyanlar tarafından uygulanan çift taraflı bir garanti sistemi olup, onlardan Osmanlılara geçmiştir.[875] Bunun haricinde, Osmanlı Devleti'nde esir düşenler hakkında yapılan kurtarma (*tahlis*) anlaşmalarında Fransızların da yer almasından bahsedilecektir. Burada inceleyeceğimiz 17. yüzyıl tarihli sözleşmeler, Fransız kaynaklarından değil Galata Şer'iyye Sicilleri arasından çıkarılmıştır.[876]

3.3.1. Gemi Kira Sözleşmeleri

Klasik dönemde Osmanlı deniz taşımacılığının en büyük avantajı, karada yapılan kervan taşımacılığına nazaran çok daha ucuz ve hızlı olmasıydı.[877] Deniz nakliyesinde 17. yüzyıldan itibaren kürekli gemilerden yelkenlilere geçilmesiyle[878] birlikte ticaretin önemi

---

[874] Emirnamede, 25 yaşına girmeyen ve Ticaret Odasından sertifika alamayan Fransız tüccarlarına Levant'ta oturum izni verilmeyeceğine hükmedilmişti. Bk. "Ordonnance du Roi Louis XIV interdisant à tous les marchands et autres sujets français d'aller résider dans le Levant avant l'âge de 25 ans et sans être munis d'un certificat de la Chambre de commerce de Marseille (3 Novembre 1700)", ACCM, J Serisi, Cilt 59 (numarasız).

[875] Taşımacılıktaki anlaşmalar hakkında bk. Kerim İlker Bulunur, "16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Deniz Taşımacılığı: Navlun ve İskerçe Sözleşmeleri", *Journal of History Studies*, VI/ 3, (2014), s.89-102.

[876] Bu hususta Halil İnalcık, Galata Mahkemesi'nin Osmanlı deniz ticaretindeki gemicilik ve beraberinde gelişen hukuki süreçleri hakkında bilgiler sunduğundan bahsetmektedir. Fethi Gedikli, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Deniz Taşımacılığına Dair Bazı Hukuki Terimler ve Düzenlemeler", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 1, (2006), s.42; Bk. Halil İnalcık, "Ottoman Galata, 1453-1553", *Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne*, ed. Edhem Eldem, Varia Turcica XIII, ISIS, İstanbul-Paris, 1991, s.72.

[877] Sadık M. Bilge, "İstanbul ve Kafkasya İskeleleri Arasında Deniz Ticareti", *III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*, ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2015, s.56.

[878] Mustafa Çırpan, Osmanlı Devleti'nde Gemi Tipleri ve Gemi Kazaları İle İlgili Değerlendirmeler", İstanbul Teknik Üniversitesi, *Gemi İnşaatı ve Deniz Bilimleri* (GİDB) *Dergisi*, S.19, (2020), s.42.

arttı. Ticari filosu bulunmayan Osmanlı Devleti'nde[879] ticaret gemileri tüccarlar tarafından inşa edilse de özellikle donanma için savaş gemilerine ihtiyaç duyulduğunda müdahaleler yaşanıyordu.[880] Fransızlar da bu tür durumlarda Osmanlıların ihtiyacını kendi lehlerine çevirerek nakliye hizmeti sağlayabiliyordu. Bununla birlikte Fransızlar 17. yüzyılda sadece İstanbul ticaretini değil, uluslararası deniz taşımacılığı sektörünü de geliştiren Avrupalı uluslardan bir tanesiydi. Müslümanlar, yeri geldiğinde onların gemi ve kaptanlarını kendi gemilerine tercih edebiliyordu:

> "Yabancı gemiler, özellikle de Fransız ve Raguzalı gemiler, kendi şahsi ticaretlerinin avantajlarından bağımsız olarak hâlâ bir limandan diğerine geçme kabiliyetine sahip. Eğitimli ve basiretli Müslümanlar, bu ulusların kaptanlarını ve gemilerini kendi gemilerine tercih ediyorlar. Hükûmetin kendisi de onlara daha fazla güveniyor ve gemilerini çoğunlukla mühimmat ve yenilebilir gıdaların, özellikle de Başkent'in tedariki için gerekli tahılların taşınmasında kullanıyor."[881]

Osmanlı halkı, çeşitli ticari ilişkileri doğrultusunda ya misafir olarak geldiklerinde İstanbul'dan ya da bulundukları iskelelerden (Mısır gibi) Fransız gemilerine ulaşırdı. Bu gemilerin denizcileri *mellâh* olarak bilinirdi. Fransızlar, gemilerini kiralayanın mallarını başka bir Osmanlı iskelesine taşıyarak deniz kabotajı (*cabotage*)[882] yani bir nevi kervancılık yaparlardı.

> "Fransızlar, Levant ticaretin yanı sıra, Büyük Senyör Eyaletlerinde, denizciliğin sağladığı faydalar nedeniyle biraz ilgiyi hak eden bir başka ticaret daha gerçekleştiriyor. Buna limandan limana ticaret denir ve Levant'ta kervancılık olarak bilinir."[883]

---

[879] Gülgün Aybet-Üçel, "17. Yüzyılda İstanbul Limanı ve Marmara Denizi'nde Uluslararası ve Şehirlerarası Ulaşım ve Ticaret", *VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu*, 27-28 Mayıs 2016, Tebliğler Kitabı, İstanbul 2016, s.31; Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul (...)*, C.II, s.88-89.

[880] Bilge, *agm.*, s.70: "*Bâb-ı Âli'nin gemiciler ve tâcirler tarafından inşa ettirilen ticaret gemileri üzerinde sıkı denetimi bulunmaktaydı. Donanma için gemi yapılması gereken savaş dönemlerinde gemi inşâ malzemesi ile personelinin yalnız savaş gemileri için kullanılmasını sağlamak amacıyla ticaret gemilerinin inşâsını yasaklayan devlet ...*"; İdris Turna-Ahmet Emre Pirim, "Çektirme Gemisinin Tarihi ve Dönemin Ticari Faaliyetlerindeki Rolü Üzerine Bir İnceleme", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.V, S.12, (2015), s.120-121.

[881] Mouradgea d'Ohsson, *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome IV, de l'imprimerie de Monsieur Paris, 1791, s.218: "*Indépendamment des avantages de leur commerce particulier, les bastimens étrangers, surtout ceux des Français et des Ragusois, ont encore celui de faire le cabotage d'une échelle à l'autre. Les Mahométans, instruits et prudens, préfèrent les pilotes et les vaisseaux de ces nations aux leurs. Le gouvernement lui-même leur témoigne plus de confiance et se sert le plus souvent de leurs navires pour le transport des munitions et des comestibles, mais particulièrement pour celui des grains nécessaires à l'approvisionnement de la Capitale*".

[882] "*Deniz kabotajı, bir ülkenin bir limanından alınan yük ve yolcuların aynı ülkenin diğer bir limanına deniz yoluyla taşınması anlamına gelir.*" Bk. İlhan Ekinci, "Osmanlı Devleti'nde Marmara'da Kabotaj Tartışmaları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VIII/1, (2006), s.100.

[883] Gilbert Buti, "Aller en caravane: le cabotage lointain en Méditérranée, XVIIe et XVIIIe siècles", *Revue d'histoire moderne et comteporaine*, LII/1, (2005/1), s. 7; Bk. AN, F^{12}, 645, "Mémoire sur le commerce du Levant": "*Outre le commerce du Levant, les Français en font encore un autre, dans les Estats du Grand Seigneur, qui ne laisse pas de mériter quelque attention par l'utilité que la navigation en retire. C'est ce que l'on appelle le commerce de port à port et qui est connu dans le Levant sous le nom de caravane*".

Osmanlı Devleti'nde gemi kira sözleşmeleri takvim üzerinden (*tarih-i kitâb*) Müslüman tüccar ile Fransız kaptan arasında düzenlenirdi. Seferler zamana tâbi olduğundan belirli bir mühlet (*mehl*) verilir ve sözleşmede geçen maddeler İslam hukukuna uygun bir şekilde taraflar arasında düzenlenirdi. Örneğin müşterinin (kiracı) yük ve menzil mesafesine göre geminin hangi bölümünü kiraladığı belirlenirken *kumanya*, *cerîm*, *sarf* ve *liman* gibi harç bedellerini kimin karşılayacağı da kararlaştırılırdı.[884] Sözleşme genel itibariyle gidilecek istikamet ve uğrak yerler, kira akit bedeli (*icâr*), kiralanan geminin bölümleri (*güverte*, *kamara, ambar*), kiranın bitiş süresi (*müddet-i meks*) ve şartlar yerine getirilmediğinde uygulanacaklar gibi ana unsurlardan oluşuyordu. Bunun yanı sıra gemi seyir halindeyken helak olursa ya da korsanlar tarafından saldırıya uğrarsa, o vakit sözleşme hükümsüz kalacağı gibi kiracının da yeni gemi bulmasına gerek kalmıyordu.[885]

Taraflar hem sözleşmenin resmî nitelik kazanması hem de sözleşmeye aykırılık ve vefat hâlinde ispat kolaylığı sağlaması amacıyla Osmanlı mahkemesine başvururlardı. Zira yapılan ticaretin hakkaniyetli olması için İslama ve Osmanlı hukukunun şartlarına uygunluk gerekiyordu. Mahkemde genelde kiracının kendisi değil vekili, gemi sahibi ile şahitler bulunurdu. Sözleşmenin ilk evresinde, tarafların birbirine uygun irade beyanlarının yanı sıra şer'i hükümlere uyumlulukları da kadılıkta ölçülürdü.[886]

Bununla birlikte Fransızlar, ortaklık yoluyla deniz yükü taşıma sözleşmesinin bir parçası da olabiliyorlardı. Genel itibariyle, klasik dönem Osmanlı denizyolu yük taşımacılığında *inan'* ve *mudârebe* gibi İslami ortaklık türleri öne çıksa da ticaret hukukçusu Merve Altınbaş'a göre mudârebe, Osmanlı deniz ticaretinde en sık karşılaşılan ortaklık türüdür.[887] Uzun mesafe ticaretinde ortaklığa sermaye ile katılan şahsa *rabb'ül mal*, emeğini ortaya koyan kişiye ise *mudârib* denilmekteydi. Nitekim Fransızlar da Osmanlı tüccarlarıyla bu ortaklığa girişerek İstanbul-Mısır arasında yapılan ticareti geliştirdi. Örneğin 141 numaralı Galata Sicili'nde yer alan iki kayıttan birinde Fransız müste'men Canbatasa (fr. Jean-Baptiste) ve Mısırlı tüccarlardan Hacı Mehmed bin

[884] İSAM Kütüphanesi, GŞS nr.136, vr.142a-2 (3 Ş 1097 / 25 Haziran 1686): "... *harc u sarf mezkûrûn üzerlerinde ve harc-ı limân benim üzerime ola*".

[885] Altınbaş, *age.*, s.73.

[886] Altınbaş, *age.*, s.81; Gedikli, agm., s.57.

[887] Altınbaş, *age.*, s.124.

Hammude, diğerinde ise müste'men Gazazile (fr. Gazille) ile Hacı İbrahim bin Abdullah arasında mudârebe ortaklığı ilişkisi ortaya çıkmaktadır.[888]

İkinci örnekteki 7 Kasım 1687 tarihli sözleşmede kararlaştırılan esaslara göre, Fransız kaptan Gazazile ile Hacı İbrahim arasında yapılan mudârebe ortaklığı gereğince Gazazile'ye ait kalyon gemisi İstanbul'dan başlamak üzere bir gidiş dönüş yapacak şekilde 7250 kuruşa kiraya verilmiştir. Kiracının istediği yükleme yapıldıktan sonra, seferin sonunda Gazazile'ye 5000 *sulye kuruş* ortaklık kâr payı ödenmiş, tarafların birbiri üzerinde bir haklarının kalmadığı mahkeme tarafından kaydedilmiştir.

Tablo 3.5. Fransız Kaptanlar ile Osmanlı Tüccarları Arasında Düzenlenen İstanbul Çıkışlı Denizyolu Yük Taşıma Sözleşmeleri (1686-1700)

Galata Şer'iyye Sicilleri (GŞS)	Gemi Sahibi	Kiralayan	Geminin Varış Noktası	Sözleşme Süresi ve Bedeli	Yük Bilgisi / Kiralanan Bölüm(ler)
nr.136, vr.142a-2 3 Ş 1097 / 25 Haziran 1686	Falaftori veled-i Antonori	Mısırlı Hacı Ebubekir ve Hacı Mustafa ve Hacı Hüseyin	İstanbul-Kahire'deki El-Habrun İskelesi	30 gün-1800 *frengî altun*	Kahire İskelesi'nde zahire ve emtia iştira ve gemiye tahmil
nr.142, vr.83a-3 21 B1099 / 22 Mayıs 1688	Falaftori veled-i Antonori	Trablusgarplı Abdullah b. Hacı Ali	İstanbul-Trablusgarp	20 gün-1050 esedî guruş	9 misafir nefer kereste, odun, kantar yük / Güvercinlik denilen kamara ve yanındaki ambar
nr. 145, vr.7b-2 12 B 1100 / 2 Mayıs 1689	Petrobor veled-i Cak	Mısırlı Müteferrika Musalli Ağa ibn Abd[ullah]	İstanbul-Kahire'nin âyâ Hor / âyâ İskenderiye iskelelerinden biri	1000 *altuna kuruş*	Nefer ve Meta/Gügerte denilen bölüm Petrobor'a, diğer bölümler Musalli Ağa'ya
nr.145, vr.16a-2 24 B 1100 / 14 Mayıs 1689	Honore veled-i Vendo	Kaptan Mehmed Ağa	İstanbul-Lazkiye İskelesi (Suriye)	21 gün-700 kuruş	Güvercinlik denilen kamara ve yanındaki ambar
nr.149, vr.35b-1 4 B 1101 / 13 Nisan 1690	Kogas veled-i Bikler	Mısırlı tüccar Ahmed Efendi b. Mehmed ve İstanbul'da Çardak	İstanbul-İskenderiye	80 gün-3800 esedî kuruş	İskenderiye İskelesi'nde sadece dökme pirinç yüklenecek.

[888] Alpaslan Yüksek, *Galata Mahkemesine ait 141 no'lu Şer'iye Sicili'nin (H. 1098-1099) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi, Nevşehir 2012, s.264-265 (Canbatasta, vr.39b-2); s.334-335 (Gazazile, vr.52b-2): "*France tâifesinden kapudan Gazazile nâm müste'men tarafından husûs-ı âti'l beyâna vekîl-i müsecceli olan Manol veledi Yako nâm tercüman meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzımü't-tevkîrde tüccâr-ı Mısıriyye'den sâhibu hezel kitâb el-Hac İbrahim bin Abdullah nâm kimesne mahzarında bi'l-vekâle ikrâr ve takrîr-i kelâm idüb müvekkilim mezbûr Gazazile örf-i mellâhinde kalyon ta'bîr olunur sefînesi mezbûr el-Hac İbrahim'e mahmiye-i İstanbul'a diyâr-ı Mısır'da İskenderiye iskelesine varub ba'de'ttahmil yine mahmiye-i mezbûre gelinceye değin yedi bin iki yüzelli kuruşa îcâr ve teslîm mezbûr dahi ba'de'l-istîcâr sefîne-i merkûmeye iskele-i mezbûre İskenderiye'de tahammül mikdarı emti'a tahmîl idüb mahmiye-i İstanbul'a nakl etmekle müstehak olduğu meblağ-ı merkûm yedi bin iki yüz elli kuruş ücret sefîne ile kendüye mudârebe def' ve teslîm eyledüği beş bin suyûle-i kuruşa dahi mezbûr el-Hac İbrahim tamâmen bana edâ ve teslîm itmekle ben dahi yedinden ahz ve kabz idüb ücret-i merkûmeden ve mal-i mudârebeden mezbûr el-Hac İbrahim yedinde zimmetinde bir akçe ve bir habbe hakkı bâkî kalmadı didikde gıbbe't-tasdîkü'ş-şer'î mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundı fî'l-yevmi'l-hâdî ve'l-işrîn min Muharremü'l-harâm li-sene tis'a ve tis'în ve elf. Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Beğ ibni Mehmed, Ahmed Beğ ibni Mehmed, Çelebi Mehmed Beğ ibni Abdullah.*"

		Çorbacısı Hacı Mehmed Ağa b. Abdullah			
nr.154, vr.44b-2 4 N 1103 / 20 Mayıs 1692	Renav veled-i Petro	İstanbul'da misafir olan Kahire'deki yeniçerilerin sefer ağası Mehmed Ağa b. Abdullah	İstanbul-İskenderiye İskelesi	3000 esedî kuruş	Yük yoktur. Sadece sefine ücretinin tamamı ödenmiştir.
nr.160, vr.37a-2 25 Ca 1105 / 22 Ocak 1694	İsteyon veled-i Seret	(…) kethüdâları Mustafa Çelebi b. Mehmed	İstanbul-İskenderiye İskelesi	1300 kuruş	45 nefer âdemi 50 çeki odunu 40 yük / Kaptanın kamarası ve geminin ambarı
nr.162, vr.26a-1 5 Ş 1105 / 1 Nisan 1694	Mikel veled-i Martin	Yusuf Çorbacı	İstanbul-İskenderiye İskelesi	15 gün-1600 kuruş	"Âdem ve eşyâ tahmîl etmek üzre"/ Kaptanın kamarası ve geminin ambarı
nr.165, vr.36b-2, 37a-1 14 L 1106 / 28 Mayıs 1695	Torkodonas ?	Galata'da misafir Trablusgarp'lı Hacı Mehmed	İstanbul-Sancakburnu Kalesi (İzmir), Sakız Adası, Hanya Kalesi ve Trablus İskelesi	60 gün-1400 kuruş	"Murâd eylediği emtia" / geminin ambarı
nr.165, vr.68a-2 7 Z 1106 / 19 Temmuz 1695	Loyzo veled-i Povta	Mısır yeniçerilerinin serdarlarından İbrahim Ağa ibni Abdülvehhab	İstanbul-İskenderiye İskelesi	?–2700 kuruş	Yük yoktur. Sadece sefine ücretinin tamamı ödenmiştir.
nr.165, vr.71b-3 15 Z 1106 / 27 Temmuz 1695	Cozib veled-i Luizvakar	Medineli Süleyman Ağa ibni Cafer	İstanbul-Trablusşam, Sayda ve Yafa iskelelerine	Her iskelede birer gün-900 kuruş	Yük yoktur. Sadece sefine ücretinin tamamı ödenmiştir.
nr.171, vr.76b-3, 77a-1 9 C 1109 / 23 Aralık 1697	Aleksandri Graz veled-i Cani	Yusuf Efendi ibni Mehmed	İstanbul-Kıbrıs'taki Tuzla İskelesi	8 gün - 500 kuruş	Süvar 15 nefer ve onların malı.
nr.174, vr.45a-3, 45b-1 (noksan belge) 20 Ş 1110 / 21 Şubat 1699	Maryan veled-i Can Batisyan	Mustafa Ağa ibn-i Abdüssettar	İstanbul-İskenderiye İskelesi	?–1900 kuruş	"Cebecihâne ambarından ve kumanya vaz' olunacak"
nr.178, vr.45b-3 25 Z 1111 / 13 Haziran 1700	Cevan veled-i Paznar	Kahire Hazinesine me'mûr çavuşlar serdârı olan Ali Ağa ibni Osman b. Abdullah	İstanbul-İskenderiye İskelesi	35 gün–1000 kuruş	"Murâd eylediği emtia ve eşyayı ve kimesneleri tahmîl idüb"; Su ile doldurulmuş 6 adet fıçısı
nr.178, vr.62a-1 20 M 1112 / 7 Temmuz 1700	Marin Kapudan (Büyükelçi Ferriol kefil olmuştur.)	Yahya Efendi b. Mehmed Efendi	İstanbul-Trablusşam İskelesi	?–250 kuruş	"Dilediği gibi tasarruf" / Sefinenin küçük kamarası

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri, *Galata Şer'iyye Sicilleri*; Galata 145 numaralı defter için bk. Kuran, *age.,* C.I, s. 850-851 (Galata 145, vr.7b-2), s. 851-853 (Galata 145, vr.16a-2).

Bu tablo, Fransız gemilerin Osmanlı menfaatleri doğrultusunda taşımacılık yoluyla tüm Levant'a nüfuz ettiğini göstermektedir. Anlaşmaların geneli gidiş-dönüşlü seferleri kapsamaktadır. Taşınması gereken yük (*navl*) ve kişiler (*nefer*) için de Fransız gemisinin belirli bölümlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için evvela gemi sahibiyle, gemideki kamara ve ambar gibi bazı bölümler ile günlük su ihtiyacı için yüklenen su fıçıları üzerindeki kullanım hakkı belirlenirdi.[889] Kiracı bu bölümleri kiralamak suretiyle gemi mâlikine *navlın/navlun* (fr. *nolis*) bedeli öderdi. Hatta sözleşmedeki şart koşulunda "*şol vech üzre ki sefîne-i merkumenin gügerte ta'bir olunur kamarası benim yedimde olup mâ'dâ mevâzi'-i sâ'iresi bi'l-cümle müvekkil-i mezbûrun tasarrufunda ola*" gibi ibareler yer alırdı.[890] İlaveten, rota üzerinde birden fazla iskele olursa geminin kalma süresi şart koşullarında açıklanırdı.[891] Ayrıca Fransız gemilerinin düşman veya dost ülkeler tarafından zarara uğratılma riskine karşı gemi sahibi veya ender de olsa büyükelçi kefil olarak zararı tazmin garantisi verirdi.[892]

Bazı sözleşmelerde ise kiracıların gemiyi peşin parayla tamamen kiraladıkları görülürdü (*iskarça*). Bu durum metinde, gemi mâliklerinin "*ücret-i merkûmeyi müvekkil-i mumâ-ileyh Ağa yedinden tamâmen ahz ü kabz eyledim*" şeklindeki kalıplaşmış bir cümleyle yer alırdı.[893] Bu tip sözleşmeler genelde tek sefer üzerinden yapılan sevkiyatlar için geçerli olup süre mühletinden ziyade *zarar u ziyan* şartları ile ön plandaydı.[894] Tetkik ettiğimiz sözleşme örnekleri, kiracıların genelde mahkemeye bizzat gitmediğini, vekil tayin ederek gemi sahibi ile anlaşma sağladıklarını göstermektedir.[895] Sözleşmeye konu

---

[889] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.178, vr.45b-3: "*... sefîne-i mezkûreye murâd eylediği emti'a ve eşyâyı ve murâd eylediği kimesneleri tahmîl idüb ve navlunları dahi ahz eyleye ve cebehâne anbarı uslûb-ı kadîm üzre bana mahsûs ve su ile memlû altı aded fuçunun dördü anbarda ve ikisi yukaruda yine bana mahsûs ola*".

[890] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.145, vr.7b-2.

[891] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.165, vr.71b-3: "*... şol vech üzre ki bi-'avni'llahi te'alâ zikr olunan iskelelerden her bir iskeleye dâhil olduğumuzda ancak bir gün meks oluna*". GŞS, nr.165, vr.36b-2; 37a-1: "*... mahmiyye-i mezkûrda sefîne-i mezbûreye merkûm el-Hâc Mehmed murâd eylediği emti'ayı tahmîl edinceye değin müddet-i meks yirmi gün olub mahmiyye-i mezbûrdan 'azîmet olunub Sancakburnu kal'asına vusûl ile müddet-i meks beş gün ve Sakız Limanı'na dahi kezâlik beş gün ve Hanya Kal'asında on gün olub sâlifü'l-beyân Trablus İskelesi'ne vusûl bulub yükünü ihrâc edinceye değin yirmi beş gün olub yine cümle mevâzi'-i mezkûrede müddet-i mehl altmış gün olub ...*".

[892] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr. 160, vr. 37a-2: "*... şol şartla ki Fransız pâdişâhına 'adüvv olan İspanyol ve Mayorka ve Sadova ve İngiltere ve Nederlande nâm harbîlerden mâ'ada kefere-i 'adüvvden emin ve sâlim olmak üzre müvekkil-i mumâ-ileyhi sâlifü'z-zikr İskenderiye İskelesi'ne getürmeye ta'ahhüd ve iltizâm eyledim*"; GŞS, nr. 165, vr. 68a-2: "*... deryâda Fransız mülkine dost olan Venedik ve Malta ve Lakorta ve Ceneve harbîlerden müvekkil-i müşârü'n-ileyhin ve ma'ân sefîne-i mezbûreye süvâr olanların mallarına ve nefslerine vechen mine'l-vücûh zarar teveccüh ederse zararı tazmîne müte'ahhid oldum*"; GŞS, nr. 178, vr. 62a-1: "*... İstanbul'dan zikr olunan Trablusşam İskelesi'ne varınca esnâ-yı tarîkde harbî korsan keferelerinden bir zarar u ziyân isâbet ederse her zarar ve ziyânların ödemeye müvekkil-i merkûm Feriola kefîl ve zâmin olmuşdur.*"

[893] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.154, vr.44b-2; GŞS, nr.165, vr.71b-3; GŞS, nr.171, vr.76b-3; 77a-1.

[894] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.154, vr.44b-2; GŞS, nr.165, vr.71b-3; GŞS, nr.174, vr.45a-3 / 45b-1; GŞS, nr.178, vr.62a-1.

[895] Mahkemeye katılan vekiller için bk. İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.149, vr.35b-1; GŞS, nr.178, vr.62a-1.

olan yükleme, sefer ve gemideki yükün belli bir sürede nakli tarafların antlaştığı hususlardı. Sürenin aşılması durumunda günlük kumanya masraflarını karşılamayı taahhüt ederlerdi.[896]

Fransızlar özellikle 1686'dan itibaren Mısır'ın Kahire ve İskenderiye iskeleleri ile yük taşımacılığını yoğunlaştırmıştı. Bunun nedenlerinden bir tanesi 1650'li yıllardan itibaren İstanbul Sarayı'na iaşe temininin ağırlıklı olarak Mısır'dan yapılmasıydı.[897] Bu vaziyetten istifade eden Fransızlar tüccar Fabre aracılığıyla gemilerini Osmanlılara seferber etmişlerdi. İstanbul büyükelçisinin de bu duruma bir listede değinmiş olması söz konusu ticarete verilen önemi göstermektedir. Hatıratta geçen bilgiler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 3.6. Mısır-İstanbul Denizyolu Ticaretinde Kiralanan Fransız Gemileri (1686-1687)

Geminin ve Kaptanın Adı	Gemi Türü	İstanbul'a Geliş Tarihi	Kiralayan	Kira Ücreti, livres tournois (Lt)
Le Chariot / Mösyö de la Motte	"Flute" (flüt)	Kasım 1686	Türkler	24.000[898]
Le Soleil d'or / Mösyö Le Maire	Kalyon	Ocak 1687	Türkler	15.000
La Saincte Barbe / Joseph Fougasse	Kalyon	Ocak	Türkler	7.500
Le Sainct Pierre / Mösyö Reynaud	Kalyon	Mart	Türkler	5.400

[896] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.165, vr.36b-2; 37a-1: "*Françalu kapudanlarından Torkodonas nâm kapudan meclis-i şer'-i şerîf-i enverde zikr-i cârî-i câ'î Mağrib-i Trablus ahâlisinden olub mahrûse-i Galata'da müsâferet vechi üzre mütemekkin iş bu râfi'ü'l-kitâb el-Hâc Mehmed ibni Ahmed nâm kimesne mahzarında Françe elçisi tercümanlarından Corci Fontana nâm tercüman hâzır olduğu halde ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î (idüb) taht-ı yedinde mazbût ve hâlâ mahrûse-i Galata Kemer kurbunda Kurşunlumahzen önünde merbût 'örf-i melâhinde (...) demekle ma'rûfe ve ma'hûde sefînemi merkum el-Hâc Mehmed mahmiyye-i İstanbul'da mahmûleten Akdeniz sâhilinde vâki' İzmir kurbunda Sancakburnu Kal'asına ve ândan Sakız Limânı'na ve ândan Hanya Kal'asına ve ândan Trablus İskelesi'ne varıncaya değin bin dört yüz guruşa icâr ve teslîm ol-dahi ber-vech-i muharrer isticâr ve tesellüm ve kabûl eyledi. Şol vech ki mahmiyye-i mezkûrda sefîne-i mezbûreye merkûm el-Hâc Mehmed murâd eylediği emti'ayı tahmîl edinceye değin müddet-i meks yirmi gün olub mahmiyye-i mezbûrdan 'azîmet olunub Sancakburnu Kal'asına vusûl ile müddet-i meks beş gün ve Sakız Limanı'na dahi kezâlik beş gün ve Hanya Kal'asında on gün olub sâlifü'l-beyân Trablus İskelesi'ne vusûl bulub yükünü ihrâc edinceye değin yirmi beş gün olub yine cümle mevâzi'-i mezkûrede müddet-i mehl altmış gün olub eğer bi-emri'llahi te'alâ mevaki'-i musıla müddet-i mehl altmış günü tecâvüz ederse merkûm el-Hâc Mehmed baba beher yevm harc-ı kumanyaya bir guruş vere ve sefîne-i mezkûrenin kumanyası ve sâ'ir iş için mevzû'-ı mahalli ancak benim yedimde olub (silik) merkum el-Hâc (Mehmed) tasarrufunda olub ve sefîne-i mezbûreye mahmiyye-i mezkûrdan sâ'ir mahallerde süvâr olunan yolcuların ve emti'alarının navlları merkûm el-Hâc Mehmed'in olub ve süvâr olan yolcular emti'alarını sefîne-i mezkûrenin anbarına vaz' eyleyüb* (Diğer Sayfa) (ilk yedi satır Silik) *bâki bin yüz guruş edâ olunmak murâd olundukda altunun sahîhü'l-a'yâr tâmü'l-vezn olub min-ba'd mu'âraza ve muhâlefet olunmamak üzre ben dahi Françe pâdişâhına 'adüvv olunan İspanyol ve Mayorka ve Saduva ve İngiltere ve Turuşda keferesinden mâ'ada sâ'ir harbîlerle emin ve sâlim merkûm el-Hâc Mehmed'i sâbıkü'z-zikr Trablus İskelesi'ne nakl ve isâle ta'ahhüd ve iltizâm eyledim dedikde gıbbe't-tasdîki'ş-şer'î mâ-vak'a b'il-ibtigâ ketb u sebt olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' 'aşer min Şevvali'l-mükerrem li-sene sitte ve mi'ete ve elf.*

Şuhûdü'l-hâl: el-Hâc Ali ibni Abdullah, el-Hâc Selim ibni el-Hâc Mehmed, el-Hâc Selim ibni Muhammed, İsmail Çelebi ibni Abdullah, Cafer Bölükbaşı b. Hasan, Kurd Mustafa ibni Eşref, Ömer Beşe ibni Ahmed, Hüseyin b. İbrahim."

[897] Bk. Engin Aslan, *Mısır'dan Osmanlı Sarayına Zahire Sevkiyatı (1650-1700)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli 2017.

[898] Bu meblağ aynı geminin bir süre sonra Kahire'ye tekrar gitmesi üzerine katlanmıştır.

La Saincte Barbe / Mösyö Brüe	Kalyon	Mart	Türkler	10.500
Le Serieux / Mösyö Aubert	Kalyon	14 Mart	Jean Baptiste (J-B.) Fabre	1.650
Le Chariot / ?	Kalyon	Nisan	J-B. Fabre	2.400
Nostre-Dame de Piété / Mösyö Feraud	Kalyon	Haziran	Türkler	900
La Triomphante / ?	Şayka	Temmuz	Türkler	390
Le Sainct André / Mösyö Teyssere	Kalyon	Ağustos	Türkler	1.500
La Paix / Mösyö Gazille	Kalyon	15 Eylül'e kadar	Gazille / Türkler	21.000
Le Prompt / Mösyö Rebutty	Kalyon		Rebutty / Türkler	18.000
Le Diamant / Mösyö Negre	Kalyon		Türkler	18.000
La Baleine / (?)	Kalyon		Türkler	27.000
La Saincte Barbe / Joseph Fougasse	Kalyon		Türkler	7.500
"Başka" *Saincte Barbe* / Mösyö Brüe	Kalyon		Türkler	10.500
Le Mercure / Mösyö Clauel	Kalyon		Clauel / Türkler	21.000
L'Etoile / Mösyö Sainte Suzanne	Kalyon		J-B. Fabre / Türkler	19.800
L'Ancre / Mösyö Fougasse	Kalyon		Türkler	5.400
Le Sainct Pierre / Mösyö Reynaud	Kalyon		Türkler	5.100
? / Mösyö Michel	Kalyon		Michel/ Türkler	15.000
Toplam				299.100 Lt.[899]

Kaynak: AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°65. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu tabloda belirtilen Mısır sevkiyatları, Girardin'in büyükelçilik döneminde Galatalı tüccar ve aynı zamanda "Kralın ajanı" unvanıyla görev yapan Jean-Baptiste Fabre tarafından düzenlenmiştir. Zira Girardin, dönemin Bahriye Bakanı Seignelay Markizi'ne yazdığı 28 Mayıs 1686 tarihli mektupta, İskenderiye-İstanbul ticaretinin Mösyö Fabre tarafından organize edileceğini bildirmiştir.[900] Fabre'ın önayak olduğu Mısır ticareti, Osmanlı hükümdarı tarafından verilmiş Ağustos 1686 tarihli ferman ile onaylanmıştır:[901]

[899] Burada açiklanan toplam bedel vesikadan alınmaktadır. Ancak üsteki sayılar toplanınca 237.540 Lt çıkmaktadır.

[900] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°366.

[901] BOA, İE.HR., nr.1-59 (29 Ş 1097 / 21 Temmuz 1686); Daniel Panzac, "Les contrats d'affrètement maritimes en Méditerranée: droit maritime et pratique commerciale entre Islam et Chrétienté (XVIIe-XVIIIe siècles)", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, XLV/3, (2002), s.345. (Prof. İdris Bostan'ın Panzac'a Osmanlı Arşivinden verdiği bir belge olup Fransızcaya tercüme edilmiştir).

Bununla birlikte, Fransız gemilerinin artık Osmanlı askeri taşımayacağına dair de Eylül 1686 tarihinde bir emir verilmiştir.[902] Taşımacılık artık tamamen ticariye dönüşmüştü. Bir taraftan Fabre kendi hesabı için Mısır'daki ortaklarıyla iş yaparak Fransız gemicilerini bu ticarete teşvik ederken, diğer taraftan da Türk tacirler kendi ticaretleri için Fransız gemilerini kiralamaya devam ediyordu. Fransız vesikalarında kira bedeli olarak belirtilen *nolis* sözcüğünün Türkçede karşılığı *navlun* olarak kullanılmıştır.[903] Türkler de çoğunlukla geminin tamamını değil (*iskarça*), bir bölümünü kiralamak (*navlun*) suretiyle ticaret yapıyorlardı. Bu şekilde 1687 yılının Ocak-Eylül ayları arasında kalyon tipi gemilerle Mısır'dan İstanbul Limanı'na toplam 21 sefer düzenlenmiş, bunun 12'si Ağustos-Eylül aylarında gerçekleşmiştir.[904] Ticaret iki güzergâh arasında yapıldığında ortalama 8 ila 10 gün sürmektedir.[905] 1686 yılından itibaren Fransız denizyolu taşımacılığı daha emniyetli bir şekilde güvenilir gemicilerle yapılmaya başlanmıştır.

3.3.2. Esir Kurtarma Sözleşmeleri

İstanbul'daki Fransız tüccarlar aynı zamanda, Akdeniz'de esir düşen Osmanlıları kurtarmak (*tahlîs*) için de sözleşmeyle denizyolu taşımacılık yapmıştır. Tamamen ticari amaçla yaptıkları bu faaliyette Osmanlılar, kendilerinden hem kurtarma hem de sağ salim taşıma hizmeti istemişler, karşılığında ise belli bir esaret bedeli ödemişlerdir. Bu tür sözleşmeler taraflar arasında basit bir irade beyanı olarak kalmamış, aşağıdaki tabloda görüleceği üzere Galata Mahkemesinde de resmiyete dökülmüştür.

Tablo 3.7. Fransız Tüccarlar ile Malta'da Tutulan Esirleri Kurtarma Sözleşmeleri (1671-1676)

Galata Şer'iyye Sicilleri (GŞS)	Fransız Tüccar	Osmanlı Tarafı / Esir	Kaçırıldığı Yer / EsirTutulduğu Yer	Sözleşme Bedeli
nr.110, vr.37b-4, 38a-1. 29 C 1082 / 2 Kasım 1671	Garasko veled-i Caki	Mustafa Efendi ibni Rüstem / Mehmed Beşe ibni Dede Muslu	Mısır-İstanbul / Malta	400 sulye riyâlî kuruş
nr.110, vr.108b-2. 20 M 1083 / 18 Mayıs 1672	Garasko veled-i Caki	Mustafa b. Yusuf ile Osman b. Mehmed / Mehmed b. Yusuf	Gelibolu? / Malta	400 (…) kuruş
nr.110, vr.108b-3. 27 M 1083 / 25 Mayıs 1672	Garasko veled-i Caki	Ahmed b. Mustafa / Hacı Mehmed b. Muslu	Kahire-Girit / Malta	300 (…) kuruş

[902] AN, AE, B^{I}, Cilt 379, f°454 (Emrin Fransızca tercümesi, Zilka'de 1097 / Eylül 1686).

[903] Nāṣīf ibn Ilyās Munʿim al-Maʿlūf, *Dictionnaire Français-Turc, Avec la Prononciation Figurée*, Maisonneuve et Cie, Paris 1856, s.511.

[904] AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°65 (gemi listesi).

[905] Mantran, *age.*, s.92.

nr.113, vr.73b-2. 13 L 1083 / 1 Şubat 1673	Moşifraşko? veled-i Garasko	Hacı Mehmed b. Musa / Terlikçi Kara Mehmed	? / Malta	432 esedî kuruş
nr.113, vr.108a-4. 28 S 1083 / 25 Haziran 1672	Garasko veled-i Caki	Hacı Süleyman b. Hasan / Receb b. Ebubekir	? / Malta	165 kuruş
nr.113, vr.154a-3. 27 C 1084 / 9 Ekim 1673	Garasko veled-i Caki	Ahmed b. Hızır / kardeşi Deli Mehmed	Cezayir-? / Malta	315 sulye kuruş
nr.113, vr.227b-1. 4 Ca 1085 / 6 Ağustos 1674	Garasko veled-i Caki	Dilaver Ağa ibni Abdullah ve Hacı Ali b. Sadık ve Halil Çelebi ibni Mehmed / Karamanoğlu Mehmed ile damadı Ali b. Mamo	İstanbul-Mısır / Malta	1200 esedî kuruş
nr.117, vr.125a-2. 2 Za 1086 / 18 Ocak 1676	Garasko veled-i Caki	Hamza b. Kasım / oğlu Kafsdar İbrahim	Mısır-Antalya / Malta	420 esedî kuruş
nr.117, vr.131b-2. 10 Za 1086 / 26 Ocak 1676	Garasko veled-i Caki	Fatıma Hâtun binti Memi / büyük oğlu Mustafa Hâce ibni Hacı Kabil	İstanbul-Mısır / Malta	445 sulye esedî kuruş

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri, *Galata Şer'iyye Sicilleri*; Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu tablo Galata Mahkemesi tarafından onaylanmış esir kurtarma sözleşmelerini göstermektedir. Sözleşmede Fransız kaptanların değil, tüccar müste'menlerin kurtarma faaliyetlerinde görev alması, bunları bir önceki gemi kira sözleşmesinden farklı kılmaktadır. Sunulan tabloda yalnızca Garasko adlı tüccarın bu görevi üstlendiği görülmektedir. Bu şahsın aslında Barthélemy ya da kardeşi Toussaint Greasque olduğu düşünülmektedir. Fakat şu da bilinmektedir ki Toussaint Greasque 1675'te ve ağabeyi Barthélemy de 1678'te hayatlarını kaybetmiştir. Bu yüzden de Galata Mahkemesinde 1676'dan sonra bu tüccarla ilişkili bir sözleşme kaydedilmemiştir. Dolayısıyla, Greasque ailesinin İstanbul'da ticarethane yönetmelerinin yanı sıra denizyolu taşımacılığında da faaliyet gösterdikleri tahmin edilmektedir.

Sözleşmede geçen Osmanlılar, resmî görevlilerden ziyade İstanbul'da ikamet eden tüccar ile sivil kişilerden oluşmakta ve genelde yakınları Akdeniz'in farklı bölgelerinde esir düşerek Malta Adası'nda tutsak olduğu için mahkemeye başvurmaktadırlar. Nitekim 16. yüzyıldan itibaren Akdeniz'de korsanlık aktiviteleri ile meşgul olan Maltalılar, Müslüman gemilerine ve kıyılarına saldırarak hacı, tüccar ve denizcilerden oluşan binlerce esiri zindanlara kapatmıştır.[906] Dolayısıyla yakınlarını kurtarmak isteyen Osmanlılar da oraya doğrudan gidemedikleri için kapitülasyonun koruması altındaki yabancı gemilere yönelmiş ve özellikle Malta Adası'yla ticaret yapan gemileri tercih etmişlerdir. Örneğin 9 numaralı İstanbul Mahkemesinde kaydedilmiş bir

[906] İdris Bostan, "Malta", *DİA*, XXVII, (2003), s.540.

kayda göre, 1661'de Fransız tüccar Paron Cozeb (fr. Patron Joseph) İstanbul ile Malta arasında ticaret yapmış ve Malta'da esir bulunan Müslümanları kurtarmaya çalıştığı sırada hayatını kaybetmiştir.[907]

İncelediğimiz kayıtların bir anlaşmadan ibaret olduğu, "*tahlîse ta'ahhüd eylemekle*" gibi kalıp ifadelerden anlaşılmaktadır. Fransız tüccarı, Osmanlı tarafına taahhüt vermeden evvel esir hakkında bilgi almakta ve buna göre masrafların tamamı üzerinden fiyat vermektedir. Bazı esirler Malta'da birkaç sene tutsak kaldığından, esaret bedeli (*esir-i mezbûrun bahâsı*), tapu harcı (*tapu-yı harcı*) ve tüm eşyaları (*mecmû'-ı eşyâları*) sorgulanırdı. Fransız tarafı da denizcilikteki çeşitli harçların (*kapu harcı, navl-ı sefine* gibi*)* bedelini hesaplayarak fiyat belirler ve muhatabından ödemeyi peşin olarak tahsil ederdi.[908] Sözleşmenin son satırlarında ise esir serbest kaldığında (*halâs*) bunun kadı hücceti ile belgelenmesi istenirdi.[909] Ayrıca, esirin yolda vefat etmesi, kendi iradesiyle başka bir yere gitmesi ya da tekrar esir düşmesi hâlinde Fransız tüccara verilen paranın geri talep edilmeyeceği taahhüdünde bulunulurdu.[910]

3.4. Fransız Tüccarların Ticarette Karşılaştıkları Sorunlar

3.4.1. Haksız Vergi Talepleri

Fransız tacirlerin en çok yaşadıkları sorun kendilerinden haksız vergi kesilmesiydi. Bu sorun, büyükelçinin Bâbıâli'den talep ettiği fermanlardan daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Çıkan emirler, Fransız kaptan ve tüccarların ticarette çektikleri sıkıntıları yahut Osmanlı memurlarına yönelik şikâyetlerini büyükelçileri vasıtasıyla bildirmeleri sonucunda alınırdı. Yapılan müdahaleler Osmanlı vesikalarında "rencide" ifadesiyle yer alır ve kapitülasyonlara aykırılık fermanlara yansıtılırdı. Bu emirlere 17. yüzyıl Osmanlı kaynaklarından Mühimme defterleri başta olmak üzere Galata Kadı Sicilleri ve Fransa Ahkâm defterlerinde kaydedilen hükümlerde rastlanmakta olup, muhtelif Fransız kaynaklarında da örneklerine rastlanmaktadır.

---

[907] Kuran, *age.*, I, s.615-617 (İstanbul 9, vr.218b-1).

[908] Sözleşme örnekleri için bk. İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.113, vr.108a-4; GŞS, nr.113, vr.154a-3; GŞS, nr.113, vr.227b-1; GŞS, nr.117, vr.125a-2; GŞS nr.117, vr.131b-2.

[909] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.117, vr.125a-2: "*... demirden halâs olduğuna üserâ-i müslimîn kâdısından imzâ ve hatemini müştemile ve mazmûnu müsbete ibrâz-ı hüccet-i şer'iyye eyleye ...*".

[910] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.117, vr.131b-2: "*... esnâ-yı tarîkde bi-emri'llahi te'âlâ ecel isâbet idüb vefât ederse veya kendü irâdet ve ihtiyârıyla âher diyâra giderse veya Malta keferesine 'adüvv-i 'aher kâfire esir olursa mezbûr Garaska medfû'um olan dört yüz kırk beş esedî guruş mezbûr Garaska'nın mülk-i mahzı hakk-ı sarfı olub min-ba'd benim bir vechile 'alâka ve medhalim kalmadı dedikde ...*".

Fransız tüccarların haksız vergi noktasındaki şikâyetlerinin başında gümrük vergileri geliyordu. İstanbul Gümrük Emini (*grand douanier de Constantinople*), Osmanlı Devleti'nin *hârici* gümrüğünden mesul bir görevli olarak, yabancı ülkelerden İstanbul'a getirilen mallardan gümrük vergisi tahsil ederdi. Gümrük resmi, devletlerle yapılan antlaşmalara göre değişiklik gösterirdi. İngilizler (1601), Hollandalılar (1612), Avusturyalılar (1616) için bu oran %3 iken Fransızlar 1673 yılına kadar %5 vergi ödemekteydi.[911]

Fransız büyükelçiliğinin Donanma Bakanlığına ilettiği yazılardan, İstanbullu Fransızların 1670-1707 yılları arasında gümrük eminleriyle geçinemedikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Büyükelçi Nointel, 16 Kasım 1675 tarihli mektubunda, yıllardır Fransız tacirlerine zorluk çıkaran İstanbul ve İzmir gümrükçülerinin azledilmelerinden memnuniyet duyduklarını dile getirmiştir.[912] Her görev değişikliği Fransızlar için bir iyileşme umudu olmuştur. Nitekim Büyükelçi Guilleragues, 16 Nisan 1683 tarihli mektubunda, yeni atanan gümrük emininin eskisine göre Fransız tüccarların lehine hareket edeceğini umduğunu belirtmiş;[913] fakat birkaç ay sonra bu yeni gümrük emini de onlara göre ticari imtiyazlara aykırı bir tutum sergilemiştir.[914] Büyükelçi Châteauneuf ise 26 Aralık 1675 tarihli bir yazısında, Fransız milletinin başvekillerinden tacir Roch Grimod'un İstanbul gümrük emini ile mahkemelik olduğunu bildirmiştir. Dava konusu, Roch'un bir Yahudi ile ortak şirket kurup Sakız Adası'ndan sakız (*mastic*) ticareti yaparken gümrük eminine verdiği borç paranın ödenmemesidir.[915]

Dîvan'dan verilen benzer mahiyetteki emirlerde de gümrük eminlerinin çıkardıkları zorluklardan bahsedilmektedir. Örneğin Fransızların 1660-1661 yıllarında İstanbul'a getirdikleri sikkelerden ahidnamelere aykırı bir şekilde gümrük vergisi talep etmesi Büyükelçi vekili Roboly tarafından şikâyet konusu olmuş ve dîvandan da bu konuya dikkat çeken kendi lehlerine bir emir yayımlanmıştır.[916]

---

[911] Mübahat S. Kütükoğlu, "Gümrük", *DİA*, XIV, (1996), s.264.

[912] AN, AE, B^{I}, Cilt 376, f°450.

[913] AN, AE, B^{I}, Cilt 377, f°392.

[914] AN, AE, B^{I}, nr.377, f°422.

[915] AN, AE, B^{I}, nr.382, f°86. Ayrıca bu tarihte, sakızın İstanbul'da rağbet gördüğü Büyükelçi Châteauneuf tarafından belirtilmiştir.

[916] Genç, *age.*, s.326-327 (h.318). *Kāim-makām paşa ve İstanbul kadısına hüküm ki: Âsitâne-i sa'âdetimde Frınçe pâdişâhının tüccarı vekîli olan Robol ordu-yı hümâyunuma arz-ı hâl gönderüp Frınçe vilâyetinden âdemleri ve tüccarları memâlik-i mahrûseye getürdükleri guruşdan evvelden resm alınmamağla hâliyâ dahi talep olunmaya diyü ahidnâme-i hümâyunda mestûr ve mukayyed olmağla bu âna değin ol makūle guruşlarından gümrük talep olunagelmiş değil iken hâliyâ gümrük emini olanlar Frınçelü tüccar tâifesinin metâ' iştirâ eylemek içün getürdükleri nakdiyeden gümrük talep eylemeleriyle tüccar-ı mezbûra hilâf-ı ahidnâme-i hümâyun rencide eyledüklerin bildirüp ol vechile getürdükleri nakdiyeden gümrük talebiyle rencide olunmamak bâbında emr-i*

Büyükelçi Guilleragues'in 1683 yılında aldığı hükümler arasında, gümrük emininin hem Fransızlardan hem de Fransa bandırasıyla İstanbul'a gelen ticari gemilerinden gümrük resmi için payitahtta tedavülde olan paralardan altın dukası (*sequins*), şerîfî altın (*cherif*) ve kuruş (*piastres*) gibi almasına müsaade edilmemesi de yer almaktadır.[917] Bunun yanı sıra gümrükçünün, gemilerden gümrük vergisi talep ederken Fransız büyükelçiye gönderilen hediyelere karışması da hoş bir tutum olarak görülmezdi.[918] Bir başka hükümde ise İstanbul gümrük emininin Fransa'nın koruması altındaki milletlerden keyfi vergi talep etmesi yasaklanıyordu. Örneğin İstanbul Gümrük Emini Hüseyin'in, Temmuz-Ağustos 1675'ten itibaren bu zümrelerden[919] çeşitli bahanelerle gümrük vergisini %3 üzerinden değil, %5 kesmesi şikâyet konusu olmuştu.[920]

Bu durum Nisan 1693'den itibaren değişti. Venedikliler, Fransa bayrağı altında Fransızların elde ettiği imtiyazlardan faydalanırken Raguza sancağı ile ticaret yapmaya başladı.[921] İlaveten, gümrük avantajı ve malların güvenliğini sağlamak için İngiltere ve Hollanda'nın ticari korumasına girmeleri de Fransızları oldukça kızdırdı.[922] Kraliyet'in isteği üzerine Büyükelçi Châteauneuf gümrük emini ile bizzat görüşerek, bu tercihi yapan Venedikliler başta olmak üzere diğer yabancı zümrelerden %5 gümrük vergisi kesilmesini rica etti.[923]

Masdariyye emini ise Osmanlı Devleti'nin *dâhili* hudut gümrüklerinde bulunup, yabancı tüccarın limanlara getirip sattığı, kantara gelen emtiadan *resm-i masdariyye* (*droit de meseterie*) vergisini tahsil ederdi. Onların da gümrük eminleri gibi ahitnamelere aykırı Fransızlardan ek vergi talepleri şikâyet konusu olur, çıkan fermanlarla bunun önüne geçilmeye çalışılırdı.[924] Bu konuda Büyükelçi Guilleragues'in 1683 yılında birçok

---

şerîfim virilmek recâ itmeğin ahidnâme-i hümâyun mûcebince amel olunmak emrim olmuşdur. Buyurdum ki; Vusûl buldukda, sâdır olan emrim üzre amel idüp dahi Françelü tüccar taifesinin getürdükleri guruşdan evvelden resm alınmamağla hâliyâ dahi talep olunmaya diyü ahidnâme-i hümâyunda mestûr olmağın min-ba'd ahidnâme-i hümâyuna muhâlif Françelü tüccar tâifesine metâ' iştirâ eylemek içün getürdükleri guruşdan gümrük emini olandan gümrük resmi talebiyle rencide itdirmeyesiz diyü ahidnâme-i hümâyun mûcebince şurûtuyla hüküm yazılmışdır. Fî ( ) sene [10]71.

[917] AN, AE, B^{I}, nr. 378, f°463v.

[918] AN, AE, B^{I}, nr. 378, f°464r.

[919] Ayrıca Portekiz, Sicilya, Katalan, Mesine ve Ankona gibi harbî tayflar da Fransa'nın korumasından faydalanmıştır. Bk. Karakoyun, *age.*, s.219 (h.224).

[920] Karakoyun, *age.*, s.204-205 (h.183), s.206 (h.187), s.208 (h.192), s.219 (h.224), s.220 (h.225).

[921] AN, AE, B^{I}, nr. 381, f°289.

[922] AN, AE, B^{I}, nr. 381, f°304, f°376.

[923] AN, AE, B^{I}, nr. 381, f°304, f°376

[924] Karakoyun, *age.*, s.205 (h.184). *İstanbul kāim-makāmına ve kadısına hüküm ki: Elçi-i mezbûr arz-ı hâl gönderüp; Françe tüccârı ahidnâme-i hümâyûnum mûcebince İngiltere tüccârı viregeldüği üzre bir def'a Galata'da olan masdariyyecilere masdariyyelerini edâ eylemişler iken İstanbul'da olan masdariyyeciler dahi tekrâr gümrük talebiyle rencîde eylediklerin bildirüp tekrâr masdariyye talebiyle rencide itdirilmeyüp men' ü def' olunmak*

kez hükûmetten emir aldığını Fransız kaynakları da aktarmaktadır.[925] Bununla birlikte, liman memurlarının usulsüzlüklerine dair hükümler de bulunmaktadır. Örneğin iskele kollukçularının Fransız gemilerin yükleri tam yüklenmeden akçe talep etmeleri,[926] masdariyyecilerin ticari mallarından 100 adet şerifi altını 110 dirhem üzerinden tartıp hesaplamaları gerekirken her bir altını farklı şekilde tartmaları bunlar arasındadır.[927]

Gümrük vergilerinin yanı sıra İstanbul'daki Fransız elçilik personelinin antlaşmayla teminat altına alınmış şarap teminiyle alakalı sorunları da bulunmaktadır. Şarap (fr.*vin*), 17. yüzyıl Osmanlı ve Fransız arşiv kaynaklarına göre İstanbul'un iaşesinde önemli bir yere sahiptir. Etimolojik olarak Arapça *hamr* kelimesinden gelip üzüm suyundan elde edildiği ve sarhoş edici özelliğinden dolayı içki olarak görüldüğü için mukaddes kitaplarda da adı geçmektedir.[928] İstanbullu Fransızların şarap ile olan bağı, Galata Kadı Sicilleri ve Fransa Ahkâm defterlerin yanı sıra Fransız büyükelçiliğinin Donanma Bakanlığı ile yaptığı yazışmalardan tespit edilmektedir. Şarap, Fransız tarihçi François Georgeon'a göre Gürcistan ve Kafkasya bölgesinden Osmanlı İmparatorluğu'na geçmiştir.[929] Fransız seyyah Chardin de Kafkas'ın güzel üzümleri sayesinde şarabın bolca üretilip ucuza satıldığını dile getirmiştir.[930] Balkanlar'daki muhtelif üzüm üretim alanları da buna katkı sağlamış[931] ve bağcılık faaliyetleri şarap üretiminin asırlarca sürmesini

---

bâbında emr-i şerîfim recâ itmeğin, ahidnâme-i hümâyûnuma mürâca'at olundukda; Frınçe tüccârı masdariyyeyi İngiltere tüccârı virdikleri üzre anlar dahi İstanbul'da ve Galata'da olan masdariyyecilere virüp ziyâde talebiyle rencîde olunmaya diyü mastûr u mukayyed bulunmağın ahidnâme-i hümâyûn mûcebince yazılmışdır. Fi't-târîhi'l-mezbûr.

[925] AN, AE, B[I], nr. 378, f°464r.

[926] Karakoyun, *age.*, s.130 (h.34).

[927] Karakoyun, *age.*, s.318-319 (h.454). *İstanbul kāim-makāmına ve kadısına hüküm ki: Frınçe elçisi Cerardin hutimet avâkıbuhû bi'l-hayr arz-ı hâl gönderüp; Frınçe tüccârı emti'aların fürûht itmezden mukaddem masdariyye emîni olanlar hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ber vech-i peşîn resm-i masdariyye talebiyle rencîde vü te'addîden hâlî olmaduklarından gayrı resm-i masdariyyeyi virdiklerinde ahidnâme-i hümâyûn ve kadîmden olıgeldüği üzre yüz aded şerîfî altını yüz on dirhem hesâbı üzre vezn idüp vezinde noksân geldükde beher yüz altunun üzerine zamm olunup noksân gelmemek üzre resm-i masdariyyeyi virmeğe râzılar iken her bir altunu başka başka vezn idüp tüccâr tâifesine nice dürlü zarar gösterdiklerinden resm-i masdariyyeyi edâda rencide olundukların bildürüp hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn te'addî olunmamak bâbında hükm-i hümâyûnum recâ eyledüği ecilden ahidnâme-i hümâyûna mürâca'at olundukda Frınçe tüccârı masdariyyeyi alagelenlere virdikleri üzre anlar dahi İstanbul'da ve Galata'da olan masdariyyecilere virüp ziyâde talebiyle rencîde olunmaya ve gümrüklerin edâ eylediklerinde memâlik-i mahrûsemde cârî olan nüküd Hazîne-i âmireye alındığı minvâl üzre alınup noksân ve ziyâde talebiyle rencîde olunmaya diyü mastûr u mukayyed bulunmağla ahidnâme-i hümâyûn mûcebince amel olunmak içün hüküm virilmişdir. Fî evâili Ca sene [10]97.*

[928] Filiz Yıldırım, "Mühimme Defterleri'ne Göre Osmanlı Devleti'nde Şarap", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XXXI, S.1, (2021), s.496.

[929] François Georgeon'un 9 Şubat 2022 tarihli konferansta Osmanlı'daki şarap ile ilgili görüşleri aktarmıştır. Bk. https://mediaserveur.u-bourgogne.fr/videos/le-vin-et-sa-consommation-de-lempire-ottoman-a-la-turquie-contemporaine/ [Erişim Tarihi 02.10.2024]; Ayrıca bk. François Georgeon, *Rakının Ülkesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan Erdoğan Türkiyesi'ne Şarap ve Alkol (14.-21. Yüzyıllar)*, [*Au pays du raki: Le vin et l'alcool de L'Empire Ottoman à la Turquie d'Erdoğan (XIVe-XXIe siecle*], çev. Renan Akman, 3. Bs., İletişim Yayınları, İstanbul 2023.

[930] Chardin, *age.*, s.188.

[931] Yıldırım, *agm.*, s.497-498.

sağlamıştır. Hatta Fransızlar da üzümü kendi evlerinde sıkarak şarap imal etmişler ve bunu mahzenlerinde muhafaza etmişlerdir. Seyyah Tavernier, Anadolu'nun en güzel şaraplarının Amasya ve Tokat'ta üretildiğini dile getirirken,[932] Fransız gezgin Thevenot da İstanbul civarında ve dahi Ege adalarında üretilen şaraptan bahsetmektedir.[933]

Gayrimüslimler, özellikle Katolik ve Ortodokslar inançları gereği ayinlerinde şarabı ekmekle kullanmışlardır.[934] İslam hukuku ve anlayışında ise şarap ve diğer içkilerin tüketimi ve satışı Müslümanlara men edilirken, gayrimüslimlerin tüketim ve ticaretine izin verilmiştir.[935] İstanbul'daki gayrimüslimlerin içki tüketimini çoğunlukla Galata'da yapması, Evliya Çelebi'nin "Galata demek meyhane demektir" ifadesinden anlaşılmaktadır.[936] Seyahatnamesinde, Galata'nın deniz kıyısında yaklaşık 200 meyhane olduğundan bahsetmektedir.[937] Bununla birlikte Ortaköy, Pera, Hasköy, Tatavla ve karşıda Fener ve Balat'ın Yahudi ve Hristiyan mahallerindeki meyhane ve tavernalarda da içki tüketilmektedir.[938] Ancak bu tüketim mekânının Müslüman halka rahatsızlık vermeyecek yerde olmasına özellikle dikkat edilmektedir. Örneğin 1618-1619 yıllarda bazı gayrimüslimlerin evlerini meyhaneye çevirerek gece gündüz içki satmaları ve civardaki Müslüman ahaliye rahatsızlık vermeleri üzerine bu mekânların kapatılmalarına dair emir verildiği görülmektedir.[939] Bu yüzden Osmanlı yönetimi, toplum ahlakının bozularak kötülüklere neden olmaması için içkiye zaman zaman yasaklar koymuştur. 17. yüzyılda özellikle I. Ahmed,[940] IV. Murad ve IV. Mehmed[941] devirlerinde İstanbul'da içki yasağı getirilmiştir.

Fransızların İstanbul'da iyi bir şarap tüketicisi olduğunu söylemek mümkündür. Genel alıcılar arasında büyükelçilik personeli, tercümanlar, beyzâdeler, tüccarlar ve ruhbanlar yer almaktadır. Fransızlar şarabı iki şekilde temin ederdi. İlki, Fransa'da

---

[932] Jean-Baptiste Tavernier, *Tavernier Seyahatnamesi*, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s.51, 54.

[933] Jean Thévenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, çev. Ali Berktay, 2. Bs., Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s.69.

[934] Tavernier, *age.*, s.73; Thévenot, *age.*, s.122 (Şaraplı Ekmek Yortusu).

[935] Mustafa Baktır, "İçki", *DİA*, XXI, (2000), s.461.

[936] Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C. I, II. Kitap, YKY, İstanbul 2016, s.660.

[937] Çelebi, *age.*, s.393.

[938] François Georgeon, Nicolas Vatin, Gilles Veinstein ve diğerleri, *Dictionnaire de l'Empire Ottoman*, Fayard, Paris 2015, s.1211 (*vin et boisssons alcolisées* mad.); Çelebi, *age.*, s.413.

[939] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *82-1 Numaralı Mühimme Defteri (H.1027-1028/M. 1618-1619)*, İstanbul 2020, s.293, h.387.

[940] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.II, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s.309, 369, 421.

[941] AN, AE, B^{I}, Cilt 376, f°108: Fransız büyükelçi Vantelet 1670 yılında İstanbul ve Edirne'de içkinin yasaklandığını söylemiştir.

üretilmiş şarabın kendi gemileriyle İstanbul'a getirilmesiydi. Örneğin Fransız seyyah Jean Chardin, Haziran 1673'de şarabı Fransa'dan getirtmek için büyükelçiden izin istemişti[942] ki bu yöntemde ticari bir amaç söz konusu değildi. İkincisi, Fransız elçi, konsolos ve personelinin her yıl ahidnamenin verdiği izin doğrultusunda[943] kendi ihtiyaçları için belli miktarda (*medre*)[944] şarabı satın almalarıydı. Bunu da *mu'tâd-ı kadîm* üzere kendi akçeleriyle İstanbul'a yakın bölgelerden her medresi onar vukkıye olacak şeklide temin ederlerdi.[945] Satın alınan şarap genellikle Marmara Denizi'ndeki iskelelerden kayıklarla Galata'ya getirilirdi. Örneğin Büyükelçi Vantelet, Mart-Nisan 1666'da Bandırma'dan şarap getirtmek için Bâbıâli'den ruhsat almıştır.[946]

Getirtilen içki miktarı için verilen izin Fransızların statüsüne göre farklılık arz etmektedir. Örneğin Büyükelçi Guilleragues 1683-1684 yıllarında kendisine 7000, büyükelçilikte çalışan 5 nefer tercümandan *Corci Kantana*'ya 2000, *Baruka, Bazir* ve *Can Batista Kartin*'e 1000'er ve *Can Batista Kartin*'e 1000 (toplamda 5000) ve dahi tüccar ve ruhbanlara 4000 *medre* hamr için müsaade alabilmiştir.[947] Beyzadelere genelde 1500-2000 arası, tabiplere ise 1500 *medre* şarap izni verilmiştir.[948] Bu veri Fransız kaynakları ile de örtüşmektedir. Nitekim Büyükelçi Guilleragues'in vefatı öncesinde (1685) Edirne'de iken aldığı emirler arasında büyükelçiye 7000, Fransız tacir ve ruhbanlarına 4000 *medre* şarap getirtme izni bulunmaktadır.[949]

Osmanlı Devleti, Fransızların taşradan yükledikleri şarabı doğrudan Galata'daki hanelerine getirmelerine izin vermesine rağmen, birçok memurun özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısında ek vergi talebinde bulunduğu görülmektedir. Ancak bu sorunun sadece

---

[942] Chardin, *age.*, s.188.

[943] Sieur de La Croix, *Les capitulations entre l'empereur de France, et Mehemet quatrième empereur des Turcs, renouvellées le 5 juin 1673. Par les soins de monsieur le marquis de Nointel, ambassadeur pour Sa Majesté très-chrestienne à la Porte Othomane*, chez Charles Brebion, Marseille 1675, s.33 (1673 Kapitülasyonun sonradan ilave edilen 14. maddesi).

[944] Şarap birçok Osmanlı kaydında hacim birimi olarak bilenen *müdre* yerine *vukkiye* (=*okka*) gibi ağırlık ölçü birimiyle sunulmuştur. Fransız arşiv vesikalarında ise şarap farklı ölçüm birimi ile hesap edilmiştir: Mesela "mitre" (Osmanlı'da *medre*/*müdre*, 6 okkalık şarap kabı), "muid" (Osmanlı'da *mudd*= 685,55 litre), "pinte" (Osmanlı'da *kulle* olabilir, 1,90 ve 2,38 litre arası) ve "chopine" (Osmanlı'da *rub'* yaklaşık yarım litre), "olarak geçmiştir. P. Charbonnier ve digerleri, *Les anciennes mesures locales du Midi méditerranéen d'aprés les tables de conversion*, Institut d'Etudes du Massif Central, Clermont-Ferrand 1994, s.168. Ünal Taşkın, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ 2005, s.76-77, 83, 96, 104; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2003, s.599.

[945] Gülnur Koç Çelik, *28/3 Numaralı Fransa Atik Ahkam Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Manisa 2016, s.22 (h.67).

[946] Ebru Karakoyun, *Fransa Ahkâm Defteri (1666-1687)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014, s.116-117 (h. 5).

[947] Karakoyun, *age.*, s.279 (h. 379), s.283-284 (h.389), 284 (h.390); Çelik, *age.*, s.22 (h.67, 68, 69).

[948] Çelik, *age.*, s.64 (h.232), s.65 (h.236), s.160 (h.665)

[949] AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°465.

İstanbul'da değil, aynı zamanda şarabın satın alındığı iskelede de yaşandığı Fransa Ahkâm defterlerinde kayıtlı hükümlerden anlaşılmaktadır.[950] Örneğin iskelede bulunan emin, zâbit ve subaşılar, Fransızlar şarabı gemiye yüklerken fazladan akçe talep etmekteydi. Teamüllere ve ahidnameye aykırı davrandıkları kabul edilen bu memurların genelde *kasap akçesi* veya *fiçı akçesi*nin[951] yanı sıra *rüsûm*, *bac*, *harâc* ve *avâid* adı altında ek vergiler talep etmeleri Fransızların şikâyetine neden olmaktaydı. Bâbıâli de başta İstanbul'daki Kaymakam Paşa olmak üzere, Galata Voyvodası, Yeniçeri Ağası, Sekbanbaşı, Bostancıbaşı, Hamr Emini gibi yetkililere hitaben emirler çıkartarak nizamın muhafazasını sağlamaya çalışırdı.

Tablo 3.8. Fransızların Şarap Temini ile İlgili Hükümler

BOA, Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi, nr.2747	**BOA, Düvel-i Ecnebiye Defterleri, 28/3 Numaralı Fransa Ahkâm Defteri**	**Galata Şeri'iyye Sicilleri (GŞS)**
Hüküm no: 98, 275, 276, 277, 308, 336, 389, 390, 450, 451, 507, 512, 526, 527, 528	Hüküm no: 67, 68, 69, 70, 71, 104, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 248, 256, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 430→437, 544→552, 576→585, 612, 616, 639→647, 733, 771, 772→779, 820→828	nr.149, vr.51b-3, 74a-3 nr.154, vr.8b-2 nr.160, vr.52b-3, 58b-1, 62b-4 nr.162, vr.29b-2 nr.165, vr.43a-2 nr.171, vr.9a-1, 82a-2,3,4; 83b-1, 2, 3, 4; 84a-1,3; 86a-2,3; 87a nr.174, vr.118b-2;119a-1 nr.178, vr.8a-1, 46a-3, 91b-1, 129b-1, 2; 130a-1, 135b-1 nr.180, 60b-1, 67b-1, 2; 68a-1

3.4.2. Fransız Kumaşlarının Renk ve Ölçü Problemleri

Fransa Krallığı'nda üretilen çeşitli manüfaktür kumaşlar, komisyoncuların İstanbul'a getirdiği ürünlerin başında gelmektedir. Gloton Şirketine ait kayıtlar, 1610 yılı itabariyle bu tür ürünlerin İstanbul'a gönderildiğini göstermektedir. Ahmed Refik de Mühimme defterlerinden derlediği eserinde, 21 Subat 1605 tarihli hükme dayanarak Frenk menşeili kumaşların 1605 yılında İstanbul'a getirildiği bilgisini vermektedir. Üstelik bu hükümde, dükkân sahibi olmayan ve balya ile kumaş satan toptancı tacirlerin Avrupa'dan getirdikleri kumaşlardan muhtelif vergiler kesilmesinden şikâyetçi oldukları görülmektedir.[952]

[950] Bandırma örneği için bk. Karakoyun, *age.*, s.116-117 (h.5).

[951] Nermin Genç, *Fransa Ahkâm Defteri (1634-1666)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014, vr.147, (h.397).

[952] Ahmet Refik Altınay, *Hicri On Birinci Asırda İstanbul Hayatı: 1000-1100*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s.28.

Emrin veriliş tarihi ve kumaşların balya (*pastav*) ile satışının yapılması, aslında burada birkaç komisyoncunun bulunduğunun işaretidir. Bu durum, beş yıl sonrasına ait bilgilerdeki Gloton firmasına çalışan komisyoncuları hatırlatmaktadır. Dolayısıyla bu simsarlar da İstanbul'da, daha Gloton Şirketi'nin kurulmadan (1610) evvel Marsilya'daki majörlerine hizmet ediyor olmalılar. Üstelik geçici simsar oldukları için dükkân veya ticarethanelerde değil han odalarında ikamet ettikleri, mallarını antrepolarda tutarak tüm İstanbul'a sattıkları anlaşılmaktadır.

Fransız kumaşlarının 1690 yılına kadar İstanbul piyasasında rağbet görmediği değerlendirilmektedir. Bunun temelinde, 1621 ve 1661 yıllarında Marsilya'ya beyan edilen şikâyetlerde yer aldığı üzere kumaşlardaki boya ve ölçü hataları bulunmaktadır.[953] Bu önemli sorun, 1670 sonrasında yani Levant Kumpanyalarının ulaştırdığı kumaşlarda da devam etmiş, Fransa'da üretilen kumaşlar diğer Avrupalı rakiplerine göre kalitesiz görülmüştür. Örneğin Ağustos 1673'te kumpanyanın İstanbul'a gönderdiği ilk kumaşlarının (1671) tamamı satılamayarak sonbahara kalmış,[954] kumpanyanın müdürlerinden (*directeurs*) Augustin Magy bu durumu, "*Kralın gemisi ile oraya gönderilen tüm çuhaları Konstantinopolis'te bıraktım, diğerleriyle birlikte uzun süre mağazada kalacak, çünkü onlar kalitesizdi*" şeklinde bildirmişti.[955] Hatta Magy, Saptes ve Carcasonne manüfaktürlerindeki kumaşların çürük haliyle balyalarla gemilere yüklendiğinden, tetkik edilmeleri gerektiğini Paris'teki diğer direktörlere iletmişti. Buna rağmen kumpanyaya ait 120 parça *Londrin* İstanbul'da ancak Nisan 1673'te satılabilmişti.[956]

Büyükelçi Guilleragues, Levant Kampanyasının kraliyet tarafından desteklenmesi hâlinde İstanbul'daki etkisinin artacağını düşünüyordu. Ayrıca Felemenk kumaşlarının tercih edilmediği bir dönemde Fransız kumaşlarının ucuz fiyata Osmanlı piyasasına satılmasını teklif ediyordu. Normalde kumaşın tanesi 2,5 *piastres* (riyal guruş) satılırken, Fransızlar 2 *piastres* ve 10 *sols*[957] ile satış gerçekleştirip Felemenklerden daha kârlı iş çıkaramayı hedeflemişlerdi. Ancak Jacques Savary'ye göre, İstanbul'da satılan her türlü kumaştan genellikle peşin olarak üçte bir alınıyor, geri kalanı da altı ay vadeli satılıyordu. Altı aylık kredi için fiyat artırılıyor ve satış süreci kolaylaştırılıyordu. Aksi takdirde satış

[953] Bergasse, *age.*, s.158.
[954] AN, B^7, Cilt 208, f°99. (27 Ağustos 1672)
[955] AN, B^7, Cilt 208, f°98-98v. (23 Ağustos 1672)
[956] AN, B^7, Cilt 208, f°131v. (29 Nisan 1673)
[957] Fransa'nın Yeniçağ'da kullandığı resmî para birimleri: *livres tournois* (gümüş sikke), *sol*, *deniers* (kuruşlar).

gerçekleşmiyordu; zira İngilizler ve Hollandalılar da bu şartlarla satış yapıyordu.[958] İlaveten, kumaşların uzunluğu yerel ölçü birimiyle hesaplanarak satılırdı. Fransızlar *aune* (yaklaşık 1,18 m) ölçüsünü *pic* (pik)[959] ile değerlendirirdi. Öyle ki 1660'lı yıllarda Hollandalıların kumaşı pik başına 3(¼) kuruş, aynı kalitedeki Fransız *londrina* kumaşı ise pik başına 2(¼) kuruş yani 225 akçe değerinde satılıyordu.[960] Bir alt kalitedeki Fransız *londra*'ları pik başına 150 akçeye yılda 3000 adet getiriliyordu.

Bununla birlikte, satışların iyi gidebilmesi mevcut şartların uygunluğuna da bağlıydı. Örneğin Felemenk manüfaktürün eski ayarının tutturulamaması İstanbul'daki iki Felemenk tüccarın iflasına neden olmuştu. Bunu fırsata çevirmenin tam sırası olduğunu belirten Fransız büyükelçi de artık Fransız kumaşlarının İstanbul terzilerince talep edilebileceğini düşünüyordu. Guilleragues hatıratında, Fransız kumaşların Felemenk kumaşlarından daha çok arandığını, ahali arasında tercih edildiğini açıklıyordu.[961]

Büyükelçi Girardin, 1686'dan itibaren Saptes ve Clermont manüfaktürlerinden gelen kumaşların kötü olmasına rağmen Fransız kumaşlarının İstanbul'da güzel satışlar yaptığını, Felemenk mağazalarında kumaş kalmadığından Fransızların hatalı 5 balya kumaşı dahi iki gün içerisinde alışılmıştan daha pahalı nakit olarak sattıklarını belirtmektedir. Satış bilgileri şu şekildedir:[962]

-*londrina* kumaşları, 1 pik=2 (¼) *kuruş*
-*londra* kumaşları, 1 pik=1 *kuruş*

Dolayısıyla Fransız tüccarlar piyasanın ihtiyacına göre mallarını mağazalarında tutabiliyor, gerektiğinde çıkarıp satabiliyordu. Majörlerden bekledikleri nakdi destek gelmez ise ellerinde kalanı düşük fiyattan satmaya çalışırlardı.[963] Ancak Avrupalı rakipleri Augsburg Savaşı'ndan (1688-97) dolayı kumaş ticaretini İstanbul piyasasından kısa bir süreliğine çekip İzmir'e kaydırdılar. Üstelik İngilizler ve Felemenkler de kumaşlarını

[958] Savary, *age*., s.762-763.

[959] Eski uzunluk ölçüsü olan Pic (*pik*, *pike*, *pick*), İstanbul'da arşın (ar. zirâ) veya çarşı arşınına karşılık gelmektedir. İstanbul'daki uzunluğu yaklaşık 64,8-66,9 santimetre arasında değişmektedir. Franck Jedrzejewski, *Histoire universelle de la mesure - Logique des systèmes prémétriques*, 2. Bs., Ellipses, Paris 2020, s.335; Mehmet Erkal, Osmanlı döneminde kumaş ölçümünün çarşı arşını ile yapıldığını ve bunun 68 cm olduğunu belirtmektedir. Mehmet Erkal, "Arşın", *DİA*, III, (1991), s.412.

[960] Savary, *age*., s.763.

[961] AE, AN, B^{I}, Cilt 378, s.348.

[962] AE, AN, B^{I}, Cilt 380, f°155v. (19 Temmuz 1688 tarihli mektup).

[963] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°42.

İzmir'e Livorno'dan Fransız gemileriyle getirtiyordu.[964] Bu gelişme, Fransız kumaşlarını 1690'lı yıllardan itibaren İstanbul pazarlarında aranan bir ürün hâline getirdi; fakat Fransızlar bu durumdan da yararlanamadı.[965]

Colbert, 1667-1683 yılları arasında manüfaktürlere yönelik iyileştirme politikaları ortaya koysa da Fransız ve Felemenk ustaların Levant'ta en çok rağbet gören ince kumaşın formülünü 1698'e kadar tutturamadıkları anlaşılmaktadır. Burada iki temel sorunun yani kumaş ölçüleri ile renklendirme probleminin çözülemediği görülmektedir. Gelen kumaşların ölçülerindeki defolar hakkında şu bilgilere ulaşılmıştır.[966]

Tablo 3.9. Fransız Ortaklara Dağıtılan Defolu Kumaşların Durumu

Fransız Ortaklar	Kumaşlardaki Hatalar
Jougla ve Beraud	Kumaşlarda %3,5-4 kadar ölçü eksikliği var.
David Meynard ve Compagnie	Kumaşlarda %3,5-4 kadar ölçü eksikliği var.
Bourguignon ve Reymond	Clermont manüfaktüründen gelen kumaşlarda %4,5-5,5 arasında iken Carcassonne manüfaktüründen ise %3,5 ölçü eksikliği var.
Reynaud ve Fontaine	Tüm kumaş parçaları sarı lekeli olup, %4 ila 4.(3/4) arasında ölçü eksikliği var.
Aubert ve Dournel	2 balyadaki 1.tür *Londrina* kumaşlarında en az yarısı lekeli ve %6,5 ölçü eksikliği var.
Dameric	2 balyadaki 1.tür *Londrina* kumaşlarında en az yarısı lekeli ve %8,5 ölçü eksikliği var.

Kaynak: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

İstanbul'daki Fransız tüccarların 10 Ocak 1686-2 Şubat 1688 tarihleri arasında Akdeniz Şirketinin direktörleri ile manüfaktürlerin hatalı üretimlerine dair yaptıkları yazışmalar aşağıdaki tabloda kronolojik olarak özetlenmiştir:

Tablo 3.10. Akdeniz Kumpanyasına Dağıtılan Defolu Kumaşların Durumu (1686-1687)

Tarih	Özet
Ocak 1686	İstanbul'a 100 kumaş gönderildiği; ukmaşlardaki renk karışımının beğenilmediği, manüfaktürlere öğretici bir not hazırlanacağını;
Nisan	Kumaşların iki parmak kadar geniş olmasının ve yeşil renginin eksiltilmesinin istendiği;
Mayıs	Kumaşlarda çok fazla yeşil renk ve *soupe-vin* denilen bordo renginin açık tonu görüldüğü; Kumaşların 4 parmak dar geldiği;
26 Haziran	Kumaşların hâlâ 4 parmak dar gelip bitim işlenmediği; çok sayıda beyaz yün parçacıklarının görüldüğü ki bu durumun Felemenkler tarafından, "Fransız kumaşlarında pamuk var" dedikodusunun yayılmasına neden olduğu; Kumaş kenarlarının daha beyazımtırak, daha geniş ve ince olması gerektiği; Kumaşlardaki renk karışımının başarısız olduğu; Kraliyetin renkleri burada aranılmadığı için seladon (açık yeşil), sarı, hünnap (*jujube*) rengin konulacağı; 10 parçadan oluşan bir balyada üç farklı yeşil türünün olması fazla olup renk karışımının genel dizilişinde iki kızıl rengin, iki koyu kırmızı rengin, yeşil elma rengin, ilkbahar yeşil rengin, gök mavisi, iki açık mor rengin, iki pembe-kırmızı rengin ve gri rengin gerektiği;

[964] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°124.

[965] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°289. "Kumaşlar burada çok nadirdir ve Fransız manüfaktürlerinin hissedarları bu konjonktürden faydalanmıyor."

[966] AN, AE, B^{I}, Cilt 382, f°464.

Ağustos	5 balya kumaşın satıldığı; Kumaşlardaki renk karışımının halledildiği takdirde satışların hızlanacağı;
10 Eylül	Saptes manüfaktüründen 20 kumaş parçasının Kaptan Bremond tarafından İstanbul'a getirildiği; Bunun 18'inin satıldığı, 2'sinin ise hatalı çıktığı (biri koyu yeşil, biri de kırmızı mat). Koyu yeşil rengi kraliyetin sevdiği bir renk olduğu, fakat İstanbul'da tercih edilmediği; Balyadaki renk karışımının birinci tür Londrina parçalarından oluşması gerektiği; Bir balyada en az *vert d'emeraude* ile *vert perroquet* gibi yeşil renk tonların yetebileceği; Saptes kumaşların kenarlarının şimdilik uyumlu olduğu;
Ekim	Hollanda usulü kumaşlar yapılması gerektiği; kumaşlardaki renk karışımının çift değil tekli olacağı;
8 Şubat 1687	Kaptan Fougasse ve Kaptan Ollivier'nin getirdiği 4 balya Londrina ve 4 balya Londra kumaşlarının sorunlu çıktığı; İlk dört balyada, renklerin iyi serpilmediği için kırmızı rengin bulunmadığı; Kumaşlardaki renk sayısının ve enlerinin artırılması gerektiği; Londra kumaşlarının ise bir türlü istenilen seviyeye ulaşamadığı, Saptes kumaşlarının çok kalın ve Carcassonne kumaşlarının ise çok ince ve kırmızı rengi çok solgun, mavi ve yeşil renklerinin çok sönük olduğu;
26 Mart	Kumaşlardaki renk karışımı sorununun devam ettiği;
Nisan	*Londres* kumaşlarının defolu geldiği; *Londrine* kumaşlarındaki renk karışımında hatadan dolayı satışların yavaşladığı;
Temmuz	Kabul edilmeyen defolu kumaşlar hakkında gönderilmiş beyanname
15 Eylül	30 parça kumaşın öncekilerine göre daha kaliteli olduğu;
7 Ekim	Kalan 1 balya *Londrine*'nın satılacağı;
3 Aralık	5 balya Londra ve 3 balya *Londrine* geldiği; Kumaşların biraz daha sıkıca dokunması gerektiği; Londra kumaşlarının kenarlarının daha çok beyazımtırak olacağı;
Şubat 1688	Londra kumaşlarındaki arşın (pika) sorununun tespit edildiği;

Kaynak: AN, AE, BI, nr. 380, f°99. Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır.

Fransız kumaşlarındaki renk karışımı ile ölçümlerinin düzgün bir şekilde yapılamamasının, satıştaki en önemli sorun olduğu görülmektedir. İstanbul'a sadece ince kumaşlar değil, aynı zamanda *Londra* denilen kaba kumaşların da getirilmektedir. Öyle ki Büyükelçi Ferriol, 1707'de *Londra*'ların Türkiye'de çok arandığını dile getirmektedir.[967] Nitekim Fransız kumaşların genelinin 1703'den itibaren İstanbul'da tercih edildiği Ferriol'un yazışmalarından da anlaşılmaktadır: "*İstanbul'da az "Fransa kumaşı var, burada değer veriliyor ve aranıyor. Mümkün olduğunca Marsilya'daki mağazaları boşaltmanız iyi olur; hatta İstanbul'a farklı gemilerle getirilen kumaşlar için sigortacılara daha az ödeniyor.*"[968]

Fransız tüccarların 17. yüzyıl boyunca İstanbul pazarında Avrupalı rakipleriyle mücadele etseler de kendi düzenlerini 18. yüzyılın ortasına kadar kuramadıkları anlaşılmaktadır.[969] Çünkü piyasadaki satışları yerel aktörlerin talepleri belirliyordu. Kumaşlar örneğinde, İstanbul piyasasında toptan ve perakende satışla meşgul güçlü yerel tacirler mevcuttu ve Fransız tüccarlarıyla yakın temas hâlindeydiler. Şöyle ki kumaşlar

[967] AN, AE, B^{I}, Cilt 385, f°195.

[968] AN, AE, B^{I}, Cilt 384, f°160 (4 Temmuz 1703).

[969] Eldem, "İstanbul: İmparatorluk Payitahtından Periferilermiş Bir Başkente", s.217.

gemiden indirildikten sonra Fransız ticarethanesinin simsarları arasında dağıtımı yapılır ve ardından da yerel toptancılara satılırdı. Loncalar da kumaşları aynı loncanın üyesi olan İstanbul perakendecilerine dağıtırdı. Dolayısıyla Fransızlar tüketiciyle doğrudan ilişki kurmaz ve kumaş perakendeciliğiyle uğraşmazdı.[970]

3.4.3. Tedavüldeki Tağşişli Sikkeler

Osmanlı kuruşları henüz darbedilmeden önce yabancı paralar Anadolu topraklarında tedavülde idi. Genelde iki tür yabancı kuruş mevcuttu. Birincisi, "kızıl kuruş" (fr. *écu d'or*) olarak bilinen altın sikkeler,[971] ikinci de büyük boy gümüş kuruştu (*grosso*, *groschen*, *groche, écu d'argent*). Fransa Kralı IX. Louis [Saint-Louis, 1214-ö.1270] zamanında büyük ebatta basılan "gros tournois d'argent" (*denarius grossus* veya *grossus Turonensis*) denilen kuruşlar da Osmanlı topraklarında görülürdü.[972] Kral XI. Louis [1423- ö.1483] döneminde kesilen güneş figürlü riyal sikkeler ise Osmanlılarda sekiz buçuk dirhemlik "sulye riyal kuruş" adıyla tanınmıştı.[973]

Fransızlar, tıpkı diğer Avrupalılar gibi özellikle 17. yüzyılda Levant'a getirdikleri yabancı gümüşlerden ciddi bir ticari kazanç elde etti. Şöyle ki Osmanlı Devleti, kendi sikkelerinde pek çok kez yaptığı tağşişten dolayı tedavüldeki parası sürekli değer kaybediyor ve devalüasyondan kurtulamıyordu. Akçenin ayarı 1580'den 1640'lı yıllara kadar düşmeye devam etti.[974] Ekonominin gümüş ve bakır sikke talebini Osmanlı hükûmeti karşılayamayınca, oluşan boşluğu Avrupa sikkeleri doldurmaya başladı. Türklerin yabancı sikkelere olan ilgisi, Osmanlı pazar ve limanlarında büyük miktarlarda kullanılmalarını sağlamış ve akabinde de sikkelerin sahteleri ortaya çıkmıştı. Gümüş sikkelerin ayarı, Uzunçarşılı'nin tesptine göre 1650-1656 yılları arasında yani IV. Mehmed zamanında bozulmuş,[975] Osmanlı Devleti'nde mevcut fiyatları yükselterek enflasyonu daha da artırmıştı. Bu durum, Osmanlı ekonomisinin günlük işleyişinde

---

[970] Eldem, agm., s.218.

[971] İlk Osmanlı altını II. Mehmed döneminde basılmıştır. Ondan önceleri ise Venedik dukası olarak bilinen filori'ler Osmanlı'da işlem görüyordu.

[972] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s.326 (*Kuruş* mad.); Denis Diderot ve Jean Le Rond d'Alembert, *Encyclopédie Ou Dictionnaire Raisonné Des Sciences, Des Arts Et Des Métiers*, C.XVI, Chez Samuel Faulche & Cie, Neufchastel 1765, s.489 (*Tournois* mad.)

[973] Pakalın, *age.*, s.327; Aydın Yalçın, *Türkiye İktisat Tarihi-Osmanlı iktisadında büyüme ve gerileme süreci*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1979, s.313; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, C.I, 3.bs.,Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s.186.

[974] Ruhi Özcan, "Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.17, (2005), s.250, 260.

[975] Uzunçarşılı, *age.*, s.470.

İspanyol riyali ile Hollanda *esedî* kuruşlarının yaygınlaşmasına yol açtı. Hatta devlet, memurlarına toplattırdığı vergilerde ve ticari ödemelerde yabancı sikkeleri tercih etmeye başladı.[976]

> "İstanbul halkı akıl almaz bir yanılgı içindedir, çünkü her zaman düşük değerli sikkelere, yüksek kaliteli madeni sikkelere göre daha fazla eğilim gösterilirler. (…) İyi para ile kötü para arasında fark gözetmeyen bu halkın büyük bir yanılgısıdır"[977]

17. yüzyıl ortalarına gelindiğinde; Venediklilerin altın dukası (fr. *sequin*), Fransızların *5 sol*'u ve *sulye* kuruşları, Hollandalıların *taleri* (=*rex daller*) yani *aslanî*[978] ya da *esedîsi* (fr. *asselani*, *abouquel*, ar. *ebûkelb)*, İspanya, Peru ya da Meksika'nın riyali (fr. *piastre sévillanne, péruvienne ou mexicaine*), Polonya menşeili *zolata* (fr. *izolette*) gibi gümüş sikkeler İstanbul pazarlarında görülmekteydi.[979] Örneğin Fransa'dan Audiffret Sirketi'nin 1644 yılında İstanbul'a gönderdiği mallar İspanyol sekiz riyal kuruşu (*pièce de huit Réaux*) üzerinden satılmıştı.[980]

1641'de Fransa Kralı XIII. Louis'nin emriyle bastırılan *5 sollük* gümüş sikkeler İstanbul'da günlük alım satımlarda kullanılıyor ve hatta vasıfsız bir yapı işçisine günlük ücretinin karşılığı olarak iki adet 5 *sol sikkesi* ödeniyordu.[981] Hâlbuki 5 sol sikkelerinin, tüccar kökenli iktisatçı Jacques Savary'ye göre, İstanbul'daki esas değeri 4 *sols* ve 6 *deniers* kuruşlarına tekabül ediyordu ve bunlardan 12 adedi 1 *arslanî*ye eş değerdi. Fransız seyyah Jean-Baptiste Tavernier'e göre de Fransa'da 12 adet beş sollük sikke 1 altın ekü ya da riyal kuruşa tekabül ederken Osmanlı Devleti'nde bunlardan sekiz adedi 1 riyal kuruştu.[982] Dolayısıyla Fransız sikkesi Arapçada "sekizde bir" (1/8) manasında ifade edilen *sümün* veya *tümün* (fr. *temin*) tabiri ile ilişkilendirilmişti.[983] Tavernier de

---

[976] Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi,* 2. bs*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,* İstanbul *2018*, s.146.

[977] Savary, *age.*, s.773.

[978] Taler'in bilhassa Osmanlılar'ın güney vilayetlerinde "köpekli" anlamında *ebûkelb* namıyla anılsa, üzerindeki aslan deseninden dolayı bu sikke Osmanlı piyasalarında "aslanlı guruş" olarak isimlendirildi.

[979] Tedavüldeki paralar hakkında bk. Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul - Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C. I, [*Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle. Essai d'histoire Institutionnelle, économique et Sociale*, Maisonneuve, Paris 1962], çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan, TTK, Ankara 1990, s.215-230.

[980] BdR Arşivleri, 24 E, Cilt 35.

[981] Pamuk, *age.*, s.144.

[982] Jean-Baptiste Tavernier, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, ed. Necdet Sakaoğlu, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s.40; Pamuk, *age.*, s.144.

[983] Janos Buza, "Les monnaies françaises ou du système français dans la circulation monétaire en Hongrie au XVIIe siècle", *Revue Numismatique*, Tome 18, (1976), s. 123. Saint-Priest, *age.*, s.295.

Osmanlı Devleti'nde tedavülde olan bu sikkelerden bahsederken özellikle 5 sol sikkesinin İzmir'deki başarısı hakkında şu anekdotu aktarır:[984]

> "Marsilyalı bir tüccar, İzmir'de tuttuğu bir aracıya, bir miktar ipek alması için diğer gümüş sikkelerle birlikte -herhangi bir amaç gütmeksizin- 'beş sol'lük iki-üç yüz ekü göndermiş. Bu bozuk paralar Türklerin çok hoşuna gitmiş; onları o kadar sevmişler ki, bunların İspanyol 'sekiz real'ine denk olduğunu sanmışlar ve onların sekizine bir ekü vermeye başlamışlar. Bunu gören aracı, Marsilya'ya yazarak oldukça yüklü miktarda sol yollanmasını istemiş ve bundan büyük para kazanmış. (…) Türklerin hileyi anlamaları için belli bir zaman geçmiş; paranın kenarlarının düzgün ve görünüşünün beyaz olması Türklere yetiyormuş."

Jacques Savary, 1670'de Colbert'in emriyle hazırladığı *Le Parfait Négociant* (tr. *Mükemmel Tüccar*) adlı eserde, Fransızların ülke içinde ve dışında ticareti nasıl yapması gerektiğine işaret ederken, İstanbul'da tedavülde olan sikkelere de değinmiştir. İstanbul halkının yeni sikkelere karşı oldukları için eski bilindik para birimlerini tercih ettiğini söyleyen Savary, tedavüldeki kur bilgileri hakkında şu bilgileri vermiştir:[985]

> "*Büyük Senyörün sikkeleri*
> *1 akçe=6 deniers* (Fransız kuruşu)
> *1 medin=3 akçe*
> *1 şerifi altını=2 (1/2) aslanlî=243 akçe=6 livres, 6 deniers*
> *Tedavülde olan yabancı menşeli sikkeler*
> *1 İspanyol Reali*[986]*=118 ile 120 akçe, bunun 10'u 87 ½ dirheme denk gelirdi.*
> *1 zoletta=2/3 aslanlî=36 sols*
> *9 dirhemlik 1 "kara guruş"*[987]*=120 akçe=3 livres*
> *1 aslanlî kurus*[988]*=115 akçe, bunun 10'u 87 ½ dirheme denk gelirdi.*
> *1 Perulu gümüşü (piastre)=54 sols, bunun 10'u 87 ½ dirheme denk gelirdi.*
> *1 beş sollük sikke=4 sols, 6 deniers, bunun 12'si 1 aslanlî.*
> *1 Abra*[989]*=¼ aslanlî=13 sols, 6 deniers*
> *1 Tourq-Turq*[990]*=1/3 aslanlî=18 sols*
> *1 Fransa beyaz ekü*[991]*… değerli olmasına rağmen sadece aslanlî ile işlem görürdü.*
> *1 Macar altını=2 (1/4) aslanlî=6 livres, 6 sols*
> *1 Venedik altını=2 (1/2) aslanlî=6 livres, 15 sols*"

Savary'nin tespit edemediği diğer sikkeleri Tavernier, seyahatnamesinde yazmaktadır. Ömrünün yarısından fazlasını Levant ve Uzak Doğu'da geçiren Tavernier'e

---

[984] Jean-Baptiste Tavernier, *age.*, s.39-40.

[985] Savary, *age.*, s.456-457.

[986] Savary'ye göre, tüccarlar İspanyol riyal sikkelerini *arslanlı* kuruşlarla bozdurduklarında %2-3 kadar zarara uğrarlardı.

[987] Osmanlı piyasasında *kara guruş* ya da *kâmil guruş* adlarını alan Avusturya ve Almanya'nın büyük boy sikkesidir. Abdulkadir Atar, "XVIII. Asır Fetva Mecmuaları Işığında Osmanlı'da Tedavül Aracı Olarak Kullanılan Paralar", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmacıları Dergisi*, C.VI, S.1, (2017), s.71. Savary'ye göre, dört çeşit kara *guruş* bulunuyordu. Halil Sahillioğlu ise, riyal kuruşların piyasalardaki "kâmil" ve "tamam" kuruşlarıyla da anıldığını söylemektedir. Halil Sahillioğlu, "Esedî", *DİA*, C.XI, (1995), s.369.

[988] Sikkenin iki tür basımı bulunuyordu. Biri Avusturya'nın Innsbruck'te, diğeri Hollanda'da.

[989] Polonya menşeili sikke.

[990] Fransa Krallığı'nın *Orange* Eyaleti'nde bulunan darphanede basılmaktaydı.

[991] Gümüş sikke.

göre, en ufak para birimi olan akçe (*aspre*) ve para (*parasi*) Osmanlı Devleti'nde bastırılıyordu ve sırayla 8 *deniers* ve 4 akçe değerindeydi. *Aslanî* sikkelerin yanı sıra tedavülde *dört riyal*'lik*, iki* ve *bir riyal*'lik sikkeler de bulunuyordu.[992] Halil Sahillioğlu da incelediği birçok Galata Kadı Sicilinde bahsedilen kuruşların esasında tedavüldeki İspanya, Peru veya Meksika menşeili "riyal" denilen sikkeler olduğunu işaret etmektedir[993] Üstelik riyalin birçok kayıtta *kâmil* ve *tam guruş* olarak anılması, bunların "kuruş" ile genelleştirildiğini göstermektedir. Riyal'in Galata'nın 1611-1629 yılları arasındaki rayici 80 ila 100 akçe, Osmanlı altınlarından şerifinin rayicinin ise 1634-1635 yıllarında 240 akçe olduğu tespit edilmektedir.[994] Bu veriler hemen hemen Savary'nin verileriyle örtüşmektedir.

Durum böyle olunca, Avrupalı tüccarlar Osmanlı'da geçen sikkelerin taklitlerini basmak için kıyasıya bir rekabet girip Osmanlı Devleti'ne gümüş sikke ihracatına başladılar. Örneğin Venedikliler, İngilizler ve Hollandalılar *zolata* sikkesini düşük ayarda bastırıyorlardı.[995] Felemenk tüccarları da 1650-1660 yılları arasında *5 sollük* sikkelerini ithal ederek ticaret yapıyordu.[996] Daha sonra Avrupalılar kendi darphanelerinde saf gümüş içeriğini hafifletip bakır ilave ederek aynı görünümlü gümüş sikkeler ürettiler.[997] Amaç, tağşiş edilen sikkeleri ülke dışına ihraç ederek bunları Osmanlının ticari kur değerlerine göre hakiki parayla değiştirmek ve getirilen bu parayı da darphanelerde yeniden tağşiş ederek basmaktı. Bu yöntem Avrupa pazarlarına sıçrayınca, bu sefer kendi sikkeleri de değer kaybetmeye başladı. Buna önlem olarak, tağşiş edilen sikkelerin üzerlerine Latince yazılar eklediler.

> "17. yüzyılın ortalarında, yaklaşık yirmi yıllık bir dönem boyunca Fransız, İtalyan ve Hollandalı tüccarlar Güney Fransa, Kuzey İtalya ve Avrupa'nın diğer yerlerindeki darphanelerde dışı çok ince bir kat gümüşle kaplanmış ama içi tümüyle bakıra indirgenmiş küçük Avrupa sikkelerinden büyük miktarda bastırdılar. Bu sikkeler daha sonra gemilere yüklenerek Akdeniz üzerinden Osmanlı piyasalarına getirildi ve aynı tüccarların satın aldıkları malların karşılığında ödeme olarak kullanıldı."[998]

---

[992] Tavernier, *age.*, s.39.

[993] Halil Sahillioğlu, "XVII. Asrın İlk Yarısında İstanbul'da Tedavüldeki Sikkelerin Râici", *TTK Belgeler*, 1/2 (Temmuz 1964), s.232.

[994] Sahillioğlu, agm., s.228, 231.

[995] Mantran, *age.*, C.I, s.225.

[996] Thierry Alain, "Les Néerlandais et le Marché Monétaire Levantin Dans la Seconde Moitié du XVIIe Siècle (1648-1701)", *Histoire, Economie et Société*, (2008), s.21-38.

[997] Fransa Krallığı'nda Dombes, Orange, Avignon ve Monaco'da, İtalya'da ise Cenova'da kalp sikkeler bastırılmıştır.

[998] Pamuk, *age.*, s.141.

Kandiyye Kuşatması (1644-1669) ve Saint-Gotthard Muharebesi'nin (1664) yarattığı siyasal kriz yüzünden büyükelçiler Vantelet'ler (baba ve oğul) Bâbıâli nezdindeki itibarlarını tamamen yitirmiş ve bu durum Fransız ticaretini diğer Avrupalı rakiplerine nazaran daha da geriye düşürmüştü. Bunun bir nedeni de Büyükelçi Denis de La Haye Vantelet'in 1670'de krala gönderdiği bir raporda yazdığı üzere yabancı sikke ticaretiydi. Büyükelçi raporunda, "*tüccarın beş sol kıymetindeki sikkelerle yapılan ticarette yüzde elli, altmıştan seksene kadar kazanmış olmaları dolayısıyla Fransız ticareti benim görev döneminde olduğu kadar hiçbir zaman kâr ve istifade temin edememiştir*" diyordu.[999] Paul Masson da Marsilyalıların bu ticaretten 13 yıldır (1656-1669) %80-90 kar ettiğini belirtmektedir.[1000] Edhem Eldem ise sahte *cinq sols* ticaretinin Osmanlı'da yaklaşık yirmi sene sürdükten sonra 1669'da tedavülden kaldırıldığını yazmaktadır[1001]

Colbert daha Donanma Devlet Sekreteri olmadan evvel, ticaretin geleceği için gümüş sikkelerin kraliyetten Levant'a kaçırılmasına mani olmak istemişti. Bunun için de İstanbul büyükelçisi Vantelet'e sahte sikkeler hususunda Marsilya Ticaret Odası ile müşterek hareket etmesini emretti. Oda da 1665-1666 yıllarında kalp sikke ticaretinin durdurulmasına karar verdi.[1002] Büyükelçi Vantelet ise İngiliz ve Felemenk ticaretinin Fransızlardan farklı olduğu görüşündeydi. Bunu 3 Eylül 1668 tarihli şifreli yazısında dile getirdi.[1003] Yazıda, Fransızların Levant kumpanyasının daha hayata geçmediği bir dönemde, kalay ve kurşun gibi emtiaları Osmanlı iskelelerine getirme yasağı bulunduğundan %80-100 arasında tağşiş sikke ticaretine ağırlık verdiklerini belirtti. Oysa İngilizler kendi kumaşları ve çeşitli emtialarını getirirken asla sikke taşımıyorlardı. Felemenkler ise tıpkı İngilizler gibi kendi emtialarını taşısalar da ülkeleri dışında bastırdıkları tağşiş gümüş sikkelerin (aslanî) ve hatta *5 sol* ekü'lerin de ticaretini yapıyorlardı.[1004]

Büyükelçi Nointel'in birkaç yazışmasında sahte sikkelere karşı çözüm arayışında olduğunu görmekteyiz. İtalya'nın Dombes bölgesinde basılan *sequin* sikkelerinin

---

[999] Mustafa Daş, *İstanbul'da Fransız Elçiliği Marki de Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri*, çev. Ali Şevket Bizer, TTK Yayınları, Ankara 2017, s.127.

[1000] Masson, *age.*, s.17-18.

[1001] Edhem Eldem, "Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti", *Türkiye Tarihi 1603-1839 Geç Osmanlı İmparatorluğu*, C.III (ed. Suraiya Faroqhi), çev. Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s.364.

[1002] Masson, *age.*, s.158-159.

[1003] AN, AE, B^I, Cilt 376, f°2.

[1004] AN, AE, B^I, Cilt 376, f°2v-3. Vantelet'e göre 1 arslanî, neredeyse 1 İspanyol sekiz realine eşitti.

Osmanlı Devleti'nde kullanılmasında sakınca görülmediği, hatta Fransız sikkelerinin de kabul edilebileceğini belirtiyordu; yeter ki bu sikkeler gerçek olsun, *kalp* olmasınlar.[1005] 1669 Kandiye Kuşatması'ndan sonra İstanbul'a ve İzmir'e Felemenklerin getirdiği Fransız sikkelerinin yasaklanması için birtakım tedbirler alınmaya çalışılsa da yeterli olmadı. Hatta Büyükelçi Nointel, sadrazam ile bir görüşmesinde, kalp sikkelerin önüne geçilmesi için Kahire'deki gibi İstanbul'da da bir sarraf dükkânının açılması teklifinde bulunsa da hayata geçirilmedi.[1006] Gezgin Tavernier, Osmanlı Devleti'nde yayılan sahte para miktarının 180 milyona ulaştığını belirtmektedir.[1007] Bu bolluğun bir diğer sebebi de getirilen sikkelerin 1604 Kapitülasyonun 9. maddesi gereğince gümrük vergisinden muaf olmasıydı.[1008] Üstelik gelen sikkeler Fransız gemileriyle taşındığından konşimento da hazırlanırdı. Öyle ki Levant ticaretinde kesilen *cottimo* vergisinden gelen para bile büyükelçilere maddi destek olarak gönderilirdi.[1009]

Görsel 3.1. Riyal Guruş Taşındığına Dair 16 Şubat 1673 Tarihli Konşimento

[1005] AN, AE, B[1], Cilt 377, f°175.

[1006] AN, AE, B[1], Cilt 376, f°274.

[1007] Tavernier, *age.*, s.42.

[1008] François Savary Brèves, "Traicté Du Roy Henry le Grand & de l'empereur des Turcs, faict par l'entremise de Monsieur de Breves", in *Relation des voyages de Monsieur de Breves, tant en Grece, Terre-Saincte et Aegypte, qu'aux royaumes de Tunis & Arger. Ensemble un traicté faict l'an 1604. entre le roy Henry le Grand, & l'empereur des Turcs. Et trois discours dudit sieur, le tout recueilly par le S. D. C.,* Nicolas Gasse, Paris 1628, f°9; Ahmet Tabakoğlu, *Osmanlı Mâlî Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s.381; Belin, *age.*, s.117-118.

[1009] ACCM, J Serisi, Cilt 3 (16 Şubat 1673 tarihli konşimento).

Bu konşimento Marsilya'da hazırlanırken *cottimo* müdürleri Büyükelçi Nointel'e, tam beş torba dolusu 2666 adet (2/3) riyal kuruşun Kaptan Pierre Manaire ve kâtibi François Raisse'e emanet edilerek *Saint-Charles Borromée* adlı gemiye yüklendiği bilgisini geçmektedir.

Öte yandan, "*Frânçe tüccârı vilâyetlerinden getürdükleri guruşlarından resm alınagelmiş değil iken*" Osmanlı gümrük eminlerinin geneli Fransızlardan fazladan vergi talep etmekteydi. Buna mukabil Bâbıâli de büyükelçilerin şikâyetlerini hâvi arzuhalleri üzerine birçok hüküm çıkarırdı.[1010] Büyükelçi Vantelet kaleme aldığı şifreli bir yazıda, Fransız gemilerinde yabancı sikkeler bulunduğunu bilen Osmanlı gümrük memurları ile paşaların keyfi haraçlar (*avanies*) ve vergiler keserek Fransızların Levant ticaretine zarar verdiklerini belirtiyordu.[1011]

Mali bunalım içindeki Osmanlı Devleti'nde kalp sikke ticareti almış başını yürümüştü. Üstelik II. Viyana Seferi ve sonrasında birçok cephede savaşların başlaması, devlet hazinesindeki krizi daha da artırmıştı. Bu yüzünden devlet, 1687'den itibaren bir para reformu gerçekleştirmek için hamleler yapmaya hazırlanmıştı. Büyükelçi Girardin'in Bahriye Bakanı Seignelay'ye yazdığı 10 Mart 1687 tarihli mektupta, sadrazamdan aldığı bilgilere dayanarak Osmanlı Devleti'nin Venediklilerle olan savaş yüzünden Venedik altın dukası ile metalarının yasaklanacağından ve artık ticaretin devletin kendi basacağı paralarla yapılacağından bahsetmiştir.[1012] Mayıs ayında ise İstanbul'da *aslanî* ile aynı sıfatı taşıyan yeni gümüş sikke ile şerif altınının basılmaya başlandığını yazmıştır.[1013] İspanyol riyali dışında, İngilizlerin ve Felemenklerin daha önce getirdiği altın ve gümüş sikkelerin yasaklanmasına dair de karar çıkmış; lakin devlet bunların girişini fiilen engelleyememiştir. Ayrıca, İspanyol riyalinin Doğu limanlarında bir satış ürünü gibi kabul edildiği ve Türklerin bastığı aslanî'lerle %10 ve altınlarla %15 arasında bozdurulacağı bilgisini vermiştir.[1014] Büyükelçiye göre, basılan yeni kuruşun (fr. *coin*) tüm Osmanlı Devleti iskelelerine yeterli gelmesi ve yabancı paraların câri kur değerlerinin düşürülmesi hedeflenmişti.[1015] Nitekim 6 dirhem (19,2 gr.) ağırlığındaki bu

[1010] Genç, *age.*, s.213-214 (Sayda-h.114), s.315 (İzmir-h.295), s.326-327 (İstanbul-h.318); Karakoyun, *age.*, s.171 (Halep-h.129), s.178 (Mısır-h.139), s.257 (Antalya-h.322).

[1011] AN, AE, B^{I}, Cilt 376, f°17-17v.

[1012] AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°6.

[1013] AN, AE, B^{I}, Cilt 380, f°23.

[1014] AN, AE, B^{1}, Cilt 380, f°23.

[1015] AN, AE, B^{1}, Cilt 380, f°109v-110r.

yeni gümüş sikke 160 akçeye denk gelecek seviyede 1099'da (m. 1687-88) II. Süleyman zamanında darbedilmişti.[1016]

Bununla birlikte, Beyazıt civarında eski bir Bizans manastırında işleyen İstanbul Darphanesinde Aralık 1688'de bol miktarda pul denilen bakır *mankur*'lar (*manghours*) darbedildi.[1017] Alphonse Belin, mangırın değeri hakkında şöyle bilgi verir: "*bir okka arı bakırdan 800 mangır kesilmişti ki iki mangır bir akçe değerinde idi*".[1018] Ancak bu tarihte, Peralı Fransız tüccarlar Jean-Baptiste ve Mathieu Fabre kardeşler, bu mangırların sahte versiyonlarını üretmek ve piyasaya sürmek amacıyla bir şirket kurdular.[1019] Mangırlar Fransa'nın Monaco'daki darphanesinde basılıp gemi re'isi (*patron*)[1020] Marin vasıtasıyla İstanbul'a gönderilmiş, Fabre kardeşler de Boğazhisar açıklarında sikke kasalarını indirip at arabalarıyla İstanbul'a sokmuştu. Büyükelçilik bu ticareti tasvip etmeyerek bu tüccarlar hakkında soruşturma açtı ve Gelibolu konsolosunun dragomanı Elias'ın Boğazhisar'ına gönderilip soruşturmaları yürütmesine izin verdi.

Jean-Baptiste Fabre'ın 4 yıllık kâtibi Josef Clément Faure, Türkler tarafından yakalanıp Edirne'de sorgulandıktan sonra tüm suçlarını itiraf etti. "İbrahim Paşa" adlı yeniçerinin onu İstanbul'a getirmesinden sonra, Mösyö Fabre ve komisyoncusu Michel Scordille ile beraber Fransız Elçiliğinde sabah dokuzda mahkemeleri vardı. Bu ticaretin Kaptan Ferrandi ve Kaptan Etienne Marin ile yapıldığı ortaya çıkmıştı. Hatta Mosé adlı bir Yahudi de Fabre'ın kuryecisi ve birçok olaya şahitlik eden bir kişi olarak elçilikte Fabre aleyhine ifade verdi. Marsilya'daki mangır işlerinde tek yetkili olan kardeşi Mathieu Fabre, gemilere yaklaşık 15 kental değerinde mangır kasalar yükletebiliyordu. Mathieu Fabre sadece Kaptan Ferrandi'nin gemisini kiralıyordu. Zira gemi reisi Marin'in kullandığı gemi kendisine aitti. Kardeşi Jean da İstanbul'dan Kaptan Manoli ile 80-100 *piastres* (kuruş) karşılığında anlaşıp Değirmenlik'de sakladığı mangır kasalarını yükleyecekti. Bu kasalar daha evvel Kaptan Marin'in adada bıraktığı kasalardı. Jan savunmasında, bu kasaların geri getirilmesi için değil, denize salıverilmesi için Kaptan Manoli ile anlaştığını söylüyordu. Ayrıca, kaptana bu ticareti ispatlayan lüzumlu belgeler Jean tarafından verilmediği için şüpheli duruma düşüyordu.

[1016] Uzunçarşılı, *age.*, s.471; Özcan, agm., s.250; Mantran, *age.*, C.I, s.221.
[1017] Atar, agm., s.66.
[1018] Belin, *age.*, s.107.
[1019] AN, AE, B[1], Cilt 381, f°148 (büyükelçinin mektubu), 158 (kançılaryadan çıkan soruşturma özeti).
[1020] Bk. 4. Bölüm 1044. Dipnot.

Büyükelçilik, Jean'nın masum olmadığı hükmünü verdi. Çünkü Değirmenlik'ten İstanbul'a küçük gemi ile ticaret yapılma nedeninin dikkatleri çekmmemek olduğu kanaatine varıldı. Büyükelçilik kayıtlarında, Fabre kardeşlerin mangır ticaretinde apaçık bir şirket kurduğu, Fransız ticaretini zedeleyen bu şahıslar ile işbirlikçilerinin bertaraf edileceğine dair Marsilya'ya haber verildi.[1021] Nitekim öyle de oldu. İstanbul'dan Mösyöler Souchet ile Mazet ile Değirmenlik'ten tüccar Claude Sicard gibi suç ortakları deşifre edildi.[1022] Bu hadiseden sonra Jean Baptiste Fabre'nın İstanbul'daki itibarı yerle bir oldu ve resmen istenmeyen adam hâline geldi. Büyükelçi Châteauneuf, kendisinden Gelibolu Konsolosluğu beratını iade etmesini ve İstanbul'dan ayrılmasını istedi.[1023]

Netice itibariyle tüccarlar Trakya, Selanik ve İzmir yörelerinde de kalp bakır mangırların kalpazanlığı yaparak büyük gelirler elde ettiler ve Osmanlı piyasalarına zarar verdiler.[1024] Sonunda devlet, piyasalara müdahale etmek zorunda kaldı ve Kasım 1691'de mangırların basımını durdurdu.[1025] Akabinde, %60 gümüş ve %40 bakırdan oluşan yeni büyük boy sikkeler tıpkı Polonyalıların zolotaları gibi basıldı ve ve piyasaya Osmanlı'nın yeni kuruşu olarak sürüldü.[1026] Halil İnalcık bu sikkeyi "Osmanlı *piastre*"ı olarak işaret ederken, 1690'daki kurunu 40 *para* veya 120 *akçe* şeklinde saptamaktadır.[1027] Şevket Pamuk da Osmanlı'daki yeni para biriminin *piastre* denilen büyük gümüş kuruş olduğunu ve alışverişte kullanıldığını işaret etmektedir.[1028] Hatta Edhem Eldem, bu kuruşun 18. asrın kambiyo senetlerinde "padişahın yeni zolata kuruşu" (*piastres du Grand Seigneur en iselottes neuves)* olarak geçtiğini belirtmektedir.[1029]

[1021] Bu konuyla ilgili referans AN, AE, B^1, Cilt 380, f°352 / Cilt 381, f°64, 69, 81 ve 83.

[1022] AN, AE, B^1, Cilt 381, f°210.

[1023] AN, AE, B^1, Cilt 381, f°64. (3 Eylül 1691 tarihli mektup).

[1024] Pamuk, *age.*, s.154.

[1025] Atar, agm., s.66.

[1026] Pamuk, *age.*, s.154.

[1027] Halil İnalcık ve Donald Quataert, *An Economic And Social History of The Ottoman Empire 1300-1914*, Cambridge University Press, New-York 1994, s.966.

[1028] Şevket Pamuk, "monnaie", François Georgeon, Nicolas Vatin, Gilles Veinstein ve diğerleri, *Dictionnaire de l'Empire Ottoman*, Fayard, Paris 2015, s.815.

[1029] Eldem, *age.*, s.159.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL TİCARETİNDE FRANSIZ İHRACAT VE İTHALATI

4.1. Marsilya-İstanbul Güzergâhı ve Galata Limanı

Fransızların 17. Yüzyılda İstanbul yolculukları hakkındaki bilgiler, seyahatnamelerinin yanı sıra yeni atanmış büyükelçilerin seyahat mektuplarından öğrenilmektedir. Bu metinlerde, özellikle *Levant* adı altında yapılan seyahatler sırasında görülen Akdeniz adaları, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, İstanbul Boğazı, Haliç ve Galata gibi yerler hakkında tasvirler yer almaktadır. Gezginler, okuyucunun beklentisini karşılamak için tanık oldukları her öğeye dikkat etmişler, bilhassa etnografya, coğrafya, arkeoloji ve botanik bilimine dair bilgileri eserlerine katmışlardır. Bazen de seyyahlar bilgisizliklerini veya göremediklerini örtmek adına başka eserlerden esinlenme yolunu seçmişlerdir. Dolayısıyla İstanbul kenti, Doğu seyahatinin bir etabı olarak görüldüğünden genelde yüzeysel tasvirlerle geçiştirilmiş, yerel ticaret konularına fazla ilgi gösterilmemiştir. Bununla birlikte 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Chardin, Grelot ve Tavernier gibi seyyahların Acem ve Hindistan yolculuğunda gördükleri ticaretten bahsetmeleri ise oldukça kıymetlidir.

Bazı seyahatnamelerde İstanbul ve çevresi gravürler üzerinden aktarılırken, İstanbul haritaları ve güzergâhları da 17. yüzyıl haritacıları tarafından gösterilmiştir. Bu doğrultuda, Kral XIV. Louis'nin coğrafyacısı ve haritacısı olarak bilen Pierre Duval (1619-1683)'in *İstanbul güzergâhları* adı altındaki haritalarını önemle zikretmek gerekir. Duval, sadece Fransa Krallığı ve Doğu Akdeniz'i değil, aynı zamanda İtalya, Kuzey Afrika, Hindistan, tüm Mezopotamya bölgesi, Tatar bölgesi, Kızıl Deniz, Mekke güzergâhı ve Amerika'nın Yeni Florida bölgesi gibi pek çok haritadan derlediği eserini krala takdim etmiştir.[1030] Haritalarını Petro della Valle, Ribaut Laudonier gibi birçok Fransız veya yabancı seyyahın notlarından oluşturmuştur. Bu notların bir kısmı 16. yüzyılda yapılan seyahatlerle ilgili olduğundan, haritacı Duval 1677'de Paris'teki mekânında yayımladığı *Modern Seyahatler ve Güzergâhlar* adlı eserini bir "dünya harita kataloğu" şeklinde sunmaktadır. Akdeniz, Adalar Denizi ve İstanbul'u ilgilendiren haritalar incelendiğinde, payitahtın müstakil bir haritasının olmadığı görülmektedir.

[1030] BnF, Pierre Duval, *Cartes pour les itinéraires et voïages [sic] modernes qui ont esté faits tant par mer que par terre dans toutes les parties du monde et particulierement dans le Levant. Par P. Duval géographe du Roy*, Paris 1677.

Duval'a göre, biri denizyolu olmak üzere Paris'ten İstanbul'a giden dört farklı ana güzergâh bulunmaktadır.

Fransa Ortaçağı'ndan beri Doğu Akdeniz ve Garp Ocakları ticaretinde denizyolu güzergâhı kullanılır ve bu ticari gemilerde hususi görevliler de yer alırdı. Örneğin diplomatlar, sanatkârlar ve din adamları yolcu olarak gemi kaptanlarına belirli seyahat ücreti verirlerdi. Örneğin diplomat Deshayes de Courmenin 1621 yılında İstanbul seyahati için 12 ekü ödemişti.[1031] Bu bedel 1700 yılında 10 ekü'ye inmişti.[1032]

İstanbul'a gidecek olan büyükelçi ve maiyetini taşıyan gemi Marsilya'dan değil Toulon Tersanesinden kalkardı. Örneğin Gabriel de Guilleragues, 1679'da büyükelçi olarak atandıktan sonraki hazırlıkları ve takip ettikleri yol güzergâhı hakkında bilgi vermişti. Guilleragues, yola koyulmadan önce, Mart-Eylül ayları arasında Toulon kentinde gemisinin hazırlanmasını ve rüzgâr akışlarının düzelmesini bekledi. O süreçte, kraliyetin İstanbul Talimatnamesi eline ulaşmıştı. Levant ticareti ile ilgili bilgileri limandaki tüccarlardan öğreniyordu. Ağustos'ta ailesini getirdikten sonra gemi hazırlıkları da bitmişti. Fakat bu gemide yalnızca Guilleragues ailesi bulunmuyordu. Aynı zamanda Malta Adası'na görevli giden Fransız beyzadeleri, Halep'te konsolos görevini üstlenecek Mösyö Laurent d'Arvieux, Acem'e elçi olarak memur edilen papaz yardımcısı François Picquet, Halep'te Cizvitlerin başına geçecek ruhban Michel Nau, büyükelçinin ruhbanı Besnier, Selanik'te konsolos beratı almış tüccar Jean Bonet ve gezgin Antoine Galland da yer almaktaydı.[1033] Nihayetinde *Le Hardi* adlı gemiyle 11 Eylül 1679'de Toulon Limanı'ndan yola çıkıldı. Geminin İstanbul güzergâhı şöyleydi:

Toulon → Sardinya'nın Cagliari Limanı (11-18 Eylül 1679)
Cagliari → Malta (3-4 Ekim)
Malta → Kefalonya (16 Ekim)
Kefalonya → Çuha Adası (*Cerigo*) (20 Ekim)
Çuha Adası → Değirmenlik (*Milo*) (23 Ekim)
Değirmenlik → İstanbul (15 Kasım)[1034]

[1031] Masson, *age.*, s.480.
[1032] Masson, *age.*, s.480 ; Paris, *age.*, s.164.
[1033] Gabriel de Guilleragues, *Correspondance*, Cilt I, Librairie Droz, Paris-Genève 1976, s. 84.
[1034] AN, AE, B^{I}, Cilt 377, f°432, 435.

Görsel 4.1. Büyükelçi Guillergues'ı Taşıyan Geminin İstanbul Deniz Yolculuğu (1679)

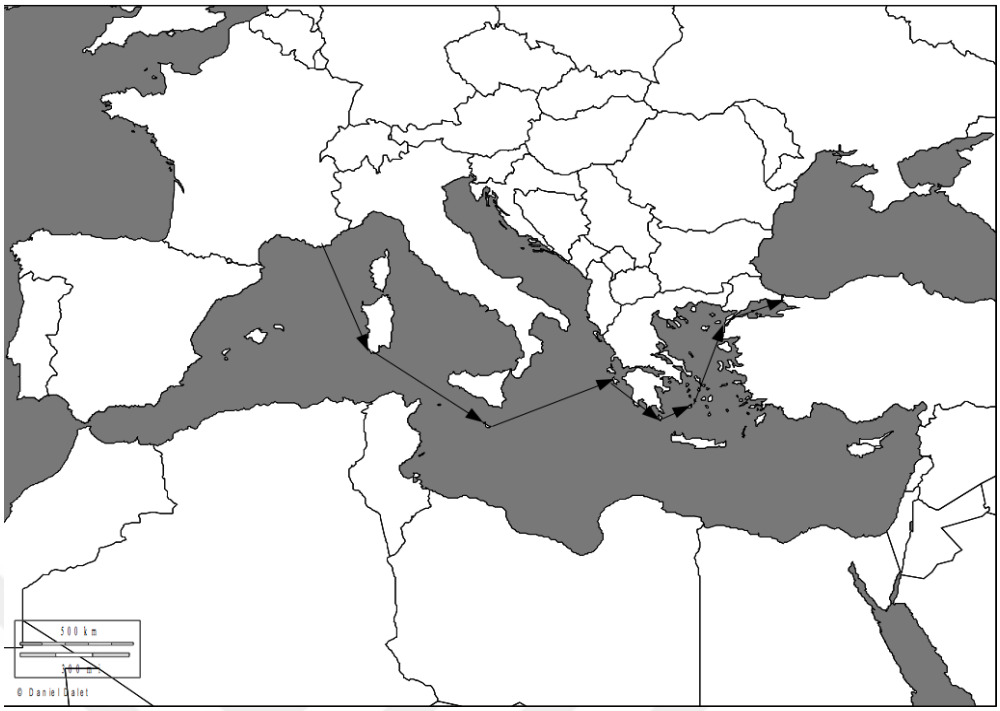

Kaynak: Harita yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu deniz yolculuğunun yaklaşık iki ay sürmesinin nedeni, kötü hava şartlarından dolayı uğranılan her limanda bir ila iki hafta kadar beklenmesiydi. Yolculukta rüzgârın karşı yönden esmesi sonucunda ya geri dönülür ya da limanda mola verilirdi. Ayrıca savaş zamanlarında ya da korsan tehlikesi söz konusu olduğunda sığınılan liman terk edilmezdi.[1035] Gemiciler her bekleyişte ihtiyaçlarını gidermeye bakar ve limandan çıkmak için doğru vakti beklerlerdi.

Haritacı Duval'in bahsettiği geleneksel kara yolculuklarında ise Fransızlar Paris'ten İstanbul'a varan yolculuklarında Strazburg ve Almanya'nın Ulm kentine vardıktan sonra Tuna Nehri üzerinden Sırbistan'ın Niš şehrine gelirlerdi. Aynı şekilde, Venedik'ten Raguza'ya (Dubrovnik) gelenler de bugünkü Slavonya bölgesinden kuzeydoğudaki Hersek'e giderlerdi. Buradan Hersek'in Trebinje, Cernica ve Foča kasabaları geçilir ve Karadağ'ın etrafından Niš'e doğru yol alırlardı. Bu noktadan da Bulgaristan'ın Sofya kentine ve devamında Edirne'ye gelindikten sonra sırasıyla Havsa, Lüleburgaz, Silivri, Büyükçekmece ve Küçükçekmece yolu üzerinden İstanbul'a

[1035] "*İzmir ve İstanbul'a giden Fransız gemileri kuzey ve kuzeydoğu doğrultusundaki Tinos ve Mikonos kanalından geçerler; kötü havalarda Mikonos'ta mola verir, savaş sırasında da buraya sığınırlar.*" Tournefort, *age.*, I. Kitap, VI. Mektup, s.202.

ulaşırlardı.[1036] Büyükelçi Achille de Harlay (Sancy Baronu) 1611'de Niš'ten İstanbul'a 33 günde varabilmişti.[1037] Duval'in resmettiği İstanbul güzergâhları aşağıda aktarılmıştır: [1038]

Görsel 4.2. Sırbistan ve Bosna-Hersek Üzerinden İstanbul Yolu (1677)

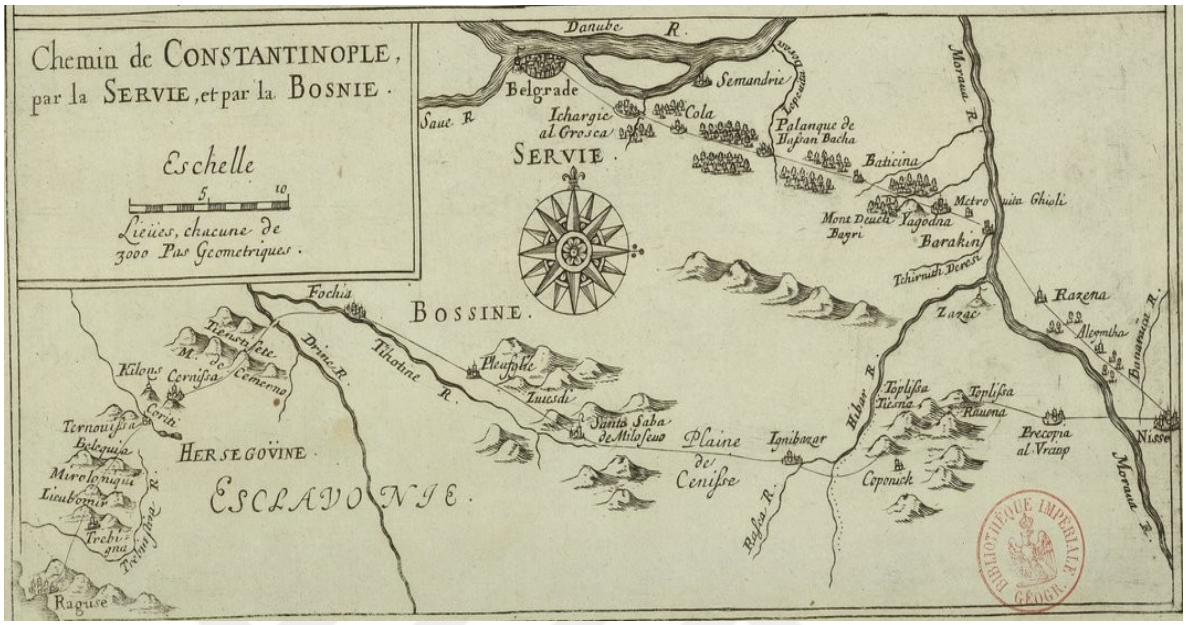

Görsel 4.3. Bulgaristan (üst) ve Devamında Edirne (alt) Üzerinden İstanbul Yolu (1677)

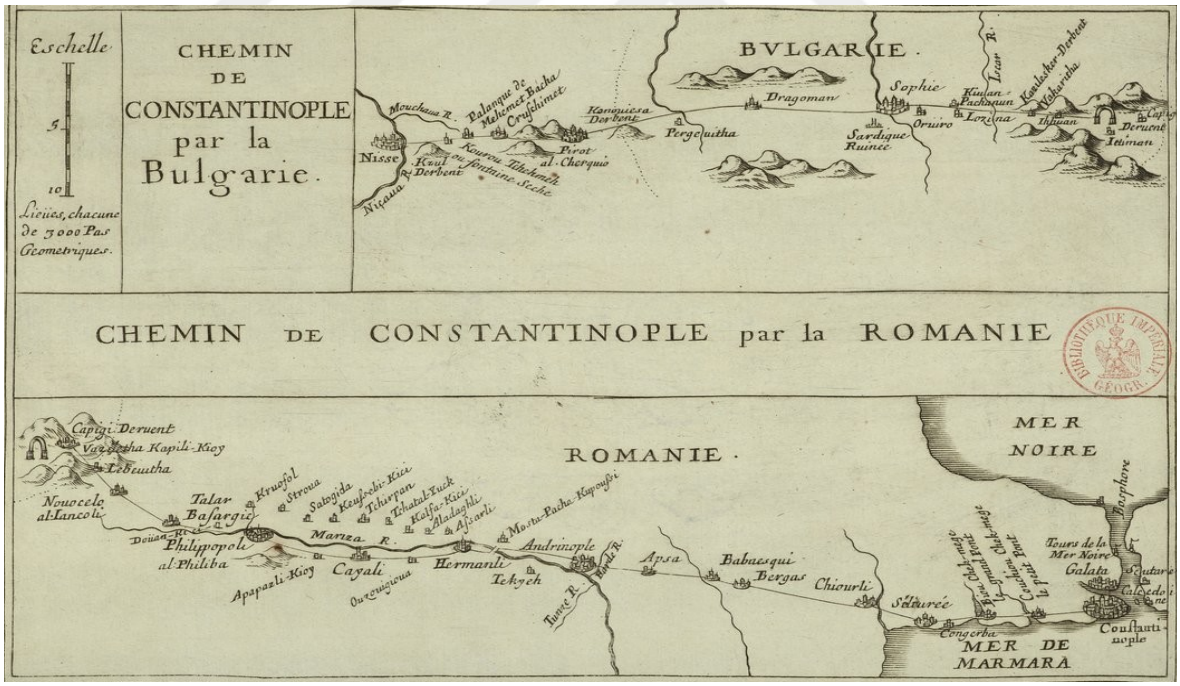

[1036] Bu güzergâh hakkında bk. Philippe du Fresne-Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, çev. Teoman Tunçdoğan, 2. Bs., Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s.46-48.

[1037] Brizay, agm., s.35.

[1038] Pierre Duval, *Diverses Cartes et Tables pour la Geographie Ancienne pour la chronologie et pour les Itinéraires et Voyages Modernes par P. Du-Val Geographe du Roy*, Chez l'Auteur, Paris 1677. Bk. BnF, *Cartes pour les itinéraires et voïages [sic] modernes qui ont esté faits tant par mer que par terre dans toutes les parties du monde et particulierement dans le Levant*, Département "Cartes et Plans" (Haritalar ve Planlar), demirbaş GE FF-8829.

Fransızlar genel itibariyle İstanbul'la yaptıkları ihracat ve ithalatları Galata Limanı üzerinden gerçekleştirmiştir. Bu liman, Fransız kaynaklarında "*port de Constantinople*" yani İstanbul Limanı olarak geçse de burada kast edilen esasında Haliç'tir. Fransız ve yabancı seyahatnamelerde Haliç'in tasvirleri de genelde İstanbul Limanı olarak tanımlanmaktadır. Fransız seyyah Philippe du Fresne-Canaye 1573 yılında, "*Doğa, limanı* (Haliç'i) *öyle bir yere yerleştirmiş ki, gemiler akıntı sayesinde küreğe ve yelkene ihtiyaç duymadan kolaylıkla girebilir ve çıkabilir (...). Her gün İzmit Körfezi'nden ve civarı konumlardan kayıklar bu limana gider ve gelir*" demiştir.[1039] Hatta 17. yüzyıl başlarında İtalyan gezgin Pietro Della Valle, bu limanın 1000 gemilik bir kapasitesi olduğundan bahsetmiştir.[1040] Keza Evliyâ Çelebi de benzer bir ifade kullanmaktadır.[1041]

> "Bu Galata Limanı gayet hoş liman olduğundan sekiz rüzgârdan emindir. Kış vaktinde bin parça gemi birer demir üzere demir verip pervasız ve korkusuzca yatarlar. Bu kalenin kuzey tarafında olan dış varoş Tophane'den sayılır, zira hâkimi başkadır."

Galata'ya tâbi iskeleler hakkında ise 17. yüzyıl Galata şer'iyye sicilleri önemli bilgiler sunmaktadır. Kayıtlarda; *Karakeçi, Kürkçükapısı, Karaköy, Mumhane, Kurşunlu Mahzen, Tophâne, Salıpazarı, Fındıklı, Karabâli, Eğrikapı, Beşiktaş, Kuruçeşme, Arnavudköy, Çengelköy* ve *İstavros* iskelelerinin adları geçmektedir. Bu iskelelerin bazılarında Fransız kaptanlara ait gemilerin demirlemesi aşağıdaki tablonun oluşmasını sağlamıştır:

Tablo 4.1. Fransızların Demirlediği Galata İskeleleri (17. Yüzyıl Sonu)

Galata ve İstanbul Şer'iyye Sicilleri (GŞS-İŞS)	Kaptanın Adı	Geminin Demirlediği İskele	Gemi Türü
GŞS, nr.136, vr.142a-2. 3 Ş 1097 / 25 Haziran 1686	Kaptan Fransizko Kontana veled-i Fontana	Karaköy Kapısı hâricinde vâkiʿ iskele	Kalyon
GŞS, nr.141, vr.39b-2. 13 S 1099 / 19 Aralık 1687	Kaptan Ferav	Balıkpazarı Kapusı İskelesi	Binek[1042]
GŞS, nr.141, vr.52b-2. 1 M 1099 / 7 Kasım 1687	Kaptan Gazazile	?	Kalyon
GŞS, nr.142, vr.83a-3. 21 B 1099 / 22 Mayıs 1688	Kaptan Falaftori veled-i Antonori	Cedîd Yağkapanı Kapısı hâricinde vâkiʿ iskele	Şeytiye[1043]
GŞS, nr.145, vr.7b-2. 12 B 1100 / 2 Mayıs 1689	Fransız kaptanlarından Petrobor veled-i Cak	Kurşunlu Mahzen İskelesi	Şibtiyye (Şeytiye)
GŞS, nr.145, vr.16a-2. 24 B 1100 / 14 Mayıs 1689	Kaptan Honore veled-i Vendo	Galata gümrüğü hüddâmında(?)	Şite (Şeytiye)

[1039] Fresne-Canaye, *age*., s.74. Philippe Fresne-Canaye, *Le Voyage du Levant*, Ernest Leroux, Paris 1897, s.112.

[1040] Della Valle, *age.*, s.25.

[1041] Çelebi, *age.*, s.395.

[1042] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr.141, vr.39b-2: "*binek tabir olunur sefine-i kebiremi*"

[1043] Vesikalarda şahtiye, şeytiye, şitye sözcükleri geçmektedir.

GŞS, nr.149, vr.35b-1. 4 B 1101 / 13 Nisan 1690	Kaptan Kogas veled-i Bikler	Beşiktaş İskelesi	Kalyon
GŞS, nr.154, vr.44b-2. 4 N 1103 /20 Mayıs 1692	Kaptan Renav veled-i Petro nâm müste'men	Beşiktaş İskelesi	Kalyon
GŞS, nr.160, vr.37a-2. 25 Ca 1105 / 22 Ocak 1694	Fransız kaptanlarından İsteyon veled-i Seret	Fındıklı İskelesi	Kalyon
GŞS, nr.162, vr.26a-1. 5 Şn 1105 / 1 Nisan 1694	Fransız kaptanlarından Mikel veled-i Martin	Galata hâricinde Yenigümrük hüddâmında(?)	Kalyon
GŞS, nr.162, vr.75a-1. 4 Za 1105 / 27 Haziran 1694	Anibali Cozib	Kapudağı Nâhiyesi'nde vâki' Balyoz Limanı	Şayka
GŞS, nr.165, vr.36b-2, 37a-1. 14 L 1106 / 28 Mayıs 1695	Fransız kaptanlarından Torkodonas	Kurşunlu Mahzen İskelesi	?
GŞS, nr.165, vr.68a-2. 7 Z 1106 / 19 Temmuz 1695	Fransız kaptanlarından Loyzo veled-i Povta	Ortaköy hüddâmında(?)	Kalyon
GŞS, nr.165, vr.71b-3. 15 Z 1106 / 27 Temmuz 1695	Fransız kaptanlarından Cozib veled-i Luizvakar	Karaköy İskelesi	Kalyon
GŞS, nr.171, vr.76b-3, 77a-1 9 C 1109 / 23 Aralık 1697	Fransız kaptanlarından Aleksandri Graz veled-i Cani	Bağfenarı(?) İskelesi	Şeytiye/ şitye
İŞS, nr.23, vr.35a-1. 26 B 1108 / 18 Şubat 1697	Kaptan Cerad veled-i Cerad	Tophane İskelesi	?
İŞS, nr.23, vr.41a-2. 1 Ş 1108 / 23 Şubat 1697	Kaptan Cerad veled-i Cerad	Tophane İskelesi	?
GŞS, nr.174, vr.45a-3, 45b-1 20 Ş 1110 / 21 Şubat 1699	Fransız kaptanlarından Maryan veled-i Can Batisyan	(silik)	Kalyon
GŞS, nr.178, vr.45b-3. 25 Z 1111 / 13 Haziran 1700	Kaptan Cevan veled-i Paznar nâm müste'men	Kurşunlu Mahzen İskelesi	Kalyon
GŞS, nr.178, vr.62a-1. 20 M 1112 / 7 Temmuz 1700	Fransız tâifesinden Marin Kaptan	Tuncana(?) Kasabası İskelesi	Şeytiye

Kaynak: İSAM Kütüphanesi, *Galata Şer'iyye Sicilleri*; Galata 145 numaralı defter için bk. Kuran, *age.,* C.I, s.850-851 (Galata 145, vr.7b-2), s. 851-853 (Galata 145, vr.16a-2); Yüksek, *age.*, s.264-265 (Canbatasta, vr.39b-2); s.334-335 (Gazazile, vr.52b-2).

4.2. Marsilya-İstanbul Hattında İhracat ve İthalat İşlemleri

4.2.1. Gemi Temini ve Malların Yüklenmesi

Fransız şirket sahipleri başta olmak üzere armatörler ve varlıklı tüccarlar Levant ya da Garp Ocakların herhangi bir şehrinde emtia satmak için kiralık gemi (*nolis*/*fret*) ayarlardı. Mal sahipleri, gemiye yükleyen (*chargeurs*) ya da gemiyi kiralayan (*affréteurs*) sıfatıyla, malın miktarına göre Fransız ya da yabancı uyruklu gemi reisi (*patron*)[1044] veya kaptan (*capitaine*) ile kiralama şartlarını konuşurdu.[1045] Provans kıyılarının tamamı denizcilerle dolu olmasından dolayı denizci arayışlarını sadece Marsilya'dan değil, civar

[1044] *Patron* terimi, Fransız kaynaklarında "maître", "nocher" veya "pilote" ile ilişkilendirilmiştir. Eski matbu lügatlarda bu gemiciye *patron*, *usta*, *reis*, *hami*, *efendi* veya *efendi ağa* olarak karşılık bulurken Fransa Ahkâm Defterleri'nde kaptan yerine *gemi re'isi* olarak ifade edilmiştir. Auguste Jal, *Glossaire Nautique - Répertoire polyglotte de termes de marine anciens et modernes*, Chez Firmin Didot Frères, Paris 1848, s.1144 (*patron* mad.); Artin Hindoglu, *Hazine-i Lugat-ı ou Dictionnaire Abrégé Turc-Français*, F. Beck Marchand Libraire, Vienne 1838, s.98 (*patron* mad.); Fouad, *Fransızca'dan Türkçe'ye Yeni Lûgat-Nouveau Dictionnaire Français-Turc par M. Fouad,* Mertebe Matbaası, İstanbul 1894, s.1010 (*patron* mad.); R. Youssouf, *Dictionnaire Portatif Turc-Français De La Langue Usuelle en Caractères Latins et Grecs,* Imprimeur de la Société Impéraile de Médecine, İstanbul 1890, s.130 (*patron* mad.).

[1045] Kaptanlar genelde Kraliyetin büyük tonajlı gemisinden, patronlar ise kendilerine ait küçük tonajlı ticari gemilerden mesuldü.

yerlerden (Antibes, Cassis, Ciotat, Martigues vs.) de yaparlardı. Provans kökenli denizciler yetenekleriyle tüm Akdeniz'de ün salmışlardı.[1046]

Denizcilerin yanı sıra Provans'ta müsait gemi de kolayca bulunurdu. İstanbul Büyükelçisi Savary de Brèves, 1610 öncesinde Provanslılara ait 1000 geminin İspanyol, Cenevizli ve Sicilyalılar tarafından kullandığını belirtiyordu.[1047] Üstelik Marsilya'dan Levant'a açılan her geminin kaptanı Fransız olmayabiliyordu; zira mal sahiplerinin malları yabancı gemiciler tarafından da taşınabiliyordu. Bu uygulama 17. yüzyılda oldukça yaygındı. Örneğin Provans kökenli Audiffret-İsnard Şirketi'nin çalışanları İngiliz asıllı Londralı Antoine Valthe, Guillaume Viloey, Londralı Georges Brun, Londralı kaptan Guillaume Veniet ve kâtibi William White idi.[1048] Aynı şekilde Marsilya Amiralliği tarafından verilen 25 Şubat 1650 tarihli çıkış belgesinde, Hollandalı Kaptan Jacob Coppre Dhorme'in İstanbul seferlerinde görev yapmıştı.[1049] Ancak yabancıların taşımacılıktaki sayısı Donanma Bakanı Colbert'in 1669 yılında açıkladığı %20'lik vergi yüzünden azaldı. Özellikle 1680-1683 yılları arasında Levant'a giden 371 gemiden sadece on tanesi Hollandalılara, İngilizlere, Maltalılara, İtalyanlara ve İspanyollara aitti.[1050]

Genel itibariyle 17. yüzyıl boyunca İstanbul'a beş tür gemi gidiyordu; sefine/gemi (*vaisseau*), polaka (*polacre*), tartana (*tartane*), filinta (*flûte*) ve kayık/barça (*barque*).[1051] Her geminin tonajı farklı olduğu için emtia ve mürettebatın sayısı değişiyor, vergi miktarı da onu göre belirleniyordu.[1052] Bu gemilerinin hacimleri ile alakalı somut bilgileri Séguiran'nin 1633 tarihli raporudan,[1053] 1650 ve 1651 tarihli Marsilya Amiralliğindeki kayıtlardan ve Ticaret Odasının 1680-1683 yılları arasında kaydettiği istatistik evraklarından öğrenilmektedir. Amiralliğin verilerine göre, İstanbul'a giden sefineler

---

[1046] Masson, *age.*, s.477.

[1047] Masson, *age.*, s.133.

[1048] Archives Départementales des Bouches-du-Rhône (Bouches-du-Rhône ilinin Arşivleri/ BdR. Arşivleri), 24 E, Audiffret-İsnard, Cilt 68 (29 Ekim 1644 tarihli mektupta Guillaume Viloey), Cilt 70 (İsnard'in sigorta kitapçığında geçen 6 Aralık 1642 tarihli sigorta kaydında Antoine Valthe) Cilt 72 (1644 tarihli konşimentolarda Guillaume Veniet ve William White'ın adı geçmekte), Cilt 74 (8 Aralik 1643 tarihli konşimentoda Georges Brun).

[1049] BdR. Arşivleri, Amirauté de Marseille et des Mers du Levant (Marsilya ve Levant Denizlerinin Amiralliği) IX B (9 B) Serisi, Cilt 19 (25 Şubat 1650 tarihli izin belgesi).

[1050] Paris, *age.*, s.160.

[1051] Gemi terminlojisi ve gemilerin teknik bilgileri için bk. Jal, *age.*, s.1516-1522 (*vaisseau* mad.), s.1192-1193 (*polacre* mad.), s.1432 (*tartane* mad.), s.706 (*flûte* mad.) ve s.252-253 (*barque* mad.). Buna mukabil Osmanlı'da inşa edilen muhtelif kürekli ve yelkenli gemiler hk. bk. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK Basımevi, Ankara 1992.

[1052] Paris, *age.*, s.154.

[1053] Sue, *age.* s.223-319 (Séguiran'nin raporun nushası), Masson, *age*., s.133.

ortalama 50 ila 300 tonilato,[1054] kayıklar ise 2.000-18.000 arasında kental[1055] yük taşıyordu.[1056] Odanın kayıtlarında ise sefineler 200-300 arası, tartane'lar 20, kayıklar en fazla 40 tonilato kadar yük götürmektedir:

Tablo 4.2. 1680-1683 Yılları Arasında İstanbul'a Giden Fransız Gemilerinin Kapasiteleri

Gemi Adı	Tarih	Geldiği Yer	Gemi Türü	Kapasite (Tonilato)
Saint-Jacques	Şubat 1680	Marsilya	Tartana	20
Saint Sacremant	Mart	Cassis	Kayık	40
Nostre Dame de la Garde	Mart	Marsilya	Kayık	40
Sainte Barbe	Haziran	Marsilya	Kayık	40
Saint Pierre	Haziran	Marsilya	Kayık	40
Saint Laurens	Ağustos	Marsilya	Kayık	30
Saint Jacques	Ağustos	Marsilya	Tartana	20
Saint Jean Baptiste	Ekim	Marsilya	Sefine	250
Nostre Dame de Grace	Ocak 1681	Marsilya	Kayık	30
Sainte Barbe	Ocak	Marsilya	Kayık	30
Nostre Dame des Carmes	Mart	Marsilya	Kayık	30
Saint Pierre	Nisan	Marsilya	Kayık	30
Saint Jean Baptiste	Nisan	Marsilya	Sefine	300
La Purification	Haziran	Marsilya	Kayık	30
Nostre Dame de la Garde	Temmuz	Marsilya	Kayık	30
Nostre Dame de Bon Voyage	Ekim	Marsilya	Kayık	40
Sainte Magdelene	Şubat 1682	Marsilya	Kayık	30
Nostre Dame de Purification	Temmuz	Marsilya	Kayık	30
Sainte Croix	Ağustos	Cassis	Kayık	40
Saint Jean Baptiste	Eylül	Marsilya	Sefine	200
Saint Louis	Kasım	Marsilya	Sefine	200
Nostre Dame de Purification	Kasım	Marsilya	Kayık	30
Saint François de Paulle	Aralık	Marsilya	Sefine	200
Saint Jacques	Ocak 1683	Marsilya	Tartana	20
Les Trois Roys	Şubat	Marsilya	Kayık	40
Saint Louis	Şubat	Ciotat	Sefine	200
La Vierge de Purification	Mart	Marsilya	Kayık	40
Sainte Croix	Eylül	Marsilya	Kayık	40
Saint Jean Baptiste	Kasım	Marsilya	Sefine	200

Kaynak: Ticaret Odası Arşivleri, I Serisi, Cilt 1. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ticaret Odası'nın çıkış verilerine göre, Provanslılar 1680-1683 yılları arasında İstanbul ticareti için 29 kez Marsilya'dan ayrılmıştır. Ticaret Odası yine bu yıllarda 66'sı Marsilyalı olmak üzere tüm Levant iskelelerinin geneli için yılda ortalama 90 sefer belirlemiştir. Yukarıdaki tablo, Fransızların İstanbul ticaretinde ağırlıklı olarak kayıkları

[1054] 1 tonilato (fr. *tonneau*) = 1000 kg. Tonneau terimi aynı zamanda yük taşımlarında "fıçı" (*boutte/boute*) olarak da kullanılır. Dolayısıyla *tonneau* ve *boute* ikisi eş anlamlıdır. Jal, *age.*, s.1463 (*tonneau* mad.), s.329 (*boutte* mad.). Ayrıca bk. Augustin Jal, *Nouveau glossaire nautique-B.*, 2. Bs., De Gruyter, Paris/La Haye 2019, s. 144 (*Boute* mad., tr. büyük fıçı).

[1055] Levant denizciliği Ponant (Batı denizleri)'ınkinden oldukça farklıydı. Akdeniz limanlarında bir geminin yükü *quintal* cinsinden ölçülürken, Ponant'ta *fıçı* cinsinden ölçülüyordu. Ponant ve Levant'ın denizcilik dili 17. yüzyılın başında o kadar farklıydı ki Fransız hükûmeti denizcilerin birbirlerini anlayabilmeleri için bir tür sözlük derlemeye çalıştı. Masson, *age*., s.475. Kental (fr. quintal) etimolojik bakımından antik çağda Latincede *centenarius* (yüzlük) kelimesinden Ortaçağ'da Arapça'nın *kıntâr* terimi ile yayıldığı bilinmektedir. Kental eski ağırlık ölçüsü olup hem Avrupa'da hem de Levant'ta kullanılmaktaydı. Ancak ağırlığı zamanla ve şehre göre değişiyordu. Konumuz itibariyle, Marsilya'da 1 kental 100-140 *livres* (*libre*) arasında geldiği için İstanbul'da 44 okka'ya tekabül ediyordu ki bu da 1 İstanbul kantarı'na eşitti (56,452 kg.). Kental günümüzde artık 100 kg ağırlığındadır. Jal, *age*., 1849, s.401 (*cantarium* mad.), Cengiz Kallek, "Kantar", *DİA*, XXIV, (2001), s.317-320; Garo Kürkman, *Anatolian Weight and Measures*, Suna Ve İnan Kıraç Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s.359 (*Kantar* mad.); s.362 (*Kental* mad.).

[1056] BdR. Arşivleri, Marsilya ve Levant Denizlerinin Amiralliği, 9 B Serisi, Cilt 19.

tercih ettiğini göstermektedir. Kayıklar, Levant'ta yaygın olarak kullanılan orta çaplı bir yelken gemisi olup tonajı ortalama 100 ila 150 tonilato arasında değişmekteydi. Orta kayıklarda 10 ile 12 mürettebat bulunurdu. Hatta küçük pinkalar (*pinque*) gibi 200'e ulaşabilir ve orta boy tartana'lar gibi 90'ın altına düşebilirdi.[1057] Gravier d'Ortières, 1686 tarihli raporunda İstanbul'a gelen kayıkların 2000 ile 2500 kental arasında yük taşıdığını belirtmektedir.[1058] Kayıklarda birden üçe kadar direk bulunabiliyordu. Tartane diğerlerine nazaran en küçük gemiydi; uzun şekli ve tek direği ile ayırt edilirdi. Çok hızlı olup genelde 100 tonilatonun altındaydı.[1059] Sekiz ila on denizciden oluşurdu. Provans sefineleri (*vaisseaux*) ise genellikle üç direkliydi ve kareli yelkenler taşırdı. İlaveten gemi direğinde iki çanaklık bulunurdu. Bunların tonajı en fazla 300 ila 400 tonilato arasında olduğundan büyük gemi sınıfına girerdi. Dolayısıyla yaklaşık yirmi adama ihtiyaç duyulurdu. 17. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Osmanlı limanlarına çoğunlukla sefineler ve polakalar uğrarken; Girit, Arşipel Adaları ve Mora'ya yapılan yolculuklar kayıklarla gerçekleştiriliyordu. Tartanalar hafiflikleri ve hızları nedeniyle Levant'ta haberleşme hizmetleri dışında kullanılmıyordu.[1060]

Levant'a gidecek metalar her zaman Marsilya'da bulunmazdı. Mal sahipleri duruma göre Lyon, Toulouse, Beaucaire gibi burjuva ve fuar kentlerinde veya *Provence* Eyaleti'ndeki manüfaktürlerinde bulunan malların tamamını Marsilya'daki temsilcilerine arabalarla (*voiture*) ulaştırırdı. Üstelik farklı eyaletler arasında mallar karadan gönderildiği için bir gümrük (*douane*) bedeli de ödenirdi. Örneğin malların *Lyonnais* Eyaleti'nden *Provence* Eyaleti'ne ulaştırılması gibi. *Languedoc* Eyaleti'nin manüfaktürlerinde üretilen kumaşlar da balyaların içerisine yerleştirilip parça numarası (*numéro de pièce, n°*) verilirdi.[1061] Mallar bir müddet temsilcilerin mağazalarında veya ambarlarında çıkış tarihine yakın bekletilip sonra limana getirilirdi. Vekiller, yükleyici sıfatıyla limanda bekleyen balyaları, küçük balyaları (*ballot/ballon*), kasaları (*caisses*), varilleri (*barils*), fiçıları (*tonneau*/*boute*) ve çuvalları (*sacs*) son kez kontrol ederken, onları sıkıca bağlayıp kendilerine özgü bir sembol ile işaretlerdi. Ardından bir

[1057] Paris, *age.*, s. 157-158.

[1058] CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, 166PO/A Serisi, *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), vol. 56, microfilm 2mi2252, Gravier d'Ortières'in kaleme aldığı "*Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y Négocient*" isimli hatırat (1686), f°3v.

[1059] Paris, *age.*, s. 157.

[1060] Masson, *age.*, s.476.

[1061] Farklı manüfaktürde üretilmiş kumaşlar için bir numara N°1, 2, 3 şeklinde türü ile ilgili ibareler koyulduktan sonra, limanda yükleyici (tüccar ya da kaptan) tahmil belgesini hazırladığında bu ibareleri yazarak diğer kumaşlarıyla karıştırmazdı. Böylece İstanbul'da satış esnasında hangi kumaşın diğerine göre kârlı olup olmadığı anlaşılıyordu.

konşimento (*police de chargement*) ya da manifesto hazırlanırdı.[1062] Paul Masson'a göre ise Marsilya'dan ayrılan gemilerin yükleri limanda değil, 3-5 kilometre ötesindeki Frioul ve Pomègues adalarında yapılırdı. Bunun nedeni Levant'tan gelen gemilerin karantinada daha fazla beklememesi için Marsilya Limanı'nın müsait hale getirilmesiydi. Böylece dışardan gelenler bu adaların dış limanlarında hem karantinada tutulabilir hem de bekletilen mallar amiralliğin izni ile indirilir ve yeni yükleme yapılabilirdi.[1063]

4.2.2. Sigorta İşlemleri

Gemiler kötü hava şartları ve korsan saldırılarına maruz kalabileceğinden Levant seyahati genellikle külfetli geçerdi. Bu riskli yolculukta gemilerdeki malların akıbeti mal sahiplerinin sorumluluğundaydı. Dolayısıyla, başta aile şirketinin kurucusu olmak üzere aile fertlerinden tayin edilen vekiller ve müşterek olarak çalıştıkları İstanbul'daki simsarları, ticari ürünlerini deniz yolculuğunun gidişinde ve dönüşünde korumak için mutlaka sigortalardı. Bu işlem uluslararası ticaretin bir parçası olurken, esasında şirket sahipleri ya da sermayecilerin almak zorunda olduğu bir önlemdi. Bu devirde üç tür sigorta mevcuttu; geminin malları için sigorta, geminin gövdesi ile alanları için sigorta, gidiş ve dönüş için sigorta.[1064] Daha yola çıkılmadan evvel mal sahibi, deniz yolunda veya tahmil sırasında oluşabilecek zarar ve riski azaltmak için birkaç tüccar ya da armatör ile anlaşırdı. Taraflar sigorta simsarı (*censal*/*courtier d'assurance*) huzurunda bir araya gelip konşimento, seyahat ve fesih şartları, tabi afetler gibi konular üzerinden bir sigorta mukavelenamesi (*contrat*/*police d'assurance*) hazırlardı.[1065] Prensip olarak mal sahibi, mallarından çıkar bekleyen birini (genellikle tüccara), deniz yolunda gemiye veya yüklemede oluşacak kayıp ve hasarları karşılaması için sigortacı (*assureur*) tayin ederdi. Risk meydana geldiği takdirde sigortacı, sigortalı mal sahibine (*assuré*) anlaşmadaki prim (*prime)* miktarını tazmin etmeyi taahhüt ederdi. Anlaşmayı sağlayan simsar da sigorta

---

[1062] Konşimento (ing. *bill of lading*) teriminin Fransızca'daki karşılığı "connaissement maritime" ya da "police de chargement" olup imzalı ve tarihli bir taşıma senedi anlamına gelmektedir. Genelde, şirket sahiplerinin adına bir liman temsilcisi ya da tüccarın bir gemiye meta, eşya ve sikke yüklenmesi sonrasında gemi kaptanı/patronu veya kâtibi tarafından hazırlanan kaptanın malı teslim alıp alıcısına götüreceğine dair taahhüt etmiş oluyordu. Gemi hedefe ulaştığında taşınan emtia senedin ibrazıyla sahiplerine teslim edilirdi. Genelde bu vesikadan dört nüsha hazırlanırdı: Biri mal sahibine, biri limandaki yükleyiciye, biri kaptana ve sonuncusu da ulaştıklarındaki sahibine verilirdi. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, s.410; Manifesto (manifeste de chargement) ise "*gemiye alınan yüklerin dökümüdür, konşimentoya göre hazırlanır, gemide taşınan yükleri gösterir*" Murat Yorulmaz, *Deniz Taşımacılığı ve Deniz Sigortaları*, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s. 32.

[1063] Masson, *age.*, s. 484-485.

[1064] 17. yüzyıldaki deniz sigortacılığı hakkında bk. Estienne Cleirac, *Les Us et Costumes de la Mer (..)*, chez Jean Berthelin, Rouen 1671; Henri Sée, "Notes sur les Assurances Maritimes en France et Particulièrement à Nantes au XVIIIè siècle", *Revue Historique de Droit Français et Etranger*, Quatrième Série, VI/2, (1927), s. 294-295.

[1065] Cleirac, *age.*, s. 182.

ücretinin belirlenmesi hususunda taraflarla birlikte aracılık yapma yetkisine sahipti. Ücreti belirleyecek unsurlar arasında gemi omurgası, gövdesi yahut mallar bulunurdu. Simsar en sonunda tarafların anlaştıklarına dair bir sigorta sözleşmesi hazırlar, bu sözleşmeyi hem kendi hem de taraflar imzalardı. Gloton ve İsnard şirketleri genellikle bu yöntemi uygulayarak gemilerini İstanbul'a sevk edebilmişti.

Gloton Şirketi örneğinde, firmanın Marsilya'daki şube müdürü Raymond Vigier, Marsilya'dan İstanbul'a giden sigortalı gemiler hakkında tuttuğu bilgileri günlük kayıtlara ve büyük hesap defterine aktarırdı. Bu sayede Gloton Şirketinin İstanbul özelindeki sevkiyatlarında sigortaladığı gemiler hakkında önemli bilgilere ulaşabilmekteyiz:

Tablo 4.3. Gloton Şirketinin İstanbul Sevkiyatlarında Sigortaladığı Gemiler

Tarih	Gemi ve Kaptanın Adı	Sigortalı	Sigorta türü	Sigorta oranı (faiz) ve bedeli (*livres*, L.)
3 Mart 1611	Sainte-Marie Magdelene / Patron Guillaume Leon	François Rousses	Nakit Avans (kredi)	%18–30 L.
18 Mayıs 1611	Sainte-Anne / Patron Pierre Fort	Jean Martin	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%10–30 L.
30 Mayıs 1611	Sainte-Marguerite / Patron Embrozi Monstin	Jean Martin	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%9–18 L.
27 Ocak 1612	Sainte-Magdelene / Patron Guillaume Leon	François Rousses	Nakit Avans (kredi)	Kambiyo kuru üzerinden 58 L.
13 Şubat 1612	Nostre Dame de Montz / Anthoine Rancurel	Anthoine Rancurel et Raphel Varagee	Nakit Avans (kredi)	Kambiyo kuru üzerinden %18–180 L.
9 Nisan 1614	Saint-Vincent / Patron François Dubre	Leon Valbelle	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%9–54 L.
1 Aralık 1614	Saint-Paul / ?	Leon Valbelle	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%9–18 L.
19 Ocak 1615	Saint-Paul / Laymondy	Leon Valbelle	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%9–18 L.
2 Haziran 1615	Sainte-Marie / ?	?	Geminin Gövdesi	%9–27 L.
15 Mart 1616	Saint-François / Aubert Lieutaud	François Lampereur	İstanbul Girişinde	%5–60 L.
4 Şubat 1617	? / Patron Jean Conte	Pierre Anthoine Vernet ve Pierre Freius	Nakit Avans (kredi)	%15–1065 L.
8 Mart 1617	Lourq Blanc / ?	François Lampereur	İstanbul Girişi ve Çıkışında	?–135 L.
14 Mayıs 1617	Saint-Jean-Baptiste / Guillaume Pons	Baltazar Bois	İstanbul Çıkışında	%7–42 L.
14 Mayıs 1617	Sainte-Anne / Patron Jean Alaman (veya Lallaman)	?	İstanbul Çıkışında	%6–18 L.
1 Mayıs 1618	Saint-Jean / Raimond Sarde	Raimond Sarde	İstanbul Girişinde	%9–594 L.

5 Mayıs 1618	Sainte-Anne / Patron Peyron Blanc	?	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%9–1071 L.
20 Ekim 1618	Notre Dame de Misericorde Bonaventure / Julien Florent de Cassis	Andre Baron	İstanbul Girişinde	?–100 L.
15 Kasım 1618	Notre Dame de Misericorde Bonaventure/ Julien Florent de Cassis	Julien Florent	İstanbul Girişinde	%9–495 L.
15 Kasım 1618	Sainte-Anne Bonaventure / Antoine Fabre	Antoine Fabre	İstanbul Çıkışında	%9–495 L.
14 Mayıs 1619	?	Baltazar Bois	İstanbul Çıkışında	%7–42 L.
14 Mayıs 1619	?	Jean Alaman	İstanbul Çıkışında	%6–18 L.
18 Mayıs 1619	Saint-Jean / Pierre Blanc de Toulon	Pierre Blanc	?	%9–1088 L.
30 Mayıs 1619	Saint-Esprit / Kaptan Escach	Kaptan Escach Barthelemy Gueton	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%8–72 L. %5–105 L.
20 Haziran 1619	Saint-Esprit / Kaptan Escach	Escach	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%8–120 L.
23 Ağustos 1619	? / Raimond Sarde	Raimond Sarde	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%9–457 L.
4 Eylül 1619	Nostre Dame de Pitié / Kaptan André Arnaud	André Arnaud	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%4,5–72 L.
4 Eylül 1619	Sainte-Claire / Patron Rafel Jaine	Jean Gues	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%8–54 L.
16 Ocak 1620	? / Kaptan Bonpar	Louis Ronmien	İstanbul Girişi ve Çıkışında”	%9–16 L.
15 Şubat 1620	Saint-Lazare / Kaptan Marolleux Malhbrandy	François Dominion ve Michel Estemyard	İstanbul Çıkışında	%8–240 L.
9 Mayıs 1620	Sainte-Claire / Patron Antoine Dernais de la Ciotat	Jean Gues	İstanbul Girişi ve Çıkışında	%9–54 L.
23 Ekim 1620	Saint-Hilaire / Kaptan Bonpar	?	İstanbul Girişi ve Çıkışında	Girişte 8300 L. Çıkışta 9600 L.

Kaynak: İsère İlinin Arşivleri, *Pierre Gloton* Fonu (2E), Marsilya Hesap Defteri. Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda yer alan bilgilere göre, Glotonların 1613'te gemi sigortalamaması İstanbul ticaretine ara verdiklerini düşündürmektedir. Bazı kayıtlar, aynı tarihte yahut birkaç günlük arayla gemilerin sigortalandığını göstermektedir. Kuvvetle muhtemel bu gemiler konvoy halinde İstanbul'a girip çıkıyorlardı. Nitekim tarihçi Wolfgang Müller-Wiener'a göre de 1610'dan itibaren Marsilya'dan her yıl en az altı gemiden oluşan dört konvoy çıkmaktaydı.[1066]

[1066] Wolfgang Müller-Wiener, *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı*, çev. Erol Özbek, 2. Bs., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s.56.

1610-1617 yılları arasında nadiren de olsa *nakit avans* üzerinden sigorta sözleşmeleri düzenlenmişti. Şöyle ki bazı müşteriler (tacirler, kaptanlar, kâtipler vs.) nakit sıkıntısını aşmak, geminin bir bölümünü ya da tamamını hazır etmek yahut başka bir ticari işlemde kullanmak üzere Gloton'dan nakit avans veya emtia üzerinden sermaye değeri alırdı. Bu şekilde kredi veren Gloton (*prêteur*), alıcıların (*preneur*) daha yola çıkmadan evvel borcun hangi tarihte tahsil edeceklerini belirlerdi. Borçluların Levant'taki misyonlarını tamamlayıp aylar sonra sağ salim Fransa'ya dönmeleriyle, aldıkları avansı faiziyle (*change maritime*)[1067] birlikte Gloton'a ödemeleri gerekirdi. Faiz oranı genelde riske göre hesap edilirdi. Şayet gemi hasar görürse (avarya) veya batarsa, o vakit alıcıların Gloton'a olan borcu silinirdi.

Fransız tarihçi Louis Bergasse bu yöntemi "Büyük macera kredisi" (*prêt à la grosse aventure*) olarak adlandırırken,[1068] meslektaşı Olivier Raveux ise "denizcilik mecburiyeti" yani (*obligation maritime*) olarak tanımlar ve bunun bir kredi işlemi olduğunu açıklar.[1069] Örneğin 7 Kasım 1610 tarihli bir kayıtta, Marsilyalı tüccarlar Claude Riguon ve François Sallelea'nın Marsilya'da satın aldıkları Gloton firmasına ait 4 adet kumaşı İstanbul'da satmak için Gloton'un ortağı finansör Dumeynial'dan 600 *livres* borç alması, tacirlerin şirketten nakit avans aldıklarını göstermektedir. İkisinin Gloton şirketine ödeyeceği rakam, kumaş ücretiyle birlikte toplam *1008 livres ve 10 sols* olurken, bunun 181 *livres*'i de %18'lik faizi oluşturmaktaydı. Bu kayda göre tüccarlar, Pierre Alaman kaptanlığında *Sainct-Esprit* adlı gemiyle İstanbul'dan döndükten sonra borçlarını ödeyeceklerdi.

Tablo 4.4. Gloton Şirketi'nin Riguon ve Sallelea Aracılığıyla İstanbul'da Satmak İstediği Dört Fransız Kumaşı (7 Kasım 1610)

Adet ve Kumaş Türü	Tercümesi	Ölçüleri Canne (ca') ve Pans (pa')[1070]	Piyasa Değeri
une piece satin coulleur de roy	1 adet krallığın rengi ile yapılmış saten	ca' 9 pa'4	Toplamda ca' 43 Tanesi 9 *Livres* 10 *Sols* ile 408 L 10 *Sols* tutmuştur.
une piece vert brun	1 adet yeşil kahverengi (çuha)	ca' 9 pa'2	

[1067] Denizcilik kuru/kambiyo.

[1068] Bergasse, *age.*, s.588.

[1069] Olivier Raveux, "L'obligation Maritime à Marseille dans la Seconde Moitié du XVIIe Siècle à Travers les Affaires de François Garnier", Fabien Bartolotti, Gilbert Buti, Xavier Daumalin, Olivier Raveux. *Les Outils de l'activité Portuaire Maritime en Europe Méditerranéenne et Atlantique (XVIIe-XXesiècle)*, Presses Universitaires de Provence Aix-en-Provence 2021, s.1.

[1070] Toulouse ve tüm Languedoc Eyaleti'ndeki kumaşların uzunluğu *Canne* ve eni ise pans şeklinde ölçülmekteydi. Jacques Savary, *age.*, s.47, 51. Bir fikir vermek adına, 1 Toulouse canne'ı=8 pans (diğer sözcüğü *empans*)=1,7961 m. ve 1 pan=22,451cm. http://lecahiertoulousain.free.fr/Annexes/poid_mesures.html#un [Erişim tarihi: 20.11.2023].

une piece grie brun	1 adet gri kahverengi (çuha)	ca' 7 pa'4	
une piece a fleur	1 adet çiçek desenli (çuha)	ca' 16 pa'6	

Firmaya hizmet eden ve İstanbul'a açılan gemilerin giriş ve çıkışları Vigier tarafından sigortalanırdı. Gloton'lara 1611'den beri hizmet eden sigorta simsarı Panouze, kambiyo üzerinden komisyon ücreti karşılığında firmanın kiraladığı gemilerin mallarının sigortalandığına kefil olmuştu.[1071] Simsar Panouze 23 Ekim 1620 tarihli bir kayıtta, *Saint Hilaire* isimli geminin İstanbul'un girişine 8300 *livres* ve çıkışına 9600 *livres* toplam değer olarak sigortalandığını firmaya bildirmişti.[1072] Oysa İsnard'lara çalışan sigorta simsarları Fabron ve Bilhon'un sigorta ücretinin 1000 *livres'i* geçmediğini görmekteyiz. Bu da İstanbul ticaretinin emtia değerinin 17. asrın başlarında daha kıymetli ya da bu ticaretin çok masraflı olduğuna işaret etmektedir.

Kaptanlar, son aşama olarak Marsilya Amiralliğine[1073] gidip gemisinin hazır olduğunu ve limandan çıkabileceğini bildirirdi. Buna mukabil, amirallikten bir teğmen (*lieutenant*) veya onun kâtibi (*commis*) gemiyi teftiş (*visite*) ederdi. Konşimentoda geçen yük enformasyonların doğruluğu teyit edilirken yasaklı ürünler ile silahlanmanın durumu da kontrol edilirdi. Gemiler denizyolunda her türlü saldırıya karşılık vermek için silahlandırılırdı. Genelde orta çaplı demir topu (*moyenne fonte de fer*), küçük demir topu (*pierrier*), tüfek (*mousquet*) ve barut (*poudre*) gibi harp malzemeleri bulunurdu. Nitekim Büyükelçi Guilleragues bir yazısında, 1681'deki Sakız Adası Hadisesi'nden sonra Marsilya'dan gelecek gemilerin emniyeti için 12 top, 30 tüfek, 12 çift tabanca, 30 demirli baston ve 40 mürettebatın yer alması gerektiğini belirtiyordu.[1074]

Denizcilik (bandıra kullanımı vs.) ve gemideki disiplinle (güverte, mürettebat) alakalı tüm kurallar amiralliğin kâtibi tarafından izah edildikten sonra küçük bir seremoni eşliğinde kaptana, gemisi için izin (*congé*) ve mallarına da onay belgesi (*passeport)* teslim edilirdi.[1075] Fransız ve yabancı kaptanlar bu çıkış vesikalarını belirli bir ücret karşılığında alırdı. İlaveten amiralliğe ait 1650-1651 tarihli izin kayıtlarında "droit dhoumage" (*droit d'hommage*) ibaresiyle kaptanın, krallığa karşı bir "hürmet vergisi" ödediği

[1071] İsère İlinin Arşivleri, II E (2 E), Cilt 1211, f°19.

[1072] İsère İlinin Arşivleri, 2 E 1211, f°262.

[1073] Bugünkü Bouches-du-Rhône ilinin arşivlerinde toplamda dört amirallik arşivi bulunuyor: Marsilya, La Ciotat, Martigues ve d'Arles. Fakat çalışmalarımızda yalnızca Marsilya Amiralliğini esas aldık.

[1074] AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°439.

[1075] Masson, *age.*, s.486.

anlaşılmaktadır. Kâtip ödenen ücretleri bu çıkış belgelerinde belirtirmekle birlikte bunların nüshasını amiralliğin siciline geçirmektedir.[1076]

Fransız gemilerinin İstanbul'a girmeleri için Osmanlı geleneklerine uymaları gerekirdi. Esasen denizcilik prosedürüne aykırı hareketler yapmamak için yol üzerinde bilinen bir iskeleden dümenci (*pilote*)[1077] ile anlaşılıp İstanbul'a öyle gidilirdi. Örneğin yeni Büyükelçi Guilleragues ile maiyetini taşıyan gemilerine bir kılavuzun Değirmenlik İskelesi'nde alındığını bilmekteyiz.[1078] İstanbul'a varmak için gemiler önce Bozcaada Kalesi'nde üç gün, sonra da Boğazhisarı'nda iki gün bekletilir,[1079] gemiler tek tek aranır ve yasaklı mal tespiti yapılırdı. Ayrıca Marsilya'dan getirilen yük sertifikasına da bakılırdı. Bu formaliteler yerine getirildikten sonra gemiler Çanakkale Boğazı'na ve Marmara Denizi'ne ulaşırdı. İstanbul Limanı'nın güvenliğini sağlayan deniz fenerleri ve tahkimatlar tüm gemileri korurdu. Örneğin gemiler İstanbul Boğazı'na ulaştıklarında deniz kazası yapmamak için bugünkü Kadıköy ilçesine bağlı Fener kulelerini takip eder[1080] ve ardından Haliç'in ağzında top ateşiyle Saray'ı selamlardı.

Fransız gemilerinin deniz yolculuğu Galata Limanı'nda biterdi. Seyahat süresi güzergâhın durumuna göre değişirdi. İstanbul Limanı'nın Marsilya'ya 2400 mil mesafede olduğu, 1633 senesinde Provence Sayıştayının Başkanı Henri de Séguiran'in raporunda açıklanmıştı. Marsilyalı ticari gemiler ters rüzgârlara kapılmadan ve aktarmasız en erken 14 günde, normal şartlarda ise 3 haftada İstanbul'a gelirdi.[1081] Masson'a göre bu yolculuk 15 ya da 20 gün sürerdi.[1082] Bununla birlikte, 1604'de *Saint-Roch* isimli Marsilya gemisine binen yeni Büyükelçi Salignac Venedik'ten 67 günde, 18. yüzyıl başlarında ise Büyükelçi Bonnac Toulon'da bindiği *Le Toulouse* adlı gemiyle 80 günde İstanbul'a aktarmalı olarak ulaşmıştı.[1083]

Fransız gemileri Osmanlı geleneklere göre Suriçi İstanbul'u tarafında demirlemezdi. Mısır ve Karadeniz'den gelen ticaret gemileri ancak Eminönü İskelesi'ne

---

[1076] BdR. Arşivleri, 9 B, Cilt 19.

[1077] Jal, *age.*, 1849, s.1173 (*Pilote* mad.)

[1078] AN, AE, B^I, Cilt 377, f°432.

[1079] AN, AE, B^I, Cilt 378, f°351.

[1080] Müller-Wiener, *age.*, s.55.

[1081] AN, B^7 (Marine-Donanma Serisi), nr. 208, "Journal des lettres escrites de Marseille à Paris par la Compagnie des marchands depuis janvier 1671 jusqu'au 19 septembre 1673", f°98. (*Notre-Dame-du-Bon-Secours* adlı ticarî gemi İstanbul'a 14 günde varmıştır); Paris, *age.*, s.176.

[1082] Masson, *age.*, s.488.

[1083] François Brizay, "Le voyage de Paris à Constantinople de l'ambassadeur de France auprès du sultan ottoman (XVIe-XVIIIe siècles)", *Histoire, Economie et Société*, XXXVII/1, Armand Colin, (2018), s. 36.

yanaşırdı.[1084] Anadolu'dan gelen ticari ürünler de Üsküdar'dan Eminönü'ne sevk edilirdi. Dolayısıyla Eminönü'nde, tıpkı Galata'daki gibi ithalat ve ihracat faaliyetinde bulunulduğu için gümrük daireleri yer alırdı. Örneğin Avrupa'dan gelen gemiler taşıdıkları yükleri Galata iskelelerinden birine indirirken, gemi kaptanı da Kurşunlu Mahzen mevkiindeki (Azap Kapısı ve Tophane arası) gümrük dairesine geçip bütün mallardan %5 gümrük resmi (1673 sonrası %3)[1085] ve *masdariyye* (*mezeterie*) denilen ithalat vergisini öderdi.[1086] Gravier d'Ortières'ye göre *masdariyye* vergisi 1686 yılında %1,5 idi.[1087] Dahası bu vergi, Valide Sultan tarafından yaptırılan Galata'nın karşısındaki caminin bakımı için toplanıyordu. Bunun yanı sıra üç yüz akçe *selametlik* resmi de ödenirdi. İskelelerde tartılan mallardan *kantariye* resmi alınırken, muhtesib tarafından *ihtisab* resmi, malların gemilerden indirilmesi ve taşınmasını yapan hamalların sorumlusu olan hamallar kethüdası tarafından *hammaliye* resmi tahsil edilirdi.[1088]

Fakat bir gemi kaptanı yük indirme işleminden evvel, istikameti İstanbul Limanı ise Fransa Büyükelçiliğine, başka bir Osmanlı kent limanı ise Fransız Konsolosluğuna, Marsilya'dan aldığı konşimento, çıkış sertifikası ve pasaportu teslim etmek zorundaydı.[1089] Kaptan burada seyahati hakkında sözlü bir mülakattan geçer ve bilhassa Akdeniz'deki gemi trafiği hakkındaki son durumu paylaşırdı. Çünkü yabancı ve Müslüman korsanlık faaliyetlerin yanı sıra diğer yabancı ticari gemilerin Akdeniz'deki durumuyla alakalı bilgiler çok kıymetliydi. Söz konusu evraklar ve özellikle konşimentolar, bu kuruluşlarının kançılaryası tarafından kayıt altına alınırdı.[1090] Bu işlemlerden sonra, teftiş evraklarındaki bilgilerin doğruluğunu teyit için gemiye çıkılırdı. Teftişte, gümrük eminin kâtipleri de yer alır ve yasaklı ürün tespiti yapılırdı.[1091] Denetimde sorun çıkmaması hâlinde gemideki yükler hamal[1092] gibi yerel işçilerin desteğiyle

[1084] Gülgün Aybet-Üçel, "17. Yüzyılda İstanbul Limanı ve Marmara Denizi'nde Uluslararası ve Şehirlerarası Ulaşım ve Ticaret", *VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu*, 27-28 Mayıs 2016, Tebliğler Kitabı, (2016), s. 27.

[1085] Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Gümrük Sistemi (1476-1620)*, Kitabevi, İstanbul 2020, s.101.

[1086] Dış ülkelerden Osmanlı Devleti'ne getirilen ve getirildiği şehirde satılan ürünlerden alınan vergiye *masdariyye* denilirdi.

[1087] CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, 166PO/A Serisi, *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), vol. 56, microfilm 2mi2252, f°15r.

[1088] Sadık Müfit Bilge, "İstanbul ve Kafkasya İskeleleri Arasında Deniz Ticareti: Tacirler, Gemiciler, Köylüler", *III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 25-26 Mayıs 2015, Osmanlı İstanbulu III*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s.69.

[1089] Masson, *age.*, s.488.

[1090] Jörg Ulbert, "Qu'est-ce qu'un chancelier de consulat? Une approche par les textes de droit français", *Mélanges de l'École française de Rome-Italie et Méditerranée modernes et contemporaines*, XXVIII/2, (2016), 19. Paragraf.

[1091] Masson, *age.*, s.488-489; Paris, *age.*, s.175.

[1092] Hamallar hakkında bk. Ökkeş Hakan Çetin, "Zamanın Yükünü Taşıyanlar: Yerli ve Yabancı Sanatçıların Gözünden Osmanlı Hamalları", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C.VIII, S.22, (Kasım 2021), s.495-518.

boşaltılırdı. Gümrük formaliteleri büyük bir kolaylıkla yerine getirilirdi. Gemiye biniş ve gemiden iniş işlemlerine müdahale edilmezdi. Kâtipler mallar karaya ulaştığında kaydeder, uygulanan tarifeye göre değerlendirir ve onları teslim almaya gelen tüccarın adını ve gümrüğe olan borcunu yazardı.[1093]

Her iskelede olduğu gibi, İstanbul'a sağ salim ulaşan Fransız ticari gemilerinin de yereldeki Fransızlar tarafından coşkuyla karşılanması bir gelenekti. Zira denizyoluyla gelmenin zorlukları vardı. İstanbullu Fransızlar, bu sırada gemi mürettebatıyla kaynaşarak Fransa ve Marsilya'dan sıcak haberler alırlardı. Gelenler kendi vatandaşları olduğu için de ikramda bulunurlardı. Hatta diğer milletlerin vatandaşlarını davet ederek küçük kutlamalar yapılır, gönülleri hoş tutulurdu.[1094]

4.2.3. İstanbul'dan İthalat Süreci

Peralı rejisörler (toptancı simsar), Marsilya'daki müvekkillerinin (majörlerin) istekleri doğrultusunda İstanbul'dan istenilen metaları hazır ettikten sonra çıkış süreci başlatırdı. Evvela İstanbullu tacirlerin mallarını taşıyacak bir gemi kaptanı ile prensipte anlaşılması, anlaşma sağlandıktan sonra da geminin çıkış izninin alınması gerekiyordu. Bu icazet esasında Boğazhisarı'ndaki Osmanlı memurlarına gösterilecek olan emirdi. Emri kaptanlar değil, rejisörler İstanbul Kaymakamı'ndan alırdı. Bunu da büyükelçilik tarafından hazırlanan çıkış sertifikalarından öğreniyoruz.[1095] Örneğin 20 Eylül 1663 tarihli sertifikada, toptancı tüccar Barthelemy Greasque, tercüman eşliğinde kaymakamın huzuruna çıktığında 200 riyal kuruş değerinde kıyafet ve birçok hediye takdim etmişti. Emir alındıktan sonra kaptanlar, bu kez büyükelçilikteki kançılarya tarafından hazırlanan çıkış sertifikasını alırdı. Büyükelçi Edirne'de olsa dahi İstanbul'dan çıkan gemilerden haberdar edilirdi; zira o sırada Pera'daki büyükelçilikte kalan kançılaryanın şansölyesi, kaptanlara çıkarılan pasaport nüshalarını Edirne'ye de yollardı.[1096] Bazı durumlarda, uzun

---

[1093] Masson, *age.*, s.489.

[1094] Paris, *age.*, s.176.

[1095] Ticaret Odası Arşivleri, J Serisi, Cilt 1603, 20 Eylül 1663 tarihli sertifika örneği: "*Nous Jean Francois Rabolly conseillier du Roy et resident pour sa majesté en Levant, certifions a tous quil appartiendra que le sieur Barthellemy Greasque marchand francois desirant faire partir de ce port la barque nommée Sainct Madallenne commandée par le cappitaine Jean Anthoine Bremond apres lavoir entieremans chargée et luy estant pour ce necessaire den avoir la permission du caimacan pour la sortie des chasteaux Il auroit despencé pour icelle obtenir la somme de deux cens piastres Reaux tant en vestes et donatives que autres menus fraiz ainsin que nous a asseuré un de nos droguemans quy cés employé en cest affaire en foy dequoy nous luy avons fait espedier le present certifficat pour ses service au recouveremant de cest somme ainsy quil verra estre a faire par raison donné a Pera les Constantinople le quinze janvier mil six cent soixante quatre signé JF Rabolly a loriginal et icellee mis au greffe le douze aoust mil six cens soixante quatre audit cappitaine le requerant pour luy servir au recours de ladite somme ainsi quil verra estre a faire par raison, donné a Pera ce 20e Septembre 1663, J F Roboly.*"

[1096] AN, AE, B^{I}, Cilt 382, f°396.

müddet çıkarılamayan gemiler için sadrazama başvurulurdu. Örneğin Büyükelçi Nointel, Edirne'deyken tercüman La Fontaine'i sadrazama yollayıp, İstanbul'dan çıkamayan kralın gemisi için kaymakama emir gönderilmesi talebinde bulunmuştu.[1097]

Gemi eğer doğrudan Marsilya'ya dönmeyip İzmir, Livorno gibi başka limanlardan mal yükleyecek ise o vakit Fransız Büyükelçiliğinde *cottimo* denilen vergiyi ödemek mecburiyetindeydi.[1098] Çıkış malları genelde acentelere ait kiralık dükkânların mahzeninden ya da antrepolardan çıkarılıp Galata Rıhtımı'na kadar indirilirdi. Fransa'daki müvekkilleri için çalışan rejisörler (müste'men komisyoncu, toptancı tüccar) de göndermek istedikleri dönüş emtialarını temin etmek için yerel satıcılarıyla işbirliği yaparlardı. Fransız tacirleri bu işlemi kolaylaştırmak için yanlarında büyükelçiliğin 4. veya 5. dragomanları ile bir Osmanlı brokeri (Musevi ya da Ermeni) bulundurup ticareti gerçekleştirirlerdi. Bu yüzden hem tercümanlara (*droit de drogmanage*) hem de brokerlere (*droit de courtage* ya da *censarie*) ayrı ayrı %0,5-1 arasında riyal kuruş üzerinden komisyon ödenirdi. Özellikle Museviler, Fransızların Doğu Akdeniz ticaretindeki vazgeçilmez aracılarıydı. Nitekim Fransız seyyah Tournefort da aynı görüşteydi:[1099]

> "Bütün ticaret Musevilerin aracılığıyla yapılır, Musevilerin elinden geçmeyen hiçbir şey ne satılabilir ne de alınabilir. Onlar için Çifut[1100] gibi nitelemeler ne kadar kullanılırsa kullanılsın her şey onların başlarının altından çıkmaktadır. Haklarını da yememek gerek, onlar diğer tüccarlardan daha marifetliler."

Satılacak veya elde kalan mallar mahzenlerde dururken, gönderilecek emtialar mağazalardan iskeleye kadar hamallara taşıttırılır ve sonra da rıhtımda sıkıca bağlanarak paketlenirdi. Ardından, üzerlerine alıcıların kullandığı işaretler konulduktan sonra gemiye yükleme işlemi gerçekleşirdi. Fransızlar, İstanbul emtialarının pahalı geldiği zamanlarda, onları makul ücretle ve istedikleri Osmanlı limanlarından alıp satma hakkına sahipti. Üstelik bunu 1604 Kapitülasyonu'nun 17. maddesine göre yapıyorlardı.[1101] Ancak

---

[1097] Laurent d'Arvieux, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux*, C.IV, C.-J.-B. Delespine, Paris 1735, s. 413.

[1098] Bu vergi esasında 1608-1610 yılları arasında Marsilya Limanı'na gelen her gemiden kesilmeye başlanmıştı. Masson, *age.*, s.50. Üstelik bu vergi, geminin türü ve geldiği iskeleye göre belirlenirdi. 1650'de Ticaret Odası kurulduktan sonra Ocak 1653'deki meclislerinde *cottimo*'yu empoze edip Levant'tan gelecek gemilerden vergi kesmeye devam etti. Mesela Sayda, İzmir ve İstanbul iskelelerinden gelen ateş gemisi (*vaisseau*) ve polaka (*polacre*) 1200 *livres*, kayık (*barque*) 800 *livres* şeklinde *cottimo* ücreti belirlendi. Octave Teissier, *Inventaire des Archives Historiques de la Chambre de Commerce de Marseille*, Barlatier-Feissat Père et Fils, Marseille 1878, s. 246.

[1099] Tournefort, *age.*, II. Kitap, XXII. Mektup s. 249.

[1100] Eserin orijinalinde "*chiffon*" olarak geçip "paçavra" anlamına gelmektedir.

[1101] François Savary Brèves, "Traicté Du Roy Henry le Grand & de l'empereur des Turcs, faict par l'entremise de Monsieur de Breves", in *Relation des voyages de Monsieur de Breves, tant en Grece, Terre-Saincte et Aegypte, qu'aux royaumes de Tunis & Arger. Ensemble un traicté faict l'an 1604. entre le roy Henry le Grand, & l'empereur*

Roboly; Gelibolu (*Gallipoly*), Tekirdağ (*Rodosto*), Marmaraereğlisi (*Héraclée)* ve Silivri (*Sellivrée)* gibi konumlarda satın alınan emtiaların tekrar tahmil işlemi yapılmak üzere İstanbul Limanı'na getirildiğini belirtmektedir.[1102] Büyükelçi Guilleragues'in bu hususla ilgili Bâbıâli'den aldığı emre göre, Fransızların İstanbul civarındaki malları satın aldıktan sonra kayıklara (*caïques, barques*) yükleyip Haliç'e getirmelerine ve yalnızca bir adet gümrük bedeli ödemelerine izin verilmişti.[1103] Bu bedelin de ya İstanbul'da ya da satın alınan malın bulunduğu yerde ödenmesi kararlaştırılmıştı. Fakat 1619 yılı itibariyle, Osmanlı kanunları gereği bu yerlerde emtia üzerinden *gümrük*, *kassâbiyye*, *reft*, *yasakiyye*, *selâmiyye* ve *huddâmiyye* gibi vergiler Fransızlardan alınıyordu.[1104] Bu vergiler 15 Haziran 1673 tarihli fermanda zikredilmekle birlikte, "kâtib, mizâncı, mumcu ve gön yasakçısı ve iskele yasakçıları, Galata ihtisabı ve iskele subaşıları ve kal'a kapıcıları" gibi memurların Fransız tüccarlarından *haraç* ve *avarız* gibi ek vergi kesmemeleri emri verilmişti.[1105] Bir başka hükümde de gümrük mahallerinde yer alan muhtesip (*murtasib*),

---

des Turcs. Et trois discours dudit sieur, le tout recueilly par le S. D. C., Nicolas Gasse, Paris 1628, f°11-12; Sevil Gözübüyük, *Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Kapitülasyonlar (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2017, s.115.

[1102] AN, AE, B[I], Cilt 376, f°68: "*Quand a ce que V(ostre) E(xcellence) desire sçavoir pour l'estandue du consulat de Const(antino)ple ses despandances sont despuis les chasteaux issy la ou il y a quelques villes ou bourg qui sont Gallipoly, Rodostoc, Héraclée et Sellivrée ou nos marchands vont quelques fois achepter des marchand(is)es et lhors quelles sont cheres issy, mais il ny a aucun de nos marchands establis auxdicts lhieux et nos vaisseaux ne chargent lesdicts marchand(is)es que dans le port de Const(antino)ple*".

[1103] AN, AE, B[I], Cilt 378, f°463-464.

[1104] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *82-1 Numaralı Mühimme Defteri (H.1027-1028/M. 1618-1619)*, İstanbul 2020, s. 328 (h. 444):

"*İstanbul ve Galata kâdîlarına hüküm ki: Dergâh-ı Muallâm müteferrikalarından olup bi'l-fi'l Gümrük Emîni olan kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Murad-zîde mecdühû- tezkire gönderip; "kadîmü'l-eyyâmdan ilâ-hâze'l-ân etrâf u eknâfdan gelip İstanbul ve Galata ve Rodoscuk ve Silivri ve Ereğli ve Gelibolu ve Bandırma ve Edincik ve İnöz ve sâir iskelelere yanaşıp metâ' getiren tüccârın metâından kânûn üzere gümrük ve kassâbiyye ve reft ve yasakiyye ve selâmiyye ve huddâm[iyye] dahi alınagelmiş iken hâlâ France bâzergânları ve France tercemânları kadîmden olıgelene muhâlif; 'gümrükden gayri bir akçe vermeziz, elimizde emrimiz vardır.' deyü reft ve kassâbiyye ve rüsûm-ı sâireyi vermekde inâd ü muhâlefet eylemekle mâl-ı mukâtaâta zarar terettüb eylediğin" bildirmeğin kadîmden alınageldiği üzere zikrolunan reft ve kassâbiyye ve sâiri alıverilmek emrim olmuşdur. Buyurdum ki: Vusûl buldukda husûs-ı mezbûra bizzât mukayyed olup göresiz: Vech-i meşrûh üzere kadîmden veregeldikleri rüsûmu vermekde [ve arz] inâd eyledikleri vâkı' ise ta'allül ü nizâ' etdirmeyip zikrolunan rüsûmu bî-kusûr alıveresiz. Mâl-ı mukâtaâta zarar terettüb eylediğine rızâ-yı hümâyûnum yokdur. Husûs-ı mezbûra onat vechile mukayyed olup kadîmden olıgelene muhâlif ve emr-i şerîfime mugâyir kimesneye iş etdirmeyesiz. Şöyle ki; bu emr-i şerîfimden sonra inâd ederler ise ol makûleleri ism ü resmleri ile vukûu üzere yazıp arz eyleyesiz. [Yev]mü's-Sülâsâ, fî 26 Şevvâli'l-mükerrem, sene 1027*"

[1105] İSAM Kütüphanesi, GŞS, nr. 113, vr.236b-1. (H. 29 Safer 1084): "*Düstûr-ı mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem müdebbiru umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimu mehâmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib mümehhidu bünyâdü'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyidu erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûf bi-sünûf-ı 'avâtıfi'l-melîki'l-a'lâ Âsitâne-i sa'âdetimde sadâret-i 'uzmâ ve vekâlet-i kübrâ kâ'im-makâmı olan vezîrim Mustafa Paşa edâma'llahu te'âlâ iclâlehu ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazl ve'l-yakîn hücceti'l-hakk 'ale'l-halk ecma'în vârisü 'ulûmi'l-enbiyâ ve'l-mürselîn el-muhtass bi-mezîd-i 'inâyeti'l-melîki'l-mu'în Mevlânâ Galata kâdîsı zîde fezâ'ilehû ve iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim câmi'ü'l-mehâmid ve'l-mekârim el-muhtass bi-mezîd-i 'inâyeti'l-meliki'd-dâ'im Âsitâne-i sa'âdetimde bi'l-fi'il dergâh-ı mu'allâm yeniçerilerim ağası kâ'im-makâmı olan ( ) dâme mecduhû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki; França pâdişâhının Âsitâne-i sa'âdetimde mukîm elçisi olan kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesihiyye Markiz Metolin (Nointel) hutimet 'avâkıbuhû bi'l-hayr dergâh-ı mu'allâma 'arz-ı hâl gönderüb 'âdet üzre kassâbiye ve reft(iye) ve bâc ve yasakkulu ve üç yüz akçeden ziyâde selamlık resmi taleb olunmaya deyu 'ahid-nâme-i hümâyûnumda mastûr ve mukayyed bulunmağla bundan akdem men'iyçün emr-i şerifim verilmeğin hâliyâ hilâf-ı 'ahid-nâme-i hümâyûn gümrük hüddâmından deyn-i bâc*

kapıcı (*capigi*), yasakçı (*jasakgi*) gibi memurların Fransızlardan ek vergi talep etmemelerine değinilmektedir.[1106]

Peralı tüccar Jean-François Roboly, 1670 yılında Donanma Bakanı Colbert'e yazdığı raporda, dönüş işlemlerine ilişkin görüşlerini aktarmıştı.[1107] Buna göre, Fransız gemileri savaş dönemi (Girit Savaşı 1644-1669) öncesi çıkışlarında sadece gümrük resmi öder ve eda tezkeresi (*billet de douane* - *acquis de douane*) ile Boğazhisar'dan geçerdi. Eda tezkeresi veya *izin temessüğü*[1108] denilen belge, geminin İstanbul'da gümrük emini tarafından yoklandığının ve vergilerinin ödendiğinin bir deliliydi. Savaş döneminde ise Fransız gemileri, çıkışlarında yaklaşık 300 kuruşluk vergi öderdi: Biri, liman girişinde ödenen 72,5 riyal demirleme vergisi (*ancourage, ancrage*), diğeri de 100 ya da 200 kuruşa mâl olan Bâbıâli'nin izin evrakıydı.[1109] Kral adına Levant seyahati yapan müfettiş Gravier d'Ortières, bu demirleme vergisinin 1685'te Türkler tarafından tamamen kaldırıldığını, öncesinde her gemiden 110 kuruş alındığını yazmaktadır.[1110] Ayrıca, İstanbul'da konsolos bulunmadığından, Fransızların götürdüğü yük üzerinden alınan konsolosluk hakkı talep edilmezdi. Ancak Fransız bandırası ile gelecek ya da gidecek

ve kâtib ve mizâncı ve mumcu ve gön yasakçu ve iskeleler yasakçıları ve Galata ihtisâbı ve iskele subaşıları ve kal'a kapucuları ve bunun emsâli nice kimesneler tüccârların harc ve 'avâ'id nâmıyla rencîde etmeğin gadr olundukların bildürüb 'ahid-nâme-i hümâyûn mûcebince men' u def" olunması bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ eylediği ecilden 'ahid-nâme-i hümâyûn mûcebince 'amel olunmak emrim olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfimle vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan emrim ve 'ahid-nâme-i hümâyûn ve mukaddemâ ve hâliyâ verilen evâmir-i şerîfim mûcebince 'amel idüb hilâf-ı 'ahid-nâme-i hümâyûn ve mukaddemâ verilen emr-i şerîfime mugâyir deyn-i bâc ve kâtib ve mizâncı ve mumcu ve gön yasakçısı ve iskele yasakçıları ve Galata ihtisâbı ve iskele subaşıları ve kal'a kapucularından ve sâ'ir kimesneleri vech-i meşrûh üzre harc ve 'avâ'id talebiyle rencîde ve ta'cîz ettirmeyüb men' u def" eyleyesiz França pâdişâhı bâb-ı sa'âdet-me'âbım ile ve ihtilâtda sâbit-kadem ve râsih-dem olduğuna binâen tüccârları haklarında elçisinin şükr ü şikâyeti müş'ir ve mü'essir olub min-ba'd 'ahid-nâme-i hümâyûna ve mukaddemâ ve hâliyâ verilen evâmir-i 'aliyyeme mugâyir kimesneye iş ettirmeyesiz şöyle bilesiz ve ba'de'n-nazar bu hükm-i hümâyûnu yedlerinde ibkâ idüb 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîre fi evâhir-i şehr-i Saferi'l-hayr li-sene erba'a ve semânîn ve elf. Be-Makâm-ı Edirne el-Mahrûse."

[1106] AN, AE, B[I], Cilt 378, f°464.

[1107] AN, AE, B[I], Cilt 376, f°68: "*les droicts quon paye au Grand Seigneur nos v(aisse)aux payent environ trois pour cens piastres pour lheur sortie comme sera desduicts cy apprés qui est une chose fort ridicule et quil semble que nos vaiss(e)aux soient esclaves que apprés estre chargés et payé les droicts du Grand Seigneur. Ils ne puissent pas sortir libremant sans payer lesdicts droits qui sont: Premièrement l'ancourage d'entrée qui est septante deux piastres et demy qu'on peult moderer a la moitié. Secondem(ent) cent piastres et quelques fois deux cents pour advoir son commandement de la porte pour la sortie des chasteaux cella ayant esté introduict despuis les guerres car auparavant on ne prenoit de la douanne qu'un billet pour lesdict chasteaux pour faire voir que les vaisseaux advoint payé les droicts du Grand Seigneur*".

[1108] *İzin temessüğü* ya da *temessük* ifadesi Fransa Ahkâm kayıtlarında bulunmaktadır. Nermin Genç, *Fransa Ahkâm Defteri (1634-1666)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014, s.280-281(h.225, 226, s.281 h. 229); Ebru Karakoyun, *Fransa Ahkâm Defteri (1666-1687)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014, s.147-149 (h.86, 87, 88 ve 89).

[1109] AN, AE, B[I], Cilt 376, f°68.

[1110] CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, 166PO/A Serisi, *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), vol. 56, microfilm 2mi2252, f°17r.

yabancılar, taşıdıkları giriş ve çıkış metaı için büyükelçiye %2'lik "konsolosluk hakkı" (*baylac*) ödemek zorundaydılar.[1111]

Gemiler barış dönemlerindeki İstanbul çıkışlarında, Galata ve Tophane'de bulunan limanlardan hareket ettikten sonra Marmara Denizi'ne açılmak üzere Sarayburnu civarında top ateşi ile Saray'ı selamlardı. Ardından Çanakkale Boğazı girişindeki eski kalelere (Boğazhisar) varır ve burada âdet üzere üç gün demirlerlerdi.[1112] Masson'a göre, Kral XIII. Louis döneminde (1610-1643) padişahın kadırgalarından kaçan esirler ticari gemilerde bulunabileceğinden Türkler tarafından Boğazhisar'da aranmaktaydı.[1113] İlaveten gemiler, Gelibolu'da da içinde zahire bulunup bulunmadığının tespiti yapıldıktan sonra eşyaları boşaltılırdı ve bu durum çoğu zaman yüklerinin bozulmasına neden olurdu.[1114] Büyükelçi bu yüzden oluşan şikâyetleri iletmek için Bâbıâli'ye arzuhaller gönderirdi. Hem Fransa Ahkâm defterlerinden hem de İstanbul Büyükelçiliğinin Donanma Bakanlığı ile yaptığı yazışmalarından görülmektedir ki kale dizdarı ve diğer Osmanlı memurlarının bu gemilerden ek vergi almaya çalışması, Gelibolu'da 1693'te Fransız Konsolosluğunun açılmasına neden oldu.[1115] Konsolosluğun, Boğazhisarı'na gelen Fransız gemilerinin durumu hakkında bilgi toplamak ya da genel akışın kontrolünü sağlamak gibi temel vazifeleri vardı. Gemi kaptanları Boğazhisarı çıkışında 14 *piastres* (riyal kuruş) kadar ücret öderken, 3'ü görevli iki ağaya, 1'i kadı efendiye, 3'ü tercümanlara, 2'si kayık masrafına ve geri kalan 5 kuruşu da konsolosun istihkakı olarak ayrılıyordu.[1116] Ancak Büyükelçi Châteauneuf, Edirne'deyken Donanma Bakanı Pontchartain'e yazdığı 17 Nisan 1693 tarihli mektupta, Boğazhisar'dan geçen her geminin 4 kuruştan fazla ödememesi hususunda takrir hazırlayacağını yazmaktadır.[1117]

İstanbul'dan ayrılan gemiler doğrudan Fransa'ya neredeyse bir ayda ulaşabiliyordu. Örneğin Büyükelçi Girardin'in vefatından sonra (15 Ocak 1689), dul zevcesi Madam Girardin ve merhumun kayınbiraderi Mösyö l'Abbé'nin, *l'Aventurier* adlı gemiyle Fransa seyahati 23 Ekim-25 Kasım tarihleri arasında sürmüş ve yolculuk

---

[1111] CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, 166PO/A Serisi, *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), vol. 56, microfilm 2mi2252, f°17v.

[1112] Bu hususta büyükelçi Guilleragues, Fransız gemilerin Boğazhisar'da üç gün bekletilmeyeceğine dair Bâbıâli'den emir almıştır. Artık gemiler Boğazhisar'a geldikleri gün yollarına devam edebileceklermiş. AN, AE, B^{I}, Cilt 378, f°464.

[1113] Masson, *age.*, s.434.

[1114] Genç *age.*, s.280 (vr.79, h.225, 226, vr.80 h. 229).

[1115] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°200.

[1116] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°69.

[1117] AN, AE, B^{I}, Cilt 381, f°289.

Marsilya civarındaki Hyère Adası'nda sonlanmıştı.[1118] Fakat bazı seferlerin 15 ila 20 gün arasında sürebildiği de görülmektedir.[1119] Dolayısıyla seyahatin süresi, tıpkı gidişte olduğu gibi, hava şartlarının elverişliği, korsanlık vakaları ile gemi kazaları gibi birçok faktöre bağlıydı. Ayrıca gemilerin payitahttan boş dönmemek amacıyla güzergâhındaki diğer Osmanlı iskelelerinde veya Livorno Limanı'nda emtia yüklemeyi tercih etmesi de bu süreyi uzatırdı. Bu tür dönüşlerde kaptanlar belli miktarda *cottimo* vergisi öderdi. Özellikle bu işlemin rahatsızlık vermemesi için büyükelçilerin takrirleri üzerine iskele kadılarına hitaben emir yazılırdı.[1120] Örneğin Madam Girardin ve Mösyö l'Abbé de yolculuk öncesinde İstanbul Kaymakamı'ndan aldıkları emri Boğazhisarı'ndaki kale dizdarlarına (*gouverneurs*) göstererek güvenli bir geçiş yapmıştı.

Bu etabı aşan gemiler yollarına devam ederek sonunda Marsilya'ya ulaşırdı. Ancak gemiler doğrudan Eski Liman'a (*Vieux Port*) girmezlerdi. Marsilya açıklarındaki Frioul ve Poumègues adalarında demirleyerek karantina (*quarantaine*) sürecine tâbi tutulurlardı. Daha sonra bu iki adanın 17. yüzyılın ortalarında elverişsiz bulunması üzerine Endoume Adası tercih edilmeye başlandı.[1121] Gemi kaptanı veya patron (gemi reisi), amiralliğe geldiklerini haber etmek için bir müddet burada bekletilirdi. Amirallikten bir görevli, yabancı diyardan gelen Fransız veya yabancı gemilerdeki yasaklı ürünleri, vefat edenleri, hasta olanları ve varsa bulaşıcı hastalıkları (veba vs.) tespit etmekle mükellefti. Şayet birisi bulaşıcı hastalıkla gelirse ya da karantina sırasında bu sorun ortaya çıkarsa, gemi o vakit başka bir konuma naklettirilip karantinaya alınırdı. Karantina süreci gemideki hastalara bağlı olduğundan iki ay kadar sürebilirdi.[1122]

Karantinadan çıkanlar gemiler ya civar adalarda ya da Marsilya'nın Eski Limanı'nda mallarını boşaltırdı. Bu etapta öncelikle malların değeri ölçülür (*estimation*) ve avarya (*avarie*) tutanağı hazırlanırdı. Zira denizyolunda hava şartları ve korsan saldırılarından mütevellit yüklenen malların bir kısmı defolu çıkabiliyordu. Bu zararlar

---

[1118] Büyükelçi Girardin'nin günlüğünün 14. cildinin sonunda bulunan 60 sayfalık İstanbul-Marsilya sefer raporu yer almaktadır. Raporun müellifinin kim olduğu bilinmezken Madam Girardin'nin emri üzerine hazırlandığı bilinmektedir. Günlüğün 30 Aralık 1688'de bittiği görünse de cildin sonundaki seyahat raporunun tarihi 1689 yılı olduğundan raporun sonradan eklendiğini anlaşılmaktadır. Bk. BnF, Département des Manuscrits (*Yazmalar* Departmanı), Français (*Fransızca* Koleksiyonu), Cilt 7175, "Journal de M. de Girardin Pendant son Ambassade à Constantinople. (1685-1688)", C. XIV, Ekim-Aralık 1688, f°389r-418r. (rapor).

[1119] Büyükelçiliğin şansölyesi Blondel de Jovencourt'un Bahriye Devlet Sekreteri Ponchartrain'e yazdığı 6 Haziran 1700 tarihli mektuba göre, kraliyetin Büyükelçi Ferriol'a ilettiği mektuplar Marsilya'dan 18 günde geldiğini işaret etmiştir. AN, AE, B^{I}, Cilt 383, f°163.

[1120] BOA, İbnülemin Hariciye Belgeleri (İE. HR). nr. 4/374, 10 Z 1095 / 18 Kasım 1684 tarihli ferman örneği.

[1121] Paris, *age.*, s.140. Aynı zamanda Bahriye Bakanı Colbert'in oğlu Seignelay Markizi, bu adaların onarılması için 1689'da talimat vermişti.

[1122] Paris, *age.*, s.143.

avarya tutanaklarına yazılırdı. Tutanaklarda, gemideki müşterilerin adı ve yük bilgileri geçerdi. Kaptan, prosedür gereği malları sahiplerine ulaştırdıktan sonra Marsilya Amiralliğine gidip "geliş" deklarasyonunu verir ve bu da amirallik siciline kaydedilirdi. Kaptanların döndüklerinde verdiği bilgiler oldukça kıymetliydi. Kayıtlarda, İstanbul'a yaklaşık 6-7 ay önce yola çıkıldığı bilgisinin yanı sıra kimin hesabına mal getirildiği, Marsilya'ya döndüklerinde kimin vefat ettiği ve geminin nerede karantinada kaldığı bilgileri yer alırdı. Üstelik deklarasyonlarda gemi mürettebatı hakkında da bilgi verilirdi. Örneğin 2. zabit (*nocher*), dümenci (*pilote*), kâtip (*écrivain*) gemi zabiti (*officier marinier*), dülger ustası (*maître d'hache*) topçu eri (*canonier)*, gardiyan (*gardien*) ve cerrah (*chirurgien*) gibi. Bu kayıtlar bugünkü Bouches-du-Rhône ilinin arşivlerinde bulunan Marsilya Amiralliği sicillerinde yer almaktadır.

4.3. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Ürünler ve Piyasa Değerleri

4.3.1. Kumaşlar

> "Kritik yıllarda Akdeniz'in ticarî ortamı az sayıda rekabetçi birimden oluşuyordu. 1630'larda Konstantinopolis'teki Levant ticareti İngiltere, Fransa, Venedik ve Gelişmemiş Ülkeler arasında etkin bir şekilde bölünmüştü. Rekabet eden her ulus pazara çok çeşitli mallar taşıyordu, ancak basitlik açısından kendimizi erken modern manüfaktürünün ana maddesi olan yünlü kumaşı ele almakla sınırlayabiliriz."[1123]

Kumaşların 18. yüzyılın ilk yarısında, İstanbul'un Fransız ithalatında birinci sırayı işgal etmiş olması bu ürünün payitahtta rağbet gördüğünü göstermektedir: "*Kumaş ticareti burada gerçekleşen en önemli ve neredeyse tek ticarettir*".[1124] 1720'lerden sonra İstanbul'daki yünlü dokumalara dayalı Fransız üstünlüğü, esasen 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Colbert'in Levant politikalarının (1663-1683) bir sonucuydu.[1125] Hatta Pierre Boissonnade'a göre, Languedoc'un endüstriyel canlılığı Colbert'in bakanlığı (1669) öncesinde kendini göstermiş olsa da 1630'dan itibaren tehlikeli engellere maruz

[1123] Richard T. Rapp, "The Unmaking of the Mediterranean Trade Hegemony: International Trade Rivalry and the Commercial Revolution", *The Journal of Economic History*, Vol. 35, No. 3, Cambridge University Press, London (1975), s.525: "*The commercial environment of the Mediterranean during the crucial years was one of few competitive units. In the 1630's the western trade in Constantinople was effectively divided among England, France, Venice, and the Low Countries. Each competing nation carried to the market a wide variety of goods, but for simplicity we can restrict ourselves to a consideration of the principal article of early modern manufacture, wool cloth*".

[1124] Eldem, *age.*, s.34; Bk. Ticaret Odası Arşivleri, J Serisi, Cilt 1559, Mémoire de la Chambre de Commerce de Marseille sur le commerce du Levant (1736): "The trade of cloth (is) the most considerable and almost the only one taking place here (Constantinople)".

[1125] Eldem, *age.*, s.40; Necmettin Aygün, "Avrupa Emperyalizminin Aşamaları: Osmanlı Akdeniz'inde Avrupa Ticareti (1700-1830)", I/2, *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2017), s.9.

kalmıştı.[1126] Örneğin Fransa Krallığı'nın 1618'de başlayan Otuz Yıl Savaşları devam edeken 1635-1659 yılları arasında İspanya ile de savaşması, kraliyeti ciddi anlamda ekonomik sıkıntıya sokmuş ve manüfaktürlerdeki üretimi durma noktasına getirmişti. Buna rağmen kumaşların Osmanlı pazarında satışa uygun hâle getirilmesi için Fransız manüfaktürlerin epeyce çaba sarfettiği bilinmektedir.

Yüzyılın ilk yarısında, krallığın *Normandie*, *Dauphiné* ve *Languedoc* eyaletlerindeki manüfaktürler Osmanlılar için hem ince hem de standart yünlü kumaşlar (*londrin ve londra*) üretmişlerse de[1127] Fransızlar başlangıçta, örneğin 1606 yılında bu kumaşları İngiltere'den getirtip İstanbul'a ihraç ediyordu.[1128] Fakat bu ihracat İngiliz ve Hollandalıların büyük kumpanyaları gibi yapılamadığından önemli kazançlar elde edilememişti. 1610-1654 yılları arasında ise Fransız tüccar ailelerinin kurduğu şirketler vasıtasıyla İstanbul'daki talepler doğrultusunda çeşitli kumaşlar gönderiliyordu. Örneğin Toulouse menşeili Gloton Şirketi, İstanbul'daki komisyoncuların talepleri doğrultusunda 1610-1620 yılları arasında kumaş tedariki sağlamıştı. Şirketin 1610'da Marsilya'daki şubesi aracılığıyla sattığı kumaş türleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:[1129]

Tablo 4.5. Gloton Şirketinin İstanbul'daki Komisyoncuları Vasıtasıyla Sattığı Ürünlerin Listesi (1610)

Kumaş Türü	**Tercümesi**	**Ölçüleri (*Aune*)**[1130]	**Fransa'daki Piyasa Değeri**
toile d'argent violette	Menekşe renkli gümüş dokumalı bez	au' 9. (¼)	Tanesi 12 *aspres*[1131]

[1126] Pierre Boissonnade, "L'état, l'organisation et la crise de l'industrie languedocienne pendant les soixante premières années du XVIIe siècle", *Annales du Midi: Revue Archéologique, Historique et Philologique de la France Méridionale*, C.XXI, S. 82, (1909), s.186.

[1127] Boissonade, *age.*, s.10.

[1128] Bergasse, *age.*, s. 158.

[1129] İsère ilinin Arşivleri, 2 E, Cilt 229, f°2. Bu kayıt aynı zamanda, firmanın İstanbul ile olan ticaretine dair şimdiye kadar tespit edebildiğimiz en eski belgedir.

[1130] *Aune* ya da *aulne du Roy,* kraliyetin belirlediği bir kumaş ölçüsü olup Osmanlı Devleti'ndeki "*bez arşını*" 14. ve 15. yüzyıllardaki ölçüsüne çok yakındı. Örneğin 1 aune=1,18845m olurken 1 *bez arşını* da yaklaşık 118.6 cm yani 1,186 m. idi. Aynı zamanda, 1 Fransız aune'u 1 pic (¾)'ye eşitti: "Pic is the name of the Turkish Ell, but there various kinds of this Measure. The French Ell [aune] used to measure Cloth, is equal to a Pic and three quarters". Alpay Özdural, "A Survey Of Ottoman Architectural Metrology", *Muqarnas An Annual on the Visual Culture of the Islamic World*, Volume 15, Brill, Leiden 1998, s.105 ve 109. Edhem Eldem'e göre, *aune* ölçüsü 1,747 *arşına* tekabül ediyordu. Eldem, *age.*, s.35. Hatırlatmak babında, Osmanlı'daki tekstil ürünleri arşın (zira'=pic/pik) olarak ölçülmekteydi. İstanbul'daki kumaş ölçülerinde genel olarak çarşı arşını (0,68m) baz alınırdı. Ayrıca bk. Alpay Özdural, "The Church of St. George of the Latins in Famagusta: A Case Study in Medieval Metrology and Design Techniques", *Ad Quadratum The Practical Application of Geometry in Medieval Architecture*, Ashgate Publishing, Farnham 2002, s.217-242; Mehmet Erkal, "Arşın", *DİA*, III, (1991), s.412. Eski ölçüler hakkında bk. http://lecahiertoulousain.free.fr/Annexes/poid_mesures.html#un [Erişim tarihi: 20.11.2023].

[1131] Lyonlu Claude Boyer'e göre, Fransız tüccarlar İstanbul piyasasında tedavülde olan *piastre* kuruşu ve *aspre*'ler ile ticaret yaparlardı. *Piastre* denilen gümüş büyük sikkeler 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı'nın birçok bölgesinde darbedilip Balkanlar üzerinden Osmanlı piyasalarına giriş yaptı ve riyal kuruş olarak anıldı. Bu kuruş Osmanlı Devleti'nde en yaygın ödeme aracı olmuştu. Fransız vesikalarında geçen *piastre* ile sadece İspanya, Meksika ya da Peru gümüş sikkesi kastedilmektedir. *Aspre* (İngilizcesi *asper*) ise Osmanlı para birimi olan akçedir. Boyer'in ifadelerine göre, 1625-1626 yıllarında 1 piastre=80 ile 130 akçe arasındaydı. Claude Boyer, *Briesve méthode et instruction pour tenir livres de raison par parties doubles* (…), éd. Jacques Gaudion, Lyon 1627, s.28;

colombine	Kumru renkli (çuha)	au' 8. (⅝)	Tanesi 12 akçe
brocatel fleur de lin	Keten çiçeğinin mavi-mor renginden yüksek kabartılmış kumaş (brokatel)	au' 6. (¼)	Tanesi 12 akçe
zinzoline	Kırmızımsı mor (çuha)	au' 10. (⅔)	Tanesi 6 *Livres*[1132] 10 *Sols*
Damas gris brun	Şam gri kahverengi çuha	au' 13. (⅝)	Tanesi 6 *Lt.*, 10 s.
satin coulleur de roy raye	Çizgili ve krallığın rengi ile yapılmış saten	au' 16. (⅛)	Tanesi 6 *Lt.*, 10 s.
Damas vert	Şam yeşili kumaşı	au' 9. (¾)	Tanesi 6 *Lt.*
drap noir Duccan	Duccan menşeili siyah çuha	au' 14. (⅛)	Tanesi 6 *Lt.*
drap noizette	Fındık renkli çuha	au' 7	Tanesi 5 *Lt.*
escarlatte d'engletere rouge	İngiliz menşeli kırmızı iskarlat	au' 1. (⅝)	Tanesi 8 *Lt.*, 10 s.
sarge de Limestre	Rouen menşeili dimi örgüyle dokunan yünlü kumaş	au' 9. (⅓)	Tanesi 4 *Lt.*, 10 s.
sarge de Beauvais	Beauvais menşeili dimi örgüyle dokunan yünlü kumaş	au' 4. (¾)	Tanesi 4 *Lt.*, 10 s.
tanné	Kızıl esmer yünlü (çuha)	au' 4. (⅙)	Tanesi 4 *Lt.*, 10 s.
vert brun	Yeşil kahverengi yünlü (çuha)	au' 11. (⅛)	Tanesi 4 *Lt.*, 10 s.
coulleur de prince	Prens rengi ile üretilen (çuha)	au' 7. (⅓)	Tanesi 4 *Lt.*, 10 s.

Tablodan da görüleceği üzere, firma çeşitli renklerde yünlü kumaşları İstanbul'a ihraç ediyordu. Balya içerisine koyduğu karışık renkli kumaşlar ise prosedür gereği idi.[1133] Gönderilen kumaşlar, ayrıca dönemin kumaş terminolojisi hakkında da önemli bilgiler içermektedir: Çuha (*drap*), bez (*toile*), saten (*satin*), iskarlat (*ecarlatte*), saya ya da şayak (*sarge*[1134]=*sergé/serge* (tr. *serj*) gibi. Krallığın bünyesindeki Rouen ve Beauvais kent manüfaktürlerinde üretilen kumaşların firma tarafından temin edilip İstanbul'a ihraç edildiği anlaşılmaktadır. Ancak Gaëlle Lapeyrie'ye göre, kumaşlara verilen menşe bilgisi her zaman oranın manüfaktüründe yapıldığı anlamına gelmemektedir.[1135] Örneğin tabloda belirtilen İngilizlerin kırmızı *iskarlat*'ı ve Şam'ın yeşil renkli ipek kumaşı, taklit ürün olarak da yapılabilmektedir. Nitekim Şam ipeğinin Fransa'daki ilk yapılışı 15. yüzyılda Kral Louis XI dönemindeydi ve o tarihte Tours ve Lyon kentlerinde üretilmekteydi. Daha sonraki üretimler 17. yüzyılın ikinci yarısında "damasquin" (*damask*) olarak anılmaya

Şevket Pamuk'a göre, 1 riyal kuruşun rayici 17. yüzyıl başlarında 80, sonunda ise 170 akçeye ulaşmıştı. Şevket Pamuk, "Kuruş", *DİA*, XXVI, (2002), s.458; Şevket Pamuk, "Riyal", *DİA*, *3. Basım, EK-2*, (2019), s.427.

[1132] Fransa Krallığı'nda geçen para birimi *Livres tournois* (Lt.), *sols* (s.) ve *deniers* (d.) idi.

[1133] Jacques Savary'nin *Le Parfait Négociant* (tr. *Mükemmel Tüccar*) adlı eserinde tanıttığı "Constantinople" kumaş balyasındaki düzende, Fransız manüfaktürleri tarafından imâl edilmiş 10 adet çeşitli renkli ve dokumalı kumaşın bir arada olduğu görülmektedir. Savary, *age.*, s.762-763; Boissonade, *age.*, s.13.

[1134] Bezlere göre daha sağlam ama dimi örgüyle dokunmuş hafif bir yün kumaşı olan "Sarge", *sargis* ve *sarga*'dan türeyip Fransız tekstilinde *sergé* adıyla anılmıştır. Sergé'ler birçok adlandırmanın arasında "saye" (tr. saya), "sayette" olarak da geçmektedir. Hardouin-Fuguier, Berthod ve Chavent-Fusaro, *age.*, s.354 (*Sergés* mad.). Bu yünlü kumaşın çaprazlı dokuması sayesinde askerî kıyafetler üretilmiş ve "şayak" olarak anılmıştır. Atila Ergür, *Tekstil Terimleri Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002, s.234 (*Serj* mad.); Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbeĭ şi cultureĭ române*, Volume 1, Editura librărieĭ Socecŭ & comp., Bucuresci (Romania) 1900, s.333.

[1135] Lapeyrie, "De la boutique au comptoir (…)", s.4 (elektronik sayfa numarası).

devam etti.[1136] Bu kumaşların aynı zamanda Pierre Gloton'nun satın aldığı Toulouse'daki "La Grave" isimli manüfaktürde ya da ortağı Guillaume Dauteribe tarafından Carcassonne'da işletilen manüfaktürde üretilme ihtimali de bulunmaktadır. Ayrıca, daha önce belirtildiği üzere şirket 1619 yılına kadar *canevas*,[1137] *escapoulon*[1138] gibi çeşitli tekstil ürünlerini İstanbul'a göndermeyi sürdürmüştür.

Marsilya Amiralliğinin 1614-1617 yılları arasında "İstanbul" seferini yapan Fransız gemilerine, teftiş (*visite)* yapıldığına dair bir izin belgesi (*congé*) verdiği anlaşılmaktadır. Bu sertifikaların bir suretinin amiralliğin tuttuğu sicillerde kaydedildiği, içeriğinde ise taşınan tekstil ürünlerine dair bilgilerin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4.6. Marsilya Amiralliğinin Kaydettiği Tekstil Ürünleri (1614-1617)

Tarih	***Gemi* / Kaptan Adı**	**Tekstil Ürünleri**
30 Nisan 1614	*Saincte Marie Bon(nne) Aventure* / Honnoré Martin	4 fıçı (*boutte*) takke (*bonnets*), 1 kasa şapka (*chapeaux*), 20 balya escapoullon.
21 Mart 1615?	*Nostre Dame de Mont* / Guilheaumme Leon[1139]	15 kasa şapka, 15 balya çuha, 15 balya escapoullon.
17 Şubat 1616	*Saincte Marie Bon* / Simon Rauvere	6 varil? çuha, 1 kasa şapka, 13 balya escapoullon.
10 Nisan 1617	*Sainct Anne* / Guilheaumme Trepeaus	4 balya escapoullon.

Kaynak: BdR. Arşivleri, 9 B 17.

Tabloya göre, Fransızların 1614-1617 yılları arasında yünlü kumaşlar ile birlikte kaba kumaş ve şapkaları da İstanbul'a sevk etmesi, bu ürünlerin payitahtta arandığının bir işareti olabilir. Fakat Marsilya Amiralliği bu ürünlerin piyasa değerleri hakkında bir bilgi vermemektedir. Öte yandan, amiralliğin 1650'de kaydettiği sertifikalarda da tekstil ürünlerine rastlanmaktadır:

[1136] Hardouin-Fuguier, Berthod ve Chavent-Fusaro, *age.*, s.163 (*Damasquin* mad.). Ergür, *age.*, s.58 (*Damask* mad.).

[1137] Bu sözcük Türkçede kanvas olarak bilinip kaba kenevir dokuma anlamına gelmektedir. Bu, çoğunlukla yelkenleri astarlamak veya kadırgalar için çadır yapmak için kullanılan kalın bir kenevir kanvasıdır. Jan Fennis, *Trésor du langage des galères: Dictionnaire exhaustif, avec une introduction, des dessins originaux de René Burlet et des planches de Jean-Antoine de Barras de la Penne, un relevé onomasiologique et une bibliographie*, ed. Walter de Gruyter, Berlin 2011, s.463. Hardouin-Fuguier, Berthod ve Chavent-Fusaro, *age.*, s.124 (*Canevas* mad.); Jal, *age*., 1849, s.397 (*Canevas* mad.).

[1138] Veya *escapollon* ya da *scapollon* Bourg-en-Bresse ve Piémont manüfaktürlerinde üretilmiş bir kaba kumaş türüdür. Languedoc dilinde "escapoulon" bir kumaş ya da bezin kalıntısı için kullanılmıştır. Claire Torreilles, *Le dictionnaire languedocien de l'abbé Séguier (1705-1767)*, Occitanica.eu, Estudis, 2013, Bk. https://occitanica.eu/items/show/2213, [Erişim tarihi: 01.05.2024]. Joseph-Toussaint Avril, *Dictionnaire Provençal-Français, contenant les termes (...)*, ed. Edouard Cartier, 1839, s.170. Fennis, *age.*, s.834. Lapeyrie'ye göre bu ürün limandaki malları paketleme işlevi görüyordu. Gaëlle Lapeyrie, "Faire commerce de la soie en Méditerranée (…)", 11. Paragraf.

[1139] Guilheaumme Leon, Gloton Şirketi'nin Marsilya şubesinin tuttuğu günlükte yer almaktadır. Günlükte geçen 3 Mart 1611 tarihli kayıtta, Leon'nun Marsilya şubesinden satın aldığı 1 balya *escapoulon* borcun İstanbul'dan döndükten sonra tahsil edileceği beyan edilmiştir. Kaptan Leon, firmaya yaklaşık 320 livres borçlanırken, bunun 200'ü nakit paradan, 71'i kumaşlardan, 48'i ise %18 kambiyo ücretinden oluşmaktaydı. Nakit para Noter Mösyö Baldouin huzurunda tasdiklenmişti. İsère ilinin Arşivleri, 2 E 229, f°13.

Tablo 4.7. Marsilya Amiralliğinin Kaydettiği Tekstil Ürünleri (1650)

Tarih	*Gemi* / Kaptan Adı	Tekstil Ürünleri
25 Şubat 1650	*Lespermonde* / Hollandalı Jacob Coppre Dhorme	5 balya kumaş
26 Şubat 1650	*Nostre Dame de Bon Voyage* / Jean Rimbaud	3 balya kumaş, 3 kasa takke
2 Mart 1650	*Saincte Catherine* / Paul Audibert	11 balya kumaş, 2 kasa takke
14 Nisan 1650	*Sainct Esprit* / François Bonnecosse	10 balya kumaş
21 Ekim 1650	*Sainct Anne* / Louis Degrand	10 balya kumaş, 2 kasa takke
7 Kasım 1650	*Sainct Anthoine de Padoue* / Jean Fardeloux	6 balya kumaş
17 Aralık 1650	*Notre-Dame de Bon* / Pierre Sicard	15 balya kumaş, 60 balya takke?, 44 balya *Cadis* şayakları, 4 balya bez

Kaynak: BdR. Arşivleri, 9 B 19.

İsnard-Audiffret şirketi de 1553 yılında İstanbul'a yerleşen komisyoncuları Greasque kardeşlere farklı menşeli kumaşlar ile iki tür takke göndermiştir. Örneğin şirketin arşivlerinden çıkan 1 Mart 1654 tarihli hatıratta, ince ve standart kalın takkelerin dışında İstanbul'a 13 farklı kumaş sevk edildiği saptanmıştır.

Tablo 4.8. İsnard Ailesinin İstanbul'a Gönderdiği Tekstil Ürünlerinin Listesi (1654)

Kumaşlar	Tercümesi	İstanbul Piyasa Değeri
Drap d'Hollande	Felemenk Çuhası	Arşını 3 ½ riyal kuruş
Soie de Venise	Venedik İpeği	Arşını 5 ½ riyal kuruş
Drap de Dieppe[1140]	Dieppe Çuhası	Arşını 170 akçe
Drap de Paris	Paris Çuhası	Arşını 127 akçe
Drap de Valence[1141]	Valence Çuhası	Arşını 120 akçe
Drap de Romans[1142]	Romans Menşeli Çuhası	Arşını 82 akçe
Sergés du Languedoc	Languedoc Menşeli İnce Çuhası	Arşını 70 akçe
Sezains	Languedoc Menşeli İnce Çuhası	Arşını 70 akçe
Pinchinas	İspanya Menşeli Bez	Arşını 70 akçe
Cadis de Guivandan[1143]	Gévaudan'ın Cádiz Usulü Dimi Örgülü Kalın Bezi	Arşını 18 akçe
Satin de Florence	Floransa Sateni	Okkası 135 akçe
Satin de Lyon	Lyon Sateni	Okkası 95 akçe
Satin de Gênes	Cenevre Sateni	Okkası 140 akçe
Velour de Gênes	Cenevre Kadifesi	Okkası 170 akçe
Bonnets fins	İnce Takke	Balyası 2 ½ riyal kuruş
Bonnets communs	Kaba/Kalın Takke	Balyası 2 (1/8) riyal kuruş

Kaynak: BdR. Arşivleri, 24 E 76 (hatırat).

Tabloda geçen çeşitli yabancı menşeli kumaşların, bulundukları endüstride imal edilip edilmedikleri hususu net değildir. Örneğin *Pinchinat*'lar, İspanya'nın 1,20m'lik

[1140] Fransa Krallığı'nın *Normandie* Eyaleti'ndeki Dieppe şehridir. Günümüzde hâlâ aynı adla bilinmektedir.

[1141] Buradaki Valence belirsizdir. Ya Fransa Krallığı'nın *Dauphiné* Eyaleti'ndeki Valence şehri ya da İspanya'daki Valencia kenti kastedilmektedir. Günümüzde hâlâ aynı adları ile bilinmektedir.

[1142] Bu sefer *Dauphiné* Eyaleti'ndeki Romans şehridir. Günümüzde Romans-sur-Isère olarak anılmaktadır.

[1143] Gévaudan 14. asırdan beri Fransa Krallığı'nın *Languedoc* Eyaleti'nin sanayi bölgesini temsil edip İngiliz usulü yünlü kumaşlar imâl edilmekteydi.

kalın bezlerini (tuval) Provence Eyaleti'nin Toulon şehrinde imitasyon olarak üretiyordu[1144] ve en değerlileri tanesi 38 ile 42 *livres tournois*'dan Marsilya'da satılıyordu.[1145] Bununla birlikte, tabloda geçen *sezain*'ler esasında Felemenk usulü standart yünlü kumaş olarak bilinen *Londra*'lar olup, Fransız endüstrilerinde 1600 (yazılışı *seize cens*) iplikle üretildiğinden "*seizain*" olarak anılırdı.[1146] Ayrıca Fransa'da üretilen kumaşların da üretim yerlerinde farklılıklar söz konusuydu. Örneğin *Paris* isimli kalın çuhalar Paris kentinde değil, Normandie Eyaleti'ndeki bir manüfaktürde imal ediliyordu.[1147]

Louis Bergasse'a göre, 17. yüzyıl başlarında İspanya ve İtalya'dan da Marsilya'ya kumaşlar gelmekteydi.[1148] Bunlar daha sonra Osmanlı Devleti'ndeki talebe göre ihraç edilirdi. Tıpkı Hollandalıların ince yüne ihtiyaçları olduğu gibi, İtalyan endüstrinin ürettiği kaliteli yünlü ve ipek kumaşların da İstanbul'da bilhassa saray halkı olmak üzere lüks tüketicileri vardı. Örneğin 1474'deki vebaya rağmen İstanbul'a 3300 Floransa menşeli yün kumaş getirilirken saraya 60.000 *florin* (=*gulden*) değerinde kumaş satılmıştı.[1149] Dolayısıyla, tablodaki Floransa ve Cenevre kumaşlarının Marsilya'ya ithal edildikten sonra İstanbul'a Isnard'lar tarafından ihraç edilme ihtimali de bulunmaktadır. Bu iki kentle anılan kumaş türlerinin 1654 İstanbul'undaki piyasa değeri, riyal kuruş ile satılan Felemenk çuhası (aslında İngiliz'in *londrin*) ile Venedik ipeği karşısında azalmış görünse de Gravier d'Ortières'in 1686'daki görüşleri bunun aksini işaret etmektedir.[1150]

Bununla birlikte, İstanbul'a gönderilen kumaş miktarı ne Gloton ne Isnard'ların verilerinde yer almadığından aralarındaki ticaret hacmini mukayese etme imkânı bulunmamaktadır. Fransa'nın ihracat rakamları Colbert zamanındaki kumpanyalar vasıtasıyla belli olmaya başlamıştır. Ancak, İstanbul'a ithal edilen Fransız kumaşları hakkındaki somut miktar bilgilerine ilk kez, Levant konsolosluklarından Marsilya'ya ticaret bilgileri doğrultusunda hazırlanan 1700 tarihli hatıratta yer verilmiştir:

[1144] Hardouin-Fuguier, Berthod ve Chavent-Fusaro, *age.*, s.307 (*Pinchina* mad.).

[1145] Masson, *age.*, s.515.

[1146] Hardouin-Fuguier, Berthod ve Chavent-Fusaro, *age.*, s.245 (*Londres* mad.).

[1147] Saint-Priest, *age.*, s.303.

[1148] Bergasse, *age.*, s.157.

[1149] Ingrid Houssaye Michienzi, "Les milieux d'affaires florentins, le commerce des draps et les marchés ottomans à la fin du XVe et au début du XVIe siècle", *Mélanges de l'École française de Rome - Moyen Âge*, CXXVII/2, (2015), 12. paragraf, https://journals.openedition.org/mefrm/2753#bodyftn90, [26.04.2024].

[1150] CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, 166PO/A Serisi, *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), vol. 56, microfilm 2mi2252, f°10r: "*Floransa ve Cenevre'den gelen ipek kumaşların Venediklerden daha iyi değer biçiliyordu ve her zaman Floransa ve Lucca'daki[kumaşları] diğerlerine tercih ederiz*".

Tablo 4.9. İstanbul'a İthal Edilen Fransız Kumaşları ve Piyasa Değerleri (1700)

Kumaşın Adı	Piyasa Değeri Livres Tournois (Lt)	İstanbul'a Bir Yılda Getirilen Miktar
Bonnets Fins	Marsilya'da: Düzinesi 15 *Lt.* İstanbul'da: Düzinesi 6 *esedi kuruş*	60 düzinelik 15 kasadan 900 düzine
Bonnets Communs	Marsilya'da: Düzinesi 5 *Lt.* İstanbul'da: Düzinesi 2 *esedi kuruş*	60 düzinelik 15 kasadan 900 düzine
Cadis de Nimes	Marsilya'da: *Canne*'ı 2 *Lt.*, tamamı 18 *canne*'lık parça. İstanbul'da: Parçası 25 *aspres*[1151]	12 parçadan oluşan 20 balya
Cadissons	Marsilya'da: *Canne*'ı 24 *s.*, tamamı 35 *canne*'lık parça. İstanbul'da: Parçanın pik'i 2 *pans* (2/3)'den 20 akçe yani 10 *s.*	10 parçadan oluşan 30 balya
Draps Mahouts	Marsilya'da: Parçanın *Aune*'u 14 *Lt.* İstanbul'da: Parçanın pik'i 2 *pans* (2/3)'den 2 *esedi kuruş*	10 parçadan oluşan 100 balya (1000 parçanın her biri 30 *aune*'luk)
Draps Londrine Premiere	Marsilya'da: Parçanın *Aune*'u 12 *Lt.,* tamamı 33 *aune*'luk parça. İstanbul'da: Parçanın pik'i 2 (¼) *esedi kuruş*	10 parçadan oluşan 100 balya (1000 adet)
Draps Londrine Seconde	Marsilya'da: Parçanın *Aune*'u 9 *Lt.* 5 *s.* İstanbul'da: Parçanın pik'i 2 *pans* (2/3)'den 2 *esedi kuruş*	10 parçadan oluşan 100 balya (1000 adet)
Draps Londres Larges	Marsilya'da: Parçanın *Aune*'u 8 *Lt.* İstanbul'da: 30 *aune*'luk parçanın 56 pik'i 2 *pans* (2/3)'den 75 *esedi kuruş*	800 balyadan 8000 parça
Draps St. Chinian, Simples Couleurs	Marsilya'da: Parçanın *Aune*'u 6 *Lt.* 5 *s.* İstanbul'da: Parçanın pik'i 2 *pans* (2/3)'den 110 akçe yani 6 *deniers*.	10 parçadan oluşan 40 balya (400 parçanın her biri 18 *aune*'luk)
Draps St. Pons	Marsilya'da: *Canne*'ı 8 *Lt.* 10 *s.* İstanbul'da: Parçanın pik'i 1 *esedi kuruş*	10 parçadan oluşan 30 balya (300 parçanın her biri 18 *aune*'luk)

Kaynak: AN, AE, B^{III} (Konsoloslar. Hatıratlar ve Belgeler Fonu), Cilt 234.

Tablo incelendiğinde, Fransa'da imal edilmiş İngiliz usulü ince yünlülerin çoğunlukta olduğu, kumaş tür ve adlarının da yüzyılın ilk yarısına nazaran tamamen güncellendiği görülmektedir. Örneğin İngilizlerin imal ettiği üç tür kumaş vardı; *mahou*, *londrin (londrina)* ve *londra*. İlki, Osmanlı sarayının yanı sıra zengin kesimlerin aradığı lüks, özel ve kaliteli, İngilizlerin en ince yünlü kumaşı olup *mahon, mahout* ya da *mahous* adlarıyla anılırdı ve *Languedoc*, *Provence* ve *Dauphiné* eyaletlerinin endüstrilerinde imitasyonları üretilirdi.[1152]

Mahou'ların yüksek kalitesine yakın olan *londrin* yün kumaşları da İstanbul ve İzmir'deki zengin kesimlere satılırdı. Bunlar, Hollanda başta olmak üzere Languedoc Eyaleti'nin Saptes ve Carcassone manüfaktürlerinde üretilirdi. Öyle ki üretim tekniğini tam öğrenmek için Colbert'in desteğiyle 1666'dan sonra Saptes'a Hollandalı ustalar

[1151] İstanbul'daki kumaşlar akçe (*aspres*) ile satın alınırdı. Buradaki kumaş ölçüsü pik'i 2 *pans* (2/3) olup 6 *deniers*'e tekabül ediyordu.

[1152] Hardouin-Fuguier, Berthod ve Chavent-Fusaro, *age.*, s.254 (*Mahou* mad.).

getirilmişti.[1153] Üretimin hammaddesi yün ise İspanya'nın bugünkü Kastilya Leon bölgesindeki Segovia kentinden gelmekteydi.[1154] Londrin'lerdeki ölçü değişkenliği yüzünden dokunan yünün inceliğinde de bir fark oluşurdu: 1. tür, *londrin* ya da *londrine première*; 2. tür ise *nim-londrin* (*demi-fins*: yarı inceler) ya da *londrine seconde* olarak anılırdı. İkisinin arasında renk ve yün dokusu farkı bulunurdu. Örneğin 1. tür *londrin*'ler en az 3.200 ve ikinciler 2.600 ve bunların bir alt modeli olarak bilinen "Londra" kumaşları ise 2.400 iplikle üretilirdi.[1155]

Savary'ye göre, *mahou* ve *londrin*'lerden oluşan 10 parçalık bir İstanbul balyasında; 3 adet kızıl menekşe (2'sinin rengi koyu, 1'i açık), 2 kızıl mor, 2 yeşil 1 kızıl, 1 lal rengi (kıpkırmızı), 1 gök mavisi;[1156] ikinci tür *londrin*'lerin olduğu balyada ise 4 kızıl menekşe (2 koyu ve 2 açık), 1 açık yeşil, 2 yeşil kahverengi, 1 gök mavisi, 1 kıpkırmızı ve 1 kızıl renkli kumaş vardı. "Londra" kumaşları ise Levantenlere ve Osmanlı Devleti'ndeki halka hitap ediyordu. Londra'ların bir balyadaki dizilişi şöyle idi: 3 mavi (İkisi gök mavisi, biri kahverengi), 2 yeşil kahverengi, 1 açık yeşil, 2 kırmızı ve 2 koyu mor rengi.[1157] Netice itibariyle, üç model yün kumaş da Levant'ta talep gördüğünden Fransızlar bunların taklitlerini üretmeye çalışmıştır.[1158] Taklitlerinin yapılmasıyla da bu kumaşlar halk ağzında Fransız çuhası ya da Felemenk çuhası olarak anılmıştır.[1159]

İspanya'nın Cádiz menşeli, küçük parçalı dimi örgüde kaba dokunuşlu yünlü şayaklarının da Languedoc'un Nîmes ve Gévaudan şehirlerindeki manüfaktürlerinde taklitleri üretilmiş ve bunlara "cadis" denilmişi. Hatta bu şayaklarının bir ince dokunuşlu türü olan *cadisson*'lar da bu eyalette imal ediliyordu.[1160] İngiliz usulü *perpétuans* ya da *cadis large* adlı kalın şayaklar Nimes'de düzgün bir şekilde üretilirdi[1161] ve İstanbul'da

---

[1153] Boissonnade, *age.*, s.12.

[1154] Diderot ve D'Alembert, *Encyclopédie Méthodique- Manufactures, Arts et Métiers*, Tome II, Panckouke, Paris 1790, s.110 (*Ségocie* mad.).

[1155] Savary des Bruslons, *Dictionnaire Universel de commerce, d'histoire naturelle et des arts et métiers*, Tome Second, Chez les Héritiers Cramer et Frères Philibert, Genève 1742, s.113.

[1156] Jacques Savary, *age.*, s.762-763.

[1157] Jacques Savary, *age.*, s.764.

[1158] Halil İnalcık ve Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I. Cilt: 1300-1600, çev. Halil Berktay, 2. Bs., Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s.370-371: "*Londra veya Londrina diye geçen kumaş, aslında Languedoc'un imal edilen bir İngiliz yünlüsü taklidiydi*".

[1159] "*XVI. yüzyılda İngilizler Londrin adı verilen çuhalarıyla Osmanlı pazarına girmişti. Bunun yanı sıra Fransızlar, Hollandalılar ve İtalyanlar da bu pazardan pay almak istemişlerdir. Bu çuhalar halk arasında Fransız çuhası ya da Felemenk çuhası, sâye çuhası, Londra çuhası gibi adlarla anılıyordu.*" Petek Ersoy İnci, "Gelenek, Geleneğin Dönüşümü ve Kültür Ekonomisi Bağlamında Geleneksel Bir El Sanatı: Çuha Dokuma", *Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, C.IV, S.1, (2023), s.22.

[1160] Diderot ve D'Alembert, *age.*, s.26 (*Cadis* mad.); Fennis, *age.*, s.440-441 (*Cadis* ve *Cadisson* mad.); Ergür, *age.*, s.253 (*Şayak* mad.).

[1161] Masson, *age.*, s.187.

arşını 70 akçeden yılda 400 ilâ 500 adet satılırdı.[1162] İtalya menşeili olan "imperial" serj'leri ise İtalyan endüstrilerinden çıkardı. Bu serjlerin 17. yüzyıl sonlarında Languedoc'ta, bugünkü Cévennes bölgesindeki manüfaktürde imitasyonları yapılmaya devam etmişti.[1163]

4.3.2. İmalatta Kullanılan Hammaddeler

İstanbul'daki Fransız rejisörler, tekstil ürünleri dışında İstanbul pazarının ihtiyaçları doğrultusunda baharatlar (*épices*), ilaç imalinde kullanılan tıbbi maddeler (*drogues*), gündelik hayatta kullanılan muhtelif malzemeler ile boyacılıkta kullanılan hammaddeleri (*produits tinctoriaux*) Fransa'dan ithal ediyordu. Bunlar çoğunlukla uzak kolonilerden ve Avrupa'dan getirildikten sonra İstanbul'a gönderilirdi. 17. yüzyılın ilk yarısına ait Fransız kaynaklarına bakıldığında, payitahta gönderilen mallar hakkındaki bilgilerin sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransa-Osmanlı ilişkilerinin düzelmesiyle birlikte ticaret yeniden canlandığından, bu hususstaki bilgiler de artmaya başlamıştır. Örneğin aşağıda derlenen tabloda, bu dönemde Fransa'dan İstanbul'a ithal edilen baharat çeşitleri hakkında önemli bilgiler yer almaktadır.

Tablo 4.10. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Baharat Çeşitleri

Baharat Çeşidi	1610-1617	1650-1651	1654	1680-1683	1686	1700
Canelle (Tarçın)		**X**	Okkası 2 riyal kuruş	2 balya (Ekim 1680) 6 kasa (Eylül 1682) 3 varil (Kasım 1682)	Okkası 5 riyal kuruş / 20.000 okka	3 *L.* 1 (⅔) *onces*'luk okkası[1164] 6 *esedi kuruş* / 20 kental[1165]
Gerofle (Karanfil)		4 balya (30 Mayıs 1651)	Okkası 5 riyal kuruş	1 balya (1680) 6 balya (Eylül 1682) 2 boutes (Kasım 1682) 1 balya (1683)	Okkası 6 riyal kuruş / 1.200 okka	3 *L.* 1 (⅔) *onces*'luk 6 okkası[1166] 6 *esedi kuruş* / 2.000 okka
Gimgembre (Zencefil)		**X**	Okkası 40 akçe	**X**	Okkası 24 akçe / 8.000 okka	3 *L.* 1 (⅔) *onces*'luk 6 okkası 25 akçe / 200 kental
Noix muscade (Hint Cevizi)		**X**	Okkası 2 ½ riyal kuruş	2 varil (Kasım 1682)	Okkası 4 riyal kuruş / 700 okka	3 *L.* 1 (⅔) *onces*'luk okkası 5 *esedi kuruş* /

[1162] Jacques Savary, *age.*, s.764.

[1163] Masson, *age.*, s.297.

[1164] İstanbul'da satın alınan ürünler, Marsilya ağırlığı (*poids de Marseille* ya da *poids de table*) üzerinden çevrilirdi. Fransız ağırlıkları da genelde *Livres*, *onces*, *gros*, *grains* şeklinde belirlenirdi.

[1165] 1 kental=100 *rıtl* değerindeydi. Avrupa kaynaklarında *rotte/rottous* (fr.), *rottolo* (it.) olarak geçmekteydi. Bir kantar yaklaşık 45-47 kg idi. Halil İnalcık ve Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I, 1300-1600, çev. Halil Berktay, 2. Bs., Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s.443.

[1166] 3 *L.* 1 (2/3) *onces*'luk 6 okkası=18 L. ½ *onces*.

						15 kental
Poivre (Karabiber)		11 torba (21 Ekim 1650)	Okkası 70 akçe	26 balya ve 12 torba (1680) 271 balya ve 22 torba (1681) 28 balya (1682) 20 balya ve 33 torba (1683)	Okkası ⅔ riyal kuruş / 40.000 okka	3 *L.* 1 (⅔) *onces*'luk okkası 1 *esedi kuruş* / 4 kental 400 balya (1.600 kental)

Kaynak: 1610'lu yıllar için BdR. Arşivleri, 9 B 17; 1650-1651 yılları için BdR. Arşivleri, 9 B 19; 1654 yılı için BdR. Arşivleri, 24 E 76, "Pris courent des marchandizes dantree a Constantinople le premier mars 1654"; 1680-1683 yılları arası için Ticaret Odası Arşivleri, I Serisi, Cilt 1; 1686 yılı için CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, 166PO/A Serisi; *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), vol. 56, microfilm 2mi2252, "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°5v-6v; 1700 yılı için AN, AE, B^{III}, Cilt 234.

Tabloda zikredilen baharat çeşitleri payitahtta rağbet görmuştür. Baharatlar genellikle Batı Hindistan'dan gelmektedir. Marsilyalılar da İngiliz ve Hollandalıların Hindistan Kumpanyalarından gelen baharatları temin ederek, Osmanlı iskelelerinden gelen talebe göre satış gerçekleştirirlerdi.[1167] Getirilen ürünlerin miktarı, Levant'taki talep doğrultusunda aydan aya değişir ve farklı muhafazalarda getirilirdi. Örneğin tabloda gösterilen tarçın ve karanfilin, balya (*balle*), kasa (*caisse*), varil (*baril*), fıçı (*tonneau*), büyük fıçı (*boute*) ya da çuvallarda (*sac*) İstanbul'a gönderilip satılırdı. Fakat Levant'a gönderilen baharat miktarı 17. asırda diğer rakiplerine nazaran düşüktü.[1168] Boyacılıkta kullanılan hammaddeler ise genelde Amerika kıtasındaki kolonilerden temin edilirdi. Fransa'dan İstanbul'a ithal edilen hammadde çeşitleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 4.11. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Hammadde Çeşitleri

Hammadde	1614-1617	1650-1651	1654	1680-1683	1686	1700
Azur fin (Mavi camdan elde edilen gök mavisi ince toz)	**X**	**X**	**X**	2 varil (Haziran 1680)	**X**	3 *L.* 1 (⅔) *onces*'luk okkası 1 *esedi kuruş*-200 kental
Brésil de Fernambourg (Brezilya Bakkam Ağacı)	2 balya (21 Mart 1615?)	4 balya (14 Nisan 1650) 3 balya (21 Ekim) 6 balya (17 Aralık)	Kentali 22 riyal kuruş	**X**	Kentali 20 riyal kuruş-300 kental	140 *livre*'lik kentali 30 *esedi kuruş*-300 kental
Campeche (Hindistan ya da Orta Amerika Bakkam Ağacı)	3 balya (17 Şubat 1616)	50 kental (14 Nisan)	Kentali 8 riyal kuruş	200 kental (Ocak 1681)	Kentali 6 riyal kuruş-150 kental	140 *livre*'lik kentali 6 *esedi kuruş*-150 kental
Ceruse (Üstübeç)	**X**	2 varil (11 Mart 1651)	**X**	8 balya (Eylül 1682)	Kentali 8 riyal kuruş-200 kental	140 *livre*'lik kentali 8 *esedi kuruş*-150 kental
Indique Lauris (=indigo, Çivit)	**X**	**X**	Okkası 2 ½ riyal kuruş	**X**	Okkası 4 riyal kuruş-300 okka	3 L. 1 (⅔) onces'luk 6 okkası 19 *esedi kuruş*-200 kental
Indique Serquis (Çivit)	**X**	**X**	Okkası 2 riyal kuruş	**X**	Okkası 2 riyal kuruş-500 okka	

[1167] Masson, *age.*, s.517.

[1168] Georges J. Aillaud ve diğerleri, *Herbes, Drogues et Epices en Méditerranée: Histoire, Anthropologie, Économie du Moyen Âge à nos jours,* CNRS, 1988, s.91-92.

Cinabre / Senobre (Zincefre)	24 büyük fıçı (30 Nisan 1614)	40 varil (11 Mart 1651) 13 varil (30 Mayıs 1651)	Okkası 3 riyal kuruş	1250 kental (1680) 247 varil (1682)	Kentali 2/3 riyal kuruş-600 kental	140 livre'lik kentali 1 ½ *esedi kuruş*-800 kental
Cochenille (Kırmızböceği)	**X**	**X**	Okkası 17 ½ riyal kuruş	2 kasa (Eylül 1682) 3 kasa (Kasım 1683)	Okkası 15 riyal kuruş-1500 okka	3 L. 1 (⅔) *onces*'luk okkası 20 *esedi kuruş*-1500 okka
Tartat (Tartar)	73 (balya?) (21 Mart 1615?)	12 varil (23 Mart 1651) 10 varil (11 Mart 1651)	Kentali 7 riyal kuruş	70 varil (Mart 1680) 12 varil (Eylül 1682)	Kentali 6 riyal kuruş-100 kental	140 *livre*'lik kentali 5 *esedi kuruş*-500 kental
Verdet (Bakır Asetat)	8 balya (10 Nisan 1617)	**X**	Okkası 110 akçe	3 balya (Haziran 1680) 8 balya (Temmuz 1682)	Okkası ¾ riyal kuruş-2500 okka	140 *livre*'lik kentali 30 *esedi kuruş*-100 kental

Kaynak: 1610'lu yıllar için BdR. Arşivleri, 9 B 17; 1650-1651 yılları için BdR. Arşivleri, 9 B 19; 1654 yılı için BdR. Arşivleri, 24 E 76; 1680-1683 yılları arası için Ticaret Odası Arşivleri, I Serisi, Cilt 1, 1686 yılı için CADN, vol. 56, microfilm 2mi2252, f°5v-6v; 1700 yılı için AN, AE, B^{III}, Cilt 234.

Azur genelde Levant'tan ve özellikle İzmir'den alındığı için İstanbul'da aranan bir emtia değildi. Kırmızböceği, bakam ağaçları ve çivitler Orta ve Güney Amerika'dan gelirken,[1169] bakır asetat Languedoc'un Montpellier kentinden temin edilirdi. Jacques Savary'ye göre, bakırlar her sene İstanbul'da 5 ila 6 balya arasında, tartarlar ise 150 kental tüketilirdi.[1170] 17. yüzyılın geneline bakıldığında, Brezilya ve Meksika bakam ağaçlarının yanı sıra zincifrenin de İstanbul'da rağbet gören maddeler arasında olduğu görülmektedir. Brezilya'nın boya ağacı olarak bilinen bakam ağacından kırmızı renk mürekkep çıkmaktadır.[1171] İlaveten kırmızböceği ya da diğer adıyla dişi koşinil böceğinden de kırmızı renk elde ediliyordu.[1172] Orta Amerika veya Hindistan'ın *Campeche* ağacından mor ve siyah renkler oluşturulurken, *indique*'lerden ise İspanyolların Hindistan'dan getirdiği bitkilerden mavi renk çıkıyordu.[1173] Genel itibariyle bitkilerden alınan boya maddeleri, "*kaynatmasıyla, bitkilerin yağda veya kurutulmasıyla, suda ezilmesiyle, çözdürülmesiyle elde edilebilmektedir"*.[1174] Üstübeçler de boyacılıkta kullanan kimyasal bir madde olmasına rağmen, ağrı ve sancı merhem tarifelerinin bir parçası olabilmektedir.

Kimyevi maddelerin terkipleri de ecza ürününe dönüşebilmektedir. Osmanlı Devleti'nde hastalara tedavi amacıyla verilen ilaçların geneli çeşitli bitki ve kimyasal maddelerin terkibi sonucunda elde edilirdi. Tıbbi ürünlerin Osmanlı tıp ve eczacılık

[1169] Masson, *age.*, s.518.

[1170] Savary, *age.*, s.770.

[1171] Recep Karadağ, *Doğal Boyacılık*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dösim, Ankara 2007, s.26 (*Bakam* mad.)

[1172] Karadağ, *age.*, s.70. (*Koşinil* mad.)

[1173] CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, 166PO/A serisi, *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), vol. 56, microfilm 2mi2252, "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°10r.

[1174] Kolektif, *Esans Yağlar (Üretimi, Gıdada ve Hayvan Beslemede Kullanımı)*, İksad Yayınevi, Ankara 2021, s.453.

literatüründe genel adı *müfred devâlar* (Fr. *Drogue*, Ar. *Akakir*) olarak bilinse de modern Türkçede "drog" sözcüğü de kullanılmaktadır.[1175]

Evliya Çelebi, İstanbul halkının yararına ecza maddeleri satan bir eczacı esnafından da bahsetmektedir. Bunlar eczacılar (*apothicaires*) ve attarlar (*droguistes*) olup her iki esnaf da Fransızlardan droglar temin etmektedir. Osmanlılar yabancı ilaçları 20. yüzyıla kadar Avrupa'dan getirtmiştir; bilhassa Fransızların saparna kökünü.[1176] 17. yüzyılda Fransa'dan İstanbul'a ithal edilen droglar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 4.12. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Ecza Maddeleri

Ecza Maddesi	1614-1615	1654	1680-1683	1686	1700
Argent vif (Cıva)		Okkası 3 ½ riyal kuruş	**X**	Okkası 3 riyal kuruş-300 okka	3 *L.* 1 (2/3) *onces* okkası 5 *esedi kuruş* / 15 kental
Arsenic (Zırnık, Sıçan Otu)			4 varil (Haziran 1680) 1 fıçı (Ekim 1680)	Kentali 7 riyal kuruş-200 kental	140 *livre*'lik kentali 14 *esedi kuruş* / 100 kental
Canfre (Kafur)			**X**	Okkası 6 riyal kuruş-100 okka	3 *L.* 1 (⅔) *onces*'luk okkası 3 ½ *esedi kuruş*-15 kental
Huile d'aspic (Lavanta Çiçeği Yağı)			40 kasa (Ocak 1681) 40 kasa (Haziran 1681) 35 kasa (Eylül 1682)	Okkası ¼ riyal kuruş-8000 okka	3 *L.* 1 (2/3) *onces'luk* okkası 26 akçe / 200 kasadan 300 kental (her kasa 150 Marsilya livresi)
Mane (Kudret Helvası)			**X**	**X**	3 *L.* 1 (2/3) *onces*'luk okkası 2 ¼ *esedi kuruş* / 20 kental
Mini (Sülügen / Sülüğen)			**X**	**X**	140 *livre*'lik kentali 7 *esedi kuruş*-75 kental
Salsepareille (Saparna Kökü)			**X**	Okkası 200 akçe-125 okka	3 *L.* 1 (2/3) *onces*'luk okkası 1 ½ *esedi kuruş*-10 kental
Savon *(Sabun)*			46 kasa (Ağustos 1680)	**X**	**X**
Sublimé (Ak Sülümen)		Okkası 4 riyal kuruş	**X**	Okkası 3 riyal kuruş-700 okka	3 *L.* 1 (2/3) *onces*'luk okkası 5 *esedi kuruş*-15 kental
Tabac (Tütün)	3 kasa (30 Nisan 1614) 1 kasa (21 Mart 1615)	**X**	**X**	**X**	**X**

Kaynak: 1610'lu yıllar için BdR. Arşivleri, 9 B 17; 1650-1651 yılları için BdR. Arşivleri, 9 B 19; 1654 yılı için BdR. Arşivleri, 24 E 76; 1686 yılı için CADN, vol. 56, microfilm 2mi2252, f°5v-6v; 1700 yılı için AN, AE, B^{III}, Cilt 234.

[1175] Gürkan Gümüşatam, "Risâle-i Mu'âlece'ye Göre On Altıncı Yüzyıl Osmanlı Tıbbında Bitkisel Tedavi Şekilleri ve Terminoloji", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları,* XXIII, 2 (2022), s.263; Drog: "*Hayvan ve bitkilerden özel yöntemlerle elde edilen, ham veya yarı ham maddeleri kapsayıcı genel bir adlandırmadır*".

[1176] Süheyl Ünver, *Osmanlı Türklerinde Hekimlik ve Eczacılık*, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1952, s.34.

Tabloda geçen ecza maddeleri arasında cıva, merhem yapımında kullanılmaktaydı. İlaveten, cıva ile kudret helvası 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı donanmasındaki tabip sandığına ecza maddelerinin bir parçası olarak konulurdu.[1177] 16. yüzyıl Osmanlı tıbbında göz hastalıklarının genel ilacı olarak bilinen *tûtiyâ*'nın yapımında ak sülümen maddesi eklenir ve göz perdesi tedavisinde kullanılırdı.[1178] Saparna denilen dikenli bitki ise Orta Amerika'dan Batı'ya kazandırılmıştı. Bu bitki, Evliya Çelebi tarafından Karadağ'ın şifalı otları olarak tanımlanıp kökleri deri ve cüzzam hastalıklarının tedavisinde uygulanırdı.[1179] Lavantanın uçucu yağı ise Languedoc Eyaleti'nde yetişen lavanta çiçeği saplarının süzdürülmesi sonucunda elde edilirdi. Lavanta yağı, yanıcı bir madde olmasına rağmen boyacılıkta ve vernikleme işlerinde kullanılırdı.[1180] Aynı zamanda yağı ilaç sanayisinde, sivilce, astım, bronşit, saç dökülmesi, kadın hastalıkları, ağrı kesici, sarılık, karaciğer ve safra kesesi rahatsızlıkları ile genel görme sorunlarının tedavisinde kullanılırdı.[1181] Tabloda bahsi geçen tütün maddeler, Batı'da birçok hastalığa derman bir şifa kaynağı olarak bilinmektedir.[1182] Fransızların Amerika kıtasından aldıkları tütünü özellikle 1610'lu yıllarda İstanbul'a getirdiklerine dair bulgular vardır. Örneğin 10 Şubat 1616'da tüccarlar Ambroise Moustier ve Michel Monarde, ikişer tonilato tütün için büyükelçiliğin kançılaryasından dilekçe yazmıştır.[1183] Son olarak kâfur, Hollanda ve Venediklilerin Hindistan'dan getirdiği bir madde olup Levant'ta cesetleri yıkama işleminde kullanılırdı.[1184] Tabloda olmayan zincifre ise Antik Çağ'dan beri bilinen bir ilaç hammaddesiydi. Özellikle cüzzam, iltihap, deri ve zührevi hastalıkların tedavisinde yararlanılmaktaydı.[1185]

[1177] Burak Kocaoğlu, "Osmanlı Donanması'nda Sağlık Hizmetlerine Genel Bir Bakış (1797-1858)", *History Studies*, Doç. Dr. İlknur Mangır Karagöz Armağanı, XII/2, (Nisan 2020), s.541.

[1178] Gümüşatam, *agm.*, s.285.

[1179] Çiğdem Karacaoğlan, *Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Yer Alan Bitki Adları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2018, s.93 (*Saparna* mad.).

[1180] Trévoux, *Dictionnaire Universel François et Latin Vulgairement Appelé Dictionnaire de Trévoux*, Volume I, Compagnie des Libraires Associés, Paris 1771, s.517.

[1181] Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi'nin bünyesindeki Tarımsal Biyoteknoloji Araştırma ve Üretim Birimi (ZIRAATBIYOTEK)'nin Lavanta hakkında verdiği bilgileri değerlendirdik: https://ziraatbiyotek.nku.edu.tr/Bitkilerimiz/0/s/16637/22528, [Erişim tarihi: 06.05.2024].

[1182] Şükrü Özen, "Tütün", *DİA*, XLII, (2012), s.5.

[1183] CADN, F Serisi, 1. cilt, Kançılarya kayıtları - Envanter (1616-1767)-2mi 2192 (microfilm), f°1.

[1184] Jacques Savary des Bruslons, Philémon-Louis Savary, *Dictionnaire Universel de Commerce*, Tome Premier, Estienne et Fils, Paris 1748, "État général de toutes les marchandises dont on fait commerce à Marseille [...] en la présente année 1688, & en quels lieux il s'en fait la consommation par le sieur Gaspar Carfueil, négociant de la ville de Marseille", s.148.

[1185] Necla Arslan Sevin, "Antik Çağ ve Sonrasında Cıva-Zencefre Kullanımı ve Neikaia Kenti", *Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin'e Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul 2014, s.364.

4.3.3. Gıda Ürünleri ve Kâğıt

Fransa'dan Levant'a ulaştırılan yiyecek maddeleri zahire (*denrées, vivres*) olarak adlandırılsa da 17. yüzyılda İstanbul'a olan ihracat bir sonraki yüzyıla göre oldukça sınırlıdır. Bu durum, Marsilya Amiralliğinin İstanbul için kaydettiği sertifikalarda da görülmektedir. Buna rağmen Fransız kaynakları, Osmanlı Devleti'nde en çok rağbet gören gıda maddeleri arasında şekeri işaret etmektedir. Devlet, şekeri 16. yüzyıla kadar Batı'ya satıyor iken 17. yüzyılda ithalatçı konumuna düşmüştür.[1186] Hatta Fransız seyyah Monconys'in verdiği bilgiye göre, Girit Kuşatması'nda (1644-1669) Venedik ordusu Boğazhisar'ı tuttuğundan şeker taşıyan gemiler İstanbul'a ulaşamamış ve şehirdeki şeker satışları Temmuz 1648'de tamamen durmuştu.[1187]

Genel itibariyle Fransızlar, Brezilya ve Karayip Adaları menşeli kamış şekerini Osmanlı topraklarına ve hâliyle İstanbul'a kadar taşırlardı. Marsilya'nın Maurellet rafinerisi ise önemli bir şeker üretim tesisiydi.[1188] Fransa, 25 Nisan 1690'da çıkardıkları bir emirle Antillerdeki şekeri rahatça krallığa kazandırmak ve yabancıların getirdiği şekeri sınırlamak için yüksek vergiler ihdas etmişti. Bunun sonucunda şeker, Levant iskelelerine uygun fiyatlarla gönderilmeye başlandı. Öyle ki İstanbullular 18. yüzyıl başlarında %27'lik oranla Marsilya şekerinin başlıca müşterisi olmuştu.[1189] Örneğin Büyükelçi Nointel bir yazışmasında, büyük miktarda kayıklarla getirilen şekerin iyi satıldığını vurguluyordu.[1190]

Marsilya'dan üç tür şeker ihraç edilmekteydi. Bunlar; *cassonade*, *moscovade* (*muscovado*) ve *sucre en pain* idi. İlk tür şeker, en güzel ve kıymetli kamış şekeri olup Brezilya ve İspanya'dan kasalarla ithal edilirdi. Bununla Osmanlı'da reçel ve marmelat yapılırdı. Mösyö Le Fevre'in 1682 tarihli hatıratında verdiği bilgiye göre, gemiye yüklenilen bu şekerin değeri 10 ile 12 bin ekü arasında değişmektedir.[1191] Galatalı Fransız tacirler Fabre ve Laurens, 1697-1698 yılları arasında Marsilya'daki Portekiz asıllı

[1186] Paris, *age.*, s.557.

[1187] Monconys, *age.*, s.402.

[1188] Söz konusu rafineri 1671'de Colbert'in varlığında kurulmuş olup 1699 yılına kadar faaliyetlerini büyütmüştür. Masson, *age.*, s. 187.

[1189] Paris, *age.*, s. 558.

[1190] AN, AE, B^I, Cilt 376, f°276v

[1191] BnF, *Yazmalar* Departmanı, *Fransızca* Koleksiyonu, Cilt 6431, "Mémoire sur l'état du négoce des François, Anglois, Vénitiens et Hollandois dans le Levant, ... dressé en l'année 1682, par le sr Lefèvre, ancien échevin de la ville de Marseille", f°55v-56v; Bu hatırat aynı zamanda Nantes Arşivleri'nde bulunmaktadır. CADN, 166PO/A, cilt nr. 56, ikinci hatırat "Memoire sur l'estat du negoce (…) dressé en l'année 1682 par le S. Le Fevre", f°207v-208v.

ortakları Vincent Manem'in kamış şekerini satmaya çalışıyorlardı. Hatta bir yazışmada, şekerin kentali 30 akçeden satıldığı bilgisine ulaşılmaktadır.[1192] İkinci şeker türü, doğal pekmez içeren rafine edilmemiş koyu şeker kamışı idi. Sonuncusu ise fırında iki kez pişirilip koni şeklinde olan rafine şekerdi.[1193] Bu şeker, Ortaçağ'dan beri hem Avrupa hem Levant kentlerinde yüksek kalite olarak sınıflandırılmış ve Osmanlı Devleti'nde "kelle şekeri" olarak tanınmıştı.[1194]

Tablo 4.13. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Gıda Ürünleri

Ürün Adı	1610-1620	1650-1651	1680-1683	1686	1700
Amende (Badem)	**X**	60 balya (4 Ekim 1651)	15 balya (Mart 1680) 100 torba (Kasım 1682) 48 torba (Ocak 1683)	Okkası[1195] 8 riyal kuruş -100 okka	3 *L.* 1 (2/3) *onces*'luk okkası– ¼ *abouquel*
Cassonnade (Şeker kamışı)	**X**	**X**	100 kasa (Ocak 1683) 96 kasa (Şubat 1683) 120 kasa (Mart 1683)	Kentali 15 riyal kuruş- 3.000 kental	140 *livre*'lik kentali 18 *esedi kuruş*- 400 sandığın her biri 14 kental
Sucre[1196] (Şeker)	**X**	**X**	170 kasa (1680) 416 kasa (1681) 101 kasa (1682) 69 kasa (1683)	**X**	**X**
Sucre en pain (Rafine şeker)	**X**	**X**	3 balya (Nisan 1681) 5 fıçı (Mart 1683)	Kentali 25 riyal kuruş- (?)	140 *livre*'lik kentali 34 *esedi kuruş*- 100 kental
Miel (Bal)	39 varil (17 Şubat 1616)	6 varil (17 Aralık 1650)	**X**	**X**	3 *L.* 1 (2/3) *onces*'luk okkası 20 akçe-20 kental
Vin (Şarap)	**X**	40 *midre* (30 Mayıs 1651)	3 fıçı (Şubat 1683)	**X**	**X**

Kaynak: 1610'lu yıllar için BdR. Arşivleri, 9 B 17; 1650-1651 yılları için BdR. Arşivleri, 9 B 19; 1654 yılı için BdR. Arşivleri, 24 E 76; 1680-1683 yılları arası için Ticaret Odası Arşivleri, I Serisi, Cilt 1, 1686 yılı için CADN, vol. 56, microfilm 2mi2252, f°5v-6v; 1700 yılı için AN, AE, B^{III}, Cilt 234.

Gıdanın yanı sıra İstanbul'da en çok tercih edilen Fransız sanayii ürünlerden biri de kâğıttı. Osmanlıların 1670 yılına kadar Fransa'dan kâğıt temin ettikleri

[1192] Marsilya Kent Arşivleri, *17II Frois ve Manem* Fonu, Galata'dan gönderilen 3 adet mektup ve nüshaları.

[1193] Mohamed Ouerfelli, *Le sucre-Production, Commercialisation et Usages Dans la Méditérranée Médiévale*, Brill, Leiden 2008, s.317.

[1194] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s.239. (*Kelle şekeri* maddesi).

[1195] İstanbul'da 1 okka=3 L. 2 onces Marsilya ağırlığı ya da kısaca 3 Marsilya livresi ağırlığındaydı.

[1196] Ticaret Odası İstanbul sevkiyatlarında kaydettiği bir şeker türünün adını vermemesine rağmen bunun *moscovade* şekeri olduğunu düşünüyoruz; zira Oda diğer şekerlerin ismini belirtmiştir. Burada Moscovade şekerinin sadece yıllık toplam sayısını belirtmekle yetindik.

bilinmektedir.[1197] 14-15. yüzyıllarda ise daha çok Venedik ve Livorno'dan gelen İtalyan kâğıtları kullanılmış ve adına *Alikurna* denmiştir.[1198] Hatta Fransız seyyah Pierre Belon 1553 yılında, Osmanlıda kâğıt üretilmediği için denizyoluyla İtalyan tüccarlardan esmer kâğıt (*papier bruni)* aldıklarını belirtmektedir.[1199] Fransa ise 1348'de kâğıt imâlatına başlamış olsa da[1200] Osmanlı piyasasına 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren girerek Venedik kâğıtlarıyla rekabet etmiştir. Venedik kâğıtlarının 1686 yılına kadar tercih edildiği Gravier d'Ortières'in görüşlerinden anlaşılmaktadır.[1201] Osmanlılar, İtalyan kalın kâğıdını yazı yazmada, Fransız kâğıdını ise ticari ürünlerin tartılma işleminden sonra paketlemede kullanmıştır.[1202]

Jacques Savary'ye göre, Venediklerin 3 tür kâğıdının ikisi *Carte réale'i* olurken Fransızların üç çeşit kâğıdı İstanbul'da satılmaktadır. Provansalı Isnard ailesinin, şirketleri vasıtasıyla 1654'de İstanbullu Fransız komisyoncularına dört tür filigranlı (su damgası) kâğıt gönderdiği görülmektedir. Bunlar; umumî kâğıt (*papier commun*), 24 tabaklık kâğıt destesi, "el" (*papier de la main*) ve "üç hilal" filigranlı (*papier à trois croissans*) kâğıtlar. Şirketin bu kâğıtları kime sattığına ya da hangi alanda kullandığına dair bilgi verilmezken, Savary aynı dönem için Provence'ın manüfaktüründe üretilen 12 tabaklık kâğıt destelerinde "*üç hilal filigranı*"[1203] bulunduğunu belirtmektedir. Bu kâğıt, Babinger'in ifadesine göre Osmanlı sarayının kullandığı kâğıt türüdür.[1204]

Görsel 4.4. Üç Hilal Filigran Örneği

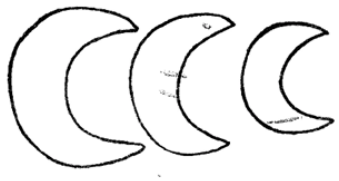

Kaynak Kütükoğlu, *age.*, s.26

[1197] Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, 2. Bs., Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1998, s.18.

[1198] Kütükoğlu, *age.*, s.25.

[1199] Pierre Belon, *Voyage au Levant (1553)-Les Observations de Pierre Belon du Mans*, Alexandra Merle ed., Chandeigne, Paris 2001, s.224.

[1200] Osman Ersoy, "Kâğıt", *DİA*, XXIV, (2001), s.164.

[1201] CADN, "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°10r: "*Venediklerin kâğıdı Türklerin kullanımında en iyisidir.*"

[1202] CADN, , "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°10r.

[1203] Savary, *age.*, s.770; Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, DBY Yayınları, İstanbul 2020, s.458.

[1204] Ersoy, agm., s.165.

14 tabaklık kâğıt destesinin ise Provence'da imal edildiği ve İtalyanların kâğıt kalitesine yakın olduğu bilinmektedir. Bakkal esnafları bunu kâğıt torba olarak kullanmıştır.[1205] 24 tabaklık kâğıt desteleri ise Marsilya manüfaktüründe imal edilmekte olup İstanbul halkının tükettiği bir kâğıttır. Fransız kaynaklarında *papier à la croisette* (ya da *croiselle*) olarak geçse de Osmanlı literatüründeki tam karşılığı bilinmemektedir. Tahminimizce filigranında küçük çarpılar bulunmaktadır. Savary'ye göre, 1660'lı yıllarda senede 800 balya İstanbul'a taşınıyorken, Gravier d'Ortières ise 1686'daki tüketim 600 balyadır.

Fransa'dan İstanbul'a ithal edilen muhtelif ürünler hakkındaki bilgiler ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 4.14. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Muhtelif Ürünler

Ürün Adı	1610-1620	1650-1651	1654	1680-1683	1686	1700
Acier **(Çelik)**				**X**	**X**	140 *livre*'lik kentali[1206] 15 *esedi kuruş*-1000 kental
Etain **(Kalay)**				**X**	**X**	140 *livre*'lik kentali 31 *esedi kuruş*-4 kentallik 500 varil (2000 kental)
Fer blanc **(Beyaz Teneke)**				12 varil (Mart 1680)	Varili 28 riyal kuruş-70 varil	450 yapraklı varili 30 *esedi kuruş*-100 varil
Fil de fer **(Demir Tel)**				**X**	Kentali 15 ilâ 22 riyal kuruş-100 kental	140 *livre*'lik kentali 14 *esedi kuruş*-50 kental
Fil de leton **(Sarı Madenden Pirinç Tel)**				**X**	Kentali 15 ile 22 riyal kuruş-100 kental	140 *livre*'lik kentali 14 *esedi kuruş*-100 kental
Leton en rouleaux **(Rulo şeklinde Pirinç)**				**X**	Okkası 1 pik-2000 okka	3 *L.* 1 (⅔) *onces*'luk okkası 1 ½ *esedi kuruş*-20 kental
Papier à 16 rames[1207] **(16 tabaklık kâğıt destesi)**	128 *ballot* (21 Mart 1615?) 16 *ballot* (17 Şubat 1616) 39 *ballot* (10 Nisan 1617)	260 *ballot* (26 Şubat 1650) 90 *ballot* (2 Mart 1650) 100 *ballot* (14 Nisan 1650) 4 *ballot* (21 Ekim 1650) 60 *ballot*	Balyası 14 kuruş	551 *ballons* (1680) 451 *ballons* ve 12 *balya* (1681) 830 *ballons* (1682) 572 *ballons* (1683)	Balyası 24 riyal kuruş-300 balya	*Ballot*'su 14 *esedi kuruş*-200 *ballot*

[1205] Eldem, age., s.65.

[1206] 1 kental=100 *rottous*=140 Marsilya livresi.

[1207] Amiralliğin 1650 ve 1651 yıllarındaki sertifikalar ve Ticaret Odasının 1680-1683 yılları arasındaki istatistik kayıtlarında yer alan kâğıdın cinsi belli olmadığından, bu yıllara ait sonuçları bir istisna olarak 16 deste kâğıt topu ile ilişkilendirdik. Ayrıca buraya Ticaret Odasının İstanbul için kayıt ettiği kâğıt ihracını yılına göre toplam sayısını vermeyi uygun gördük.

Papier à 24 rames **(24 tabaklık kâğıt destesi)**	70 *ballot* (21 Mart 1615?) 20 *ballot* (1616) 39 ballot (10 Nisan 1617)	(7 Kasım 1650) 80 *ballot* (17 Aralık 1650) 136 *ballot* (23 Mart 1651) 18 *ballot* (11 Mayıs 1651)	Balyası 16 kuruş	**X**	Balyası 14 riyal kuruş-600 balya	*Ballot*'su 15 *esedi kuruş*-500 *ballot*
Quincaillerie **(Nalburiye)**	**X**	4 balya (11 Mayıs 1651)	**X**	4 fıçı (Şubat 1683)	Balyası 200 riyal kuruş-30 varil	Balyası 50 *esedi kuruş*-10 balya

Kaynak: 1610'lu yıllar için BdR. Arşivleri, 9 B 17; 1650-1651 yılları için BdR. Arşivleri, 9 B 19; 1654 yılı için BdR. Arşivleri, 24 E 76; 1680-1683 yılları arası için Ticaret Odası Arşivleri, I Serisi, Cilt 11686 yılı için CADN, vol. 56, microfilm 2mi2252, f°5v-6v; 1700 yılı için AN, AE, B^{III}, Cilt 234.

4.4. İstanbul'dan Fransa'ya İhraç Edilen Ürünler ve Piyasa Değerleri

Fransızların 17. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'dan ithal ettiği ürünler hakkında aile şirketi arşivlerinin yanı sıra Marsilya'nın Bouches-du-Rhône ilinin arşivlerinde bulunan amirallik ciltlerinden ve Osmanlı Arşivindeki Fransa Ahkâm Defterleri'den yararlanılmıştır.

Gloton Şirketinin arşivinde konşimento ya da manifesto gibi spesifik bir yük belgesi bulunmadığından, İstanbul'dan ne tür ürünler ithal edildiğini belirleyebilmek için Marsilya'nın Bouches-du-Rhône ilinin arşivlerindeki amirallik kayıtları incelenmiştir. Çünkü burada, kaptanların amiralliğe verdiği geliş deklarasyonlarında getirilen yük bilgileri kayıtlıdır. Tetkiklerimiz sonucunda; Pierre Fort, Pierre Blanc, Guilleaume Leon, Jean Guerrard, Aubert Lieutaud, Laymondy (İngiliz) isimli kaptanların hem Marsilya hem de Grenoble arşivlerindeki kayıtlarda yer almaları, bunların kuvvetle muhtemel Marsilya Şube Müdürü Vigier tarafından hizmete alındıklarını göstermektedir. Örneğin Kaptan Guillaume Léon'un 3 Kasım 1615 tarihli deklarasyonunda, *Notre-Dame de Montz* adlı gemiyle 29 müşterinin hesabına İstanbul menşeli 12 çeşit ürün getirildiği görülmektedir.[1208] Bunlar; başta yıkanmamış ve yağından arındırılmamış hayvanın üzerinden tıraş edilmiş ince ve kaba saf yünler (*laine tresquille* veya *surge*) olmak üzere, kireç (*chaux*) yoluyla ölü hayvanın derisinden arındırılan ince ve kaba yünler (*laine pellade*), sarı bal mumu (*cire jaune*), bakır (*cuivre*), bufalo/manda derisi (*cuir de buffle*), kıllı deri (*velux*/*pelloux*), keçi tiftiği (*poil de chèvre*), kitre (*gomme adragante*) ve beyaz sof (*chamelot blanc*) idi.

[1208] BdR. Arşivleri, 9 B, Cilt 11, 3 Kasım 1615 tarihli kayıt. Bu bilgileri özet mahiyetinde bir tabloda aktardık. Bk. Ek. 20.

Öte yandan, Marsilya Amiralliğinin 1609-1645 yılları arasını ihtiva eden dönüş deklarasyonlarında İstanbul hakkında kayıtlara rastlanmadığından yalnızca Isnard-Audiffret Şirketinin verileri ile yetinilmiştir.[1209] İlgili başlık altında, şirket kurucusu Claude Isnard tarafından hazırlanan sigorta sözleşmeleri ve konşimentolar sayesinde İstanbul'daki komisyoncular ile ticari ilişkiler kurduğunu dile getirmiştik. Karşılığında bu komisyoncular tam da Girit Kuşatması'nın (1644-1669) olduğu dönemde şirkete birçok ürün ihraç etmiştir. Isnard'ların 1643-1646 yılları arasında İstanbul'da aradığı ürünler arasında saf deriler vardır. Liman görevlisi Galatalı Fransız tüccar Leonard Roque, Claude Isnard'a yazdığı 8 Ocak 1644 tarihli bir mektupta, 300 adet Karadeniz menşeili *Kerman* derisini "güzel ve kaliteli emtia" olarak nitelendirip tanesinin 1 (1/4) *piastres*'a[1210] mâl olduğunu belirtmektedir.[1211] Deri ithali 1654 yılına kadar devam ederken, ham ve kalın yün çeşitleri, keçi kılı, ince bez gibi birçok ürüne ihtiyaç duyulmuştur.[1212] Özellikle Greasque kardeşlerin 1653'te İstanbul'a yerleşmelerinin ardından şirket kurmaları ticarete hız kazandırmıştır. Greasque Şirketinin, Isnard'ların komisyoncuları olarak Fransa'ya ihraç ettiği ürünleri 1 Mart 1654 tarihli hatırat sayesinde belirlemek mümkündür:

Tablo 4.15. İsnard-Audiffret Şirketi'nin İstanbul'dan İthal Ettiği Ürünler ve Piyasa Değerleri (1 Mart 1654)

Ürünün Adı	**Tercümesi**	**Piyasa Değeri *Piastres* (riyal kuruş), *aspres* (akçe)**
Laine pellade	Koyun derisinden tıraşlanmış yün	Kentali 6 riyal kuruş
Laine tresquille	Yağlı ham koyun yünü	Kentali 6 riyal kuruş
Laine ipsola	İşlenmemiş ince ham yün	Kentali 6 ½ riyal kuruş
Cuirs, premiers couteaux	Sığır derisi	Parçası 130 akçe
Cuirs pastrement	İnek ve sığır derisi	Parçası 110 akçe
Cuirs brutes (buffres)	Kalın ham manda derisi	Parçası 3 ½ riyal kuruş
Poil de chevre	Keçi kılı	Okkası 2 ½ riyal kuruş

[1209] Yaptığımız tetkikler neticesinde Marsilya Amiralliği'nin 9 B 14 numaralı cildinde hiçbir İstanbul kaydına rastlanmamıştır. Bu cildin fiziki yapısı aşırı derecede yıprandığından ve çoğu sayfalar yırtık ve silik olduğundan okunamamıştır. İlaveten, 1634-1637 yıllarını ihtiva eden geliş deklarasyon kayıtları 9 B 12 numaralı ciltte bulunmasına rağmen fiziki durumu müsait olmadığından araştırmacılara kapalıdır.

[1210] Osmanlı'da *riyal kuruş* olarak bilinen İspanyol 8 Reali Fransızcada *piastre sévillane* olarak anılmaktaydı.

[1211] BdR. Arşivleri, 24 E 68 ve 24 E 74.

[1212] BdR. Arşivleri, 24 E 76, 1 Mart 1654 tarihli hatırat.

Cambrazine fine	Hindistan menşeili ince bez	Parçası 20-30 riyal kuruş
Moncayard	Şayak	Parçası 90-100 akçe
Kaymacan (caïmacani)	Bengal menşeili pamuklu bez	Parçası 3 riyal kuruş
Chamelot (camelot)	Deve ya da keçi kılından üretilen kalın kumaş	Parçası 16 riyal kuruş

Kaynak: BdR. Arşivleri, 24 E 76 "Pris des marchandizes de sortie de Constantinople"

Görüldüğü üzere, şirketin komisyoncuları *moncayard, cambrazine, caïmacani* ve *camelot* denilen yarı (*produit semi finis*) ya da tam (*produits finis*) mamulleri İstanbul'dan ihraç etmiştir. Örneğin moncayar (*moncayars, mocayar, moncahiard*) tabir edilen kumaş çok ince olup, genellikle siyah renklidir. Bu kumaş özellikle kilise adamlarının giysilerinde ve saray halkının uzun eteğinde kullanılırdı.[1213]

Cambrazine veya cambrésine'ler 16. yüzyılda ince ketenden bez olarak imal edilip Mısır'dan ve Bengal'den ithal edilip kadın elbiselerindeki manşetlerde yahut başlıklardaki süs gereçlerinde kullanılmaktaydı.[1214] Katsumi Fukasawa, bu ince bezleri "Hindistan muslinleri" olarak yaftalarken,[1215] erkek ve kadın Türk kıyafetleri başta olmak üzere önlük ve türban yapımında işlenmekteydi.[1216]

Caïmacanis denilen ince bezlerin Osmanlı Devleti'nde üst düzey memurlardan kaymakam (*caïmacan/kaymakan*) olarak adlandırıldığı ve İzmir'de Avrupalı tüccarlar tarafından satın alındığı belirtilmektedir. Bu kelimenin kökeni tam olarak aydınlatılamamış olsa da Basra gümrüğü envanterinde saf ipekle üretilen *qā'im khāne*'ler, tülbent ve sarık yapımında kullanılan muslin kumaş ile bağdaştırılmıştır.[1217] Hatta bu ürünün Bengal menşeli ince bezlere (*cambrasine*) yakın olduğu da kayıtlara geçmiştir.[1218]

Camelot (Arapça *hamlat*), 13. asırdan itibaren Fransa Krallığı'nda deve tüyü veya "uzun tüylü" kumaş olarak biliniyordu. Aynı zamanda Ermeni keçisi tiftiğinden eğrilen iplikle dokunan ince beyaz kumaşa da *camelot blanc* denirdi. Fransız manüfaktürlerinde ipek ve yünün ilave edilmesi sonucunda kaliteli giysiler elde edilirdi. Hatta kumaşı dimi

[1213] Masson, *age.*, Appendice XXXVIII.

[1214] Hardouin-Fuguier, Berthod ve Chavent-Fusaro, *age.*, s.120 (*Cambrazine* mad.).

[1215] Muslin veya müslin, genel olarak bir tür simli ve ipekli kumaş türüdür.

[1216] Katsumi Fukasawa, *Toilerie et commerce du Levant d'Alep à Marseille*, CNRS, Marseille, 1987, s.20.

[1217] Colette Establet-Vernin, "Indian Textiles in the Ottoman Empire: The Example of Damascus around 1700", *The Indian Ocean in the Making of Early Modern India*, Pius Malekandathil ed., Routledge, London-New-York 2017, s.348.

[1218] Hardouin-Fuguier, Berthod ve Chavent-Fusaro, *age.*, s.117 (*Caimacan* mad.); Fukasawa, *age.*, s.42.

örgüde yapılmasıyla serje kumaşa (*sergé*) dönüşmekteydi.[1219] Kanuni Sultan Süleyman devrinde ve hatta 19. yüzyıldaki kaynaklarda camelot'lar "sof" olarak biliniyordu.[1220]

Gloton kaynaklarında tespit edilemeyen "İstanbul" derilerinin türleri, Isnard-Audiffret Şirketinin yaptığı ticaret sayesinde öğrenilmektedir. Üstelik derilerin genellikle İstanbul çevresinden getirildiği anlaşılmaktadır. Örneğin 8 Aralık 1643 tarihli konşimentoda, 300 Karadeniz (*Kerman*) derisi ve 20 Temmuz 1644'de ise 200 Rodosto derisi Marsilya'ya gönderilmiştir.[1221] Burada, kerman'ların ıslak ve tuzlanmış olduğu belirtilmiştir. Jacques Savary'nin verdiği bilgiler sayesinde kerman'lar, *pastrement* derisi ve rodosto'lar ise *buffle* (ya da *buffre*) derisi ile eşleştirilmektedir. *Pastrement* tabir edilen deri, sığır (*boeuf*) ve ineklerden (*vache*) alınan ve Karadeniz'den Aralık veya bahar aylarında getirilip satışa konulmaktadır.[1222] Yılda yaklaşık 30.000 adedi gemilere yüklenirken, bunun yarısı sığır diğer yarısı ise inek derisidir. Fakat deri baharda alınırsa kalitenin diğer sezonlara nazaran daha düşük olduğu saptanmıştır. Buffle'ler ise bufalo/manda derisinden olmadır. İstanbul piyasasında *Prebat*, *Carnaba*, *Jamboly* ve *Rodesto* gibi türleri bulunurken, bunlar kış mevsiminde satılmaktadır. Yılda yaklaşık 10.000 adet satın alınan, piyasanın en değerli derisi de kalınlığıyla prebat'lar olmuştur. Şirket belgelerinde, "bıçaklanmış/yüzülmüş" (*premier couteau*) olarak tanımlanan deri ise sığırdan alınıp genellikle Haziran-Kasım ayları arasında satışa sunulurdu ve yılda yaklaşık 7000 adet alınırdı. Jacques Savary'ye göre, deriler sadece Fransa'ya değil, aynı zamanda İtalya'ya kadar ihraç edilip 1½ veya (¾) kuruşa satılmaktadır.[1223]

1638'den beri İstanbul'da yerleşik olan Fransız tüccar Jean-François Roboly de Donanma Bakanlığı için kaleme aldığı 10 Ağustos 1669 tarihli hatıratında dönüş malları arasında sadece deriyi ve yünü saymıştır. İstanbul'dan büyük ya da küçük gemilerle 50 ila 60 kental Karadeniz ve Moldova menşeli derinin Fransa'ya ihraç edildiğini bildirmektedir.[1224] Bununla birlikte, Fransızların özellikle 1660'lı yıllarda deri ve yünün

---

[1219] Hardouin-Fuguier, Berthod ve Chavent-Fusaro, *age.*, s.121 (*Camelot* mad.).

[1220] Cemal Kafadar, "Venedik'te Bir Ölüm (1575): Serenissima'da Ticaret Yapan Anadolulu Müslüman Tüccarlar", *Kim var imiş biz burada yoğ iken*, Metis Yayınları, İstanbul 2009, s.98; Gilles Veinstein, "Marchands ottomans en Pologne-Lituanie et en Moscovie sous le règne de Soliman le Magnifique", *Cahiers du monde russe: Russie, Empire russe, Union soviétique, États indépendants*, XXXV/4, (1994), s.729; Nāṣīf ibn Ilyās Munʿim al- Maʿlūf, *Dictionnaire français-turc*, Maisonneuve, Paris 1856, s.82.

[1221] BdR. Arşivleri, 24 E 74.

[1222] Savary, *age.*, s.771-772.

[1223] Savary, *age.*, s.771

[1224] AN, AE, B[1], Cilt 376, f°44.

yanı sıra İstanbul'dan birçok hammadde ithal ettiği 1660 tarihli ticari hatıratta görülmektedir:

Tablo 4.16. İstanbul'dan Fransa'ya İhraç Edilen Ürünler ve Piyasa Değerleri (1660)

Ürünün Adı	**Tercümesi**	**Piyasa Değeri** ***Livres tournois* (*Lt.*)**	**Yıllık Tüketim Miktar**
Alun	Şap	44 okkalık kentali[1225] ile 3 *esedi kuruş*.	6.000 kental
Buys (=bois de buis)	Şimşir	44 okkalık kentali ile 1 *esedi kuruş*.	2.000 kental
Chagrins[1226]	Katır derisi	Parçası 100 akçe[1227]	12.000 adet
Cire Jaune	Sarı balmumu	3 *L.* 1 (⅔) *onces*'luk okkası 3/4 *esedi kuruş*.	1.000 kental
Coton en laine	Pamuk yünü	133 *livre*'lik kentali 11 *esedi kuruş*.	2.000 kental
Crin	At ve sığırın kuyruk kılı	3 *L.* 1 (2/3) *onces*'luk okkası 20 akçe.	50 kental
Cuirs (Prébat)	Tartarya menşeili kalın ham manda derisi	Parçası 5 ¼ *esedi kuruş*.	8.000 adet
Cuir (1)	Niğbolu menşeili sığır derisi	Parçası 4 ½ *esedi kuruş*.	1.500 adet
Cuir (2)	İstanbul menşeili sığır derisi	Parçası 3 ¼ *esedi kuruş*.	4.000 adet
Cuir (3-premier couteau)	Sığır derisi	Parçası 2 ½ *esedi kuruş*.	6.000 adet
Cuir (4-Baudans)	Baudanie (Moldova) menşeili *Baudans* deri	Parçası 2 ½ *esedi kuruş*.	4.000 adet
Cuir (5-dişi *Baudans*)	Baudanie (Moldova) menşeili *Baudans* deri	Parçası 2 *esedi kuruş*.	4.000 adet
Laine pellade	Koyun derisinden tıraşlanmış yün	135 *livre*'lik kentali 8 *esedi kuruş*.	5.000 kental
Laine Ipsola	İşlenmemiş ince ham yün	135 *livre*'lik kentali 8 *esedi kuruş*.	500 kental
Laine tresquile	Yağlı ham koyun yün	135 *livre*'lik kentali 6 ½ *esedi kuruş*.	8.000 kental
Laine bastarde	Kalın yün	135 *livre*'lik kentali 4 *esedi kuruş*.	50 kental
Laine de chevron de Constantinople	İstanbul menşeili keçi yünü	3 *L.* 1 (⅔) *onces*'luk okkası ½ *sedi kuruş*.	50 kental
Soie ardasse	Pers menşeili ipek	19 *livre*'lik 6 okkası 33 *esedi kuruş*.	25 kental

Kaynak: AN, AE, B^{III}, Cilt 234, "Estat des marchandises qu'on tire de Constantinople et de leur prix en l'Eschelle par année commune".

Tabloya göre, Fransızların İstanbul'dan yedi tür deri ithal ettikleri ve bu derilerin Tartarya, Moldova ve Niğbolu taraflarından getirildiği anlaşılmaktadır. Her bir deri türünün kullanım amacı farklılık göstermektedir. Örneğin katır derisi kaplama ve kitap ciltçiliği işlerinde, diğer derilerin geneli ise ayakkabı imalatında kullanılmaktadır. Dikkat çeken bir husus da 1604 kapitülasyonlarında yasağı kaldırılan deriler arasında bulunan

[1225] Burada 44 okkalık kental=133 Fransız livresi ve 1 *abouquel* (esedi kuruş)=3 *livres tournois* (*Lt.-gümüş sikke).*

[1226] *Chagrin* aynı zamanda Toulouse kentinde üretilen bir kumaştı. Tihomir J. Markovitch, *Histoire des Industries Françaises-Les Industries Lainières de Colbert à la Révolution*, Librairie Droz, Genève-Paris 1976, s.498.

[1227] 1 akçe (*aspres*)=6 deniers (Fransız kuruş).

"gön" derisi, *cordouan* ya da *cordovan*[1228] ve İstanbul'da çok rağbet gören *chagrin* katır derisinin de Isnard-Audiffret şirketi tarafından satın alınmamasıdır. Hâlbuki *cordovan'*lara 17. yüzyıl ortalarından itibaren İngiltere'de büyük ilgi duyulmaktadır.[1229]

At ve sığır kuyruğu kılından birçok kumaş ve aksesuar kaplama işlerinde, İstanbul menşeli keçi yünü de şapka manüfaktürlerinde kullanılırdı. *Pelade* olarak tabir edilen yün ise İtalyan usulü imperial serjleri ve İspanyol usulü Nîmes ya da Cévennes şayakların üretimini yapan manüfaktürlere gönderilmekteydi. *İpsola* yünü genelde ince yorgan, *Bastarde* yünü ise kalın yorgan üreten manüfaktürler için temin edilirdi. *Tresquile* yünü ise *cordelat*'lar (=*pinchina*'lar) ve serj kumaşları üreten manüfaktürlere gönderilirdi.

İstanbul'dan ihraç edilen diğer ürünlere gelirsek; boyacılıkta ve deri tabaklamada kullanılan şapın yanı sıra marangoz işlerinde şimşir (sarımsı kesteresi) ve yaşam mekânlarının aydınlatılmasında ihtiyaç duyulan ve hatta Marsilya'da mum imali için kullanılan sarı balmumu bunlar arasında sayılabilir. Derinin yanı sıra, sarı balmumu ve keçi kılı genellikle bahar mevsimde temin edilirdi.[1230] Bu ürünlerin ihracının 17. yüzyıl sonlarına kadar devam ettiği Marsilya Amiralliği kayıtlarından teyit edilebilmektedir. Örneğin Kaptan Jean-Baptiste Gasquy'nin 20 Ağustos 1696'da amiralliğe sunduğu geliş deklarasyonundan, İstanbul'dan 6,5 ay önce yola çıkıldığı ve Malta Adası'nda 3.5 ay beklenildiği öğrenilmektedir. Buna rağmen gemi sağ salim Marsilya'ya ulaşmış ve 16 ayrı hesaba mal getirmiştir.[1231] Mallar İstanbul'daki komisyoncular tarafından gönderilmiştir.[1232]

[1228] Cordovan ya da kurduani, İspanya'nın Courdoue (Kurtuba) menşeili keçiden yapılma işlenmiş derisidir. Bu deri şap ile tabaklanmıştır. Fakat "mazi" (*noix de galle*) ile tabaklanan deriler "maroken" olarak anılsa da çoğu sözlüklerde kordavan'lar ile karıştırılmıştır. Beyaz kordovanlar da İzmir'de üretilip tüm Batı'ya yayılmıştır. Masson, *age.*, appendice XXXVIII; Eva Halasz-Csiba, "Le Tan et le Temps - Changements Techniques et Dimension Historique du Tannage en France (XIVe-XVIIIe siècles)", *Techniques & Culture*, XXXVIII, (2002), s.7 (elektronik sayfası), http://journals.openedition.org/tc/1585, [Erişim tarihi: 10.05.2024].

[1229] Sait M. Türkhan, "Doğu Akdeniz'de İngiliz Ticareti: İskenderun-Londra Hattında İngiliz Ticaret Filosu, (1704-1706)", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, IV/1, (2015), s.52.

[1230] Savary, *age.*, s.772.

[1231] BdR. Arşivleri, 9 B 13, 20 Ağustos 1696 tarihli kayıt.

[1232] İhraç kaydının özeti şöyledir: **Mösyö Barthelemy** hesabına 8 balya yün, **Claude Boyer** hesabına 15 balya yün, **Jean-Baptiste Prudente** hesabına 3 balya *tresquille* yünü, **Gerard Hillaire** hesabına 13 balya yün, **Quintrant Baba ve Oğlu** hesabına 4 çuval kara deve yünü, **François Sabblix** hesabına 2 çuval balmumu, bir varil Kıbrıs zaçyağı/kezzabı, 65 adet *chagrin* derisi, **Jean-Baptiste Fabre ve Laurens** hesabına 95 balya ince yün, **Dul Magy ve Oğlunun Şirketi** hesabına 6 balya ince yün, **Dul Magy ve Oğlu ve Pierre de Narenne** şirketi hesabına 50 balya *pelade* ince yün, **Dul Magy ve Oğlunun Şirketi** hesabına 617 adet manda derisi ve 52 balya *pelade* ince yün, **Dul Magy ve Oğlu ve Etienne Guilherme Şirketi** hesabına 1.098 adet ocak odunu, **Dul Magy ve Oğlunun Şirketi** hesabına 513 inek derisi, 10 balya *tresquille* yünü ve 254 adet bakır, **Joseph Fabre** hesabına 2 çuval sarı balmumu, 4 çuval balmumu, 6 küçük balya yele/sert kıl, 2 küçük balya yarı yün yarı pamuk kesesi, **Sabolin ve Bourguignon** hesabına 3 çuval sarı balmumu, **Antoine Guillet** hesabına 4 çuval sarı balmumu, **Jean Lons (Lens?)** hesabına 15 balya yün.

Fransız kaynaklarında tespit edilen bilgilerin yanı sıra Fransa Ahkâm Defterleri'nde de Fransız tacirlerin İstanbul'dan gemilerine yüklediği ürünlere dair verilere rastlanmaktadır. Bunlar aşağıda tablo hâline getirilmiştir:

Tablo 4.17. Fransa Ahkâm Defterleri'ne Göre Fransız Tacirlerin Galata'dan Götürdüğü Ürünler ve Gümrük Vergileri (1684-1693)[1233]

Ürün	Çeşit	Fransızcası	Miktar / Ölçü	Masdariye Vergisi
Dokumalar	*Çuka*	Drap	Kantarı 50 zira'	20 akçe
	Iskarlat	Ecarlate	Kantarı 50 zira'	20 akçe
	Londirne	Londrine	Kantarı 50 zira'	20 akçe
	Londura	Londre	Kantarı 50 zira'	20 akçe
	Bez	Toile	Kantarı 50 zira'	20 akçe
	Yafta çuka	Taffetas?[1234]	Kantarı 50 zira'	20 akçe
	Kumaş	Etoffe	Kantarı 50 zira'	20 akçe
	Atlas (Saten türü)	Satin	Kantarı 50 zira'	20 akçe
	Diba	Brocard	Kantarı 50 zira'	20 akçe
	Kemha	Lampas[1235]	Kantarı 50 zira'	20 akçe
	Sof	Camelot	1 kantar	1 ½ akçe
	Altunlu bez	Toile d'or	1 kantar	1 ½ akçe
	İbrişimli bez	Toile de soie	1 kantar	1 ½ akçe
	Keten bez	Toile de lin	1 kantar	1 ½ akçe
	Kenevir bezi (Kanavitse)	Toile de chanvre	1 ton	2 akçe
	Erbah (Aba türü)	Etoffe de laine grossière	1 ton	7 akçe
Deriler (Gönler) ve Mamuller (Eşyalar)	*Cild-i bakar* (İnek derisi)	Peau de vache	Tanesinden	2 akçe
	Cild-i camuş (Manda derisi)	Peau de buffle	Her birinden	6 akçe
	Kara sığır gönü (Tuzlu)	P. d. boeuf noir salée	Her birinden	1 akçe
	Cild-i camus gönü (Tuzlu)	P. d. buffle salée	Her birinden	2 akçe
	Meşin	Peau de mouton	Denginden	80 akçe
	Sicim (Kınnap)	Ficelle / Corde	Çuval / Top başına	30 akçe
	Orta İstanbul kâğıdı	Papier moyen d'Ist.	1 külçe	4 akçe
	Büyük İstanbul kâğıdı	Papier grand format	1 külçe	7 akçe
	Yazı kâğıdı	Papier d'Istanbul	1 külçe / 20 deste	2 akçe
	Çerçeve kâğıdı	Papier (?)	Her denginden	20 akçe
	Beyaz teneke	Fer blanc	1 varil / 600 adet	40 akçe
	Billur Cam	Vitre, glace	Sandık başına	60 akçe
	Ayna	Miroir	Sandık başına[1236]	45 akçe
Hammaddeler	*Yapağı*	Laine	Çuval başına	45 akçe
	İbrişim	Fil de soie	1 kantar	1 ½ akçe
	Cemşir (Şimşir)	Buis	1 kantar	1 ½ akçe
	Şem-i asel (Bal Mumu)	Cire	1 vukıyye (okka)	1 ½ akçe
	İsfidac (Üstübeç)	Ceruse	1 sandık / 24 okka	15 akçe
Yiyecek	*Tuzlu balık*	Poisson salé	1 *su* varili	25 akçe
			1 *omuz* varili	40 akçe
			1 *arka* varili	125 akçe

Kaynak: BOA, MAD.d. nr.2747, s.104-105, h.396. Bk. Ebru Karakoyun, *Fransa Ahkâm Defteri (1666-1687)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014, s.288-290. BOA, Düvel-i Ecnebiyye Defterleri, *Fransa Atik Ahkam Defteri*, nr.28, s.75-76, h.281. Bk. Gülnur Koç Çelik, *28/3 Numaralı Fransa Atik Ahkam Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Manisa 2016, s.205-207.

[1233] 2747 numaralı *Maliyeden Müdevver Defteri*'nde kullandığımız hüküm örneğindeki tarih *Fî evâili M sene 1096* / 8-17 Aralık 1684'dür. 28/3 numaralı *Fransa Atik Ahkâm* defterinde aldığımız referans hükmün tarihi ise *Fî evâhiri C sene 1104* / 17 Şubat-7 Mart 1693'tür.

[1234] Saten kumaş türü.

[1235] *Kemha*, bir tür ipekli kumaş olup tüysüz (havsız) kadifedir. Muhtemelen, Bursa'dan getirilmiştir. Ergür, *age.*, s. 138, 280.

[1236] Sandık başı 90-100 adet ayna.

4.5. İhracat ve İthalat Verileri Üzerine Değerlendirmeler

4.5.1. İstatistik Sorunu

Fransa'nın 17. yüzyıl İstanbul ticareti ile alakalı tespit ettiğimiz Fransız ve Osmanlı kaynakları, biz araştırmacılar için somut istatistiki veriler oluşturmaya imkân vermemektedir. Bu hususta Edhem Eldem'in şu tespiti de bulgularımızı doğrulamaktadır:

> "18. yüzyıla ait bilgi bolluğuyla kıyaslandığında, 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyılın ilk yarısında ticaretle ilgili yeterli bir analiz yapabilmenin gerektirdiği bilgiler çok azdır. Dolayısıyla Levant ticaretinin bu "istatistik öncesi" çağında, Osmanlı topraklarında Batılı tüccarların gerçekleştirdiği ticari faaliyetlerin yapısını belirleyebilmek için kıt, dağınık ve çoğunlukla niteliksel malzemeye dayanmak zorundayız."[1237]

Genel itibariyle, Fransız arşivlerinde günümüze kadar muhafaza edilmiş tüccar ailelerine ait fon sayısı yok denilecek kadar azdır. Buna rağmen, 1610-1654 yılları arasındaki İstanbul ticaretinde, Languedoc ve Provence kökenli şirketler vasıtasıyla yapılan ticari aktiviteleri doğrulayabilsek de bunun gerçek hacmi ile kazancını belirleyebilmek mümkün değildir. Bunun birçok nedeni vardır: Birincisi, İstanbul'da bulunan komisyoncu rejisörlerin genç kâtiplerinin Marsilya'daki müvekkilleri için tuttukları muhasebe kayıtlarının genelde güvenilir olmamasıdır. Bu hipotezi eserinde savunan Jacques Savary, komisyoncuların Osmanlı iskelelerindeki giriş ve çıkış gümrük masrafları, broker ve tercüman ücretleri, defolu mallar gibi rakamların üzerinde oynayarak şahsi kazançlarını arttırma peşinde olduğunu ileri sürmektedir.[1238]

İkinci neden olarak Masson eserinde, Mösyö Seguiran'nın 1633 tarihli hatıratı dışında 1610-1661 yıllarına ait Levant ticaretiyle ilgili resmî bir rakama ulaşılamadığını belirtmektedir.[1239] Masson bununla beraber, Ticaret Odasında muhafaza edilen 17. yüzyıl tarihli *cottimo* vergileri üzerinden Levant ticaretinin hacmini ölçmeyi sağlıklı bulmadığını; çünkü bu vergilerin takribi değerler olduğunu savunmaktadır. Bu vergilerin miktarı; geminin toplam yükü, malların değeri, gidilen Osmanlı iskelesi ve gemi türü gibi birçok faktöre göre belirleniyordu.[1240] Fakat bunların gerçekte tam olarak değeri bilinmese de vergi alınıyordu. Dolayısıyla Masson, bu vergi üzerinden İstanbul Limanı'na yapılan ihracatı 1670'den itibaren baz almaktadır.

[1237] Eldem, "Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti", s.356.

[1238] Savary, *age.*, s.677.

[1239] Masson, *age.*, Appendice XVI.

[1240] Mesela Levant'dan dönen "vaisseau" gemileri için 400 *livres tournois* (Lt. Fransız para birimi), "polacre" gemileri için 300 Lt. ve "barque" gemileri için 150 Lt. takribi ücretler ödenmekteydi.

Hâlbuki *cottimo* vergileri 1608'den itibaren kaptanlar tarafından ödenmekteydi. Hatta Fransız büyükelçileri Césy ve Marcheville'in yüklü borçlarından mütevellit bu vergiler yeterli gelmemiş, 1610-1631 yılları arasında %30'a varan olağanüstü vergiler ilave edilmişti.[1241] Daha sonra borçlar kapansa da Büyükelçi Vantelet'in Yedikule Zindanı'na atılmasıyla maslahatgüzar olarak büyükelçiliğin başına geçen tüccar Roboly, 1660-1665 yılları arasında Ticaret Odasından büyükelçi maaşı alamamış ve İstanbul'dan giden her gemiden ekstra vergi kesmeye başlamıştı. Netice itibariyle, kaydedilen *cottimo* vergisinin tahsili bu dönemde düzensiz yapıldığından, bu kaynaklardan kesin bir istatistiki veri çıkartabilmek de mümkün değildir. Kaldı ki bugün Ticaret Odasındaki C serisinde kayıtlı çok sayıda 17. yüzyıl tarihli *cottimo* sicilleri, Ağustos 1944'de meydana gelen büyük yangında kül olmuştur.[1242]

Üçüncü neden, Galatalı Fransız başvekillerin ve Fransız büyükelçiliğine bağlı şansölyelik makamının tuttuğu 17. yüzyılın ilk yarısına ait evrakların 1665'de çıkan yangında yok olmasıdır.[1243] Dördüncü ve son neden ise Osmanlı Arşivindeki 17. yüzyıl tarihli Gümrük kayıtları ile Fransa Ahkâm Defterlerinin yanı sıra Galata Şer'iyye Sicillerinde geçen Fransız ticareti ilgili bilgilerin istatistiki bir veri oluşturmadaki yetersizliğidir.

4.5.2. Ticaret Odası Verileri (1679-1683)

Fransız arşivlerinde, İstanbul'a giden gemilere ait konşimento, manifesto gibi evrakların günümüze yeterince ulaşmaması, konuyla ilgili 17. yüzyıla dair genel bir istatistik çıkartılmasına engel teşkil etmektedir. Ayrıca, İstanbul'a giden gemilerdeki yükler ve değerleri hakkındaki bilgilerin yetersizliği de bu olumsuzluğu desteklemektedir. Kaldı ki Marsilya-İstanbul arasındaki denizyolu ticareti, korsanlık faaliyetlerle birlikte savaşlardan da etkilenmiştir; Girit Kuşatması (1644-1669), Garp Ocaklarıyla Savaşlar (1681-1684) ve Augsburg Birliği'nin Savaşı (1688-1697) gibi. Buna rağmen Fransız Ticaret Odasının 1679-1683 yılları arasında İstanbul için düzenli olarak tuttuğu gemi çıkış bilgileri konumuz açımızdan somut bilgiler içermektedir:[1244]

[1241] Masson, *age.*, s.50-51.

[1242] Paris, *age.*, s.160.

[1243] Saint-Priest, *age.*, s. 220-221.

[1244] Ticaret Odası Arşivleri, I Serisi, Cilt 1. Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 4.1. İstanbul'a Giden Fransız Gemileri

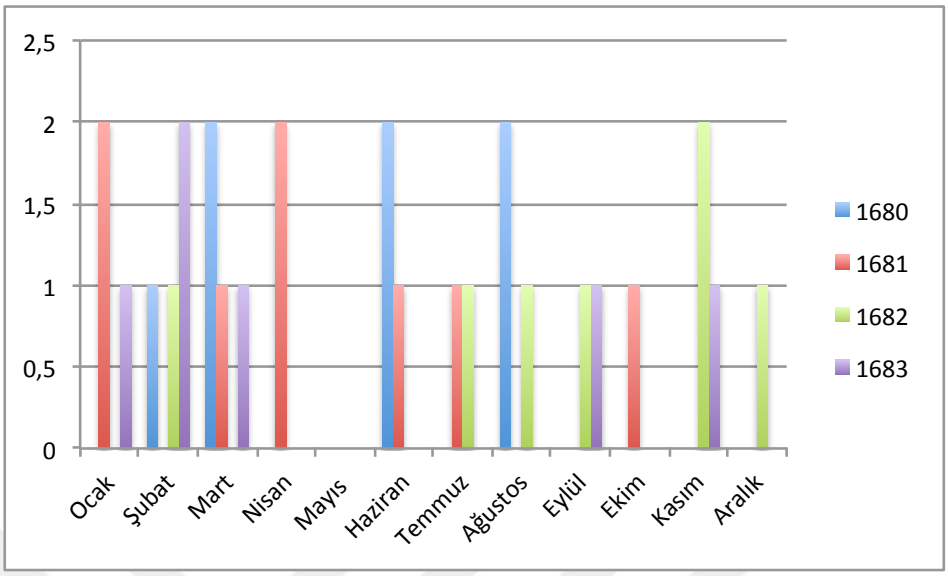

Oluşturduğumuz bu grafiğe göre, Fransız gemileri 1680-1683 yılları arasında toplamda 29 kez İstanbul'a ulaşmıştır.[1245] Dikkat çeken bir husus, seferlerin ağırlıklı olarak kış mevsiminde yapılmasıdır. Ayrıca, seferler her ay düzenli olarak yapılmasa da mutlaka yılın bir ayınında çıkış gerçekleşmiştir. Ayda en fazla iki gemi konvoylu olarak yola çıkmaktadır. Bu da Marsilyalıların İstanbul ticaretini her fırsatta yapabildiklerini göstermektedir. Buna mukabil, Donanmanın Denetleyicisi olarak bilinen Étienne Gravier d'Ortières de 1686 tarihli raporunda; barış döneminde yılda 8 ila 9 Fransız yelkenlisinin İstanbul'a geldiğini ve bu sayının savaş döneminde yarıya kadar indiğini belirtmektedir.[1246] Ticaret Odası ise Fransız gemilerinin Osmanlı'nın barış dönemi olarak kabul ettiğimiz 1679-1681 yılları arasında İstanbul'dan getirdiği malların değerini kaydetmiş, bu da aşağıda sunulan tablonun oluşmasına yardımcı olmuştur.

Tablo 4.18. 1679-1681 Yılları Arasında İstanbul'dan Marsilya'ya Getirilen Emtianın Değeri

Kaptanın Adı	Gemi Türü	Yük Değeri (*Livres, L.*)
Rameau	Sefine (vaisseau)	77.473
Lhermitte	Sefine	19.705
Louis Lesmette	Kayık (barque)	30.123
Reynaud	Kayık	37.087
Barthellemi Monier	Kayık	27.165
Jean Danin	Kayık	18.600
Baptiste	Filinta (flûte)	340.494
Jean Rampol	Tartana (tartane)	18.115
Louis Curet	Kayık	42.070
Claude Reinaud	Kayık	29.256

[1245] Bk. Tablo 4.2., s.195.

[1246] CADN, *Constantinople* Koleksiyonu, 166PO/A Serisi, *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), vol. 56, microfilm 2mi2252, f°3v.

Pierre Manaire	Kayık	28.102
Antoine Maunier	Kayık	25.790
Claude Reynaud	Kayık	34.035
Louis Curet	Kayık	24.418
Sesasy	Sefine	50.773
Jean Rampol	Kayık	12.500
Toplam		815.706 L

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. Ticaret Odası Arşivleri, I Serisi, Cilt 13.

Bu tablo bizlere, 1679-1681 yılları arasında yapılan İstanbul-Marsilya denizyolu ticaretinin pek de kârlı olmadığını göstermektedir. Sevkiyat sayısı az olmakla birlikte, gemilere yüklenilen malın değeri seferden sefere farklılık taşımaktadır. Seferlerin net olarak hangi tarihte yapıldığını bilmesek de verilerin kronolojik olarak kaydedildiğini var saymaktayız. Fransızların kayıklara yüklediği malların az olması değerini de doğal olarak düşürmektedir. En çarpıcı veri ise *filinta* gemisine yüklenen malın değerinin diğer gemilerden daha yüksek gelmesidir. Kraliyet, Hollandalıların kullandığı bu üç direkli ve büyük kapasiteli heybetli gemiyi İstanbul ticaretinde kullanılması için Marsilyalılara tahsis etmiş olmalıdır.

4.5.3. Paul Masson'un Verileri (1671-1700)

Paul Masson'nun 17. yüzyıl Levant ticaretinin genel değeri hakkındaki analizleri, Fransızların İstanbul ticaretindeki yeri hakkında bir değerlendirme yapma imkânı sunmaktadır. Buna göre, 17. yüzyılın son on yılına kadar Fransız malları diğer Avrupalı rakiplerine nazaran pek tercih edilmediğinden kazançlı bir satış debisi yakalanamamıştı. Tabi bunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş zamanında Fransızların İstanbul ve çevresinde (Gelibolu, Silivri, Marmaraereğlisi) ticaret yapmasına müsaade etmemesi de önemli bir etkendi.[1247] Dolayısıyla Fransız gemilerinin bu açığı kapatmak için mecburen İzmir ya da başka limanlardan yükleme yaptıkları düşünülmektedir.

[1247] AN, AE, B[1], Cilt 376, f°68.

Grafik 4.2. İstanbul'a İthal Edilen Fransız Ürünlerinin Yük Değeri (1671-1700)

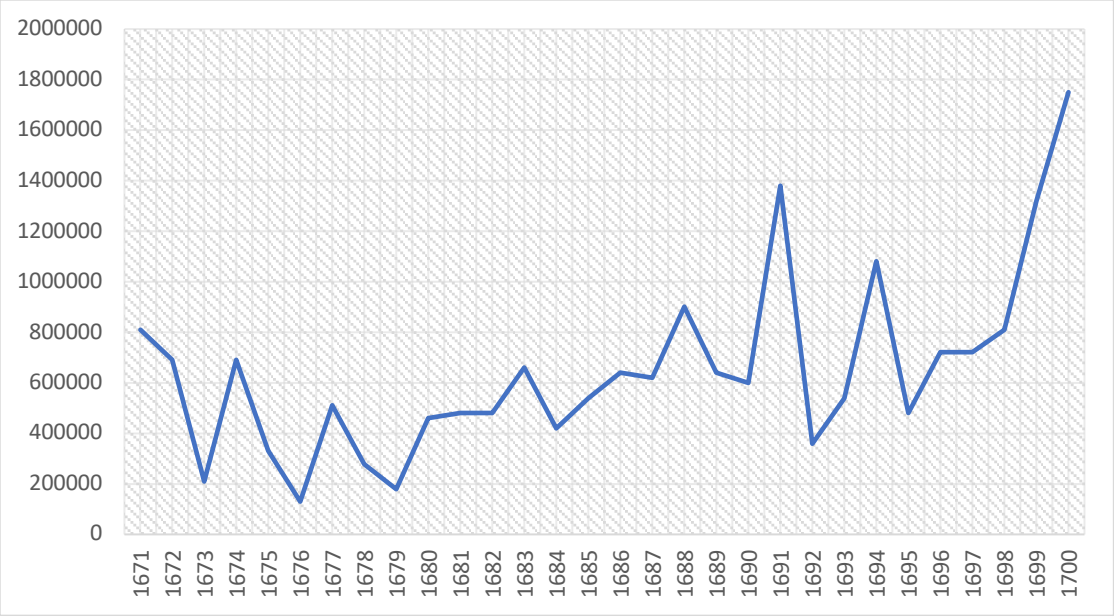

Kaynak: Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur. Paul Masson, *Histoire du commerce français dans le Levant au XVII*ème *siècle*, Hachette, Paris 1896, *Appendice XV*.

Masson eserinde, Fransız majörlerin 1671-1714 yılları arasında Osmanlı iskelelerine ihraç ettikleri ürünlerin yük değerini yıl yıl belirtirken, sadece İstanbul Limanı için toplamda 31.33100 *livres tournois* değerini vermektedir. Bu değerin 19.426.900'ünün 1671-1700 yılları arasını kapsadığı görülmektedir. Grafiğe göre, Fransız ithalatının 1695'den itibaren İstanbul'da değer kazandığı anlaşılmaktadır. Bu da Fransız mallarının İstanbul piyasasında rağbet gördüğü ve 1700 yılına kadar bir istikrar sağlandığı anlamına gelmektedir.

Masson, İstanbul'dan Fransa'ya yapılan ihracat değerini ölçmek için Ticaret Odası hazinedarının 1671-1700 yılları arasında birkaç Levant iskelesi üzerinden kaydettiği *cottimo* vergisi gelirini incelemiştir. İstanbul ile ilgili çıkardığı sonuç, aşağıda grafik olarak sunulmuştur.

Grafik 4.3. İstanbul'dan Fransa'ya Yapılan İhracat (1671-1700)

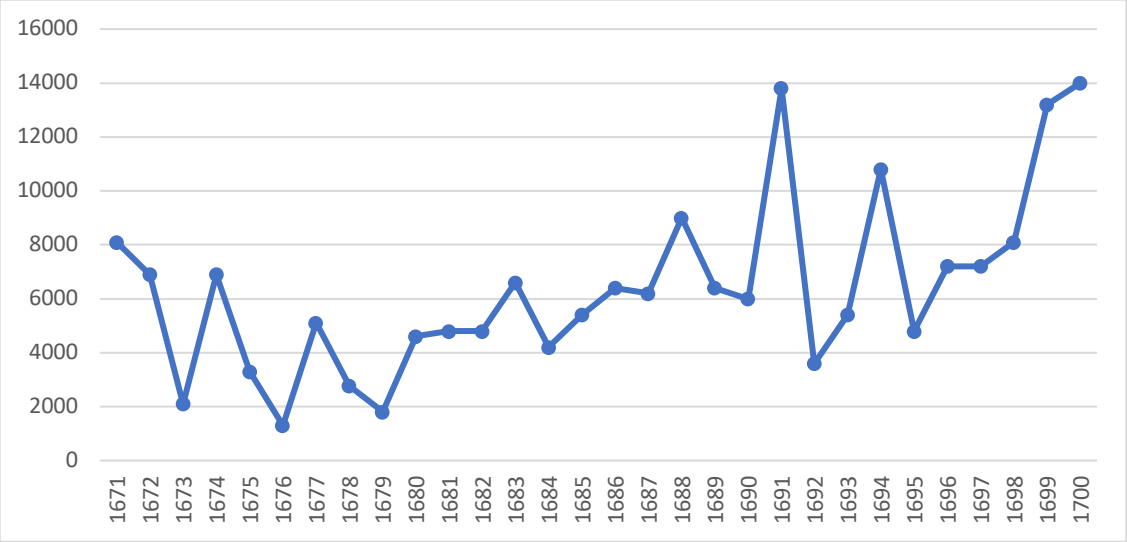

Kaynak: Grafik yazar tarafından oluşturulmuştur. Paul Masson, *Histoire du commerce français dans le Levant au XVII*ème *siècle*, Hachette, Paris 1896, *Appendice XIII*.

4.5.4. Gravier d'Ortières'in Verileri (1686)

Étienne Gravier d'Ortières, Levant gezisi sırasında edindiği bilgiler doğrultusunda İstanbul ticaretinin ithalat ve ihracatı hakkında 1686 tarihli hatıratında kıymetli bilgiler vermiş, Avrupa devletlerinin payitaht ile yaptığı ticaretin verilerini aktarmıştır. İstanbul'a yeni atanmış Büyükelçi Girardin ile beraber Ocak 1686'da şehre gelerek yapılan ticaret hakkında birinci elden bilgilere ulaşmıştır. Kendisinin Fransa hakkında aktardığı ithalat ve ihracat bilgileri aşağıda iki ayrı tabloda halinde özetlenmiştir.

Tablo 4.19. Fransa'dan İstanbul'a İthal Edilen Ürünler ve Piyasa Değerleri (1686)

Ürünün Adı	Tercümesi	Miktarı	Geliş Masrafı	Tedavüldeki Fiyatı	Toplam
Drap londrine la piece de 55 pics de long et de 2 pics de large	Uzunluğu 55 pik (=arşını) ve eni 2 pik'ten *Londrina* Çuha	1.500 parça	7 *piastres* (kuruş)…. 55 *aspres* (akçe) %	Arşını 2 kuruş ¼	185.250
Cadis fin de Nimes	Nîmes menşeili kalın yün kumaşı	1.000 parça	%6 kuruş …46 akçe	Arşını 25 *akçe*	2.080
Bonnet fin	İnce Takke	100 düzine	%6 kuruş … 80 akçe	Düzinesi 10 kuruş	1.000
Bonnet moyen	Kaba Takke	100 düzine	%7 kuruş … 30 akçe	Düzinesi 5 kuruş	1.500
Bonnet grossier	Kalın Takke	200 düzine	%8 kuruş … 63 akçe	Düzinesi 2 kuruş	400
Pinchinat de Brignolle	Brignoles[1248] menşeili Aba	10.000 arşın	%8 kuruş … 86 akçe	Arşını 1/7 kuruş	5.000
Papier de la croisette fin 24 rame a la bale	Balya ile 24 destesi İnce Kâğıt	600 balya	%10 kuruş …(?)	Balyası 14 kuruş	10.200
Papier monstrier? grossier	Balya ile Kaba Kâğıt	400 balya	%10 kuruş … ⅖ akçe	Balyası 10 kuruş	4.000

[1248] Fransa Krallığı'nın *Provence* Eyaleti'ndeki Brignoles şehridir. Günümüzde hâlâ aynı adla bilinmektedir.

Papier de la couronne 16 rame à la balle	Balya ile 16 destesi Kraliyetin Kâğıdı	300 balya	%8 kuruş … 79 akçe	Balyası 24 kuruş	7.200
Verdet	Bakır Asetat	2.500 okka	%12 kuruş …⅕ akçe	Okkası ¾ kuruş	2.000
Tarta	Tartar	100 kental	%14 kuruş …80 akçe	Kentali 6 kuruş	600
Cochenille	Kırmızböceği	1.500 okka	%9 kuruş …47 akçe	Okkası 15 kuruş	22.500
Gerofle	Karanfil	1.200 okka	%9 kuruş …35 akçe	Okkası 6 kuruş	7.200
Canelle	Tarçın	20.000 okka	%9 kuruş …17 akçe	Okkası 5 kuruş	10.000
Noix de muscade	Hint cevizi[1249]	700 okka	%9 kuruş… 61 akçe	Okkası 4 kuruş	2.800
Poivre	Karabiber	40.000 okka	%10 kuruş … 65 akçe	Okkası ⅔ kuruş	27.330
Gingembre	Zencefil	8.000 okka	%11 kuruş … 95 akçe	Okkası 24 akçe	2.000
Salsepareille	Saparna Kökü (*Sarsaparilla*)	125 okka	%10 kuruş … ⅕ akçe	Okkası 200 akçe	1.500
Indique lauris	Çivit	300 okka	%9 kuruş … 61 akçe	Okkası 4 kuruş	1.200
Indique Gatimale	*Gatimale*[1250] menşeli Çivit	500 okka	%10 kuruş …9 akçe	Okkası 3 kuruş	1.500
Indique Serquis	Çivit	500 okka	%9 kuruş … 71 akçe	Okkası 2 riyal kuruş	1.000
Amende	Badem	100 okka	%10 kuruş … 95 akçe	Okkası 8 kuruş	800
Huile d'aspsic	Lavanta Esans Yağı	8.000 okka	%11 kuruş … 95 akçe	Okkası ¼ kuruş	2.000
Canfre	Kafur	100 okka	%8 kuruş … 26 akçe	Okkası 6 kuruş	600
Sublimé	Ak Sülümen	700 okka	%10 kuruş …9 akçe	Okkası 3 kuruş	2.100
Argent vif	Cıva	300 okka	%11 kuruş …⅓ akçe	Okkası 3 kuruş	900
Arsenic	Zırnık? Sıçan Otu?	200 kental	%11 kuruş …95 akçe	Kentali 7 kuruş	1.400
Leton en fil en table et en rouleau	Telden ya da Rulodan Sarı Madeninden Pirinç	2.000 okka	%8 kuruş …45 akçe	Okkası 1 pik	2.000
Fil de fer	Demir Tel	100 kental	%8,5 kuruş … (?)	Kentali 15-22 kuruş	2.000
Bois de Brésil	Brezilya Menşeili Bakkam Ağacı	300 kental	%10 kuruş …48	Kentali 20 kuruş	6.000
Bois de Campasche	Hindistan Menşeili Bakkam Ağacı	150 kental	%13,5 kuruş …(?)	Kentali 6 kuruş	900
Ceruse	Üstübeç	200 kental	%11 kuruş …6 akçe	Kentali 8 kuruş	1.600
Senobre	Zincifre	600 kental	%18,5 kuruş …(?)	Kentali 2/3 kuruş	1.000
Fer blanc 450 feuilles au baril	Varil ile 450 destesi Beyaz Teneke	70 varil	%8 kuruş …36 akçe	Varili 28 kuruş	1.900
Sucre en pain	Şekerli Ekmek		%8 kuruş …⅔ akçe	Kentali 25 kuruş	14.000
Cassonnade la caisse pez 10 quintaux	10 Kental Kasa ile Kamış Şekeri	3.000 kental	%10 kuruş …1/6 akçe	Kentali 15 kuruş	4.500
Quincaillerie	Nalburiye	30 varil	%5 kuruş …19 akçe	Balyası 200 kuruş	6.000
Horlogerie	Saatçilik	-	-	-	10.000
Emeraude	Zümrüt	-	-	-	100.000
Giriş Malların Toplam Değeri					494.520
+ Getirilen Macar altını					4.000
+ Getirilen İspanyol Sekiz Reali (riyal kuruş) sikkeler esedi kuruşu (*abouquel*) üzerinden %10 bozduruldu					8.000
TOPLAM					**506.520**

Kaynak: CADN, "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°5v-6v.

[1249] Edhem Eldem'e göre *cevzi bovva.* Aillaud ve diğerleri, *age.*, s.91.

[1250] Batı Hindistan'da bulunan kasabalardan biridir.

Tablodaki veriler, Fransızların 1686'da İstanbul'a Macar altını (*sequins hongrois*) ile riyal kuruş gibi yabancı sikkeler getirdiklerini göstermektedir. 17. yüzyıl ortalarından itibaren Avrupalı tacirler tarafından Osmanlı Devleti'ne getirilen mağşuş sikkeler özellikle İstanbul piyasasında revaçta olmuştur. Dolayısıyla Fransa'dan gelen her geminin içerisinde yabancı menşeli sikkeler bulunabileceği için ithalat değerlerinin hem yük hem de nakit para şeklinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Tablo 4.20. İstanbul'dan Fransa'ya İhraç Edilen Ürünler ve Piyasa Değerleri (1686)

Ürünün Adı	**Tedavüldeki Fiyatı (riyal kuruş)**	**Gönderim Masrafı**	**Yıllık Tüketim Miktarı**
Laine Pelade	½ kentali 6 riyal kuruş	%5 kuruş … 83 akçe	6.000 kentalden 30.000 adet
Laine Tresquille	Kentali 5 riyal kuruş	%5 kuruş …83 akçe	8.000 kentalden 40.000 adet
Peaux de Bufle	Parçası 3 riyal kuruş	%9 kuruş … %23 akçe	10.000 kentalden 30.000 adet
Peaux de Boeuf	Parçası 1 riyal kuruş	%8 kuruş … (?)	14.000 kentalden 21.000 adet
Peaux de Chagrin	Parçası ⅔ riyal kuruş	%5 kuruş … 66 akçe	12.000 kentalden 8.000 adet
Peaux de vache	Parçası ½ riyal kuruş	X	X
Cire	Okkası 2/3 riyal kuruş	%11 kuruş …(?)	3.000 okkadan 20.000 adet
Poil de Chevron	Okkası ½ riyal kuruş	X	3.000 okkadan 4.000 adet
Camelots treillis	Parçası 5 riyal kuruş	%6 kuruş …43 akçe	500 okkadan 2.500 adet
Moncayards	Parçası 1 riyal kuruş	%6 kuruş … 43 akçe	2.500 okkadan 2.500 adet
Bois de Buy	Kentali 1 ½ riyal kuruş	X	1.000 kentalden 1.500 adet
Alun	Kentali 1 ½ riyal kuruş	X	1.000 kentalden 1.500 adet
Cendres	Kentali 4 riyal kuruş	X	X
Caviar	Kentali 11 riyal kuruş	X	X
Gönderim masrafları (gümrük vergisi, tercüman komisyonu, paketleme, depolama ve taşıma) dâhil. **Toplam Tutar**			**170.000**

Kaynak: CADN, "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°11v-12r.

Gravier d'Ortières bu ürünlerin kullanımı hakkında birkaç bilgi aktarmaktadır. Örneğin manda derilerinin (*bufles*) Karadeniz'den kıllı ve nemli geldiğini, bunların kurutulup muhafaza edildiğini yazmaktadır. Deriler daha sonra Fransa'da tabaklanıp ayakkabı ve çizme yapımında kullanılmaktaydı. At ve katır derisi (*chagrin*) Türkiye'de tabaklanıp esnek hale geldiğinde ise yaydırılarak güneşe bırakılırdı ve ardından üzerine hardal tohumu serpiştirilirdi. Bu deriler zamanla sertleşir ve Fransa'da renklendirilirdi. Fakat inek derileri (*vache*) küçük parçadan oluşur ve İstanbul'da tabaklandıktan sonra renklendirilmeden Fransa'ya yollanırdı. Keçi kılı ise şapka yapımında kullanılmaktaydı.

Beyaz soflar (*camelot treillis*) Ankara'nın (*Angora*) keçi ipliğinden üretilirdi. Renkli soflar (*moncayards*) ise İzmir'den gelirdi. Sarımsı kerestesi ile bilinen *şimşir tarak* ve bilye (oyuncak) yapımında kullanılırdı. *Sap* ise Karadeniz ve Limni Adası'ndan getirilip her tür boyacılıkta iş görürdü. *Cendre* dedikleri bitki de Karadeniz bölgesi ve Boğazhisar taraflarından İstanbul'a getirilip Fransa'ya gönderilirdi. Bu ürün daha çok kumaşların üzerindeki yağları arındırmada ve sabun yapımında kullanılırdı. Havyarlar (*caviars*) da Karadeniz'den geldikten sonra İstanbul'da tuzlanıp varillerle götürülmekteydi.

Gravier d'Ortières aynı zamanda, Fransızların 1686'daki İstanbul ithalat ve ihracat değerlerini diğer Avrupalı milletler ile mukayese etmiştir. Bu veriler de aşağıda üç grafik halinde sunulmuştur

Grafik 4.4. Avrupalı Milletlerin İstanbul'a Getirdiği Emtia ve Nakit Para

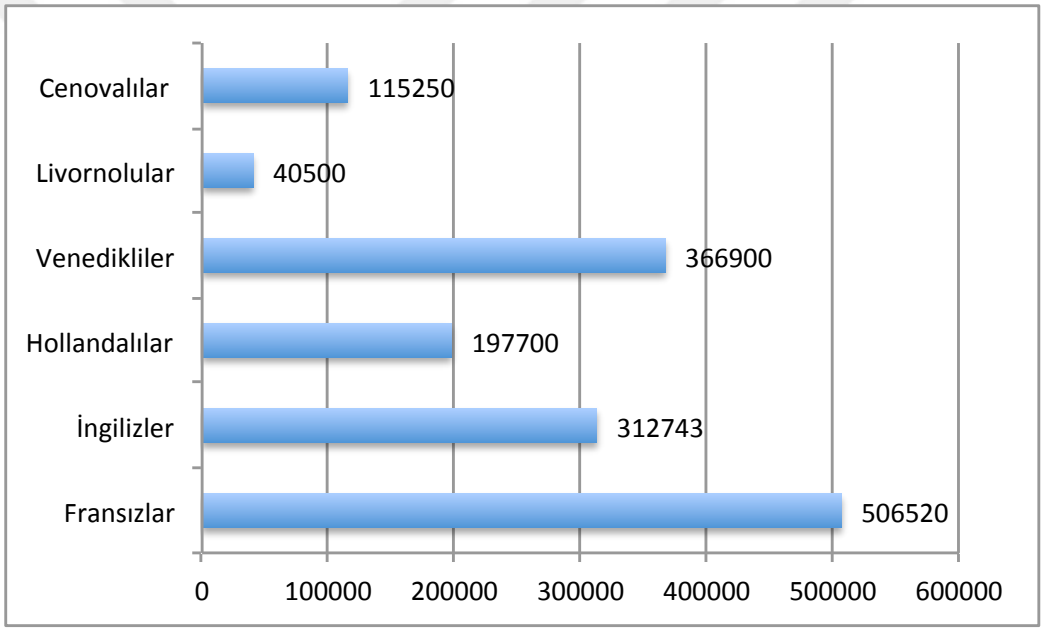

Kaynak: Grafik yazar tarafından hazırlanmıştır. CADN, "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°14r-14v.

Grafik 4.5. Avrupalı Milletlerin İstanbul'a Getirdiği Emtianın Değeri (1686)

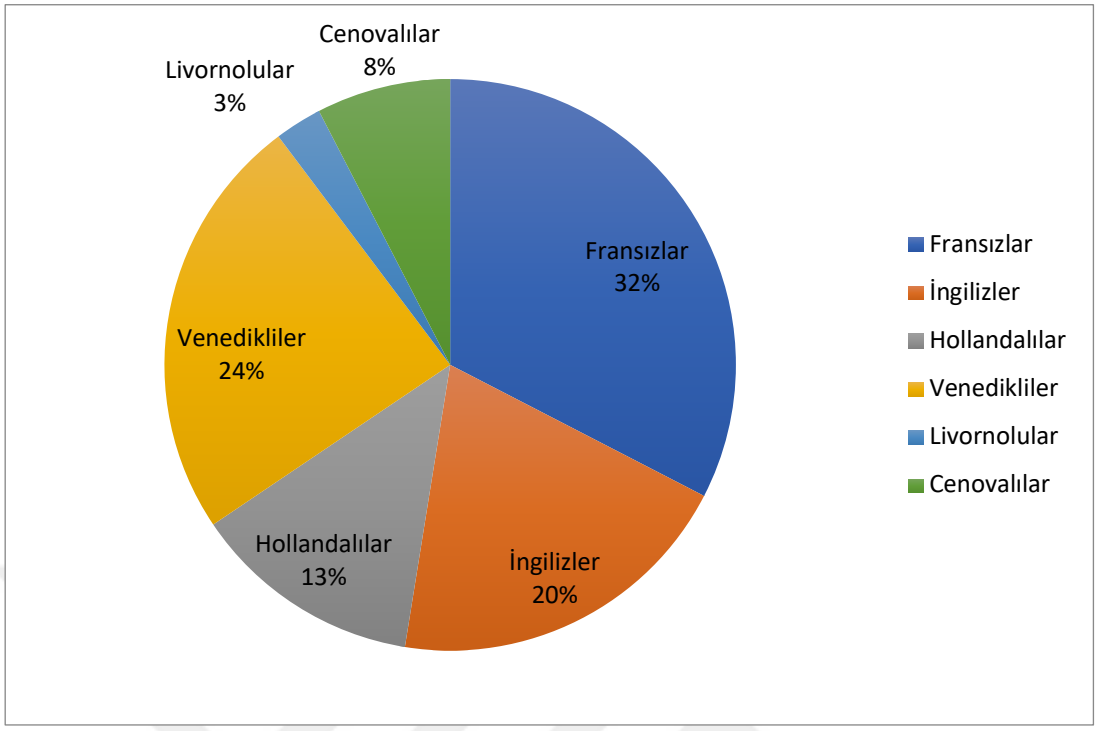

Kaynak: Grafik yazar tarafından hazırlanmıştır. CADN, "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°14r-14v.

Grafik 4.6. Avrupalı Milletlerin İstanbul'dan Götürdüğü Emtianın Yıllık Değeri (1686)[1251]

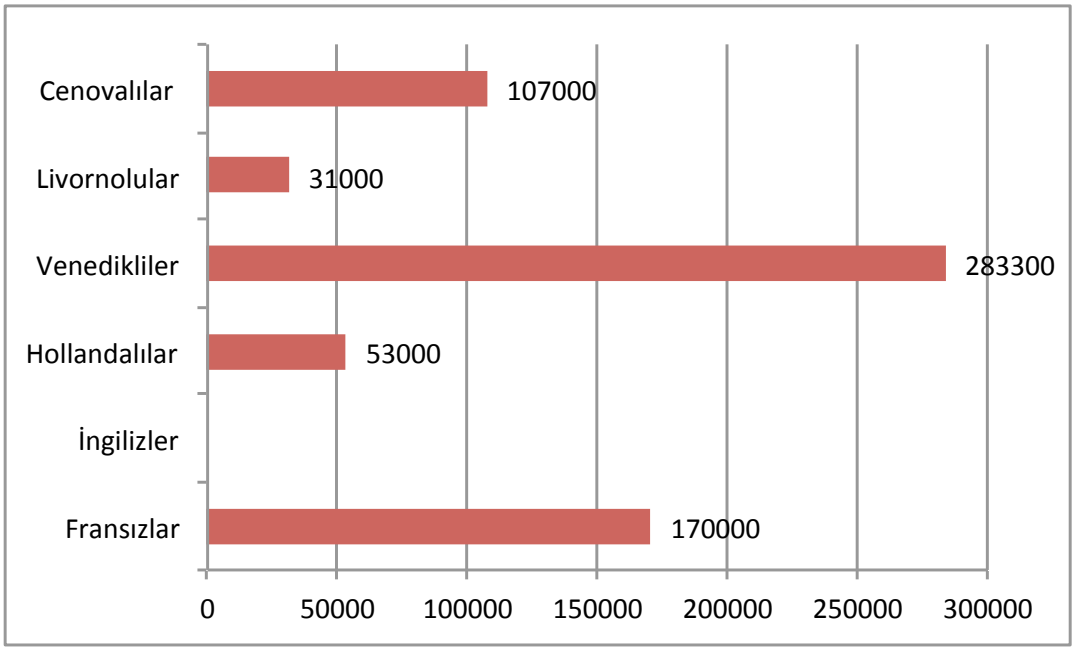

Kaynak: Grafik yazar tarafından hazırlanmıştır. CADN, "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°14r-14v.

[1251] Gravier d'Ortières İngilizlerle ilgili veri belirtmemiştir.

Gravier d'Ortières'e göre, bu ticaretin durumu barış zamanındaki ticaret seviyesine göre belirlenmiştir. Savaş dönemindeki ticaretin hacmi yarıya düşebilir. Grafikler, Fransız ihracatının diğer Avrupalı rakiplerine göre önde olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni, gönderilen malların daha değerli olması ve İstanbul piyasasında rağbet görmesidir. 1680'li yılların sonlarında, özellikle Hristiyan korsanlık faaliyetleri ve Augsburg Savaşları nedeniyle Avrupa devletlerinin İstanbul üzerindeki ticareti giderek azalmış ve bu durum Fransızları ticarette öne çıkarmıştır.

Bununla birlikte, İstanbul' gelen ve giden mallarının masrafları komisyoncu rejisörler tarafından bir hesap formu (*formulaire de compte*) ile tutulmaktaydı. Bu formun nasıl tutulduğuna dair fikir yürütmek adına, Donanma Müfettişi Gravier d'Ortières'in eserindeki *Londra* çuhalarının hesabı verilebilir:[1252]

Beş yüz pik yapacak on parça Londra kumaşı, pik başına 2 kuruş (*piastre*) 1/6: bu da toplamda 1083 kuruş…33 akçeye geliyordu:

440 akçelik Gümrük, bunun 110 akçesi 1 kuruş	40
26 akçelik masdariyye, bunun 120 akçesi 1 kuruş	2..16
Gümrüğe ve mağazaya taşıma	60
Depolama işlemi, her parça için ¼ kuruş	2..50
Komisyonculuğa %½ ve bunun %¼' ü tercümana	6..76
Kayık masrafı %¼	2…71
Para kaybı %2 ½	27…8

Müellife göre, satıştan elde edilen net gelir 1002 kuruş 72 akçe ile toplamda 1083 kuruş 33 akçeye ulaşmaktadır. Bu hesap, yüzde iki oranında iaşe ve yüzde yarım oranında kiralama hariç yüzde 7 kuruş 55 akçeye denk gelmektedir. Buna mukabil, d'Ortières'in çıkış malları için verdiği örnek de aşağıda sunulmuştur.

550 ritl ağırlığındaki bir ince yün balyası kentali 7,5 kuruş yani 37 kuruş ½ akçe olarak geldiginde hesap şu şekilde gelmiştir:

90? akçelik gümrük, balya başına 110 akçe	82
51 akçelik masdariyye, balya başına 120 akçe	43
Tartma, taşıma ve masraflar, Yedi Kuleler ve Eyüp'teki satıcıların dükkânından alındığında gemiye kadar	60
Hamallarla mağazaya ve sandala taşıma	25
Sandaldan gemiye taşıma	10
1 aylık depolama	5
Cuvallar için	40
8 akçelik vernikleme? kental başına 120 akçe	33
Komisyonculuğa %½ ve bunun %¼' ü tercümana	33
Kayık masrafı %¼	9
Toplamda	41 kuruş 80 akçe

İaşe, konsolosluk hakkı ve kiralama yüzdeleri haricinde, bu hesap yüzde 5 kuruş 73 (1/3) akçeye gelmektedir.

[1252] CADN, "Mémoire touchant les Eschelles du Levant de celle de Constantinople et des Nations qui y négocient", f°16r-16v.

Gravier d'Ortières'in hesap formlarındaki sayısal verilerin doğruluğundan emin olamasak da bu bilgiler Fransız ticaretiyle ilgili birçok ayrıntıyı ortaya çıkarmaktadır. Öncelikle, belirtilen ticaretin yalnızca Galata ile sınırlı olmadığı bir kez daha anlaşılmaktadır. İstanbul'daki Fransızların, ülkelerine göndermek istedikleri ürünleri temin etmek için İstanbul çevresindeki lokasyonlara yöneldikleri görülmektedir. Ayrıca, getirilen malların, *maone*/*mahonne* denilen üç direkli gemi (it. *maona*, ar. *maûn*)[1253] ile Galata Limanı'nda bekleyen ana gemilere taşınması için ödeme yapılmaktadır. Yerel işçiler ve hamallar taşımacılıkta yardımcı olmaktadır. Bu işçiler, ücret karşılığında ithalat ve ihracat mallarını depolandıkları yerden alıp limana ve dükkânlara taşımaktadır. İhracat emtiaları tüccarların kiraladığı dükkânlarda depolanmaktadır. Çıkış mallarının paketlenmesinde kullanılan malzemelerin de bu masraflara dâhil olduğu anlaşılmaktadır.

[1253] *Mahone*, yiyecek, asker, kamp eşyaları ve savaş mühimmatı taşımak için yapılmış büyük bir yük gemisiydi. Jal, *age.*, s.954 (*Mahona* mad.); s.971 (*Maona* mad.).

SONUÇ

Levant ticaretinin, Colbert'in 1661'de Donanmayla ilgilenmeye başlamasına kadar geri planda kaldığı bilinmektedir. Provanslı tüccarların Avrupalıların bu alandaki yükselişi karşısında başarısız olmalarının birkaç nedeni bulunmaktadır. Birincisi, Fransa Krallığı'nın Provans eyaleti ve özellikle Marsilya üzerindeki otoritesinin 1650'li yıllara kadar çok sağlam olmamasıdır. İkincisi, Levant meseleleri ve ticaretinden sorumlu Ticaret Odası (1650) ile Donanma Bakanlığının geç kurulmasıdır. Üçüncüsü ise Otuz Yıl Savaşlarından dolayı yaşadığı ekonomik çöküşün etkisiyle Fransa'nın Levant ticaretine uzak kalmasıdır. 17. yüzyılda Fransız konsolosluklarının sayısı artsa da bu kurumlarda 1664 yılına kadar reform yapılmamıştır. Örneğin konsolosluk makamı, kraliyetin para karşılığında sattığı bir pozisyona dönüşmüştür. İdareciler, kendi ticaretlerini düşünmekten kraliyetin ticaretini geliştirmeye yönelik çaba göstermemiş, Osmanlı idarecileri ve memurları da talepleriyle bu düzensizliğe katkıda bulunmuşlardır.

Fransız milleti, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren elde ettiği kapitülasyonlarla Levant'taki birçok iskeleye yerleşmişti. Başkent İstanbul'da ise genellikle Galata'nın Bereketzâde Mahallesi'nde ve Pera'da yaşıyorlardı. Galata'daki acenteler ve dükkânlar ticaret yaptıkları alanlardı ve burada bir koloni oluşturmuşlardı. Bu koloni, çok etnikli bir tüccar sınıfıydı ve içlerinde bazı nüfuzlu aileler birkaç kuşaktır şehirdeki varlıklarını muhafaza ediyorlardı. Kolonin alt-tabakası olarak bilinen Fransız zimmiler ise İstanbul'da yıllarca ikamet eden ve cizye vergisi ödeyen bir gruptu. Bu gruba Yahudi ve Protestan işçiler ile zanaatkârlar da dâhildi. Tüccar Roboly'nin 1670 tarihli raporu, İstanbul'daki Fransız nüfusunun 17. yüzyılın ikinci yarısında kademeli olarak arttığını göstermektedir. Tespit edilen mahkeme kayıtlarında, Fransızların genellikle büyükelçiliğe yakın menkulleri (avlu, bahçe, arsa, menzil) tercih ettikleri görülmektedir. Kapüsen Arşivleri ve Galata Kadılığı tarafından verilen hüccetlerde, Fransız müste'menlerin 1630'lardan itibaren gayrimenkul faaliyetlerinde aktif oldukları görülmektedir. Bu hareketlilik, İstanbul'a yerleşmek isteyen Kapüsen tarikatından dört pedere, birkaç yerel Fransız tüccar tarafından yerleşme kolaylığı sağlanmasıyla başlamıştır.

İstanbul'da bir Fransız kolonisinin oluşması, aslında bu kadim kentte işleyen canlı ve hareketli ticaretin doğal bir sonucuydu. Fransızlar, 17. yüzyılın ilk yarısında diğer Avrupalı rakiplerine kıyasla kazançlı bir Levant ticaretinde yer alamamıştı. Fakat bu

dönemde gelişen aile şirketleri sayesinde, müvekkil-komisyoncu ilişkileri üzerinden İstanbul ticaretinde var olmayı başarmışlardı. Gloton ve İsnard şirketleri bunun açık örnekleridir. Yüzyılın ikinci yarısında, Colbert döneminde başlayan Levant kumpanyalarıyla birlikte Fransız ticareti geliştirilmeye çalışılmış, özellikle Fransız endüstrisinin ürettiği ince kumaşlar İstanbul'daki komisyoncular tarafından teslim alınarak piyasaya sürülmüştür. Fransa'nın İstanbul ile yaptığı ticaretin, özellikle 1686 yılı sonrasında daha kazançlı hâle geldiği görülmektedir.

Galata/Pera'daki yerel ticaretle ilgili bilgiler, 17. yüzyıl Fransız kaynaklarında, Peralı tüccar Roboly'nin iki resmî hatıratı dışında oldukça sınırlıdır. Fransız seyahatnameleri, elçilik yazışmaları ve çeşitli belgeler İstanbul'daki Fransız ticaretinin genel işleyişine dair bilgi sunmamakta, yalnızca tedavüldeki sikkeler, kumaş satışları ve limana giren çıkan gemiler hakkında bilgi vermektedir. İstanbul'daki Fransız konsolosluğu, ihtilafa düşen Fransızların mahkeme süreçleri hakkında da bilgi sağlamaktadır. Donanma Bakanlığı ile Fransa büyükelçiliği arasındaki yazışmalarda ise İstanbul'da en çok ilgi gören ürünlerin ince kumaşlar olduğu görülmektedir. Ancak kumaşlardaki çeşitli sorunlar büyükelçiliğin daima gündeminde olmuş; ölçü ve renklendirme problemleri 1690'lı yılların başına kadar sürmüştür. Fransız kumaşları, bu tarihe kadar İstanbul'a ithal edilen birincil ticari ürün grubu olmasına karşın diğer Avrupa menşeli kumaşlarla rekabet edememiştir. Buna rağmen Fransızlar, İstanbul'da pahalı buldukları bazı emtiaları çevre bölgelerden satın alarak ticaretlerini sürdürmüşlerdir. Özellikle Marmara Denizi'ndeki iskele ve yalılardan deri, şarap gibi çeşitli ticari ürünler temin etmeye çalışmışlardır.

Galata Limanı'ndan yapılan ithalat ve ihracat faaliyetleri, İstanbul ve Fransa'da ticareti yapılan ürünler hakkında 17. yüzyıla dair önemli veriler sunmaktadır. Tespitlerimiz, Fransa Krallığı'nın Languedoc ve Provence eyaletlerinden ithal edilen çeşitli kumaşların İstanbul ticaretinde öne çıktığını göstermektedir. Kumaşlar, İstanbul pazarında sürekli talep gören bir üründü ve alıcılar arasında saray mensupları ile yerel halk bulunuyordu. Ayrıca, imalatta kullanılan hammaddeler, baharatlar, kâğıtlar ve gıda ürünleri de Fransa'dan ithal edilen diğer ürünler arasındaydı. Ancak 17. yüzyıla ait Osmanlı ve Fransız arşiv belgelerinden elde edilen sayısal verilerin yetersizliği, bu ürünlerin ithalat ve ihracatı hakkında genel bir istatistik oluşturmaya imkân vermemektedir.

Marsilya-İstanbul denizyolu ticaretinde uygulanan prosedür, güzergâh ve kullanılan gemi türleri hakkında elde edilen bilgiler çalışmamıza önemli katkılar sağlamıştır. Ticaretin bir parçası olan denizcilik prosedürünün hem Marsilya hem de İstanbul açısından nasıl uygulandığı incelenerek önemli bilgilere ulaşılmıştır. Özellikle Marsilya'da, seyahat öncesinde gemilerin silahlandırılması ve sigortalanması süreci daha iyi anlaşılmış, Amirallik memurlarının gemilerin teftişi için devreye girerek kaptanlara çıkış belgesi verdikleri tespit edilmiştir. Gemilerin her zaman konvoy halinde çıkmasa da ayda en fazla iki geminin Marsilya'dan ayrılabildiği, yolculuk süresinin hava şartları ve korsanlık faaliyetlerine bağlı olarak değişse de genellikle 3 haftayı bulduğu görülmüştür. Fransız gemilerinin Galata ve bağlı kazaların (Tophane, Fındıklı, Beşiktaş, Ortaköy) limanlarında demirledikleri, 17. yüzyıl sonlarına ait Galata mahkeme kayıtlarından belirginleşmiştir. Ayrıca bu ticaret sadece denizyolu ile sınırlı kalmamış, Fransız ürünleri Gelibolu ve Edirne üzerinden kara yoluyla da payitahta ulaşmıştır. Örneğin tüccar Jean-Baptiste Fabre, 1690-1691 yıllarında sahte mangırları denizyolu ile Gelibolu'ya getirip oradan İstanbul'a karayolu ile ulaştırmıştır.

Kaynakların sınırlılığı nedeniyle çalışmamızın eksik kalan noktalarını belirtmek gerekirse; öncelikle 18. yüzyıl İstanbul'unda Fransızlar tarafından yaygın olarak kullanılan poliçe senetlerinin 17. yüzyıl Osmanlı ve Fransız arşivlerinde yeterince bulunmaması, ticaretin bir parçası olan poliçeler hakkında somut bir analiz yapmayı güçleştirmiştir. Buna rağmen, tespit ettiğimiz poliçelerin 17. yüzyıl İstanbul'unda nakit sıkıntısını aşmak için Fransız büyükelçiliği ve toptancı komisyoncular tarafından kullanılan bir kredi mektubu olduğu anlaşılmıştır. İkincisi, Fransa Krallığı'nın *Lyonnais* eyaletindeki Lyon merkezli Boloson Şirketi dışında, Fransızların 1620-1630 yılları arasında İstanbul Limanı ile ticaret yaptığına dair Fransız kaynaklarında herhangi bir bilgiye rastlanmamasıdır. Bu döneme dair sadece Boloson'ların İstanbul'daki daimi toptancı Fransız tüccarı Jean Scaich ile çalıştığına dair ipuçları mevcuttur. Karanlıkta kalan bir diğer husus ise zimmi statüsündeki Fransızların İstanbul'daki faaliyetleridir. Mevcut kaynaklara göre, Fransız ticaretinin temelinde toptancı komisyoncu tüccarlar bulunmaktadır. Ancak Galata/Pera'da on yıldan fazla ikamet eden bu soylu grubun altındaki Fransızlar hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Bu kişilerin medeni durumu ve meslekleri hakkında yalnızca Roboly'nin 1670 tarihli hatıratından bilgi edinilebilmektedir. Dolayısıyla, bu kesimin ticaretteki rolü belirsizliğini korumaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Düvel-i Ecnebiyye Defterleri, *Fransa Atik Nişan ve Ahkâm Defteri,* nr.26/1.
Fransa Atik Ahkâm Defteri, nr. 28/3.
Maliyeden Müdevver Defterler, nr. 2747.
Mühimme Defterleri, nr. 116
Cevdet-Maarif*,* nr. 134-6684
İbnülemin tasnifi, Hariciye, nr. 1-59; 4/374
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi TSMA.e. 7002-83

- İSAM Kütüphanesi

Galata Şer'iyye Sicilleri (GŞS), Cilt 20, 21, 36, 49, 63, 73, 76, 77, 88, 90, 94, 110, 113, 117, 128, 133, 136, 138, 141, 142, 145, 147, 149, 154, 160, 162, 165, 171, 174, 178, 180, 185, 191.

İstanbul Şer'iyye Sicilleri (İŞS), Cilt 23, 76.

Paris - *Devlet Arşivleri (AN)*

Dışişleri serisi, *Constantinople Konsolosluğu'ndan Gelen Yazışmalar* fonu (B^{I}), Cilt 376-385, 397
Konsoloslar, Hatıratlar ve Belgeler fonu (B^{III}): Cilt 33-36, 231, 234, 235, 254, 263

Donanma serisi, *Ticaret, Dış Ülkeler, Konsolosluklar* alt-serisi, (B^{7}): Cilt 58, 64, 208, 491

Noter arşivleri, MC/ET/XIII/13; MC/ET/VIII/564

Yabancı Tarih, Müzakereler fonu (K), nr. 1347

Genel Denetleyici ile Eminler Arasındaki Yazışmaları (G7), Cilt 296

Ticaret ve Sanayı fonu, F^{12}, nr. 645

Paris - *Kapüsen Arşivleri:*

Constantinople Fonu, A-Za Serisi:
F Alt-Serisi, Cilt 1, 3, 4, 5, 24b, 30, 36, 48 ve 60
H Alt-Serisi, Cilt 1, 5, 7
I Alt-Serisi, Cilt 6, 8
U Alt-Serisi, Cilt 5, 7, 8, 10, 14, 16, 17, 22, 29, 32;

Paris - *Institut de France (Fransa Enstitüsü):*

Ms Godefroy (Godefroy yazmaları), Cilt 516, fol. 70 ve 72

Paris - *Dışişleri Bakanlığın Arşivleri (AMAE):*

Siyasi Yazışmalar fonu, *Türkiye serisi*, Cilt n°3
Hatıratlar ve belgeler, *Türkiye serisi,* [Orig.]-1896), vol.6

Paris - Savunma Bakanlığının "Muharebe Departmanın Arşivleri"

Başlangıçtan Louis XIII dönemine kadar, 1570-1643, A^1 Alt-Serisi n°13 belge.

Nantes - *Dışişleri Bakanlığın Arşivleri (CADN)*

F serisi, 1. cilt, Kançılarya kayıtları - Envanter (1616-1767) - microfilm *2mi 2192*.
166PO/A serisi, *Saint-Priest Fonu* (1528-1820), vol. 56, microfilm "2mi2252"

Marsilya - *Bouches-du-Rhône İlinin Arşivleri (BdR.)*

Marsilya ve Levant Denizlerinin Amiralliği serisi (9 B), Cilt 2, 10, 11, 17, 19
İsnard-Audiffret fonu (24 E) : Cilt 52, 54, 68, 70, 72, 74, 76

Marsilya - *Ticaret Odası Arşivleri (ACCM)*

B serisi - Oda'nın Aktif Yazışmaları, Cilt 22, 23, ve 24
H serisi - Genel Ticaret, Koniler, Fuarlar, Deniz Sigortacılığı, Cilt 203
I serisi - İstatistikler, Cilt 1, 13
J serisi - Levant ve Garp Ocakları Meseleri (1577-1796), Cilt 3, 59, 143, 149, 162, 176, 179, 180, 215, 216, 1559, 1602, 1603, 1606

Marsilya - *Kent Arşivleri*

HH serisi - *Tarım, Sanayi, Ticaret* Alt-Serisi, Cilt 337

17II Frois ve Manem fonu, Galatalı tuccarlar Laurens ve Fabre'a ait yazışmalar (1697-1698)

Grenoble - *İsère İlinin Arşivleri*

Gloton fonu*, II E (2 E),* Cilt 229, 450, 452, 453, 1211

Montpellier - *Hérault İlinin Arşivleri*

C 5569
C 12025
11 J 744

Paris - *Fransa Ulusal Kütüphanesi*

Yazmalar Departmanı, *Fransızca* koleksiyonu, Cilt 3954, 6431, 7161, 7175, 7176, 16144, 16146
Türk koleksiyonu, Cilt 130

Yazmalar Departmanı, *Bilgili ve kitapseverler* koleksiyonu*, Colbert'in 500'ü*, Cilt 204, 251, 483

Haritalar ve Planlar Departmanı, demirbaş GE FF-8829.

Tersane Kütüphanesi Departmanı, *Fransızca* koleksiyonu, Cilt 4770, 4771

Lyon Kent Kütüphanesi

Demirbaş nr.322628

Yayımlanmış Osmanlı Vesikaları

İstanbul Kadı Sicilleri, *İstanbul Mahkemesi* 22 *Numaralı Sicil (H.1107-1108/M.1695-1697),* ed. Coşkun Yılmaz, İBB Kültür AŞ, İstanbul 2019

İstanbul Kadı Sicilleri, *İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil (H.1138-1151/M.1726-1738),* ed. Coşkun Yılmaz, İSAM, İstanbul 2010

İstanbul Kadı Sicilleri, *Bâb Mahkemesi* 3 *Numaralı Sicil (H. 1077/M. 1666-67),* haz. Rifat Günalan, ed. Coşkun Yılmaz, İSAM, İstanbul 2011

İstanbul Kadı Sicilleri, *Galata Mahkemesi* 20 *Numaralı Sicil (H. 1005-1007/M. 1596-1599),* haz. Mehmet Akman - Fethi Gedikli, ed. Coşkun Yılmaz, İSAM, İstanbul 2012

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *3 Numaralı Mühimme 966-968/1558-1560 (Özet ve Transkripsiyonu)*, Ankara, 1993

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *82-1 Numaralı Mühimme Defteri (H.1027-1028/M. 1618-1619)*, İstanbul 2020

Birincil Kaynaklar

ARVIEUX, Laurent d'., *Mémoires du Chevalier d'Arvieux* (…), R.P. Jean-Baptiste Labat ed., Tome IV, Paris 1735

BAUGEAN, Jean-Jérôme, *Collection de toutes les espèces de bâtimens de guerre et de bâtimens marchands qui naviguent sur l'Océan et dans la Méditerranée*, Chez Jean, Paris 1826.

BEAUVEAU, Henri de, *Relation journalière du voyage du Levant* […], Imprimeur Jacob Garnich, Nancy 1619

BELİN, François Alphonse (M.), *Essais sur l'Histoire Economique de la Turquie d'après les Ecrivains Originaux*, Imprimerie Impériale, Paris 1865 [*Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Tarihi - Kaynak Yazarlara Göre Turkiye'nin Ekonomik Tarihi Üzerine Denemeler*], çev. Oğuz Ceylan, Gündoğan Yayınları, Ankara 1999]

_____, *Histoire de l'Église Latine de Constantinople*, Challamel Ainé, Paris 1872

BÉTHUNE, Maximilien de, *Economies royales*, (ed.) Joseph Chailley, Guillaumin et Cie, Paris 1820

BONNASSİEUX, Pierre, *Les grandes compagnies de commerce*, Plon, Paris 1892

BOYER, Claude, *Briesve méthode et instruction pour tenir livres de raison par parties doubles (...),* éd. Jacques Gaudion, Lyon 1627.

BRÈVES, Savary de, *Discours abrégé des asseurez moyens d'anéantir et ruiner la Monarchie des Princes ottomans,* tarihsiz.

_____, *Discours sur l'alliance qu'a le Roy avec le grand Seigneur, & de l'utilité qu'elle apporte à la chrestienté*, 1614

CAİLLET, Jules, *L'administration en France sous le ministère du cardinal de Richelieu*, Vol.II, Didier et Cie, Paris 1861

CASTEL, Jacques du, *Relation des voyages de Monsieur de Breves, tant en Grece, Terre-Saincte et Aegypte, qu'aux royaumes de Tunis & Arger. Ensemble un traicté faict l'an 1604. entre le roy Henry le Grand, & l'empereur des Turcs. Et trois discours dudit sieur, le tout recueilly par le S. D. C*, Nicolas Grasse imp., Paris 1628

CİRİLLİ, Gustave, *Le Régime Des Capitulations*, E. Plon Nourrit et Cie, Paris 1898

CHARRIÈRE, Ernest, *Négociations de la France dans le Levant – ou correspondances, mémoires et actes diplomatiques*, Vol. I, Imprimerie Nationale, Paris 1848

CHESNEAU, Jean, *Le voyage de Monsieur d'Aramon : ambassadeur pour le Roy en Levant*, Charles Schefer éd., Slatkine, Genève 1887.

CLEİRAC, Estienne, *Les Us et Costumes de la Mer(..)*, chez Jean Berthelin, Rouen 1671

CLÉMENT, Pierre, *Lettres, instructions et mémoire de Colbert*, Volume II, partie 2, Imprimerie Royale, Paris, 1873

_____, *Lettres, instructions et mémoire de Colbert*, Volume VII., Imprimerie impériale, Paris 1873

COPPİN, Jean, *Le Bouclier de l'Europe, ou La Guerre sainte, contenant des avis politiques, et chrêtiens. ..avec une Relation de voyages faits dans la Turquie, la Thébaïde et la Barbarie*, Antoine Briasson, Lyon 1686
D'ALEMBERT, Jean Le Rond ve DİDEROT, Denis, *Encyclopédie Méthodique- Manufactures, Arts et Métiers*, Tome II, Panckouke, Paris 1790
D'OHSSON, Mouradgea, *Tableau Général de l'Empire Othoman*, Tome IV, de l'imprimerie de Monsieur Paris, 1791
DELLA VALLE, Pietro, *Les fameux voyages de Pietro Della Valle […]*, Volume 1, chez Gervais Clouzier, Paris 1661.
DELMAS, Henri (de Grammont), *Histoire du massacre des Turcs à Marseille en 1620*, Paris, 1879
DEPPİNG, Georges-Bernard, *Correspondance administrative sous le règne de Louis XIV*, Tome I, Imprimerie Nationale, Paris 1850
_____, *Correspondance administrative sous le règne de Louis XIV,* Tome III, Paris 1852
DESHAYES, Louis, *Voyage de Levant fait par le commandement du Roy en l'année 1621*, Adrian Taupinart, Paris 1624
DRAPEYRON, Ludovic, "Le grand dessein secret de Louis XIV contre l'Empire ottoman en 1668", *Séances et travaux de l'Académie des scienes morales et politiques*, I, (1877), s.425-461
DU MONT, Jean baron de Carlscroon, *Le ceremonial diplomatique des cours de l'Europe*, Tome II, Waesberge, Amsterdam 1739
DUVAL, Pierre, *Cartes pour les itinéraires et voyages modernes* […], Chez l'Auteur, Paris 1677
FABRE, Augustin, *Histoire de Marseille*, Tome 2, De Lacroix, Paris, 1829
FAGNİEZ, Gustave, *Le père Joseph et Richelieu (1577-1638),* Tome Premier, Hachette, Paris 1894
FRATTA, Giovanni Mauri Della, "Relatione dello Stato presente della cristianità di Pera e Costantinopoli obediente al Santissimo Pontefice Romano dedicata alla Santità di S. Papa Urbano VIII e alla S.Congregatione de Propaganda Fide da Fr. Giovanni Mauri della Fratta, vicario patriarcale di Costantinopoli l'anno 1633", 1629-1631
FRESNE-CANAYE, Philippe, *Le Voyage du Levant*, Ernest Leroux, Paris 1897
GALLAND, Antoine, *Journal d'Antoine Galland pendant son séjour à Constantinople (1672-1673)*, Volume 1-2, E. Leroux, Paris 1881
LA CROİX, Sieur de*, Les capitulations entre l'empereur de France, et Mehemet quatrième empereur des Turcs, renouvellées le 5 juin 1673. Par les soins de monsieur le marquis de Nointel, ambassadeur pour Sa Majesté très-chrestienne à la Porte Othomane,* chez Charles Brebion, Marseille 1675
LEİBNİZ, Gottfried Wilhelm, *Oeuvres de Leibniz, Projet d'expédition d'Egypte présenté à Louis XIV*, C.V, Firmin Didot frères, fils et Cie, Paris 1864
MASSON, Paul, *Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIe siècle*, Hachette, Paris 1896.
MONCONYS, Balthasar de, *Journal des Voyages de Monsieur Monconys* […], Première Partie, Louis Billaine, Paris 1677
MOTRAYE, Aubry de la, *Voyages du Sr. A. de la Motraye* […], Tome 1, T. Johnson et J. Van Duren, La Haye 1727
NİCOLAY, Nicolas de, *Les navigations, peregrinations et voyages faicts en la Turquie*, Silvius, Anvers 1576
OMONT, Henri,"Projets de prise de Constantinople et de fondation d'un empire d'Orient sous Louis XIV", *Revue d'histoire diplomatique*, VIIe année, n°2, Ernest Leroux, Paris 1893
QUİCLET, *Les Voyages de M. Quiclet à Constantinople* […]., Pierre Promé, Paris 1664
RİCHELİEU, Armand Jean du Plessis de, *Testament politique d'Armand du Plessis (...),* Amsterdam: Henry Desbordes, 1689.
ROBERTS, Lewes, *The Mercahnts Mappe of Commerce wherein the universall manner and matter of trade is compendiously handled*, , R. Mabb, London 1638
_____, *The Merchants Map of Commerce,* R. Horn, London 1677
SAİNT-BEUVE, Charles Augustin, *Portraits littéraires*, Volume III, Garnier Frères, Paris 1864

SAİNT-PRİEST, Alexis Guignard de, *Mémoires sur l'ambassade de France en Turquie et sur le commerce des Français dans le Levant*, Ernest Leroux, Paris 1877
SAVARY, Jacques, *Le Parfait Négociant ou Instruction générale pour ce qui regarde le commerce de toute sorte de marchandises, tant de France que des pays estrangers,* L. Billaine, Paris 1675
_____, *Le Parfait Négociant* […]., Volume I, chez les Freres Cramer, Genève 1752
_____, *Le Parfait Négociant* […]., Volume I, les Frères Etienne, ed., Paris 1777
STECK, De, *Essai sur les consuls. On y a joint les traités de commerce et de navigation les plus récens comme aussi l'ordonnance du Roi de France pour les consulats du Levant du 3 mars 1781*, chez Frederic Nicolai, Berlin 1790
SUE, Eugène, *Correspondance de Henri d'Escoubleau de Sourdis (..)*, Volume III, Impr. de Crapelet, Paris 1839
TESTA, İgnace de, *Recueil des traités de la Porte ottomane avec les puissances étrangères depuis le premier traité conclu en 1536, entre Suléyman I et François I, jusqu'à nos jours*, Tome 1, Amyot éd. des Archives Diplomatiques, Paris 1864
THÉVENOT, Jean, *Relation d'un voyage fait au Levant* […], Thomas Joly éd., Paris 1664

Araştırma ve İnceleme Eserler

ACARTÜRK, Ertuğrul ve KILIÇ, Ramazan, "Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların İktisadi ve Siyasi Perspektiften Analizi", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXIX/2, (2011), s.1-21.
AÇIKGÖZ, Fatma, "Fransızların 1681 Sakız Saldırısında Verdikleri Zarar Karşılığında XIV. Louis Tarafından IV. Mehmet'e Gönderilen Tarziye Hediyeleri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, I/1, (2011), s.59-71
AFYONCU, Erhan, ÖNAL, Ahmet ve DEMİR, Uğur, *Fransa'ya Osmanlı Tokadı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011
AFYONCU, Erhan ve DEMİR, Uğur, *Turhan Sultan*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015
AİLLAUD, Georges J. ve diğerleri, *Herbes, Drogues et Epices en Méditerranée: Histoire, Anthropologie, Économie du Moyen Âge à nos jours*, CNRS, 1988
AKKOYUN, Sevgi, *Galata Mahkemesine Ait 94 No'lu (H.1074-1075) Şeriyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 2019
AKSU, Ahmed, "İstanbul Ticaretinde Fransız Gloton Şirketi (1610-1620)", *Türklük Araştırmaları Dergisi* (*Journal of International Turkic Research/INTURE*), C.III, S.1, (2024), s.83-102
ALABAYIR, Aykut, *Dış Ticarette Ödemesi Şekilleri, Şirketlerin Uygulamada Karşılaştığı Sorunlar ve Ticaret Yapılan Yere Göre Tercih Edilme Nedenleri: Bursa Örneği*, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova 2016.
ALBAYRAK, Sedat, *İstanbul Mahkemesinde Müstemenlerin Davaları ve Hukuki Muameleleri (XVII. Yüzyıl)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2015
ALBERGE, Claude, "Villeneuvette: Une manufacture en Bas-Languedoc", *Etudes sur Pezenas et sa Région*, S.3, (1970), s.16-41.
ALTINAY, Ahmet Refik, *Hicri On Birinci Asırda İstanbul Hayatı: 1000-1100*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931
ALTINBAŞ, Merve, *Osmanlı Hukukunda Gemi Kira Sözleşmeleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kırıkkale 2020
ANDREASYAN, Hrand Der, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi (1608-1619)*, Everest Yayınları, İstanbul 2013
ARIKAN, Zeki, "1536 Kapitülasyonları ve Cumhuriyet İdeolojisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 24/37, (2005), s.11-28.
ASLAN, Engin, *Mısır'dan Osmanlı Sarayına Zahire Sevkiyatı (1650-1700)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli 2017

ATAR, Abdulkadir, "XVIII. Asır Fetva Mecmuaları Işığında Osmanlı'da Tedavül Aracı Olarak Kullanılan Paralar", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmacıları Dergisi*, C.VI, S.1, (2017), s.61-85.

BAKTIR, Mustafa, "İçki", *DİA*, XXI, (2000), s. 458-462.

BAULANT, Micheline, *Lettres de négociants marseillais: Les Frères Hermite (1570-1612)*, A. Colin, Paris 1953.

BAYINDIR, Abdülaziz, "Bey'bi'l-Vefâ", *DİA*, VI, (1992), s.20-22.

BÉRENGER, Jean, "Le second siège de Vienne par les Turcs", *Annuaire-Bulletin de la Société de l'histoire de France, 1983-1984*, (1983), s.31-44.

_____, "La Politique Ottomane de La France Dans Les Années 1680", *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, C. XXXIII, S.2/4, (1987), s.193-201.

BELON, Pierre, *Voyage au Levant (1553) - Les Observations de Pierre Belon du Mans*, Alexandra Merle ed., Chandeigne, Paris 2001

BERGASSE, Louis, *Histoire du Commerce de Marseille Tome IV (1599-1660)*, Plon, Paris 1954.

BEYDİLLİ, Kemal, "Korsika", *DİA,* XXVI, (2002), s.212-214.

BİLGE, Sadık M., "İstanbul ve Kafkasya İskeleleri Arasında Deniz Ticareti", *III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*, ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2015

BİLİCİ, Faruk, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Fransız İlişkileri- Gizli Harpten Objektif İttifaka", Yayın Yeri ve Tarihi, Ankara 1999, s.480-492

_____, "Les projets de croisade français contre l'Empire ottoman au XVIIe siècle", in *Les Projets de croisade: Géostratégie et diplomatie européenne du XIVe au XVIIe siècle*. Presses universitaires du Midi, Toulouse 2014.

_____, *XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı* (*Louis XIV et son projet de conquete d'Istanbul*), TTK, Ankara 2004

BİNARK, İsmet, *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri*, T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1980

BOİSSONADE, Pierre, "Colbert et les entreprises industrielles d'État", *Annales du Midi*, Impr. et Librairie Edouard Privat, Toulouse, (1902), s.5-49.

BÓKA, Éva ve VARGYAS, Katalin, "Le marquis Charles de Ferriol ambassadeur de France à Constantinople (1699-1703)", *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, C.XXXI, S.1/2, (1985), s.87-112.

BOPPE, Auguste, *Les députés de Constantinople 1692-1900,* Nancy, 1901.

BOSTAN, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK Yayınları, Ankara 1992.

_____, "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, C.IV, (1994), s.59-84.

_____, "Malta", *DİA*, XXVII, (2003), s.539-542.

_____, "Turgut Reis", *DİA*, XLI, (2012), s.417-418.

BRAUDEL, Fernand, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Volume II, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London 1995

BRİZAY, François, "Le voyage de Paris à Constantinople de l'ambassadeur de France auprès du sultan ottoman (XVIe-XVIIIe siècles)", *Histoire, Economie et Société*, XXXVII/1, Armand Colin, (2018), s.31-45.

BULUNUR, Kerim İlker, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.

_____, "16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Deniz Taşımacılığı: Navlun ve İskerçe Sözleşmeleri", *Journal of History Studies*, VI/ 3, (2014), p. 89-102.

_____, *Osmanlı Gümrük Sistemi (1476-1620)*, Kitabevi, İstanbul 2020

BUTİ, Gilbert, "Aller en caravane: le cabotage lointain en Méditérranée, XVIIe et XVIIIe siècles", *Revue d'histoire moderne et comteporaine*, LII/1, (2005/1), s.7-38.

BUZA, Janos, "Les monnaies françaises ou du système français dans la circulation monétaire en Hongrie au XVIIe siècle", *Revue numismatique*, C.XVIII, (1976), s.119-135.

CARON, Emmanuel, *La politique ottomane de la France depuis la levée du siège de Vienne (1683) jusqu'à la paix de Karlowitz (1699)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sorbonne Paris 4 Üniversitesi, Paris 1998

CARRİERE, Charles, *Négociants marseillais au XVIIIe siècle. Contribution à l'étude des économies maritimes*, Institut historique de Provence, Volume 1-2, Marseille 1973.
CASA, Jean-Michel, *İstanbul'da Bir Fransız Sarayı (Fransa ile Türkiye Arasında 500 Yıllık İttifak)*, çev. Yiğit Bener Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995
CHARBONNİER, P. ve diğerleri, *Les anciennes mesures locales du Midi méditerranéen d'aprés les tables de conversion*, Institut d'Etudes du Massif Central, Clermont-Ferrand 1994
CEVDET, Ahmet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, hazl. Dündar Günday-Mümin Çevik, C.V, İstanbul 1972-1976
CEZAR, Mustafa, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 1963
COŞKUN, İbrahim, "Osmanlı Devleti'nde Bir Fransız Misyoner Okulunun Kuruluş Süreci: Saint-Benoit (1360-1804)", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XV, S. 2, (2022)
COURDURİÉ, Marcel ve CARRİÈRE, Charles, "Un sophisme économique. Marseille s'enrichit en achetant plus qu'elle ne vend.(Réflexions sur les mécanismes commerciaux levantins au XVIIIème siècle)", *Histoire, économie et société*., 3e année, n°1, (1984), s.7-51.
COLE, Charles Woolsey, *Colbert and A Century Of French Mercantilism*, Volume I-II, Columbia University Press, New York 1939.
ÇELEBİ, Evliyâ, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C. I, II. Kitap, YKY, İstanbul 2016
ÇELİK, Gülnur Koç, *28/3 Numaralı Fransa Atik Ahkâm Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Manisa 2016
ÇETİN, Ökkeş Hakan, "Zamanın Yükünü Taşıyanlar: Yerli ve Yabancı Sanatçıların Gözünden Osmanlı Hamalları", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* (OMAD), C.VIII, S.22, (Kasım 2021),
ÇİDEMOĞLU, Sema, "Ortaçağ, XVI, XVII, XVIII ve XIX'uncu Yüzyıllarda Fransız Doğu Seyyahlarına Kısa Bir Bakış", C.XXXVIII, S. 1-2, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 1998, s.103-120.
ÇIRPAN, Mustafa, "Osmanlı Devleti'nde Gemi Tipleri ve Gemi Kazaları İle İlgili Değerlendirmeler", İstanbul Teknik Üniversitesi, *Gemi İnşaatı ve Deniz Bilimleri* (GİDB) *Dergisi*, S. 19, (2020), s.41-58.
D'AMİCO, Juan Carlos ve DANET, Alexandra, "32. Échec des derniers grands projets politiques", in: *Charles Quint. Un rêve impérial pour l'Europe*, Perrin "Biographies", Paris 2022, s.535-553.
DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.II, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971
_____, *Tarihi Hakikatler*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2016.
DAŞ, Mustafa, *İstanbul'da Fransız elçiliği Marki de Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri*, çev. Ali Şevket Bizer, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2017
DENLİ, Mehmet Berkun, *17. Yüzyıl Galata ve İstanbul Şer'iyye Sicilleri'nde Bey'bi'l-İstiğlal Akitleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2018
DESAN, Philippe, "Les nouvelles théories économiques et le commerce de la France avec le Levant au XVIIe siècle", *Les Méditerranées du XVIIe siècle*, Biblio 17 n°137, Gunter Narr Verlag, Tübingen (2002), s.233-242.
DESSERT, Daniel, "La marine royale, une filiale Colbert", Mettam, Roger, et Charles Giry-Deloison (dir.), *Patronages et clientélismes 1550-1750 (France, Angleterre, Espagne, Italie)*, Publications de l'Institut de recherches historiques du Septentrion Lille, (1995), s. 69-83
DİPRATU, Radu, *Regulating Non-Muslim Communities in the Seventeenth-Century Ottoman Empire*, Routledge, New-York 2022
DUPARC, Pierre, *Recueil des Instructions aux ambassadeurs et aux ministres de France*, CNRS, Paris 1969
DURSTELER, Eric R., *İstanbul'daki Venedikliler - Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, [Venetians in Constantinople- Nation, Identity And Coexistence in

The Early Modern Mediterranean], çev. Taciser UlaşBelge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012
DUVERDİER, Gérald, "Savary de Brèves et Ibrahim Muteferrika", *Bulletin du bibliophile*, 3 (1987), s.322-359
El-MUDARRİS, Hussein I. ve SALMON, Olivier, *Le consulat de France à Alep au XVIIe siècle: journal de Louis Gédoyn, vie de François Picquet, mémoires de Laurent d'Arvieux*, Ray Publishing and Science, Halep 2009
ELDEM, Edhem, "XVIII. Yüzyılda İstanbul'da Poliçe Tedavülü ve Kambiyo Kurları Hakkında", *X. Türk Tarih Kongresi. Bildiriler (22-26 Eylül 1986)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s.1671-1684
_____, *French Trade in Istanbul in the Eighteenth Century*, [*Le commerce français d'İstanbul au XVIIIe siècle*, Université de Provence, Aix-Marseille 1988], Brill, Leiden-Boston-Köln 1999.
_____, "Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti", *Türkiye Tarihi 1603-1839 Geç Osmanlı İmparatorluğu*, C.III (ed. Suraiya Faroqhi), çev. Fethi Aytuna, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011
_____, "İstanbul: İmparatorluk Payitahtından Periferilermiş Bir Başkente", *Doğu ile Bati Arasında Osmanlı Kenti, Halep, İzmir ve İstanbul*, çev. Sermet Yalçın, 2. Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s.165-247.
EMECEN, Feridun M., "XVI. Asır Sonlarında Batı Akdeniz'de Siyaset Sahnesi: Osmanlılar–Fransızlar-İspanyollar", *Kanûnî'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri Uluslararası Kolokyum*, haz. Mehmet İpşirli-Paul Dumont-Feridun Emecen, Mostar, İstanbul 2012
ERCAN, Yavuz, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler – Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, Turhan Kitabevi, Ankara 2001
ERDERİNK, Gerard, "Onyedinci Asırda Osmanlı – Hollanda Münasebetlerine Bir Bakış", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.2-3, (1974), s.159-180.
ERDİNÇLİ, İhsan, "Sarhoşluktan Keyif Haline: Osmanlı İstanbul'unda İçki İçme ve Meyhâne Âdâbı", *OTAM*, XLVII, (2020), s.21-44.
ERKAL, Mehmet, "Arşın", *DİA*, III, (1991), s. 411-413
ERSOY, Osman, "Kâğıt", *DİA*, XXIV, (2001), s.163-166.
ESEN, Salihe, *Dominiken Tarikatı ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2015
ESTABLET-VERNİN, Colette, "Indian Textiles in the Ottoman Empire: The Example of Damascus around 1700", *The Indian Ocean in the Making of Early Modern India*, Pius Malekandathil ed., Routledge, London-New-York 2017
EYİCE, Semavi Eyice, "Aramon, Gabriel de Luetz, Baron d'., *DİA*, III, (1991), s.270-272.
FAROQHİ, Suraia, "Onyedinci Yüzyıl Ankara'sında Sof İmalatı Ve Sof Atölyeleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* XLI, S.1-4, (1985), s.237-259.
FRESNE-CANAYE, Philippe du, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, çev. Teoman Tunçdoğan, 2. Bs., Kitap Yayınevi, İstanbul 2017
FUKASAWA, Katsumi, *Toilerie et commerce du Levant d'Alep à Marseille*, CNRS, Marseille, 1987
GALLOTTA, Aldo, "Ceneviz", *DİA*, VII, (1993), s.363-365.
GEDİKLİ, Fethi, *Osmanlı Şirket Kültürü XVI. XVII. Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, İstanbul 1998.
_____,"XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Deniz Taşımacılığına Dair Bazı Hukuki Terimler ve Düzenlemeler", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 1, (2006), s. 41-64.
GENÇ, Nermin, *Fransa Ahkâm Defteri (1634-1666)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014
GEROGEON, François, *Rakının Ülkesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan Erdoğan Türkiyesi'ne Şarap ve Alkol (14.-21. Yüzyıllar)*, [Au pays du raki: Le vin et l'alcool de L'Empire Ottoman à la Turquie d'Erdoğan (XIVe-XXIe siecle], çev. Renan Akman, 3. Bs., İletişim Yayınları, İstanbul 2023.GERLACH, Stephan, *Türkiye Günlüğü 2.Cilt 1577-1578*, çev. Türkis Noyan, 2. Bs., Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.

GOFFMAN, Daniel, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, çev. Ülkün Tansel, 4. Bs., Kitapyayinevi, İstanbul 2014.
GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Edirne", *DİA*, X, (1994), s.425-431.
GÖÇEK, Fatma Müge, *East Encounters West, France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, New York Oxford University Press, New York 1987
GÖZÜBENLİ, Beşir, "İnan", *DİA*, XXII, (2000), s. 260-261.
_____, "Bey' Bi'l-Vefa (Vefâen Satış) Ve Bey' Bi'l-İstiğlâl". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S. 9, (Haziran 1990), s.109-119.
GÖZÜBÜYÜK, Sevil, *Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Kapitülasyonlar (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2017
GUILLERAGUES, Gabriel de, *Correspondance*, 1.Cilt, Librairie Droz, Paris-Genève, 1976
GÜMÜŞATAM, Gürkan, "Risâle-i Mu'âlece'ye Göre On Altıncı Yüzyıl Osmanlı Tıbbında Bitkisel Tedavi Şekilleri ve Terminoloji", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları,* XXIII, 2 (2022), s.261-290.
HALPERİN, Jean, "La Politique économique du Cardinal Richelieu", *Swiss Journal of Economics and Statistics* (SJES), Swiss Society of Economics and Statistics (SSES), C. LXXXIII, S.2, (1947), s.135-144.
HARAİ, Dénes, "Une chaire aux enchères. Ambassadeurs catholiques et protestants à la conquête du patriarcat grec de Constantinople (1620-1638)", *Revue d'histoire moderne & contemporaine*, 58-2/2, (2011), s.49-71
HERZİG, Edmund, "The Volume of Iranian Raw Silk Exports in the Safavid Period", *Iranian Studies*, XXV, (1-2), 1992, s.61-79.
HORN, Jeff, "Marseille et la question du mercantilisme: privilège, liberté et économie politique en France, 1650-1750", *Histoire, économie & société*, XXX/2, (2011), s. 95-111.
HOROZ, Muhammet Ali, *17. Yüzyıl Başlarında Galata'da Ticari Hayat*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2019.
İLGÜREL, Mücteba, "Hezarfen Hüseyin Efendi", *DİA*, XVIII, (1998), s.544-546.
İNALCIK, Halil, (Robert Mantran), "İstanbul Dans La Seconde Moitié Du XVIIe Siecle, Essai d'histoire Institutionelle Economique Et Sociale". *Tarih Araştırmaları Dergisi* II/2 (Mayıs 1964), s.381-402
_____, "Adaletnâmeler", *Belgeler*, C.II, S. 3-4, TTK, (1965), s.49-142.
_____, "Ottoman Galata, 1453-1553", *Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne*, ed. Edhem Eldem, Varia Turcica XIII, éd. ISIS, İstanbul-Paris 1991, s.17-116.
_____, "İmtiyâzât", *DİA*, XXII, (2000), s.245-252.
_____, "Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 24, (2003), s.55-81.
_____, *Türkiye tekstil tarihi üzerine araştırmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008
_____, *Osmanlı ve Avrupa*, *Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, Kronik Yayınları, İstanbul 2017
_____, "İpek", *DİA*, XXII, (2020), s.362-365.
İNALCIK, Halil ve QUATAERT, Donald, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I. Cilt: 1300-1600, çev. Halil Berktay, 2. Bs., Eren Yayıncılık, İstanbul 2004
_____, *An Economic And Social History of The Ottoman Empire 1300-1914*, Cambridge University Press, New-York, 1994
İNCİCİYAN, P. G., *18. Asırda İstanbul*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1956
İPŞİRLİ, Mehmet, "Elçi", *DİA*, XI, (1995), s.3-15.
IORGA, Nicolas, *Points de vue sur l'histoire de l''Orient à l''époque moderne*, J. Gamber, Paris 1925
IŞIKSEL, Güneş, *La diplomatie ottomane sous le règne de Selîm II: Paramètres et périmètres de l'Empire ottoman dans le troisième quart du XVIe siècle*, *Turcica* XX, *Peeters*, Paris-Louvain, 2016

_____, “Les capitulations accordées à la nation française en 1569. Essai de contextualisation et édition critique”, *Turcica*, Peeters Publishers, S.53, (2022), s.137-173.
JEDRZEJEWSKİ, Franck, *Histoire universelle de la mesure - Logique des systèmes prémétriques*, 2. Bs., Ellipses, Paris 2020
JENSEN, De Lamar, "XVI. Yüzyıl Fransız Diplomasisinde Osmanlı Türkleri", *Tarih Dergisi,* S.51, (2012), s.160-190.
KAFADAR, Cemal, “Venedik'te Bir Ölüm (1575): Serenissima’da Ticaret Yapan Anadolulu Müslüman Tüccarlar”, *Kim var imiş biz burada yoğ iken*, Metis Yayınları, İstanbul 2009
KAHANE, Henry-Renée ve TİETZE, Andreas, *The Lingua Franca in The Levant, Turkish Nautical Terms of Italian Greek Origin*, ABC Kitabevi, İstanbul 1988.
KALLEK, Cengiz, “Kantar”, *DİA*, XXIV, (2001), s.317-320.
KARACAOĞLAN, Çiğdem, *Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde Yer Alan Bitki Adları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2018
KARADAĞ, Recep, *Doğal Boyacılık*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dösim, Ankara 2007
KARAKOYUN, Ebru, *Fransa Ahkâm Defteri (1666-1687)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014
KARTAL, Ali Safa, *Jean De La Forest'in Büyükelçiliği Döneminde Fransa-Osmanlı Siyasi ve İktisadi Münasebetleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2018
KAYA, Önder, *İstanbul Tarihi*, Kronik, İstanbul 2024
KOCAOĞLU, Burak, “Osmanlı Donanması’nda Sağlık Hizmetlerine Genel Bir Bakış (1797-1858)”, *History Studies*, Doç. Dr. İlknur Mangır Karagöz Armağanı, XII/2, (2020), s.531-548.
KOÇU, Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsiyonlar ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923*, Türkiye Matbaası, İstanbul 1934
KOLEKTİF, *Esans Yağlar (Üretimi, Gıdada ve Hayvan Beslemede Kullanımı)*, İksad Yayınevi, Ankara 2021
KÖMURCİYAN, Eremya Çelebi, *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul*, çev. Hrand D. Andreasyan, Yeni Notlarla Neşre haz. Kevork Pamukciyan, Eren Yayımcılık, İstanbul 1988
KÖSE, Metin Ziya, *Osmanlı-Venedik Ticareti (1600-1630)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2005
_____, *1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik-Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, Giza Yayınları, İstanbul 2009.
_____, “Avrupa’dan Osmanlı Devleti’ne: Yeniçağ’da Galata’da Müste’men Yahudilere Dair Kayıtlar”, *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 10, (2013), s.195-212.
KÖSE, Birkay, *64 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre Galata’da Ekonomik ve Sosyal Hayat (H.1052/M. 1642-43)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2023
KOUTZAKİOTİS, Georges, “Le réseau consulaire francais dans l'Archipel (1679-1718)”, *Etudes Balkaniques*, Association Pierre Belon (ed.), n°22, (2017), s.23-47.
KURAN, Timur, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam, Esnaf ve Loncalar-Hristiyan ve Yahudi -Cemaat İşleri- Yabancılar*, C.I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010
_____, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, *Vakıflar (1617-61)*, C. VI, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011
KURDAKUL, Necdet, *Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Döler Neşriyat, İstanbul 1981
KÜRKMAN, Garo, *Anatolian Weight and Measures*, Suna Ve İnan Kıraç Vakfı Yayınları, İstanbul 2003
KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Gümrük”, *DİA*, XIV, (1996), s.263-268.
_____,*Osmanlı Belgelerinin Dili*, 2. Bs., Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1998
LAPEYRE, Henri, “Les papiers d’un homme d’affaires du début du XVIIe siècle: le fonds Gloton des Archives de l’Isère”, *Actes du quatre-vingt-cinquième congrès national des sociétés*

savantes, Chambéry-Annecy, *1960, Section d'histoire moderne et contemporaine*, Imprimerie nationale, Paris 1961, s.307-315.
LAPEYRİE, Gaëlle, (Bellier), "De la boutique au comptoir: la trajectoire d'un négociant toulousain en textile, entre traditions et nouveautés (vers 1600-1620)", *Rives Nord méditerranéennes*, vol.29, Aix-en-Provence 2008, s.79-105.
_____, "Faire commerce de la soie en Méditerranée au début du XVIIe siècle: L'exemple de la firme Gloton de Toulouse", *La mer en partage: Sociétés littorales et économies maritimes. XVIe-XXe siècle*, Presses universitaires de Provence, Aix-en-Provence 2016, s.295-311.
LAVİSSE, Ernest, *Histoire de France – Louis XIV, la Fronde, le Roi, Colbert (1643-1685)*, Tome XIII, éd. Des Equateurs, Paris 2013
LEWİS, Bernard, *İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı*, çev. Nihan Önol, Varlık Yayınevi, İstanbul 1975
MANTRAN, Robert, "Monsieur de Guilleragues, ambassadeur de France à Constantinople et le commerce français au Levant. Documents & notes. 1679-1685, *L'Empire ottoman, la République de Turquie & la France*, *Varia Turcica III*, İstanbul-Paris 1986
_____, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri", *Belleten,* C.LII, S.203, (1988), s.685-696.
_____, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul – Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, C.I-II, [Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle. Essai d'histoire institutionnelle, économique et sociale, Maisonneuve, Paris 1962], çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan, TTK, Ankara 1990
_____, *XVI.-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat*, [La Vie Quotidienne à Constantinople au Temps de Soliman le Magnifique et de ses Successeurs (XVIe et XVIIe siècles), Hachette, Paris 1965], çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayımcılık, İstanbul 1991.
MARCEL, Émerit, "Au temps de saint Vincent de Paul: La mission de Savary de Brèves en Afrique du Nord (1606)", *Revue française d'histoire d'outre-mer*, C.LII, S.188-189, (1965), s.297-314.
MARKOVİTCH, Tihomir J., *Histoire des Industries Françaises - Les Industries Lainières de Colbert à la Révolution*, Librairie Droz, Genève - Paris 1976
MARMARA, Rinaldo, *Osmanlı Başkentinde Bir Levanten Semti Galata - Pera*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020
MATUZ, Joseph, "À Propos de la Validité des Capitulations de 1536 entre l'Empire Ottoman et la France", *Turcica,* XXIV, (1992), s.183-192
MAURAND, Jérome, *Itinéraire de Jérome Maurand d'Antibes à Constantinople (1544)*, Ernest Leroux, Paris 1901
MÉTHİVİER, Hubert, *La Fronde*. Presses Universitaires de France, Paris 1984.
MİCHEL, Francisque, *Recherches sur le commerce, la fabrication et l'usage des étoffes de soie, d'or et d'argent en Occident, principalement en France pendant le Moyen-Âge*, Tome II, Typographie de Ch. Lahure, Paris 1894
MONEGER, Joël, "De l'ordonnance de Colbert de 1673 sur le commerce au code de commerce français de Septembre 2000: Réflexion sur l'aptitude du droit économique et commercial à la codification", *Revue internationale de droit économique*, vol. XVIII, n°2, (2004), s.171-196.
MOTRAYE, Aubry de la, *La Motraye Seyahatnamesi*, çev. Nedim Demirtaş, İstiklal Kitabevi, İstanbul 2007
MURAT, Inès, *Colbert*, Fayard, Paris 1980.
MÜLLER- WİENER, Wolfgang, *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı*, çev. Erol Özbek, 2. Bs., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2003
NAKİ, Emrah, *Akdeniz'de Hâkimiyet Mücadelesi, 16. Yüzyılın Siyasi ve İktisadi Ortamında İspanya-Osmanlı İlişkileri (1571-1581)*, Selenge Yayınları, İstanbul 2020
NOUZİLLE, Jean, "La reconquête de la Hongrie sur les Turcs vue par la France, De la victoire du Kahlenberg à la prise de Buda (1683-1686)", *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, C.XXXIII, S.2/4, (1987), s.291-299.
OBALDÍA, Vanessa R. De, *A Legal and Historical Study of Latin Catholic Church Properties in Istanbul from the Ottoman Conquest of 1453 until 1740*, Université d'Aix-Marseille, 2018

OGOT, Bethwell A., *Histoire générale de l'Afrique, V. L'Afrique du XVIe au XVIIIe siècle*, UNESCO éditions, Paris 1999

ORAKÇI, Zehra, *Mezemorta Hüseyin Paşa*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul 2021

ORTAYLI, İlber, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Galata", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988*, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi : Edebiyat Fakültesi Basımevi*, (1989), s.131-138.

ÖKKE, Aylin Dengiz, *Mühimme Defterlerinde Kayıtlı Avrupalı Hükümdarlara Gönderilmiş Nâme-i Hümâyûnlar (1545-1696),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2020.

ÖZ, Ceyhun, *İstanbul kadı sicillerinde Bey' Bi'l-vefâ sözleşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2019

ÖZBİLGEN, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı (Âdâb-ı Osmâniyye)*, 6. Bs., İz Yayıncılık, İstanbul 2014

ÖZCAN, Abdülkadir, "Baltacı", *DİA*, V, (1992), s.34-35.

ÖZCAN, Ruhi, "Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.17, (2005), s.237-266.

ÖZÇELİK, Erhan, "1597 Tarihli Ahidnâme Öncesinde Osmanlı-Fransa İlişkileri", *KTÜEFAD,* 2, (2022), s.1-16.

ÖZDURAL, Alpay, "A Survey Of Ottoman Architectural Metrology", *Muqarnas An Annual on the Visual Culture of the Islamic World*, Volume 15, Brill, Leiden 1998, s.101-115.

_____, "The Church of St. George of the Latins in Famagusta: A Case Study in Medieval Metrology and Design Techniques", in *Ad Quadratum The Practical Application of Geometry in Medieval Architecture*, Ashgate Publishing, Farnham 2002, s.217-242.

ÖZEN, Şükrü, "Tütün", *DİA*, XLII, (2012), s.5-9.

ÖZKAN, Selim Hilmi, "XVII. Yüzyılın Sonlarında Hıristiyan Birliği Projesi ve Osmanlı-Fransız İlişkileri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, (2009), s.61-72.

PANZAC, Daniel, "Les contrats d'affrètement maritimes en Méditerranée: droit maritime et pratique commerciale entre Islam et Chrétienté (XVIIe-XVIIIe siècles)", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, XLV/3, (2002), s.342-362.

PAMİR, Aybars, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı'nın Etkileri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.LI, S.2, (2002), s.79-119.

PAMUK, Şevket, "Kuruş", *DİA,* XXVI, (2002), s.458-459.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi,* 4. Bs., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, 2. Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018

_____, "Riyal", *DİA, 3. Basım, EK-2,* (2019), s.426-428.

PARİS, Robert, *Histoire du Commerce de Marseille, Tome V De 1660 à 1789 - Le Levant*, Gaston Rambert (ed.) Plon, Paris 1957

PETİTCLERC, İsabelle, *François Savary de Brèves, ambassadeur de Henri IV à Constantinople (1585-1605): diplomatie française dans l'Empire ottoman et recherche orientaliste*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sorbonne Paris 4 Üniversitesi, Paris 1988

PİGEONNEAU, H., "Le commerce français dans le Levant au temps de Colbert", *Revue d'économie politique*, Vol. IV, n°6, (1890), s.569-580.

PİLLORGET, R., "Un incident diplomatique franco-turc sous Louis XIII. Le massacre d'une ambassade de la régence d'Alger (14 mars 1620)" *Revue d'histoire diplomatique*, (1974), p.1-15.

POUMARÈDE, Géraud, "Naissance d'une institution royale: Les consuls de la nation française en Levant et en Barbarie aux XVIè et XVIIe sicèles", *Annuaire-Bulletin de la Société de l'histoire de France*, Librairie Honoré Champion, Paris 2003, s.65-128.

_____, "La France et les Barbaresques: police des mers et relations internationales en Méditerranée (XVIe-XVIIe siècles)", *Revue d'histoire maritime,* C.IV, (2005), s.117-146.

_____, “Les envoyés ottomans à la cour de France: d’une présence controversée à l’exaltation d’une alliance (XVè-XVIIIè siècles) ”, in: *Turcs et turqueries (XVIe-XVIIIe siècles)*, PUPS, 2009, s.63-95.
_____, “Négocier près de la Sublime Porte, Jalons pour une nouvelle histoire des capitulations franco-ottomanes”, Lucien Bely (ed.), *L’invention de la diplomatie Moyen-Âge–Temps modernes*, Presses Universitaires de France, Paris 1998, s.71-85.
PRİCE, M. Philips, *Türkiye Tarihi (İmparatorluktan Cumhuriyete Kadar)*, çev. Selahattin Atalay, Ararat Kitapevi, İstanbul 1977
RAPP, Richard T., “The Unmaking of the Mediterranean Trade Hegemony: International Trade Rivalry and the Commercial Revolution”, *The Journal of Economic History*, XXXV/3, Cambridge University Press, London (1975), s.499-525.
SAHİLLİOĞLU, Halil, “XVII. Asrın İlk Yarısında İstanbul’da Tedavüldeki Sikkelerin Râici”, Belgeler 1/2 (Temmuz 1964), s.227-233.
_____, “Esedî”, *DİA*, C.XI, (1995), s.368-369.
SARMANT, Thierry, “Les Turcs font merveilles: Louvois, observateur de l'Europe centrale et orientale, 1679-1691”, *Dix-septième siècle*, CCXXIX/4, (2005), s.641-652.
SEVİN, Necla Arslan, “Antik Çağ ve Sonrasında Cıva-Zencefre Kullanımı ve Neikaia Kenti”, *Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin’e Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul 2014
SÉE, Henri, “Notes sur les assurances maritimes en France et particulièrement à Nantes au XVIIIè siècle”, *Revue historique de droit français et étranger*, Quatrième série, Vol.6, No.2, Ed. Dalloz, (1927), s.287-311.
SÉE, Adrien, *Le Passeport en France*, Edmond Garnier, Chartres 1907
SETTON, Kenneth M., *Papacy and The Levant (1204-1571) Volume 3: The Sixteenth Century*, The American Philosophıcal Society, Philadelphia 1984
SİGNOLİ, Michel ve TZORTİS, Stéfan, “La peste à Marseille et dans le sud-est de la France en 1720-1722: les épidémies d’Orient de retour en Europe”, *Cahiers de la Méditerranée*, n°96, (2018), s.217-230
SOLNON, Jean-François, *Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa,* çev. Ali Berktay, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019
SMEDLEY-WEİLL, Annette, “La gestion du commerce français au XVIIe siècle: impulsions gouvernementales et besoins des échanges”, *Histoire, économie et société*, 12e année, n°4, (1993), pp. 473-486
SMYRNELİS, Marie-Carmen, *Une société hors de soi - Identiés et relations sociales à Smyrne aux XVIIIe et XIXe siècles*, Turcica X Peeters, Paris 2005
ŞAHİN, Metehan, “17-18. Yüzyılda İstanbul’un Gümrük ve Ticareti Üzerine Bir Değerlendirme, C.V, S.1, *Enderun Dergisi*, (2021), s.22-38.
ŞAKİROĞLU, Mahmut, “Frenk”, *DİA*, XIII, (1996), s197-199.
ŞĂİNEANU, Lazăr, *Influenţa orientală asupra limbeĭ şi cultureĭ române*, Volume 1, Editura librărieĭ Socecŭ & comp., Bucuresci (Romania) 1900
ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, DBY Yayınları, İstanbul 2020
ŞEYBAN, Lutfi, “Endülüs Kültür Havzasından İberya- Avrupa Kültürlerine Geçen Kelime ve Kavramlar - II”, *Doğu Araştırmaları*, XIII, 13, (2014), s.51-110.
TABAKOĞLU, Ahmet, *Osmanlı Mâlî Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016
TANCI, İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, A. Sait Aykut (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005
TAŞKIN, Ünal, *Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ 2005
TAVERNİER, Jean-Baptiste, *Tavernier Seyahatnamesi*, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006
_____, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, ed. Necdet Sakaoğlu, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007
TDVİA, “Haraç”, *DİA*, XVI, (1997), s.88-90.
THÉVENOT, Jean, *Thévenot Seyahatnamesi*, çev. Ali Berktay, 2.Bs., Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

TONGAS, Gérard, *Les relations de la France avec l'Empire ottoman durant la première moitié du XVIIe siècle et l'ambassade à Constantinople de Philippe de Harlay, comte de Césy, 1619-1640*, Boisseau impr., Toulouse 1942
TOURNEFORT, Joseph Pitton de, *Tournefort Seyahatnamesi: Ege Adaları, Türkiye, Gürcistan, Ermenistan*, ed. Stefanos Yerasimos, çev. Ali Berktay ve Teoman Tunçdoğan, 4. Bs., Kitap Yayınevi, İstanbul 2013
TURAN, Şerafettin, "Levant", *DİA*, XXVII, (2003), s.145-147.
TURNA, İdris ve PİRİM, Ahmet Emre, "Çektirme Gemisinin Tarihi ve Dönemin Ticari Faaliyetlerindeki Rolü Üzerine Bir İnceleme", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.V, S.12, (2015),
TÜRKHAN, Sait M., "Doğu Akdeniz'de İngiliz Ticareti: İskenderun-Londra Hattında İngiliz Ticaret Filosu, (1704-1706)", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, IV/1, (2015), s.27-60.
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, C.I, 3. Bs., Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988
_____, *Osmanlı Tarihi,* III/2, 8. Bs., TTK, Ankara 2019.
ÜÇEL-AYBET, Gülgün, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*, (1530-1699), 4. Bs., İletişim Yayınları, İstanbul 2010
_____, "17. Yüzyılda İstanbul Limanı ve Marmara Denizi'nde Uluslararası ve Şehirlerarası Ulaşım ve Ticaret", *VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu*, 27-28 Mayıs 2016, Tebliğler Kitabı, İstanbul 2016
ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011.
VAN DİJK, Willibord-Christian, *Des Français en Orient: exploitation des informations recueillies par le R.P. Van Dijk dans les archives des Pères capucins*, Fontenay-aux-Roses, É. Pech, Paris 1990
VANDAL, Albert, *L'odysée d'un ambassadeur, Les Voyages du Marquis de Nointel*, Librairie Plon, Paris 1900
VARLIK, Nükhet, "Tâun", *DİA*, XL, (2011), s.175-177.
VEİNSTEİN, Gilles, "Les préparatifs de la campagne navale franco-turque en 1552 à travers les ordres du divan ottoman", *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, n°39, (1985), s.35-67.
_____, "Marchands ottomans en Pologne-Lituanie et en Moscovie sous le règne de Soliman le Magnifique", *Cahiers du monde russe: Russie, Empire russe, Union soviétique, États indépendants*, XXXV/4, (1994), s.713-738.
_____, "Les capitulations franco-ottomanes de 1536 sont-elles encore controversables ?", Vera Costantini, Markus Koller éd., *Living in the Ottoman Ecumenical Community*. *Essays in Honour of Suraiya Faroqhi*, C.XXXIX, Leyde, Brill, 2008, s.71-88
YALÇIN, Aydın, *Türkiye İktisat Tarihi - Osmanlı iktisadında büyüme ve gerileme süreci*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1979
YANAR, Şenay, *Uluslararası Ham İpek Ticaretinde İran'ın Avrupa Bağlantıları ve Culfa Ermenileri (Şah I. Abbas Dönemi 1587-1629)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2014.
YAVUZER, Salih, "Osmanlı İmparatorluğunda Din ve Vicdan Özgürlüğü", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.X, S.1, (2012), s.221-247.
Yİ, Eunjeong, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Lonca Dinamikleri*, çev. Barış Zeren, İş Bankası Kültür Yayınları*,* İstanbul 2018.
YILDIRIM, Zeynep Bilge, "L'introduction d'une nouvelle monnaie dans l'empire ottoman au XVIIe siècle d'après les registres de justice", *Revue européenne des sciences sociales*, C.XLV, S.137, (2007), s.123-139.
YILDIRIM, Filiz, "Mühimme Defterleri'ne Göre Osmanlı Devleti'nde Şarap", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XXXI, S.1, (2021), s. 495-514.
YILDIZ, Kenan, *1660 İstanbul Yangını ve Etkileri, İstanbul Vakıflar, Toplum ve Ekonomi*, TTK, Ankara 2017
YORULMAZ, Murat, *Deniz Taşımacılığı ve Deniz Sigortaları*, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009

YURDAYDIN, Hüseyin Gazi, "İslâm Devletlerinde Müslüman Olmayanların Durumu", *AÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVII, S.1-4, (1985), s.97-110.
YURT, Dilek, "Osmanlı Kumaş Sanatında Ahşap Kalıp Baskı Tekniği" C.IV, S.8, (2020), s.605-616.
YÜKSEK, Alpaslan, *Galata Mahkemesine ait 141 no'lu Şer'iye Sicili'nin (H. 1098-1099) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi, Nevşehir 2012
ZARİNEBAF, Fariba, *Mediterranean Encounters Trade and Pluralism in Early Modern Galata*, University of California Press Books, Oakland 2018.
ZELLER, Gaston, "Une légende qui a la vie dure: les capitulations de 1535", *Revue d'Histoire Moderne & Contemporaine*, II/2, (1955), s.127-132.

Araştırma Aracı (Sözlük, Envanter vs.)

ĀL-MALŪF, Nāṣīf ibn Ilyās Munʿim, *Dictionnaire Français-Turc, Avec la Prononciation Figurée*, Maisonneuve et Cie, Paris 1856
AVRİL, Joseph Toussaint, *Dictionnaire Provençal-Français, contenant les termes (...)*, Ed. Edouard Cartier, 1839.
BİANCHİ, Thomas Xavier, *Vocabulaire français-turc à l'usage des interprètes, des commerçans, des navigateurs, et autres voyageurs dans le Levant,* Éverat impr. de la Sociètè de Géographie, Paris 1831
BUSQUET, Raoul, *Inventaire sommaire des Archives Départementales antérieurs à 1790, Archives Civiles–Série B*, Amirauté de Marseille et des Mers du Levant, tome IV, Marseille (Bouches-du-Rhône), 1932.
BRÛSLONS, Jacques Savary des. ve SAVARY, Philémon-Louis, *Dictionnaire Universel de Commerce*, Tome Premier, Estienne et Fils, Paris 1748
DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2003
DİDEROT, Denis ve D'ALEMBERT, Jean Le Rond, *Encyclopédie Ou Dictionnaire Raisonné Des Sciences, Des Arts Et Des Métiers*, C.XVI, Chez Samuel Faulche & Cie, Neufchastel 1765
ERGÜR, Atila, *Tekstil Terimleri Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002
FENNİS, Jan, *Trésor du langage des galères: Dictionnaire exhaustif, avec une introduction, des dessins originaux de René Burlet et des planches de Jean-Antoine de Barras de la Penne, un relevé onomasiologique et une bibliographie*, ed. Walter de Gruyter, Berlin 2011.
FOUAD, M., *Fransızca'dan Türkçe'ye Yeni Lûgat - Nouveau Dictionnaire Français-Turc par M. Fouad,* Mertebe Matbaası, İstanbul 1894
GEORGEON, François, VATİN, Nicolas, VEİNSTEİN, Gilles ve diğerleri, *Dictionnaire de l'Empire Ottoman*, Fayard, Paris 2015
_____, *Nouveau glossaire nautique-B.*, De Gruyter, Paris/La Haye 2019
HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Ticaret Sozluğu. Ticaret Terimleri ve Ticaret ile İlgili Ekonomik ve Hukuk Terimleri*, 3. Bs., Remzi Kitabevi, İstanbul 2001
HARDOUİN-FUGİER, Elizabeth, BERTHOD, Bernard, CHAVENT-FUSARO, Martine, *Les étoffes, Dictionnaire historique*, éditions de l'amateur, Paris 1994.
HİNDOĞLU, Artin, *Hazine-i Lugat-ı ou Dictionnaire Abrégé Turc-Français*, F. Beck Marchand Libraire, Vienne 1838
JAL, Augustin, *Glossaire Nautique - Répertoire polyglotte de termes de marine anciens et modernes*, Chez Firmin Didot Frères, Paris 1848
MÉZİN, Anne ve VİGNE, Catherine, *Les Français à Constantinople de François Ier à Bonaparte*, Geuthner, Paris 2020
PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993
SARAÇ, Tahsin, *Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük*, C.I-II, Türk Dil Kurumu, Ankara 1976
TEİSSİER, Octave, *Inventaire des archives historiques de la Chambre de commerce de Marseille*, Barlatier-Feissat Père et Fils, Marseille 1878

TRÉVOUX, *Dictionnaire Universel François et Latin Vulgairement Appelé Dictionnaire de Trévoux*, Volume I, Compagnie des Libraires Associés, Paris 1771
ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011
YOUSSOUF, R., *Dictionnaire Portatif Turc-Français De La Langue Usuelle en Caractères Latins et Grecs,* Imprimeur de la Sociètè Impéraile de Médecine*,* İstanbul 1890

Elektronik Kaynaklar

https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/la-fabrique-de-l-histoire/quand-marseille-regardait-vers-le-levant-1053920 [Erişim tarihi: 10.08.2023].
http://lecahiertoulousain.free.fr/Annexes/poid_mesures.html#un [Erişim tarihi: 20.11.2023].
https://www.universalis.fr/encyclopedie/manufacture-de-la-savonnerie/ [Erişim tarihi 20.10.2023].
https://ziraatbiyotek.nku.edu.tr/Bitkilerimiz/0/s/16637/22528, [Erişim tarihi: 06.05.2024].
https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9P4225-A#:~:text=Participe%20pass%C3%A9%20de%20pr%C3%A9tendre.,doute%20la%20r%C3%A9alit%C3%A9%2C%20la%20validit%C3%A9.

ALAİN, Thierry, "Les Néerlandais et le marché monétaire levantin dans la seconde moitié du XVIIe siècle (1648-1701)", *Histoire, économie et société*, (2008), s.21-38. https://hal.science/hal-03168936 [Erişim tarihi: 10.04.2024].
ARCIER, Amaury Faivre d., "Le service consulaire au Levant à la fin du XVIIIe siècle et son évolution sous la Révolution", Jörg Ulbert, Gérard Le Bouëdec (ed.), *La fonction consulaire à l'époque moderne : L'affirmation d'une institution économique et politique (1500-1800)*, Presses universitaires de Rennes, Rennes 2006, s.161. https://doi.org/10.4000/books.pur.7775 [Erişim tarihi: 20.07.2022].
BORROMEO, Elisabetta, "Les Catholiques à Constantinople. Galata et les églises de rite latin au XVIIe siècle", *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, CVII/110 (2005), s. 227-243 https://doi.org/10.4000/remmm.2811 [Erişim tarihi 05.02.2024].
CALAFAT, Guillaume, "Livourne et la Chambre de commerce de Marseille au XVIIè siècle: Consuls français, agents et perception du droit de cottimo", *La mer en partage: Sociétés littorales et économies maritimes. XVIe-XXe siècle*, Presses universitaires de Provence, Aix-en-Provence 2016, s.209-226
[Erişim tarihi 18/10/2023]. https://books.openedition.org/pup/44200?lang=fr
_____, "L'institution de la coexistence Les communautés et leurs droits à Livourne (1590-1630)", David Do Paço; Mathilde Monge; Laurent Tatarenko. *Des religions dans la ville. Ressorts et stratégies de coexistence dans l'Europe des XVIe-XVIIIe siècles*, Presses universitaires de Rennes 2010, s.83-102 (Livorno kent limanın yabancılara sağladığı imtiyazlar hk.). https://books.openedition.org/pur/129525?lang=fr [Erişim tarihi: 21.08.2023]**.**
İMER, Zahide, "Diyarbakır'da İpekçilik ve İpek Dokumacılık", s.14-15, https://www.academia.edu/20106067/D%C4%B0YARBAKIRDA_%C4%B0PEK%C3%87%C4%B0L%C4%B0K_ve_%C4%B0PEK_dOKUMACILIK [Erişim tarihi: 14.09.2023].
İOSİPECU, Sergiu, "Relations politiques et militaires entre la France et les principautés de Transylvanie, de Valachie et de Moldavie", *Revue historique des armées*, CCXLIV, (2006), s.11-21. https://journals.openedition.org/rha/6002 [Erişim tarihi: 12.04.2022]
HALASZ-CSIBA, Eva, "Le Tan et le Temps - Changements Techniques et Dimension Historique du Tannage en France (XIVe-XVIIIe siècles)", *Techniques & Culture*, XXXVIII, (2002), s. 7 (elektronik sayfası), http://journals.openedition.org/tc/1585, [Erişim tarihi: 10.05.2024].

LAPEYRİE, Gaëlle (Bellier), "De la boutique au comptoir: la trajectoire d'un négociant toulousain en textile, entre traditions et nouveautés (vers 1600-1620) ", *Rives Nord méditerranéennes*, n°29, (2008), p. 79-106 https://journals.openedition.org/rivesnm/1353?lang=en [Erişim tarihi: 15.05.2022]

_____, "Faire commerce de la soie en Méditerranée au début du XVIIe siècle: L'exemple de la firme Gloton de Toulouse", In: *La mer en partage: Sociétés littorales et économies maritimes. XVIe-XXe siècle*, Presses universitaires de Provence, Aix-en-Provence 2016, s.295-311. https://books.openedition.org/pup/44245?lang=fr [Erişim tarihi: 15.05.2022]

Mercure françois, Tome V, (1618), s.283-286. http://mercurefrancois.ehess.fr/picture.php?/8044/category/60 [Erişim tarihi: 14.10.2023]

MICHIENZI, Ingrid Houssaye, "Les milieux d'affaires florentins, le commerce des draps et les marchés ottomans à la fin du XVe et au début du XVIe siècle", *Mélanges de l'École française de Rome - Moyen Âge*, CXXVII/2, (2015), 12. paragraf https://journals.openedition.org/mefrm/2753#bodyftn90, [26.04.2024].

PIERRE, Benoist, "Le Père Joseph, l'Empire Ottoman et la Méditerranée au début du XVIIe siècle", *Cahiers de la Méditerranée*, 71, (2005), s.185-202, https://journals.openedition.org/cdlm/968, [Erişim tarihi: 17.02.2024].

RAVEUX, Olivier, "Des réseaux marchands aux consommateurs: la diffusion des indiennes en Europe méditerranéenne dans la seconde moitié du XVIIe siècle", Liame, 25 (2012), s.7 (elektronik sayfa numarası), https://journals.openedition.org/liame/227?lang=fr#quotation, [Erişim tarihi: 12.10.2023].

_____, "À la façon du Levant et de Perse: Marseille et la naissance de l'indiennage européen (1648-1689)", *Rives nord-méditerranéennes*, n°29, (2008), s.37-51. https://journals.openedition.org/rivesnm/1303?lang=en [Erişim tarihi: 13.09.2023].

_____, "L'obligation maritime à Marseille dans la seconde moitié du XVIIe siècle à travers les affaires de François Garnier", Fabien Bartolotti, Gilbert Buti, Xavier Daumalin, Olivier Raveux. *Les outils de l'activité portuaire maritime en Europe méditerranéenne et atlantique (XVIIe-XXesiècle)*, Presses universitaires de Provence, 2021, s.199-213. https://shs.hal.science/halshs-03268589 [Erişim tarihi: 15.10.2023].

SALT ARASTIRMA, *Kent, Toplum ve Ekonomi* Koleksiyon, Saints Pierre ve Paul Kilisesi Arşivi, https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/2572?locale=tr [Erişim tarihi: 8.10.2022]

TOREİLLES, Claire, *Le dictionnaire languedocien de l'abbé Séguier (1705-1767), Occitanica.eu, Estudis,* 2013. https://occitanica.eu/items/show/2213 [Erişim tarihi: 01.05.2024].

ULBERT, Jörg, "L'origine géographique des consuls français sous Louis XIV", *Cahiers de la Méditerranée*, 98, (2019), s.11-27 http://journals.openedition.org/cdlm/11218 [Erişim tarihi: 12.07.2022]

_____, "Qu'est-ce qu'un chancelier de consulat? Une approche par les textes de droit français", *Mélanges de l'École française de Rome - Italie et Méditerranée modernes et contemporaines*, CXXVIII-2, (2016), [Erişim tarihi: 02.09. 2022].

_____, "Identifier pour contrôler", *Mélanges de la Casa de Velázquez*, LI-1, (2021), s.39-71. https://journals.openedition.org/mcv/14474?lang=es#bodyftn64 [Erişim tarihi: 04.09.2022].

YERASİMOS, Stefanos, "Kostantiniye Kiliselerinden İstanbul Camilerine Bir Değişimin Tarihi", *Bizans: Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, Institut français d'études anatoliennes, İstanbul 2011, 19. paragraf, https://books.openedition.org/ifeagd/1693?lang=fr [Erişim tarihi 06.02.2024]

EKLER

EK 1. Fransız Büyükelçiliğindeki Yöneticiler ve Vazifeleri

Koloni Yöneticileri	Kolonideki Görevi	Büyükelçilikteki Mecliste Görevleri
Büyükelçi	-Kralı temsil etmek -Kolonide ve Levant iskelelerinde yaşayan Fransızların hakkını savunmak -Fransızların kolonide ve Levant iskelelerinde sebep olduğu birtakım borçları Osmanlı mahkemesinde üstlenmek -Kilise ve manastırların onarımıyla ilgilenmek -Hristiyanlığı korumak -Ticaretin gidişatını iyileştirmek -Kapitülasyonları yenilemek için Saray'la müzakere etmek -Maiyetindeki asilzâdelere yön vermek -Dinî merasimlerde önderlik yapmak - Osmanlı mahkemelerinde vekil tayin etmek	-Oturumları yönetmek -İhtilafa düşenler için mahkeme kurmak -Tarafları sorgulamak -Ticaret meseleleri el almak -Tutanakları incelemek -Alınan tüm kararlarda son sözü vermek -Meclisten çıkan mukarrerat ve tutanakların altına şansölye ile beraber imza atmak
Şansölye	-Büyükelçiliğin kalemi olmak -Büyükelçilikdeki kançılarya departmanını yönetmek -Kolonideki Fransızların adli ve ticari meselelerine bakmak -Gelen kaptan ve tüccarların kaydını tutmak -Konşimento, poliçe, vaftiz, cenaze ve evlilik sözleşmelerinin kaydını tutmak -Büyükelçi adına eda tezkeresi vermek	-Büyükelçinin sekreteri olarak meclis ve mahkeme oturumlarına katılmak -Büyükelçinin yokluğunda oturumu yönetmek -Meclisten çıkan mukarreratları zabit kâtibi (*greffier*) ile sicile kayda almak ve özetini çıkarmak -Katılım defterindeki meclis üyelerin imzaları kontrol etmek -Sorguya alınan şahıslar hakkında tutanak tutmak -Tutanakları mübaşir (*huissier*) ile hazırlamak
Tercümanlar (*Dragoman*'lar)	-Büyükelçiliğin birinci ve baş tercümanı olarak Osmanlı müzakerelerinde yer almak - İkinci, üçüncü ve dördüncü tercumanların yeni emirler almak için Edirne Sarayı'na gidip müzakere yapmaları ya da tüccarların alım satımlarda tercümanlık yapmaları -Pera'daki diğer büyükelçiliklerle haberleşmek -Mektepte Kapüsen rahipleri tarafından yetiştirildikten sonra büyükelçilikte diplomatik görev almak -"Dil oğlanları" Osmanlı eserlerini Fransızcaya çevirmek -Osmanlı mahkemelerine iştirak edip Fransızları savunmak	-Tartışmalarda fikir beyan etmek -Türk veya yabancı sözcükleri tercüme etmek -Osmanlıca veya İtalyanca yazılmış evrakları çevirip meclise sunmak -Donanma Devlet Sekreteri'nin tebliğ ve emirnamelerini Şansölye ile beraber değerlendirmek
Başvekil (miletvekili) Tüccarlar	Büyükelçi tarafından seçilen iki baş temsilcinin kolonideki gelir-giderlerinin tespitini yapmak	-Kolonin gelir-giderleri hakkında durum tahlili yapmak -Günlük hayatı ve ticaretin durumu -Türklerin onlara yaptığı haksızlıklar ve rencideleri dile getirmek
Meclis üyeleri	Kolonideki tüccar kesimi (*nation française*/Fransız Milleti)	-Büyükelçinin kurduğu meclis günlerine iştirak etmek -Gündemi tartışmak -Diğer Osmanlı iskelelerinde bulunan Fransız Milleti üyeleriyle haberleşip mecliste aktarmak

EK 2. Frenk Tüccarı (18.Yüzyıl)

Kaynak: Jean-Baptiste Vanmour, *Recueil de cent estampes représentant les diverses nations du Levant, tirées d'après nature en 1707 et 1708 par les ordres de M. de Ferriol*, chez Le Hay et chez Duchange, 1714, fig.61.

EK 3. Limanda Bulunan Fransız Tacirler

Kaynak: Jacques Savary, *Le Parfait négociant, ou Instruction générale pour ce qui regarde le commerce de toute sorte de marchandises, tant de France que des pays estrangers*, L. Billaine, Paris 1675, kapak varağında. (Gravürün ön planında bir tüccar, konşimento belgesini liman görevlisine uzatmaktadır. Arka planda ise gemiden yükler indirilmektedir.)

EK 4. Kraliyet Manüfaktürlerinin 18. Yüzyılda Ürettiği Birinci ve İkinci *Londrin* Kumaş Örnekleri

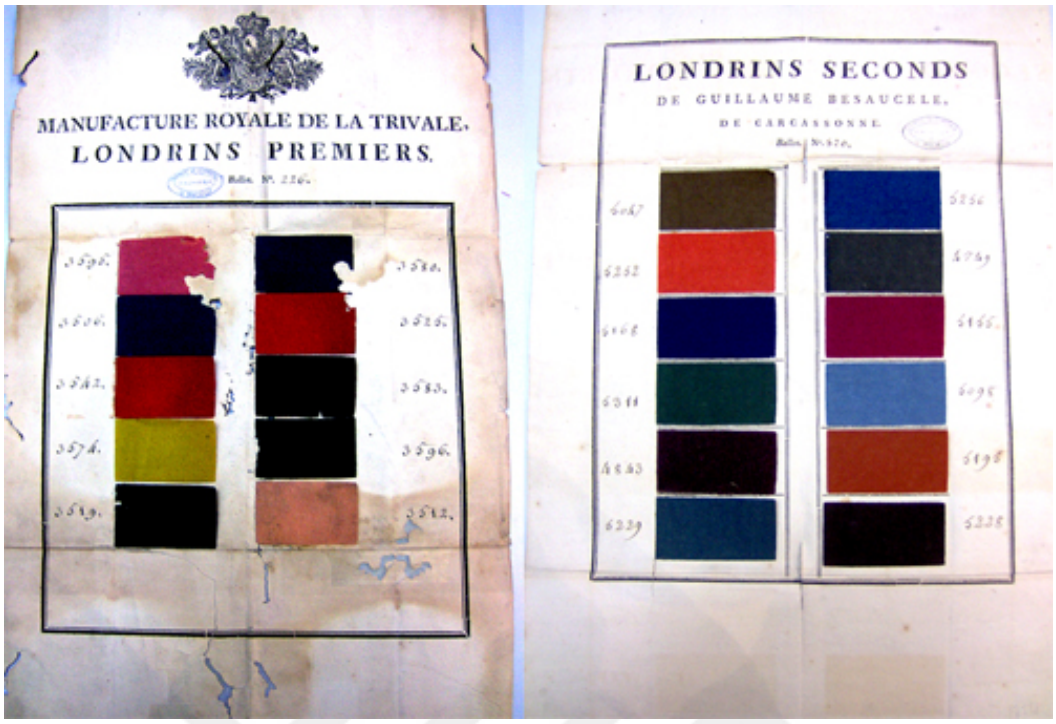

Kaynak: Gilbert Buti, "Draps du Languedoc pour clientèle levantine au XVIIIe siècle", *Rives nord-méditerranéennes*, C.XXIX, (2008), s.125-140.

EK 5. Manüfaktür Kumaşlarında Kullanılan Renk Tonları

Kaynak: Hérault İlinin Arşivleri, C 5569.

EK 6. Deshayes'in Seyahatnamesinde Yayımlanan 1621 Tarihli İstanbul Haritası (soldan sağa Karadeniz, İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi)

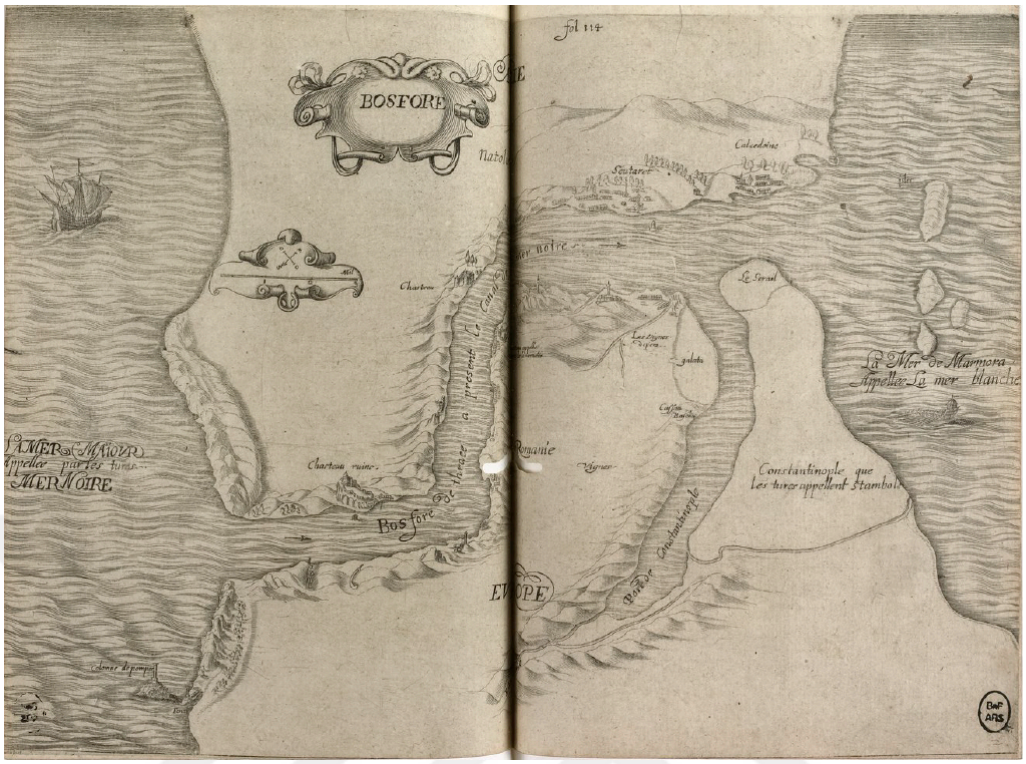

Kaynak: Louis Deshayes de Courmenin, *Voyage de Levant fait par le commandement du Roy en l'année 1621*, Adrian Taupinart, Paris 1624, f°114.

EK 7. Deshayes Tarafindan Resmedilen Galata/Pera Haritası (1621)

Kaynak: Deshayes, *age.*, f°96.

EK 8. Gravier d'Ortières Tarafından Sunulan 1686 Tarihli İstanbul Haritası

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits. Français 7176

Kaynak: BnF, *Yazmalar* Departmanı, *Fransızca* Koleksiyonu, 7176, f°126.

EK 9. Galata Surları Haritası

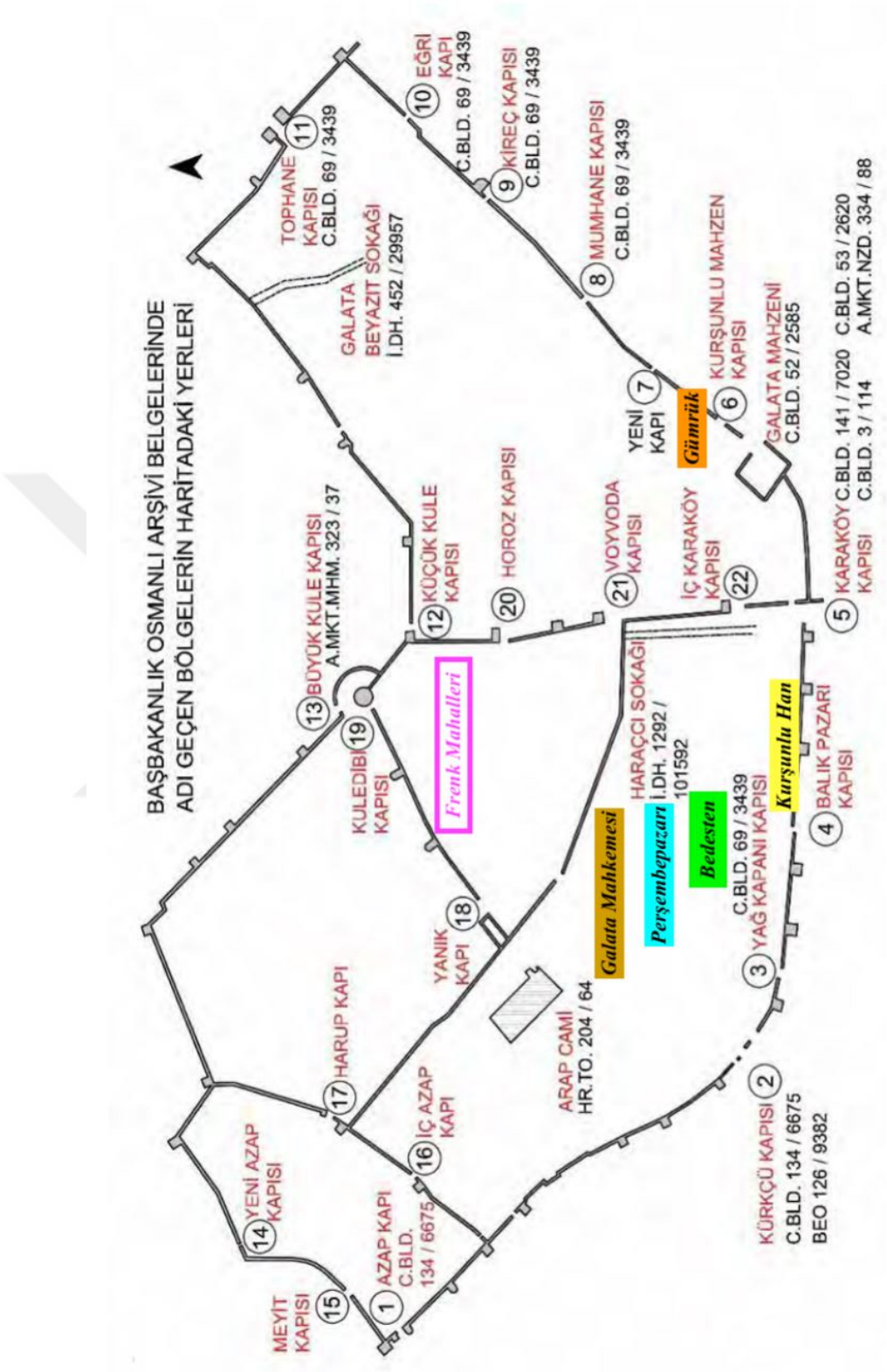

Kaynak: 1944 tarihli Schneider ve Nomidis'in Galata surları haritası üzerinden bir düzenleme yapılmıştır. Bkz. https://tarihegitimi.blogspot.com/2019/08/bir-ceneviz-kulesi-galata-kulesi.html

EK 10. Haritacı Benjamin de Combes (1649-1710) Tarafından Yapılan İstanbul Haritası

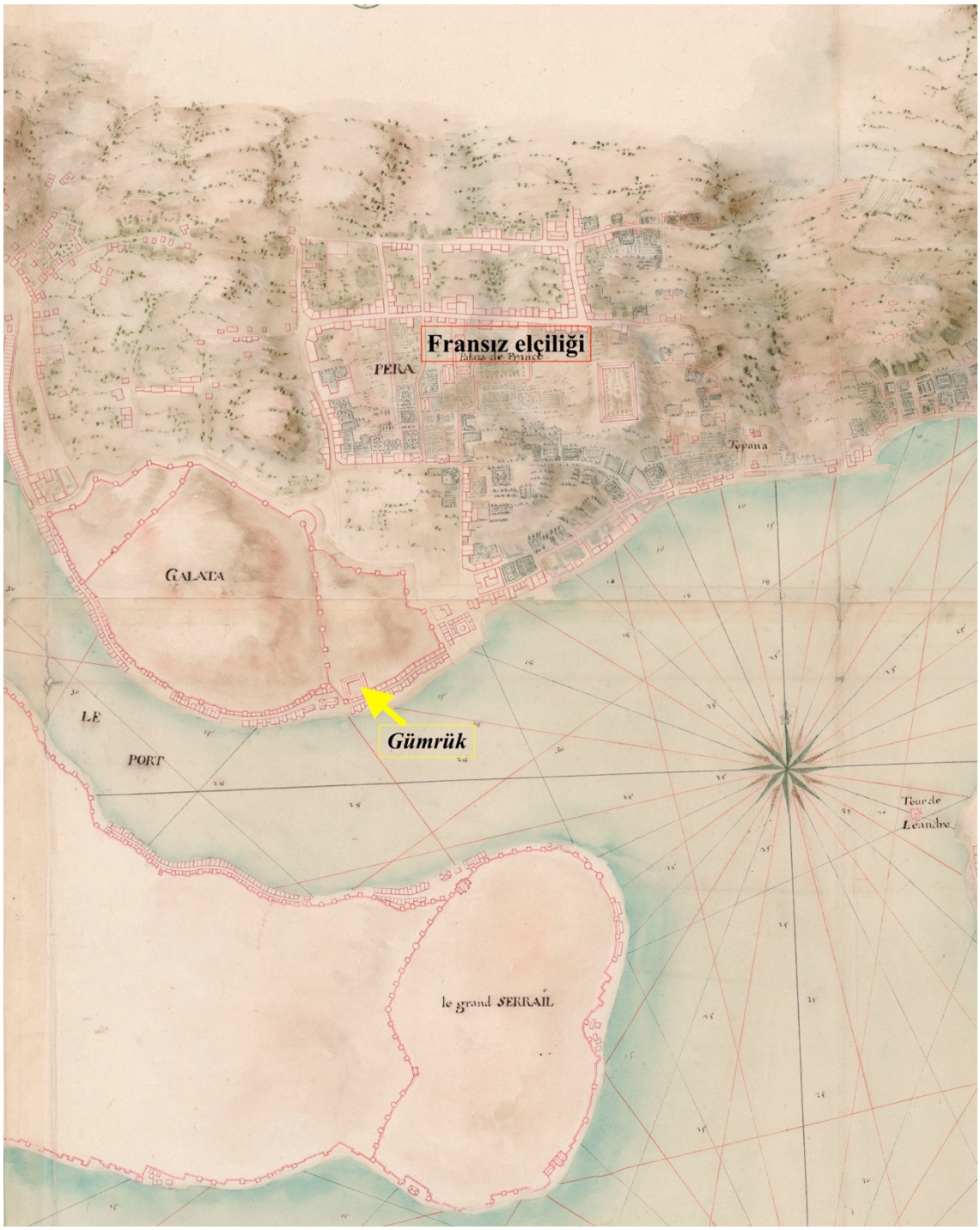

Kaynak: BnF, *Plan particulier de la ville du grand serrail et du château des sept tours de Constantinople avec la ville de Gallata, le port, partie de la Mer de Marmara, du canal de la Mer Noire, tour de Leandre, de Calcedoine et Scutarÿ*, département "Cartes et plans", GE SH 18 PF 98 BIS DIV 8 P 1. Harita yazar tarafından modifiye edilmiştir.

EK 11. Haritacı Philibert Cornillon'un İstanbul Körfezi ve Çevresinin Topoğrafik Haritası (17.Yüzyıl)

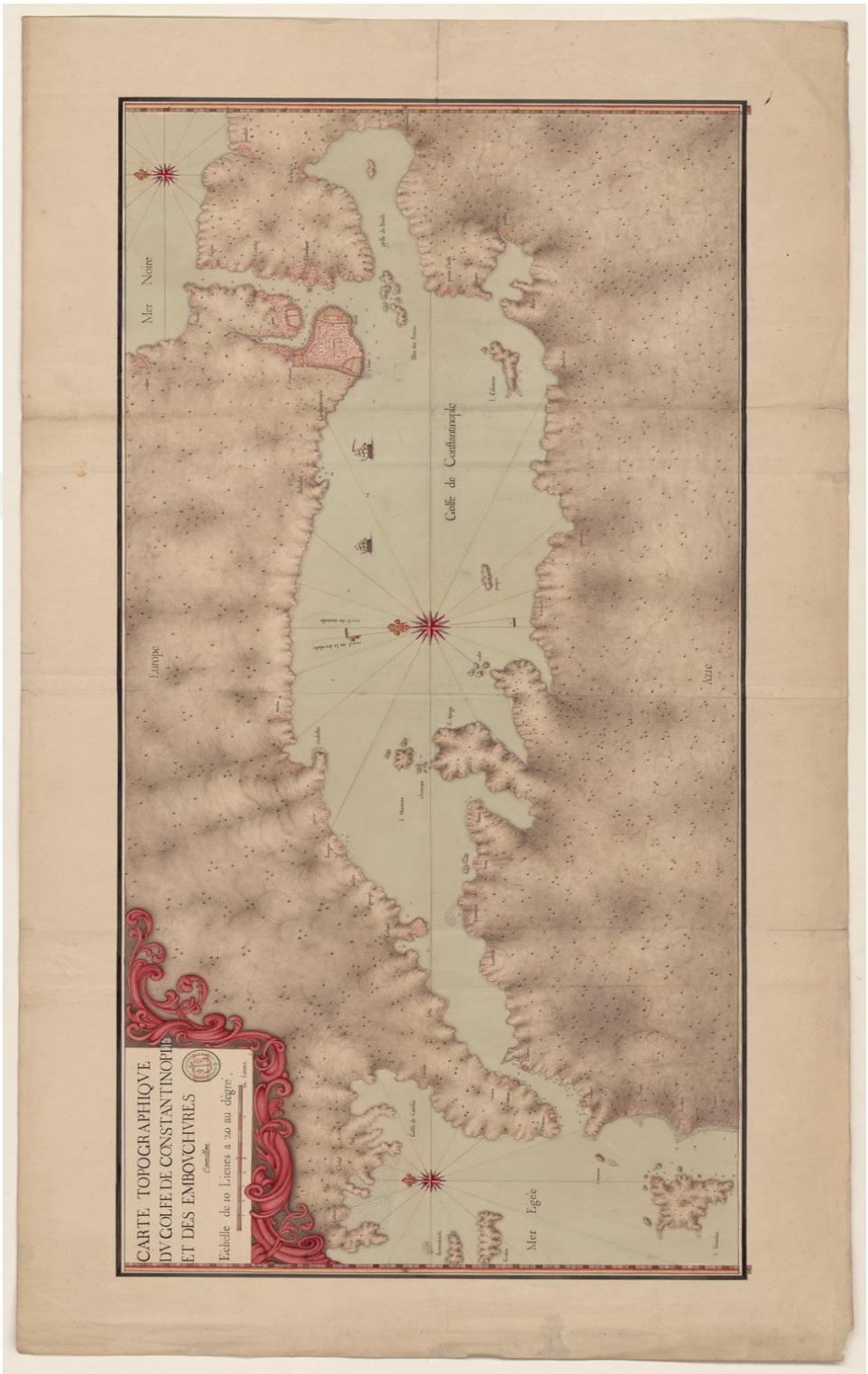

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Kaynak: BnF, *Carte topographique du golfe de Constantinople et des embouchures*, département "Cartes et plans", GE SH 18 PF 98 DIV 2 P 6.

EK 12. Üsküdar'dan Haliç'in Girişi, Galata ve Tophane'nin Görünüşü (1721)

(B) İstanbul, **(C**) Galata Kulesi, (**D)** Galata Gümrügü, (**F**) Hollanda elçiliği, (**G**) Fransız elçiliği
Kaynak: BnF, département Cartes et plans, GE SH 18 PF 98 BIS DIV 7 P 4

EK 13. Haritacı Pierre Duval Tarafından Resmedilen Rumeli, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz (1686)

Kaynak: BOA, Cevdet-Maarif, nr. 134/6684

EK 14. Gloton Şirket Yönetiminin Genel Yapısı

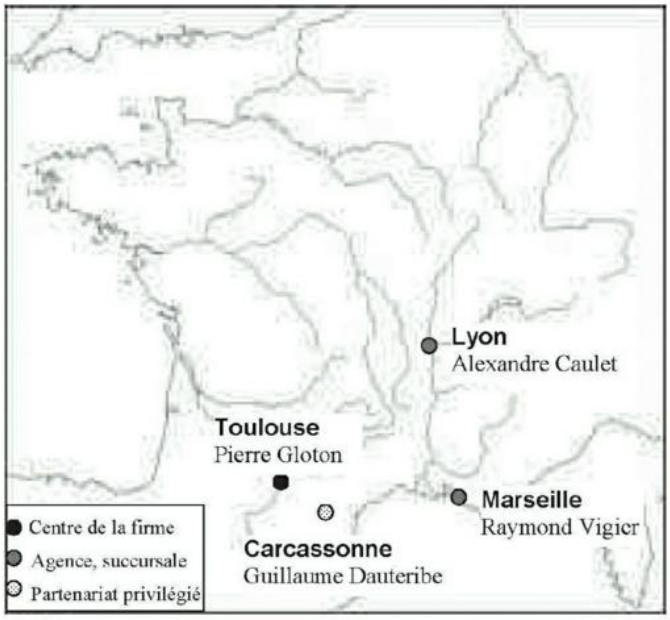

Kaynak: Gaëlle Lapeyrie,"Faire commerce de la soie en Méditerranée au début du XVIIe siècle: L'exemple de la firme Gloton de Toulouse", Annexe 1.

EK 15. Gloton Şirketin İstanbul Simsarına Gönderdiği Provizyon (İaşe) Ürünler (7 Kasım 1610)

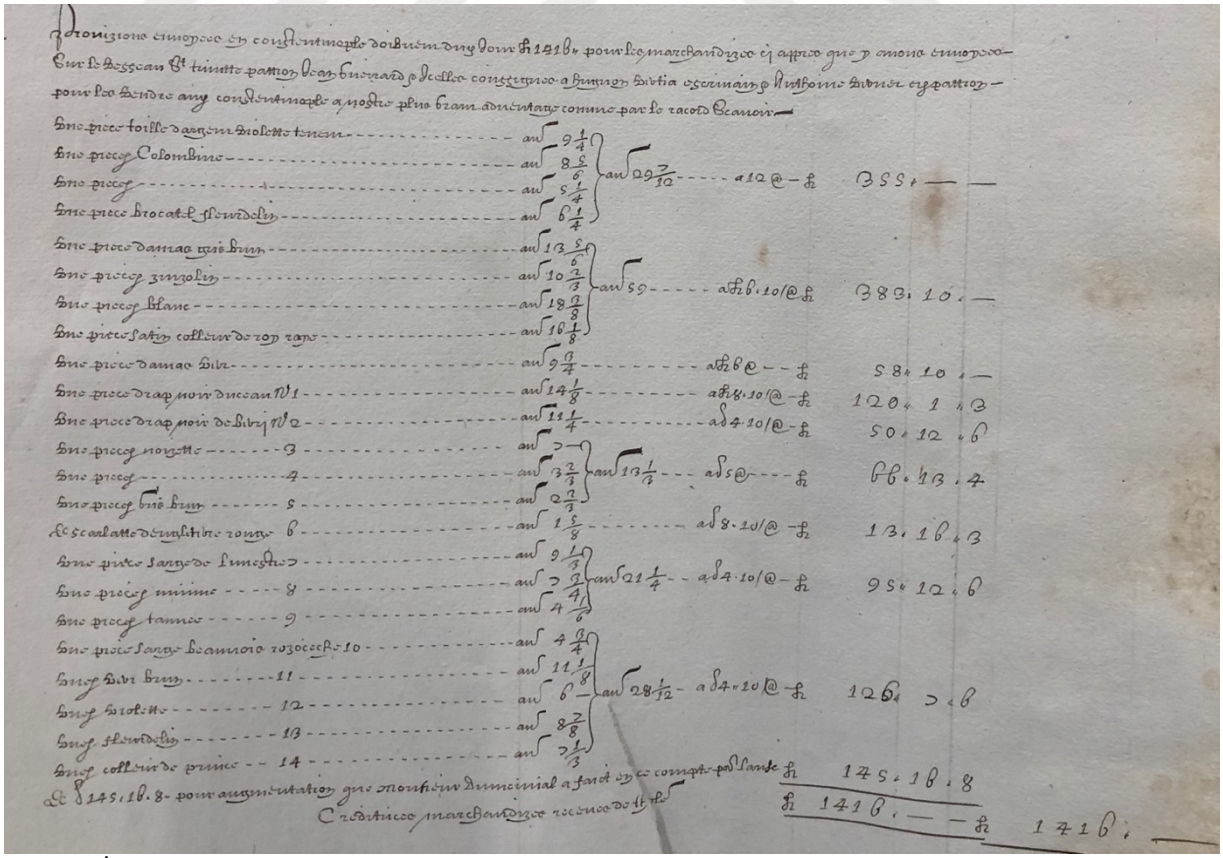

Kaynak: İsère ilinin Arşivleri, 2 E, demirbaş n°229, f°2

EK 16. İsnard'ların İstanbul Sevkiyatı İçin Düzenlediği 11 Temmuz 1639 Tarihli Sigorta Mukavelenamesi

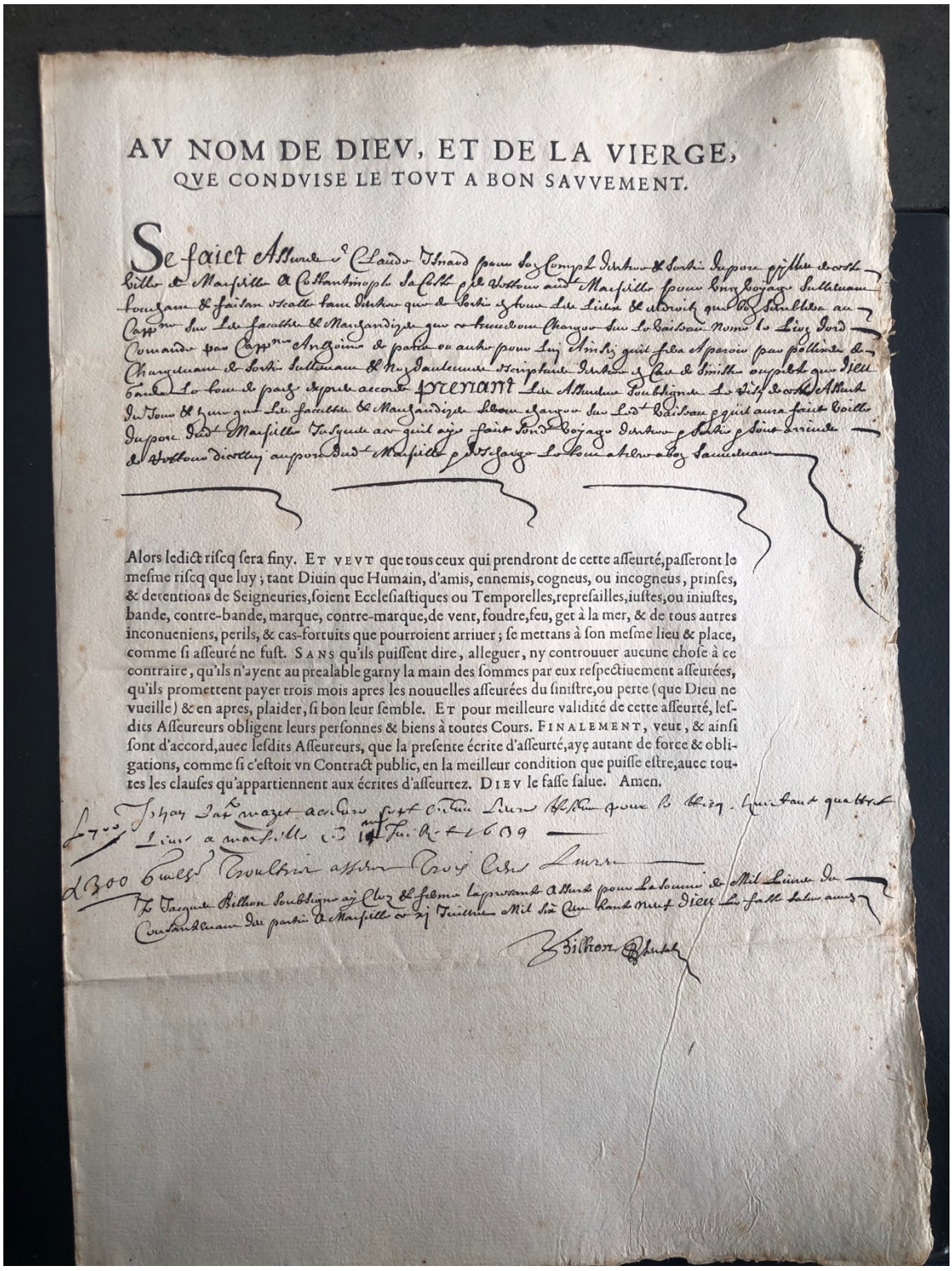

AV NOM DE DIEV, ET DE LA VIERGE,
QVE CONDVISE LE TOVT A BON SAVVEMENT.

Alors ledict riſcq ſera finy. ET VEVT que tous ceux qui prendront de cette aſſeurté, paſſeront le meſme riſcq que luy ; tant Diuin que Humain, d'amis, ennemis, cogneus, ou incogneus, prinſes, & detentions de Seigneuries, ſoient Eccleſiaſtiques ou Temporelles, repreſailles, iuſtes, ou iniuſtes, bande, contre-bande, marque, contre-marque, de vent, foudre, feu, get à la mer, & de tous autres inconueniens, perils, & cas-fortuits que pourroient arriuer ; ſe mettans à ſon meſme lieu & place, comme ſi aſſeuré ne fuſt. SANS qu'ils puiſſent dire, alleguer, ny controuuer aucune choſe à ce contraire, qu'ils n'ayent au prealable garny la main des ſommes par eux reſpectiuement aſſeurées, qu'ils promettent payer trois mois apres les nouuelles aſſeurées du ſiniſtre, ou perte (que Dieu ne vueille) & en apres, plaider, ſi bon leur ſemble. ET pour meilleure validité de cette aſſeurté, leſdits Aſſeureurs obligent leurs perſonnes & biens à toutes Cours. FINALEMENT, veut, & ainſi ſont d'accord, auec leſdits Aſſeureurs, que la preſente écrite d'aſſeurté, ayé autant de force & obligations, comme ſi c'eſtoit vn Contract public, en la meilleur condition que puiſſe eſtre, auec toutes les clauſes qu'appartiennent aux écrites d'aſſeurtez. DIEV le faſſe ſalue. Amen.

Kaynak: BdR. Arşivleri, 24 E 70, 11 Temmuz 1639 Tarihli Vesika.

EK 17. İstanbul Ticaretinde Kullanılan *Vaisseau* İsimli Fransız Gemisi

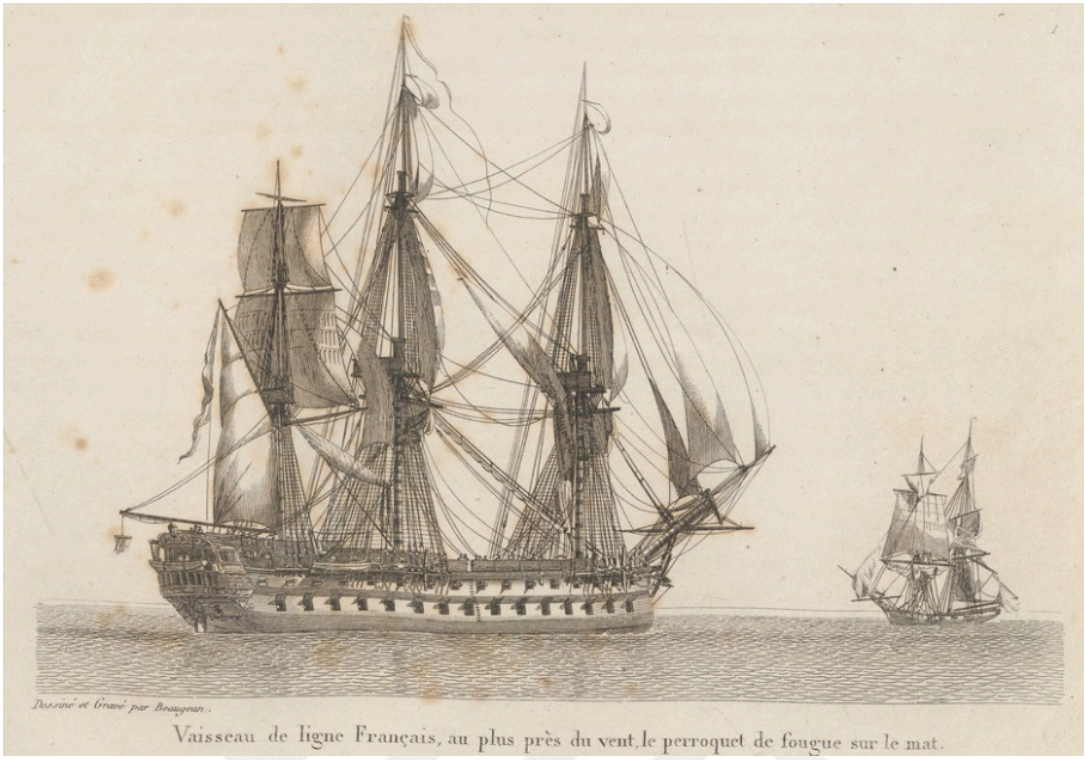

Kaynak: Jean-Jérôme Baugean, *Collection de toutes les espèces de bâtimens de guerre et de bâtimens marchands qui naviguent sur l'Océan et dans la Méditerranée,* Chez Jean, Paris 1826.

EK 18. İstanbul Ticaretinde Kullanılan *Polacre* İsimli Fransız Gemisi

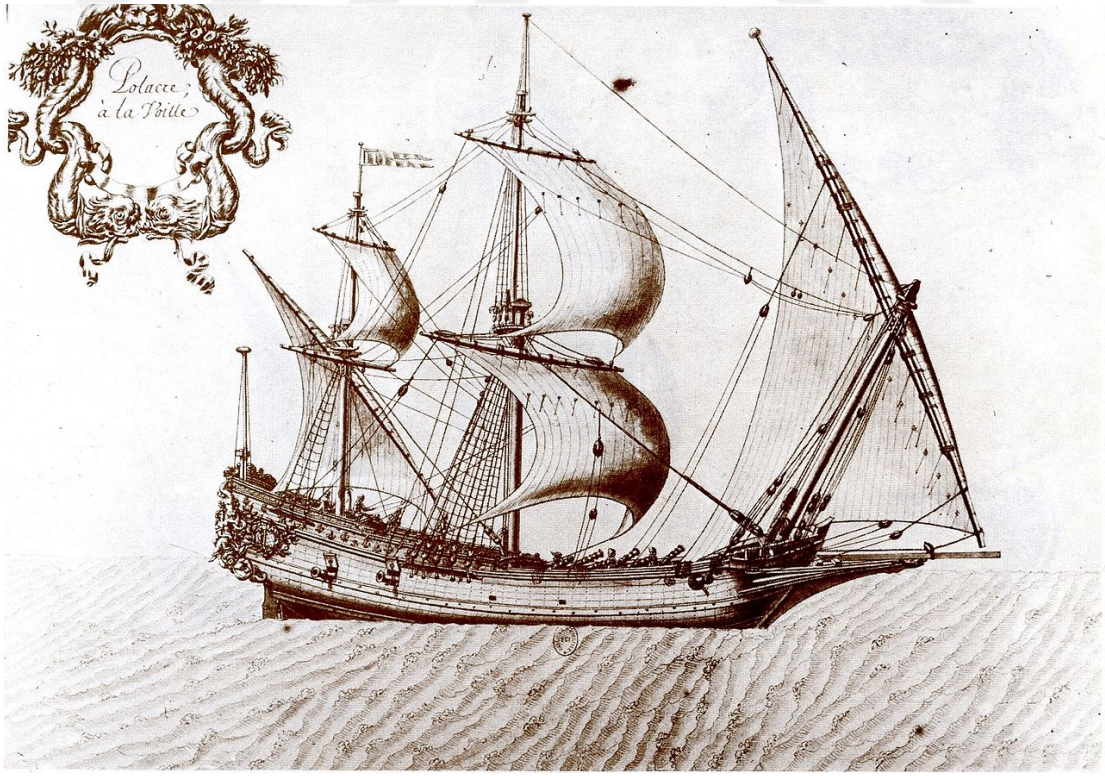

Kaynak: Jean Jouve, *Dessins de tous les bâtiments qui naviguent en Méditerrannée*, BnF, Cabinet des estampes.

EK 19. İstanbul Ticaretinde Kullanılan *Tartane* İsimli Fransız Gemisi

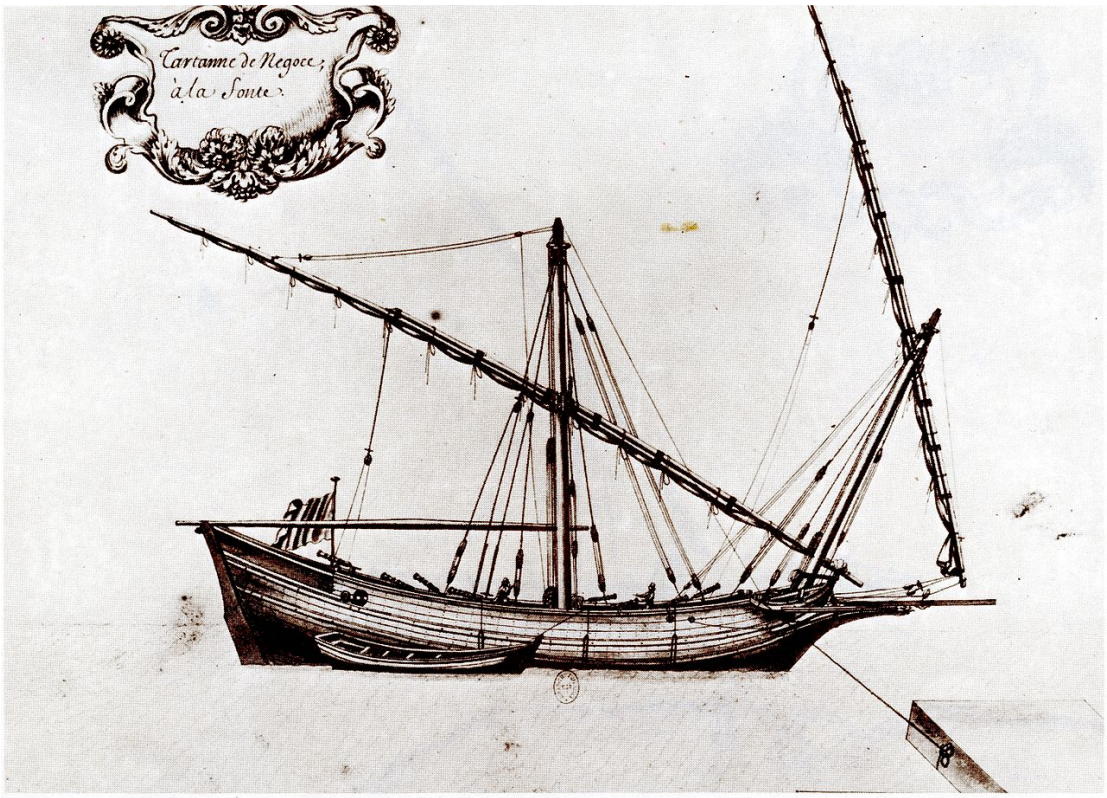

Kaynak: Jean Jouve, *Dessins de tous les bâtiments qui naviguent en Méditerrannée (1679)*, Bibliothèque Nationale de France (BnF), Cabinet des estampes.

EK 20. Fransızların İstanbul Ticaretinde Kullanılan *Flûte* İsimli Hollanda Gemisi

Kaynak: Jean-Jérôme Baugean, *Collection de toutes les espèces de bâtimens de guerre et de bâtimens marchands qui naviguent sur l'Océan et dans la Méditerranée,* Chez Jean, Paris 1826.

EK 21. İstanbul Ticaretinde Kullanılan *Barque* İsimli Fransız Gemisi

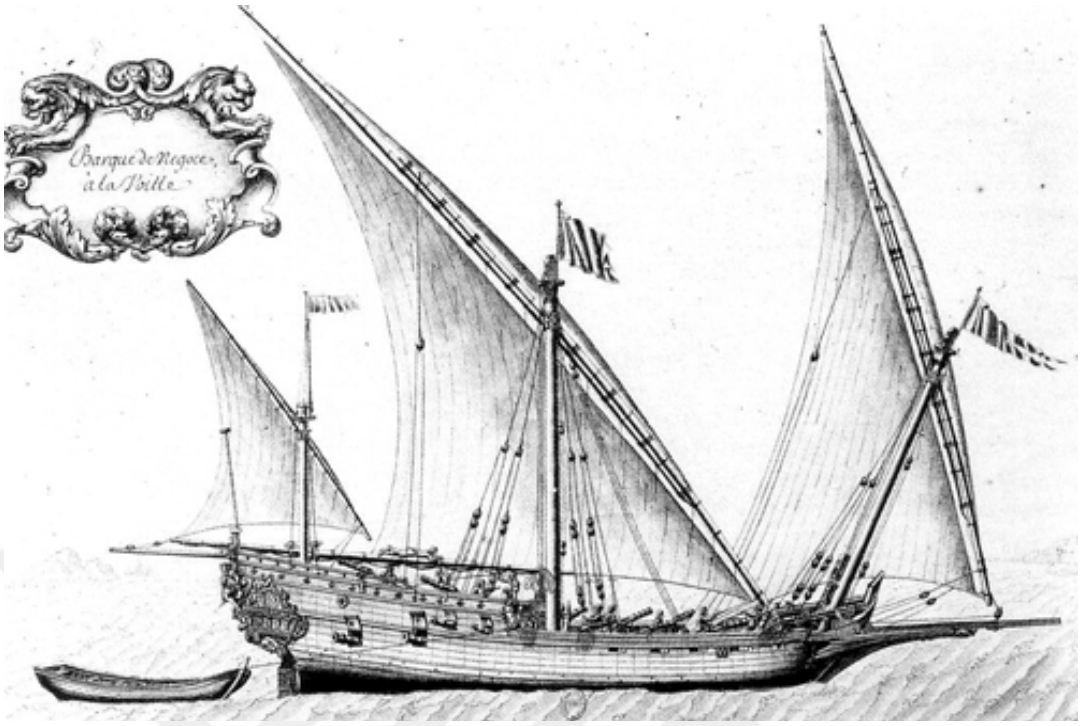

Kaynak: Jean Jouve, *Dessins de tous les bâtiments qui naviguent en Méditerrannée*, Bibliothèque Nationale de France (BnF), Cabinet des estampes.

EK 22. Marsilya Limanı'nda İşaretlenen Mallar

Kaynak: Claude-Joseph Vernet, «L'Intérieur du port de Marseille, vu du Pavillon de l'Horloge du Parc».

EK 23. Galata'da Greasque Şirketi Tarafından Hazırlanmış 25 Mayıs 1654 Tarihli Matbu Çıkışlı Konşimento

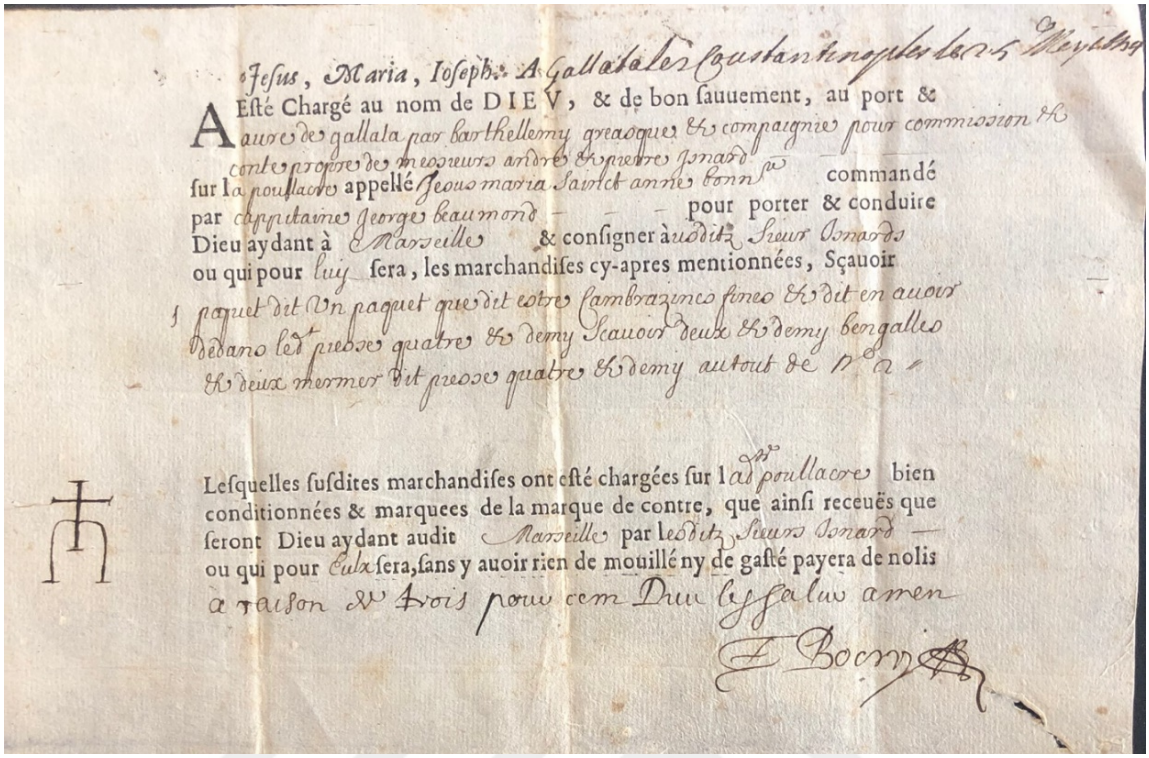

Jesus, Maria, Ioseph. A Gallatalen Constantinople

A Esté Chargé au nom de DIEV, & de bon sauuement, au port & aures des gallata par barthellemy greasques & compaignies pour commission & conte propres de messieurs andre & pierre Jonard
sur la poullacre appellé Jesus maria Saint anne Conn commandé
par cappitaine Georges beaumond — — pour porter & conduire
Dieu aydant à Marseille & consigner à audit Sieur Jonards
ou qui pour luy sera, les marchandises cy-apres mentionnées, Sçauoir
1 paquet dit Un paquet que dit estre Cambrazines fines & dit en auoir
dedans les pieces quatre & demy Sçauoir deux & demy bengalles
& deux mesmes dit pieces quatre & demy autout de N° 1

Lesquelles susdites marchandises ont esté chargées sur la dit poullacre bien
conditionnées & marquees de la marque de contre, que ainsi receuës que
seront Dieu aydant audit Marseille par les dits Sieurs Jonard
ou qui pour Eulx sera, sans y auoir rien de mouillé ny de gasté payera de nolis
a raison de trois pour cem Dieu le face lieu amen

E Boemy

(Derkenarda şirketin belirlediği sembol olup balyaların üzerine işaretlenirdi)
Kaynak: BdR. Arşivleri, 24 E, Cilt 72, 25 Mayıs 1654 tarihli belge.

EK 24. Büyükelçi Nointel Tarafından Hazırlanan Poliçe (20 Ocak 1672)

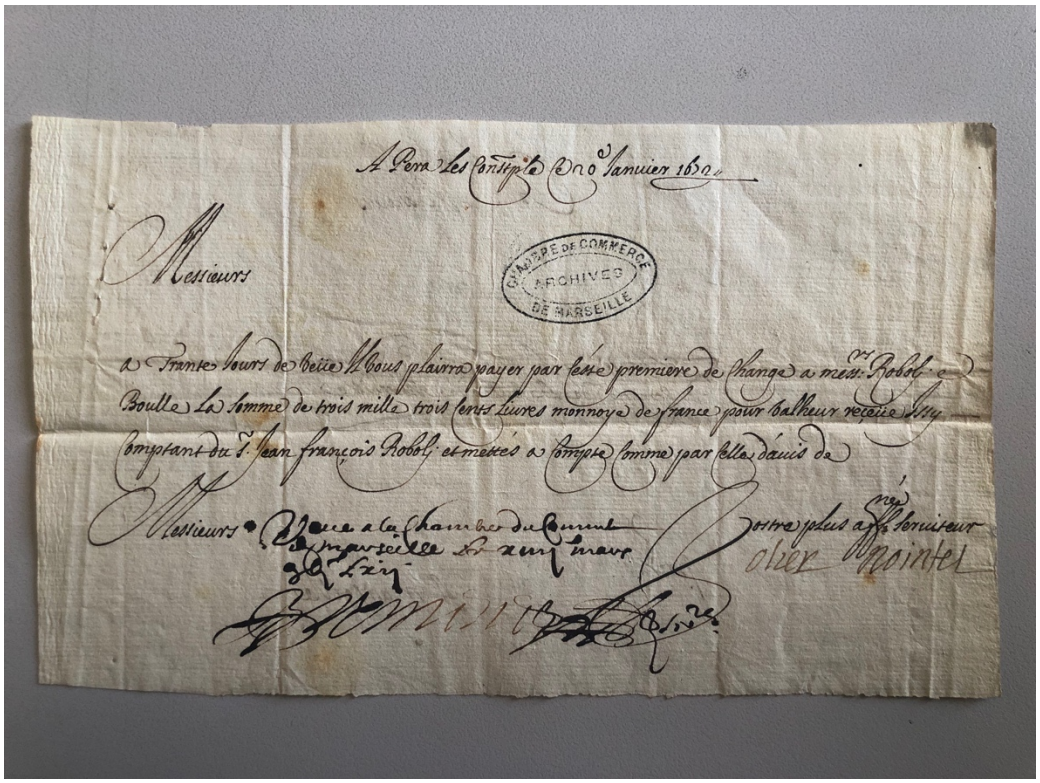

A Pera les constinople le 20 Janvier 1670

CHAMBRE DE COMMERCE ARCHIVES DE MARSEILLE

Messieurs

A Trente Jours de Veüe Vous plaira payer par cette premiere de change a mess. Robol
Boulle La Somme de trois mille trois cents Livres monnoye de france pour Valleur receüe Vtre
comptant du S. Jean françois Robol et mettez a compte Comme par celles dauis de

Messieurs Vtre a la chambre du Commerce
de marseille et serviteur
Nointel

Kaynak: Ticaret Odası, J Serisi, Cilt 143

EK 25. İsnard Şirketinin Marsilya'dan İstanbul'a Gönderdiği Gemiler

Sefer Tarihi	Gemi Kaptanı / Kâtip	Gemi Adı	Kimin Hesabına	Alıcılar	Diğer Bilgiler
1 Şubat 1639	Pierre Boleg	*?*	Claude İsnard	Andre Spinaud ve Esprit Gaillard	Vandistrade (sigortacı) Fabron (gemi brokeri)
9 Haziran 1639	Pierre Bereg (Felemenkli)	*Saint-Pierre*	Claude İsnard	Spinaud ve Gaillard	Jean Mignot Bilhon (gemi brokeri)
11 Temmuz 1639	Anthoine de Paris	*Le Lion d'or*	Claude İsnard	Spinaud ve Gaillard	Jean Mazet, Guillaume Troultier (sigortacı) Bilhon (gemi brokeri)
11 Nisan 1641	George Bremond	*Notre-Dame de Consolation*	Claude İsnard	Spinaud ve Gaillard	Dominique Arneg Fabron (gemi brokeri)
6 Aralık 1642	Anthoine Valthe (Londralı)	*L'Isabelle*	Claude İsnard	Spinaud ve Gaillard	Gousalan Bilhon (gemi brokeri)
19 Nisan 1644	Guillaume Hurt (İngiliz) / William White (kâtip)	*Le George (Bonne Aventure)*	Claude İsnard Liaz Lesloz, Louis Espinaud	Spinaud ve Gaillard	110 sarion? zincifre 282 kental 34 *livres* 27 riyal kuruş (gemi icarı)
21 Haziran 1644	Guillaume Violey/Vilerey? (İngiliz)	*Le Charles*	Claude İsnard	Spinaud ve Gaillard	1 balya Languedoc menşeli kumaş (7 adet)
29 Kasım 1644 (yüklendi) 9 Aralık (sigorta sözleşmesi imzalandı)	Guillaume Hurt (İngiliz)/ William White (kâtip)	*Le George*	Claude İsnard	Spinaud ve Gaillard	50 büyük fıçı zincifre 444 kental 60 livres 62 riyal kuruş (gemi icarı) Audiffret, Béjus, Venture (3 sigortacı) Fabron (gemi brokeri)
12 Nisan 1650	Louis Degrand/ Jacques Seguin(kâtip)	*Sainte-Anne*	Andre ve Pierre İsnard (kardeşler)	Barthelemy Greasque şirketi	Geminin yükü: 1800 tonilato 34 küçük balya kâğıt, 11 kese karabiber, 3 balya bakam, 2 kasa kalpak ve 10 balya işlenmiş kumaş
11 Mayıs 1651	George Bremond/Jean Baptiste Servolleur?	*Jesus Maria Sainte-Anne*	Andre ve Pierre İsnard (kardeşler)	Barthelemy Greasque şirketi	Geminin yükü: 2000 kental 40 varil zincifre, 18 küçük balya kâğıt, 8 balya işlenmiş kumaş, 3 balya bakam, 4 balya hırdavat, 2 varil üstübeç ve 10 varil tartar
12 Mayıs 1653	Hugues Durbequi/ A. Cougasse (kâtip)	*Saint-Michel (B.A)*	Andre ve Pierre İsnard (kardeşler)	Barthelemy Greasque şirketi	1 kasada, 37 *livres silvestre* koşnili ve 30 *livres masteque/mesteque* koşnili 2 *piastres* (gemi icarı)
? Kasım 1653	Jean Degrand	*?*	Andre ve Pierre İsnard (kardeşler)	Barthelemy Greasque şirketi	?
10 Şubat 1654	Hugues Durbequi/ A. Cougasse (kâtip)	*Saint-Michel (B.A)*	Andre ve Pierre İsnard (kardeşler)	Barthelemy Greasque şirketi	koşnil masteque/mesteque koşnil silvestre

Kaynak: BdR. Arşivleri, 24 E., Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

EK 26. İsnard Şirketinin İstanbul'dan Marsilya'ya Gönderdiği Gemiler

Sefer tarihi	Gemi Kaptanı / Kâtip	Gemi Adı	Kimin Hesabına	Limandaki Yükleyiciler	Ticari ürünler
8 Aralık 1643	George Brun/ Guillaume Petre	La Marguerite de Londres	Claude Isnard	Andre Spinaud Esprit Gaillard	Karadeniz menşeli 300 deri
20 Temmuz 1644	Guillaume Euhit (İngiliz) / ?	Le George (B.A)	Claude Isnard, Jean Jasson, Louis Spinaud	Andre Spinaud Esprit Gaillard	Rodosto isimli 200 deri
25 Mayıs 1654	George Beaumond / E. Bocry	Jesus Maria Sainte-Anne (B.A)	Andre ve Pierre İsnard (kardeşler)	Barthelemy Greasque şirketi	1 pakette: 4,5 adet ince keten bez Bunun 2,5 adeti Bengal (Hindistan) menşeli tuvali 2 adet mermer
4 Haziran 1654	Balthazard Bruet (Brué) / Arnaud	Sainte-Anne (B.A)	Andre ve Pierre İsnard (kardeşler)	Barthelemy Greasque şirketi	1 pakette: 4 adet ince keten tuval 4 adet Bengal (Hindistan) menşeli tuvali 2 adet mermer
Aralık 1654 (gidecekti)	Anthoine Boisson	?	Andre ve Pierre İsnard (kardeşler)	Barthelemy Greasque şirketi	?

Kaynak: BdR. Arşivleri, 24 E., Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

EK 27. Villeneuvette Manüfaktürünün Birinci ve İkinci Levant Kumpanyası Vasıtasıyla İstanbul'a Gönderdiği Kumaşlar (1677-1680)

Tarih	Konşimentoların Özeti
10 Nisan 1677	4 balya, 20 adet kumaş / gönderen: Brutel Fredian et Comp[i] / gemiye yükleyen Jean André Fredian/ gemi adı: (polacre) *Notre-Dame des Carmes*/ kaptan adı: Luc Delagne/ alıcılar: J-B. Fabre ve Jougla / geminin kira bedeli 6 riyal kuruş
2 Temmuz 1677	2 balya, 10 adet ince kumaş / gönderen: Brutel Fredian et Comp[i]/ gemiye yükleyen Jean André Fredian/ gemi adı: (polacre) *Saint Jean-Baptiste* / kaptan adı: Pierre Seguier/ alıcılar: J-B.Fabre ve Jougla/ geminin kira bedeli 3 riyal kuruş
1 Aralık 1677	9 balya, 54 adet Villeneuve ince kumaşı / gönderen: Brutel Fredian et Comp[i]/ gemiye yükleyen Jean André Fredian / gemi adı: (vaisseau) *Saint-Louis d'Alep* / kaptan adı: Reynaud Bon / alıcılar: J-B.Fabre ve Jougla / geminin kira bedeli 13 riyal kuruş
21 Ağustos 1679	20 balya, 119 adet Villeneuve kumaşı / gönderen: Levant Kumpanyası, gemiye yükleyen André Chabert / gemi adı: (vaisseau) *Le Bienvenu* / kaptan adı: Fugier / alıcılar: Jougla ve Bibuin? / hiçbir gemi kirası ödenmeyecek
9 Mars 1680	3 balya, 18 adet Villeneuve kumaşı / gönderen: Brutel Fredian et Comp[i] / gemiye yükleyen André Chabert / gemi adı: (barque) *Notre-Dame de Garde* / kaptan adı: Barthelemy Monnier? / alıcılar: Jougla ve Bibuin?/ her balya için 2 riyal kuruş
10 Ekim 1680	10 balya, 72 adet Villeneuve kumaşı / gönderen: Gedeon Brutel Fredian et Comp[i] / gemiye yükleyen André Chabert / gemi adı: (barque) *Le Cézard* / kaptan adı: Pierre Fezan? / alıcılar: Jougla ve Bibuin?/ geminin kira bedeli 24 riyal kuruş

Kaynak: Hérault İlinin Arşivleri, demirbaş 11 J 744, "Polices des chargemens des draps de la manufacture de Clermont envoyés en Levant et autres eschelles par lancienne compagnie pendant les années 1676, 1677, 1678, 1679 et 1680". Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

EK 28. Villeneuvette Manüfaktürünün Levant'a Gönderdiği Kumaş Oranlarının Durumu (Ekim 1676- Ekim 1680)

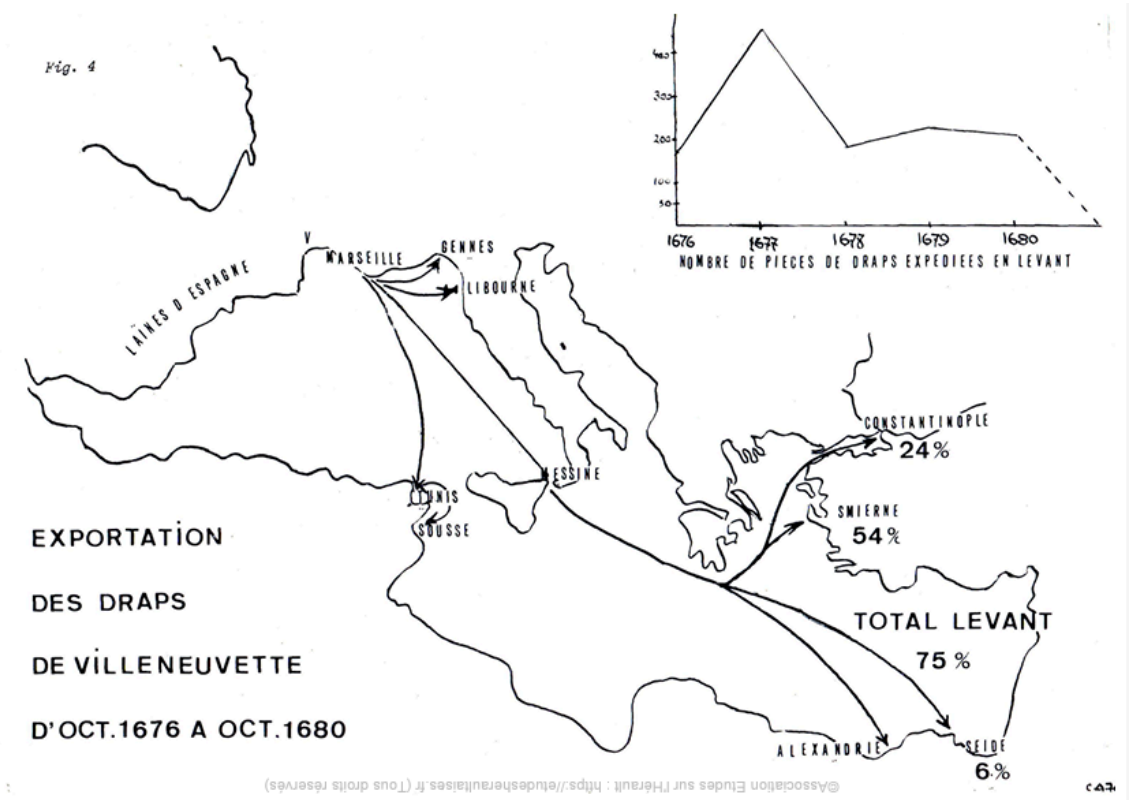

Kaynak: Claude Alberge, "Villeneuvette: Une manufacture en Bas-Languedoc", *Etudes sur Pezenas et sa Région*, S.3, (1970), s.24 (elektronik sayfa numarası)

EK 29. Kaptan Guillaume Léon'nun Amiralliğe Verdiği Rapora Göre İstanbul'dan Getirilen Malların Durumu

Müşteriler	Üzeri Traşlanmış İnce Yün	Üzeri Traşlanmış Kaba Yün	Kaba Yün	İnce Yün	Sarı Balmumu	Kıllı Deri	Manda Derisi	Pamuk İpliği	Kitre	İplikle Dokunan Beyaz Kumaş	Bez	Keçi Tiftiği
Leon de Valbelle et Cie (şirket)	44 balya	27 balya	18 balya	6 balya	x	x	x	x	x	x	x	x
André Ballon	7 balya	x	3 balya	3 balya	2 kasa	x	x	x	x	x	x	x
Pierre Solle	13 balya	9 balya	x	x	4 kese	48 parça	x	1 kese	x	x	x	x
Jehan Allemand	8 balya	5 balya	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Guillaume Roussin	7 balya	5 balya	x	x	x	160 parça	x	x	x	x	x	x
Damoiselle d'Allemand, rahmetli Guillaume Urtis'in zevcesi	9 balya	x	x	x	x	93 parça	x	x	x	x	x	x
Pierre Corbele	5 balya	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Jehan Curol	1 balya	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Anthoine Rencurel ve Raphael Varages (ortak)	104 balya	x	x	x	x	300 parça	x	x	x	x	x	x
Guillheaume Leon	15 balya	9 balya	x	x	4 kese	115 parça	x	x	x	x	x	x
Anthoine Fabron	13 balya	4 balya	x	x	x	…?	x	x	x	12 parça		
Urban Bernard (nocher = 2.zabit)	10 balya	1 balya	x	x	x	169 parça	x	x	x	x	x	x
Urban Gazan (gardien =koruyucu)	3 balya	x	x	x	1 kese	53 parça	x	x	x	x	x	x
Pierre Ginies, (gemici)	3 balya	x	x	x	2 kese	60 parça	x	x	x	x	x	x
Thomas Margalhan	x	2 balya	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Jehan Sigaud	2 balya	x	x	x	x	25 parça	x	x	x	x	x	x
Claude Sigaud	2 balya	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
JehanServat/Servan[1254] (Dülger)	x	2 balya	x	x	2 kese[1255]	27 parça	x	x	x	x	x	x
Anthoine Nogié	2 balya	x	x	x	2 kese[1256]	x	x	x	x	x	x	x
Loys Garcin	2 balya	x	x	x	x	13 parça	x	x	x	x	x	x
Phelip Nozoyer	2 balya	x	x	x	1 kese[1257]	5 parça	x	x	x	x	x	x
Jacques C(..)t	2 balya	x	x	x	x	x	13 parça	x	x	x	x	x
Guilheaume Rencurel	4 balya[1258]	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Etienne le Ligaut, (Hekim)	3 balya	x	x	x	x	x	x		1 kese[1259]	x	x	x
Jean Sigaud ve Louis Garcin et Cie (şirket)	x	1 balya?	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Pierre Aymar, gemici	26 balya	4 balya	x	x	3 kese	x	200 parça	x	x	x	1 balya	x
François Ribier	x	x	x	x	x	151 parça	7 parça	x	x	x	x	x
Jacques Ghiboer ve (?) (ortak)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	7 balya

Kaynak: BdR. Arşivleri, 9 B, cilt n°11, 3 Kasım 1615 tarihli kayıt.

[1254] Marsilya'ya vardığında hayatını kaybetmiştir.
[1255] 115 okkalık keselerin yarısı kardeşi Etienne Le Ligaut'ya aittir.
[1256] 164 okkalık.
[1257] 35 okkalık.
[1258] İki büyük ve iki küçük balya.
[1259] 52 okkalık.